

INDO-IRANIAN REPRINTS

edited by the Editorial Board of the

INDO-IRANIAN JOURNAL

I

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM
OF BUDDHISTIC TEACHING

compiled by

ÇĀNTIDEVA

chiefly from earlier Mahāyāna-Sūtras

Edited by

CECIL BENDALL M.A.

MOUTON & CO · 'S-GRAVENHAGE

*Originally published by the Imperial Academy of Sciences, St.-Petersburg, (1897-)1902,
as Volume I of the .*

BIBLIOTHECA BUDDHICA

TO

EDWARD BYLES COWELL

गुरुवे । कल्याणमित्राय ।

AFFECTIONATELY DEDICATED

BY HIS PUPIL

THE EDITOR.

CONTENTS.

General title-page.

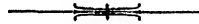
Photographic plate (frontispiece).

Dedication.

Table of Contents.

	pag.
Preface	i*—iv*
List of Abbreviations	v*—vi*

Introduction: § 1. General character and plan of the work	I
§ 2. Authorship and date	III
§ 3. Relations to Buddhist literature	VI
§ 4. Language (Dialect, grammar etc.)	XIII
§ 5. Lexicography	XVII
§ 6. Prosody and metre }	XVII
§ 7. The MS. and versions (with description of the Plates)	XXIV
Summary	XXXI
Kārikās (memorial verses) in Sanskrit, Tibetan and English	XXXIX—XLVII
Text	1—366
Index I (works quoted)	367
Index II (words)	372
Additional Notes	394
Typographical errors	417

PREFACE.

As the Introduction gives all that I have at present to say on the text itself, the present remarks are confined to some explanations of my own work upon it.

The Introduction deals with the text from several points of view; but one important aspect is left untouched: namely, its value as an exposition of Mahāyāna-teaching. In spite of the difficulty in getting Oriental translations published I am continuing the preparation of a translation of the text, and I hope either in connection with this, or as a separate essay, to bring out the more important doctrinal features of the book, feeling as I do that it contains much matter likely to interest a wider circle of readers than a publication such as the present can command. The argument of the book, however, will be at once gathered from the Summary, which follows the Introduction; and it is hoped that the notices of subject-matter added in Index I will also serve to illustrate not only the Çikshāsamuccaya but also the numerous works (mostly lost in their original text) from which it draws its inspiration.

The considerable bulk of the 'Additional Notes' constitutes a rather heterogeneous feature in the work. My object in writing foot-notes was to render the study of this often difficult text as

attractive as might be to students acquainted with non-Buddhistic Sanskrit only: — *lokāvarjanāya* as Āntideva would say. My desire was to spare such readers the annoyance of turning to a commentary as well as to a glossary at the end of the book. A further advantage has accrued from this arrangement in the shape of various criticisms that the notes have received during the progress of the edition, so that I have been enabled to correct and to supplement. For this reason and more especially on account of the great progress made in Buddhistic studies during the seven years occupied in the work, I have after all to request my readers to refer to the Additional Notes as well as to the foot-notes, particularly in the early part of the book.

The Glossary (Index II) follows the same lines as the notes. I have included in it some rare words even though registered in the two dictionaries of Böhtlingk. In the hope of advancing the interpretation of Buddhistic terminology I have often preferred to the discreet silence of the mere *index verborum* an explanation which I felt to be only provisional and liable to correction in the light of future research. Both Index II and Introduction § 4 are of course to be regarded as contributions merely, not as exhaustive catalogues of the lexical and grammatical peculiarities.

There remains now only the pleasant duty of acknowledging varied help received. My friend Serge d'Oldenburg, who some eight years ago induced me to undertake this edition, has aided me from first to last by many useful suggestions and by unobtrusive help the more appreciated because given by him often during times of great personal affliction. His place as acting editor was occasionally taken by Dr. C. Salemann, whose sympathies and knowledge extend beyond the Iranian studies by which he is best known.

Professor E. B. Cowell to whom the work is dedicated, gave me much help and encouragement in the earlier stage of the work.

Help from Chinese Sources from the late Thomas Watters, acknowledged in the Introduction to Fasc. I, was continued up to my friend's lamented death in January 1901. By an extraordinary piece of good fortune my help from the Far East did not end here. For in the same year Prof. Leumann read a portion of Fasc. I with his Japanese pupil Mr. U. Wogihara, and put me into communication with this gentleman whose dexterity in handling the vast Chinese literature of translations from the Sanskrit is astonishing. The results of his identifications of many passages are registered in Index I and in Additional Notes. His skill in finding his way through literary jungles is only equalled by his courteous promptitude as a correspondent.

Prof. Leumann himself has been good enough also to read the proofs of § 4 of the Introduction. My friend and former pupil Mrs Bode was kind enough to write out for press the Indices, which I had jotted down, very roughly; and most kindly volunteered for the dreary labour of verifying each index-reference in the proofs.

Last but not least comes my γνήσιος σύζυγος, associated both as an editor of *Āntideva* and in the present *Bibliotheca*, Louis de la Vallée Poussin. His keen interest in the Mahāyāna no less than his friendly sympathy for my work have made him my most active helper¹⁾, and every sheet of the book has in some way profited by his suggestions. The intimate relation of his commentator Prajñākaramati to the Āikshāsamuccaya is explained in the Introduction § 3; and if this worthy has sometimes deceived his readers by a parade of 'borrowed plumes' of erudition, I can only say with the poet:

Utiliter nobis perfidus ille fuit.

I cannot conclude these remarks without once more referring to the liberality of the Imperial Academy of Sciences in the in-

1) Other literary help is acknowledged in the notes; but I must add a word here as to aid in photography from my friends Dr. F. J. Allen and Miss E. Ridding.

ception and carrying out of the present international series. The Academy worthily maintains its great traditions of patronage for Oriental learning, and sets a noble example to all nations, especially such as number amongst their-fellow subjects adherents of Oriental faiths, amongst which the 'Good Law' of Buddha must ever take a prominent place.

Cambridge, August 1902.

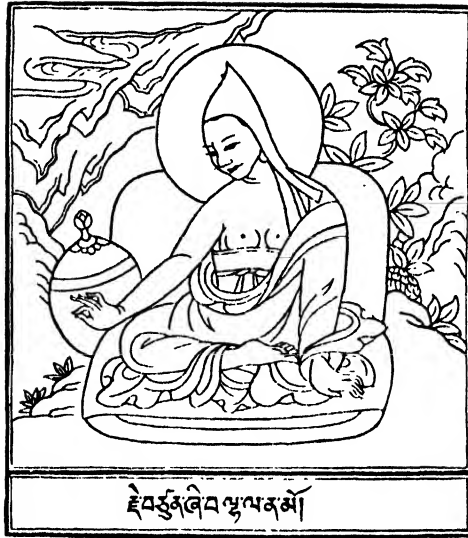
Cecil Bendall.

Abbreviations and list of chief works cited.

A.	= The archetype -MS when compared with other MSS.; elsewhere called simply «MS».
Ang-n.	= Aṅguttara-nikāya.
app.	= 'apparently'.
Aṣṭ-P.	= Aṣṭasāhasrikā-Prajñāpāramitā, ed. <i>Bibl. Indica</i> .
Atthasāl.	= Atthasālinī, comm. on Dhammasaṅgaṇi, ed. PTS.
B. & R.	= Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
B ² or W. K. F. }	= Böhtlingk's abridgment of the same (Wörterbuch in kürzerer Fassung).
B. Sk.	= Buddhist Sanskrit.
Bodhic.	= Bodhicaryāvatāra, ed. Minaev in 'Zapiski' tom. IV and reprinted in J. B. T. S. India.
Bodhic.ṭikā } or Bep. (IX) }	= Commentary on Canto IX of the last; ed. by L. de la Vallée-Poussin in his Bouddhisme. Études.
Bep.	= Bodhicaryāvatāra-pañjikā, the whole commentary edited by the same scholar in <i>Bibl. Indica</i> (available for latter part of text only, and for Introduction and Index).
Camb. Cat.	= Catalogue of Buddhist Skt. MSS in the Univ. Library, Cambridge by C. Bendall. 1883.
Ch.	= Childers's Pali Dictionary.
Dh.-p. or Dhammap. }	= Dhammapada.
Dh.-s. and Dh.-saṃgr. }	= Dharmasaṃgraha (Anecd. Oxon. Aryan Series I. 5).
Dh.-sūi	: Dhammasaṅgaṇi.
Divy.	: Divyāvadāna.
ed.	: 'edition', or 'edited by'.
Itiv.	: Itivuttaka.
JBTSI	: Journal of the Buddhist Text Society of India (other well-known Journals similarly cited by initials).

- Kāraṇḍa-v.** = **Kāraṇḍavyūha**. Calcutta, 1873.
K. F. = **Analyse du Kandjour...** par L. Feer (*Annales du Musée Guimet* tom. 2).
Lal.-v. = **Lalitavistara**, ed. *Bibl. Indica*.
Mādhy.-vr̥ = **Mādhyamika-vr̥tti** ed. B'TSI (Poussin's edition only available for Index).
Majjh.-n. = **Majjhima-nikāya**.
marg. = the marginal annotations of the archetype.
Mhv. = **Mahāvastu**.
Mil.-P. = **Milinda-pañha**.
MS = the archetype; see above (A).
M.-Vyutp. = **Mahāvyyutpatti** ed. Minaev (Vol. I. ii. of his 'Buddhism'. 1887).
Nanjio = Catalogue of the Chinese translation of the..Tripiṭaka 1883.
Nep. B. L. = **Nepalese Buddhist Literature** by Rajendralāla Mitra 1882.
Pischel or } = **Grammatik der Prakrit-Sprachen** von R. Pischel (*Grund-*
Pischel, Gr. Pk. } *riss*, I. 8).
Pugg.-p. = **Puggala-paññatti**.
Rāṣṭrap. = **Rāṣṭrapalapariṣecchā**, ed. *Bibl. Buddhica*.
Saddh.-p. = **Saddharmapuṇḍarika**.
Taran. = **Tāranūtha's Geschichte des Buddhismus**, tr Schiefner.
Trigl. or } = **Buddhistische Triglotte** (St. Petersburg, 1869; cf. Pavolini in
B. Trigl. } *Giorn. Soc. Asiat.* XIII. 87).
tr. = 'translation' or 'translated by'.
Vajracch. = **Vajracchedikā**.
Vis.-M. = **Visuddhi-magga**.

INTRODUCTION.

Traditional portrait of Çāntideva. 1)

§ 1. General character and plan of the work.

The Çikshāsamuccaya is, as its name implies, a 'Compendium of doctrine'. The doctrine is that of the Māhayāna school of Buddhism; and there is thus a singular fitness in its having been in part at least the first to appear in a series designed to furnish the original texts mainly, if not exclusively, belonging to this school.

The form of the book is one familiar to students of Indian literature: an author's commentary on *Kārikās* or memorial verses written by himself.

These *Kārikās*, twenty-seven in number, are printed²⁾ at

1) See below § 7 ad fin.

2) So far as the actual words of the *Kārikās* exist (for they are not all quoted in full), it would have been desirable to print them far more prominently *in the text*; but I only became aware of their separate existence in the course of my study of the Tibetan version, which at first (in the absence of any guide to my attempts at Tibetan study) I ventured to use only sparingly. My friend la Vallée-Poussin had previously seen from his studies of the Bodhicaryāvatāra-commentary that some kind of *māla* must exist.

records. Tāranātha also mentions two¹⁾ other works of Āntideva, the Sūtrasamuccaya and the Bodhicaryāvatāra, stating that the last was written *after* the other two. The Tibetan Chronicler's statement as to the *common* authorship of the Āikshās. and Bodhicaryāvatāra is confirmed by two pieces of internal evidence: 1) in the poetical exordia of the two works there are several stanzas in common; 2) in Bodhic. V. 105, 106 we find the repeated study of the Āikshāsamuccaya or Sūtrasamuccaya, especially of the former, enjoined on the student²⁾).

1) The attribution to Āntid of a fourth work (*Āriputra . . ashtaka*) in the Tanjur-Index (Berlin copy; verified also at India office) seems to be doubtful. See Huth in Sitzb. K. Pr. Ak. Wiss. (Phil.-II.) Berlin. 1895. Bd. XV pp. 284, 272. The text of vol. 123 of the Tanjur is unfortunately missing at the India Office. It will be seen in Tāranātha p. 166 that the legend lays stress on these *three* works only. In Wassiljev, Buddhismus p. 310 (340) 'Āntideva' is a slip for Vinayadeva. See the Tib. equivalent and compare *ibid.* p. 232, note. In Tanjur, Rg. 48. 1. I find a short hymn (Sahajagiti) attributed to Āntideva.

2) Several interpretations of these stanzas have been proposed:

1) that of Prajñākaramati the commentator, who asserts the existence of four books, a Āikshās° and Sūtras° by Āntideva and another pair of the same name by Nāgārjuna. No trace of or allusion to a Āikshās° by N. has been found and I do not see how *dvitīyam* can be reasonably made to mean 'a second pair'. I may mention that I have collated the Tib. version and find that it fully agrees with the Sanskrit text of Prajñ.'s comm. on these stanzas.

2) that of Prof. Kern ('Manual', p. 127 n. 5), who makes the passage refer to two books only, both by N. This seems to me equally untenable as a rendering of the passage and is even more at variance with facts, for the reasons stated below, regarding the authorship of the present work.

3) that Āntideva is referring to three books, a Āikshās° and Sūtras° by himself and a Sūtras° by N. This goes very well with the Sanskrit text and agrees with Tāranātha; according to it *dvitīyam* ca has the very natural meaning: «and the second Sūtras°, that composed by N.» The objections to it are (a) the absence (as yet) of any trace of a Sūtras° by Ā.; & (b) the difficulty of supposing that Ā. would describe the work of a celebrated ancient author as «second» to his own of the same name. I do not regard these objections as fatal, but to any scholar who feels them so I would suggest as an alternative rendering:

4) to render: «let him look at the Sūtras.° which was composed by N. and which is his (the pupil's) second study». This would agree well with Tanjur, where we actually find that the *saṃkṣhepa* of the Sūtras° (ff. 80) does form a contrast to the *vistara* of the Āikshās° (ff. 216).

This would hardly have been written, if the borrowing of verses in the exordium had formed a case of plagiarism.

Prajñākaramati, the commentator on the Bodhicary-āvatāra, of whom I shall have more to say later on, agrees with Tāranātha as to the common authorship of the Çikshāsamuccaya and Bodhicaryāvatāra¹).

I have found nothing in the text itself to contradict the statement of Tāranātha as to the age of Çāntideva. One point notably confirms it. The pandits who translated the book into Tibetan were three in number: two Indians, Jinamitra and Dānaçīla, and one Tibetan Ye-çes-sde²) (Jñānasena). Of these the last two³) flourished under the celebrated Tibetan king Khri-lde-sron-btsan who reigned 816—838 A. D. A century and a half seems to me an interval just such as one would expect between the composition of a book of this kind and its translation for the use of the Tibetans, whom one would naturally suppose to have been more anxious in the early days of their conversion for the old scriptures than for quite new works. In any case 800 A. D. will be admitted as the latest possible *terminus ad quem*.

The *terminus a quo* is somewhat more difficult to determine.

Unlike the commentator of the Abhidharmakoçavyākhyā Çāntideva quotes only Buddhist authors; and of their chronology we know but little. It must suffice to say that Çāntideva represents an advanced stage of Buddhism, in a somewhat scholastic

1) Besides the passage quoted in the last note compare Bcp. ad I. 25 (p. 82 of Poussin's edition in the *Bibl. Indica*) and Bcp. ad V. 104 quoted below in Additional Notes (to 66.15), where the Çikshās^o is cited as the work of Çāstra-kṛt (Çāra), a natural description by a commentator of his author.

2) A portrait of this worthy is given at the beginning of the volume of the Tanjur (India Office copy) containing the present work.

3) See G. Huth in Sitzungsber. der K. Preuss. Akad. der W., Phil.-hist. Kl., Bd. XV (1895) pp. 274—75.

aspect, but with very slight references to Tantrism¹⁾ and these too uncontaminated by the peculiar mystic hedonism²⁾ which dragged down some of the later literature to the level of very thinly veiled *Kāma-śāstra*.

In spite therefore of the miraculous details³⁾ with which Tāranātha has overlaid his account of our author, I consider that the period indicated by him, from the age of Dharmapāla till shortly after the death of Āharsha, i. e. the middle of the VIIIth century, as substantially correct.

It will be seen from the extracts from Dipaṅkara below (§ 3) that Āntideva was regarded by an Indian Buddhist scholar early in the XIth century as one of the greatest Mahāyāna doctors; while to Tāranātha and the other Tibetan writers who form the authority of Wassiljev (Buddhismus, pp. 290, 314, 326) his name is equally familiar.

§ 3. Relations to extant Buddhist literature.

The present work being practically an anthology, it is most important to consider the accuracy of quotation shown by the author.

Especially when compared with the vague and loose way in which Brahmanical commentators often cite their authorities, it

1) It is perhaps characteristic of the Buddhism of Tibet in the 9th century (as I have found it in Nepal at the present time) that precisely one of these few mystic passages in the book (139.4—140.12) which we should most gladly (for Āntideva's credit) have passed over lightly, is selected by the Tibetan translators for repetition at the end of the book. It is evidently meant as a kind of devotional exercise in connection with the reading of the book, like the '*dhyānas*' printed in native editions with the Bhagavadgītā. Minacv (Zap. IV. 226) emphasizes the non-tautic character of Āntideva's works.

2) Poussin Bouddhisme Ch. V, § 2: some extracts of this kind occur in the Subhāshita-saṃgraha (see p. VIII below).

3) Geschichte pp. 165—167. Tāranātha's naive confession (p. 167.18) of absence of topographical confirmation of one of his statements, reads as though he had made some attempt to verify his sources.

may be maintained that Çāntideva's bibliographical standard is a remarkably high one. He not unfrequently cites chapter¹⁾ as well as treatise.

In the case of all extant works I have collated his quotations²⁾ with MSS. Even when these have been early palm-leaf copies, it will be seen, I think, from my notes that the readings preserved in the anthology are better than those of the original MSS.

Different recensions from those which we possess have been in some cases used.

An interesting case is the extract (57. note 2; compare Add. Notes) from the Saṃgharakṣitāvadāna, a tale included in the collection now called Divyāvadāna. It is a case of a 'textus ornatior'.

The short extracts from the Avalokanā-sūtra (89, 90) a work incorporated in the Mahāvastu under the title Avalokita-sūtra, have likewise a bibliographical interest, as they represent a text quite independent of that preserved in the somewhat modern MSS. on which M. Senart has had to rely for his admirable edition (Mhv. II pp. 362, 369). In one case, that of the Daṣabdhūmi, we have fragments of a MS³⁾ at least as old as Çāntideva's time. Here too our author's accuracy comes out well.

It would be incorrect, however, to suppose that the whole of the extracts were specially made by Çāntideva for the book. The evidence of the Madhyamaka - vṛtti and Mahāvvyut-

1) In some cases he has unfortunately omitted the name of the book and named only the chapter-title. An instance occurs at 134.7, where the identification is given in «Additional notes» ad loc. Unidentified cases probably occur at: 165.17 313.1; but see 52, note 1.

2) Except a few of the shorter extracts from the Samādhi-rāja (Candrapradīpa), and one or two passages in the Gaṇḍavyūha, where there is no chapter-division to guide one.

3) See 291 note 7 and the plates appended to the present work. I hope to return in the future to the criticism of this fragment.

patti¹⁾ seems to show that certain passages from authoritative books were regularly quoted and requoted as stock-pieces. I have called attention to several cases of this in the Summary of Contents, and in Index I by the use of the expression 'locus classicus'.

Kindred to this subject is the relation of these Sanskrit Mahāyāna books to the other Buddhist writings. I have elsewhere (JRAS. 1898 p. 870) pointed out in detail the position of Mahāyāna writers in regard to the older documents of the religion, taking as my chief text the extracts at pp. 210—222, which are neither translated nor adapted from the corresponding Pali passage, but represent the Mahāyānist's handling of the «common tradition of Buddhism»²⁾.

Quotations from Ćāntideva in Sanskrit.

It will hardly be expected that many allusions should be made in extant Sanskrit literature to an author so late in Indian Buddhist history as ours. I have however found two quotations from him in the Subhāshita-saṃgraha an anthology³⁾ discovered by me which I propose shortly to publish. These are some extracts from the Bodhic. IX (Subh. 28.6): and later on (96.5) another passage or passages not identified⁴⁾. Both are introduced by the phrase: *Ćāntideva-pādair apy ūktam*.

The relation of Prajñākaramati, the author of the commentary on Ćāntideva's Bodhicaryāvatāra, at present in course

1) Cf. 67 n. 2. I generally exclude the testimony of the Bodhicaryāvatāra-commentary as to which I speak below; on the other hand the works described below (pp. X—XII) sometimes quote these stock passages. Aṭiṇa (Tanj. 31. 308a) cites others.

2) Another parallel is the quotation at 76. 7—15; compare Aṅg-n. VII. xlvii.

3) I showed to my friend la Vallée some passages; and some of these he printed in Le Muséon N. Sér. Tom. I.

4) I quote the opening stanza:

*yathā gāruḍika[k] stambham sādhayitrā vinasyati |
sa tasmiṇḥ ciraṇāśhte'pi vishādām upaṇamayet ||*

of publication¹⁾, to the *Çikshāsamuccaya* is, I believe, unexampled even in Indian literature. *Prajñākaramati* frequently refers to the *Çikshās.* by name, quoting as from it, not only the original portions of the work, but also in some cases the passages quoted by *Çāntideva*, and this too without indication of their ultimate origin. The curious feature, however, of the book is that not only these (exceptional) instances of specified quotation from *Çāntideva*, but also the whole number of the very abundant quotations in the work from named *sūtras* are, with two or three exceptions, taken direct from the *Çikshās.* I say 'direct' advisedly, because in several instances not only are groups of quotations²⁾ reproduced in the same order, but even the actual words used by *Çāntideva* in introducing or coordinating them³⁾.

References to *Çāntideva* by Indian authors preserved in Tibetan.

The *Mahāyāna*-literature preserved in the Tanjur also supplies a number of references to *Çāntideva* and his works. I have noted several in three of the other works included in the volume of the Tanjur (Mdo. 31), at the head of which stand the *Çikshāsamuccaya-kārikās* and the *Çikshāsamuccaya* itself.

1) The *Çikshāsamuccaya-abhisamaya*, a short tract standing next to the *Çikshās.* in the Tanjur (221—222 a) and doubtless meant to be read as a pendant to it.

The opening verse states that «*Çāntideva* touched the feet

1) *Paricch.* 9 printed in «*Bouddhisme: Etudes*» pp. 234 sqq. London, 1898 (from «*Mémoires couronnés*». Acad. royale de Belgique. Tom. LV); Par. 1—5 etc. in *Bibl. Indica*. N. Ser. n° 983—; both publications by L. de la Vallée Poussin.

2) See 'Additional Notes' to 8.15, 9.3, etc., etc.

3) Compare *Çi.* 120. 3, 5 with Bcp. ad. V, 54 and *Çi.* 144. 9 with Bcp. ad V. 87. A full index of quotations will appear in la Vallée's forthcoming edition. English readers will recall the use made by later writers of that curious «*Çikshāsamuccaya*», Burton's «*Anatomy of Melancholy*».

of Mañjuḥośa [having] collected from all the *sūtrāntas* passages for teaching»¹⁾).

The author of this tract is called in the short title at the commencement simply 'the (man) of Suvarṇadvīpa'²⁾, but in the colophon 'Suvarṇadvīparāja-Çrīmad-Dharmapāla'³⁾. The book was 'recited'⁴⁾ (?) to Kamala, the traditional⁵⁾ *guru* of Dīpaṃkara in Bengal and to Dīpaṃkara himself. It would thus be not later than the beginning of the XIth century. In view of the assertion that the attribution of the Çikshās. to Çāntideva rests on an erroneous 'Tibetan record', it is worth noting that the book is thus the work of a stranger to Tibet, and was 'translated' (into Tibetan) by Dīpaṃkara and the *bhikṣu* Thsul-khrims-rgyal-ba.

2) The Çikshākusumamañjarī (ff. 222 a—246 a) by the 'great paṇḍit Vairocanarakṣita'⁶⁾ of Vikramaçilā', in Bengal),

1) 221. a. 3—4: རྒྱུང་མ་པའི་རྒྱུང་ས་ཀྱི་ཞབས་གདུགས་ནི་བའི་ལུས།

བསྐྱབ་པའི་གདུགས་རྣམས་མདོ་སྡེ་ཀུན་ལས་བུམ།

The reference to the Çikshās. is unmistakeable, as its Tib. title is བསྐྱབ་པ་ཀུན་ལས་བུམ་པ།. The homage to Mañjuḥośa may well refer to the closing words of the Çikshās. which, though wanting in our Tib. translation, are preserved also in the Chinese. Compare also Bodhic. X. fin.

2) གཤེར་ཐེང་བ།

3) གཤེར་ཐེང་བྱེད་པ་པོ་དཔལ་ལྷན་ཆོས་རྒྱུང་. Compare Sarat Ch. Dās, JBTS. vol.

I. i. 8 note ཨ, a passage apparently taken from some book which (as so often!) he does not specify.

4) གསུངས།; but Sarat Ch. ibid. p. 31 and (with him) Waddell 'Lamaism' p. 36 say «delivered».

5) Sarat Ch. op. cit. p. 8, note ཨ.

6) The form is certain as it appears in translation at the beginning, and in transcription at the end, of the book. Our copy has Vikramaçilā.

an author of whom I have found no other mention than the notice in the «Life of Atis'»¹⁾ that he studied under A. at Vikramaçilā.

This work, as its name suggests, is written on lines similar to the Çikshās.; and for the most part may be regarded as a direct imitation of it. It quotes from the same *sūtras*²⁾, and discusses *çikshā* under the same nine-fold classification adopted by Çāntideva.

It will be seen from the comparative table below³⁾ that the whole plan and framework of our book are most closely followed.

Later in the work we find actual plagiarism; for at f. 243. a. 3 not only is Kārikā 23 b of the Çikshās. borrowed, but followed by the identical quotation (from the Vajracchedikā) with which Çāntideva illustrates (Çikshās. 275. 10-13) his memorial verse. On the same page Kārikā 24 b is also borrowed, or adapted⁴⁾, and illustrated by a reference to the dialogue of Sudhana and Maitreya, with the omission (*as also* in Çāntideva, Çi. 276. 13; cf. Bodhic. I. 14) of the name of the book (Gaṇḍavyūha) where the dialogue is given.

1) Translated by Sarat Ch. Dās in JBTS. vol. I. See p. 17.

2) e. g. *Candrapradīpa* 238. a. 2; *Akshayamatisūtra* 229. a. 2; *Ugraparipṛ.* 229. a. 5.

3) Çi-kus. 225a. on <i>ātmabhūvarakshā</i> and <i>bhoga-r°</i>	} Çi.-s. Ch. II sq.; Ch. XIV.	
» 229a. on <i>çruta</i> with quotation from <i>Ugraparipṛ.</i>		» » XI (cf. ref. to <i>Ugrapṛ.</i>)
» 229, 230 on the <i>aranyavāsa</i> wild beasts, visit of king (230 a 4).		» » » (cf. p. 197).
» 234b-238a on <i>smṛtyupasthāna</i> .		» » XIII
» 241 <i>ātmabhūvaçuddhi</i> , <i>bhoga-ç°</i>		» » VIII
» 242 <i>punya-çodhana</i> .	» » XV	} Kārikās 17, 21.

The three *vardhanas* are discussed 243 — ad fin.

4) The lines are: ཐོག་མར་སྟོང་རྩེ་བརྟེན་ནས་སུ་

དགོ་བ་འབད་བས་སྟོན་བར་བྱ

which may be compared with the Tib. of Kār. 24 b printed below, just before the text.

That the Çikshāsamuccaya is not referred to by name will surprise no one acquainted with Indian literature¹⁾.

3) The Bodhimārgadīpa-pañjikā (ff. 273 b—334 a) by Dīpaṅkara called Atiça (first half of XIth century).

In this book Çāntideva is repeatedly referred to, and mentioned amongst the chief Mahāyāna-doctors²⁾. Besides the lists detailed in the note there is a list of doctors who 'elucidated the meaning of Sūtras', worth quoting here: Nāgārjuna, Āryadeva, Candrakīrti, Çāntideva, Bhavya, Aṣvaghosha and Candragomin: (324 b)³⁾.

Numerous quotations are made from Çāntideva's works. Of these the most important occurs at 303 a where we read: «Ācārya Çāntideva in the Çikshāsamuccaya [says:] 'following all Buddha's word' (etc., Kār. 19 b)⁴⁾»; later on (317. a. 7) we find mention of «the sūtrāntas and [works] made to illustrate the meaning of other sūtrāntas: Sūtrasamuccaya, Bodhisatva-

1) «The normal attitude of a Hindu towards his sources is silence», E. W. Hopkins, 'The great Epic of India', p. 63.

2) In the opening verses we find an enumeration: Lama Gser-gliu, Çāntideva (associated with the Bodhisat Mañjuḥśha cf. note 3 below, and Bodhibhadra (བྱེད་ལྷོ་བ་ཆེན་); at 319 a. 7: Nāgārjuna, Āryadeva, Candrakīrti, Bhavya, Çāntideva, Bodhibhadra.

3) Just below we are told that 'Çāntideva too according to the precept of Nāgārjuna, having gained the inner meaning of Mañjuḥśha saw the truth'. སྒྲོ་བ་དཔེ་དེ་གྲུག་ཏེ་བ (thus carelessly transcribed, not translated, here and just before) ཡང་འཇགས་བ་ལྷ་སྒྲུབ་ཀྱི་མཛད་ནས་གི (read གིས, as in previous clauses) འཇགས་བ་འཇམ་བའི་དབྱེས་ཀྱི་གཞན་བ (read བ, or, better, གཞན་བ 'permission', with St. Petersburg T a n j u r) རོབ་བར་བྱས་ཏེ་བདེན་བ་གཞིགས་བ་ཡི[ན]ལོ། Cf. Tāra n. 165. 1. 2.

4) སྒྲོ་བ་དཔེ་དེ་གི་བ་ལྷ་ས་གི་བསྐྱབ་བ་ཀྱུན་ལས་བདུས་བར། རྫོགས་སངས་རྒྱས་གསུངས་རྒྱུ་ཡ་དུ། འབད་བ་མེད་ན་འཇམ་མེད་འཕྱོ། Compare the Tib. text of the Kārikās, below.

bhūmi, [Bodhi-]caryāvatāra, and Çikshāsamuccaya». The selection of these four works seems to me significant especially as the order appears to be mainly chronological.

§ 4. Language

(Dialect, grammar, word-formation).

The literature of Buddhism rests, as all scholars will admit, on a basis originally vernacular. With the rise of the varied divisions in the church the linguistic aspect of the literature becomes more complicated. In the days of Açoka only slight dialectic variations are necessary to make the official language of the edicts intelligible in the several localities where they are promulgated.

In the case of the Sthaviravādins (and possibly other sects) who adopted the Pali, descended from the vernacular and underlying, or represented by, the language of the Edicts, the stages seem clearer. We get an early form in the newly-discovered Dharmapada¹⁾, an intermediate stage or stages in the older verses of the Pali Piṭakas and a later stage in the ordinary Piṭaka-prose.

The linguistic history of the numerous other sects is not so easy to trace.

The statement of Wassiliev (Buddhismus, 294 [267]), founded on Tib. authorities, that the several schools of Buddhism identified themselves with special forms of speech is very credible²⁾.

In any case it is abundantly clear that the Buddhists who wrote Sanskrit, did so with Pali-Prakrit originals, whether spoken

1) Le manuscrit kharoṣṭhi par E. Senart J. As. Sept. 1898.

2) Of the Buddhistic Apabhramṣa attributed by him to one school, I hope shortly to publish specimens discovered by myself, with verification from the Tanjur.

or written, as their sources and models, lying in the earlier periods close behind them.

A curious instance of the consciousness of something else than Sanskrit as the real underlying sacred language is found in the charm occurring at 142.15 quoted from the Vidyādharaṭṭaka where the conclusion is practically a sentence of Pali. This is no doubt used as a liturgical and thaumaturgic language just as Sanskrit in its turn is used in the far East; or as Latin¹⁾ is used in the West. Childers in his Pali Dictionary makes much (sometimes a good deal too much) of the alleged ignorance of 'Northern' Buddhists in misunderstanding of Pali (and Prakrit) forms. Some of these were no doubt wrongly²⁾ Sanskritised in course of time. One of his instances is *phāsum*. This word occurs in a sūtra (of some antiquity)³⁾ quoted in the present work; see p. 129.5. In the note on this passage I refer⁴⁾ to 32.2 to show how *phāsu* came in Buddhist usage to have this meaning. One sees here that the word, standing side by side with *sukham* which is quite sufficient for the sense, is simply put in for its pleasant archaic ring to the ears of the faithful.

Another good instance is the form *gahanatā*, occurring at 172.3 in a kind of Decalogue belonging to the very earliest material of Buddhism. Here the old vernacular form was clearly kept for its venerable associations. It could deceive no Indian Buddhist reader from the clearness of the context, in spite of its

1) Compare Shakspeare, Hamlet I. i. 42. The belief in the efficacy of Latin for laying ghosts survives amongst Roman Catholics in England.

2) When I find how wonderfully well even as late as the IXth century the paṇḍits who translated the Prākṛit Dohakośhas into Tibetan understood the extremely difficult forms of that work, I must unhesitatingly reject Childers's supposition (Dict.) p. 536 et al., that the 'Northern Buddhists' were misled by ignorance of Pali.

3) p. 55 n. 3.

4) I had not seen Dr. Hörnle's instructive parallels from Jain usage with his optional explanation (*sparṇanārha*); since adopted by Dr. Pischel (Gr. Pr. § 208). See also Dr. Leumann's review in WZKM. III. 342 sq.

formal¹⁾ resemblance to *gahana* 'deep'; that the Tibetan translators were not deceived is observed in my note on the word. Another case of retention of Prakrit sounds (*vedh*-for *vyath*-) is noticed at 35. n. 11. Moreover if the forms *saṃkalikā*, *saṃkalībhūta* at 211.9, 11 be compared with the corresponding Pali *saṃkhalikā* at Majjh. I. p. 58, med., it will be found that the confusion of forms is sometimes on the side of the Pali tradition²⁾ and that the Sanskrit-writing Buddhism preserves the etymological one.

Under the head of sandhi note *puno'pi* (194. 14) and *yathariva* (304. 10).

Under noun-forms³⁾ note the instrumentals in *-eno* and genitives in *-asyo* at 194.7 and 195.11 (verse passage). With the former we may compare the Pkt *-enam*, and note as an analogy (if there be no actual reminiscence) the Vedic verse-form *-enā*⁴⁾. *svastinā* occurs at 104. 11 (and note 5) and 116. 2 (prose). In noun-genders we find *dhātu* as a feminine (138 'n. 3) as often in Pali; *palāṣa* as a masc. (242. 8); and possibly (but see Pischel, Gr. Pr. § 379) *ādi* no longer neuter in the phrase *ādim kṛtvā* 292. 5 (note 2).

Pronouns *ayu* for *ayam* (in verse) 103. 5; 206. 2 *si* 'his' 302. 5 and note. *ettaka* 174 n. 3; *tātuka*, *yātuka* 346. 16 (similar forms in Pischel § 153).

1) I was at first disposed to alter the form to *gahanatā*; but the subsequent discovery (see Additional Notes) of another quotation of the same passage confirms the text as I left it.

2) See Senart cited in my note. The curious double form of *ṣṛīkhalā* in Prakrit with *kḥ* or *k* (Pischel § 213) may have helped in the confusion.

3) I have not tabulated here the forms *ṛshībhīḥ* . . *ṛshīnām* occurring together in the Dharaṇī quoted at 331. 8, 9 as these read to me like a deliberate sacrifice of grammar to metre. Cf. gen. pl. *-āna* in verse (17. 1, etc.). The MS. (*valeat quantum*) actually reads a form in *-enā* at 347. 5, which I have preserved.

4) Similarly in the genitive Whitney allows for three passages of the Veda a form in *-asyā* (*-asiā*) (e. g. Rv. I. 162. 19). The above two forms are confirmed by MSS. of the book quoted (cf. Add. Notes ad loc.). With *bhikṣhusya* (155. 1) cf. Franke, Pali u. Sk., p. 66; and with *balāto* (4. 1) *ibid.* p. 122.

Verb-forms. The imperative 2nd pers. plural uses, as regularly in Pkt. (Pischel § 471), the 2^d pers. of the indicative; see 61 n. 1. The incorrect present-form *dadanti* (335.10) occurs also frequently in the late portions of the Mbh.¹⁾ More interesting is the future form *kāhiti* (101.6) from *kr*; cf. Pischel § 533 ad fin. *siñcishyati* (155.1) *yuñjishyāmi*²⁾ 201.4; and *bhesyanti* (45.12, 46.16) though phonetically nearer Skt., are also formed on Prakrit principles. The potential *stiya* = *syāt* (115.2) is a curious and indeed questionable form; the more usual *siya* occurs at 302.3. Of the s-aorist (cf. Pischel § 516) examples are *krīdishu* 92.12 and the curious form *mucyishu* from the passive base. Perhaps also *ṣṛṇūshu* (94.21). °*tāpsīs* 20.7.

For the gerunds the distinction between *-tvā* and °*ya* is not observed, as happens also in Pkt. (Pischel § 581) and occasionally in Sanskrit (Whitney § 990 a). Examples: *parivarjayitvā* 113.18; *vinivartayitvā* 130.13; *adhyāvasitvā* 200 n. 3. *dudītva* occurs (302.7) also in Pali.

Amongst forms in *-ya*, *vijahya* occurring twice in 106.11 is noteworthy. Possibly to make metre we ought to read one or both forms *vijahāya*, according to Prakrit usage (Pischel § 591). The passive participle *jighatsita* used actively (274.7) is an example of the later Buddhist (and vernacular) usage, of which the stock-example is the name Avalokiteçvara.

Amongst exceptional causals note *dhamayati* (178.8) Pali *dhameti*, and *daṇḍāpayati* (63.13; 67.10) with which compare Pischel § 552 and Whitney cited at 64 note 4.

The compound verb *pattīya-* (174.7 and note) is, as noted, thoroughly Prakritic.

Under the head of word-formation we may note the Pkt. suffix *-ima* (Pischel § 602) in *purima* 177.7, 193.9.

1) Hopkins, 'Great Epic' 265.12. In verse plural-forms like *pūjayi* (4.16) occur.

2) A prose-passage, and from the same archaic sūtra as referred to above à propos of *phāsu*.

-kā in *ghātikā* 269.2 *prekshikā* 52.18, 267.15 seems to be used like -tā to express a state. Another class of formations which I have not as yet found elsewhere are the abstracts in -tā, -nā, -anatā formed not direct from verbal roots after gunation, but directly from the present-stem. Such are: *anutsrjanatā* (*srjat*) 183.9; *vipaṣyanā* 108.16; *avamanyanā* (*manyate*) 9.7 (*sic lege*), 92.6; *akrudhyanatā* 35.9; *aparitasyanā* 36 n. 1; *anācchindanatā* 126.15; and even *pratihanyanā* 251.14, which must come from a Passive base¹).

In the common compound word *hrīrapatrāpya* the retention of the nominative form in the first member (sometimes allowed even in Class. Skt. for nouns in ṛ; Whitney 1250. f., cf. Pāṇ. VI. iii. 25), is due, no doubt, to a reminiscence of the Pāli-Prākṛt *hirottappa*.

§ 5. Lexicography.

The vocabulary (Index II.) has been arranged to include the chief words of rarity, difficulty or linguistic interest.

It may, however, not be out of place here to call attention to several verbal roots occurring which appear to be new to the literature either as to form or meaning, although registered in the Dhātupāṭha. See the entries under the roots *kuṭ* *cagh*, *jhash*, *paṃs*, *pac*. Derivatives from *sphaṇḍ* (172 n. 1) and probably from **cip* (182 n. 1) also occur.

§ 6. Metrics.

No essay has been as yet written on the metre and prosody of Buddhist literature as a whole. Nevertheless, the subject is one of great importance to the editor of texts, as well as to the

1) Since writing the above I find that this very class of formations provoked the wrath of Kumāṛila. See *Tantravārttikā* p. 173.10 quoted by Poussin JRAS. '02, p. 371 note, where *paṣyatā* (not as yet found) is given as an example of barbarism. Cf. also *vikīraṇa* A v.-ç. 96.7 and Speyer ad loc.

critical student. This has been recognized by Prof. Fausbøll in the valuable appendix to his first edition of the Dhammapada (p. 436 sqq.), while in the short preface (pp. VI, VII) to his new edition he expressly pushes further the results obtained by metrical criticism.

One must not ask too much of the pioneer who brings out an *editio princeps*. But it certainly would have been well if editors of verse-texts both Sanskrit¹⁾ and Pāli had paid more attention to metre. Is it too exacting to propose as a canon for the editor of the future that no one has a right to print as verse, without note or comment, lines that will not scan? If new rules are required let him enunciate them in his preface. (The present remarks are an attempt in this direction). If after every deduction has been made, the 'legitimus sonus' does not appear, then let him note the fact in his commentary. This will be tantamount to an admission that the true text has not been preserved, or to an invitation to the critical ingenuity of the scholarly reader.

Prosody.

In Buddhist Sanskrit poetry the general rule that any two consonants suffice to make the preceding vowel 'long by position', does not apply.

It seems to me not improbable that the former existence of a very large body of Buddhist poetry²⁾, where less prosodial strictness prevailed, may account for some of the discrepancy in the native authorities on Prosody, as to what constitutes 'position'³⁾.

A good typical passage for the study of these metrical usages is the extract from the Gaṇḍa-vyūha at pp. 101—04,

1) In Buddhist literature the most flagrant instances are the editions of the Buddhist Text Society of India. As to Epic literature compare Hopkins, Great Epic Ch. IV.

2) And possibly also popular song-literature, less strictly composed.

3) See the valuable essay of Weber, *Ind. Studien* VIII. 219 sqq.

especially as here we have been able to control the readings of our MS by an ancient Codex of the sūtra quoted.

Here, then, in a single line (102.5) we find vowels short before mute + *r* or *l* (*dharmātri ripūkleṣa*) and at 102.8 before mute + *v*, (*varādvīpa*)²). It may be noted that all the examples from the Gaṇḍavyūha, if not vowels at the end of a word (cf. Weber, Ind. St. VIII. 226.1) occur all at the end of members of a compound. The case of *ādvitīya* (195.16) seems to go a step further.

The licence however extends beyond the case (familiar from Latin usage) of a mute followed by a liquid. In a single line (103.2) we find two short vowels before sibilant + nasal (*maitrī snehāsmṛti*). Soft mute + nasal: *priyājñ* (Rāṣṭrap. 21.6). Nasal + semivowel *sāmyak*³ (18.11, where my note is unnecessary).

Many of these licences are possibly to be explained by reference to a Prākṛt original, which would of course give forms such as *adutiya*, *sati* and so on.

A similar influence is probably traceable in some curious cases where double consonants seem to be quite disregarded, a phenomenon with which we may compare in ancient times the spelling of the Aśoka inscriptions, or in modern times our own ordinary careless English pronunciation of double letters as compared with that of Italian³). See *tānnimna* 54.1 (which should have been printed as a Trishtubh: see Add. Notes; 106.13, *ūjjvāl*³ (si vera lect.) 103.8. To the same category belongs a scansion such as the remarkable

āksāyākshāntī ākshobhya 328.3, where *aksh*³ is common, being pronounced indifferently as *ākḥh* or *ākḥ*.

1) A licence exceptionally allowed in Classical Sanskrit poets. See Bollensen in ZDMG. xiv. 291.

2) So too *priyādvēsha* 206.4 (from Lalit.-v.), and compare Bollensen ZDMG. xiv. 292.

3) Max Müller gives an analogous case from the R̥gveda. 'Vedic Hymns' (S.B.E. vol. 32) p. cix.

Not less suggestive of Prākṛitic influence is the case where a *short* vowel is scanned *long* before a consonant + *r* e. g. *pari-grhītā* 43. 6, 8.

Anusvāra. As early as the Pāli Canonical texts we find *anusvāra* regarded in two opposite lights:

1) an evanescent sound liable (α) to be dropped or (β) to be elided with the preceding vowel like final *m* in latin. See Dhammap. v. 74 and the exx. cited by Fausböll (ed. 1. pp. 268—9) ad loc. As to analogous Vedic usage see F. M. Müller, 'Vedic Hymns' (S. B. E. vol. 32) p. CXVII;

2) a strongly pronounced nasal, which may be scanned long irrespectively of the natural quantity of the preceding vowel. Example: Majjh.-n. 1, p. 168. 7.

Of 1 (α) examples are quite common. It will suffice to cite the genitive plural in *-ānā'*, often found in verses both in Buddh. Skt. and also in Pāli. 1 (β) is rare, but I think not unexampled in Buddh. Skt. Of 2) examples are quite common in at least one poem the Bhadracarīpraṇidhāna [297. 3 (twice), 5 and note] and the usage occurs occasionally elsewhere¹⁾. In Prākṛt it is frequent²⁾.

Metre.

It will hardly be expected from the editor of a collection like the present which is only partly in verse, and verse of widely varying dates, to give a minute metrical analysis of all the verse-passages here quoted. Still in the absence of any work even on Sanskrit metres in general (still less on the metres of Buddhistic poetry) at once comprehensive and practical³⁾, a short classified

1) e. g. Samādhirāja (Candrapradīpa): so that at 194. 13 the text, which I now find to be confirmed by the R.A.S. Hodgson MS., may stand, and need not be amended as I suggested in the note. Compare also 17. 4 (from the same work).

2) Exx. in Hāla, Weber's ed. 1, Intr. p. 47. See also Pischel, Gr. Pr. §§ 348—350 on the whole question, comparing §§ 178, 179.

3) i. e. to occupy the same relation to the native authorities and to usage that Whitney's Grammar does in matters of language.

summary of the chief metrical features of the present work may be acceptable.

The metres may be thus arranged:

I. *Çloka*, and

II. *Trishtubh-Jagatī* — the two commonest metres.

III. Fixed metres (*aksharachandas*)—to which group indeed the greater part of class II really belongs. Here we may subdivide thus:

1. A new metre 242—3.
2. *Dodhaka* 2, 256, 297, 327—347.
3. *Toṭaka* 203—207.
4. *Rathoddhatā* 101.
5. *Vasantatilaka* 1, 217. 12.
6. *Çārdūlavikrīḍita* 259.
7. *Mālinī* 366 (last stanza; not in Tib.).
8. *Pramitākshara* 195, 318—320.

IV. The intermediate class called *Ardha-samavṛtta*.

1. *Pushpitāgra* 195.6—11, 257.
2. *Aupacchaudasika* 1.
3. *Vaitāliya* 237—241.

V. *Mātrachandas*.

1. *Āryā* (ordinary type) 155.4—9.
2. a new variety (?) 262.

VI. Metrical prose (?) 164.3—7, 262.

I. As to the *çloka* the passages quoted in this metre are mostly of the ordinary type. On reading the excellent chapter on Epic metres in Prof. Hopkins's 'Great Epic' I perceive that certain corrections which I had proposed on metrical grounds become unnecessary in view of the usage of the earlier *çloka*-writers. Thus at pp. 14, l. 8 the reading of the MS. (see note 1) may stand. It is merely a case of a hypermetre (here with the

third *vipulā*) really common in early *çlokas*, just as I had myself found it in the *trishṭubh*-group (p. 92, note 4) later extending it (p. 160, n. 5) to the *çloka*. See Hopkins op. cit. p. 253. Similarly at p. 45. 1, nothing need be altered, if we regard it merely as hypermeter with the second *vipulā*¹).

II. It would certainly have been clearer if I had from the first treated the *Trishṭubh-Jagatī* class as a more or less free metre, instead of attempting, as I did more especially in Fascic. I., to make the lines conform to the classical norm of *Indravajra*. As a matter of fact the great majority of the lines do conform to this norm, but traces of earlier usage, analogous to those occurring in the *Mahābhārata*, are constantly found. To the frequent hypermetron we have already referred: and in the same note (p. 92, n. 4) I point out the easy²) transition to *Jagatī* (*Vanīçastha*). The resolution indicated at 217 n. 4 seems unusual, nor have I found even in the numerous Epic forms of *Trishṭubh* collected by Hopkins an exact parallel for the development noted at 299 n. 2.

III. On the not very numerous metres of this class not much need be said.

We may take first the unidentified or new metre occurring at pp. 242, 243. As there observed (note 5) the arrangement of syllables occurs as the first *pāda*³) of a longer metre (*Upasthita-pracupita*). In the passage before us we also find line broken by two cæsuras: and moreover the initial long syllable, as so frequently, is liable to resolution. Thus the final result is:

— | — — — — — | — — — ||

1) An example of the fourth *vipulā* 'almost completely absent in Classical writers' (Hopkins) occurs at 127. 10. 53. 9 is a rare *çloka*-form. See Hopkins p. 457 (N° 45).

2) Accordingly the correction at 80. 8 seems superfluous.

3) It also occurs as the first *pāda* of two stanzas in the *Mahābhārata*; Hopkins, Gr. Epic p. 352.

Only nr. 2 the simple dactylic *Dodhaka* can be called a favorite. In the last of the passages cited (p. 327 sqq.) it is handled with some freedom, dactyls (---) being frequently resolved into --v--.

3. *Toṭaka* is closely analogous to the last with 4 anapaests in each pāda in place of the 3 dactyls and spondee.

4—7. Of *Rathoddhata*, *Vasantatilakā*, *Çārdulavikriṣṭa* and *Mālinī* we have, as will have been seen, only a few examples. The second occurrence (217. 13. 14) of *Vasantatilaka* is interesting as coming after a *trishṭubh*, thus illustrating the development of the stanza (noted by Hopkins p. 333) from the hypermetric *trishṭubh*.

8. *Pramitākshara*. I take this metre last, because, as will be seen from 318 note 3 and the notes (esp. 321 note 1) and variants in the succeeding pages, the free treatment of the metre places it as a transition between this class and classes IV and V. It is of interest to note that the few *pramitāksharas* occurring in the *Mbh.* are associated with lines of the latter class (Hopkins p. 353).

Summarizing the usage of this class (fixed metres) as whole, we may note that none but the *Dodhaka* (no. 3) is much used and that this is handled in the free manner characteristic of early poets.

IV. *Ardhasamavṛtta*, metres of unequal pādas. Of *Pushpitāgra* we have two examples which call for no remark¹⁾.

The only example of *Aupacchandāsika* occurs in the few verses in the introduction, doubtless by *Çāntideva* himself.

Of *Vaitāliya* closely allied to the last we have a more interesting example, pp. 237—241, and as it is taken from the *Lalitavistara*, of which MSS are at least numerous though none are ancient, one can discuss its details with increased confidence.

1) See Add. Note to 195. 13, 13 as to what seemed a variety of *Pushpitāgra*. The variants illustrate the difficulty of dealing with metre on the basis of a single MS., even a good one.

It will be seen from the notes that the metre is handled with considerable freedom, though not more so on the whole than in the 30 instances occurring in the Dhammapada analysed by Fausböll (ed. I, p. 441).

V. *Mātrachandas* (Āryā etc.).

There are very few examples of Āryā in the book.

1. The three stanzas on p. 155, ll. 4-9 are possibly Ānti-deva's own.

2. The passage at p. 262 is more interesting, surrounded as it is by what looks like metrical prose. I have called attention in the note (3) to the peculiarities, but the passage is too short to found elaborate theories on it, though it has a somewhat primitive appearance, metrically speaking.

VI. I have ventured to call p. 262 lines 9—12 and probably also ll. 1, 2 of the same page, 'metrical prose'. I place provisionally 164.3-7 under the same heading; though possibly the future editor of the *Suvarṇa-prabhāsa* (in the present series, I hope) may have more to say about it.

§ 7. On the MS. and the versions, Tibetan and Chinese

(with a description of the Plate and of the portrait [p. I]).

The unique MS.¹⁾ on which the text of the present edition mainly depends is written on stout paper, of the kind generally employed (in cases where palm-leaf was discarded) in Nepal from the XIVth to the XVIth century. It has no glaze and is of a brownish white colour, the edges being smeared with yellow²⁾. The MS. is written by two scribes, as is shown in the Plate fig. 1 which

1) Cambridge University Library (Wright Collection) Add. 1478, described in my printed Catalogue at p. 106. The India Office MS. is, as I have stated in the preliminary Introduction (to fasc. I), a mere copy of this MS.

2) The same applies to a part of the body of the last page shown in Plate fig. 2, where the yellow portion appears darker in the photograph.

reproduces the pages where the second scribe finished his task and the first resumed. In my description of the MS. (Catalogue p. 106) I estimated the age of these writings as 'XIV—XVth century'.

In the writing of the first scribe the following early features should be noted:

The curve generally (though not invariably; modern form °*napat-iḥ* Plate, fig. 1 1. 2. col. 2) used for medial *i*.

The short form (without flourish) of medial *ū* (Fig. 1 1. 2 *śūpa-dyate*, *çūro*).

Initial *I* and *Y* (Fig. 2 1. 1. *Iti*; Fig. 1. 4. *Içvarah*).

Dh ¹⁾ (Fig. 2. 1 *dharmā*) and *ç* (*çreshṭhī* Fig. 1. 2).

These four forms all show forms distinct²⁾, earlier than the Bengali MSS. of the XVIth century³⁾.

Bengali MSS. of the XVth century are not common.

The best example is that reproduced at Pl. 33 of the Pal. Soc. Or. Ser. In this document *I* (initial) presents a different form from our MS, and *p* is a little nearer to the Nagari (in itself a mark of antiquity); but *i* (medial) and *dh* are notably more modern than our MS., and *ç* slightly so.

Rāj. Mitra's MS. (in «Notices» V. Pl. ii) belonging to Çaka 1417 also comes at the end of this century (1495) but is markedly more modern³⁾.

Of the XIVth century we have unfortunately no MSS. in Bengali hand to compare⁴⁾, and can thus only be guided by the forms of certain letters which (notably *i* medial, *dh* and *ç*) resemble

1) In inscriptions this form (d) last occurs early in the XIth century according to Bühler, *Ind. Paläographie* Tafel V, cols. xvi, xvii.

2) To this century belong several of the MSS. reproduced (rather roughly) in Rāj. Mitra's «Notices» vol. 5 etc. See also Palæographical Society, Or. Ser. Pl. 82, № 1, in spite of my doubts at the time when I edited the plate. Very numerous MSS. since discovered and mostly examined by myself have left no doubt as to the meaning of the abbreviation «la. saṃ.» . Accordingly the date of this MS. is Lakṣmaṇa Saṃvat 452 (A. D. 1571).

3) The date on Rāj. Mitra's Pl. i. of his vol. VI seems to me doubtful.

4) Rāj. Mitra's MS. reproduced in «Notices» V. pl. iv. looks at first sight like an exception, but any one who will read the second line of the colophon (including the chronogram), not merely the figures, will see that he has mistaken Çaka for Vikrama.

more closely our earliest Bengali MSS. (Pal. Soc. Or. Ser. pl. 81; end of XIIth cent.). Of the second scribe I have less to say because he writes a more conventional and less progressive hand, the 'Lantsa'. On the other hand it will be seen from the 'Table of Letters' that there is a certain amount of progressiveness in the writing even of the Lantsa type. There is, for example, no certain case of *dh* formed like Nagari ढ after A. D. 1216¹⁾. So that the evidence of this test-letter as formed by *both* scribes brings us to about the same time, the end of XIIth or beginning of the XIIIth century. If, therefore, any correction be necessary, it would be in the direction of making the MS. older and describing it as 'XIII—XIVth century'. Against this conclusion it must not however be forgotten that paper is very rare in Nepal at so early a date²⁾.

Regarding the punctuation and sandhi of the MS. I made some observations in my preliminary Introduction [to Fasc. I]³⁾. On the latter point I may here note that from Fasc. II of the text onwards I adopted (often for the sake of clearness) what seemed to be a fairly consistent⁴⁾ usage of the MS., the extension of the use of *avagraha* to the case where initial *ā* follows final *ā* (not merely *e* or *o*).

On the marginal notes in the MS. see the preliminary Introduction p. V.

There are two colophons, which can be read in the Plate, fig. 2.

1) Cambr. Add. 1648; exact date verified by Prof. Kielhorn. 'Lantsa' is Hodgson's name (As. Res. XVI, Plates).

2) See my Cambridge Catalogue p. xxviii; and on the whole question of paper in the several parts of India compare Hörnle in JASB for 1900; LXIX. i. 121. A. D. 1354 is there given as the date of the earliest paper MS. in the Maithili writing.

3) On the dot in the punctuation of Buddhist Sanskrit MSS., see also Kern Jāt-m., preface p. viii.

4) Consistency is not, however, a virtue of our scribes; even the spelling *dushkha* (Prelim. Introd. p. IV. n 2) which I considered quite settled, is not adopted by the second scribe

As to the first, in the handwriting of the chief scribe of the MS, I know nothing of the Mahayanist Jāgaddala-panḍita-Vibhūticandra who gave the MS. as a pious gift.

The second colophon, written in writing of the XIXth century and blurred in the photograph for the reason already mentioned, refers to the ownership of the MS. in much later times. Niramuni living at the celebrated Yampi-vihāra (cf. *Cat.* 77, 173) in Lalit-Patan is identical with the pandit who made (in 1832) the copy of the Bhadrakalpāvadāna now in the Wright-collection at Cambridge (Add. 1411; *Cat.*, pp. 88—91). The handwritings agree, as I find on comparison with that MS.

Fig. 3 of the Plate has been selected as a specimen of the secondary authorities, the MSS of the now extant sūtras quoted by Ćāntideva. The negative is one of a considerable number taken by or for me from a mass of fragments, which I discovered in the library of H. E. the Mahārāja of Nepal and subsequently obtained on loan at the India Office for my use. I propose to describe the collection in some detail in the full account of my Journey, which I have still to publish. At present I may say that I consider this fragment as the finest example of calligraphy among the palm-leaves of the early period (IV—VIIth cent.) yet discovered. The squareness and regularity of the letters bring it nearer to the standard of a well-cut Gupta inscription than any example of penmanship that I have seen. It will be especially instructive to compare it with a good example of the Nepalese Gupta inscriptions, such as that of Aṃṣuvarman with date equivalent to A. D. 635 forming Plate I in my 'Journey . . . in Nepal'.

The agreement of the two documents in several of the more important «test-letters» is perfect; c. g. *y* (characteristically Nepalese) *k*, *śh*, *s*; also *ū* medial. As archaisms in the MS. note the forms of 1) *I* (initial) which disappears at beginning of VIth cent. 2) *E* (initial) with apex to left; cf. Bower-MS. 3) *h* formed like Roman J, III—Vthcent. only.

On the whole therefore, allowing for the more archaic character of epigraphic writing as compared with MSS., the sixth century seems the latest possible date.

The Plates.

It should be here noted that in the photographic plate figures 1 & 2 are photographed to exactly half the size of the original. Fig. 3 is rather under half-size, as the MS measured (on the average of its much frayed and broken leaves) about 19 inches (48 to 49 centimètres).

The smaller plate at p. I. gives the traditional portrait of Çāntideva, reduced ($\frac{1}{3}$) from a drawing by a native artist (early XIXth cent.) contained in an Album belonging to the Asiatic Museum (St. Petersburg) which is to be published by d'Oldenburg in the present *Bibliotheca*. It is most interesting to note that the second portrait of our author mentioned below as existing in the Tanjur (London copy; not in the St. Petersburg copy) represents substantially the same physiognomy and costume, with some varieties of detail. The head forms in the opposite direction, but is covered by a similar cap, to which three horizontal stripes are added. The right hand instead of forming a *mudrā* (?) holds a small *pātra* like that figured by Gruenwedel in *Myth. B.* p. 114. The throne is rather more ornate in the Tanjur, and is sloped so that the feet there almost assume (in allusion to Çāntideva's princely origin?) the forbidden *rājalīlā*-pose (infra 385.15).

The Tibetan version.

The copy of the Tibetan version employed is contained in the block-print forming vol. *ki* (31) of the Tanjur (Mdo) in the India Office.

On the first page are portraits of Çāntideva and of the Tibetan translator Ye-çes-de (see p. V.).

The translation seems to be fully up to the standard of intelligent literalness, characteristic of these works. So that its value to the editor of a unique MS. would be hard to overrate.

Besides this it has the advantage of representing an unabridged and consequently older recension of the text. Besides variants mentioned in the notes, I would call attention to the extract at p. 178. 9 sqq. from a sūtra (Upāli-paripṛcchā) of which I have succeeded in discovering a fragment of the Sanskrit original. Here it is instructive to find that the Tib. agrees with the original text, reproducing all its (unnecessary) repetitions and verbiage, whereas our recension of the Çikshā-text at ll. 12—13 makes a judicious abridgement *evam yāme yāme*^o. Here the Tib. plods wearily through each watch! So too at 196 (note 5) the Tib. quotes at greater length. On the date of the version see p. V. above.

The Chinese version.

In Nanjio's Catalogue its identity is concealed in a strange manner. The title (no. 1298) is rendered 'Mahāyāna-saṃgītibodhisattva-vidyāśāstra'. The author is said to be 'the Bodhisattva Dharmayaśas'¹⁾ (i. e. doubtless Dharmakīrti) and it was translated A. D. 1004—1058. It was no doubt the imperfection of this description that prevented my lamented friend Mr. Watters from finding the version, in spite of my repeated enquiries as to anthologies in general. As it is, I am entirely indebted for such knowledge as I have of it to my friend Prof. Leumann, through whom I first learned its existence, and to his Japanese pupil Mr. U. Wogihara who has spared no pains in sending me every detail regarding the book that I enquired of him. As the discovery was only made during the printing of the last Fasciculus, the bulk of the information concerning it is necessary relegated to the 'Additional Notes'.

The Chinese version, two centuries later than the Tibetan, agrees more closely with our present text than the earlier version

1) The same 'Dharmayaśas' is credited with the authorship of the Vajrasūci, elsewhere always ascribed to Aṣṭavaghoṣa.

docs, as regards the compass of the text translated. See for instance Add. Notes to 195 n. 7, 199 n. 1, 235 n. 5, 250 n. 1 and other passages where the Chinese *agrees* with our Sanskrit in reproducing an *abridgement* of a longer version preserved in the Tibetan. On the other hand, the *namaskāra* to Mañjuçrī at the end of the whole work, wanting in the Tibetan, is reproduced in the Chinese¹).

In a few cases (less numerous than those just noticed) the two versions agree with one another in excluding passages found in our Sanskrit. A case in point is the passage 269.10—270.7 [compare 269 n. 4 and Add. Note]²). Still more interesting is the first line of Chapter XV (cf. Add. Notes), which reads almost like a criticism on Çāntideva inserted by a later redactor of the text.

We can thus distinguish at least three stages in the text: 1) the IXth cent., the date of the Tibetan version, 2) the XIth cent., that of the Chinese version, 3) XIVth cent., approximately the date of our MS.

1) It is probably referred to in other documents preserved in the Tanjur see p. X. n. 1 above.

2) Compare also 283 n. 2 and Add. Notes.

SUMMARY.

Chapter 1¹⁾ (Proem and Kārikās 1–4).

Introductory
portion.

Exordium in verse, extolling the merit of hearing the Word. The author has no new tale to tell nor is he striving to explain another's meaning, but to speak his own mind²⁾ (1). The auspicious moment must be chosen, though this is hard to find.

Preliminaries of the religious life: self-abnegation for others' good, faith, and the quest of enlightenment (Kār. 1, 2). Poetical eulogies on faith (2—5).

On *bodhicitta* (direction of the mind towards enlightenment) Illustrative quotations. Parable of the *paçurathagatika* bodhisat (7). Four causes for *bodhicittotpāda* and two subdivisions of *bodhicitta* (8. 8—15). *Bodhicitta* valuable in itself apart from conduct (*caryā*) (9). The vow³⁾ (*saṃvara*) of the bodhisat

1) In this abstract I have emphasized the *Kārikās* discussed, as these give the best key to the work as a whole, as well as to the chapter-division. The *names* of the chapters (not invariably forthcoming in the MS.) are here neglected as unsatisfactory, since they often reflect only the latter portions of the chapters, not the whole of each. The large numbers in parentheses refer to the pages of the text.

2) So I understand *svamano bhāvayitum* «to exhibit or show forth the products, not *primarily* of others' invention, but of my own; namely my original *Kārikās*, which the quotations from other authors merely illustrate». The Tib. takes the phrase: 'meditate in (or, on) my own mind' 4. b. 3).

3) Here begins really the discussion of Kār. 3 (see below). The *Kārikā* is never fully quoted and only alluded to quite at the end of the present discussion (17. 9, 10). From the Tib. I have suggested an English translation and a partial restoration in the table of *Kārikās*, which I have printed at the end of this Introduction, that it may immediately precede the main text itself.

can be taken even by one who has not entered on the *bhūmis* (stages of enlightenment). The taking of the vow, its conditions and its solemnity (11. 15, 16). In taking it one must not be content with the *prātimokṣa* merely, but must learn its vital points from the scriptures (Kār. 3; pp. 17. 5—12).

On self-abnegation: several extracts on the duty of abandoning for the good of others, not only material things, but also one's past and future *Kuṣalamūla*.

Main Argument.

Part I.
On Preservation.
I, § 1.

Chapter 2 (Kār. 5, 6).

The duty of self preservation (Kār. 5); because (Kār. 6) only thus can one preserve others.

This self-preservation is to be effected (1) by never giving up the *kalyāṇamitra* (true friend) (34—41); and (2) by study of the scriptures (41—44).

Chapter 3 (Kār. 7a).

On the different means of self-preservation.

The avoidance of evil (*anartha*); Kār. 7a. General topic (45—47). Special means: by avoiding frivolity (47—49). Māra's machinations (49—51). Avoid also: bad friends, forgetfulness of *bodhicitta*, despondency¹, want of enthusiasm (51—55); also avoid evil by active service (*vaigyaṛṛtya*) of man, and of the Church.

Chapter 4 (same topic).

Other kinds of evil. *Locus classicus* on sin and confession (59—66). Five sins (*mālāpatti*) of a sovereign; eight of an *ādikarmika bodhisatva*.

Memorial verses by Çāntideva on the same subject (66—7). The ten great transgressions (*akuṣala karmapatha*) and there

1) Thus hope by implication is also a Buddhist virtue

future expiations in hell (69—73). Avoidance of carnal passion (73—78).

Duties of married life (78); more as to carnal passion (78—83).

Sin of not helping the Faithful. Honour to bodhisats and to the laity (87 sq.). Attempts for their salvation; how to be “fishers of men” (94—5). Sin of opposing religion (95—97).

Chapter 5 (same topic; and Kār. 7b).

Special means for avoiding evil; making solemn resolve (*samādāna*) (97—99). Other instances of resolve (100—101). Avoidance of covetousness and of five *ārāmas* (102—115).

‘How to secure all this avoidance? By avoiding all fruitless waste’ (Kār. 7b; 116). The bodhisat must act only in the interest of others. His mind must have no ‘leakage’ (*achidracittatā*); but without the abandonment of the active duty (*caryā*) of a bodhisat be associated with ‘vacuity’ (*śūnyatā*).

Chapter 6 (Kār. 8—13).

The last-named avoidance is secured by mindfulness (Kār. 8a). Twelve varieties¹⁾ of this (118). Enthusiastic observance of this rule leads to quietude of mind (Kār. 8b). Concentrated thought (*samādhi*) as a means to knowledge, leading both to *prajñā* and *samprajanya* (119, 120). Such *samādhi* joined with *śīla* (for these are mutually helpful) leads to the preparation of the mind (*citta*) on which all depends, to *dharma* (in all senses) and hence ultimately to *bodhi* (121—23). One must therefore keep the mind in quietude and steadiness (Kār. 9b, 10) fearless of a

1) Referred to as if a *locus classicus* in Bcp. ad V. 29 (111. 14).

doomed world's contempt (Kār. 11); one must succour all beings (Kār. 12), causing no scandal (125), using kindly speech (126), by gifts of medicine (cf. Kār. 13) food etc., (127—143). Medicine includes use of spells; specimens at 140—42.

Part I, § 2.

Chapter 7 (Kār. 14—16).

Not only one's bodily faculties, but their due [exercise and] enjoyment (*bhoga*) must be maintained (Kār. 14). We must accumulate so as to have a store from which to give to others. How to give. (144—46).

Part I, § 3.

Preservation of merit (*puṇyarakshā*) (Kār. 15a).

The true motive for meritorious action is neither hope of heaven nor fear of hell. Good action, especially giving, must be ungrudging¹⁾ and unostentatious (Kār. 15b). He who desires merit must be (Kār. 16) free from covetousness and pride, contented and unquestioning as to the Faith. Absence of covetousness and of pride exemplified (149—51). The contrary deeds are works of Māra (151—2), classified in ten groups. Humility and devotion to teachers (153—7). Charity (*maitrī*) and modest courage.

Part II.
On Purifi-
cation.

Chapter 8 (Kār. 17—19).

Part II, § 1.

Purification of the bodily frame and faculties (Kār. 17). 'Animals, who once were men, may eat my corpse; and ultimately after rebirth attain heaven and nirvāṇa'. Purity of person (159—60). Purification from sin (Kār. 18, 19). Four remedies against influence of accumulated bad *Karma* (160): 1) self-accusation and confession (160—171); 2) outweighing the past evil action by good acts, e. g. by *śūnyatādhimukti* regarding the

1) In Pauline language: μὴ ἐκ λύπης (cf. *paṇcāttāpa*) ἢ ἐξ ἀνάγκης. (II. Cor. ix. 7).

great sins (171—2), by mystic vision in dreams and by ritual-offerings (173), by the virtue of meditation on sacred Names and by fasting (174—5); 3) expiation, especially by abstention from taking life and from stealing (176—77); 4) by 'taking refuge' and purifying the heart.

Chapter 9 (Kār. 20).

The virtue of patience for accomplishing the four objects mentioned in Kār. 20. Indifference to worldly conditions (180); patience even under tortures and attainment of a certain form of *samādhi* (181—2). On the state called *muditā* (183—4). Three aspects of patience (184—8).

Chapter 10 (Kār. 20a pāda 1).

On hearing the word (*śruta*). Eighty forms of this (190); definition of *dharmaśambhārayoga* (191). Certain *śāstras* to be avoided (192).

Chapter 11 (Kār. 20a, pāda 2).

Praise of the forest-seclusion (193—6); its conditions and the duties of the recluse (196—201). Visits from kings and others (197). Characteristic objects of dread to the recluse (198—200). He must think that though he is alone, the Buddhas know his thoughts.

Chapter 12 (Kār. 20b).

Special subjects of meditation for the forest-life. On the *dhyāna-pāramitā*. Meditations on the impurity (*aśubha*) of the body (Kār. 20b pāda 2) as a cure for the vice of passion (206—212). Benevolence and pure affection as a cure for the vice of hatred (*dvesha*) (212—219). Meditation on the theory of causation as a cure for the vice of 'confusion' (*moha*).

Chapter 13 (Appendix to Kār. 20).

Apparently as an appendix to the foregoing, the four *smṛtyu-pasthānas* (subjects of mindful reflection) are treated: 1) on the body as impure (228—232: cp. supra 206—212); 2) on the sensations (*vedanā*); 3) on thought (*citta*) (233—6); 4) on the conditions of existence (*dharma*).

Chapter 14 (same topic).

A further digression (suggested by the closing section of the last chapter) on *çūnyatā* 'the vacuity of things'. *Locus classicus* on the nature of the *dharma*s and *karmaphalasambandha* (244—256). Further extracts as to the doctrine of vacuity (257—64). Such doctrine embodies the *prajñāpāramitā* and conduces to 'purity of thought' (264). To the same end contribute 'self-disdain' and avoidance of [evil] communications (265, 266).

Part II,
§§ 2, 3.

Chapter 15 (Kār. 21).

Purity in respect of enjoyment (Kār. 21a), and of religious action (*punyaçodhana*, *caryāpariçuddhi*) (21b) under the aspects of 1) liberality (270—1); 2) virtuous action (271—3) in general, all the *pāramitās* being implied.

Part III.
On Increase.

Chapter 16 (Kār. 22—25a).

- Part III, § 1. On increase in general (Kār. 22). Increase of bodily and mental vigour (Kār. 23a) Ten ways in which a Bodhisat shows power (273—75). Increase of enjoyment (Kār. 23b; 275).
- Part III, § 2. Increase of holiness which is the 'root of all increases' (Kār. 24). For this he must strive with firm resolve, and must 'do good to the unthankful and evil' (276—284). How to

strengthen the resolve; more as to the resolve itself (284—86), which should be linked together for mutual support with compassion (286—289). The value of religious observance and of worship (Kār. 25a). Confession and penitence, as already described, and other observances (289—91). *Locus classicus* on the *tēn mahā-praṇidhānas* (solemn aspirations) (291—295). On *pariṇāmanā* (296—7).

Chapter 17 (Kār. 25a, contd.).

How do such observances produce merit? Advantages of various acts of veneration, especially to *stūpas* (297—309). On veneration of a Buddha; on 'meeting with and seeing' him (*samavadhāna*, *darṣana*) (309), even by pictures or book-illustrations (311). Preservation of *caityas* etc. (311—12). Means of increasing holiness in general, both inward and outward.

Chapter 18 (Kār. 25b).

One must practise faith and three other virtues (Kār. 25b, pāda 1) namely: reverence, humility and courage. These 'lead to distinction' (*viṣeṣhaḡāmitāyai*). One may also cultivate the «five moral qualities» or the «five moral forces» (each set beginning with faith) (316—317). Also one should be mindful (Kār. 25b, pāda 2) of Universal Love (*maitrī*) and of Buddha (317—322); also of 'the Law' and the 'Church' (322—327); likewise of the virtues of Bodhisats in general (327—347).

Chapter 19 (Kār. 26, 27).

Increase of holiness furthered in three ways: (1) by care for the weal of all beings under all conditions (Kār. 26a, pāda 1). The salvation of the world must be our thought when making votive offerings, and at other times (348—50). (2) by gifts in

sincerity (Kār. 26a, pāda 2). The spirit in which offerings, both substantial and in the form of teaching, are to be made. Auspicious formulas for the preacher. (3) by the 'mind of enlightenment' (see Ch. 1), which really implies all the rest (356).

How to attain perfection (Kār. 27). It comes (1) by watchfulness, (2) mindfulness, (3) thorough understanding.

357—364. Epilogue (365 : *namaskāra* to Mañjuçrī).

Kārikās of the Āikshāsamuccaya.

Introduction. Kārikās 1—4.

1. यदा मम परेषां च अयं दुष्खं च न प्रिय ।

तदात्मनः को विषयो यत् रतामि नेतरं ॥ १)

2. 10, 11.

यदा मम परेषां च अयं दुष्खं च न प्रिय ।

तदात्मनः को विषयो यत् रतामि नेतरं ॥

यदा मम परेषां च अयं दुष्खं च न प्रिय ।

यदा मम परेषां च अयं दुष्खं च न प्रिय ।

2. दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

अद्वयमूलं दृढीकृत्य बोधो कार्यो मतिर्दृढा ॥

2. 13, 14.

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

अद्वयमूलं दृढीकृत्य बोधो कार्यो मतिर्दृढा ॥

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

3. [.....महापानाद] बोधिमत्तव्य संवत् ।

मर्मथानान्यतो विद्याधेनानायातिर्को भवेत् ॥

१७. 10, 11.

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

दुष्खात् कर्तुमात्रेण सुखात् गन्तुमिच्छता ।

When both my neighbours and myself
hate fear and pain, what difference then
has that Self really, so that I
preserve it, not my fellow man? 1)

He who would make an end of pain
and gain joy's furthest end, must fix
full firm faith's root and set his mind
firm on enlightenment of heart.

The bodhisat's vow of restraint
from the Great Way is manifest;
hence one must know its vital points
and thus be void of all offence.

1) Contrast the teaching of the Nibb. Sū. p. 37.19; = Manu VII. 213, quoted in Pāṇca-tantra.

4. स्थात्मभावस्य भोगानां त्र्यध्वतैः प्रुभस्य च ।

उत्तर्माः सर्वसर्वेभ्यस्तद्गता प्रुद्धिवर्धनम् ॥ १)

17. 13, 14.

Main work.

Part I. Section 1. (Kār. 5—13).

5. परिभोगाय सत्त्वनमात्मभावादि दीयते ।

धरति ते कुतो भोगः । कं दत्तं यत्न मुच्यते ॥

34. 11, 12.

6. तस्मात्सर्वोपभोगार्थमात्मभावादि पालयित् ।

कल्याणमित्रानुत्तर्मात् सूत्राणां च सदेतयान् ॥

34. 13; 41. 9, 10.

सदयानिपुणस्य ददन्ति सः सुदुर्गते ।

नयेयान् सुखस्य सुखस्य सुखस्य ।

शेखरात्तु सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

नैव सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

शेखरात्तु सुखस्य सुखस्य सुदुर्गते ।

पुण्यस्य सुखस्य सुदुर्गते । १)

मा सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

यत्नयन्ते सुदुर्गते यत्नयन्ते ॥

नैव सुखस्य सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

नैव सुखस्य सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

मत्तु सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

पुण्यस्य सुखस्य सुदुर्गते यत्नयन्ते ।

Give freely for all creatures' sake
thy person, thy enjoyments too
thy merit's store throughout all time;
guard each and grow in holiness.

For the enjoyment of all beings
one's frame and all beside are given¹⁾;
if unpreserved, how then enjoyed?
what gift is given, if unenjoyed?

Therefore that creatures may enjoy,
guard thine own frame and all beside;
by never leaving the Good Friend,
and studying alway scripture-lore.

1) *utārgaḥ* is nomin. to an implied sentence in answer to the question at 17. 11. *tad rākṣā* = *tesāṃ trayāṇāṃ rākṣā*. The wording of the last pāda forms an anticipation of the triple division (*rākṣā, guddhā, vardhana*) of the main work.

2) The Tib. appears to have had a reading like *pāḍayet* (Kār. 6); but the connection of *āyate* and *datam* seems intentional.

7. तत्रात्मभावे का रता परमर्थविवर्धनं ।

कैनेतलुभ्यते सर्वं निष्फलस्यन्दर्वर्धनात् ॥

44. 19; 116. 12.

तेवात्सुशयसुदयनकेत

यर्णेनमत्सुदयसुदयनके

तेवात्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

8. एतत्सिद्ध्यत्सया स्मृत्या स्मृतिस्तीव्रादराद्वेत् ।

घादरः शमाकात्म्यं ज्ञात्वातापिन ज्ञायते ॥

118. 3; 119. 1-2.

तेवात्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

9. समास्ति यथाभूतं प्रज्ञानातीत्यदस्मिन् ।

शमाच्च न चलेच्छितं वाक्येष्वनिवर्तनात् ॥

119. 9 (and Add. Notes ad loc.); 123. 12.

मत्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

मत्सुशयसुदयनके

'Herein how do I guard my frame'?

'It means, to shun the way of ill'.

'And that how must I quite secure'?

'By ever shunning fruitless waste'.

This aye complete by mindfulness;

devotion keen gives mindfulness.

Devotion wisely bred of zeal

is the great soul of inward peace.

"Whoso hath fixed mind knows well"

"all as it is", thus said the Sage;

from inward peace move not thy heart,

turning away from outward acts.

10. सर्वत्राचपत्नो मन्दयतिस्त्रिगधाभिषयाणात् ।

आवर्तयन्नेन भव्यमदियथापि ज्ञापते ॥

124. s (and Add. Notes).

11. अनद्यं तु तं लोकः परिसू जिनङ्कुरे ।

भस्मच्छन्नो यथा वङ्गः पथ्येत नरकादिषु ॥

124. 10.

12. रत्नमेवे जिनोक्तास्तेन संतिपसवः ।

येनाप्रसादः सत्त्वानां तत्पत्नेन विवर्तयितुं ॥

124. 11.

गुणं दुर्मेकं नन्दमयं नन्द ।
नन्दं नन्दमये नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ॥

नन्दं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ॥

नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ।
नन्दमयं नन्दमयं नन्दमयं नन्द ॥

Steadfast in all, with loving speech
gently win over worthy folk.
For thus the bodhisat becomes
unto all men acceptable.

The worldling that contemns the scion
of Jina, and accepts him not,
shall burn alive in all the hells
like fire that smoulders under ash.

Therefore the essence of the Vow
Jina in Ratnamegha tells:
All that destroys men's seated faith,
that one should strenuously eschew.

13. एषा रतात्मभावस्य भेषध्वमनादिभिः ।

मृतमर्ण्ययोगात्तु क्लिष्टापतिः प्रज्ञापते ॥

143. 1, 3.

Part I. Section 2.

14. मुक्तारम्भिणा भाव्यं मात्रस्तेन च सर्वतः[?] ।

इति शिलाश्रदस्य भोगरता न दुष्करा ॥

143. 18.

Part I. Section 1.

15. स्वार्थविपाकवैतृण्यादृक्कं संरन्ति भवेत् ।

पद्यात्ताय न कुर्वति न च कृत्वा प्रकाशयेत् ॥

146 21; 147. 18; 148. 2, 3.

निर्येनर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
सुननर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।

नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।

नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।
नर्यापुष्यमनुनयस्ये ।

Thus duly to preserve one's frame
by raiment and by medicine comes;
but to indulge one's own desires
leads to the fall of sinful men.

"Put still thine hand to noble deeds
and know withal the golden mean".
This precept should not make it hard
to guard the power well to enjoy.

Thy merit guard by taming thirst
for seeing fruit of thine own acts
mature; resign it, ne'er repent
nor blaze abroad thy goodly deed.

1, So the Tib. of the Kārikās (l. O. and St. Pet. copy); in the text (= 143. 18) the l. O. copy seems to read सुन.

16. लाभसत्कारभोगः स्यादुन्नतिं वर्जयेत्सदा ।
त्रोधिसत्त्वः प्रसन्नः स्याद्धर्मे विगतिमुत्सृजेत् ॥

148.6, 7.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Part II. Section 1.

17. जोधितस्यात्मभावस्य भोगः पथ्यो भविव्यति ।
सम्यक्प्रसिद्धस्य भक्तस्य निष्कण्ठस्यैव देहिनाम् ॥

॥ अथ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

18. तृणच्छन्नं यथा शस्यं रोगैः सोदति नैधत्ते ।

बद्धाङ्कुरस्तथा यदि लेशशङ्को न गच्छति ॥

159. 19.

Even as a crop that's choked by weeds
perishes, never flourishing;
so, choked by sin, to increase due
a Buddha-scion reaches not.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 यत्पुण्यं कुरुते भक्त्या तत्तु यत्तु ।
 यत्पुण्यं कुरुते भक्त्या तत्तु यत्तु ।
 यत्पुण्यं कुरुते भक्त्या तत्तु यत्तु ।

1) 'Text (Tib. of 148. 6) རྟེན་པ་ ?).

19. घातमभावस्य का मुक्तिः पापक्लेशविशोधनं ।

संबुद्धोत्तर्यसारेण यत्प्रभावे स्वपापः ॥

160. 2.

मुक्तामुत्तर्यसारेण ।
स्वपापं संबुद्धोत्तर्यसारेण ।
स्वपापं संबुद्धोत्तर्यसारेण ।
स्वपापं संबुद्धोत्तर्यसारेण ।

What means 'to purify our frame'?
The purging it from ill and sin,
following all Buddha's word implies
strenuously, — else to hell we go.

20. तमेत श्रुतमेयेत संश्रयेत वनं तनः ।

समाधानाय युध्यत भावयेद्भुमादिकम् ॥

179. 5-9.

तमेत श्रुतमेयेत संश्रयेत वनं तनः ।
समाधानाय युध्यत भावयेद्भुमादिकम् ॥
समाधानाय युध्यत भावयेद्भुमादिकम् ॥
समाधानाय युध्यत भावयेद्भुमादिकम् ॥

Be patient, seek to hear the Word,
then to the forest-cell repair;
centre thy mind on thought intense,
fix it too on the 'Impurities'.

Part II. Sections 2. 3.

21. भोगशुद्धिं च ज्ञानोपासमप्यग्राह्यशोधनात् ।

श्रूयतात्करणागमचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

267. 11; 270. 8.

भोगशुद्धिं च ज्ञानोपासमप्यग्राह्यशोधनात् ।
श्रूयतात्करणागमचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥
श्रूयतात्करणागमचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥
श्रूयतात्करणागमचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

How purely to enjoy discern,
till¹⁾ all thy life is fully pure.
Make purely merit through thine acts,
fulfilling mercy and the 'Void'.

1) The Tib. construes as if 'yiva-²⁾ = *grāhasya* *śādhana*, but it seems best taken as a preposition.

Part III. Section 1.

22. गृह्णीतारः सुबद्धबः स्वल्पे वेदमनेन किं ।

न चानिर्गुणवचनैः वर्धनीयमिदं ततः ॥

273. 13, 14.

गृह्णीतारः सुबद्धबः
स्वल्पे वेदमनेन किं ।
न चानिर्गुणवचनैः
वर्धनीयमिदं ततः ॥

Many there are to take from thee,
little thou hast; what boots it thee?
It gendereth not supreme content;
therefore increase it all thou may'st.

Part III. Section 2.

23. श्रौतमभावस्य का वृद्धिर्बलानालस्यवर्धनं ।

सूच्यताकरुणार्णभादान्निगस्य वर्धनं ॥

273. 16; 275. 10.

श्रौतमभावस्य का
वृद्धिर्बलानालस्यवर्धनं ।
सूच्यताकरुणार्णभादान्निगस्य
वर्धनं ॥

“How to increase my body's weal?”
“Increase thy vigour, scorning sloth”.
Enjoyment's increase comes from gifts
offspring of Mercy and the ‘Void’.

Part III. Section 3.

24. कृवाद्यावेव यत्नेन व्यवसायाद्यथौ दृढौ ।

करुणां च पुरस्कृत्य यत्नेन शुभमृदये ॥

276. 4, 5.

कृवाद्यावेव यत्नेन
व्यवसायाद्यथौ दृढौ ।
करुणां च पुरस्कृत्य
यत्नेन शुभमृदये ॥

With effort first, before all, place
settled resolve and purpose firm;
set Mercy too before thy face
and so for merit's increase strive.

25. भद्रवर्थाविधिः कार्या वदन्नादिः सदादरम् ।

अद्वार्दानां सदाभ्यासः निम्नीबुद्ध्यानुस्मृतिः ॥

289. 12; 316. 3 and 317. 18; 318. 2.

26. सर्ववस्थासु सत्तार्थो धर्मदाने निरामिषं ।

बोधिवित्तं च पुण्यस्य दद्विस्तुः समासतः ॥

350. 30-32; 356. 1.

27. सिद्धिः सम्यक्प्रवृत्तानामप्रमाद्यविविज्ञानात् ॥

सत्तयाथ संप्रज्ञन्येन योनिशशितनेन च ॥

356. 8, 9.

यत्तदयं श्रुत्वा निःकंयायैर्न ।

पुण्यलब्धवानुभवत् ॥

न न यथा श्रेयासद्वयमुपैक्षे ।

पुमसां नः सत्तत्तु श्रेयासः दद्विज्ञे ॥

तु शः कृमसां तु नः श्रेयासः दद्विज्ञे ।

कृमसां तु नः श्रेयासः दद्विज्ञे ।

पुनः कृमसां नः श्रेयासः दद्विज्ञे ॥

यत्तद्विज्ञानादयमावयवः श्रुत्वा ॥

तु शः कृमसां तु नः श्रेयासः दद्विज्ञे ।

यत्तद्विज्ञानादयमावयवः श्रुत्वा ॥

पुनः कृमसां नः श्रेयासः दद्विज्ञे ॥

तु शः कृमसां तु नः श्रेयासः दद्विज्ञे ॥

Good Conduct's ordinance of praise
and all beside devoutly keep;
faith and the virtues cherish aye,
mindful of Love, of Buddha too.

In brief: all beings' weal always,
the pious and unworldly gift,
the mind of true enlightenment,
these increase give to holiness.

Perfection lies in self-denial;
by never leaving watchfulness
it comes by understanding full,
by mindfulness and deepest thought.

शिवात्ममुच्चयः ।

दानपारमिता नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वैः ॥

॥ (१) यस्याश्चरणं नरकाद् - महाप्रपातदाकादङ्कुष्वमनुभूतमभूद्वादः ।

तीव्रं पुनः पुनरनन्तमशान्तचित्तैस्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भजधम् ॥

श्रुत्वा ~ ~ ~ ~ पापमनुद्धतात्मा पूर्वार्जितं च विपुलं नपयत्यशेषम् ।

अप्राप्तपूर्वमपि सौख्यमवाप्नुवति क्लानिं सुखाच्च न कदाचिदपि प्रयाति ॥

सम्बोधिसत्त्वसुखमुत्तममन्त्रय -- । -- ऽप्यसमसंपदमाप्नुवति ।

5

तद्वर्त्तमानमतिदुर्लभमप्यलब्धं लब्धतणाः शृण्वन् सादरमुच्यमानम् ॥

आयातु च त्रिभुवनैककृतस्य वाक्यं श्रोतुं प्रसन्नमनसः सुरनागसत्त्वाः ।

गन्धर्वपन्नगरुडासुरकिन्नरेन्द्राः प्रेतादपि श्रवणज्ञाततृषः सत्तृषाः ॥

(३) सुगतान्सुतान्सधर्मकायान् प्रणिपत्यादरतो ऽखिलांश्च वन्द्यान् ।

सुगतात्मज्ञसम्भवावतारं कथयिष्यामि समुच्चितार्थवाक्यैः ॥

10

न च किञ्चिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रन्थनकौशलं ममास्ति ।

अत एव न मे परार्थपन्नः स्वमनो भावयितुं ममेदमिष्टम् ॥

मम तावदेनेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः ।

यदि मत्समधातुरेव पश्येदपरो ऽप्येनमतो ऽपि सार्थको ऽयम् ॥

1) Metre Vasantatilaka.

2) *Dushka* for *duhka* always in MS.

3) Metre Aupacchandāsika.

4) For II. 9—14 cf. *Bodhicaryāvatara* I, 1—6.

तणसम्पदियं सुडुर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।

यदि नात्र विचि[2 a]त्यते कितं पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

यद्योक्तमार्यगणउच्युक्तमूत्रे ⁽¹⁾ 'आर्यज्ञयोष्मायतनविमोले ॥

डुर्लभा ऽष्टाक्षरानिवृत्तिर्डुर्लभो मनुष्यप्रतिलंभो डुर्लभा तणसंपत्विशुद्धिर्डुर्लभो
5 बुद्धोत्पादो ' डुर्लभा ऽविकलेन्द्रियता ' डुर्लभो बुद्धधर्मश्चो ' डुर्लभं सत्पुरुषसमव-
धानं ' डुर्लभानि भूतकल्याणमित्राणि ' डुर्लभो भूतयानुशासन्युपसंकारः ⁽²⁾ । डुर्लभं स-
म्यग्जीवितं ' डुर्लभः सद्धर्मो तदनुकूलः प्रयत्नो मनुष्यलोक इति ॥

॥ तदेवंविधं समागमनामाय संवृतिपरमार्थतः सुविदितसंसारदुष्खस्योपशमनमुत्सा-
भिलाषिणो बुद्धगोत्रानुभावात्तु यस्य महासत्त्वस्यैवं प्रत्यवेतोत्पद्यते ॥

10 यदा मन परेषां च भयं दुष्पथं च न प्रियं ।

तदात्मनः को विशेषो यत्तं रत्नामि नेतरम् । इति

तेनात्मनः सबधातोश्च ॥

दुष्खातं कर्तुकामेन सुखातं गन्तुमिच्छता ।

अद्वामूलं दृढीकृत्य बोधौ कार्या गतिर्दृढा ॥

15 उक्तं हि रत्नोत्काधारण्यम् ⁽³⁾ ॥

⁽⁴⁾ अद्वयमानु जिनान्निनधर्मान् अद्वयते चरि बुद्धमुनानाम् ।

बोधि अनुत्तर अद्वयमानो जायति चिन महापुरुषाणाम् ॥

अद्व पुरोगतमातृजनेत्री पालिकत्रादिक सर्वगुणानाम् ।

1) This passage occurs in MS. Hodgson N° 2 of the R. Asiatic Society f. 62 a, where the following variants are found: l. 4 °prati'ābho; l. 7 °jīratam manu-shyaloke ' durlabhā dharmānudharmapratipattih.

2) For the form *anuśāsānī* (not in lexx.) see below f. [23 b] and note there.

3) M. Vyutp. LXV. 50; CXCVII. 53.

4) Metre: Dodhaka.

5) The MS. has the corrupt and unmetric reading पूर्वङ्गमुमात्रं°. For this Prof. Cowell suggested to me पुरङ्गम° (cf. लेमपुर below. But the Tib. has (5 a.4) ལྷོད་

कान्तविनोदनि श्लोघप्रतारणि । अद् निदर्शसि [2 b] लेमपुरस्य⁽¹⁾ ।

अद् घनाविलक्षितप्रसादो मानविवर्जितगौरवमूला ।

अद् निधानधनं चरणाय पाणि यथा शुभसंयत्कूलम् ॥

अद् प्रमोदकरी परित्यागे । अद् प्रकर्षकरी त्रिनधर्मै ।

अद् विशेषकरी गुणज्ञाने । देशिक प्रापणि बुद्धगती ये ॥

5

इन्द्रियतोदणप्रभास्वर्ताये । अद्बलं अविवर्दनताये ।

निश्चयक्लेश - अधर्षिकताये । ऐषिक अद् स्वयंभुगुणानाम् ॥

अद् असङ्गतसङ्गसुखेषु⁽²⁾ अतणवर्जित एकतणायम् ।

अद् अतिक्रमु मार्पथस्य । दर्शिक उत्तममोक्षपथस्य ॥

वीजमपूतिकु हेतुगुणानां⁽³⁾ । अद् विरोक्ता बोधिद्रुमस्य ।

10

वर्द्धनि ज्ञानविशेषसुखानां । अद् निदर्शिक सर्वज्ञानानां ॥

ये सद् अद् सगौरवबुद्धे । ते तु न शील न शित त्यजन्ति ।

ये तु न शील न शित त्यजन्ति । ते गुणत्रास्तुतये गुणवन्तः⁽⁴⁾ ॥

ये सद् अद् सगौरवधर्मै । ते त्रिनधर्म अतप्तगुणोत्ती ॥

ये त्रिनधर्म अतप्तगुणोत्ती । तेषाधिर्मुक्त अचिन्तियधर्मै ॥

15

ये सद् अद् सगौरवसंघे । ते अविवर्तिक संघप्रसन्नाः ॥

ये अविवर्तिक संघप्रसन्नास्ते अविवर्तिक अद्बलातः ।

२३, see Jäschke Diet. p. 101. b. For † *mātrija* cf. the Pali *mātuja*: though perhaps

mātraja itself may stand in this sense in a *gāthā*-passage.

1) Scan (and pronounce?) as if the Pali form *khema* cf. *guṇa* (*g*)*ñāne* *ekakṣana*, etc. below. See also Senart, Mhv. I p. 423 *ad fin.*; and compare Windisch, *Māra* p. 35.

2) In margin उपायानां न केनचित्सद् संगतया शून्यतया सङ्गस्योपायसमाधिलभ-
निमित्तं अद्वा.

3) In margin (some letters being lost) हेतुभूता गु[णा]नां वीजं अद्वा.

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नेर्ध्यालवः शीलवन्तः

ये अविवर्तितक अद्वयलातो⁽¹⁾ इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥

इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां तेहि विवर्जित पापकमित्राः । [3 a]

येहि विवर्जित पापकमित्राः धार्मिकमित्रपरिग्रह तेषाम् ॥

धार्मिकमित्रपरिग्रह येषां । ते विपुलं कुशलोपचिन्वन्ति ।

5 ये विपुलं कुशलोपचिन्वन्ती केतुबलोपगताय मरुतामा ॥

केतुबलोपगताय मरुतामा । तेष उदारधिमुक्तिविशेषाः ।

येष उदारधिमुक्तिविशेषास्ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिः ॥

ये सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिस्तेषुपपद्यति बोधयि चित्तम् ।

येषुपपद्यति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त मर्क्षिगुणेषु ॥

10 ये अभियुक्त मर्क्षिगुणेषु ज्ञातयबुद्धकुले अनुज्ञाताः⁽²⁾ ।

ज्ञातय बुद्धकुले अनुज्ञातास्ते सगयोग अयोगविमुक्ताः ॥

ये समयोग अयोगविमुक्ताः । आशयु तेष प्रसादविशुद्धः ॥

आशयु येष प्रसादविशुद्धः तेष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठः ।

येष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद पारमितासु चरन्ति ॥

15 ये सद पारमितासु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो मर्क्याने ।

ये प्रतिपन्न इहो मर्क्याने ते प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् ॥

ये प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् तेष अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या ।

येष अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या । ते सद पश्यय चित्तिय बुद्धान् ॥

ये सद पश्यय चित्तिय बुद्धान् । तेष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः ॥

20 येष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः तेष न ज्ञातु रक्षापति धर्मः ।

1) The Tibetan མྱོད་སྤྱི་ལྟེ་སྤྱི་ confirms this curious adverbial form.

2) The MS. has the regular, but here unmetrical, prodelision.

3) འཇུག་མཚེ་ Ms.

पेष न ब्रातु र्कायति धर्मः ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिर् ।

इत्या[3 b]दिअद्वामूलो गुणविस्तरो ऽनतस्तत्रोक्तः । तत्परिसमाप्य सन्नेपतः पुनराह ।

डुर्लभसत्त्वपृथग्जनकाया । ये इमि अद्वाधि ईदृशि धर्मान् । "

ये तु शुभोपचिताः कृतपुण्यास्ते इमि अद्वाधि केतुबलेन ॥

यो दशनेत्ररजोपमसत्त्वान्⁽¹⁾ कल्पगुणस्थिक् सर्वमुखेन ।

5

नोत तु तादृश पुण्यविशेषो यादृश अद्वाधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे पि देशितं ॥

अद्वा कि परमं यानं येन निर्यान्ति नायकाः ।

तस्माद्द्वानुशारित्वं भजेत मतिमावरः ॥

अथाद्वास्य मनुष्यस्य शुक्लो धर्मो न रोहति ।

10

वीजानामग्निदग्धानामङ्कुरो क्रूरितो यथा ॥ इति ।

अत एवार्थललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदितं । अद्वायामानन्दयोगः करणीय इदं तथागतो वि-

ज्ञपयतीति ॥ तथा सिंक्षपरिपृच्छायां⁽³⁾ अद्वाया । तणमत्तणं वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेवं । अद्वा-

मूलं दृढाकृत्य बोधिचित्तं दृढं कर्तव्यं सर्वपुण्यसंग्रहत्वात् तद्यथायंसिंक्षपरिपृच्छायां ।

सिंक्षेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ठः ॥

15

संग्रहः सर्वधर्माणां । कर्मणा केन ज्ञायते ।

प्रियश्च भोति सत्त्वानां [4 a]यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय चित्तं बोधाय नामयेत् ।

एष संग्रह धर्माणां भवते तेन च प्रियः ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे पि वर्णितं । बोधिचित्तं कि कुलपुत्र वीजभूतं⁽⁴⁾ सर्वबुद्धधर्मा- 20

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec. manu.

2) Nanjio, 23 (9) tr. 386—534 A.D.; 29. tr. 502—557. K. F. p. 215.

3) Nanjio, 23 (37) M. Vyutp. LXV. 70, and K. F. p. 217.

4) *Vajñānam*, Minaev; but the end of the word is illegible in the MS.

पां । क्षेत्रभूतं सर्वज्ञगच्छुक्तधर्मविरोक्षणातया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणातया यावत्पि-
तृभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणातया ॥ पेयालं ॥ वैश्रवणभूतं सर्वदारिद्र्यसंक्षेदनतया । चित्तामणि-
राज्ञभूतं सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणातया । शक्तिभूतं क्लेशशत्रुवि-
जयाय । धर्मभूतं⁽¹⁾ योनिशो मनस्कारसंक्षेदनतया । खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया । कुठार-
5 भूतं दुष्खवृत्तसंक्षेदनतया । प्रहरणभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणातया ।⁽³⁾ वडिसभूतं संसारजलचरा-
भ्युद्धरणातया । वातमण्डलीभूतं सर्वावरणनिवरणतृणाविकिरणातया । उद्द्वानभूतं सर्वबोधि-
सत्त्वचर्पाष्टाणिधानसंग्रहणातया । चैत्यभूतं सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य । इति हि कुलपुत्र
बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणैर्गुणाविशेषैः समन्वागतमिति ॥

कथं पुनर्ज्ञापते । पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते । न वा⁽⁴⁾ [4 b] त्रमेतदिति । अ-
10 नेकसूत्रात्तदर्शनात् ॥ यथा तावदार्यविमलकीर्तिनिर्देशे⁽⁵⁾ निर्दिष्टं । सुमेरुसमां सत्कायद-
ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते । ततश्च बुद्धधर्मा विरोक्षतीति ॥ रत्नकरणसूत्राच्च⁽⁷⁾ पृथ-
ग्जनोऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञापते ॥ । यद्योक्तं । तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीः अण्डकोषप्रतिज्ञो
ऽप कलविङ्कपोतो । असंभवाण्ड अनिष्क्रान्तः कोपात्कलविङ्कृतमेव मुञ्चति ॥ एवमेव
मञ्जुश्रीः अविद्याण्डकोषप्रतिज्ञोऽपि बोधिसत्त्वो । असंभवात्मदष्टिर्निष्क्रान्तस्त्रैधातुकादु-
15 द्धृतमेव मुञ्चति । यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितरूपमेव ॥

⁽⁸⁾ सर्वधर्मप्रवृत्तिनिर्देशेऽपि कथितं । जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विदारमदात् । स
कालगतो मकानिरयं प्रापतदिनि । स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिघं
कतवान् ॥

1) धमचक्र° marg.

2) तैमय MS.

3) More usually वडिश «fish-hook».

4) For the -dd cf. Cambridge MS. Add. 1707 (as described in my Cat. p. 193).

5) Wassiljev, Buddhismus, 152 (164 ; 222 (243). M Vyutp. LXV. 15. K. F. p. 256. Nanjio 146, 147, 149. cf. also 144, 145, 181.

6) A passage of considerable length, partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words.

7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167). M. Vyutp. LXV. 84. K. F. p. 243, Nanjio, 168, 169. N. is wrong in referring to the Avalokiteśvaragunaratnakāraṇa-dāvayūha, which is quite a different work.

8) Nanjio 168, 164; tr. ca. A.D. 400. K. F. p. 256. M. Vyutp. LXV. 37.

॥ नियतानियतावतारमुद्रासूत्रे ऽप्याख्यातं ॥ कतमः पशुरथगतिको बोधिसत्त्वः । तद्य-
था । कश्चित्पुरुषः पञ्चबुद्धलेत्रपरमाणुरज्ञःसमान् लोकधातून् भिक्कमितुकामः स्यात् । स
पशुरथमभिरुक्त्य मार्गं प्रतिपद्यते स चिरेण दीर्घेणाधना योजनशतं गच्छेत् । स तत्र मरुत्या
वातमण्डल्या पश्चात् खलु पु[३ a]नरशीतिं योजनमरुन्नाणि प्रत्याकृष्य प्रत्युदावर्त्ये-
त । तर्हि कं शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् पशुरथेनातिक्रमितुम् । यावदनभिलाष्या- 5
नभिलाष्यैरपि कल्पैरेकगणं लोकधातुमतिक्रमितुम् । आह । नो ह्येदं भगवन् । भगवा-
नाह । एवमेव मञ्जुश्रोः यः कश्चिद्बोधिततमुपाय्य मक्यायानं । न धारयति । न पठति ।
आवकयानीयान् सेवते । तैश्च सार्द्धं संस्तवं करोति । आवकयानं च पठति स्वाध्यायति मी-
मांसते परिवुध्यते । अथ पाठयति यावद्बोधयति । स तेन धान्वप्रप्तो भवति सोऽनुत्तरज्ञा-
नमार्गात्प्रत्याकृष्यते प्रत्युदावर्त्यते । यदपि तस्य बोधिसत्त्वस्य बोधभावनातः प्रज्ञेन्द्रियं 10
प्रज्ञाचक्षुः तदपि तस्य धन्वीक्रियते प्रतिक्रियते । अयं पशुरथगतिको बोधिसत्त्व इति ॥

तदेवमेषा शून्यतानधिमुक्तिर्महायानानभिरांश्चासंपूर्णाधिमुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रा-
यो न संदृश्यते । प्रगेवाधिमात्राधिमुक्तिचर्यस्य बोधिसत्त्वस्य । स हि रत्नमेधे⁽²⁾ सर्वबालचरि-
तविपत्तिममतिक्रांतः पठते धर्मव्ययममाधिधारणीविगोताभिज्ञाविद्याविक्रोदिनी । 5 न-
त्तधर्मारामरतिनिर्गामिपापरात्तकल्पकोट्यनाभोगनिर्विकल्पप्रोतिचेगालोकप्रांतलब्धज्ञा- 15
प्रमेयकल्पकोटीनियुतशतसकलपरममहायानप्रस्थानविचित्रभावनासंपूर्ण-परार्थप्रतिपत्ति-
निर्याण-पुण्यज्ञानसंभाराभिन्काराभिनिर्वृत्तिः पूर्वयोगशतसकलसमृद्धश्च पठते । [३ b] अ-
थैतत्त्वैवार्थः । कस्मादस्य बोधचित्तोत्पादका अस्यां भूमा⁽³⁾ नेष्यते । न चात्रेच्छया किञ्चिद्विशे-
षचिह्नं नीतार्थं कर्तुं लभ्यते । अधिमात्राधिमुक्तिचर्याधर्मना वचनाच्च गम्यते । यत्र मध्यम-
उपकाराप्यधिमुक्तिचर्या ऽस्त्येवेति ॥ अस्य पुनस्तथागमगुह्यमूत्रस्य को ऽभिप्रायो । यदुक्तं । 20

1) Nanjio 131, 132; tr. A.D. 542. K. F. 260.

2) Ratnamegha-sūtra, Nanjio 151, 152; tr. A.D. 503. K. F. 264—265. M. Vyutp. LXV, 12.

3) अधिमुक्तिचर्या भूमा⁽³⁾ marg.

4) अभिममयालङ्कारे उपादीनां मृदादिदादशोक्तेः marg.; a note will be added to the translation.

5) Nan., 23 (3), 1013 K. F. 214. M. Vyutp. LXV. 30 Tathagatacintyaguhyanirdeṣa.

कस्य भगवन् बोधिचित्तोत्पादः । आह । यस्य मकाराज्ञाध्याशयो ऽविकोपितः । आह । कस्य भगवन् अध्याशयो ऽविकोपितः । आह । यस्य मकाराज्ञा मकाररूपोत्पादः । आह । कस्य भगवन् मकाररूपोत्पादः । आह । यस्य मकाराज्ञा सर्वसत्त्वापरित्यागः । आह । कथं भगवन् सत्त्वा अपरित्यक्ता भवन्ति । आह । यदा मकाराज्ञात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति । बो-
 5 धिचित्तमात्रसत्तुष्टानां करूणाभिलाषसंज्ञननार्थमिदमुक्तं । यथा न ते तथागतशासने प्रवृ-
 त्तिता येषां नास्ति त्याग इति । एवमिदं न्यत्रो बोधिचित्तनिन्द । द्रष्टव्या न तु बोधिचित्त-
 मन्यथा नोत्पद्यत एव ॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देजितं । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वो गोत्रस्थः सन्ननुत्पादितबो-
 धिचित्तः तथागतेन वा तथागतश्चावकेण वा संशोद्यमानः संवेद्यमानः समारोप्यमानो
 10 ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । [6 a] बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तो-
 त्पादाय । संबोधेया बोधिचित्तस्य वा वर्णा भाष्यमाणां श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
 चित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम् । स सत्त्वा नशरणानद्वोपान् दृष्ट्वा कारूण्यचित्तमु-
 पस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पा-
 दाय । स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णतां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
 15 त्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति । तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्था-
 नचित्तं च । यथाप्यगणउच्चसूत्रे भाषितं । दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्त्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ चित्तं प्रणिदधति । नतो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्त्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्सम्बो-
 धिमभिसंप्रस्थिता इति । तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं । मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्रणि-
 धानादुत्पन्नं भवति । श्रृङ्गमसूत्रे पि । शाखोत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धवत्केतुत्वा-
 20 भिधानात् । कः पुनर्वादः किञ्चिदेव कुशलं कृत्वा । यथोक्तं भद्रकाल्पकसूत्रे । घोषदत्तो नाम

1) निःकृपाणां [न] बोधिचित्तं marg.

2) Nanjio 399, Āgama-samādhī tr. before A.D. 417; Wassiljev, Buddhismus 175 (191), K. F. 249. M. Vyntp. LXV, 31. ५—s— nirdeṣa. Translated from the Chinese by Beal, Catena pp. 284—369.

3) Nanjio 403. Tr. 300 A.D., K. F. 220—222. cf. J. J. Schmidt, Ueber die tausend Buddhas etc. Mém. Acad. St. Pétersbourg. VI Sér. Sc. pol. hist. phil. II, 41—86.

तथागतो यत्र नन्तराग्नेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं [6 b] दत्त्वा गो-
पालकभूतेन । एवं विष्णुत्प्रदीपो नाम तथागतो यत्र यशसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमु-
त्पादितं दशिकां दत्त्वा तस्त्रयापभूतेन । एवमनन्तप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथा-
गतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तृणप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन । एवं दृढविक्रमो
नाम तथागतो यत्र दुष्प्रदर्शेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दन्तकाष्ठं दत्त्वा का- 5
ष्ठकभूतेनेत्यादि⁽¹⁾ ॥

चर्याविकले ऽपि च बोधिचित्ते नात्रगन्धना कर्तव्या । तस्याप्यनन्तसंसारमुखप्रसव-
नत्वात् । यथार्थमैत्रेयविमोक्षे वर्णितं । तस्यथापि नाम कुलपुत्र चित्तमपि वज्ररत्नं सर्व-
प्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न विज्ञहति । सर्वदारिद्र्यं विनि-
वर्तयति । एवमेव कुलपुत्राण्यप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्राव- 10
कप्रत्येकबुद्धगुणसुवर्णालंकारमभिभवति बोधिमत्त्वनाम च न विज्ञहति । सर्वसंसारदारिद्र्यं
विनिवर्तयतीति । इत्यत्र त्रिनापि चर्या बोधिचिन्तनुपकारकमिति ज्ञातव्यं । पेनापर⁽²⁾ राजा-
ववादकसूत्रे कथितं । यस्माच्च त्वं महाराज बहुकृत्या बहुकारणोयः [7 a] । यस्यैव सर्वेण
सर्वः सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां जितितुं । एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां जितितुं ।
तस्मात्तर्हि त्वं महाराज एवमेव सम्यक्संबोधिक्षुद्ध्यद्वा त्रि⁽³⁾ प्राणिधिं च गच्छन्नापि नि- 15
ष्ठन्नपि निषण्णो ऽपि शयानो ऽपि जाग्रदापि भुञ्जानो ऽपि । पिवन्नपि⁽⁴⁾ । सेततसमितगनुस्मर ।
गनसिक्कुरु भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्थश्रावकपद्मजनानामात्मनश्चातोताना-
गतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिज्ञानव्य तुल्यित्वा पिण्डमित्वा ऽनुगोदस्वाप्पयानु-
मोदनया यावदाकाशमनतया निर्वाणमनतया ऽनुगोदस्वानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक-

1) एवं मञ्जुश्री ओकीर्तिनाम तथागं यत्र गुणधनेन तथागं प्र० बो० उत्पादितं ।
एकमामलकं दत्त्वा वैद्यराजभूतेन marg.

2) Nanjio 248, 249, 250. K. F. 263. M. Vyutp. I.A.V. 105.

3) The MS. is obliterated. The first letters of *pranidhim* are hardly legible,
but the restoration appears the more certain from the Tib. word used, རྒྱལ་པོ་ལྔ་ལྔ་.

4) Senart, Mhv. i, p. 422.

बुद्धार्थश्चावकाणां पूजाकर्मणो निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्त्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्व-
सत्त्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूर्णाय दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरा-
यां सम्यक्संबोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राख्यं कारयिष्यसि रा-
श्वकृत्यानि च न ह्यपिष्यसि बोधिसंभारांश्च परिपूर्यिष्यसि ॥ अत्रैव चास्य त्रिपाक
5 उक्तः ' स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b] विपा-
केनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वान् तु च देवमनु-
ष्योपपत्तिष्वधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तत्र महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य
कुशलकर्मण ऊनत्वं वापूर्णत्वं वा प्रज्ञायते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्संबोधि-
चित्तं सर्वसत्त्वोत्तराणाम्बणत्वात्सर्वसत्त्वामोचनारम्बणत्वात्सर्वसत्त्वसमाश्रानारम्बणत्वा-
10 त्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणारम्बणत्वादप्रमेयासंख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्यादो य एवं ब-
हुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं त्र्यकायदर्शनोत्पन्नं । तत्र पूर्व्यावदाने⁽²⁾ पठ्यते । एवं तावत्प्रणिधिबो-
धिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किमभूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्त्वसम्भाराधिकारो ऽस्ति
न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे लाभसत्कारार्थं⁽³⁾ मूलापत्तिश्रवणात् ।
15 दशभूमिकसूत्रे⁽⁵⁾ तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं । न च काञ्चतसत्कारं कस्यचित्सकाशात्प्रतिज्ञां-
त्यन्यत्र मयैवैषां सर्वसत्त्वानां सर्वोपकरणबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह ।
प्रमुदितया⁽⁶⁾ बोधिसत्त्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यवलनयो[8 a] गे^० ति । पुनश्चोक्तं । तद्यग-

1) Cf. Pāli ārammaṇa.

2) Not *Pūrṇāvad*^० as one would be tempted to conjecture, for the Tib. has རྩེད་ཀྱི་ལོ་ལ་པོ་ལོ་ལོ་ལོ་. Purva is quoted (though not from Buddh. literature) as a nom. proprium; but see p. 13, 16. below.

3) Wassiljev, *Buddhismus* 171 (186); Nanjio 67, 68, 69. cf. also 70. KF. p. 270. M. Vyutp. I.XV. 18.

4) *आत्मोत्कर्षपर्यसने* marg. The use of a noun from *ī'pams* hitherto found in *Dhātupāṭha* only, tends to show these glosses are very early.

5) Wassiljev, *Buddhismus* 302 (332); 309 (339—340); 324 (354) 327 (358). Nanjio 105, 110. cf. also 87, 88 and K. F. 211. Here, apparently, and p. 11, 10 infra the MS. reads *°bhūmakā°*.

6) Cf. Raj. Mitra, *Nep. B. L. p. 82*.

तत्रैशानियतो भवति संबोधिपरायण इति । आकाशगर्भसूत्रे वाक् । आवकयानमेवा⁽⁸⁾स्य न भवति प्रागेव मरुयानमिति । तथा⁽⁹⁾यैधिरिपुष्कायां मात्सर्यपर्यवनद्वस्यापि शितापदानि प्रज्ञप्तानि । प्रमुदितायां तु पठ्यते । आत्मसंज्ञापगमाच्चास्यात्मज्ञेको न भवति । कुतः । पुनः सर्वोपकरणज्ञेक् इति । तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं ॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि शिताप्रज्ञसिर्दृश्यते । यत्र वासामान्येन बोधिसत्व- 5 मधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधवाक्येन वा ऽदिकर्मिकबोधिसत्त्वने न शिन्नितव्यं⁽⁴⁾ भवेदेतत् । उभयासंभवे तु सर्वत्र शिन्नितव्यं । तत्राप्येकस्यां शितायां शिन्ना- यामशक्तस्येतरशिन्नानभ्यासादनापात्तिः ॥⁽⁶⁾ आर्यातयमसिन्नेऽप्येवमवोचत् । दानकाले शी- लोपसंस्कारस्योपेतेति विस्तरः । न चात्र⁽⁷⁾ शिथिलेन भवितव्यं न च शेषासु न समुदागच्छति । यथा⁽⁸⁾बलं यथाभजमानमिति दशभूमिकसूत्रं वचनात् । अयं च संवरः स्त्रीणामपि मृदुल्लेशानां 10 बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते । उक्तं किं बोधिसत्वप्रतिमोत्ते । चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मेः [8 b] समन्वागताः बोधिसत्वाः सत्यवादिनो भवन्तीत्याभ्याक् । इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कु- लङ्कृता वा ऽनुतरायां सम्यक्संबोधी चित्तमुत्पाद्यारब्धवोर्षो विहरति कुशलधर्मपर्येष- णापित्यारभ्य सर्व उपदेशः ॥

संवरग्रहणं च बोधिसत्वशितापदाभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यात्तिकात्कर्तव्यं । एवं 15

1) Anusvāra deleted in MS.

2) सत्काराकान्तिण मुदितायां प्रागेव मरुयानिवात् आवकयान . . . (letters lost here) marg.

3) *tathāyogra*° MS., but the Tib. འདུགས་པ་འདྲ་བ་ makes the correction certain. Translated into Chinese before A.D. 220: Nanjio 23 (19), 33, 34. K. F. 216. M. Vyapt. LXV. 72.

4) मस्तकादिदानं marg.

5) अयोग्यतानिषेधयोः marg.

6) Wassiljev, Buddhismus 171; Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati). A° *nirdeṣa* Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K. F. 256. A° *pariprechā* Nanjio 23 (45). K. F. 218.

7) शीले द्वारादागतस्यार्थिनो धर्मदाने समाध्युपेक्षणमत्रोक्तं margin.

8) शिता.

9) K. F. 268. Cf. also Nanjio 1096, 1098.

कस्य शिलातिक्रमे तोन्नमपत्राप्यं गुरुत्रिसंवादनभयं चोत्पद्यते । तत्र चानभोगतः प्रेम-
 गौरवसिद्धिरित्येष सामान्यसंवरधर्मः । अत एव बोधिसत्त्वाः तथगतानां पुरतः शिला-
 णामन्यतमशिलानिष्पत्तिकामाः समादानं कुर्वन्ति । तस्य च कल्याणमित्रस्याभावे दश-
 दिग्वस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया संवरो याक्यः संवरमात्मबलं च तुल्यि-
 5 त्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको त्रिसंवादितः स्यात् । सद्धर्मस्म-
 त्युपस्थानसूत्रे हि किञ्चिन्मात्रं चित्तपित्वाप्यदरतः प्रेतगतिरुक्ता । प्रतिज्ञातं चादतो
 नरकगतिः । किं पुनरनुत्तरमर्थमखिलस्य जगतः प्रतिज्ञायासंपादयतः । अत एवोक्तं
 धर्मसंगीति⁽⁸⁾सूत्रे । सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र
 धर्मसंगी^(9a)तिः । तत्र कुलपुत्र कतमत्सत्यं पद्मोदिसत्त्वो ऽनुत्तरायाम् सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
 10 त्पाद्य तच्चित्तं जीवितक्षेतोरपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य
 सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायाम् सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चात्तच्चित्तं परित्यजति
 सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते ऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति । आर्यसागरमति⁽⁴⁾सूत्रे पि
 देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राजा वा राजमात्रो वा सर्वं नागरकं जनं श्वो
 भक्तेनोपनिमह्योपेक्षको भवेन्नान्नपानं समुदानयेत्सत्यं सर्वजनकायं विसंवादयेत् । तत्र
 15 ते ऽन्नपानभोजनमलभमाना उच्चघत्तः⁽⁵⁾ प्रक्रामेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्व-
 सत्त्वानां स्यात्तीर्णतारणायामुक्तमोचनायानाश्चस्ताश्चासनाय यावन्न बाहुश्रुत्ये ऽभियोगं
 करोति नापि ततो ऽन्येषु बोधिपक्ष्यकुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

1) MS. °चाक°

2) Nanjio 679, 804. (Cāpp. 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*); translated A.D. 539. K. F. 274—275.

3) M. Vyutp. LXV. 21. Translated A.D. 515, Nanjio 426. K. F. 266. Wassiljev, Buddhismus 327 (358).

4) The Tib. & Ch. lists (K. F. 253. Nanjio 976) know only Sāgaramati - paripicchā. The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib. མཛོད་ (11. a. 6).

5) Compare *Aṣṭasāhasrikā - prajñāpāramitā*, p. 232, l. 12; 388 l. 19 and the Tibetan equivalent (11. b. 1) རྩུ་ཅི།. The meaning «scoff, sneer» is just what the

passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh*: also *cachinnor* and *хыгъџо*. This passage should be added in confirmation of Jäschke's remarks s. v. (p. 358).

सदेवकं लोकं । एवं च तं पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता उच्चगतिं विवादयति । दुर्लभास्ते
 यज्ञस्वामिनो ये मन्त्राणं प्रतिज्ञायोत्तरयन्ति । तस्मात्तर्हि सागरमते न सा बोधिसत्त्वेन
 वाग्भाषितव्या यया सदेवमानु[9 b]षामुरं लोकं विसंवादयेत् ॥ पुनरपरं सागरमते
 बोधिसत्त्वः केनचिदेवाधोष्टो भवति धर्मेष्वर्थकरणेषु । तत्र बोधिसत्त्वेन वाग्भाषि-
 ता भवति यावदात्मपरित्यागो ऽपि बोधिसत्त्वेन कर्तव्यो भवेत्तत्र न पुनः स सत्त्वो 5
 विसंवादयितव्य इति । तस्मात्स्वबलानुव्रपेणैकमपि कुशलमूलं समादाय रतितव्यं ।
 यथोक्तमार्गतिर्गर्भसूत्रे । एभिर्दशभिः कुशलेः कर्मपथैर्बुद्धत्वं ⁽²⁾ । न पुनर्यो ऽतश्च एकमपि
 यावज्जीवं कुशलं कर्मपथं न रतति अथ च पुनरेवं वदति । अहं मन्त्राणिको
 ऽहं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिं पर्येषामोति । स पुद्गलः परमकुक्को मन्त्राणिकावादिः सर्वेषां
 बुद्धानां भगवतां पुरतो विसंवादको लोकस्योच्छेदवादी स मूढः कालं कुरुते विनिपातगा- 10
 मो भवतीति । यावत्कालं च शक्नोति तावत्कालं कुशलं समादाय वर्तितव्यं ॥

एतच्च भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभसूत्रे द्रष्टव्यं । यस्तु मन्त्रासत्त्वं एवं श्रुत्वापि बोधिसत्त्वचर्या-
 दुष्करतामपि प्रज्ञयावगाह्योत्सक्त एव सकलदुष्खितजनपरित्राणधुरमवबोद्धुं तेन वन्द-
 नपूजनपापदेशन-पुण्यानुमोदन-बुद्धाध्येषण-याचन-बोधिपरिणामनं कृत्वा कल्याणमित्र-
 मभ्येत्त ⁽⁴⁾ [10 a] दुक्तानुवादेन स्वयं वा वक्तव्यं । समन्वाकराचार्याक्रमेणं नामेत्युक्ता । यथा- 15
 र्गम⁽⁵⁾श्चुश्चुद्भुत्तेत्रगुणव्यूहलङ्कारसूत्रे भगवता मञ्जुश्रिया पूर्वजन्मावदाने चर्योपेतं बोधि-
 चित्तमुत्पादितं तथोत्पादयितव्यं । एवं हि तेनोक्तं ॥

यावतो प्रथमा कीटिः संसारस्यान्तवर्जिता ।

तावत्तत्त्वकृतिर्थाय चरिष्याम्यमितां चरिम् ⁽⁶⁾ ॥

1) Wassiljev, Buddhismus 170—171 (185—186); K. F. 266—267 and Nanjio 64, 65 (before A.D. 439), where the title is *Daṣaśakraśūritigarbha*.

2) Here must be supplied in sense at least, if no actual words have fallen out, some such words as: *bodhiḥ attah prāpnuyāt*; the Tib. has མདུན་ཀྱིས་སྤྱོད་པ་.

3) Nanjio, 171 (tr. A.D. 650) 170, 172 cf. 167. M. Vyutp. LXV. 80.

4) These letters are quite uncertain.

5) Nanjio, 23 (15, 46), 31. Tr. by Dharmaraksha (fl. A.D. 300) & twice later. K. F. 215. M. Vyutp. LXV. 56.

6) चरि (tem.) = चर्या not in lexx. in this sense or gender.

उत्पादयाम संबोधौ चित्तं नाथस्य संमुखम् ।

निमग्नये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥

व्यापादखिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्पमेव वा ।

अग्राये न करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।

ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामास्त्यदयामि पापकान् ॥

बुद्धानामनुशिनिष्ये शोलसंवरसंपमे ।

नाहं त्वरितद्वयेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सहे ॥

⁽¹⁾ परात्तकोटं स्थास्यामि सत्वस्यैकस्य कारणात् ।

तेत्रं विशोधयिष्यामि अग्रमेयमचित्तिपम् ॥

10 नामधेयं करिष्यामि दश दितुं च विभ्रुतं ।

कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥

शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाशुभम् । इति ॥

न चात्र सार्वकालिकात्संवरप्ररूपाञ्जन्मात्तरापतिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽतो-

भ्यप्रणिधानानुज्ञानादेवं क्लृप्तं । यथा तेनातोभ्येण तथागतेन पूर्वं बोधिसत्वभू[10 b]तेनैवं

15 वाग्भाषिता । विसंवादिता मे बुद्धा भगवन्तो भवेयुर्पदि सर्वस्यां ज्ञातौ न प्रब्रजेयमिति ।

एका ज्ञातिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु ज्ञातोराबोधेः सैव संशोधयिष्यती-

त्युक्तेः ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्वेनातोभ्यस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यं । एवं शिक्षमाणः

शारिपुत्र बोधिसत्वो महासत्त्वः सर्वस्यां ज्ञातौ प्रव्रजत्युत्पादादा तथागतानामनुत्पादादा

ऽवश्यं गृह्णावासान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो ह्ययं शारिपुत्र लाभो यदुत गृहा-

20 वासान्निष्क्रमणमिति । यावत् । भार्यापुत्रदुहितृतृक्षा चास्य न भवतीति । यथा जन्मात्त-

रेष्वयं दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावेदेतत् ॥

1) यपर² MS. Both परात्त and यपरत्त occur = «death», the latter form therefore being unmetric may be rejected.

तदेवं समाप्तसंस्कारस्य सामान्यमापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणेन युक्तं वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिकरेण चापत्तिप्रतिद्वयकेष्वनापत्तिप्रतिद्वयकेषु च संमुख्यते । बोधि-
सत्त्वः सर्वसत्त्वानां वर्तमानानागतसर्वदुष्खदौर्मनस्योपशमाय वर्तमानानागतसुखसौमन-
स्योत्पादाय च निःशाद्यतः कायवाङ्मनःपराक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त]त्प्रत्ययसाम-
ग्रीं नान्वेषते तदन्तरायप्रतिकाराय न घटते अल्पदुष्खदौर्मनस्यं बहुदुष्खदौर्मनस्यप्रति- 5
कारभूतं नोत्पादयति । महार्थसिद्ध्यर्थं चाल्पार्यक्तानि न करोति तन्नामप्युपेक्षते । सापत्तिको
भवति । संतेपतो ⁽¹⁾नापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कार्येषु तत्र निष्फलतया जिह्याप्रज्ञस्यभा-
वान् । प्रकृतिसावद्यतया वन्यद्रव्यत एव । यत्र स्वैशक्त्यगोचरे पि त्यागसामर्थ्यादापत्तिः
स्यात्तत्र चिन्त्यं । सामान्यपापदेहना न वात्तु ततो मुक्तः ॥ एतत्समाप्तो बोधिसत्त्वशि-
लाशरीर् । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संतेपतो द्वे बोधिसत्त्वस्याप- 10
तो । यथा शक्तियुक्तायुक्तमसर्गाद्व्यापते । निवृत्तः समोत्तमः ॥ अति सापत्तिको भवति ।
निवृत्त्य यथार्हमातिक्रामत्यतश्चण्डालदासेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्याशयसंक्षेपसूत्रे वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभा-
षि - - - - - भिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंस्कृतं भवति । नासत्योपसंस्कृतं धीर्यसं-
स्कृतं भवति नाधर्मापसंस्कृतं । ज्ञानशक्त्यकं भवति न ज्ञानशक्त्यवहेकं । तत्राणां गुणानुसंगसन्द- 15
र्शकं भवति न संसार [गुणा]नुसंगसन्दर्शकं । एभिश्चतुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभि-
श्चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा । तत्र आद्वैः कुलपुत्रैः कुलदुहि-
तृभिर्वा बुद्धसंशोत्पादयितव्या शास्तृसंज्ञां कृत्वा । स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः ।
यत्किञ्चिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिनित्ये-
नैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं 20
प्रतिभानं प्रतिनित्यं भवति । धर्मं प्रतिनित्यं धर्मव्यसनसंवर्तनायेन कर्मणा उपायगामो
भवति ॥

1) उपमे MS.

2) K. F. 216.

3) नित्यो MS.

यः पुनरेतदभ्यासार्थं व्युत्पादितमिच्छति⁽¹⁾ तेनात्र शिलासमुच्चये तावच्चर्यामुखमात्रशि-
 त्तपार्थमभियोगः करणीयः शिलारम्भस्यैव मक्षाफलत्वात् । यथोक्तं प्रशान्तिविनिश्चयप्रतिष्ठा-
 र्यसूत्रे । यश्च मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गंगा-
 नदीवालिकासमानि बुद्धनेत्राणि वशिराजमक्षमणिरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं ददङ्ग-
 5 ग्गानदीवालिकासमान् कल्पान् दानं दद्याद् । यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्व इमानेवंद्वयान्ध-
 र्गान् श्रुत्वा एकाक्षेन ग[11 b]त्वा चित्तेनाभिनिरूपयेदिमेष्वेवंद्वयेषु धर्मेषु शित्तिष्यामोति ।
 सो ऽशित्तितोऽपि मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो ऽस्यां शित्त्यागं कुन्दिको वततरं⁽²⁾ पुण्यं प्रसवति । न
 त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्त्विति । तस्मादेवमनुशंसदर्शना बोधिसत्त्वेन न कथंचित्तिव-
 र्तिर्तिव्यं । यथात्रैवाह । तत्र मञ्जुश्रीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुरत्नःसमाः
 10 सत्तास्तेषामेकैकः सत्त्वो राजा भवेज्जम्बूद्वीपाधिपतिस्ते सर्व एव घोषयेयुः । यो महायानबुद्ध-
 कीर्ष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्तयिष्यति तस्य नलक्केनेनासं
 पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनापक्रमेण त्राविताद्यपरोपयिष्याम इति ।
 सचेन्मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्व एवगुह्यमाने नो ब्रूयति न संत्रासमाप्स्यते ऽज्ज्ञ एकचित्तोत्पादे-
 नापि न विभेति न विषादाति न विचिंकित्तमे । उत्तरि च सद्धर्मपरिग्रहार्थमभिषुष्यते
 15 पाठस्वाध्यायाभिमुक्तो विकर्ति । अयं मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वश्चित्तशूरः दानशूरः शीलशूरः
 तान्तिशूरः वीर्यशूरः ध्यानशूरः प्रज्ञाशूरः समाधिशूरः इति वक्तव्यः ॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्वोधि-
 सत्त्वः तेषां बधकपुरुषाणां न कुप्यति न हृष्यति न खिल द्रोपचित्तमुत्पादयति । स मञ्जु-
 श्रीर्वोधिसत्त्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमो ऽकम्प्य इति ॥

इतश्चाद्यकाले शिलारो मक्षाफलविपाकः । तथा हि चन्द्रप्रदोपसूत्रे ।

1) *Vyutpādam* MS.

2) Nanjio 522, tr. A.D. 663 by Hiouen Thsang. K. F. 249. M. Vyutp. LXV. 52 (P. — *nirdeśah*).

3) These words are of course corrupt. If I rightly understand the correspond-
 ing Tibetan འཕོའ་དཔལ་ཆེན་མང་རུ་སྒྲེད་ (14. a. 6), some form like *adhika-*
taram (cf. Pali) must be replaced.

(1) बुद्धान् कोटीनपुतानुपस्थिके । दत्तेन पानेन प्रसन्नचित्तः ।

कुत्रैः पताकाभि च दीपमालैः । कल्पान् कोट्यो यथ गङ्गा [12 a] वालिकाः ॥

यथैव सङ्घर्मे प्रलुब्धमाने । निरुध्यमाने सुगतस्य शासने ।

रात्रिं दिवं एक चरेय शिताम् । इत्ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

तस्मात्कृतं त्वयो ऽत्रादरः ॥ उक्तानि च सूत्रास्तेषु बोधिसत्त्वशितापदानि । यथोक्तमार्ग्यरत्न- 5
मेघे । 'कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वशितासत्त्वसंवरं भवति । इह बोधिसत्त्वः
एवं विचारयति । न प्राप्तिमोक्षसंवरमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसं-
बोद्धुं । किं तर्हि यानीमानि तयागतेन तेषु तेषु सूत्रास्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा । बोधिस-
त्त्वशितापदानि प्रज्ञप्तानि तेषु तेषु मया शित्तित्यमिति विस्तरः । तस्मादस्मद्विधेन मन्द-
बुद्धिना दुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वाद्बोधिसत्त्वस्य संवरः । ततः किं युक्तं ॥ मर्मस्थानान्यतो 10
विद्याग्येनानापत्तिको भवेत् ॥ कतमानि च तानि मर्मस्थानानि यानि हि सूत्रास्तेषु मरु-
यानाभिरुतानामर्थायोक्तानि ॥ यदुत ।

आत्मभावस्य भोगानां त्र्यध्वजैः शुभास्य च ।

उत्सर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्गता मुद्विबर्द्धनम् ॥

एष बोधिसत्त्वसंवरसंग्रहः । यत्र बोधिसत्त्वानामभ्यासविश्रामे ऽप्यापत्तयो व्यवस्थाप्यन्ते ॥ 15

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे । यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन
दुष्खमु [प] गमो । सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्यावस्थितस्यापि कल्पकोटिरुत्पयेनैकं
सुखचित्तमुत्पद्येतात्तशो निष्यद्य⁽²⁾ चित्तमपि । तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वस-
त्त्वानामात्ययिकं परिगृह्यैतदाय मे वर्जयन्निषीदामीति । परिगृह्यैतम् । [12 b] पि मञ्जुश्री-
राह् ॥ पञ्चेमानि देवपुत्रानन्तर्याणि यैरानन्तर्यैः समन्वागतं बोधिसत्त्वाः तिप्रमनुत्तरास्य- 20
क्संबोधिमभिसंबुध्यते । कतमानि पञ्च । यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशयत्यनुत्तरायां सम्य-

1) Metre Upajati, cf. Colebrooke Misc. Ess.² ii. 94. 'For °dharma' cf. Senart on Mhv. i. 43. 8.

2) °āyā MS.

3) Four or five syllables wrongly restored a sec. manu. The Tib. (15. b. 1) makes Mañjuśrī quote from a work on Vinaya.

कसंबोधौ चित्तमुत्पाद्य नात्तरा अथकप्रत्येकबुद्धभूमौ चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममान-
 तर्था । सर्वस्वपरित्यागितायां चित्तमुत्पाद्य नात्तरा मात्सर्यचित्तेन सार्द्धं स न्यसतीदं देवपुत्र
 द्वितीयमानतर्कम् । सर्वसत्त्वा गया त्रातव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा सीदतीदं देवपुत्र
 तृतीयमानतर्कम् । अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्मानवभोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा दृष्टि-
 5 गंतपु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानतर्कम् । एकतण्णसमापुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्मानवभोत्स्य
 इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा तिष्ठति न विच्छेयति अप्राप्तायां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्च-
 ममानतर्कमिति ॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामविरतमुत्सर्गर्ताश्रुद्धवृद्धयो यथायोगं भावनी-
 याः ॥ तत्र तावदुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशांशश्च
 10 भावयेत् । यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

अथयवसिता ये बालाः काये ऽस्मिन्पूतिके सम्यग्⁽²⁾ ।

जीविते ब्रह्मले ऽवश्ये नागास्त्रप्रनिभोपमे ॥

अतिरौद्राणि कर्माणि कृत्वा मोक्षवशानुगाः ।

ते यान्ति नरकान् घोरान् मृत्युपानगताब्धया । इति ॥

15 तथान्तर्मुखनिर्हरधारणया⁽³⁾ [13]⁽⁴⁾ मप्युक्तं । ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति विग्रहाः परिग्रह-
 स्तत्र निदानमूलम् । तस्मात्तयत्रेयत्र भवेत् तृष्णा । उत्सृष्टतृष्णस्य हि धारणी भवेत् ॥
 बोधिसत्त्वप्राप्तिमेति कथितं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पाद-
 यति । न कश्चिद्वावमुपादत्ते । तत्कस्य हेतोः । उपादानं हि भयमिति ॥ अग्नौग्निदत्तपरिपू-

1) *Vishūhhati* MS. The Tib. has མེ་གཤེད་པ་ «does not pause», which would suggest some form like *vi-ḥṭabhyate*.

2) The metre requires some word like *sādā*.

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «*Kanjur*», but there, as usually in the Chinese, translated Anantamukha-sādhaka-dh° (K.F. 250). In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358).

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost.

द्वैपायामप्याह । यदत्तं तन्न भूयो रक्षितव्यं । यद्वहे तद्रक्षितव्यं । यदत्तं तत्तृक्षानपाय । यद्वहे
तत्तृक्षानवर्द्धनं । यदत्तं तदपरिग्रहं यद्वहे तत्सपरिग्रहं । यदत्तं तदभयं यद्वहे तत्सभयम् ।
यदत्तं तद्विधिमार्गोपस्तम्भाय । यद्वहे तन्मार्गोपस्तम्भाय । यदत्तं तदन्नयम् । यद्वहे तत्तन्नाय ।
यदत्तं ततः सुखम् यद्वहे तदरुग्णं दुःखं । यदत्तं तत्क्षोभोत्सर्गाय । यद्वहे तत्क्षोभशवर्द्धनम् ।
यदत्तं तन्महाभोगतापै । यद्वहे न तन्महाभोगतापै । यदत्तं तत्सत्पुरुषकर्म । यद्वहे तत्का- 5
पुरुषकर्म । यदत्तं तत्सत्पुरुषचित्तप्रकृणाय । यद्वहे तत्कापुरुषचित्तप्रकृणाय । यदत्तं
तत्सर्वबुद्धप्रशस्तं । यद्वहे तद्बालजनप्रशस्तम् ॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेम्नोत्पद्यते — तथा ऽन्येषु सत्त्वेषु तेन तिसृभिः
परिभाषणाभिः स्वचितं परिभाषितव्यं । कतमाभिस्तिसृभिः । सम्यक्प्रयुक्तस्य समचित्तस्य
बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य । अनानावचारिणो बोधिस- 10
त्वस्य बोधिर्न नानावचारिणः । आभिस्तिसृभिः परिभाषणाभिः स्वचितं परिभाष्य --
न्यत्रे⁽¹⁾ ऽमित्रसंस्रोतपादपितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम । न मैत्रं । यो ऽहमस्याश्रीय बुद्धप्रज्ञता --
शिताया उद्गुताद्वा ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेम्नोत्पाद्यामि । न तथान्येषु सत्त्वेषु ।
तेन तथा तथा चित्तमुत्पादयितव्यं यथा यथास्य सर्वसत्त्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते । आ-
त्मन्तेमानु -- मैत्र्युत्पद्यते । एवं चानेन योनिजः प्रत्येवमित्तव्यं । अन्यत एव आगत । य- 15
न्यतो ऽहं । सर्वसत्त्वा अपि मन पुत्रा भूयन् । अहं च सर्वसत्त्वानां पुत्रो भूयन् । नहं मात्र
यते काश्चित्कस्यचि -- परो वा । यावदेवं हि गृह्यते । गृहिणा बोधिसत्त्वेन न क-
स्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्तव्यः । नाध्यवसानं । न निर्यातिः न तृक्षानुशयः
कर्तव्यः । सचेत्पुनर्गृह्यते गृहिणं बोधिसत्त्वं याचनक उपसंक्रम्य काश्चिदेव वस्तु याचेत् ।
सचेदस्य वस्त्वपरित्यक्तं भवेत् । नैत्रं चित्तं निध्यापापितव्यं⁽²⁾ । यच्चरुगतद्वस्तु पारित्यजेयं 20
यदि वा न परित्यजेयमवश्यं मर्मेतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति । अकानेकान मरणान्

1) पुत्रे (r) cf. infra.

2) *ādhyap* in the transcript.

गतव्यं भविष्यति । एतच्च वस्तु मां त्यक्त्याति अहं चैनं त्यक्त्यामि । एतच्च वस्तु परित्य-
 व्याहं घातसारः कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादाय
 स्थास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च जनयिष्यति । सचेत्पु-
 नरेवमपि समन्वाहृन् शक्नुयात्तद्वस्तु परित्यक्तुम् । तेन स याचनकश्चतसृभिः संज्ञसिभिः
 5 संज्ञपरिपत्यव्यः । कतमाभिश्चतसृभिः । दुर्बलस्तावदस्म्यपरिपक्षाकुशलमूलः । आदिकर्मि-
 को महायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिको ऽस्मि । अहंकारमगका-
 र[14 a]स्थितः । तमस्य सत्पुरुष । मा परिताप्सोस्तथाहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये ।
 तथा वीर्यमारप्स्ये । यथैनं च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्त्वानां चेति । एवं खलु
 गृह्यते । तेन याचनकः संज्ञपरिपत्यव्यः । एतच्च संज्ञपनमुपरि दीपपरिहारायोक्तं । मा भूदो-
 10 धिसत्त्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा याचनकस्येति । न तु मात्सर्यमेवं अनवद्यं भवति
 कुतिसत्तं चेदं भगवता बोधिसत्त्वानां ॥

यथाह बोधिसत्त्वप्रतिगोते । चत्वार एते शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्त्वानां न संवि-
 द्यन्ते । कतमे चत्वारः । शब्दं बोधिसत्त्वानां न संविद्यन्ते । गान्धर्व्यं बोधिसत्त्वानां न
 संविद्यन्ते । ईर्यापिशुन्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यन्ते । नाहं जन्तो ऽनुत्तरां सम्यक्सं-
 15 बोधिमभिसंबोद्धुमिति । लोनं चित्तं बोधिसत्त्वानां न संविद्यन्ते । पश्यन्ते शारिपुत्र चत्वारो
 धर्माः संविद्यन्ते स परिणैतैर्ज्ञातव्यः । कुक्को वतायं । लपको वतायं । नष्टधर्मो
 वतायं । संज्ञेशधर्मो वतायं लोकामिषगुरूको वतायं भक्तचोडकपरमो वतायमिति ।
 तथा चित्तशूराः खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वकस्तपरित्यागो भवति
 पादपरित्यागो । नासापरित्यागो । शीर्षपरित्यागो । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागो । पुत्रपरि-
 20 त्यागो । दुहितृपरित्यागो । भार्यापरित्यागो । रतिपरित्यागो । परिवारपरित्यागो ।
 चित्तपरित्यागो । मुखपरित्यागो । गृहपरित्यागो । वस्तुपरित्यागो । देशपरित्यागो रत्न-
 परित्र्यागो । सर्वस्वपरित्यागोति ॥

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं । न तद्वस्तुपादातव्यं यस्मिन् [14 b] वस्तुनि नास्य
 त्यागचित्तमुत्पद्यते । न त्यागबुद्धिः क्रमेत । न स परिग्रहः परिग्रहीतव्यो यस्मिन्परिग्रहे
 नोत्सर्जनचित्तमुत्पादयेत् न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन्वाचनैकेषां व्यमानस्य परिग्रह-
 बुद्धिरुत्पद्यते । न तद्वाङ्मयादातव्यं न ते भोगा न तद्वत्त्वमुपादातव्यं यावच्च तत्किञ्चिद्वस्तु-
 पादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्त्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अपि तु खलु पुनः कु- 5
 लपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं मनात्मभावः सर्वसत्त्वेभ्यः परि-
 त्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बालानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्त्वस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्य-
 ति तस्मै तस्मै तदास्यामि सत्संविद्यमानं कृस्तं कृस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थि-
 केभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । नांमं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो गज्जानं
 गज्जार्थिकेभ्यो ऽङ्गप्रत्यङ्गान्यङ्गप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरार्थिकेभ्यः परित्यक्त्यामि । 10
 कः पुनर्वादी बालेषु वस्तुषु यदुत धनधान्यजातद्वयपरगतत्वाभरणरूपगतरश्चवाक्यग्रा-
 मनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधान्यजननदासां दासकर्मकरयो रूपेयपुत्रदुःकृतपरिवारेषु । अ-
 पि तु खलु पुनर्गस्य यस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्त्वाय तत्तद्देयं सं-
 विद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रनिनारा अविपाकप्रतिकाङ्क्षो परित्यक्त्यामि । अनपे-
 क्षो दास्यामि सत्त्वानुग्रहाय सत्त्वकारुण्येन सत्त्वानुकम्पया तेपमेव सत्त्वानां संग्रहाय । यथा 15
 मे ऽमो सत्त्वाः सं [15 a] गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । पेयानं ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृत्तस्य मूलतो वा ऋष्यमाणस्य गण्डतः शान्तातः
 त्वक्तः पत्रतो वा ऋष्यमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा ऋष्यमाणस्य नेवं
 भवति विकल्पो । मूलतो मे ऋष्यते पात्रसारतो मे ऋष्यत इति ॥ अपि तु खलु
 पुनर्विकल्प एव ह्यनमध्योत्कृष्टानां सत्त्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बो- 20
 धिसत्त्वेन महासत्त्वेनास्मिन्मनुष्याभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां
 सत्त्वानां येन येनार्थः तत्तदेव मे कर्तुं कृस्तं कृस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववन् ॥

आर्यान्तयमनिमूत्रे ऽपि देशितं । अयमेव नया कायः सर्वसत्त्वानां किंकरणीयेषु जपयितव्यः ।
 तद्यथापि नांनमानि बालानि तत्त्वार्थि महाभूतानि पृथिवीधानुरन्धानुस्नेहीधानुधानुधानुश्र

नानासुखैर्नानापर्ययैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्नानापरिभोगैः सत्त्वानां नानोपभोगं गच्छति⁽¹⁾ ।
एवमेवाकृमिमं कार्यं चतुर्गुणभूतसमुच्छ्रयं नाना[सुखै]र्नानापर्ययैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्ना-
नापरिभोगैर्विस्तरेण सर्वसत्त्वानानुपभोग्यं कार्प्यामीति । स इममर्थव्रणं संपश्यन् कायडु-
ष्वतां च प्रत्यवेक्षते कायडुष्वतया च न परित्यज्यते सत्त्वावेक्षयेति ॥

⁽²⁾ आर्यवज्रघनसूत्रे ऽप्याह ॥ इति हि बोधिसत्त्व आत्मानं सर्वसत्त्वेषु निर्यातयन् स-
र्वकुशलमूलोपकारित्वेन सर्वसत्त्वानां कुशलमूलैः स[मन्वा] [15 b] कूरन् प्रदोषसममात्मानं
सर्वसत्त्वेषूपनयन् सुखमममात्मानं सर्वसत्त्वेष्ववधितिष्ठन् । धर्मकुलिसममात्मानं सर्वज्ञगति
संधारयन् आलोकिसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वनुगच्छन्⁽³⁾ ज्ञातप्रतिष्ठापनसममात्मानं संप-
श्यन्⁽⁴⁾ कुशलमूलप्रत्ययभूतमात्मानं सर्वज्ञगत्यनुगच्छन् । मित्रसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु नि-
0 योजयमानो ऽनुत्तरसुखमार्गमममात्मानं सर्वसत्त्वेषु संदर्शयमानः अनुत्तरसुखोपधानसममा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु परिशोधयमानः सूर्यसममात्मानं सर्वज्ञगति समीकुर्वी⁽⁵⁾ । एवं धर्मेयितमा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु प्रयच्छन् । यथाकागकरणीयवश्यमात्मानं सर्वलोकं संपश्यन्नप्रचैत्या भवि-
ष्यामः ... सर्वज्ञगतिस्त्रयात्मानं संपश्यन् । समचित्ततां सर्वज्ञगति निष्पादयन् । सर्वोपकर-
णातीर्यमात्मानं संपश्यन् । सर्वलोकसुखदातारमात्मानं प्रत्यवेक्षमाणाः । सर्वज्ञगतो दानप-
5 तिमात्मानमधिगुच्यमानः सर्वलोकज्ञानसममात्मानं कुर्याणः बोधिसत्त्वचर्याद्रपुक्तमात्मानं
संज्ञयमानः । यथावादितथाकारित्वेनात्मानं नियोजयमानः । सर्वज्ञतासन्नाकृसन्नद्वमात्मानं
प्रत्यवेक्षमाणाः । पूर्वनिमज्जितं चित्तमनुपालयमानः । प्रतिपत्तौ चात्मानं स्थापयमानो बो-

1) MS. गच्छति.

2) Tib. (19 a 1) འཇུག་པོ་འདི་ལྟར་སྐྱོད་པའི་ལྟེ་འོད་ prob. the same as the work
in Kahgyur III, 30 (K. F. 211).

3) «Light» Tib. ལྟན་པ་ (19 a. 3).

4) The Tib. has འཇུག་པོ་འདི་ལྟར་སྐྱོད་པའི་ལྟེ་འོད་ lit. «abode of all men» (19 a. 3).

5) स यथा समं निपतति marginal gloss.

धिसत्वत्यागचिततां मनसि कुर्वीणा उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् । धर्मरतिभूत-
मात्मानं सर्वलोकेषादर्शयमानः [16 a] सौमनस्यदानारमात्मानं सर्वसत्त्वानामधितिष्ठन् ।
अनन्तप्रतीतिसंज्ञनमात्मानं सर्वज्ञगतो निर्यातयमानः सर्वप्रसूक्तधर्माय द्वारभूतमात्मानं
सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वमत्त्वानां प्रणिदधत् । पितृसममा-
त्मानं सर्वप्रजायां निगोत्रयमानः । सर्वोपकरणात्रैकल्याधिकरणमात्मानं सर्वसत्त्वधातौ 5
प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्व आत्मानमुपस्थाप्य⁽¹⁾ कृत्वाय दानः पाचनकेषु नीचमनसिकारचितो
भूम्यास्तरणाधिष्ठानचेता धर्माणिसमसर्वदुष्प्रसक्तमनमिकारप्रवृत्तः सर्वमन्त्रावस्थाना-
क्तात्तमानसप्रयुक्तो बालजनदुष्कृतस्त्रिः स्यात्पराधिवासनज्ञात्यः अस्थितः कुशलमूला-
भियुक्तः अग्रयुक्तसर्वलोकाध्यातूपस्थानः कर्णो नासा⁽²⁾ संपरित्यजन् पाचनकेभ्य उपसंक्राप्तेभ्यो 10
बोधिसत्वचर्योगात्तथागतकुलकुलोत्संभूतचित्तः सर्वबोधिसत्त्वानुस्मरणविकारप्रसूतो
ऽसारात्सर्वत्रैलोक्यात्स -- त्यन्नेतमाणाः स्वशरीरानध्यवसितसत्त्वानः अनिकेतसर्वबुद्ध-
मनुस्मृतिविकार्यसाराच्छरीरात्सारादानाभिप्राय इति हि बोधिसत्वो जिह्वां पाचितः
समानो न -- वाता प्रेमणीयया मैत्र्योपचारवित्तया भद्रे सिंहासने राजार्के निषाद्य तं
पाचनकमभिभाषते कृष्टः । अरिष्ट⁽³⁾चित्तो भूत्वा जनचित्तो अनुपकृतचित्तो महात्मन्सला -- 15
[चि] [16 b] तो बुद्धवंशसंभूतचित्तो ऽलुलितसत्त्वानचित्तो महास्थानव्रलाधानो ऽनध्यवसि-
तशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो ज्ञानुमाउलप्रश्चित्तकायो भूत्वा स्वकास्मुखाज्जि-
ह्वा -- पाचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा चाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्वो प्रेमणीयां मैत्र्यो-
पचारां गृह्णाण त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु । तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

1) *Upasthāyaka* = «servant» Divy. et alibi. buddhice. The form in *otra* is new.

2) The reading is doubtful.

3) My emendation is founded on the MS. reading *arushta* under which has been written in a much later hand *akushta*.

4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I. 90. 4, ubi v. Senart (I. 446).

- प्रीतमानस आत्मना प्रमुदितो हृष्टः प्रीतिसौम [न] स्यज्ञात इति स शिरः परित्यजन् सर्व-
 धर्माग्रशिः परमज्ञानमवतरन् सर्वसत्परित्राणशिरोबोधि -- गच्छन् सर्वज्ञगद्यग्रशिः
 अनुपमज्ञानमभिलषन् सर्वदिक्किरः ⁽¹⁾ प्रीप्तुं ज्ञानराज्ञमधिमुच्यमानो ऽनुत्तरसर्वधर्मैश्वर्यशी-
 र्षतां परिपूरयितुकामो ऽनन्तपाचनकप्रीतिपरिस्फुटचेता । इति हि बोधिसत्त्वो हस्तपादा-
 5 न्परित्यजन्पाचनकेभ्यः श्रद्धाहस्तप्रयुक्तानुप्रवृत्तवारित्रेण बोधिसत्त्वसिंहविक्रमत्यागप्रत-
 तपाणिना व्यवसर्गाभिरितेन हस्तपादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानक्रमतलव्यतिकारेण बो-
 धिसत्त्वचर्याध्यवसायेन वेदनानुपकृततया दानप्रसादशक्त्या विमलचित्तोत्पादसंवरौ निष्प-
 र्यवस्थानज्ञा[17 a] नधर्मशरीराकिंवाभिवास्तुसकायसंज्ञः अनीचचित्तः सर्वमारकर्मक-
 ल्याणनिर्त्रीपस्तब्धवृत्तितेताः ⁽²⁾ सर्वबोधिसत्त्वसंवर्णितैकत्यागनिर्माण इति हि बोधिसत्त्वः
 10 स्वशरीरमातिप्य रुधिरमनुप्रयच्छन्पाचनकेभ्यः प्रदर्षितबोधित्तो । बोधिसत्त्वचर्याभि-
 लषितचित्तो ऽपर्याप्तवेदितचित्तः सर्वपाचनकाभिलषितचित्तः सर्वप्रतिघातकाविद्विष्टचित्तः
 सर्वबोधिसत्त्वत्यागप्रतिपत्प्रतिपन्नो ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रसब्ध्या स्वशरीरानपेतचित्तः स्व-
 शरीरादुधिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसूतचेता महायानाविनष्टमना इष्टमनास्तु-
 ष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमनाः सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमनस्यज्ञातो
 15 मज्झिमांसं स्वशरीरात्परित्यजन्पाचनकेभ्यः कल्याणत्यागया । पाचकाभिलषितया वाचा
 तान् पाचकानभिलषन् ⁽³⁾ गृह्णन् भवतो मम शरीरान्मज्झिमांसं यथा कामकारुणाय तु-
 ल्यप्रीतिविवर्द्धनेन त्यागचित्तेन । बोधिसत्त्वविज्ञगणनिषेचितेन महाकुशलमूलैर्लोक-

1) MS. *praptam*. I construe the infin. with *adhimucyamaṇo*. On the next word, *jñāna*^o, the following gloss (or part of text?) is added in the margin: *sarvato 'kṣhi-ṭṭiroasukham jñānam ity uktēh*.

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS. show that he took the compound as «cherished and saved by friends from the evil of all the actions of Māra». I confess however that this seems to me forced: that, I prefer to suppose that something has been lost after *°karmā* (unhurt by Māra's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible.

3) Cf. Pali *abhiḷāpa*.

मलापकर्षितेन प्रवरेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्त्वसमतोपातिर्महादानारम्भैर्मनसाकाङ्क्षितैः
 सर्वपाचकैरनुताप्यचित्तेर्दानवस्तुभिः अप्रत्यवेक्षितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकधात-
 विमुखया सर्वबुद्धेस्त्रालंकारव्यूहपूत्रया सर्वज्ञगर्भमुखया कृपापरित्राणतया । सर्वबुद्ध-
 बोध्यभिमुखया ।⁽¹⁾ दशबल -- [17 b] चारुणा ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्त्वाभिमुख-
 या एककुशलमूलपरिचर्याया सर्वत्रैशार्याभिमुखेनार्यभसिंहनादनदनेन त्र्यम्बाभिमुखेन । स- 5
 र्वार्थसमताज्ञानेन -- लोकाभिमुखेनापरात्कोटोगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्त्वप्रणिधाने-
 नापरितृप्त्यनाभिमुखेनावेदचित्तोत्पादेन बोधिसत्त्वः स्वकृद्दयं परित्यजन्न्याचनकेभ्यो दान-
 वंशशिक्षितचित्तः पारंगितानिष्पादनचित्तः सर्वबोधिसत्त्वदानानुद्धतमुप्रतिष्ठितचित्तः । अ-
 धिष्ठानसर्वपाचनकप्रतिमाननचित्तः । अध्याशयं परिशोधयमानः । सर्वज्ञगत्पारि[पाच]न-
 निदानं महाप्रणिधानं प्रतिपद्यमानो बोधिसत्त्वचर्यायां संवसमानः सर्वज्ञतासंभारं संभर- 10
 माणाः प्रणिधिपरिचर्यां सो ऽत्र यकृत्बुद्धाकुप्युषं पाचकेभ्यः परित्यजन् पाचनकाभिप्रसन्न-
 या दृष्ट्या प्रसन्नप्रात्याकारैर्नैत्रैर्वोधिसत्त्वनिर्पतिन प्रेम्णा ऽव्युत्थितमनसिकारेण त्यागेना-
 सारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यन्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारेण
 वृक्षशृगालश्चभक्ष्यं शरीरं प्रत्यवेक्ष्यमाणाः परभक्तिमनसिकृतया । शरीरानित्यतया ऽपवि-
 द्धशरीरेण परभक्तचेतनेन एवं धर्ममनसिकारप्रयुक्तो बोधिसत्त्वस्तान्याचनकाननिमिषं 15
 प्रेतमाणा एवं चित्तमुत्पादयति । यदि चाकृमेतद्याचनकस्यैतच्छरीरादस्त्वं यकृत्बुद्धा-
 कुप्युषं दद्यां । यदि वा न दद्यां । आपुःक्षयपर्यन्ते नैषो [18 a] नित्यः श्मशानपर्यवसान

1) D h. s. § 75.

2) D h. s. § 85.

3) MS. °परितृप्त्यना For the form (not in ord. Sk.) see Childers s. v. *paritas-*
sanā; compare also note to fol. [23 b] below.4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib. which
has འཕྲོ་བ་ཤེས་པ་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་སུ་སྟེན་པ་རྒྱུ་ལོ་ཤིང་སྟེན་པ་ལས་ཆེན་པོ་5) Both reading and sense are somewhat doubtful. Böhtlingk (W. Kurz. F.)
gives to *avyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben»

इति । स एवं मनसिकारसंतोषितेन सत्तानेनैवं धर्मज्ञानेनाशयेन कल्याणमित्रसंज्ञाधिष्ठितेन याचनकर्तृज्ञानेनासारात्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमासान्नखं परित्यजन्नेव तत्कुशलमूलं परिणामपतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

- भोगपुण्योत्सर्गो ऽप्यत्रैवोक्तेः । इति हि बोधिसत्त्वो नानादत्तिणोयप्रतिपादकैष्वन्या-
 5 न्यपुद्गलदिगागतेष्वप्रमेयकृपणवनीपकेषु बोधिसत्त्वश्चवागतेषु बोधिसत्त्वशब्दं श्रुत्वा ऽगतेषु बोधिसत्त्वप्रत्ययावकाशगतेषु बोधिसत्त्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु । बोधिसत्त्वप्रणिधान-
 चित्तनिर्मादितेषु । सर्वत्यागमनसाभिलषितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमानाचेतन आगतयाच-
 नकलमापणचेतनो । मयैव तत्र दिशं गत्वा यूपं प्रतिमानयितव्या श्रवविष्यते⁽¹⁾ येन युष्मा-
 कामागमनकृतमो न स्यात् । एवं समृद्धप्रणिपातेन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा
 10 स्नापयित्वा विद्यामिनशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदच्छयोपकरणं प्रतिपादयति । यदिदं मणि-
 रथ[ान् जम्बु]⁽²⁾द्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यार-
 त्नपरिपूर्णान् । यदिदं वैडूर्यरथान्वानुकुलगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फ-
 टिकरथान् सुमुखमुवेशधारिस्वलंकृतवृषानप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानि ।
 तथात्रैव देशितं माणरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंक्लृप्तानाज्ञानेयकृस्त्युपेतान्⁽³⁾ ।
 15 [18 b]सवाकान् । चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्ररथप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान्
 पावत्रानारत्नकत्रसंक्लृप्तव्यूकान् रत्नवितानविततसंक्लृप्तान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

1) °shyana MS.

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS., have been restored from the Tibetan (f. 22, a 1).

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p. 28, a) below has the *vox nihili*, *āyāneya*. I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent རྩ་ཤྲེས་. This ought of course to have some form like *sarvajña* for its original; but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat rare Sanskrit word (paralleled however in Pali) for a derivative of *jñā*. It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Acra-tantra* cited by B. and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājāni*.

(1) कान् नानागन्धविधूपित- - सारगन्धानुलेपानुलितान् । सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कन्याश-
तमकुम्भरत्नसूत्रप्रकीर्षितानधातगमनानधातसमवाकनप्रयुक्तान् । यावदप्रतिकूलमनोत्तप्र-
वातगन्धान् मुडुक्तिपुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णासम्भृतोपचारानिति ॥

पुनरत्रैवाह । आत्मानं च सर्वसत्त्वानां निर्यातयन्नुपस्थानं वा सर्वबुद्धानामु-
पाददमी राश्यां वा परित्यजन् पृथेदकं वा नगरराश्यानीं सर्वालंकारभूषितां य- 5
थार्हं वा याचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रदुक्तिभार्या वा ददानो याचनकेभ्यः स-
र्वगृहं वापसृजन् । य[1व]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि
बोधिसत्त्वो ददानो विविधान् कल्याणानुदारान् विशुद्धानविकल्पास्तिक्तांस्तवणान्
कट्टकान् कषायान् नानारसाद्योपेतान् मुद्गिगन्धान् विविधरसविधिनेपेतान् धातुतोभण-
समतास्थापनान् चित्तशरीरबलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रामोद्यकल्पताञ्जनान् । याव- 10
त्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिसमनारोग्यसंजनान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं
गन्धदानं विलेपनदानं मातृदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्ला-
नप्रत्यपैष्य [19 a]परिष्कारान् बोधिसत्त्वो ऽनुप्रयच्छन् यावन् नानाभाजनानि विवि-
धसंभाराण्यनेककांस्यपात्ररूपमेयसंभारोपचिता किरण्यमुवर्णाद्व्यचूर्णपरिपूर्णास्तानि
बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानो ऽचित्त्यदतिणीपाधिमुक्तचेता बोधिसत्त्वरत्नेभ्यो वा ददानः । 15
कल्याणमित्रमुडुर्लभचित्तोत्पादेन धार्यसंघाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय
वा ददानः । श्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणसुप्रसन्नचित्ततया गातापितृभ्यां ददानो । गुरु-
श्रुश्रोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदक्षिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभाराववाद्देशि-
त्वाप्रयुक्तः । अशनवसनं वा कृपाव्रतोपकयाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्त्वप्रतिकृतचतु-
र्मेत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥

20

इति हि बोधिसत्त्वो कस्त्याजानेयान्⁽³⁾ ददानः सताङ्गमुपतिष्ठितान् । षष्टिका-

1) New form: *Caturdiçam* (indecl.) in lexx. cf. Pali *catuiddisa*.

2) असन^o MS.

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R.
a. v. आज्ञानेय.

यान् पङ्क्त्योपेतान् पद्मवर्णान् मुखविशुद्धान् सुवर्णालंकारान् क्लृप्तप्रतिच्छेदश-
 रोान् नानारत्नविचित्रालंकारशालशुण्डप्रतिस्वयूकान् सुवर्णकल्याणान् कल्याण-
 [चार्तु]दर्शनान् । अन्तर्गतोन्नतसत्त्वगमनोपचारान् अन्तर्गतानेपान्वा⁽²⁾ ददानः । मुखवा-
 क्तसुखशरीरोपेताननुन्नवसंपन्नांशतुर्दिगमनाकारश्वोपेतानारोक्तसंपन्नान् दिव्यकल्या-
 5 णाचारुसदृशसर्वविभूषणोपेतान् । स तान् ददानः परित्यजन् गौरवेण गुरुज्ञेभ्यः
 कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपणव्रतोपक्रयाचनेभ्यः सर्वज्ञगत्प्रतिप्राकृकभ्यो मुक्तचि-
 त्तया ददानो । नागृहीतचित्ततयावृत्तसन्महाकरुणापरिस्पृष्टेन सत्तानेन महात्याग-
 परिमाणबो^(19 b)धिसत्त्वगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिज्ञातबोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधय-
 मानो यावदिति हि बोधिसत्त्व आसनदानं ददानः परित्यजन् राजभद्रासनानि वैडूर्यपाद-
 10 कानि सिंहेप्रतिष्ठितानि सुवर्णमूत्ररत्नशालवितानान्यनेकचोर्वस्पर्शोपेतप्रज्ञप्तानि स-
 र्वसारगन्धवासितोपचाराणि विचित्रमणिराजसमुच्छ्रितधनान्येकैरत्नकोटोनियुतशतस-
 क्लृप्तालंकारव्यूकानि क्लृप्तशालवितानेविततानि सुवर्णाकिङ्किणीशालसंघटितमनोज्ञनादानि-
 र्घोषशब्दानि महात्यासनान्यभ्युद्गतो⁽⁴⁾चतुर्दर्शनान्येककृत्रमहापृथिव्यनुशासननिष-
 दनाभिषिक्तानि । सर्वराज्यैश्वर्याधिपतेयनियतनिषद्याप्रतिरुक्तचक्रशासनानुशासनसर्व-
 15 राजाधिपतेये प्रवर्तते⁽⁶⁾। एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वप्रवृत्ताणि ददानः परित्यजन्महा-
 रत्नव्यूकप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीशालसंज्ञानि । रत्नमूत्रकर्णकण्ठाव-

1) MS. पङ्क्त्योपे° I have supposed a neuter *gantra*, a by-form of *gantri* (cf. *Buddhacarita* II, 12—a similar passage to this. See Cowell's preface. p. XV).

2) MS. *aṣṭāyāneyamrā* (last letters indistinct); see p. 26, note 3 above.

3) «With no niguardliness of mind». See R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

4) These two letter-groups are quite uncertain. A marginal note has: उच्छ्रित उर्द्धुष्टिदृश्य.

5) *Adhipateya*, a Palicism not hitherto noted in Sanskrit; *niyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for».

6) The sentence, if the reading be right must apparently be parenthetical: «(and he, sc. the recipient of these gifts, flourishes in sovereignty)».

लीविनामितवैडूर्यमणिक्काराभिप्रलम्बितानि नन्दीघोषमनोज्ञशब्दोपचाराणि केमन्ना-
 लाभ्यत्तरविशुद्धकदनानि रत्नशलाकालंकारशतसकलचित्ततानि रत्नकोषसन्धारितान्य-
 गुरुचन्दनान्येकसार्वगन्धकोटोऽनियुतशतसकलविधूपितवासितोपचाराणि जाम्बुनद-
 भास्वरशुद्धानि । तादृशानां कृत्राणामनेककोटोऽनियुतशतसकलालंकाराणां तदतिरिक्ता-
 नि चासंख्येयकोटोऽनियुतशतसकलालंकाराण्यनपेक्षितो दानः परित्यजन्नयसृजन्ननु- 5
 प्रयच्छन्संगुलीभूतेभ्यो वा सत्वसरेभ्यो निर्वृतानां वा⁽¹⁾ तथागतानां चैत्यालंकाराय । धर्मप-
 र्येष्टये बोधिसत्वकल्याणमित्रे[20 a]भ्यो वाभिज्ञातबोधिसत्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता-
 पितृभ्यां वा संघरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिग्राहकेभ्यः स एवं तत्कुशलमूलं
 परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तावेपूदष्टं¹ । एवं प्रणिधा- 10
 नमुत्पादयति । कथमेतानि कुशलमूलानि सर्वज्ञगुणज्ञोऽन्युपकारिभूतानि भवेयुर्विशु-
 द्धधर्मपर्यवसानानि येन सर्वसत्त्वानामेतैः कुशलमूलैर्नरकायागप्रतिप्रलब्धिर्भवति । तैर्यग्यो-
 निकयागलौकिकादुत्प्लवस्कन्धान्निवर्तयेयुः । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेवं
 तत्कुशलमूलं परिणामयति । घनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्त्वानां नयनं भवेयं सर्वदुःखस्क-
 न्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्त्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्लेशपरिमोचनतया । सर्वसत्त्वानां शरणं भवेयं 15
 सर्वभयार्तणतया । सर्वसत्त्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूयानुगमनतया । सर्वसत्त्वानां परायणं
 भवेयमत्यन्तयोगत्तेमप्रतिलम्भतया । सर्वसत्त्वानां आलोको भवेयं चित्तिमिरज्ञानसं-
 र्शनतया । सर्वसत्त्वानां उत्का भवेयमविद्यातनोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वस-
 त्वानां प्रद्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धिप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्त्वानां नायको भवेयम-
 चिन्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्त्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञानस्कन्धोप- 20
 यनतया । पेयालं ॥ तच्चाध्याशयतः परिणामयति न वचनमात्रेण । तच्चोदय-
 चित्तः परिणामयति । क्लृष्टचित्तः परिणामयति । प्रसन्नचित्तः परिणामयति । प्रमु-

1) = Pali *nibbata*.

2) Cf. the name of a Bodhisattva quoted in B. and R. from Daṣa bhūmiçvara Anūvaranajñānaviçuddhagarbha.

- दितचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति । मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुयकचित्तो क्लितचित्तः
 सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । इदं मम कुशलमूलं सर्वसत्त्वानां गतिविशुद्धये
 संवर्तेत । उपपत्तिविशुद्धये संवर्तेत । पुण्यमाकात्म्यविशुद्धये संवर्तेत । अनभिभूततायां सं-
 वर्तेत । अपर्यादानतायां संवर्तेत । उदासदचित्ततायां संवर्तेत । स्मृत्यप्रमोषतायां⁽¹⁾ संवर्तेत ।
 5 गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्तेत । बुद्ध्यप्रमाणातायां संवर्तेत । कायकर्ममनस्कर्मसर्वगुणा-
 लंकारपरिपूर्णा संवर्तेत⁽²⁾ ॥ अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्त्वाः सर्वबुद्धानारागयेयुरारागयित्वा⁽³⁾
 च मा विरागयेयुः । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमभेद्यं प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागताना-
 मर्कतां सम्यक्संबुद्धानामात्मिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमतीर्विनिवर्त्तयेयुः ।
 यथाश्रुतं च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः⁽⁴⁾ । तांश्च तथागतानाराधयेयुः ।
 10 चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् । अनवस्थानि कर्माणि समुदानयेयुः । मर्कत्सु च कुशलमूले-
 ष्चात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरत्यन्तं च दारिद्र्यं विनिवर्त्तयेयुः सत धनप्रतिलम्भाश्च परिपूरयेयुः
 सर्वबुद्धानां चानुशितयेयुः कल्याणेन्द्रियप्रतिलम्भं चाधिगच्छेयुः । उदाराधिमुक्तिसमतां च
 परिनिष्पादयेयुः । सर्वज्ञज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् । अप्रतिवर्त्तचक्षुष्मतां⁽⁵⁾ च सर्वज्ञगत्यु-
 त्पादयेयुः⁽⁶⁾ । लक्षणालंकृततां च कायप्रतिपूरिं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्यवि-
 15 शुद्धिं परि[21 a]गृह्णोयुः । संवृतेन्द्रियतां दशबलप्रयुक्तां चित्तकल्यतां समुदानयेयुः । अनि-

1) Compare *mushitaçruti* at F. 58 a. *infra* and M. Vyutp. there cited; also *asampramoshacārīṇo* at 23 b. *infra* and Pali forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number.

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in *Divyāvad.*; v. index.

5) The text of the MS. has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *çrutā* (sic).

6) Here the scribe adds «5»; compare note (2).

7) तुलनाच्च MS.

8) «10» added: see note (2) above.

श्रितविकारतां च परिपूरयेयुः । येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः समन्वागतास्तत्सुखोपधान-
प्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति ॥ यथा घष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति ।
सर्वसत्त्वा 'ज्ञानाकाराद्भवत्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः ' आकारप्रज्ञातापिनो⁽¹⁾ ऽनध्यवसिताकाराः
प्रोतिभक्तानिरामिषाकारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वाः धर्मरसमेघप्रव-
र्षका भवत्तु ' अनुत्तर्धर्मरतिप्रोणितसत्तानाः । सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा⁽²⁾ भवत्तु 5
रसनिमित्ता यकोतारः सर्वबुद्धधर्मचित्तनप्रयुक्ताः श्रविषययाना अग्रयाना उत्तमयानाः
शोभयाना मृदायानाः । सर्वसत्त्वा अनुत्तदर्शना भवत्तु बुद्धप्रोतिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्व-
कल्याणामित्रदर्शनानुपकृतसत्ताना भवत्तु । सर्वसत्त्वा अगदभैषद्यराजोपदर्शना भवत्तु ' सर्व-
सत्त्वाः क्लेशविषयविनिवर्तकाः ' सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गतदर्शना भवत्तु सर्वसत्त्वतम-
स्तिमिरपटलविधमनवात् ॥ 10

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावनानुकूल्येन पठितव्यं । सर्वसत्त्वानामभिर्तुचरदर्शन-
तायां परिणामयामि ' सौमनस्यदर्शनतायां कल्याणदर्शनतायां परिणामयामि ' अभि-
लषितदर्शनतायां प्रकर्षितदर्शनतायां दौर्गमस्यादर्शनतायां बुद्धदर्शनोपेतायां परिणा-
मयामि ॥

'सर्वसत्त्वाः शोलगन्धोपेता भवत्त्वनाच्छेद्यशोला बोधिसत्त्वपारमिताशोला[21 b]: ॥ 16
सर्वसत्त्वा दानवासिता भवत्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः । सर्वसत्त्वाः क्षान्तिवासिता भवत्तु अ-
तोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवत्तु मरुदवीर्ययानसन्नद्धाः । सर्वसत्त्वा
ध्यानवासिता भवत्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखीभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा बो-
धिसत्त्वपरिणामनावासिता भवत्तु सर्वसत्त्वाः सर्वश्रुक्तधर्मवासिता भवत्तु सर्वकुशलधर्मप्र-
कीणाः । सर्वसत्त्वा दिव्यशयनप्रतिलब्धा भवत्तु मरुक्षानानाधिगमाय । सर्वसत्त्वा आर्यशयन- 20

1) MS. °vino. *Ātāpi* «zealous» cf. Divy. index; or read *tāyino*; cf., Morris, R. J.P.T.S. 1891—3, p. 54.

2) MS. apparently °*ayagadā*.

3) So a secunda manu; originally °*oḍaragata*°.

4) Böhtlingk, W.K.F. quotes *Lalitavistara* 36. 6.

- प्रतिलब्धा भवन्तु । निःपृथग्जनबोधिचित्तावासनत्वात्सर्वसत्वाः सुखशयनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसंसारवचरुदुःखपरिवर्जनत्वात्सर्वसत्वाः लेमशयनप्रतिलब्धा भवन्तु धर्मकामस्पर्शपे-
 ताः । सर्वसत्वाः परिशुद्धबुद्धतेत्रावभासा भवन्तु गुणवाससुप्रपुक्ता आर्यावासनिकेतोच्चलि-
 ताः । अनुत्तरसर्वबुद्धावासाविरहिताः । सर्वसत्वा बुद्धोपनिर्भयविकारिणो भवन्तु । सर्व-
 5 सत्वा अनन्तालोका भवन्तु सर्वबुद्धधर्मेषु सर्वसत्वा अप्रतिकृतावभासा भवन्तु सर्वधर्मधात्वैक-
 स्फरणाः । सर्वसत्वा आरोग्यशरीरा भवन्तु तथागतकायप्रतिलब्धाः । सर्वसत्वा भेषज्यराज्ञो-
 पमा भवन्तु घृत्यत्ताकल्पनधर्माणाः । सर्वसत्वा अप्रतिकृतभेषज्यस्तम्भोपमा भवन्तु जगच्चि-
 कित्साप्रतिपन्नाः । सर्वसत्वा रोगशल्यनिरुद्धा भवन्तु सर्वज्ञारोग्यप्रतिलब्धाः । सर्वसत्वाः
 सर्वजगद्वेषज्यकुशला भवन्तु यथाशयभेषज्यप्रयोगसंप्रयोक्ता [22 a] रूपाः । सर्वसत्त्वेषु सर्वरोग-
 10 विनिवर्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वेष्वपर्यन्तस्थानचलशरीरायां परिणामयामि । सर्वस-
 त्वानां चक्रवाडपर्यन्तानवमर्त्यकायवलोपपत्तये परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां सर्ववलोपस्त-
 म्भानात्सत्तायां परिणामयामि ॥ सर्वसत्वा अप्रमाणभाजना भवन्तु काशधातुविपुलाः स्मृतो-
 न्द्रियोपेताः सर्वलौकिकलोकोत्तरभाषसंप्रकृणाद्भूतस्मृत्यसंप्रमूढाः । सर्वसत्वाः कल्याण-
 विशुद्धिभावना भवन्तु । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबुद्धबोध्यभेदप्रसादप्राप्तिणः । सर्वसत्वा
 15 कामङ्गमा⁽⁵⁾ भवन्तु सर्वत्रगागिनीबुद्धभूमिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्वाः सर्वसत्त्वेष्वप्रतिकृतचित्ता
 भवन्तु । सर्वसत्वा अनाभोगसर्वबुद्धतेत्रपरिस्फुटगमना भवन्तु । एकचित्तज्ञानसर्वधर्मावक्रमाः ।
 सर्वसत्वाः आत्ताक्तात्सर्वलोकाधातुगमना भवन्तु । अविश्राम्यमानमनोमयकायप्रतिनब्धाः ।

1) Possibly *sparça* is here equivalent to the Pali *phāsu*. Cf. Childers, s. v.

2) The equiv. of Pali *upanissaya*, not hitherto found in Sanskrit.

3) The Tib. (26. a. 2) has རྩམ་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ which I under-
 stand to mean «possessing the quality of excessive *sang froid*». In one of the
 polyglot lists of the thousand names of Buddhas I find རྩམ་པ་ལྟ་བུ་ as the equivalent
 of Akshobhya.

4) No such derivative as *mardya* is quoted; but the general sense is clear.

5) This form hitherto in Pali only.

6) Not one of the *daça bhūmayah*; but cf. the *daça balih* Dh. - s. § 76.

नाभ्यामेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्णे त्यागचित्तवेगापन्नेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्रहः । सर्वपरिग्रहमूलादवडुण्वादिमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । अनुत्तरांशाप्रमेयासंख्येयान् कल्पान् नानाकारानतान् लौकिकलोकोत्तरान् सुखसंपत्प्रवर्षाननुभवति । तेन चात्मभावादाना वडिपामिषेणैव स्वयमनभिगतोपभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ अत एवो
 6 [23 a] उक्तं रत्नमेधे । दानं हि बोधिसत्त्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

10 शीलपारमितायां सदर्शनपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेषामात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रत्ना कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय सत्त्वा नागात्मभावादि दयेते । अरन्ति कुतो भोगः । किं दर्तं यत्र भुज्यते ॥ तस्मात्सर्वोपभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे । परं शारिपुत्र रत्निष्यामोत्यात्मा रन्तिव्यः । एवंब्रूया शारिपुत्र क्लृप्तेष्वि⁽¹⁾कतया समन्वागतो बोधिसत्त्वो श्री-

15 वितक्तेतोरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वीरदत्तपरिपृच्छायामप्याह । शकटमिव भारोद्वहनार्थं केवलं धर्मबुद्धिना यावव्यमिति । तथा ऽज्ञपयामि मूत्रे ऽपि । कायदुष्खतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेन⁽³⁾तयेति ॥

तच्चात्मभावादिकं कथं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्थगण्डव्यूहे⁽⁴⁾ श्रार्थश्रीसंभवेन ॥ कल्याणमित्रसन्धारिताः कुलपुत्र बोधिसत्त्वा न पतन्ति दुर्गति-

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS.

2) M. Vyutp. LXV. 83. Viradattagrhapatipariprechā; cf. Nanjio 23 (28) and K.F. 216.

3) For the form see Divy. 253.10.

4) With the text of the subjoined extract I have collated R. As. Lond. MS. Hodgson № 2. (called «II» below) f. 253. a sub fin.

षु । कल्याणमित्रसमन्वाकृतानातिक्रामन्ति बोधिसत्त्वशिक्षां । कल्याणमित्रप्रतिष्ठाया अ-
भ्युदयता⁽¹⁾ भवन्ति लोकात् कल्याणमित्रपर्युपासिता⁽²⁾ बोधिसत्त्वा अतःप्रगोषचारिणो भवन्ति
सर्वबोधिसत्त्वचर्यासु । कल्याणमित्रपरिगृहीताः बोधिसत्त्वा दुर्दर्शा भवन्ति कर्मक्षेत्रैः ।
सम्बोधकाः कल्याणमित्रा अकर्णयोगानां सन्निवारकाः प्रमादस्थानात् । निष्कासयितारः
संसारपुरात् । तस्मात्तर्हि⁽³⁾ कुलपुत्रा एवं मनसिकारात्⁽⁴⁾ प्रतिप्रश्नबन्धेन⁽⁵⁾ कल्याणमित्रा-
ण्युपसं⁽⁶⁾क्रामितव्यानि । पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवहनापरिणामनतया वज्रसमचित्ते-
नाभेयाशयतया । चक्रवाडसमचित्तेन सर्वदुष्खासंप्रवेधनतया । लोकदाससमचित्तेन सर्वक-
र्मसमादानानुगुप्सनतया । रजोद्वेषसमचित्तेन मानातिमानचिर्वर्जनतया । यानसमचित्तेन
गुरुभारनिर्वहनतया । अश्वसमचित्तेनाकुध्यनतया । नौसमचित्तेन गमनागमनापरि-
त्र-

1) Doubtless = «gone forth from»; cf. Childers p. 613.

2) For the form see Divyav. Ind.; for the meaning, note to translation.

3) For the form cf. p. 30. supra, note (1).

4) *Sambodhanāni* (neut.) H. *sañcodakāṇi* our MS.

5) This occurs in H. at f. 254. b. 3 sqq.

6) So rightly H.; our MS. *orā*.

7) H. inserts *te*.

8) ... (8) These syllables supplied from H.

9) H. reads clearly *°nāparinamanataya* (°रिन°) which gives good sense. Our MS. however shows the same form *aparitasyanataya* that has been noted on p. 25. 7 above and also occurs a few lines below; a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here. The Tib. (28. a. 1) has མེ་སྒྲུབ་པ་ «not changing place» (Jäschke p. 25).

10) *vajravāda*. H.

11) A «Palicism» for व्यथ°: Cf. Milindapañho p. 386.2 *pabbuto... asampa-vedhī*.

12) *Samā... yugupsanatayā* (three aksharas lost) A.; *samūdānaghanatayā* H. Our reading is confirmed by the Tib. མེ་སྒྲུབ་པ་ (28. b. 2). The meaning of *loka-dāsa* (འདྲིལ་ཆེན་པོ་ལྷ་མོ་) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil.-P. 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict., 45. a. 3.

13) *रजोपक्* H. «Besen» (Böhtl.²) but ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ «the act of sweeping» Tib., 28. a. 2 fin.

- स्यनतया । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखवीर्तनातया । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञो-
 त्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा । अनुशासनीषु⁽³⁾ भैषद्यसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु व्या-
 धिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भीरुसंज्ञोत्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु शूरसं-
 ज्ञा । अनुशासनीषु प्रकरणासंज्ञा । प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव⁽⁴⁾ वाचनोपासिका-
 5 विमोक्षे वर्णितं । कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपन्नस्य कुलपुत्र बोधिसत्वस्य बुद्धा भगवतो
 ऽभिराद्धचिता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थायिनो बोधिसत्वस्य सर्वज्ञता ऽसवी-
 भवति । कल्याणमित्रवचनाविचकित्सकस्यासवीभवति कल्याणमित्राणि । कल्याणमि-
 त्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवतीति । अत एवार्थमुधनः सारध्वजस्य
 भित्तोः पादौ शिरसाभिवन्धानेकशतसकृन्नकृत्तः प्रदत्तिणीकृत्य सारध्वजं भित्तुमवलोक्य
 10 प्रणिपत्य पुनः पुनर्वलोकयन्नप्यतं प्रणिपत्यन् [24 a] नमस्यन्नवनमन्मनसि कुर्वन् चित्त-
 यन् भावयन् परिभावयन्नदानमुदानयन् क्लृप्त्वा⁽⁵⁾ कुर्वन् । गुणानभिमुखीकुर्वन्निगमयन्नत्र स-
 न्ननुस्मरन् दक्षीकुर्वन्नविज्ञकन्मनसागमयन्नपनिबध्नन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिल-
 षन् स्वरनिमित्तमुद्बुद्ध्यावतस्यात्तिकात्प्रक्रातः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संप-
 श्यन्नमुमुखो हृदन् पावन्मेघस्य इमितस्यात्तिकात्प्रक्रातः ॥
 15 बोधिसत्वप्रतिमोक्षे ऽप्युक्तं । इह शारिपुत्र बोधिसत्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोके

1) Both MSS. here read °*nāparitasya*°; my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17. b. above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in *Milindapañho* 376—7 (= II. p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt on. The Tib. has མི་སྤྱོད་ «not weary».

2) °*khodāḥsh*° H.

3) This fem. form (not in lexx.) is supported here and just below by II.

4) Sc. *Gaṇḍavyūha-sūtre*; but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91.

5) Our MS. is not clear here. The word may be read *Dramiḥasya*, a form supported by the *Gaṇḍavyūha* MS. («H») at f. 41 a. 3. Rāj. Mitra op. cit. p. 91 speaks of «Dravidian named Megha»; and this is probably right, though the *Vyutpatti* (cited by B.R.) gives *Dramita* or *Dramiṭa* as *nomen proprium*.

रत्नं यन्न परित्यजति । नास्ति तत्कायोपस्थानं यन्न करोति । नास्ति तज्जङ्गप्रेषणं यन्नो-
त्सृते । नास्ति तद्वाक्कर्म यन्नोत्सृते आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ पेयात् ॥ तत्कस्य
हेतोः । बन्धच्छेदपैष धर्मः संवर्तते । ज्ञातिजराध्याधिमर्णशोकपारिदेवदुष्खदीर्घनस्य-
च्छेदपैष धर्मः संवर्तते इति रत्नचित्तमुत्पाद्य भैषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्त्वानां ग्लान्य-
व्युपशमपैष धर्मः संवर्तते इति । एष्टव्यश्चास्माभिः सर्वसत्त्वानां ग्लान्यव्युपशमायैवंद्वयो ५
धर्म इति ॥

उपदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृह्यते पाठस्वाध्यायार्थिको बोधिसत्त्वः कस्य-
चिदस्ति काञ्चतुष्पादिकां गाथां शृणुयादुद्दिशेद्वा उद्भूतोपादानशोलत्तातिवोर्यध्यानप्रज्ञा-
संप्रयुक्तां बोधिसत्त्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावाद्द्वर्नामप-
द्व्यञ्ज[न] [24 b] गाथोद्दिष्टा । यदि तावत् एवं कल्पास्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्या 10
कुर्यादशठतया सर्वलाभसत्कारपूतया । अद्यापि गृह्यते न प्रतिपूरितमाचार्यस्याचार्यगौरवं
भवति । कः पुनर्वादो धर्म[गौरवं] ⁽¹⁾ ॥

प्रज्ञापारमितायामष्टसत्त्विकायामप्युक्तं ⁽²⁾ । कल्याणमित्रेषु च त्वया कुलपुत्र तीव्रं गौ-
रवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । अथ खलु सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वो मत्सत्त्व एवंत्र-
पैर्गुणैर्गौरवमनसिकारिर्गच्छन्नुपूर्वेणान्यतमनगरमनुप्राप्तम् । तत्र तस्यात्तरायणमध्यग- 15
तस्यैतदभूत् । यत्स्वकमिममात्मभावं विक्रीयानेन मूल्येन धर्मोद्धतस्य बोधिसत्त्वस्य मत्ता-
सत्त्वस्य सत्कारं कुर्यात् । दोषरात्रं हि ममात्मभावसत्त्वकाणि भयानि तीणानि विक्रीयानि
पुनरुपारमाणे संसारं उपारमाणां ⁽³⁾ यानि मया कामहेतोः कामानदानमनुभूतानि न पुनरं-
वन्द्याणां धर्माणां कृतश एवन्द्याणां वा सत्त्वानां सत्काराय ॥ अथ खलु सदाप्रहृदितो बो-

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib. (29. a. 5): རྒྱལ་གྱི་གུས་པ་ལྟ་ཅི་སྤྱོད་ཤིང་གསུངས་

2) See Ashṭ.-Pāramitā, Ch. XXX, pp. 495, sqq.

3) च निर्यदुःखानि Ashṭ. P. text.

4) कृतस text.

धिसत्त्वो महासत्त्वो ऽन्तरायणमध्यगतः शब्दमुदीरयामास⁽¹⁾ घोषमनुश्चावयामास⁽¹⁾ । कः पुरुषे-
 णार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयालं⁽²⁾ । अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणगृहपतिका-
 स्तथा समुपस्थापयामास यथा तं घोषं नाश्रीषुः⁽³⁾ । यदात्मनः क्रायकं न लभते तदैकांतं⁽⁴⁾
 गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रावर्तयेदेवं चावद्द⁽⁵⁾ । अहो यतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभाव-
 5 स्यापि केतारं न लभामहे । अथ खलु शक्रो दे[25 a]वानामिन्द्रो माणवकद्वयेण यावत्स-
 दाप्ररुदितं बोधिसत्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । किं त्वं कुलपुत्र दीनमना उत्कण्ठितमानसो
 ऽश्रूणि प्रवर्तयमानः स्थितः ॥ सदाप्ररुदित एवमाह । अहं माणवक धर्मकामतया इममा-
 त्मभावं विक्रोय धर्मपूनां कर्तुकामः सो ऽहमस्य⁽⁵⁾ क्रायकं न लभे । पेयालं⁽⁶⁾ ॥ अथ खलु स
 माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि
 10 तु खलु पुनः पितुर्मै यशो यष्टव्यः । तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोकिनेन चास्थिमज्जया
 च । तदास्यसि त्वं क्रयेण⁽⁷⁾ ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत् । लाभा मे सुलब्धाः परिनिष्पन्नं
 चात्मानं⁽⁸⁾ ज्ञाने प्रज्ञापारमितोपायकौशल्येषु । यन्मयात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य रुधिरस्य
 चास्थिमज्जयाश्च ॥ स हृष्टचित्तः कल्याचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतद्वोचत् । दा-
 स्यामि माणवक येन ते इत आत्मभावादर्थः । यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्ती-
 15 ष्णं शस्त्रं गृह्णोवा दत्तिणं बाहुं विद्धा लोकितां निम्नावयति स्म⁽⁹⁾ दत्तिणं चोक्तं विद्धा निर्मासं
 च कृत्वास्थि भेतुं कुड्यमूलमुपसंक्रामाति ॥

1) अनुश्चावयामास ... उदीरयति स्म text.

2) The omitted words are: कः पुरुषं केतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Māra.

3) प्रत्युप^o some MSS. of the Ashṭasahasrikā.

4) A few unimportant words of the Ashṭasahasrikā text are here omitted by our author.

5) Hitherto only in lexx. But *krāyika* occurs in the Divyāvadāna.

6) 8 lines omitted of the text (p. 497).

7) So the printed text; our MS. has दास्यस्ये तत्क्रयेण.

8) *Parinishp.* is a new compound, doubtless intens. of निष्प^o; the text has आत्मभावं.

9) Supplied from Ashṭasāhasrikā text.

अथ खल्वन्यतरा अष्टिदारिकोपरिप्रासादतलगतान्नात् सदाप्रहृदितं बोधि-
 सत्त्वं यावत्सा अष्टिदारिका येन सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रम्यैतद्वोचत् । किं नु
 खलु त्वं कुलपुत्रैर्वंद्यपामात्मनः कारणां कारणसीति । यावत्सा दारिका पूजाप्रयोजनं
 शुभं⁽¹⁾ पुनराह । का पुनः^[25 b] स्ते कुलपुत्र ततो गुणज्ञातिर्निष्पत्स्यते । स तमेतद्वोचत् ।
 स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितामुपायकौशल्यं चोपदेक्ष्यति । तत्र वयं शितिव्याम- 5
 स्तत्र वयं शितमाणाः सर्वसत्त्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः । पेयात्⁽³⁾ ॥ अथ खलु सा अष्टिदा-
 रिका सदाप्रहृदितं बोधिसत्त्वमेतद्वोचत् । आश्चर्यं कुलपुत्र ' यावदुदाराः प्रणीताश्चामो⁽⁴⁾
 त्वया धर्माः परिकीर्त्तिताः । एकैकस्यापि⁽⁵⁾ कुलपुत्रैर्वंद्यस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदीवालीको-
 पमानपि कल्पानेवमात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः ।⁽⁶⁾ तथोदाराः प्रणीताश्चामो त्वया धर्माः
 परिकीर्त्तिताः⁽⁷⁾ । अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णं वा मणिं वा मुक्तां 10
 वा वैडूर्यं वा⁽⁸⁾ यावद्येन त्वं तं धर्मोद्धतं बोधिसत्त्वं सत्कारिष्यसि । यावद्विस्तरेण तया दारिकया
 पञ्चशतपरिवारया सार्द्धं तस्य धर्मोद्धतस्य संक्रमणं कर्तव्यं ॥

अथ खलु धर्मोद्धतो बोधिसत्त्वो मकामतः उत्थायामनात्स्वकं गृहं प्राविशत्⁽⁹⁾ । यावत्स-
 त वर्षाण्येकसमाधिसमापन्न एवाभूत् । सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वो मकामतः सप्त वर्षाणि न
 कामावतर्कमुत्पादयामास । न व्यापादवितर्कं न विर्विक्तावितर्कमुत्पादयामास । न रसगू- 15

1) The *Aṣṭasāhasrikā* text gives his explanation verbatim.

2) °प्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see *Aṣṭasāhasrikā* p. 499, ll. 1—10.

4) This word is omitted in the MS. here and below, line 9.

5) तवत् added in A.-P. text.

6) प्रागेव बहूनामर्थाय A.-P. text.

7) यथा मम रोचते A.-P. text.

8) The enumeration is much longer in the A.-P. text: see p. 500.

9) See *Aṣṭasāhasrikā* Ch. 31. p. 520, a considerable passage being passed over by our author.

10) This clause gives the substance of a passage occurring at p. 520 (fin.) of the printed text.

- द्विमुत्पाद्यामानान्यत्र ⁽²⁾ । कदा नाम धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो व्युत्थास्यति । ⁽³⁾ यद्वयं धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मासत्त्वं प्रज्ञापयिष्यामो यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं मित्रं संमृष्टं च करिष्यामो नानापुष्पाभिकोर्णं [इति चिन्तयामास] ⁽⁴⁾ ॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिका प्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररूढितस्य बोधि-
- 5 सत्त्वस्यानुशितमाणानि द्वाभ्यामेवेर्यापथाभ्यां कालमतिनामयामासुः ॥ अथ खलु सदाप्ररूढितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीदितः सप्तमे दिवसे धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a] धर्मं देशयिष्यतीति । अथ खलु सदाप्ररूढितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा घ्रातमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौम-
- नस्यजातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्द्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मा-
- 10 सत्त्वं प्रज्ञपयामास सत्तरत्नमयं । अथ खलु सदाप्ररूढितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं पृथिवीप्रदेशं सेक्तुकामश्च । न चोदकं समन्तात्पर्येषमाणो ऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् । यथापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमन्तर्धापितं अप्येव नामास्योदकमलभमानस्य चित्तं दुःखितं स्याद्दीर्घमनस्यं च भवेन्नितस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलान्तर्धानं भवेन्न वा धनैर्न कुशलमूलानि । अथ खलु सदाप्ररूढितस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैत-
- 15 द्भूत् । यत्तच्छ्रमात्मनः कार्यं विद्वद्भ्यः इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चेयं । तत्कस्य कृतोः । अयं हि पृथिवीप्रदेश उद्धतरत्नस्को । मा रजोधातुरितो धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य काये निपततु । किमहमनेनात्मभावेनावश्यंभेदनधर्मिणा कुर्या । वरं खलु पुनर्ममार्थं काय एवंद्वयया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्यक्रियया । कामकृतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A.-P. text and MS. *fg.* *grdhyam*: Childers cites a passage where *giddha* (adj. neut.) is used nominally.

2) A.-P. has the better reading: *api tu*.

3) This reading (*yad = aut*) is confirmed by a XII cent. MS. of the *Ashṭasahasrikā* in the British Museum. The reading of the printed text p. 520 ad fin., *yan nvyam* (!) is possibly meant for *yan nu vāyam*.

4) These words are supplied from the *Ashṭasāhasrikā* text.

मे आत्मभावसकृन्नाणि पुनः पुनरपरिमाणे संसारे संसरतो भिन्नानि । यदि पुनर्भिद्यन्ते काममेवंद्वेषेभिर्य धर्मस्थानेषु भिद्यन्ताः ॥

अथ खलु सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वो मक्कासत्त्व इति⁽¹⁾ प्रतिसंख्याय तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा स्वकार्यं सम[26 b]त्ततो विद्धा तं पृथिवीप्रदेशं स्वहृदिरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि दारिकभिः कृतं । न च सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वस्य मक्कासत्त्वस्य तासां वा सर्वासां दारि- 5 काणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् ' यत्र मारः पापोयानवतारं लभेतेति⁽²⁾ ॥

अत एवं चतुर्थमकसूत्रे⁽³⁾ उप्युक्तं । कल्याणमित्रं भित्तवो बोधिसत्त्वेन मक्कासत्त्वेन यावज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि जीवितकृतोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्सर्गादात्मभावादोनो रत्नादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च सदेतणाद्वोबोधिसत्त्वशिक्षापदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यन्ते । तेषु तेषु 10 सूत्रात्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारः बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानीति वचनात् । तस्मात्तदनीतणो मा भूदापत्तिमापन्नस्याप्यज्ञानादविरतिरिति सदा सूत्रदर्शनायादरः कार्यः । तदनेन कल्याणमित्रानुत्सर्गेण सूत्रान्तर्दर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यथोक्तमार्गसागरमतिमूत्रे । याभिरन्तरनिरुक्ताभिः सो ऽनभिलाष्यो धर्मः सूच्यते तामन्तरनिरुक्तीनां यदा धारणं देशना यावद् ' अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुल- 15 पुत्र ये ते धर्मभाणका एषामेवंद्वयाणां सूत्रात्तानां देययितारः प्रतिपत्तिसाराष्ट्र तेषामपि धर्मभाणकानां यत्सेवनं भजनं पर्युपासनमुत्थानमुपस्थानं गौरवं चित्रोकारः शुश्रूषा आरत्ता परिग्रहश्चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं स्वाम्यारत्ता कुशलपत्तरत्ता वर्णभाषणमवर्णप्र[तिच्छेद]⁽⁴⁾ [27 a]दनता ' अयमपि सद्धर्म-

1) So text: *itah* MS.

2) The A.P. text (p. 522.) adds: *kuçalamulāntarāya - karaṇāya*.

3) K.F. 268.

4) These syllables which are lost in the MS. I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct: མེ་སྤྱན་པ་འཁོབ་པ་ (32. b. 2).

Pañicchādāna occurs in Pali in a similar way: see *Dhammapada* p. 876 quoted by Childers, s. v.

परिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र याचित्रादपरमता । अधर्मे धर्मवादिनां च
 पुद्गलानां सक्तु धर्मेण नियक्तः । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिकृतसत्ता-
 नस्य सर्वसत्त्वप्रमोक्षबुद्धेर्निर्गमिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुन-
 रपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणाहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा ऽतश्च एकक्रमव्यतिकारो
 5 ऽतश्च एकउच्छ्वासप्रस्थासो वा । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ प्रकृतं वतेदं कुलपुत्र चित्तं
 विशेषेषु । तस्य या निवारणा परिरक्ता एकाग्रोभावो दमः शम उपशमो विनयो ऽयमुच्यते
 सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेण यो अधर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्थाप-
 रिग्रहो ऽनुपादानमयमपि सद्धर्मपरिग्रह इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः । कल्याणमित्रलक्षणं च । तदेते-
 10 न सद्धर्मपरिग्रहेण विना । न रता । न शुद्धिर्नवद्विस्ततश्च सो ऽपि न बोधिसत्त्व इत्यवश्य-
 कार्यः सद्धर्मपरिग्रहः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे ⁽³⁾ यान्यप्योमानि भगवन् गङ्गा नदीवालिकासमानि
 बोधिसत्त्वप्रणिधानानि तान्येकस्मिन्महाप्रणिधाने उपनिक्षिप्तान्यन्तर्गतान्यनुप्रतिष्ठानि
 यदुत सद्धर्मपरिग्रहे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरिग्रह इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्या-
 15 यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि पुरुषस्यालपो ऽपि मर्माणि प्रकरो । वेधनीयो भव-
 ति वाधाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परितो ऽपि सद्धर्मपरिग्रहो [27 b] वे-
 धनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नाहं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं सम-
 नुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकरं च । यथायमलपो ऽपि

1) Sic MS.

2) This is a new compound from the rare root *hru* (by-form, *hr̥ṣi*) which means
 «to be or make crooked». Native Pali lexx. (not however Childers) have *hurati*
 in the same sense. This agrees with the Tibetan which has (32. b. 5—6) རྒྱུ་ཤིང་

འདྲི་ཞིང་ཕྱིར་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡུལ་ .. Cf. Jäschke, Dict. 350. b. 7.

3) K.F. 218.

[सङ्कर्म परिमृक् इति ॥ पुनराक् । स्याद्यथापि नामदेवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्व-
तानभिभवन्नभिरोचते च समभिरोचते चोच्चत्वेन विपुलत्वेन च । एवमेव देवि मत्पायानिकस्य
कायजीवितनिर्पेक्षस्य⁽¹⁾ न च गृकोतचित्तस्य सङ्कर्मपरिमृको नवयानसंप्रस्थितानामपि का-
यजीवितसापेक्षाणां मत्पायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तथार्यसाग्रमतिमूत्रे ऽप्याक्⁽²⁾

5

परिगृकोतो भवतो जिनोभि-

दैवेभि नागेभि च किन्नरेभिः ।

पुण्येन ज्ञानेन परिगृकोतः

सङ्कर्मधारिन् तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥

स शून्यक्षेत्रेषु न ज्ञातुं ज्ञायते

10

सर्वत्र ज्ञाती च जिनं स पश्यति ।

दृष्ट्वा च तस्मिँह्यभते प्रसादं

सङ्कर्मधारिन् तथागतानाम् ॥

ज्ञातिस्मरो भवति⁽³⁾ मत्पात्मधर्मा

प्रब्रज्यलाभी भवते पुनः पुनः ।

15

परिश्रुद्धचारो प्रतिपत्तिसारः

सङ्कर्मधारिन् तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥

लाभी च भोती विदुधारणीये⁽⁴⁾

न नश्यते कल्पशतेभि यच्छुभम् ।

1) *Kshasyā* MS.

2) Metres: Upajāti and Vam̐çastha (cf. Jacobi in ZDMG XXXVIII. 605).

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhōti*, as in the *gāthās* of Ch. 1.

4) *Vidyādharmaṇinām* gloss a sec. manu.

प्रतिभानवत्तो भवते असक्तः⁽¹⁾

सद्धर्मधारिख तथागतानां ॥

शक्तो ऽथ ब्रह्मा तथ लोकपालो

मनुष्यराज्ञा भुवि चक्रवर्ती ।

5 सुखेन सौख्येन स बोधि बुध्यते

सद्धर्मधारिख तथागतानाम् ॥

द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणाः

[28 a]अग्निन्दिताङ्गो भवते विचक्षणाः ।

न तस्य तृप्तिं⁽²⁾ लभि प्रेक्षमाणाः

10 सद्धर्मधारिख तथागतानाम् ॥

न तस्य संमुक्षति बोधि चित्तं

न चोद्धुरः पारमिता चरोषु ।

असंगृहीतः कुशलः शतेभिः

सद्धर्मधारिख तथागतानामिति ॥

15 ॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाणाकारिद्वत्ता तृतीयः परिच्छेदः ॥

उक्तस्त्रयाणामपि सामान्येन रत्नाव्युपायः । रत्नादयस्तु वाच्याः । तत्रात्मभावे का

20 रत्ना यदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावरत्ना चिह्नयते यथा परात्र

नाशयेत् । इदं चानर्थविवर्जनमार्यगनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारणायैर्बोधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

1) The words *bh^o as^o* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisarah*.

2) Here for *labhante*: the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt. Texts 2, II, 122.

वयमुत्सुकामो भगवन्⁽¹⁾ निर्वृते द्विपदोत्तमे ।
 सद्धर्मं धारयिष्यामः त्यक्त्वा कायं स्वजीवितम् ॥
 लाभसत्कारमुत्सृष्ट्वा सर्वं चोत्सृज्य संस्तवम् ।
 अनुत्सृष्ट्वा⁽²⁾ इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिदर्शकम् ॥
 आक्रोशपरिभाषांश्च डुरुक्तवचनानि च ।
 ताह्या तान्गर्षयिष्यामः सद्धर्मप्रतिसंयुक्ताः ॥
 उच्चगघनां तर्जनां च अवरणमपशंसि च ।
 सर्वास्तान्गर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥ पे ॥
 एवंविधे मरुधोरे भित्तुराज्ञानतोभणे⁽⁴⁾ ।
 विलापकाले सत्त्वानां सद्धर्मं धारयामहे ॥
 गम्भीरा ये च सूत्रात्ता विमुक्तिफलसंकिताः ।
 प्रतोच्छ्रका न भेष्यन्ति⁽³⁾ चित्रा मृदयन्ति ते कथास् ॥ पे ॥
 मैत्रौ तेषु करिष्यामो ये धर्मेष्टप्रतिष्ठिताः ।
 कारुण्यं च करिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥
 दष्ट्वा दुःशीलसत्त्वांश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् ।
 अश्रुपातं करिष्यामो गतिः कान्धस्य भाविता ॥

10

15

1) The metre requires, of course, a dissyllable: cf. the voc. form *bhagoḥ*.

2) Sic MS.

3) Compare p. 12, note 5, above. The noun-form appears to be new.

4) The Tib. (34. b. 2) has རྟེན་སྒྲིབ་ཀྱིས་པོ་རྒྱལ་ལྷན་ཅན་ and this would

seem to confirm *kshobhaṇa* though not of course strictly metrical. *Rājāna-* is quite clear in the MS., but as the compound-base of *rājan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet.

5) *Bhesyanti* for *bharishyanti* Pali *hessanti*; *mṛkshyanti* (though the MS. is not clear). I take to be an incorrect fut. from *√mṛṣ*. The Tib. appears to have no equivalent for this word.

[28 b] सक्तैव च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिबाधकं ।
 ह्रतो मैत्रमेष्ट्यामो मा नो रूप्येत एव हि ॥
 रतिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
 सक्तैनात्र वक्ष्यामः स्वपापे ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥

6 दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येह तान्नरान्⁽¹⁾ ।
 पथैनाद्योदयिष्यामो भूतमापायगोचरान्⁽²⁾ ॥
 गृहिसंभवसंत्यक्ताः प्राप्तारण्यसुगोचराः ।
 मृगभूता भविष्यामो अल्पार्था अल्पकृत्यकाः ॥ पे ॥
 दाताः शाक्ताश्च मुक्ताश्च ग्रामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।

10 देशयिष्यामहे धर्मं सत्त्वा ये धर्मतार्थिका ॥
 सुहृदमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
 धर्मारामरतिप्राप्ता अर्थं कर्त्तास्मि⁽³⁾ देहिनाम् ॥
 संमुखं तत्र संदृश्य सत्त्वानां स्थलितं पृथु ।
 आत्मप्रेता भविष्यामो धर्मसौरत्यसंस्थिताः ॥

15 असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
 अनुपलिप्ता⁽⁴⁾ लोकेन भेस्यामो⁽⁵⁾ लोकनायकाः ॥
 भिन्नूणां भिन्नवृत्तानां परिवादं निशम्य च ।
 कर्मस्वका भविष्यामो मैषां कर्म विपच्यताम् ॥

1) °hanānna° MS.

2) This is the reading (quite clear) of the MS. I cannot construe it. The Tib. has (34. b. 6) ཡུང་དག་སྒྲིག་མེད་སྒྲིག་ཡུལ་གྱིས་, which seems to imply a reading

bhūtam (adverbial = *bhūtataḥ*, p. 47.6) *āpāpagocarāḥ*.

3) Apparently an irregular form (*metri gratia*) for °sma.

4) *Anopa*° MS.

5) Cf. *bhesyanti* sup.

बधकान् योन्नयिष्यन्ति धर्मेक्षेषु हि वर्ततां⁽¹⁾
 एते धर्मा न चास्माकं संविद्यन्ते कथञ्चन ॥
 अस्माकं श्रमणानां हि न च श्रमणका गुणाः ।
 भूतां चोदनं संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रतिनिपन् ॥⁽²⁾
 संक्षिप्तकर्णनामानामादर्शेषां कुतः प्रियः ।
 चोदनां भूततः श्रुत्वा सद्वर्मे ते निपत्ति तम् ॥
 ये भित्तवो भविष्यन्ति सद्वर्मप्रतिप्राक्काः ।
 चेष्टिष्यन्ते तथा तेषां कश्चिद्वर्ममिमं शृणोत्⁽³⁾ ॥
 राजानो प्राकृष्यन्ति भेस्यन्ति च महाजनः ।
 बुद्धाधिष्ठानतः सत्त्वा धर्मं श्रोष्यन्ति तदा⁽⁴⁾ ॥
 तस्मिन्काले वयं[29 a]कष्टे त्यक्त्वा कार्यं सञ्जीवितं ।
 सद्वर्मं धारयिष्यामः सत्त्वानां कृतकारणाद् । इति ॥
 आर्यसद्वर्मपुण्डरीकेऽप्युक्तं⁽⁵⁾ ॥
 आचारगोचररत्नी घसंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।
 वर्जयेत्संस्तवं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

5

10

15

1) A marginal note in MS., apparently referring to this word, has *varttinām*.

2) For the use of *bhūta* (Tib. *yañ-dag*, the usual equivalent of *samyak*) cf. *bhūtataḥ* just below. *Pratikshipan* apparently for *°kshipanti*.

3) The MS. has the unmetrical reading: *mā kaṇṇid dharm imam [sic] ṣṣṇāta*. The reading above suggested is intended to be construed interrogatively.

4) I. e. *°shyant' imam*, with elision as in Pali.

5) The passage occurs at p. 169 of Burnouf's translation and p. 265 of Kern's. The text has been collated with ff. 109b — 110a (= ११० | १११) of MS. Or. 2204 (XIII cent.) in the Wright collection of the British Museum, called W. below; and with RAS. Hodgson M 6 (=aRn) ff. 100b sqq.

ये चापि राज्ञां पुरुषाः कुर्याति हि न संस्तवं⁽¹⁾
 चण्डालमुष्टिकैः शौण्डिस्तीर्थिकैश्चापि सर्वशः ॥
 अधिमानोन्नसेवेत विनपेच्छागमे⁽²⁾ स्थितान् ।
 अर्क्षसंसमतान् भिन्नं दुःशीलाश्चैव वर्जयेत् ॥
 भिन्नुगो वर्जयेन्नित्यं क्वास्यसंलापगोचरां ।
 उपासिकाश्च वर्जयेत् प्रकटमनवस्थिताः⁽³⁾ ॥
 स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
 कुलेषु चापि वधुकाः कुमार्यश्च⁽⁴⁾ विवर्जयेत् ॥
 न ताः संमोदयेज्जातु कौशल्यं साधु पृच्छितं ।
 संस्तवं च विवर्जयेत् सौकरैर्⁽⁵⁾ श्रिकैः सह ॥
 स्त्रीपोषकाश्च ये सत्वा वर्जयेतेहि संस्तवं ।
 नैर्ऋत्यकमल्लेभिर्⁽⁶⁾ चान्ये तादृशा जनाः ॥

10

1) *Samśanam* W.

2) So W.; *mushtrikaih* R; *pauskakaih* A; «Bateleurs» Burnouf (and so Kern); but the meaning «Doms» cited by B.R. from Rām. 2. 59. 19 suits this passage well.

3) For *abhimānino*. *Adhimānīn* A.; *abhimānī* W.; *ābhimānīnī* R.

4) *°ye cūgama* A; *yenāgama* W. cf. Kern, p. 265 note 2.

5) For this potential form, cf. infra: and also *kareya* in *Lalitavistara* (Muir, SkT²II.121). R has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text. Burnouf's «connus [masc.] pour ne pas être fermes»; and the corrupt (?) *prākāṭāyā avasthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Ved.) is certified by the MSS.

8) *°yāt*. A.

9) *saukara* in the sense of «pork-butcher» seems new; *saukarika* is quoted in Bōhtl². from this work: and *aurabhr.*° appears in the Nachträge to the same lexicon.

10) So R.; A is quite corrupt. «Musicians», Kern; but see *Manu* X. 22 and XII. 45 (and comm. ad locc.).

वारमुष्यान्न सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः ।

प्रतिसंमोदनं तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥

पदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितो ।

न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि क्वास्यस्थितो भवेदिति ॥

अथ चापरोऽनर्थो भवेद्यदिदं मारकर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां⁽¹⁾ मारः पापीयांस्तस्य बो- 5
धिसत्त्वस्याचिरं यानसंप्रस्थितस्यास्तिके बलवत्तरुमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपर-
मानन्दं यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो म्हासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापद्यते तस्मिन्समये मा-
राः पापीयांसो बोधिसत्त्वस्य विकेठनमुपसंक्रुति भयं संजनयन्ति । उत्क्रापातान्दिशि
दिग्वा⁽²⁾ 29 b] कानुत्सृजन्ति संदर्शयन्ति । अप्येव नामाद्यं बोधिसत्त्वो म्हासत्त्वोऽवनीयेत वा
रोमकूर्पो वास्य भवेदिति । येनास्यैकाचितोत्पादोऽपि क्षीयतानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरि- 10
ति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यन्ति यावत्पर्यवाप्स्यन्ति । न वयमत्रास्वादं ल-
भामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यन्ति । एवं विज्ञम्भमाणा उच्चगच्छन्तो यावत्पर्यवाप्स्यन्तीति
मारकर्म । एवमुत्पत्स्यन्ते जनपदग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रा-
मात्यज्ञातिसालोहितमनसिकाराः । एवं चोरमनसिकाराः । एवं चोवरादिमनसिकाराः ।
पुनरपरं धर्मभागकप्रकृष्टको भावय्यति इमां गम्भोरां प्रज्ञापारमितां लेखयितुं यावद्वाच- 15
यितुं धर्मश्रवणिकाश्च किलासो भविष्यति⁽³⁾ । एवं विपर्ययात् । धर्मभागकाश्च देशान्तरं गन्तु-
कामो भविष्यति धर्मश्रवणिकाश्च नेति नेयं । एवं धर्मभागको महेच्छको भावय्यति धर्म-
श्रवणिकोऽल्पेच्छ इति नेयं । संज्ञेपाद्धर्मभागकधर्मश्रवणकयोर्वा कार्चिद्वधुरता सर्वं त-
न्मारकर्मैत्युक्तं ॥

1) This is not the *Aṣṭasahasrikā* recension, though the subject and language Ch. XI. (pp. 232—252 in printed text) closely correspond.

2) *°helhanām* MS.

3) Cf. *Aṣṭ.* -S. p. 232. 11—12 and *supra* p. 12. 15.

4) Probably *caṭṭa*° is the right reading: see *Aṣṭ.* -S. p. 241. 10.

5) Cf. *Aṣṭ.* -S. p. 243. 10.

आर्यगगनगङ्गसूत्रे ऽप्युक्तं । इति हि यावदकुशलधर्मानुवर्तनता । कुशलधर्मोत्तमार्गं सर्वं तन्मारकमेति ॥

आर्यसागरमतिमूत्रे ऽप्याह । पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आरण्यको भवति प्रातश्चर्या-
सनाभिरतो ऽल्पेच्छुः संतुष्टः प्रविविक्तो ऽसंस्पृष्टो मृक्षप्रव्रजितैः । सो ऽल्पार्थतया ऽल्प-
1 कृत्यतया च सुखं विक्रति न च बाह्यश्रुत्यपर्येष्टावभिपुक्तो भवति न सत्परिपाकाय न
च धर्मश्रवणे वा धर्म[सां] [30 a] कथ्ये⁽²⁾ वा ऽर्थविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां संक्रमितव्यं
मन्यते । न परिपृच्छन्ज्ञातो भवति । न किंकुशलाभिपुक्तो भवति । तस्यारण्यवासने
चैकारामरतितया च ज्ञेया न समुदाचरति । स पर्युत्थानविष्कम्भणमात्रेण तुष्टिं विन्दति ।
न चानुशयसमुद्याताय मार्गं भावयति । स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय । अयं
10 भगवन् बोधिसत्त्वस्यारण्यवासप्रतिसंपुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ पे ॥ पुनरपरं भगवन्
बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिवृत्ताणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते । ये क्लेनं संग्रह-
वस्तुभ्यो विच्छेद्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विच्छेद्यं प्रविवेके⁽⁴⁾ नियोजयति । अल्पा-
र्थायात्पकृत्यतायां नियोजयति । आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंपुक्ताश्चास्मै कथा अभिदणं देश-
यति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो विवेकवासेन मत्स्याने ऽभ्युद्भेक्ष्यस्मिन्समये तं बोधि-
15 सत्वं वैषावृत्य⁽⁵⁾पत्तिबोधे⁽⁶⁾ नियोजयति वैषावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं कर्णाय ॥ यस्मिंश्च समये
बोधिसत्त्वो वैषावृत्ये संनियोजयितव्यस्तस्मिन्समये विवेके नियोजयति । एवं चैनं वदति ।
आरब्धवोर्यस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न कुसोदस्य । सचेत्तमष्टाभिर्नवभिर्वा कल्पैरनुत्तरां स-

1) The syllable *ga* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *daṣakuṣala* instead of *akuṣala*).

2) Cf. *Kāraṇḍa-vyuha*, p. 56.8 (cited in Bōhtlingk).

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib. དགེ་ལ་ཅི་ལྷོ་མ་ལ་མེ་མུན་ (36. b. 1) 'he is not devoted to searching after [his own] profit.'

4) *Vekye* MS.; for the form, peculiar to Buddh. Skt see La1-v. p. 217.1, and compare the whole passage with the present.

5) *Vaiyāpritya* MS., here and below (55.8 et al.).

6) *Paligodha* MS; but cf. the Pali *palibodha* and *pralugna*, 56.8 below.

म्यक्संबोधिं नाभिसंभोत्स्यसे । न भूयः शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् । बोधिसत्त्वो ऽत्यारब्धेन वर्षेण स्थानं खलु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणफलं [30 b] प्राप्नुयाद् । अथ भगवन् । बोधिसत्त्वस्य कल्याणमित्रप्रतिद्वपकेण दशमो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्त्वयानोयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्यवेतेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्द्धं रतिं विन्दन्ति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स क्लेशसेवी विशेषमनधिगतो क्लेशगतिं गच्छति ॥ यदुत धन्वगतिं ऽडैडमूकगतिं यावदेकादशो माराङ्कुश इति ॥

येन चैवं संतत्यारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्सर्वथा बोधिसत्त्वभाव एव भवत्यत एव रत्नमेघे ऽभिक्रितं । इह बोधिसत्त्वः सर्वेणापद्ये⁽¹⁾षु वीर्यमारभते । तथा चारभते यथा न कापखेदं संजनयति । न चित्तखेदं । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य सांतत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पबलस्य गुरुकर्मारम्भो ऽतिवेला[पा] वापरिपक्वाधिमुक्तेर्वा दुष्करक- 10 मारम्भस्तद्यथा स्वमांसदानादिः । दत्तश्चानिनात्मभावः । किञ्चकालपरिभोगाद्वारयति । अन्यथा हि तेषामेव सत्त्वानां बोधिसत्त्वखेदेन बोधिचित्तवीजनाशान्मरुतः फलराशेर्नाशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगञ्जसूत्रे ऽभिक्रितं । अकालप्रतिकाङ्क्षणात् मार्कमेति । नाप्यकाल इत्यात्मभाववत्यागचित्तमेव नोत्पाद्याभ्यासानारम्भाद्धि न कदाचिद्व्यात् । तस्मादेवं स्मृतिमु- 15 पास्थाप्य बोधिचित्तपरिपाचनविरोधिभ्यो मोहात्स्वार्थघातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृत्तस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यथैव बीजं ।

दत्त्वापि संरक्ष्यमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a] अयं समाप्तो मार्कमार्जनर्थः ॥

20

अस्य विसर्जनं रत्नमेघसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्त्वो मार्कर्मपरिहारोपायकुशलो भवति । इह बोधिसत्त्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिच-

1) Cf. Divy. Index s. v. *īryā*.

2) *adyam abhayāsa*° MS.

र्त्तयति । । अ)प्रतिद्वन्द्वदेशवासं लोकायतमत्वमेवभावनां लाभसत्कारपूजोपस्थान-
बहुमानं सर्वेण सर्वं परिवर्त्तयति । ये चान्ये उपक्लेशा बोधिपदयमार्गात्तरायिका-
स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्त्तयति । तेषां च प्रतिपत्तं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणमित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्त्तनतया पापमित्रपरिवर्त्त-
ना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाजीवविपन्नपुद्गलविवर्त्तनतया । सङ्गणिकाराम-
पुद्गलविवर्त्तनतया । कुशोदपुद्गलविवर्त्तनतया । संसारभिरतपुद्गलविवर्त्तनतया । बोधिप-
राश्वलपुद्गलपरिवर्त्तनतया । गृहिसंसर्गविवर्त्तनतया पापमित्रपरिवर्त्तना वेदितव्या । तेन च
कुन्पुत्रैतानि स्थानानि परिवर्त्तयता न तेषां पुद्गलानामतिके दुष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न
प्रतिघचितं नावमन्यनाचित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं
10 किं भगवता धातुशः सत्वाः कामादिधातुं ग्राह्यवर्त्त ज्ञायते संस्थन्दते संसर्गाच्च विनश्य-
ति । तस्मादहं संसर्गं वर्त्तयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रोषो ऽप्यनर्थः तस्य च क्तुरुक्तेः रत्नकूटे⁽¹⁾ चतुर्भिः काश्यप धर्मेः सम-
न्वागतस्य बोधिसत्वस्य बोधिचित्तं मुक्यति 'कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदक्षिणीपत्रिसंवादन-
तया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंस्करणतया । महायानसंप्रस्थितानां [31b] च सत्त्वानामव-
15 र्णापशो ऽकीर्त्यलोकिनिश्चरणतया मायाशाब्देन च परमुपचरति नाध्यापाशयेनेति अस्य
विवर्त्तनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मेः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्य सर्वासु ज्ञातिषु ज्ञातमा-
त्रस्य बोधिचित्तमागुलीभवति । न चात्रा मुक्यति यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः ।
पटुत जीविनकेतोर्ऽपि संप्रज्ञानन्मृषावादे न प्रभाषते । अतश्चो क्तस्यप्रेक्षिकयापि ।⁽²⁾

1) See M. Vyutp. LXV. 39; K. F. 213. My friend Mr. T. Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese. See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk. title of the work as Kaśyapa-parivarta. We must accordingly take *Ratnakūṭa* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167), 305 (335).) But see Nanjio's literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58.

2) The general sense is clear. The Tib. has: བཤེད་ཀྱི་ཕྱིར་ 'on account of laughter'. Should we read *prekshitayā*, as a form *prekshitva* is quoted?

अध्याशयेन च सर्वसत्त्वानामतिके तिष्ठत्यगतमायाशाद्यतया सर्वबोधिसत्त्वेषु च शास्त्रसंज्ञामुत्पादयति । चतुर्दिशं च तेषां वर्णं निश्चारयति । यांश्च सत्त्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननुत्तराणां सम्यक्संबोधौ समादाययति । प्रादेशिकयानास्पृकणतया । एभिः काश्यप चतुर्भिरिति ॥

सिंक्षुपरिपृच्छायामप्याह ।

5

न ज्ञातुं धर्मदानस्य अन्तरार्थं करोति यः ।

तेनासौ लभते तिप्रं लोकनाथेहि सङ्गमम् ॥

तथा ज्ञातिस्मराद्बोधर्मदानाज्जानीष्विव⁽²⁾ कुमारकेति ॥ तथात्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन सर्वासु ज्ञातिषु ।

स्वप्नात्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि ज्ञाप्यतः ॥

10

आह ।

येषु विरतिस्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।

समादायेति बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

आर्यमञ्जुश्रीबुद्धलेत्रगुणव्यूहलंकारसूत्रे⁽⁴⁾ उप्याह । चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वः प्रणिधानात् चलति ॥ ये ॥ निरुतमानश्च भवतीर्ष्यमात्सर्यपरिवर्जकश्च भवति । परसंपदं च दृष्ट्वा आत्मना भवतीति ।

इदमेव पात्रबोधिचित्तस्य स्फुटतरमसंप्रमो[32 a]षकारणं यत्तत्रैव रत्नकूटे ऽभिक्षिप्तम् । सर्वेष्वप्येषु बोधिचित्तपरिकर्मणतया । बोधिचित्तपूर्वङ्गमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेद्यामि⁽⁵⁾ वी यथा यथा बहुलु⁽⁶⁾

1) See p. 5, note 3.

2) °shrevan MS.

3) *tat stha-satvān samādiṣṭayati* margin. We should probably read °*diṣṭeti*. Compare Divy. Index p. 693.

4) See p. 13, note 5.

5) °*vedanayāmi* MS.

6) So MS. for *bahulam* (Tib. མཛུ་ལུ་).

वितर्कपेत्रः तथा तथा भवति तन्निमित्तचितः तेही वितर्केहि तन्निमित्तेहीति ॥

अवसादोऽप्यनर्थ एतद्वर्जनं च रत्नमेधे दृष्टं । इह बोधिसत्त्वो नैवं चित्तमुत्पादयति ।
 दुष्प्रापा बोधिर्मुन्यभूतेन सता । इदं च मे वीर्यं परितं च कुसीदो ऽहं बोधिशा-
 दीप्तशिरश्चैलोपमेन बहून्कल्पान् । बहूनि कल्पशतानि बहूनि कल्पसकृन्नाणि समु-
 5 दानेतव्या । तन्नाकमुत्सक इदं भागमुद्धोतु ॥ किं तर्हि बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पाद-
 यितव्यं । ये ऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्हताः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुध्यते ये वाभि-
 संभोत्स्यतेऽप्योद्देशेनैव नयेन इदं प्रया प्रतिपदा । इदं नैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुध्यते
 ऽभिसंभोत्स्यते च । यावन्न ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः । अकम्पि तथा तथा घटिव्ये
 तथा तथा व्याप्ये सर्वसत्त्वसाधारणेन वीर्येण सर्वसत्त्वार्हणो वीर्येण यथाकमनुत्तरां
 10 सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्य इति ॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे⁽²⁾ दृष्टः । अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वाप्तो बोधिसत्त्वस्य स्व-
 लितं श्रद्धानिभूतेषु सत्त्वेषूदारबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्त्वस्य स्वलितं ॥ उदारा-
 धिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु हीनयानसंप्रकाशनाद् बोधिसत्त्वस्य स्वलितमिति । सम्यकस्मृ⁽³⁾ [32b]
 त्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंप्रका बोधिसत्त्वस्य
 15 स्वलितमिति ॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः । यथोक्तं राष्ट्रपालसूत्रे ।

यस्य⁽³⁾ अधिमुक्ति न विद्यति बुद्धधर्मगणे च न तस्य धिमुक्तिः ।

शिलत्रतेषु न तस्य धिमुक्तिः पापमतेस्तिरपापमुखस्य⁽⁴⁾ ॥

1) After *nimna* (? corr. *nishtha*) the transcript reads *bodhi-cittah* from marginal addition in the archetype.

2) Cf. 52.12 supra.

3) Metre as on p. 2 above.

4) The Tib. has (f. 39, b. 2). རྩོམ་སྒྲིག་སྒྲིག་པ་ which must mean 'turned towards the three hells'; though Childers mentions *four apāyas*. *Tirapāya* therefore = *apāya-traya*.

स इतद्युतो मनुजेषु कर्मवशादबुधो हि विमूढः ।

नरकेष्वथ तिर्पगतोषु प्रेतगतोषु च विन्दति दुष्खम् ॥

इति, अस्य विसर्जनं रत्नकूटे ऽभिक्रितं दृष्टं । येषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिनावगाहते ।

तत्र तथागत एव सात्ताति कृत्वा न प्रतिनिपाति । तथागत एव जनोते । नार्हं ज्ञाने ।

अनन्ता बुद्धबोधिर्नानाधिमुक्तिरतया तथागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति ॥

5

वैयावृत्यवर्तमानेनानर्थविवर्जनकुशलेन भवितव्यं । बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे हि सत्त्व-

धार्मिके धर्मश्रवणे । तथागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिसूत्रा-

दागता । तत्र वैयावृत्यकरेण भिनुणा सर्वभिनुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं । तत्र ये भि-

नत्वा श्रारण्यकाः प्राप्तशय्यासनिकास्तेषां । वैयावृत्यकरेण भिनुणा सर्वेण सर्वं न कर्मस-

मुत्थानं दातव्यं । यदि पुनरारण्यकस्य भित्ताः संघपर्यापन्नं शैलकं कर्म प्राप्नुयात् । एतेन 10

वैयावृत्यकरेण भिनुणात्मनैव तत्कर्तव्यं । अन्यतरो वा भिन्नमध्येष्यो न पुनः स श्र-

रण्यको भिन्नरूपोऽपितव्यस्तत्र यो भिनुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यक-

रेण भिनुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः । तत्र काश्यप यो भिन्नयोगा[33 a]चारो

भवति । तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिनुणा अनुलोमिकान्युपकरणाभ्युपसंस्कृतव्यानि गान-

प्रत्ययभेषज्यपरिष्काराश्च । यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारो भिनुः प्रतिवर्तत तस्मिन्प्रदेशे 15

नोच्छ्रयः कर्तव्यः । रत्नितव्यो वैयावृत्यकरेण भिनुणा योगाचारो भिनुः । शय्यासनोप-

स्तम्भनास्य कर्तव्या । प्रणीतानि च संप्रियाणि ⁽⁶⁾योगाचारभूषणानि खादनीयभोजनी-

यान्यपनामयितव्यानि ॥ पे ॥ ये भित्तो बाहुभूत्ये ऽभिपूज्य भवति तेषामुत्साहो दात-

1) See p. 50 note 5.

2) See p. 11 note 9.

3) Nanjio 28 (44); tr. before A. D. 439.

4) Similar forms in Divy. Index.

5) The adjectival form appears to be new; for *caiksha*, see *Avadana-
cataka* (Index to Feer's tr. p. 479).

6) °*preyā* MS.

- व्यः । यावत्ते ऽपि रूतितव्याः । ये धर्मकथिका भित्तवो भविष्यन्ति । तेषां प्रतीकारध-
 र्मता कर्तव्या । यावद्धर्मश्रवणिकाशोद्योन्नयितव्याः पर्यन्मण्डलं परिसंस्थापयितव्यं ।
 सांक्षय्यमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्यं ॥ पे ॥ न क्वचि-
 द्दस्तुनि ऐश्वर्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परितमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्यं । न स्वमतेन
 5 यावत् सांघिकश्चातुर्दिशसांघिकेन ⁽¹⁾ संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययादेवं स्तौपिकेन सत्ता-
 न्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः । यदि चार्तुदिशे संघे वैकल्यं भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो ⁽²⁾ भवेत्तेन
 वैयावृत्यकरेण भित्तुणा भित्तुसंघमेकमानसं कृत्वा । सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक-
 कार्यं कर्तव्यं । एवं स्तूपे ऽपि प्रत्नये ⁽³⁾ ऽयमेव विधिर्दायकान्दानपतोन् वा समादाप्य प्र-
 तिसंस्कर्तव्य इत्याज्ञा । यदि पुनः काश्यप कियद्दुर्गपि स्तौपिको लाभो भवेत् । स वैया-
 10 वृत्यकरेण न संघेन चातुर्दिशसंघे उपनामयितव्यः । तत्कस्माद्धेतोः । या स्तौपिका घ-
 त्तश एकदशापि ⁽⁴⁾ आद्वैः प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति । सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चै-
 त्यं । कः पुनर्वादो रत्नं वा रत्नसंगतं वा यच्च स्तूपे चीवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव
 तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभिः परित्यक्तं गच्छतु । न पुनः स्तौपिकं चीवरं कुर्यात्पुनः मूल्येन
 परिवर्तयितव्यं । न हि स्तौपिकस्य काश्चिद्गो नापि स्तूपस्य केनचिद्देकल्यं गो हि काश्चि-
 15 त्काश्यप वैयावृत्यकरो भित्तू रूष्टचित्तः शलिवतां दक्षिणीयानामश्चैर्यादाज्ञप्तिं ददाति स
 तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामो भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति परक-
 र्मकरो नागो च भवति खट्वेष्टप्रचण्डप्रकाराणाम् । पे । द[एउक]र्मभयतर्जितं भित्तुं

1) Cf. Feer, Avad. - ç. pp. 479, 339.

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussado* (Suttanip. v. 515, tr. p. 89). Cf. Senart, Mhv. I. p. 372.

3) A remarkable 'Palicism'. Cf. *palibodha* at p. 50.15 above.

4) Cf. Whitney Gr. ² § 486 c; Speijer, Syntax p. 222, where this indecl. usage is noted as an archaism.

5) These two letters are uncertain in the MS. Tib. (40. b. 5) has ཇུང་པ་ 'ཇུང་པ་' ...

करोत्यकालप्रेषणमकालज्ञप्तिं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा बहुशङ्कुनाम प्रत्येक-
 नरकस्तत्रास्थोपपत्तिर्भवति । यावत्सकृन्नविद्वः कापो भवति । आदोप्तः । प्रदोप्तः संप्रव-
 लितः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये बहूनि
 शङ्कुशतसकृन्नाणि आदोप्तानि अयस्मयानि निखातानि भवन्ति । यो हि काश्चित्काश्यप
 वैयश्रुत्यकरो भित्तुरागतागतं साधिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकूलं ददाति ।
 उदश्यापयित्वा⁽¹⁾ विच्छेदयित्वा ददाति । केषाञ्चन ददाति । स तेनाकुशलमूलेन ब्रह्म नाम
 गूयमात्तकाप्रतयानस्तत्रास्यापपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्यं प्रता भाग्नं गृह्णावपदश-
 पत्ति । स उदश्यामानस्तद्भोजनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः नृत्तिपासापरिगतो
 दुष्ठां । वेदनां वेति न च वर्षसकृन्नेणापि तस्य भोजनस्य लाभो भवति । यदपि कदाचि-
 त्कर्त्तुं चिद्भोजनं लब्धं [34 a] भवति तदुच्चारं भवति पूषशीर्णतं वेति ॥ 10

संघर्षितावदाने ऽप्यनर्थ उक्तः । यास्त्वं संघर्षित सत्त्वानद्राताः कुड्याकारा-
 स्ते भित्तव⁽³⁾ आसन् । तैः साधिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विपाकेन
 कुड्याकाराः संघृताः । यास्त्वं संघर्षित⁽⁴⁾ सत्त्वानद्राताः स्तम्भाकारास्ते भित्तव आस-
 न् । तैः साधिकस्तम्भः सिंहाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संघृताः । यास्त्वं सत्त्वान-
 द्रातीर्थलाकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भित्तव आसन् । तैरपि साधिकानि वृ- 15
 तपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृत्तपत्रपुष्पफलाकाराः
 संघृताः । यास्त्वं सत्त्वानद्राता रज्ज्वकारान् सेमार्जन्याकारास्ते भित्तव आसन् । तैः सां-
 धिका रज्जुसम्मान्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रज्ज्वकाराः सम्मान्यका-

1) A corrupt and doubtful form: Tib. (40.b.7 tin) has རྩོམ་པུ་ཤུ་མེད་པུ་ (jeering')

2) Divyāvadāna, Tale 23; see printed text p. 312 l. 13; also the trans-
 lation in Burnouf's Introduction¹ pp. 328—9; but the present extract is from
 a *textus ornatior*.

3) *Obuddhasya cāvaka* Divy.-text.

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text.

- राश्व संवृताः । पं त्वं सखमद्राक्षीस्तदृकारं स आमणोरक आसीत् स तदुक्तं निर्मादय-
 ति । आगन्तुकाश्च भित्तवो ऽभ्यागताः । तैरसौ दृष्टः पृष्टश्च आमणोरक किमयं संघस्य पा-
 नकं भविष्यति । स मात्सर्योपकृतचित्तः⁽²⁾ कथयति । किं न पश्यथ तदुक्तं निर्मादितं पीतं
 पानकमिति । ते वृत्ता वेलेति नैराश्यमापन्ना कोनदीनवदनाः प्रक्राताः । स तस्य क-
 5 र्मणो विपाकेन तदृकाकारः संवृतः ॥ पं त्वं सखमद्राक्षीरुद्रखलाकारं सोऽपि भित्तुरासीत् ।
 तस्य पात्रकर्म प्रत्युपस्थितं । तत्र चैकः आमणोरको ऽर्कुन् मुद्रावारे⁽⁴⁾ नियुक्तः । स तेनोक्तः
 आमणोरक ददस्व मे खलिस्ताकं कुट्टपिबेति । स कथयति । स्थविर तिष्ठ तावन्मुहूर्तं
 व्यग्रो ऽस्मि पश्चात्कुट्टपिबिवा दास्यामीति । स संज्ञातामर्षः कथयति । [34 b] आमणे-
 रक यदि मम कल्पेते उद्रखलं स्पृष्टुं त्वामेवाकुमुद्रखले प्रतिप्य कुट्टयेयं । प्रागेव खलि-
 10 स्तोकागिति । स आमणोरः संलज्जयति । तीव्रपर्यवस्थानपर्यवस्थितो ऽयं । पद्यकर्मस्यै
 प्रतिवचनं दास्यामि भूपत्या मात्रया प्रकोपमापत्स्यतीति तूष्णीमवस्थितः । पदास्य पर्य-
 वस्थानं विगतं तदोपसंक्रम्य कथयति । स्थविर ज्ञानीषे त्वं को ऽकुमिति । स कथयति । ज्ञाने
 त्वां काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रव्रजितं आमणोरकं । अहमपि भित्तुः स्थविरः । आम-
 णारकः कथयति । पद्यप्येवं तथापि तु यन्मया प्रव्रजितेन करणीयं तत्कृतं । किं कृतं ज्ञे-
 15 शप्रकाणं किंनरसकालबन्धनोऽहं सर्वबन्धनविनिर्मुक्तः । खरं ते वाक्कार्म निश्चारितं । अत्य-
 यमत्ययतो देशय । अप्येव नाम एतत्कर्मपरित्यज्यं तनुत्वं पर्यादानं गच्छेदिति । तेनात्ययम-

1) Tib. གཏོང་པ 'a wooden basin, trough'-Jäschke. The forms *tatta* and *tattuka* are alike unknown to Sk. dictionaries; but the Dravidian languages, Tamil and Malayalam, show forms of similar meaning to that given in the Tib.

2) Not in ed.

3) sc. *pinda-pātra*. Tib. ལྷུང་པའི་པྱ་མཚོ་ (41.b.2).

4) The Tib. has (41. b. 2) དཔྱ་པའི་པྱ་མཚོ་པ་གཅིག་གཅིག་ལ་དུམ་པའི་པའི་
 ལམ་པའི་པའི་པའི་

त्ययतो न देशितं तेन कर्मणोद्ब्रूयलाकारः संवृतः ॥ अस्त्वं सत्त्वानद्राज्ञीः स्यात्त्याकारान् ।
 ते कल्पिकारका घासन् भित्ताणामुपस्थायकाः । ते भैषज्यानि काययत्तो भित्तुभिर्प्रियमु-
 क्ताः तैश्चित्तं प्रदूष्य स्यात्त्यो भिन्नाः तेन स्यात्त्याकाराः संवृताः । यं बं सत्त्वमद्राज्ञीर्गन्धे
 क्तिन्नं तत्तुना धार्यमाणं सोऽपि भित्तुरासीच्छाभी आह्विकः तेन मात्सर्याभिभूतेन लाभः सं-
 परिवर्तितः । यो वार्षिकः स दैमित्तिकः परिणामितः । यस्तु दैमित्तिकः स वार्षिकः प- 5
 रिणामितः । तस्य कर्मणो त्रिपाकेन मध्ये क्तिन्नस्तत्तुना धार्यमाणो गच्छति ॥

॥ शिन्नासमुच्चये धर्मभाषाकादिर्ज्ञापारिच्छेदस्तृतीयः ॥

IV.

अपरेऽपि मक्तोऽनर्थाः सूत्रात्तेषूक्ततः । यथा तावदाकाशगर्भसूत्रे ⁽²⁾ पञ्चमाः कुलपुत्र 10
 क्षत्रियस्य मूर्द्धाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः । याभिः 35 a) मूलापत्तिभिः क्षत्रियो मूर्द्धाभिषिक्तः
 सर्वाणि पूर्वावरुपितानि कुशलमूलानि काययति ⁽³⁾ । वस्तुपतितः पाराजिकः सर्वदेवगनु-
 ष्यमुखेभ्योऽपायगामी भवति । कतमाः पञ्च । यः कुलपुत्र मूर्द्धाभिषिक्तं स्तौतिपिक्वं वस्व-
 पकृति साधिकं वा चातुर्दिशसाधिकं वा निर्यातितं वा । स्वयं वापकृति कारय-
 ति वा । इयं प्रथमा मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्धर्मं प्रतिनिपति आवकनिर्याणभाषितं वा प्रत्येक- 15
 बुद्धनिर्याणभाषितं वा मर्यापाननिर्याणभाषितं वा प्रतिनिपति प्रतिषेधयतीत्यं द्वितीया
 मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्मामुदिश्य शिरस्तुण्डगुण्डकापापवस्त्रप्रावृत्तः शिन्नाधार्ता वा शि-

1) *Bhaisajy*° MS.

2) v. supr. p. 10, 14. The present is the passage referred to in the *Bodhicaryavatara*, V. 104 (ed. Minaev. - Zap. Tom. 4) — a reference to which M. de la Vallée Poussin called my attention. See also Wassiljev, p. 171.

3) See f. 35. b. init. The Tib. (42 a 5) ཤེལ་ཤར་རྩེན། ('pulverises') confirms the form in the text, hitherto only certified '*himsārthe*' in the *Dhatupāṭhas* both Sk. and Pali (s. v. jhas) *Jasagati* in Cat.-Br II. 2.2. 19 is similarly used.

- लाधारी वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलवतो वा काषायाणि वस्त्राण्यपकर्ति अपकर्ष-
ति । गृहस्थं वा करोति काये दण्डैः प्रकर्ति चारके वा प्रतिपति जीवितेन वा वियोज-
यतीं तृतीया मूलापत्तिः ॥ यः पुनः क्षत्रियः संचित्य मातरं जीविताद्यपरोपयति पि-
तरमर्हत्तं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्यपरोपयति समर्थं वा संधं भिनत्ति तथागतस्यार्हत्तः
- 5 सम्यक्सम्बुद्धस्य संचित्य दुष्टचित्तो रुधिरमुत्पादयति ॥ इमिः पञ्चभिरानर्तयैः⁽¹⁾ कर्मभिरन्य-
तरान्यतरं कर्मोत्पादयतीं चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ यः पुनः क्षत्रियो ऽकेतुवादी भवति पर-
लोकोपेतकः । दशाकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तते ऽन्याश्च बहून्सवान्दशस्वकुशलेषु
कर्मपथेषु समादायति विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयतीं पञ्चमी मूलापत्तिः ॥ पे ॥
- यः पुनर्ग्रामभेदे जनपदभेदे नगरभेदे राष्ट्रभेदे करोतीं मूलापत्तिः ॥ षे ॥ आदिकर्मिणां म-
- 10 दायानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुःकृतृणां वाष्टौ मूलापत्तयो । याभिर्मूलाप-
त्तिभिः स्खलिता आदिकर्मिका मदायानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमू-
लानि काषयन्ति⁽²⁾ । वस्तुपतिताः पराजिता देवमनुष्यमदायानसुखादपायगामिनो भवन्ति
चिरं च संसारे सीदन्ति कल्याणमित्रविरहिताः । कतमा अष्टौ । ये सत्वाः पूर्वदुश्चरितहे-
तुनास्मिन् क्षिष्टे पञ्चकषाये⁽³⁾ लोके उपपन्नास्त इवरकुशलमूलाः कल्याणमित्रं संनिः-
- 15 श्रित्येदं परमं गम्भीरं मदायानं शृण्वन्ति । ते च परीतबुद्धयो ऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयन्ति । तेषामादिकर्मिका ये च बोधिसत्वा इदं परमगम्भीरं शून्य-
ताप्रतिसंगुक्तं सूत्रात्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति । ते यथाश्रुतं यथापर्यवार्तं परेषां⁽⁴⁾ पूर्वबुद्धि-
सदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति । ते ह्यकृतशमा बालाः
पृथग्जनाः शृण्वन्त उन्नस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते । ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनन्तुरायाः

1) See Wassiljev 240 (264) note 2. The usage at 17.20.—18.7 above is different.

2) v. supra 59, 11.

3) *kalpāyupakṣatrasaṅkleṣādrśitāyoh* marg.; cf. Dh.-s. § 91.

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy. Ind.

5) *saṃvarāt pūrvā*, margin.

सम्यक्संबोधेऽशितं श्रावकयाने चित्तं प्रणिदधति । एषा आदिकर्मिकबोधिसत्त्वस्य मूलाप-
त्तिः प्रथमा ॥ यया मूलापत्त्या स कुलपुत्रः सर्वं पूर्वावरोपितं कुशलमूलं काषयति । वस्तु-
पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गसुखात् ' विसंवादितं चास्य बोधिचित्तमपायगामी भवति ।
तस्माद्बोधिसत्त्वेन मूलासत्त्वेन परपुद्गलानामाशयानुशयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाशयानां सत्त्वानाम-
नुपूर्वेण धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा मूलासमुद्देशेऽनुपूर्वेणावतारयति ॥ पे ॥

5

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेव [36 a] वदत्यति ॥ न त्वं शक्यसि पर-
पारमितासु चर्या चर्तु । न त्वं शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमाभिसंबोद्धुं । शीघ्रं त्वं श्रावक-
याने प्रत्येकबुद्ध्यने वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्वाप्त्यसि । यावद्यथापूर्वोक्तमिय-
मादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं वदत्यति । किं भोः प्रातिमोक्षचिन्तयेन । 10
शीलेन सुरन्तितेन शीघ्रं त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयस्व । मूलायानं पठ । यत्ते
किञ्चित्कायवाङ्मनोभिः ज्ञेयप्रत्ययादकुशलं कर्म समुदानोतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्य-
विपाकं । यावद्यथापूर्वोक्तमियमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्रं केषाञ्चिदादिकर्मिको बोधिसत्त्व एवं वदत्यति । वर्तयते⁽¹⁾ ययं कुलपु-
त्राः श्रावकयानकथां । मा शृणुत मा पठत मा परेषामुपदिशत । गोपयत श्रावकयानकथां । 15
न ययं तस्मात् मूलापत्तं प्राप्स्यथ । न ययं ततो निदानाच्छक्ताः ज्ञेयास्तं कर्तुं । अदधत
मूलायानकथां । शृणुत मूलायानं पठत मूलायानं परेषां चोपदिशत । ततो ययं सर्वदुर्गत्य
पापपथान् शमयिष्यथ । शीघ्रं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमाभिसंभोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशं दृष्टिगतमुपगृह्णीयुः । उभयोरपि मूलापत्तिर्भ-
वतीयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य चतुर्थो मूलापत्तिः ॥

20

पुनरपरमादिकर्मिका बोधिसत्त्वा द्विजिह्वाका भवन्ति यन्यथा निर्दर्शयन्ति । इदं च
मूलायानं कोर्तिशब्दश्लोकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

देशयति परेषां च श्रुतगा[36 b]त्रमुपदिशति । एवं च वक्ष्यति । वयं मक्षायानिका नान्ये ।
 ते परेषामोर्ष्यायति लाभसत्कारहेतोर्न्यस्तस्ते लभन्ते उपभोगपरिभोगान्परेभ्यस्तत्प्रत्य-
 याते प्रकुप्यति तेषां चावर्णां निशारयति कुत्सति पंसपति⁽¹⁾ विद्मगुप्सति । घातमानं
 चोत्कर्षयति न तान् । घतस्ते ईर्ष्याहेतुना चोत्तरिमनुष्यधर्मैरात्मानं विज्ञपयति । त-
 5 तस्ते तेन वस्तुना पतिताः पराजिता मक्षायानसुखादेतां मक्षगुरूकामापत्तिमापद्यते यया-
 पायगार्गानो भवति । यथा कश्चित्पुरुषो रत्नहीनं गच्छेद्भुक्तुं नावा समुद्रमवतरते स मक्षा-
 समुद्रे स्वयमेव तां नावं गिन्ध्यातत्रैव मरणं निगच्छेद् । एवमेव ये धार्दिकर्मिका बोधि-
 सता मक्षगुणसागरमवतरतुकामा ईर्ष्याहेतोस्तद्वदति । तत्प्रत्ययाते श्रद्धात्वात् भित्त्वा प्र-
 ज्ञात्रीवितेन वियोगं प्राप्नुवन्ति । एवं ते बाला धार्दिकर्मिका बोधिसत्वा ईर्ष्याहेतोर्नृत-
 10 प्रत्यया मक्षगुरूकामापत्तिमापद्यते । इयं पञ्चमो मूलापत्तिरादिकर्मिकस्य बोधि-
 सत्तस्य ॥

पुनरपरं कुलपुत्रे भविष्यत्यनागते ऽधनि गृहस्वप्रव्रजिता धार्दिकर्मिका बोधि-
 सता ये ते गम्भीराः शून्यताप्रातसंगुक्ताः सूत्रात्ताधारणोत्तानिमगार्धभूमिस्वर्लोकतगृहा-
 विद्वत्पुरुषाणां कृतश्रमाणां बोधिसत्त्वानां गोचरास्तांगक्षायानसूत्रात्तान् धारयति पठ-
 15 ति स्वाध्यायति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयति । यत् के चेमान् धर्मान् स्वबुद्ध्या
 बुद्धवं च पुनरहेतुं कारुण्यहेतोस्तत्रोपदिशामि । तया वा पुनस्तथा भावयितव्यं यथा त-
 मत्र गम्भीरेषु धर्मेषु[37 a] प्रत्यक्तो भविष्यति । एवं ते ज्ञानदर्शने भविष्यति यथा मम ।
 एतर्हि⁽²⁾ न पुनरेव ददाति पठितमात्रेणारुमिमानेवंद्वयान्धर्मान् गम्भीरगम्भीरानुपदिशामि
 न सात्तात्क्रियया ॥ लाभसत्कारहेतोरात्मानं विक्रोणाति । तत्प्रत्ययात्सर्वव्यधगता-
 20 नामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां बोधिनतानामार्गपुद्गलानां च पुरतः सापराधिको भवति । मक्षा-
 गुरूकामापत्तिमापद्यते । तिस्र्यदयति देवमनुष्यान्मक्षायानिन । श्रावकयाननेवात्थ न भव-

1) Hitherto in Dhātupāṭha only; but cf. *pāṇsana* p. 10 note 4.

2) *mamait*° without punctuation MS.

ति । प्रागेव मक्यायानस्यावतारविशेषाधिगमः । प्रागेवानुत्तरा सम्यक्संबोधिः ॥ तद्यथा
 कश्चित्पुरुषो मक्यायानं प्रस्थितः तत्तर्षप्रपीडितः स तत्र मक्याफलवृत्ते प्रतिष्ठितः ।
 आकारार्थं स उदारफलवृत्तमपकृष्य गन्धसंग्रहं रससंपन्नमनास्वाद्य विषयवृत्तमभिरुह्य वि-
 षफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमास्तान्पुद्गलान्वदामि । ये दुर्लभं मनु-
 ष्यलोभं लब्ध्वा कल्याणमित्रं सन्निश्चित्य मक्यायानमवतर्तुकामा लाभसत्कारयशोहेतो- 5
 र्मात्मानमुपदर्शयन्ति परान्यसंपत्तिं एवंतृपां मक्यागुरुकागापत्तिमापद्यन्ते यथा गुरुकयापत्या
 सर्वविज्ञानां परमबुगुप्सता भवन्ति । अयायगागिनस्तथात्रयाश्च पुद्गला न सेवनोपाः सर्व-
 तन्त्रियब्राह्मणाविष्टशूद्राणां । यश्च तान् सेवते स सातिसारो भवति सर्वावज्ञानां । इयं कु-
 लपुत्र बोधिसत्वस्य षष्ठी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्त्यनागते ऽध्वनि तन्त्रियाणां पुरोहितचण्डाला ग्रामा- 10
 त्यचण्डाला भट्टचण्डाला मूर्खाः पण्डितमानिनो मक्याधना मक्याभोगाः । बहुवि-
 धेषु दानमयपुण्यक्रियावस्तु[37 b]षु संदृश्यते ते त्यागमदमत्ता नानमदर्पेण तन्त्रियं
 विभेदयन्ति । अमणान् तन्त्रियैः । ते तन्त्रियास्त्रिभिर्य अमणान् दण्डाययन्ति ⁽³⁾
 अर्थं ⁽⁴⁾ दण्डेन मुषन्ति । तेनोपद्रवेण ते भित्तयः पौद्गलिकं वा साधिकं वा चातु-
 र्दिशसाधिकं वा स्तौयिकं वा अमणोरपकृत्य तेषां प्राकृतं प्रदाप्यते । ते पुनश्च 15
 ण्डालाः तन्त्रियस्योपनामपिष्यन्ति । ते उभयतोऽपि मूलापत्तिमापद्यन्ते । ये तन्त्रियचण्डा-
 लाः अमणौ सार्द्धं प्रदुष्यन्ति तथात्रयं च ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यन्ति । अर्धम वा धर्ममपकृष्य । सू-
 त्रविनयशिला अनपेक्ष्य कालोपदेशमक्याप्रदेशानपकृष्य । मक्याकरुणानेत्रीप्रज्ञापारमित
 शित्तोपायकौशल्यशिलाः याश्चापरेषु सूत्रेषु शिला उपदिष्टास्ता अपकृष्य । तथात्रयां धर्म-
 पुत्तिं भिन्नूणां विच्छेदनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयन्ति । ये क्रियाकारं भिन्नूणां विच्छेदना 20

1) *parām* MS. : for *pams* cf. *supra* 62, s.

2) See *Divy. Ind.*

3) This form (not in *lexx.*) recurs in a metrical passage below, 39 b.

4) *artha* MS.

5) *purohita-canḍālādīdyā, bhedanūt saṅghikādi-dṛavyūpaharaṇāc ca. marg.*

भवति । रिञ्चति शमयविषयनानुयोगमनस्कारं । ते ऽवध्यापतो व्यापादबहुला भव-
 त्ति । तेन च केतुना भित्तूणागप्युपशान्ताः क्लेशा नोपशम्यन्ति न तनूभवन्ति । तत्काले पुनस्ते
 भिन्नव आशयाविपन्ना भवन्ति शालविपन्नाश्च भवन्ति । आचारविपन्ना भवन्ति दृष्टिविपन्ना
 भवन्ति तद्धेतोः शैथिलिका भवन्ति । बाहुलिका भवन्ति । अग्रमणः अग्रमणप्रतिज्ञाः । अ-
 5 ब्रह्मचारिणां ब्रह्मचारिप्रतिज्ञाः शङ्खस्वरसमाचाराः प्रष्टव्यधर्मदेशकाः । ते भूयस्या मा-
 त्रया सपरिवारस्य तत्रियस्य सत्कृता भवन्ति मानिताः पूजिता भवन्ति । ते च प्रह्णाणां भि-
 युक्तानां भित्तूणां गृहस्थेष्ववर्णां निश्चारयन्ति । स च तत्रियः सपरिवारः प्रह्णाणां भियुक्तानां
 भित्तूणां [38 a] त्तिके प्रडुष्यति अवध्यापति । यस्तत्र प्रह्णाणिकानां भित्तूणामुपभोग्य-
 रिभोगस्तं स्वाध्यायाभिरतानां भित्तूणां निर्यातयति । ते उभयतो मूलापत्तिमापद्यन्ते । त-
 10 त्स्य हेतोः ॥ ध्याया भित्तुः मुत्तेत्रं । नाध्ययनत्रैवावृत्त्याश्रिता नाध्ययनाभियुक्ताः ॥ स-
 माधिधारणोत्तान्तिभूमिषु भाजनोभवा दलितोपाः पात्रभूताः । ग्रालोकिकरालोकिस्य मार्गो-
 पदेशकाः । कर्मनेत्रक्लेशनेत्रान्मत्वानुत्तारयन्ति । निर्वाणगमने च मार्गे प्रतिष्ठापयन्ति । इमाः
 कुलपुत्राष्टौ मूलापतय इति ॥

आसां निःसरणमिदं च सूत्रे ऽभिहितं । यदि ते बोधिसत्वा आकाशगर्भस्य बोधिस-
 15 त्वस्य नाम श्रुत्वा दर्शनमस्याकाङ्क्षेरन् । अयायप्रपतनभयात् मूलापतोर्दिशयितुकामा । यदि
 ते आकाशगर्भं बोधिसत्वं नमस्कुर्वुः नाम चास्य परिकीर्तयेयुस्तेषां स कुलपुत्रो यथा भा-
 ग्यतया स्वव्रुपेणापतस्तिष्ठति ब्राह्मणव्रुपेण यावद्दार्काराव्रुपेण पुरतः स्थास्यति । त-
 स्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य यथा समुत्थितास्ता आपत्तोः प्रतिदेशयति ।⁽⁴⁾ गम्भारं चा-

1) *purohitādyā* marg.

2) In the margin (cf. gloss on similar passage supra 63, 16.) we find the explanation: *abrahmacārībhikṣhavo 'vārṇavarādāt paribhogacyāvanāc ca.*

3) *Ṡprītya* MS., as before.

4) The transcript following a later hand in the margin has a double causal form *Ṡdesāpayati*: cf. *danḍāpayati* [37 b, 39 b]. Compare Whitney's 'bastard cau-
 sals' ('Roots' p. 238, *med.*).

स्योपायकौशल्यं मन्त्रायाने चर्यामुपदर्शयति । यावद्देववर्तिकभूमौ च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभियाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिसत्त्वेन सापराधेन पश्चिमे यामे उत्थापासनात्प्राश्रुत्वेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । ग्रहणो देवपुत्र आयाचितव्यः^१ एवं च वक्तव्यं । ग्रहणं ग्रहणं मन्त्राकृप मन्त्राभाग मन्त्रोदितस्त्वं ब्रम्बुद्धीपे मां कर्णपाक्षादयस्व । शीघ्रमाकशगर्भं मन्त्राकारुणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] 5 मम स्वप्नाक्षरे तमुपायमुपदर्शय येनाहुमुपायेनार्पितं प्रतिदेशयामि । शरीरे मन्त्रायाने उपायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्काले शय्यायां निद्रापयितव्यं सक्रोद्धते^{११} ऽहणे इह ब्रम्बुद्धीपे आकाशगर्भस्य बोधिसत्त्वस्येह समागमो भवति स्वप्नेण च । तस्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य स्वप्नाक्षरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापार्तिं देशयति मन्त्रायानोपायेन । तथाह्वयं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायकौशल्येन स आदिकर्मिको बोधि- 10 सत्त्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति मन्त्रायान इत्यादि ॥

अथ वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणमन्त्रः पूर्वमुक्तः । तेनायं विधिः कार्यः । एवं स्यात् । ग्रहणे उपवने ऽभ्यवकाशे वागहं वा तगरं^२ वा कालानुसारि वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च भूत्वा समस्ततो दिग्विदितुं च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः । त- 15 यथा । सुमृशं^३ कारुणिकं । चरतुं^४ चिचरं । सच्चरं । कारुणिकं । मुररं । मुररं वेगधारि नमुचमे^४ भुजयते^५ कारुणिकं चित्तमणिं^६ पूरय कारुणिकं सर्वांशं मे स्थापय । आज्ञाधारो

1) *Saha* apparently with loc.; but possibly a compound; compare Paṇini's *sahapūrvāṇam*.

2) *tagarum*. MS.

3) ལུ་སྒྲེ་ཤ་ (apparently) Tib.; but the reading has been corrected and is indistinct.

4) *na* added in marg.; not. in Tib.

5) ལུ་སྒྲེ་ཤ་ཤ་ Tib.

6) Cf. Wassiljev, *supra cit.*, p. 59 note 2.

स्फुग्⁽¹⁾ २ । रतिविवेक गु । दृष्टिविवेक गु । पूर्य कारुणिक पूर्यतु ममाशा । सर्व-
 था च⁽²⁾ शोकगति स्वाहा ॥ विधिः पूर्ववत् । सर्वव्याधिदुःखसर्वभयसर्वोपकरणविघातप्र-
 तिघाते सर्वाभोष्टसिद्धये च कार्यः ॥ यदि तन्निपाद्योऽपि बोधिसत्त्वाः कथमेषामापत्तिनियमो
 ऽन्येषां चाधिक्यं । अथ तेन साम्बेरिकाः । कथनेषामापत्तिव्यवस्था । कथं वा तदोषा-
 5 त्साम्बेरिका अपि गृह्यते । नैष दोषः । ये [39a] पां यत्र बहुलं संभवः ते तत्राकोटिताः स्व-
 नामप्रकृष्टदर्शनाद्व्योत्पादनार्थं । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा आपत्तयः परिकृतेव्याः ॥ येन
 वा प्रकृतिनृणां वाग्यतयाऽसमादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशमूलश्च सुतरां तेन साम्ब-
 रिका इत्यलमनया चितया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं वापि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः प्रातिमोक्त-
 10 णिनायां शितमाणाः कल्पशतसंख्यमपि मूलफलभक्तः स्यात् । सर्वसत्त्वानां च सूक्तडुरु-
 क्तानि तमेत् । आवकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंयुक्तैश्च मनसिकारिर्विहारेणं बोधिसत्त्वस्य
 गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र आवकयानोपो मूलापत्तिमापन्नः सो ऽभव्यस्तैरेव
 स्कन्धैः परिनिर्वातुम् । एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रातिदेश्यैतागापात्तमनिःसृज्य तान् आवकप्र-
 त्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

15 आसां च मूलापत्तौ सुखप्रकृष्टधारणार्थमेकीयमतानां च संप्रकारिका उच्यते ॥

रत्नत्रयस्वकर्णादापत्पाराजिका मता ।

सद्धर्मस्य प्रतिज्ञेपाद्धितोया मुनिनादिता ॥

दुःशोलस्यापि वा भित्तोः काषायस्तैन्यताडनात् ।

चारुके वा विनिज्ञेपादप्रव्राजनेन च ॥

1) The MS. (with which the Tib. agrees) reads here and below (twice) *gu* clearly. This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure 7 (seven repetitions of the charm).

2) སྒྲུ་མེ་ལྷོ་ལྷོ་ Tib. The Sk. is indistinct, it apparently reads *sapathuñcē*.

पञ्चानसर्पकर्णान्मिथ्यादृष्टिग्रहेण वा ।

ग्रामादिभेदेनाद्यापि मूलापत्तिर्जिनोदिता ॥

भून्यतायाश्च कथनात्सत्त्वं कृतबुद्धेषु ।

बुद्धत्वप्रस्थितानां वा संबोधोर्वनिवर्तनात् ॥

प्रातिमोक्षं परित्याज्य मर्यापाने नियोजनात् ।

5

शिष्ययानं न रागादिप्रकाणवेति वा ग्रहात् ॥

प्रेषां ग्रहणाद्यापि पुनः स्वगुणकाजनात् ।

परंपसनतो ला[39 b]भसत्कारश्चोक्तकेतुना ॥

गम्भीरज्ञान्तिकोऽस्मीति मिथ्यैव कथनात्पुनः ।

दण्डापघेदा श्रमणान् दद्याद्वा शरणत्रयात् ॥

10

मूर्खीयादीपमानं वा शमये त्याजनात्पुनः ।

प्रतिसंलीनभोगं च स्वाध्यायिपुनित्रेदनात् ॥

मूला आपत्तयो ह्येता मर्यादरक्तेतयः ।

आर्यस्याकाशगर्गस्य स्वप्ने देयाः पुरःस्त्रितैः ॥

बोधिचित्तपरित्यागाद्याचकायाप्रदानतः ।

15

तांभ्रमात्सर्पलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सत्त्वताडनात् ॥

प्रसाध्यमानो यत्नेन सत्त्वेषु न तितितते ।

क्लेशात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्मासवर्णनाद् इति ॥

आर्यान्तितिगर्भसूत्रे ऽप्युक्तं । यो मर्यादब्रह्मन् गमोद्दिश्य प्रव्रजितो दुःशीलपापममाचा-

रो भित्तिरनुभूतः कशम्बकजातो²⁾ अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञः अग्रजचारो ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । 20

धस्तः पतितः पराव्रजितो विविधैः क्लेशैः । अथ च पुनः न दुःशीलपापममाचारो भित्ति-

1) See p. 60, note 1.

2) Pali. *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M. Vyutp. eclxxvii 16, 18-19.

रयापि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिधीनां दर्शयिता भवति कल्याण-
मित्रं । किं चापि स घपात्रोभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुण्डेन काषायवस्त्रप्रावरणयो-
पयेन दर्शनहेतुनापि बहूनां सत्त्वानां विविधकुशलमूलोपस्तम्भनकरः सुगतिमार्गदर्शको
भवति । तस्माद्यो मगोद्दिश्य प्रव्रजितः शोलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुज्ञानामिच्छक्रव-
5 त्तिराज्ञामपि यन्मगोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सद्धर्मेणापि काये दण्डप्रकारं वा दातुं चारके
वा प्रतेतुं । अङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं जीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a] । किं पुन-
रधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मविनये । अथ च पुनः स पुद्गलो गोरोचनकस्तू-
रिकासदृश इति । अत्रैवाह । ये मगोद्दिश्य प्रव्रजितान् पानभूतान् पात्रभूतान्वा विच्छे-
10 यिष्यन्ति ते सर्वेषां त्र्यधगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति । समुच्छिन्नकुशलमूला
दग्धसत्त्वानां श्रवीचिपरायणा भवन्तीति ।

अत्रैवाह । सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षधत्ता यदुत रक्तकाषायवस्त्रमिति । अस्मि-
न्नेव चोक्तं । तेन खलु पुनः समयेन बहूनि आवकनियुतशतसङ्ख्याणि बहूनि च बोधि-
सत्त्वनियुतशतसङ्ख्याणि भगवतोऽस्तिके एवंद्वयं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति । ययम-
15 पि भद्रे भगवन् बहूनां पूर्वकाणां तथागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भग-
वतां आवकयानीयान् पुद्गलाङ्गुगच्छितवत्तः पंसितवत्तो रोषितवत्तो ऽवर्णापशःक-
थाश्च निशारितवत्तः । तेन वयं कर्मावरणेन त्रिष्वपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां
वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पेयालं ॥ वयं तत्कर्मावरणशेषमेतर्हि भगवतो ऽस्तिके प्रतिदे-
शयिष्यामः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकान्वचनैस्तर्जितवत्तः परिभाषितवत्तः । के-
20 चिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकान्पात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रकृष्टितवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं
चोवरान् कृतवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवत्तः ।
केचिद्वदन्ति । वयं भगवत्तमुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवत्तः [40 b] ततः अस्थानं
सादिताः । केचिद्वदन्ति । अस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां आवकां घपात्रभूताः पात्रभूताश्च
सापराधिकाद्यारके प्रतिपास्तेन वयं कर्मावरणेन बहून् कल्पास्तृष्वपायेषु विविधां ती-

आ प्रचण्डा दुष्खा वेदना प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पे^१ ॥ तद्वपमेतर्हि कर्मावरणशेषं भगवतो
ऽन्तिके प्रतिदेशयामः । आत्यया संवर्मापयेम । प्रतिगङ्गातु भगवानस्माकमनुकम्पामुपा-
दाय । उद्धरतु भगवानस्माननन्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रब्रज्यात्तरायमूत्रे ऽप्यनर्थ उक्तः । चतुर्भिर् मरुतानाम् धर्मैः समन्वागतो गृही
घनताप्राप्तो भवति । ज्ञात्यन्धश्च जटशानिहकश्च चण्डालश्च ज्ञातु^(२) सुखितो भवत्यभ्या- ८
ख्यानबहुलश्च षण्डकश्च पण्डकश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति स्था च प्रूरकश्च गर्भ-
शोषश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र ज्ञातौ ॥ कतमैश्वर्यं चतुर्भिः । इह मरुतानाम् गृही
पूर्वजिनकृताधिकाराणां सत्वानां नैष्क्रम्यचित्तस्य प्रब्रज्याचित्तस्यार्थमार्गचित्तस्यात्तरायं
करोति । घनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौल्येन पुत्रलौल्येन कर्मविपाकमश्र-
द्धत् पुत्रस्य वा दुर्हितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघर्षश्चर्यस्थाने वर्तमाने प्रब्रज्या- 10
त्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सद्धर्मप्रतिपेक्षः श्रमणब्राह्मणेषु च प्र-
तिपेक्षः ॥

दश चाकुशलाः^(३) कर्मपथाः धनार्थाः । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाककटुका द्रष्टव्याः । ततः
किञ्चिन्मात्रं सूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यथाह । तद्यथाग्निशिखाचरा
नाम पक्षिणो ये ऽग्निशिखामध्यगता [41 a] न दक्ष्यन्ते संक्षुष्टतराश्च नारकेयाणां^(४) कपालं
भित्त्वा हृदिर् पिवन्ति । कपालात्तरचरा नाम पक्षिणो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तक-
लुङ्गा^(५)न्पिबन्ति । जिह्वामिषुभुजो नाम पक्षिणो ये जिह्वा विदार्पाभितो ऽभितः प्रभनयन्ति ।
सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि संजायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुब्रूय संज्ञा दत्तोत्पाठका

1) Not in Feer's or Nanjio's lists.

2) Mhvs. I. 101. 111 and Senart *ad loc.*

3) Cf. Dh.-s. § 56.

4) On Buddhist hells in general see Feer in J. As. 1892 (VIII. 20) pp. 185 sqq.

5) Quoted by B.R. from the M Vyutpatti, for the more usual *mastrulungu* 'brains'.

- नाम कण्ठनोऽयप्रकर्षका नाम । क्लोमकाशिनः । ग्रामाशयादाः । प्लोक्संवर्तका⁽¹⁾ । म्रत्नवि-
वरखादिनः । पृष्ठवंशचरा नाम । मर्मगुह्यका नाम पत्तिणो ये सर्वाणि मर्मविवराणि भि-
त्वा मर्माणि कृत्तपित्वा⁽²⁾ विवराणि प्रविश्य मज्जामण्डं पिवन्ति क्रन्दमानानां । सूचीक्कि-
दा नाम पत्तिणो ये सूचीसदृशतुण्डा रक्तं पिवन्ति । एवमस्थिविवराशिनः पट्टभृत्तिणः⁽³⁾ ।
- 5 नखनिकृत्तका नेदोदाः स्नायुविशेषकाः । केशोगडुका नाम पत्तिणो ये केशमूलान्युत्पाटय-
न्ति ॥ स एवमवोर्चप्रदेशस्त्रोणि योन्ननशतसङ्ख्याणि पत्तिभैरवपत्तो नाम 'तत्र तैरन्यैर्नार-
केषु' सङ्केतकानि वर्षशतसङ्ख्याणि भक्ष्यते संभवति च । स कथञ्चिदपि तस्मान्मुक्तः सर्व-
स्मादुल्लङ्घनालपरिवृतः 'अथप्रपातो नाम द्वितीयः प्रदेशस्तत्र गच्छति' । त्राणान्वेषो शरणा-
न्वेषो परित्राणान्वेषो समस्तत एकादशभिर्चिह्नैर्वावृतो निःसङ्कायः कर्मपाशबन्धन-
10 बद्धः समस्ततः शत्रुभिरावृतः कात्तारमनुप्रपन्नः सर्वस्मान्नरकपुञ्जादधिकतरं व्यसनमभिप्र-
पन्नस्तं अथप्रपातं नाम प्रदेशमनुधावति । पतिते ऽतीव पादः प्रविलीयते । उत्तिष्ठतः
पु[41 b]नरपि संभवति । मुकुमारतरः शृङ्गातरः खराभिस्तोत्राभिर्वेदनाभिर्भिभूतः । त-
स्यैवं भयविकृत्ववदनस्य करचरणसर्वाङ्गप्रत्यङ्गप्रविलीयमानस्य स प्रदेशः अथप्रपातो
नाम प्रादुर्भवति । स तस्मिन्देशे निपतति पतितः अथेप्रपतति त्रीणि योन्ननसङ्ख्याणि ।
- 15 पुनरपि कर्मकृतेन वायुनोत्तिष्ठत्येते । स प्रपतमानः कंकवायसगृध्रोलूकैर्भक्ष्यते 'पावत-
स्यैवमुत्तिष्ठत्येते' च प्रपततश्चानेकानि⁽⁴⁾ वर्षशतसङ्ख्याणि गच्छति । कथञ्चिदपि त-
स्मान्मुक्तः परिधामितश्चक्राङ्कं विवरं नाम प्रदेशमनुधावति । तस्मिंश्च प्रदेशे सङ्ख्यारा-
णि चक्राणि प्रादुर्भवन्ति यच्चनाभिनि तीक्ष्णज्वालानि शीघ्रधमाणि तस्य सङ्गमनादेव ता-

1) MS. *plika ramartt*^o; [*san*]ra 'a sec. manu.

2) The MS. appears rather to read *krittay*^o. The form in the text is quoted by Whitney from Latyayana.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans. Int. Congr. Or. Lond. (1892) vol. I. p. 457.

4) *ṣkani ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य धमन्ति ॥ पे ॥ ⁽¹⁾ प्रत्येके सर्वाङ्गानि प्रमथन्तो दृक्त्ति पादतले चास्यं शङ्कुभिर्भिद्यते । एवं मक्रोदकपर्वते । माक्रोदकेः प्राणिनातिभिः सात्तर्बहिःपरमाणुशः प्रभक्ष्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संवायते सुकुमारतरः । सुकुमारतया भूयोऽप्याधिकतरा वेदनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूततरमेवास्य त्वञ्चासं प्राडुर्भवति । तस्य प्राणातिपातक-
तोपचिह्नस्य तत्फलं भवति ॥

5

श्रद्धादानविपाकमाह । स एष दुष्कृतकर्मात्तवारो घालातचक्रनिर्माणगन्धर्वनगर-
मृगतृष्णिकासदृशं मर्कट्युगतं पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूतं । तस्यैवं लोभाभि-
भूतस्य कर्मणा मोक्षितस्यैवं भवति । ममेदमिति । स एवं मोक्षितः पापकारो प्रध्वलिताङ्गा-
रकर्षूर्लङ्घयित्वा तद्विणमनुधावति । स कर्मकृतैर्यमपुरुषैर्गृह्यते [42 a] शस्त्रज्ञानमध्य-
गतः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशः पाठ्यते विशस्यते दह्यते ऽस्त्ववशेषः कियते । न चास्यानादिकाल- 10
प्रवृत्तः स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिहृत्य इति ॥

काममिध्याचारमधिकृत्याह । एष स पापकर्ता तस्माच्छस्त्रसङ्कटा-मुक्तः कथमप्य-
ङ्गारकर्षूर्लङ्घयित्वा कर्मणा धामितः प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । वितव्यदर्शनं नाम तत्र कर्मकृ-
तां स्त्रियं पश्यति या तेन पूर्वं नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्ट्वा चानादिकालाभ्यस्तो रागाग्निरु-
त्पद्यते । स तेन धावति येन ता स्त्रियः । ताश्चापोमय्यो नार्यः ⁽⁵⁾ कर्मकृताः । ताभिरसौ गृ- 15
ह्यते । गृह्यत्वा चौष्ठात्प्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्षपफलमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टं ।
तस्मिन् शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरां वेदनामनुभवं-
स्तस्माद्वागाग्नेर्न निवर्तते । येन ता स्त्रियस्तेन भूयः सः संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

1) The marg. adds as a note here: *punar jaya[n]te punar bhramanti*.

2) Compare Divyāv. 301 st sqq.

3) In the sense of 'fire' hitherto in lexx. only.

4) So MS.

5) Feer l. c. p. 202. Pañca-gati (in J.P.T.S. 1884) p. 155, v. 31.

द्यावाधते यथा रागाग्निः । यत्र ता द्वित्रयो भूयो वघ्नमयायोमयप्रज्वलितगात्रास्तं मनुष्यमादाय
ज्वालाभालाकुलसर्वशरीरास्तं नारके⁽¹⁾ ये सिक्तामुष्टिवद्भिन्दन्ति । पुनरपि संभवतीति पूर्व-
वत् ॥ पे ॥

स्त्रियो भूलमपायस्य धननाशस्य सर्वथा ।

स्त्रोविधेया नरा ये तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे⁽²⁾ ॥

यावत् । स्त्रा विनाशां विनाशानामकृ लोके परत्र च ।

तस्मात्स्त्रियो विवर्ध्याः स्युर्मदोच्छेत्सुखमात्मन इति ॥

मृषावादमधिकृत्याकृ । स तैर्यमपुरुषैर्गृह्यते गृह्योवा च तन्मुखं विदारयन्ति तस्माज्जि-
ह्वामपकर्षयन्ति । सा च जिह्वा कर्मवशात्पञ्चयोजनगतप्रमाणा भवति । तस्य मृषावाद-
10 स्य[ब्र]लेन[42 b] तस्याश्च सकृन्निर्गमनकाले ते यमपुरुषाभूनावानाकृत्य⁽³⁾ प्रदोसायामट्याः ।
कामकृतं च क्लृप्तसकृत् प्राडुभवात् प्रदोसायसंपुक्तं बलवद्विर्वलोवर्देस्तदस्यात्तगतं जिह्वायां
वर्कति । तत्र पृथग्निधिरकृमिश्चाविणयो नद्यः प्रवर्कन्ति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा मुकुमा-
रा यथा देवानामाति⁽⁴⁾ यावत्स वेदनानस्तनति⁽⁵⁾ क्रन्दति विक्रीशति न चास्य तदुःखं क-
श्चिदपनयतीति विस्तरः । तस्यैवं प्राचण्ड⁽⁶⁾ ॥ म्वेदेनामनुभवतो ऽनेकानि वर्षशतसकृन्नाणि सा
15 च जिह्वा कृष्यते । सा कत्राञ्जितस्य नारकस्य मुखे प्रविशति । स भयविह्वलवदनो येन वा
तेन वा निःपलायते ऽङ्गारकपूर्व⁽⁷⁾ दक्षमानो निमज्जन् । तस्यैवं दुःखार्तस्याशरणस्यापरा-

1) So MS. ? correct to °kiyam.

2) Ramādi-stridoshū rācyāḥ marg.

3) °nehay°. MS.

4) akshih. MS.

5) tan is a rare Vedic root, elsewhere of the 4th (-ya) conj.; cf. however stanati.

6) The partially lost word is represented by the Tib. རྩོད་པོ་ (50.a, 3). Cf. p. 69.1.

7) °shusu MS.

यणस्य पुनरपि यमपुरुषाः⁽¹⁾ प्राडुर्भवन्ति मुद्रासिपाणयः । ते तं पुरुषं मस्तकात्प्रभृति या-
वत्पादौ चूर्णयन्तीत्यादि ॥

पैश्रुन्यविपाकस्तु यथैव मृषावादस्य त्रीणि योजनशतानि त्रिह्वेति विशेषस्तु । तां य-
मपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीपधारान् त्रिह्वं निकृत्तन्ति । त्रिह्वकैश्चान्यस्मिन् प्रदेशे भ-
क्ष्यते । परमकटुकां वेदनां प्रतिवेदयते स क्रन्दन्ति विक्रोशत्यव्यक्तानरं त्रिह्वाविरक्ति 5
इत्यादि ॥

पारुष्यविपाकमाह । ते तां त्रिह्वामास्यं विदार्य गृह्णन्ति । गृहीत्वा निशितधारैः शस्त्रै-
श्चिक्त्वा तस्य भूय एव खादनोपार्थेन मुखे प्रतिपत्ति । स च त्रिघनसार्द्धतः क्षुत्तामवदनः
स्वहृदिरलालापस्मितां तामेव स्वत्रिह्वं भक्षयति । सा च त्रिह्वा क्लिप्ता पुनरपि संग्रायते
कर्मवशात् । अथ स भूमौ वेदनार्तः परि[43 a]वर्तते विघट्टते क्रन्दते । तस्यैवं वेदना- 10
र्तस्य परिवृत्तनयनतारकस्य दुष्प्राप्तस्य दानस्यामरूपस्यैकाग्रिनः स्वकृतगुणभुञ्जा-
नस्य यमपुरुषा अनुशासनोपायां भाषन्ते ॥

त्रिह्वाधनोर्विनिर्मुक्तस्तीक्ष्णो वाग्विशिखस्त्वया ।

पारुष्यमिति यदृष्टं तस्यैतत्फलमागतम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिन्नप्रलापविपाकमाह ॥ तस्य तत्प्रज्वलितं ताम्रद्रवलोहितं त्रिह्वं दहति । त्रिह्वं 15
दग्धा कण्ठं दहति । कण्ठं दग्धा कृदयं दहति कृदयं दग्धास्त्राणि दहति । तान्यापि
दग्धा पक्वाशयं दहति । पक्वाशयमपि दग्धाधोभागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथा-
माहुः ।

1) Cf. Feer, l. c. p. 205.

2) *niçitairddhā*° MS.

3) Tib. ལྷོག་པ་ལྷོག་པ་ (51.b.3) Pali *samphappulāpa* cf. Dh.-saṃgr. § 56 and

R. Morris in *Academy* 25 Feb. 1888.

पूर्वोत्तराबद्धपदं निरर्थकमसंगतम् ।

अबद्धं पञ्चया प्रोक्तं तस्यैतत्फलमागतं ॥

यानसत्यवती नित्यं न चाध्ययनतत्परा ।

न सा जिह्वा बुधैर्दृष्टा केवलं मांसखण्डिका ' इति विस्तरः ॥

- 5 अभिध्याविपाकमाह । अथ पश्यति रिक्तं तुच्छमसारकं कर्मकृतं बहुद्रविणं परपरिगृहीतं तस्य कर्मचोदितव्यामोक्तस्यैवं भवति । ममेदं स्यादिति । ततः स नारकस्तेनैव धावति येन तद्भव्यं । तस्याभिध्याष्यमानस्याकुशलस्यासेवितभावितबहुलीकृतस्य तत्फलं यदसौ नरके विपरीतं पश्यति । तस्यैवं पश्यतोऽभिध्याबहुलस्य हस्ते शस्त्रं प्रादुर्भवति स तेन धावति । तेषामप्यन्येषां नारकाणां हस्ते शस्त्राणि प्रादु-
10 र्भवन्ति । स तैः सह शस्त्रेण गृध्यते यावत्तथा कर्तयते यथा सर्षपफलमात्रमपि न भवति मांसस्य शरीरे तथास्थिकङ्कालावशेषः क्रियते ॥ पे ॥ परेषां सम्प-⁽²⁾ [43 b] मम स्यादिति चिन्तितं । तस्याभिध्यासमुत्थस्य विषस्य फलमागतमिति ॥

- व्यापादफलमाह । कर्ममयाः सिद्धव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूतः पुरतस्तिष्ठते । एतेभ्यो भयभीतो येन वा तेन वा निःपलायते । स कथं शक्नोति पलायितुमशुभस्य कर्मणः । स
15 तैर्गृह्यते । गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकाद्गृह्यते यावत्पार्श्वतः सर्पैर्विषदंष्ट्रैः संदृश्य संदृश्य भक्ष्यते । व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते । पादावपि वक्त्रिणा⁽⁴⁾ दंष्ट्यते । स यमपुरुषैर्हृद्ग्रादिषुभिर्विध्यत इति विस्तरः ॥

1) Hitherto in lexx. only: but *abhidhyāhu* 'covetous' occurs in Divy. 302. 24 (supra cit.), for which see the form below, *abhidhyākhya*.

2) *parshapa*^o MS.

3) Three aksharas lost. From the Tib. འཕྲུལ་བ་ (52.a.2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS., but supplied from Tib. (52.a.4) རྒྱུ་ལྡན་པའི་མེས་པོ་ལྟེན་པ་

मिथ्यादृष्टिफलं पनुरपरिमितं । पाठस्तु संतिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरवज्रवर्षाशनि-
पाषाणवर्षे कन्यते । एकादशभिर्चिस्कन्धैः क्षुत्पिपासाग्निना च सुखनिर्गतिं निरुतारं
दक्षत इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्था इति तेभ्य एवोद्वेजितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्याग्नि-
पडो नाम नरकः । तत्र कतरेण कर्मणा सत्त्वा उपपद्यते । येनाश्रमणेन अमणाप्रतिज्ञेन
मातृपामस्य नृत्तगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वापोनिशेन मनस्कारेणान्तितबुद्धिना 5
तच्छ्रुत्वा कसितलडितक्रोडितान्यश्रुचिं मुक्तं ॥ पे ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण स-
र्वाङ्गप्रत्यङ्गशूण्यते ऽङ्गारवर्षेण च पच्यते दक्षत इत्यादि । एवं पौराणिकामास्वादनस्मर-
णात्पडुमो नाम नरकः पद्यते स्वप्नातभूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भेषु पच्यते । ते
द्रोणिष्वयोमयैर्मुषैर्लक्ष्यन्ते इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनाम्नापडुमो नाम नरक उक्तः । तत्र तारन- 10
दोतरङ्गिणी नाम प्रवर्तते । तस्या नद्यां यान्यस्त्रोनि ते पापाणाः । पच्छे[41 a] बालं ते
केशाः । यः पङ्कस्तन्मांसं । या आपः तत्कथितं तापं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥
एवं पुरुषस्य पुरुषेण सक्तं मेषुनावप्रतिपत्तेः अग्रमेया अकारणा विशेषाः पद्यते । एवं शि-
शुभिः सक्तं विप्रतिपत्तेः तारनद्यामुत्सृगानान्दार्कान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदी-
मवगाहते । तेषु बालकेषु तान्नस्नेहप्रतिबन्धजोकिडुण्डवेगात् । एवं गोवडवान्नेडका- 15
दिषु प्रकृतिसावयः काममिथ्याचारः खर्तरविपाकः पद्यते । तासामेव गोवडवादीनां
ततायोमयानां अकशलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवो प्रविशति । स तासा-

1) *Gukram marg.*

2) A quasi-Pali form; cf. Suttanipata p. 124.s. Other authorities (Feer, J. As. 8. XX. p. 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS. Correct *kumbheshu* or *ishu*? The Brahmas have a *Kumbhi-pāka*-hell.

4) Cf. Dh.-s. § 122.

5) Name of a *sāgara* in Dh.-s. § 126.

मुदरे प्रदीप्ताङ्गारनिकरपरिपूर्णो स्विद्यते पच्यते बहूनि वर्षशतसहस्राणीति विस्तरेण द्रष्टव्यम् ॥

एवमन्यनाशितास्वपि भित्तुणीषु विप्रतिपन्नानां महानरकपातनाः पठ्यन्ते । एवं स्वस्त्रीष्वप्योनिमार्गेण गच्छतः ^१ एवं प्रसक्तानीतास्वपि परस्त्रीषु लब्ध्वासु च कन्यासु ।
 5 एवमुपवासस्थासु एवं गुह्याणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमानितासु च विप्रतिपत्तेः तीव्राश्चापरिमाणाश्च महानरकपातनाः पठ्यन्ते ॥

सप्तमैथुनसंयुक्तसूत्रे⁽¹⁾ऽप्याह । इह ब्राह्मण एकतयो ब्रह्मचारिणमात्मानं प्रतिज्ञाणीति । स नैकैव मातृग्रामेण सार्द्धं द्वयं समापद्यते ऽपि तु मातृग्रामं चतुषा रूपं निध्यापयन् पश्यति । स तदा स्वादपति अध्यवस्यति अध्यवसाय तिष्ठति । अयमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारो
 10 संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्तः । अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण सार्द्धं संक्रीडतः संकिलिकिलायमानस्य [44 b] आस्वादयतः अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् । एवं मातृग्रामापस्थानमास्वादयतः । एवं तिरोऽकुट्यगतस्य तिरोऽड्यगतस्य वा मातृग्रामस्य नृत्तगोतादिशब्दमास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमवल्लोकास्वादयतः ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसं-
 15 युक्त इति ॥

यतश्चेति कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयमाप गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवादक-
 सूत्रे⁽⁴⁾ऽभिहितम् । निवारय भित्तो चित्तं कामेभ्यः । सभयश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सकण्टकः
 सगहनः उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः ^१ असत्पुरुषसंसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसंसे-
 वितः ^१ न त्वमेव चित्तयसि ^१ कस्मात् अल्पास्वादाः कामा उक्ता भगवता । बहुदुष्खबहुप-

1) Not in Nanjio or K. F.

2) For the form cf. Vyutp. ap. B.R.: for the meaning, the tale of Pyramus.

3) For *dūshya* (here = ^{۱۰۰}دش؟) cf. Divy. p. 614, note 14.

4) Not in Nanjio or KF.

द्रवा बहूपायासा । आदीनवोऽत्र भूयान् । रोगो भित्तवः कामा गण्डः शल्यमम्यम्यमूलमा-
 मिषवडिसं मृत्युरनित्याः कामास्तुच्छाः मृषामोषधर्मिणाः स्वप्नोपमाः कामाः । किमप्येते-
 बालोच्छापनाः ॥ पे ॥ यथा मृगाणां बन्धनाय कूटं द्विजानां बन्धनाय जालं । मत्स्यानां
 बन्धनाय कुपिनं⁽¹⁾ मर्कटानां बन्धनाय लेपः⁽²⁾ पतङ्गानां बन्धनायागिस्कन्धः⁽³⁾ । एवं कामाः ॥
 पे ॥ कामपर्येषणां चरतो दीर्घरात्रं सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । याव- 5
 द्रोधातकानां गवासनानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । यावन्मण्डूकानां सतां सर्पा-
 णां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । दीर्घरात्रं कामान् प्रतिसेवमानानां चोरा इति कृत्वा
 गृहीतानां शिरश्चिक्वानामतो न प्रज्ञायते । पा[45 a] रदारिकाः पारिपन्थिका ग्रामघातका
 जनपद्घातका यावद्ग्रन्थिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरश्चिक्वानामतो न प्रज्ञायते ।
 दुष्खं तोत्रं खरं कटुकमनुभूतं रुधिरं प्रस्यन्दितं प्रघरितं यच्चतुर्षु मकासमुद्ग्रेपूर्वात्प्रभूत- 10
 तरं ॥ पे ॥ कायो क्लृप्तं बद्धादीनवः । अस्थिसंघातः स्नायुसंबद्धो मांसानुलिप्तः चर्म-
 णा पर्यवनद्धः कृष्या प्रतिच्छिन्नः क्षिद्रविच्छिद्रः⁽⁴⁾ कृमिसंघनिषेवितः सत्वानामनर्थकः ज्ञेश-
 कर्मणां वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यन्ते । तद्यथा चतुरोगः श्रोत्ररोगो
 यावदर्शासि पिटको भगन्दरः ॥ पे ॥ कायिकाः सत्तापाः कायिकं दुष्खं । कायस्य जीर्णा-
 ता भग्ना कुब्जता । खालित्यं पालित्यं वलिप्रचुरता । इन्द्रियाणां परिपाकः परिभेदः 15

1) The form is new: the meaning 'net' assigned to the by-form *kupin* in Çabdak. is confirmed by the context, and by the Tib. རྩེལ

2) Tib. རྩེལ 'snare'. Of the form in the text (which may also be read *neyah*) I find no trace in lexx.

3) Tib. (63 b. c) རྩེལ་ལེས་ཤྲོལ་པའི་མེ་རྩེལ་པོ་ 'smoke of fire . for moths', but *patāṅga* (as B.R. show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (ཀུཔ་འུའྲུག་) so that some sort of naked flame must be meant: cf. Divy. 444.5 (inf.) and note at p. 709.

4) Not in lexx: but cf. Pali *vicchiddaka*.

संस्काराणां पुराणीभावो जर्जरभावः । यावन्नार्कस्येवमुद्धरत्तं प्रघरत्तं जुगुप्सनीयं कार्यं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव भित्तो कामाशास्तिः । कश्च त्वां प्रलोभयति । कथं च त्वं प्रा-
 कृतो मूर्कितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि । सद्धर्मश्चात-
 र्कितो भवति । त्वं च कामान्प्रतिसेव्यं विनिपातगतो भविष्यसि । कदा ज्ञरामरणादात्मानं
 5 परिमोचयिष्यसि ॥ अन्नं भित्तो निवारय चित्तं कामेभ्यः । अकालः कामपर्येषणायाः । का-
 न्तोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । तेन काममिध्याचारात्प्रतिविरत्नेन भवितव्यं स्वदारसे-
 तुष्टेन परदारानभिलाषिणारक्तनेत्रप्रेतिणा निर्विषमनसा । एकाक्षडुष्खाः कामा ।
 इत्यभोदणं मनसिकारप्रयुक्तेन । यदाप्यस्य स्वदारेषु का[45 b]मावतर्क उत्पद्यते । त-
 10 दापि तेन स्वदारैषुशुभानुदर्शिना उन्नस्तमनसा । क्षेशवगतया कागाः प्रतिसेवितव्याः ।
 न त्वध्यवसानविनिबद्धेन नित्यमनित्यानात्माश्रुचिसंज्ञना । एवं चानेन स्मृतिरूपस्था-
 प्या । तथाहं करिष्यामि यथा संकल्पपरिपि कामान्न पारभोदये । कः पुनर्वादो द्वोन्निद्रपसना-
 पत्या वानङ्गविज्ञप्त्या वेति ॥

पुनरत्रैवाह । त्रोधिसत्वेन स्वभार्याया श्रान्तिके तिष्ठः संज्ञा उत्पादायितव्याः । कतमा-
 15 स्तिष्ठः । रतिक्रोडासङ्कायिकैषा नैषा परलोकसङ्कायिका । अन्नपानसङ्कायिकैषा नैषा क-
 र्मविपाकानुभवनसङ्कायिका । सुखसङ्कायिकैषा त्रैषा दुष्खसङ्कायिका ॥ यावदपरा-
 स्तिष्ठः । शीलान्तरायसंज्ञा ध्यानान्तरायसंज्ञा प्रज्ञान्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिष्ठः । चोरसंज्ञा
 बधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायामप्युक्तं । अथ चन्द्रोत्तरादारिका समनस्तरं प्रधावत्तं तं

1) Cf. f. 24a, supra and *Ugraparipr*° at 8a.

2) A Candrottadarika-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr. A.D. 591) K.F. p. 258.

3) °tara° MS.

महान्तं जनकार्यं दृष्ट्वा तस्यां वेलायां विकायसात्तरीते तालमात्रमभ्युद्वम्य स्थित्वा च ते
महान्तं जनकार्यं गाथाभिरुध्यभाषत ॥

(1) कार्यं ममेतद्धमिमं मनोसं सुवर्णवर्णं ज्वलनप्रकाशम् ।

न रक्तचित्तस्य हि मानुषस्य प्रज्ञायते शोभनकं शरीरम् ॥

ये त्वग्निकर्षूपमसंप्रदीप्तान् त्यजन्ति कामान्विषयेष्वगृहाः ।

5

षडिन्द्रियैः संवरसंवृताश्च ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥

दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनोति संज्ञा ।

प्राप्तादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परमं मनोज्ञाः ॥

स्फुटामिमां वेत्थि⁽²⁾ पुरीं समन्ताद् यो रोमकूपान्मम चातिगन्धः ।

न रागचित्तेन मयार्जितोऽयम्^(46 a) फलं तु दानस्य दमस्य चेदम् ॥

10

न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा वीतरागासु जनीष्व रागं ।

सातो मगायं पुरतो गुनीन्द्रः सत्यं यथा वेत्ति न ज्ञातु मिथ्या ॥

यूयं च पूर्वं पितरो मगासि⁽³⁾ श्रद्धं च पुष्पाकमगूञ्जनित्री ।

धाता स्वसा चापि पिता बभूव को रागचित्तं जनयेन्नन्या ॥

प्रघातिताः प्राक् च मगाय सर्वे । श्रद्धं विशस्ता च पुरा भवद्भिः ।

15

सर्वे श्रमित्रा वधकाः परस्य⁽⁴⁾ कथं तु वा ज्ञायति रागचित्तम् ॥

न व्रपवतो हि भवन्ति रागात् । न रक्तचित्ताः सुगतिं व्रजन्ति ।

न निर्वृतिं याति च रक्तचित्ता रागो हि तस्मात्परिचर्जनोपः ॥

1) Metre: *Ākhyānakī*.

2) MS. apparently *vethe*

3) There is a fracture in the MS.; but apparently the reading is the form in the text. In the previous line the MS. reads *visastā*.

4) *°rasparam* or *°yaram* MS.

कामस्य हेतोर्निरयं पतति । प्रेतास्तिरश्चो⁽¹⁾ भवति रागात् ।
 कुम्भाण्डयन्ता असुराः पिशाचा भवन्ति ये रागपरीतचित्ताः ॥
 काणाश्च खञ्जाश्च विजिह्वाकाश्च । विद्वपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।
 भवन्ति नानाविधदोषभाजाश्चरन्ति ये कामचरौ जघन्याम् ॥

- 5 यच्चक्रवर्तित्वमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शक्रास्त्रिदशेश्चराश्च ।
 ब्रह्माणा ईशावशवर्तितनश्च तद्वत्सचर्यं विपुलं चरित्वा ॥
 ज्ञात्यन्धभावा वधिरा विसंज्ञा । शम्भूकरोष्ट्राः खरवानराश्च ।
 कृस्त्यश्चगोव्याघ्रपतङ्गमत्ताः⁽²⁾ भवन्ति नित्यं खलु कामलोलाः ।
 नितोश्चराश्चैव भवन्त्युदयाः सुश्रेष्ठिना वै गुरुपत्यमात्याः ।
 10 सुवर्त्तमानस्येन च याति वृद्धे ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥
 कर्भास्त्रितापानश्च धूमगारान्⁽³⁾ बन्धास्तथा ताडनतर्जनाश्च ।
 के^{.....}रि गिरः कर्णाकरातिनासाः⁽⁴⁾ पादस्य चार्ध्वरिक् कामदासाः । इति ॥
 ॥ उ⁽⁵⁾र्ध्वनवत्सरजपारपृच्छकायां च त्रिवाणताः कामाः ॥ ॥
 द⁽⁶⁾ष्ट्वा व्रणं धावति मत्तिका यथा ।
 द⁽⁷⁾ष्ट्वा शुचिं धावति गर्दभो यथा ।
 श्वानश्च शूना [46 b] इव मांसकारणात् ।
 तथैव धावन्त्यबुधाः स्त्रिये रताः ॥

1) So the MS. for *tiryāṅco* (not metrically possible); should we read the fem. *tiraççyo*?

2) °*kshikāh* (contra metrum) MS.

3) *Dhūparāgān* corrected in a much later hand to *dhūmagārān* MS.
 दु'सस'वसु' Tib. Perhaps some torture by suffocation is intended. On *kabhali* (?)
 see Addenda.

4) °*sā*, MS.

5) Translated into Chinese before A.D. 316; Nanjio, 38. K.F. 217.

6) Metre: Upajati. *Vanam* MS.

7) °*makshikeva* MS.

अविद्यापिधिता बालास्तमःस्कन्धने⁽¹⁾ आवृताः ।

स्त्रीषु सक्तास्तथा मूढा अग्रेष्व इव वायसाः ॥

मारुस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गतिः ।

आस्वादसंज्ञिनो गृह्णा मीढस्थाने यथा क्रिमिः ॥

कीटकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते ।

पूर्वो मूत्रपुरीषेण दृतिर्वा वातपूरिता ॥

सिङ्गाणककफालालाः श्लेष्मणि⁽²⁾ श्लेष्ममस्तकाः ।

दौर्गन्ध्यं स्रवते कायाद्बालानां तद्यथा मधु ॥

अस्थिपूर्णं मुखद्वारं मांसचर्मादिभिश्चितं ।

गण्डभूतो ह्ययं कायः कुत्सितो ह्यामर्गान्धकः ॥

10

नानाप्राणिभिः संपूर्णो मुखगण्डो यथा भवेत् ।

एवमेव ह्ययं कायो विष्टायश्रुचिभाजनम् ॥

घृत्याल्लोकुलं क्षुद्रं सपक्वकुप्कुषाकुलं ।

वृक्षौ विलोकिते पितं मस्तलुङ्गास्त्रिमल्लकम् ॥

अशोति⁽⁵⁾ क्रिमिकुलसकृन्नाण यानि तिष्ठति अक्षरे ।

15

अथ बाला न पश्यन्ति मोक्षजालेन घ्रायताः ॥

1) °*tamask*° MS.

2) *shmanī* MS.

3) *bālā* is given in lexx. as the name of the jasmine and several other flowers.

4) Thus I have emended the MS. reading: *antrāṇy antraguṇam hy*°. The Tib. (56.a.° has simply; ཁྲོ་ཞི་གཏེ་ཆས་གང་བ་སྡེ་ 'The belly is full of the twisted gut'. In the next line, *vrīkkū* MS. *Vilohita* for *lohita* (འཁྱུ་ཁྲི་).

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib. has འཁྱུ་ཁྲི་ '8 lakhs'.

नवव्रणामुखैः प्रस्रवत्यशुचिं पूतिगन्धिकम् ।

बाला निमित्तं गृह्णति वचने दर्शनेऽपि च ॥

उक्ताः पश्चात् ज्ञानन्ति यो देशः सर्वकुत्सितः ।

उच्चारगोचरा बालाः खेटसिङ्गाणभोजिनः ॥

5 जुगुप्सनोपे रज्यते व्रणं दृष्ट्वैव मलिकाः ।

कतास्वाधरते स्वेदो गन्धो वापति कुत्सितः ॥

कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ।

हीनान्कामान्निषेवतो हीनान्धर्मान्निषेव्य च ॥

गत्वा श्रवीचिं दुष्प्रज्ञाः दुष्खां विन्दन्ति वेदनां ।

10 उच्चार इव दुर्गन्धाः स्त्रियो बुद्धेः प्रकीर्तिताः ॥

तस्माद्धीनस्य हीनाभिः स्त्रीभिर्भवति सङ्गतिः ।

उच्चारभस्त्रा यो गृह्यबालावासं निगच्छति ॥

यादृशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥

तथात्रै[47 a]वाक् ।

15 तदेवंद्वपैर्दुष्खपर्येषितैर्भोगैः स्वर्गविकार्यमुपसंस्कृतैर्न प्रभवन्ति श्रमणाब्राह्मणोभ्यो

दानं दातुं कृपाणवनीपकयाचकेभ्यो ऽवशीकृताः स्त्रीभिः स्त्रीनिर्जिताः स्त्रीनिगृहीताः

स्त्रीदासाः । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं ।

स तत्र रक्तः समानः स्त्रीपरिभाषितानि स्रुते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनामपि स्रुते । स

मातृग्रामेण तर्जितः पुरुषः संसीदति विषीदति सुखं चास्या श्रवलोक्तयति । कामहेतोः

20 कामनिदानं च वशगता भवति । अयं मकाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारमुखपरमस्या-

श्रुचौ रतस्यासंप्रजन्याचारिणो दोषः ॥ पे ॥

1) A new conjugational form. Tib. རྒྱུག

2) °bhatsa° MS.

श्रुत्वेदं तु संवेगं न तेषां भवति⁽¹⁾ निर्वृतिः ।
 भूयः कुर्वन्ति संसर्गं स्त्रीभिः सार्द्धं प्रमोदितान् ॥
 दुष्प्रकामान्निषेवन्ते भाषन्ते च जुगुप्सिताः ॥
 धर्मं श्रुत्वा⁽²⁾ संमूढाः भाषन्ते च सुभाषितं ।
 स्त्रीगतं चास्य तच्चित्तं विडालस्येव मूषिके ॥
 मुहूर्तं भवति संवेगः श्रुत्वाथ जिनभाषितं ।
 पुनः कुप्यति रागोऽस्य विषकालाकूलं यथा ॥
 सूकरस्यव उच्चासा मुहूर्तमनुवर्तत ।
 दृष्ट्वा वै अथ उच्चारं गृह्यतां जनपत्यसौ ॥
 एवं मुखार्थिनो बालाः प्रहृष्य जिनशासनं ।
 स्त्रीनाम्कामान्निषेवन्ते येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥
 रक्ताः प्रमत्ताः कामेषु कृत्वा कर्म सुपापकम् ।
 शीलवतां विसंवाद्य पश्चाद्गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥
 यस्येदं धर्मनयं विदित्वा ।
 स्त्रीषु प्रसादः पुरुषस्य नो भवेत्⁽³⁾ ।
 विशोधितः स्वर्गपथोऽस्य नित्यम् ।
 न दुर्लभा तस्य वराप्रबोधिः ॥
 लब्ध्वा नृणां हि स प्रज्ञो धर्मं श्रुत्वा च ईदृशम् ।
 सर्वान्कामान्विवर्त्यैव प्रपन्न्यां निष्क्रमेद्बुधः^१ इति ॥

10

15

प्रशान्तवि[47 b]निश्चयप्रातिहार्यसूत्रेऽप्यपरोऽनर्थ उक्तः ॥ यः कश्चिन्मनुष्याः कु- 20

1) Scan as a dissyllable or correct to *bloti*.

2) A monosyllable; compare the similar contractions above, 82 1, 83. 1. 6.

3) See p. 16.2 above.

- लपत्रो वा कुलङ्कितः वा त्राम्बूदीपकान्सर्वसत्ताञ्जीविताद्यप्येव सर्वस्वं कृते ।
 यो वा ऽन्यो मञ्जुश्याः कुलपुत्रो वा कुलङ्कितः बोधिसत्त्वस्यैककुशलचित्तस्यात्तरायं कु-
 र्यादन्तश्चिरं योनिगतस्याप्येकालोपदानसकृगतस्य कुशलमूलस्यात्तरायं कुर्याद्दम्यं ततो
 ऽसंख्येयतरं पापं प्रभवति । तत्कस्य कृतोः । बुद्धोत्पादसंज्ञनकानां सकुशलमूलानामन्त-
 5 रायः स्थितो भवति । यः काशेन्मञ्जुश्याः परकुलेषु बोधिसत्त्वस्येर्ष्यामात्सर्यं कुर्यात्तस्य त-
 स्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि । कतमानि त्रीणि । नरको-
 पपत्तिभयं जात्यन्धभयं प्रत्यक्षजन्मोपपत्तिभयं चेति⁽¹⁾ ॥

पुनराह ॥

- यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं न्यभूतं च वेदेदवर्णं ।
 10 परुषं वेदेत्कुहमनापि यस्तं तोभं च कुर्यात्पुनरस्य योर्ऽपि ॥
 घ्रात्मभावेन मरुता नरकेषु स दुर्मतिः ।
 उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्खां⁽²⁾ स वेत्ति वेदेनाम् ॥
 योजनानां शतं पञ्च ज्ञायते ऽस्य समुच्छ्रयः ।
 कोटीपरिवृतः प्रसृद्ध भक्ष्यते च शुना भृशम् ॥
 15 पञ्चमूर्धसकृन्नाणि भवत्यस्यापवादिनः ।
 जिह्वानां च शताः⁽³⁾ पञ्च भवत्येकैकमूर्धनि ॥
 एकैकस्यां च जिह्वायां शताः पञ्च ज्वलन्मुखाः ।
 लाङ्गलानां वक्ष्यस्य वाचं भाषित्व पापिकाम् ।

1) Cf. Dh.-s. § 134 and M. Vyutp. 120: *janmo*° must accordingly be corrected, probably to *jano*° or *janapado*°. Tib. རྒྱལ་མཚན་

2) °so MS.

3) *ṣata*, masc. pl. ('selten und immer metrisch'-Böhl.²) I find no instances quoted with the noun in gen. pl.

प्रतापने⁽¹⁾ च पच्यते तोम्रदुष्खानलाकुले ।
 उत्पीडां बोधिसत्त्वानां ये कुर्वन्ति असङ्गताः ॥
 तिर्यग्योनिः सनर्का न तेषां भोति दुर्लभा ।
 कल्पकोटिसंक्रमाणि शतानि निपुतानि च ॥
 ततः च्युता घोरविषा भोति सर्पाः सुदारूणाः ।
 क्षुत्पिपा[48 a]साभिभूताश्च कुर्वन्ते कर्म दारूणम् ॥
 लब्धापि भोजनपानं तृप्तिं नैवाधिगच्छति ।
 ततश्च्युतो मनुष्येषु स⁽²⁾ पद्मपपद्यते ॥
 ज्ञात्यन्धो भोति दुर्मेघा दुष्टचेता असंवृतः ।
 धार्यानाराधिकां⁽³⁾ वाचमुक्त्वा दुर्भाषितं नरः ॥

 मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम् ।
 कल्पकोटिसंक्रमेषु ज्ञातबुद्धं न पश्यति ॥

10

पुनर्त्रैवाह । यावन्ति मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो बोधिसत्त्वस्यास्तिके प्रतिघचितान्युत्पादय-
 त्यवमन्यनाचितानि वा । तावन्तः कल्पान् सत्राहः सत्रद्वयो वस्तव्यं मया महानरकेष्विति ।
 न मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेव । 15
 तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिर्त्वं नान्येन काष्ठेन लोष्ठेन वा शक्यं भेतुमन्यत्र वज्राद् । एवमेव
 मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा न शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादे-
 वेति ॥ ॥

1) Name of a hell: cf. Feer, J. As. 1892 p. 195.

2) A syllable is wanting; qu. supply a word meaning 'sickness' (Tib. རྩུང་) ?

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS., but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear; cf. the Tib.

འདགས་པ་མཆོས་པ་རྩེད་པ་ (57 b. 6).

॥ अर्पयद्वाबलाधानावतारमुद्रासूत्रे⁽¹⁾प्याक् ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुष्मीः कुलपुत्रो वा
कुलडुकिता वा दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वान्धकारेषु बन्धने क्रुद्धः प्रवेशयेत् ।
यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुकिता वा बोधिसत्वे क्रुद्धः पराशुखं तिष्ठेत् 'नेनं डुरात्मानं
पश्यामीत्ययं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुष्मीः सर्वज्ञाम्बू-
5 द्वीपकानां सत्त्वानां सर्वस्वं करेग्रशान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्वं गर्हेदयं ततो ऽसंख्येयतरं
पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुष्मीः कुलपुत्रो वा कुलडुकिता वा गङ्गानदी-
वालितासमानस्तूपांस्त्वनिपातयेद्वहेत वा । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुकिता वा म-
हा[48 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य व्यापादखिलकोधचित्तमुत्पाद्य क्रोशयेत्परिभाष-
येदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्धेतोः । बोधिसत्त्वनिर्घाता हि बुद्धा भग-
10 वन्तो बुद्धनिर्घाताश्च स्तूपाः सर्वमुखोपधानानि च सर्वदेवनिर्क्रायाश्च । बोधिसत्त्वमसत्कृत्य
सर्वबुद्धा अस्त्वेकता भवन्ति । बोधिसत्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धान-
नुत्तरया पूजया पूजयितुकामेन बोधिसत्त्वाः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रशातविनिश्चयप्रातिर्कार्यसूत्रे⁽²⁾ अभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रतां धार्मिकी धर्मवादिनां ।

15 क्त्वा सुडुर्गताः सर्व्याः शक्नो भवन्ति देवराट् ॥

ब्रह्मापि यामस्तुषितो वशवर्त्ती⁽³⁾ पुनः पुनः ।

मन्येष्वेष्वपन्नश्च चक्रवर्त्ती⁽⁴⁾ स ज्ञायते ॥

1) Nanjio, 90: KF. 260. M. Vyutp. LXV. 73.

2) V. p. 16.2 supra.

3) *sudurgati* seems not to occur, but the 'Tib. (58.b.3) gives it the same mean-
ing as *durgati*, viz. 'disaster' with the special sense of 'damnation (tohell)'. *Hitsu*
of course from *hā*.

4) *Lalita-vistara* 465 ad fin.

श्रेष्ठी गृह्यतिश्चापि भवत्याद्यो मर्याधनः ।

प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुखितो निरूपद्रव । इति ॥

अथ कतमं बोधिसत्त्वमधिकृत्येयं कारापकारचिन्ता । पृथग्जनमेव ॥

यथोक्तं अद्वाब्बलाधानावतारमुद्गासूत्रे । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां सत्त्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाकारं दद्यादिव्यानि 6 च वस्त्राण्येवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पसमुद्गान् दद्यात् । पशान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा एकस्योपासकस्यानन्यशास्तुर्दशकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेवमाकारं दद्याद्दुहस्यायं भगवतः शितायां शितित इति समारोपं कृत्वा । अयं ततो ऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः क[49 a]श्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां दशकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमा- 10 कारं दद्यादिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् । पशान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा एकस्य भित्तोरेकदिवसमाकारं दद्याद् । अयं ततो ऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्गासूत्रे⁽¹⁾प्याह । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा उत्पाटिताता भवेयुः परिकल्पमुपादाय । अथ कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा तेषां 15 सर्वसत्त्वानां मैत्रचित्तस्तान्यक्षीणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा मर्यापानाधिमुक्तं बोधिसत्त्वं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा दशसु दिनु सर्वसत्त्वान्बन्धनागारप्रविविष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिमुखे स्थापयेद्भक्ष्यसुखे वा । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुक्किता वा मर्यापानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो द- 20 र्शनाभिलाषी भवेद्दर्शनास्योदाकरेद् । अयं ततोऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

- तथा नितिर्गर्भसूत्रे⁽¹⁾प्याह । यः पुनर्भूत भगवन् तत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो वा भृक्कल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रत्तयात्मानं रत्तति परलोकं रत्तति । भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा यावन्मुण्डं काषायखण्ड[49b]प्रावृत्तं परिरत्तति श्रोष्यति पूजयिष्यति श्रावककथां एवं प्रत्येकबुद्धकथां श्रोष्यति पूजयिष्यति ।
- 5 मत्पायानकथां च मत्पायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाध्वान् पुक्तमुक्तप्रतिभानान्⁽²⁾ तैः सार्द्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति⁽³⁾ तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते ॥ पे ॥
- किपत्तं⁽⁴⁾ भगवन् पापं क्षपयिष्यति ॥ भगवानाह । तद्यथापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उ-
त्पद्यते । यः सर्वं जम्बूद्वीपं सत्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तिष्ठतां बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव
मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्यादनेन पर्यायेण वर्षशतसंख्यमेवंद्वयं दानं दद्यात् ।
- 10 तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु स पुरुषो बद्ध पुण्यं प्रसवेत् ॥ आह । बद्ध भदत्त भगवन्स पु-
रुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्यं । न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचिच्छक्यं प्रमाणमुद्घ-
र्क्षितुं शन्यत्र⁽⁵⁾ तथागतेन ॥ भगवानाह । यस्तु कुलपुत्र तत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पू-
र्वोक्तं । पे । स बद्धतरं पुण्यं प्रसवति । यावद्विपुलतरमप्रमाणतरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं
प्रसवति । यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायां सद्धर्मनेत्री रत्तति स रत्तयात्मानं ।
- 15 रत्तति परांश्च रत्तति परलोकं रत्तति मम शासनं श्रावकान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव-

1) See p. 13.7.

2) *muktamuktapr*° MS; but see Divy. 329.3 et al.

3) Pali *paripaṇhāti*: 'consider' (Ch.). No compounds of the Sk. denom. *praṇ-*
nayati have hitherto been registered.

4) Here the MS. (not the Transcript) inserts a form *saketukam* not, apparently,
reproduced in the Tib. (59.b.5).

5) The instrum. as in Pali, instead of the abl. of class. Sk.

6) *pāñcāsatyāṃ* MS; cf. Vajracchedikā VI., and Prof. Max Müller's
note to his translation (S.B.E. vol. 49. pt. 2 p. 115). The correction of 'fifty' to
'five hundred' is supported by the Tib. here and below [50.a.].

न्मुण्डान् काषायवस्त्रप्रावृत्तानपि रत्नति । न विकृष्टयति । यावत्स्वकं राष्ट्रे परराष्ट्रे च वर्धयति । अयायान् क्षययति । सुरालयं च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वक्लेशांश्च परक्लेशांश्च काषयति ⁽¹⁾ । संबोधिर्मार्गे षट्पारमिता [50 a] शोपस्तम्भवति । सर्वापायाञ्ज्वाति । न चिरं संसारे संसरति । नित्यं कल्याणमित्रैर्बुद्धैश्च भगवद्बोधो धिसत्त्वैश्च महासत्त्वैश्च सार्द्धं समवधानगतो भवति । सततं कल्याणमित्राविरक्तितो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धतेत्रे- 5
 क्षनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसेभोत्स्यते ॥ अथ तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवारा । यावत्पि-
 शाचेन्द्राः सपरिवारा उत्थापासनाद् येन भगवान् तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाकुः । पे ते भुक्षन्
 भगवन् एतर्कनागते ऽर्धान् यावत्पश्चिमायां पञ्चशत्या ⁽²⁾ तत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्भू-
 पतिकल्याणाः । पे । एवं सङ्घर्भरत्नका एवं त्रिरत्नवंशञ्जालपितारः । पे । वयमपि सर्वे स-
 परिवारास्तं तत्रियकल्याणं यावद्भूपतिकल्याणं दशभिराकारि रत्निष्यामः परिपालयि- 10
 ष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कतमैर्दशभिः । आयुश्चास्य वर्धयिष्यामः आयुर्त्तरायं च धर्मेण नि-
 वारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारं च धनस्कन्धं च उपभोगपरिगे चैश्वर्यं च यशः क-
 ल्याणमित्राणि प्रज्ञात्म्यदे च वर्धयिष्यामः । एभिर्दशभिरातं विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवायं विपाकविस्तरो द्रष्टव्यः ॥

अवलोकनासूत्रेऽपि ⁽³⁾

15

संबोधी चित्तमुत्पाद्य क्तितार्थं सर्वप्राणिनां ।

यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदत्तिणं ॥

1) V. p. p. 59. 12 supra.

2) *pañcās*° MS. See note 6 above.

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called *Avalokita* in the *Mahāvastu*. See Senart's text II. 362. 17—18 and 369. 2—3. To this reference I was led by Prof. S. d'Oldenburg, who referred me to his art. in *JRAS.* for 1893 p. 340, where another quotation from this sūtra in the present work (Ch. 17) is noted. Compare also the work of the same Tib. name in *K.F.* 259.

इत्याद्यनुशासविस्तरमुक्त्वाह ।

यस्त्वेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत अप्रियं ।

देवान्मनुष्यान्वर्जित्वा नरकं तस्य गोचरं ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विशेषहेतुः काश्चिदुपदर्शयितुं शक्यत इत्यलं विक-
5 ल्येन ॥

कर्मावरणविशुद्धिमूत्रे⁽¹⁾ऽप्यावरणशब्देनान[50 b]र्थ उक्तः । आवरणं मञ्जुश्रीरुच्यते राग
आवरणं द्वेष आवरणं मोह आवरणं दानमावरणं शीलनातिवोर्यध्यानप्रज्ञा आवरणं ।
पे । तत्कस्य हेतोः बालपृथग्गना मञ्जुश्रीदानं ददाना मत्सरिणामतिके ऽप्रसादं कुर्व-
न्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचितमुत्पादयन्ति । प्रतिघखिलदोषेण महानरकेषूपपद्यन्ते ।
10 शीलं रततो दुःशीलान् कुतस्यन्ति परिभाषन्ति । ते तेषामवर्णं च भाषन्ति । ते तेषां दोषं
श्रुत्वा बहुजनस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते तान्तिं भाव-
यन्तः तान्तिमदेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रमाद्यन्ति । वयं तान्तिवादिनः । इमे पुनरन्ये व्यापन्न-
चित्ताः । तेषां तान्तिमदनमत्तानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वोर्यगार्भमाणा
आत्मानमुत्कर्षयन्ति⁽³⁾ परान् पंसयन्ति⁽³⁾ । कुसीदा इमे भित्तवो विहरत्यनभिपुक्ताः श्रद्धादेयं
15 परिभुञ्जानाः । नैतेऽर्हन्ति पानोयस्थालकमपि । ते तेन वोर्यगार्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति परं
च पंसयन्ति । तानहं बालानिति वदामि । ते ध्यानं समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्पृ-
हामुत्पादयन्ति । तेषामेवं भवति । वयं समाधिविहारिणः । इमे ऽन्ये भित्तवो विनिस्तचित्ता
विहरन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिर्निर्देशे⁽⁴⁾ ऽप्याह । बोधिसत्त्व आपत्त्या चोदयति । दूरीभवति बोधिः । क-

1) Nanjio 1094 tr. before A.D. 431. K.F. 262.

2) Five āvaraṇas are mentioned in the Tevijja-sutta (Dīgha-n. I. xii. 30). Cf. Rhys Davids in S.B.E. vol. XI, p. 182.

3) These words in margin a sec. manu.

4) Nanjio 163. 164 (tr. before A.D. 417) 1015; K.F. 256; M. Vyutp. LXV. 37, where as in our text the title is °dharmāpura° (not °āpura as Nanjio & Feer). Cp. f. 4.b (p. 6.16) above, where the ā is to be restored.

र्मावरणं च परिगृह्णाति । ईर्या⁽¹⁾ चोदयति । द्वरीभवति बोधिः । ईर्यापथेन चोदयति द्वरीभ-
वति बोधिः । सचेद्वोधिसत्त्वस्यास्तिके कीनसंज्ञामुत्पादयति घात्मनि चोदारसंज्ञां क्षिणोत्था-
त्मानं, [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति । इह बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वमववदतानुशासता वा
शास्तृसंज्ञामुपस्थाप्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः । बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वस्यास्तिके न प-
रिभवचित्तमुत्पादयितव्यं । सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः । न देवपुत्र बोधिसत्त्वः क्वचिदेव कु- 5
शलमूलानि समुच्छिन्नन्ति । यथाद्वितीयबोधिसत्त्वमागम्येति । अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽपि
तावद्वोधिर्भव्ये सत्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा । किं पुनरुद्दिष्टबोधिचित्ते ॥

यथोक्तं श्रृङ्गमसमाधिसूत्रे⁽²⁾ । तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं ॥ इह
दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके⁽³⁾ सारं उपपन्नो भवति । यदि वा निर्येषु यदि वा तिर्यग्यो-
नौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु । स च पुद्गलस्तोद्दण्डोन्दिपो भवति । 10
उदारधिमुक्तिकः । तमेनं तथागतः प्रजानाति । अयं पुरुषपुद्गलो यावदियद्भिः कल्पको-
टोन्पुतशतसकृत्त्रैरनुत्तरायां सम्यक्संबोधी चित्तमुत्पादयिष्यति ॥ पे ॥ इयद्भिश्चासंख्ये-
यकल्पशतसकृत्त्रैर्बोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ पे ॥ इदं दृढमते उच्यते । बोधिसत्त्वस्यानुत्पा-
दितबोधिचित्तव्याकरणं । अथ खत्वायुष्मान्महाकाश्यपो भगवत्तमेतदवाचत् । अद्यापे-
णास्माभिर्भगवत्सर्वसत्त्वानामस्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । तत्कस्य हेतोः । न ह्यस्मा- 15
कमेतज्ज्ञानं प्रवर्तते । कतमस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते ।
कतमस्य न संविद्यन्ते । ततो वयं भगवन्नजानानास्तथात्रपेषु कीनसंज्ञामुत्पादयेम । तेन

1) Beneath this word is added a sec. manu *caryā*. This word appears to find its counterpart in the Tib. རྩལ་ལྷོ་, which however occurs in the *next* clause, where *īryāpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8.19.

3) B & R. cite 'Vj ut p. 90. (?)

वयं तप्येम ⁽¹⁾ भगवानाह । साधु साधु काश्यप सुभाषिता ते इयं वाक् । इदं च मया का-
 श्यपार्थवशं स[51 b] म्यश्यमानेन युष्माकमेवं धर्मो देशितो । मा भित्तवः पुद्गलेन पुद्गलं प्र-
 विचेतव्यं । यच्छ्रोत्रं ⁽²⁾ लापयति हि भित्तवः पुद्गलः पुद्गलं प्रविचिन्वन् । अहं वा पुद्गलं प्र-
 मिणुयां यो वा स्यान्मादशः । एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्त्वेन वा श्रावकेण वा सर्वस-
 ५ त्वानामतिके शास्त्रसंज्ञोत्पादयितव्या । मात्र कश्चिद्बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलो भवेत्तेन त-
 त्रात्मा रक्षितव्य इति । यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामवमन्यना
 रक्षितव्या ॥

यथोक्तमार्गसद्धर्मपुण्डरीकसूत्रे ⁽³⁾

इष्टमिधान्मृत्तिकसंचितान्वा प्रोतिश्र्य ⁽⁴⁾ कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान् ।

10 उद्दिश्य वा पोष्णकराशयो पि घटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥

सिक्तामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य ⁽⁵⁾ जिनान् स्तूपान् ।

कुमारकाः क्रौडिषु तत्र तत्र ।

ते सवि ⁽⁷⁾ बोधाय घ्नूयि ताभिः ॥

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence.

2) The reading of the MS. (broken here) appears to be *yat sadhram* or *yat sigham*. The latter I have supposed to stand for *yat sigram*.

3) MS. W (see p. 47, note 5 above) f. 22. a. 2. Kern, tr. p. 50.

4) The metre is generally *Ākhyānaki*: but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vanṣastha*). (2) the resolution of the initial long into two short syllables. Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'.

5) *prīṭaḥ prak*° A.

6) So W., *jinān* corrupted from *jinānā* (cf. infra) A.

7) *cāpi* A; but see below.

यावत्⁽¹⁾ ॥

ये चित्रभित्तीषु करोति विप्रदं ।

परिपूर्णगात्रांश्चतुष्पुण्यलक्षणान् ।

लिखितस्वयं चापि लिखापयेद्वा ।

ते सर्वि बोधाय श्रुष्वि लाभिनः ॥

5

ये चापि केचित्किं शिखमाणाः ।

क्रीडार्तिं चापि विनोदयन्तः⁽³⁾ ॥

नखेन काष्ठेन कृतासि विप्रदान् ।

भित्तीषु पुरुषाथ कुमारका वा ॥

सर्वे च ते बोधि श्रुष्वि लाभिनः ॥ पे० ॥

10

वादापिता कल्लरियोऽपि पेक्षी ।

ज्ञलमण्डका वाप्यथ मण्डका वा ।

मुगतानमुद्दिश्यथ पूननार्थं गीतं च गीतं मधुरं मनोज्ञं ।

सर्वे च ते बुद्धं श्रुष्वि लोक ॥

कृत्वा च यां बहुविधधातुपूजां⁽⁷⁾ ।

15

किमल्पकम्पी मुगतान धातुषु ।

एकं पि वादायिष वाचभाण्डम् ।

पुष्पेण चैकेन हि पूजयित्वा ।

1) = *peyyālam*, three stanzas being omitted.

2) °*hān*, W.

3) °*yanti* A.

4) °*tāci*, W.

5) See Kern, p. 51 note 2.

6) *ca buddhā abhūshi* A.

7) *bahuvīdharatna*-A; *bahu*-scanned as a monosyllable.

अनुपूर्व द्रव्यति⁽¹⁾ किं बुद्धकोट्यः ।

यैशा[52 a]ञ्जलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।

परिपूर्णं एकातलशक्तिका वा ।

घोनामितं शीर्षं भवेन्मुहूर्तं ।

5 घोनामितं कायं तथैकवारं ।

नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवारं⁽²⁾ ।

ये को तदा धातुधरेषु तेषु ।

वित्तिसचितैरपि यैकवारं⁽³⁾ ।

ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ।

10 सुगतान् तेषां तद् तस्मि काले ।

परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।

ये धर्मनामापि षण्ण⁽⁴⁾सु सत्वात् ।

ते सर्वि बोधाय अग्रं लाम्बिन⁽⁵⁾ इति ॥

महाकरुणामुत्रेऽप्युक्तं ॥

15 तद्यथा वाडिशिकेन मत्स्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं वडिशं प्रतिसं भवे-
त्समनन्तरप्रतिसं च मत्स्येन निगोर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि भ्रमत्यथ
च पुनर्वद्ध एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डसुनिबद्धेन । यत्स वाडिशिकं घ्राण-
त्य तेन सूत्रलाघवेन ज्ञानाति । गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्राद्गृहीत्य स्थलगतं क-

1) *id* W.

2) Here both MSS. read *avan*°: in W. *ānam*° is corrected (a sec. manu) to *avan*°.

3) *vācū* A.

4) *ṣṣṇotsu* (?) W. The form *kṛdīśhu* above (92. 12) is somewhat similar.

5) No doubt the *Māhakaruaṇṇā-puṇḍarika-sūtra*. Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr. before AD. 431); K.F. 239; M. Vyutp. LXV. 23.

रोति यथाकामकरणाय परिभोगाय । एवमेव ये सत्त्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुशलमूलमवरोपयति । अतश्च एकचित्तप्रसादमपि । किं चापि ते सत्त्वा दुष्कृतेन कर्मावरणो-
नान्तपोषूपपन्ना भवन्त्यथ च बुद्धा भगवत्तस्तान्सत्त्वान् बौद्धेन ज्ञानेन संयद्वस्तुसूत्रेणा गृ-
हीत्वा संसारोदकसरस उद्धृत्य निर्वाणास्थले स्थापयतीति ॥

तस्मादेषु शास्त्रमंज्ञा कार्या । वन्दमानाश्च मनसा वन्दितव्याः । भवति हि नवकोऽपि 5
बोधिचित्तबलाद्वन्द्यो । यथा मेघेन⁽²⁾ द्रमिडेन मृदाबोधिसत्त्वेनापि सत्ता नवक श्रार्थसुधनः स-
र्वशरीरेणा प्रणिप्रत्य वन्दितः । नियतार्थं चेदं । यथाध्याशयसंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्त्वया-
निकपुद्गलनमस्कारोऽनुज्ञातव्यः⁽³⁾ सर्वशब्देनात्मनोऽपि ग्रहणात्⁽³⁾ । कथमेकत्र वन्द्यः^(52 b) व-
न्दकत्वं न विरुध्यते । परस्परं वन्द्यत्वेनैवालम्बनात् । अत एवानास्वादानादुपपन्नभावः ।
किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते । मा भूदनवस्था । एकस्य चान्येनतेति ॥ 10

श्रार्थसर्वधर्मविपुल्यसंयद्वस्तुसूत्रेऽप्यनर्थ उक्तः । सूदमं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिज्ञेपकर्मा-
वाराणं । यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषितधर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनमंज्ञां करोति । क्वचि-
दशोभनमंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिज्ञिपति । तेन सद्धर्मं प्रतिज्ञिपता तथागतो ऽभ्याख्यातो भव-
ति । धर्मः प्रतिज्ञितो भवति । संघो ऽपवादितो भवति । य एवं वदतीदं युक्तमिदमयुक्तमि-
ति स सद्धर्मं प्रतिज्ञिपति । न मया पृथक्काश्चिद्धर्मः आवकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धानां 15
संप्रयुक्तो मृदायानसंप्रयुक्तो देशितः । तत्ते मोक्षपुरुषा इमं मम धर्मं नानाकरिष्यन्ति । इदं
आवकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्त्वानामिति । स नानात्वमंज्ञया सद्धर्मं
प्रतिज्ञिपति । इयं बोधिसत्त्वस्य शिद्धा । इयं बोधिसत्त्वस्याशिक्षेति सद्धर्मं प्रतिज्ञिपति ।
धर्मभाणकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिज्ञिपति । धर्मधर्मतया क-

1) Cf. Dh.-s. § 19 and p. 39.

2) This refers to the passage of the Gaṇḍavyūha already cited at 36. 14
above. See note there.

3) This clause is added a sec. manu.

धयति⁽¹⁾ सद्धर्मं प्रतिनिपति । अयगते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिनि-
 पति । नास्ति धर्मभाणकस्य धारणीप्रलम्भ इति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणकस्य चर्या
 हूषयति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणको न प्रतिपत्तिसंपन्न इति धर्मं प्रतिनिपति । प्रमा-
 देनैव चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । ईर्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । अन्तरचर्यया⁽²⁾
 5 शीलविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिनिपति । प्रति[53 a]भानेन⁽³⁾ संपादयतीति धर्मं प्रतिनिप-
 ति । आलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिनिपति । मत्त्रेण मत्त्रमबुध्यमानः
 प्रतिवदतीति धर्मं प्रतिनिपति । अन्तरसंज्ञया तथागतशासनं नावगाह्य इति धर्मं प्रति-
 निपति । सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिनिपति । गायया गाथां विरोधयतीति धर्मं
 प्रतिनिपति । अन्तरसंज्ञया कश्चिदधिमुक्तं करोति कश्चिन्न करोतीति धर्मं प्रतिनिपति ।
 10 धर्मभाणकस्यार्थान्यकथामभिनामयतीति धर्मं प्रतिनिपति । विचक्षुः कर्मास्य करोति धर्मं
 प्रतिनिपति । संलापयन् वदतीति धर्मं प्रतिनिपति । इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति
 चर्येति धर्मं प्रतिनिपति । इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन नास्ति चर्ये-
 ति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं
 प्रतिनिपति इति हि मञ्जुश्रीपर्यावत्किञ्चिद्विलोपयति तावद्धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणक-
 15 स्येदं व्रपमिति चिन्तयति वदति भिक्षुर्वा भिक्षुणी वा उपासको वा उपासिका वा । सर्वः
 स सद्धर्मं प्रतिनिपतित्यादि ॥

यत्रैव चोक्तं । यस्य कस्यचित्कुलपुत्र तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धर्मः प्रतिभाति य-
 थाधिमुक्तानां सत्त्वानां देशयितुं । तस्यां च वर्षदि यद्येकसत्त्वस्यापि एकरोगर्क्षो भवेदेका-
 भ्रुपातो वा सर्वः स तथागतानुभावेन । तत्र मोक्षपुरुषा अबोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञा बो-
 20 धिसत्त्वहूषका धर्मस्तैन्यकुक्का एवं वदयति धर्मापदेशकेभ्यः । किमेते । न बुध्यत इति ॥

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds: *tucchanā sarvaṇa-
 canaṃ sarvadharmā-śūnyatvāt*.

2) *akṣharapūṭhako 'yaṃ nūṛthapaluka iti*: marg.

3) *vīparitūrtthakatvāt saiva*: marg.

पे ॥ ये बोधिसत्त्वेष्वमन्यनां कुर्वन्ति । नाहं तेषां पर्यस्तकृतं निरयं ⁽¹⁾ [53 b] संवदामि । त-
त्कस्य हेतोः । यो बोधिसत्त्वो धर्मभाणकमपवदति बुद्धं स विगर्हति धर्मं स प्रतिलिपति
संघं स जुगुप्सति । बुद्धे सोऽगौरवो यो धर्मभाणके ऽगौरवः । बुद्धं स न द्रष्टुकामो यो धर्म-
भाणकमद्रष्टुकामः । बुद्धस्य सो ऽवर्णं भाषते यो धर्मभाणकस्यावर्णं भाषते । बुद्धस्तेन प-
रित्यक्तो भवति यः प्रथमचित्तोत्पादिकेऽपि बोधिसत्त्वे प्रतिघचितं करोतीति ॥ पे ॥ 5
योऽप्ययं मैत्रेय षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्त्वानां संबोधाय तं ते मोक्षपुरुषा एवं वदय-
न्ति । प्रज्ञापारमितायामेव बोधिसत्त्वेन शिञ्जितव्यं । किं शेषाभिः पारमिताभिः ।
ते ऽन्यां पारमितां द्रष्टव्यितव्यां मन्यन्ते । तत् किं मन्यसे ऽजित दुष्प्रज्ञः स का-
शिराज्ञाभूद् येन कपोतार्थं श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि ⁽²⁾ मैत्रेय आह । नो कीदं भगवन् ।
भगवानाह । यानि मया मैत्रेय बोधिसत्त्वचर्यां चरता षट्पारमिताप्रतिसंपुक्तानि कुशलमू- 10
लान्युपचितानि अथकृतं नु तेः कुशलमूलैः ॥ मैत्रेय आह । नो कीदं भगवन् ॥ भगवानाह ।
त्वं तावदजित षष्टिं कल्पान्दानपारमितायां षष्टिं कल्पान् शीलपारमितायां षष्टिं क-
ल्पान् ताप्तिपारमितायां षष्टिं कल्पान्वीर्यपारमितायां षष्टिं कल्पान्ध्यानपारमितायां
षष्टिं कल्पान्प्रज्ञापारमितायां समुदागतः । तत्ते मोक्षपुरुषा एवं वदयन्ति । एकनपेनैव
बोधिर्पुण्ड्रत शून्यतानपेनेति । ते चर्यासु परिश्रुद्धा भविष्यन्तोत्थादि ॥ 15

इति शिञ्जासमुच्चये चतुर्थः परिच्छेदः ॥

V.

शीलपारमितायामनर्थवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥

उक्तः संतेपतो ऽनर्थः । तस्य विवर्जनं यथाध्ययसंघोदनसूत्रे ⁽⁴⁾ एवंविधानर्थश्रवणभ-
यभो[रुक्तेः] [54 a] आदिकर्मिकबोधिसत्त्वैः समादानानि यथा गृहीतानि तथा कार्ये । एवं 20

1) *rayavā* (?) MS.

2) A tale of the Çibi-king. Feer, Avad.-ç. p. 127; Takakusu, I-tsing, p. 226; Kshemendra, Avad. k. l. II. 109.

3) *neti vācya* margin (early hand).

4) See p. 15 note 2, and add ref. to Nanjio 23 (25).

- किं तैरुक्तं । एते वयं भगवन्नद्याप्येण तथागतस्य पुरतः । एवं समादानं कुर्मः । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वापस्या चोदयिष्यामो भूतेन वा भूतेन वा विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलमवमन्येमावर्णं चास्य भाषमे विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवे-
 5 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धः । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वा पश्चाभिः कामगुणैः क्रीडन्तं परिचारयन्तं दृष्ट्वाप्रसादं कुर्याम विलेखं वा चित्तस्योत्पादयेमा-
 गौरवं वोत्पादयेम न च तत्र शास्त्रसंज्ञामुत्पादयेम । विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् ।
 सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण मित्रकुलभित्तादकुलनिदानं बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानां कायपो-
 डां चित्तपट्टिं वा कुर्याम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण बो-
 10 धिसत्त्वयानिकं पुद्गलं दृष्ट्वा एकेनाप्यमनोज्ञवचनेनाभाषेम विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण त्रिस्कृत्वो रात्रेः त्रिस्कृत्वो दिवसस्य बोधिसत्त्वयानिकं पु-
 द्गलं न नमस्येम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येणास्य व्रतस-
 मादानस्य कृतशो राज्यप्रतिलम्भं वा धनप्रतिलम्भं वा कायजोचितं वा न परित्य-
 जेम [54 b] विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण श्रावकयानिकं
 15 वा प्रत्येकबुद्ध्ययानिकं वा पुद्गलमवमन्येम । वयं विशिष्टतरा नैते इति विसंवादितोऽस्मा-
 भिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नीचचिन्ताश्चण्डालसदृशचिन्ता न विक्रमं विसंवादितो-
 ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येणात्मानमुत्कर्षयेम परं वा पंसयेम विसं-
 वादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण व्यापादविग्रहभयाद्योजनं वा
 योजनशतं वा न पलापेम ईरिताः समाना विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं
 20 भगवन्नद्याप्येण शीलवत्तमात्मानं प्रतिज्ञानीम बद्धश्रुतं वा धृतगुणिनं वान्यतरान्यतरेण
 वा गुणेनात्मानमुद्भावयेम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याप्येण
 प्रतिच्छिन्नकल्याणा विवृतपापा न विक्रमं विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेद्वर्हन्सम्य-
 क्संबुद्धः ॥ पे ॥ तत्र भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं मत्सत्त्वमामल्लयते स्म । कर्मावरणं मैत्रेय

तपयितुकामेन कुलपत्रेण वा कुलडुकित्रा वा एवं समादानं कर्तव्यं यथा एभिः कुलपुत्रैः
कृतमिति ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिर्निर्देशो ऽप्याह ॥

तृष्कृत्व रात्रिं दिवसं तथैव ।

स बोधिसत्त्वान्प्रणामेत मूर्ध्ना ।

5

तेषां न किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

चरेत् चर्यां हि सदा यथेष्टम् ॥

पश्येद्यदा कामगुणौ रमन्तं⁽³⁾ ।

न तस्य किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

गुणैरनन्तां वरं बोधिचर्यां ।

10

एषो ऽपि कालेन कृतां स्पृशेत्⁽⁴⁾ ॥

पुक्त्यानुपूर्व्या क्रिययानुपूर्व्या ।

भवेज्जिनो नैव हि एकवाचा⁽⁵⁾ ।

बहुकल्पकोट्यो निपुतानि चैष ।

सत्राहंसप्रस्थितना⁽⁷⁾ [55 a] न्यभावी ॥

15

अत्रैवाह । ये कुलपुत्रैर्वंशपेण कर्मावरणानानर्थिकाः । तैर्न द्वितीयस्य बोधिसत्त्वस्य
सर्वचर्यासु विप्रतिपत्तव्यं । सर्वाः क्रियास्तस्य त्रिमोक्तव्याः । एवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
नाहं परचित्तं ज्ञाने दुर्विज्ञेया सत्त्वचर्या । इदं च खलु कुलपुत्रार्थवशं संपश्यंस्तथागत एवं

1) Pp. 6. 16, 90. 19 supra.

2) MS. *sambodhi*°; but the long syllable is not required by the metre.

3) *bodhisatvaṃ marg*.

4) *spr̥cishyate* MS.

5) *vācayā* MS. with *caryayā* in margin.

6) *bahu* as a monosyllable; cf. supra.

7) The Tib. (66. b. 5 where read སྒོ་ཆ་ for སྒོ་ཆ་) confirms this rather strange phrase, 'setting forth [clad in spiritual] armour'. Cf. Dh -s. 108. 93 15.

धर्मं देशयति । न पुद्गलेन पुद्गलः प्रमातव्यः ॥ अहं वा पुद्गलं प्रमिणुयां यो वा स्यान्माद-
 शः ॥ यः कुलपुत्रात्मानं रतितुकामस्तेन न कस्यचिच्चर्या विवेचयितव्या । न परेषां वि-
 कुट्टना⁽¹⁾ कर्तव्या । अयमीदृशोऽयमोदृश इति । बुद्धधर्माभिपुक्तेन भवितव्यं रात्रिं दिवं धर्म-
 पल्लिगडमानसनेनेति ॥

- 5 तथा तितिगर्भमुत्रे⁽⁸⁾ऽपि कथितं । अथ तावदेव ब्रह्मणि शतसंस्कृताणि विद्वांसः सत्त्वा
 उत्थापासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । वयं भद्रे भगवतः पुरत एवं प्रणि-
 धानं कुर्मः यावच्चिरं वयं भद्रे भगवन्संसारे संसरेम⁽⁴⁾ तावन्मात्र प्रतिलब्धतात्तिकामा राज-
 स्थानं प्रतिलभेम । मामात्यस्थानं । मा नगर्येष्ठस्थानं । मा ग्राम्येष्ठस्थानं । मा निगम-
 येष्ठस्थानं । मा पुरोहितयेष्ठस्थानं मा भट्टयेष्ठस्थानं । यावन्मा सार्थवाक्येष्ठस्थानं ।
 10 मोपाध्याययेष्ठस्थानं । मा ग्राम्ययेष्ठस्थानं । मा गृहपतियेष्ठस्थानं । मा कुटुम्बियेष्ठ-
 स्थानं यावत्सर्वशो वयं मा सत्त्वानामधिपतिस्थानं प्रतिलभेम यावन्न तात्तिप्रतिलब्ध्याः
 स्याम⁽⁵⁾ यतो निर्दानं⁽⁶⁾ वयमेवंद्वयमतिगाढं कर्म बुद्धानां शासनमालिपेम । इति विस्तरः ॥

चन्द्रप्रदापसूत्रे⁽⁷⁾ऽप्यनथाववन्नमुक्तम् ।

नास्ति पापमकर्तव्यं कुमारौ⁽⁷⁾ तेषु भेष्यति ।

- 15 मा तेहि संस्त(55 b)वं सार्द्धं कुर्याः त्वं कालि पश्चिमे ।
 अलपे संलपेय्यासि कुर्यासी तेष्वगौरवं ।
 आनालीनः⁽⁸⁾ सत्करेय्यास्यप्रबोधयि कारणात् ॥

1) Not in lexx. The Tib. equiv. འཇུག་ (67 a. 1) confirms the meaning 'cen-
 sure' hitherto attested for *√kutt* by the Dhātup. only.

2) A curious Prakritic form (cf. infra p. 105). Compare *parigredha* in M.
 Vyutp. cx.

3) Supra p. 18. 7.

4) °mas MS.

5) mo MS.

6) Cf. *tato nidānam* Vajracch. § 8.

7) *rājakumārāṇām*, marg.

8) *anolīnaḥ* MS. *Anālīnaḥ* = «not depending». Tib. (67. b 1) ལུས་པ་མེད་
 Cf. *samlīna*, *āsi agra* MS.

वर्षाद्यं परिपृच्छित्वा यस्ते वृद्धतरौ भवेत् ।

कुर्यासि गौरवं तत्र शिरसा पादवन्दनैः ॥

न तेषां स्थलितं पश्येद् बोधिमण्डं विपश्यतां ।

प्रतिघातं न जनयेत् मैत्रचित्तः सदा भवेत् ॥

यद्येषां स्थलितं पश्येद्दोषास्तेषां न कीर्तयेत् ।

5

यादृशं काङ्क्षितं⁽¹⁾ कर्म तादृशं लप्स्यते फलं ॥

स्मितेन मुखचन्द्रेणा वृद्धेषु नवकेषु च ।

पूर्वाभाषी भवेन्नित्यं कृतमानस्य सर्वतः ॥

चोवीरैः पिण्डपातिश्च कुर्यात्तिषामनुग्रहं ।

एवं चित्तं प्रदध्यास्त्वं सर्वे भेष्यन्ति नायका । इति ॥

10

यस्य च बोधिचित्तोत्पादिके गौरवं प्रसादस्य नोत्पद्यते । तेन⁽²⁾ स्वदुर्गतिप्रपातभय-
नार्थं दृष्टादृष्टप्रामोद्यानुभवनार्थं स्वचित्तकलुषप्रसादनार्थं चित्तकल्यताचित्तकर्मण्यता
प्रतिज्ञाभार्यं च यथार्थगण्डव्यूहे बोधिचित्तोत्पादिकगुणा भगवदार्यमैत्रेयेणाचार्यमुधनम-
धिकृत्योद्भावितास्तथा भावयितव्याः ॥

एष दृष्ट्वा नरव्याधिपीडितान् प्राणिनां दुष्खशतिरूपदुतान् ।

15

जन्ममृत्युभयशोकापितान् तेष⁽⁴⁾ श्रित्य⁽⁵⁾ चरते कृपाशयः ॥

दुष्खयस्त्रपरिपीडितं जगत् दृष्ट्वा⁽⁶⁾ पञ्चगतिचक्रमण्डले ।

ज्ञानवज्रमयमेष ते दृढं दुष्खयस्त्रगतिचक्रभेदनं ॥

1) MS. °hiti. The marg. adds *kurmas te*, which looks like an emendation by some reader who did not understand the form in the text. Cf. Childers s. v. *karoti*.

2) The slightly involved syntax is summarized by a note in the margin: *tena prasādād [i-guṇā bhāvya itī yogah*.

3) Metre: Rathoddhatā.

4) *tāpīnan* H (v. p. 34, n. 4) fol. 252. b. 5.

5) *teshu* H.

6) *dṛśhṭa* H.

रामदोषतृणाखाणुकण्टकं दृष्टिसंगबहुकलसंकुलम् ।

सर्वज्ञेनपरिशोधनार्थिकः प्रज्ञलाङ्गलदृढ गवेषते ॥

मोक्षविद्यगर्हनाशयं जगत् प्रज्ञचतुर्कृतनष्टदैशिकं ।

तस्य तेन दिश[56 a]दैशिकः प्रभुः सार्थवाक् जगतो भविष्यति ॥

नास्तिधर्मत्रिविमोक्षवाङ्मनो ज्ञानखड्गपरिपुष्केशधर्मकः ।

प्रूरुमूतं श्रमयस्य दायको दैशिको हि जगतो भविष्यति ॥

धर्मनाव समुदानयत्ययं ज्ञानसागरपथं सुशान्ततः ।

शास्त्रित्ववरद्वीपनायकः कर्णाधारं त्रिभवाणवे श्रयम् ॥

ज्ञानरश्मिप्रणिधानमण्डलः सर्वसत्त्वभुवनावभासकः ।

10 धर्मधातुगगने समुद्रतो बुद्धमूर्धं समुद्देश्यते श्रयम् ॥

मैत्रिचन्द्रनसमाधिशतलः सर्वसत्त्वसमचित्तसुप्रभः ।

पुष्कतधर्मपरिपूर्णमण्डलो बुद्धचन्द्रं समुद्देश्यते श्रयम् ॥

आशये दृढतले प्रतिष्ठितो बोधिचर्यं अनुपूर्वं उन्नतः ।

सर्वधर्मरतनाकरो क्लृपं ज्ञानसारवरो भविष्यति ॥

15 बोधिचित्तभुजगेन्द्रसंभवो धर्मधातुगगने समुन्नतः ।

1) B², who cites M. Vyutp. only for this form connects it with *sthānu*. Cf. Pali.

2) *kam eṣa* H.

3) A curious form, *metri gratia*, for °*hāridyā*°; cf. Dh.-s. p. 49 § 67.

4) °*darṣanapr*° H.

5) Dh.-s. § 73.

6) °*putta* H.

7) °*ru* A.

8) Cf. Childers s. v. *bhavo*.

9) °*śanaḥ* H.

10) °*dhātugagamahāprabho* H.

11) *pakeḥa* marg. — a gloss suggested by the metaphor of the moon

12) *nāgarājaprabhavā meghā varshanti*, marg.

धर्ममंघपुगपत्प्रवर्षणीः सर्वश्रुक्ताफलशस्यं वर्धनः ॥

श्रुद्धि⁽²⁾ वर्ति त्रिमलत्तमोऽप्यहं मैत्रिस्त्रेकस्मृतिभाजनं दृढम् ।

बोधिचित्तविमलाग्निसुप्रभम् धर्मदीप समुक्त्वालागिष्यति ॥

बोधिचित्तकललः कृपाबुद्धौ मैत्रपेशिरचलाशयो घनः ।

बोधि अङ्गमनुपूर्वसंभवो बुद्धगर्भं श्रुयुं संप्रवर्धते ॥

5

पुण्यगर्भमभिवर्द्धयिष्यति प्रज्ञगर्भमभिशांधयिष्यति ।

ज्ञानगर्भं समुद्देश्यते श्रयं यादृशः प्राणिधिगर्भसंभवः ॥

ईदृशाः करुणामैत्रधर्मिताः सत्वमोचनं मतो कृताशयाः ।

दुर्लभा जगि सदेवमानुषे यादृशो श्रुयुं विशुद्धमानसः ॥

ईदृशाशयसुमूलसंस्थितो ईदृशो दृढप्रयोगवर्द्धितः ।

10

ईदृशस्त्रिभक्तादनप्रभो ज्ञानवृत्तफलदः सुदुर्लभः ॥

एष सर्वगुणसंभवार्थिकः सर्वधर्मपरिपू[56 b]च्छनार्थिकः ।

सर्वसंशयविदारणार्थिकः सर्वमित्र भजते⁽¹⁰⁾ घतन्द्भितः ॥

1) °ne H.

2) °ddha H.

3) The t is doubled *metri gratia* apparently. *malā* = Tib. མོ (68. a. 7). Cf. Jäschke p. 262.

4) °ttamohanī H.

5) *ujjv* as a short syllable is strange even in a Gāthā-passage; but the reading is confirmed by the Tib. མར་མེ་ ... འབར་མེ་ In II. the text has been altered; it appears now to read: *dharmadvipa-maitra ya janayishyati*.

6) *ayanī* says the marginal glossator, more reasonably than Rāj. Mitra, pref. to Lalitav. p. 31 ('*ayu* for *eshah*').

7) *jñānag*° H.

8) *icchāpūrvam bhāṣhakaḥ satvamocanasya marg.*

9) *kalyāṇamitrāṇi bhajate marg.* (recent hand).

10) *trishṇā* H.

एष मारकलिल्लेशसूदनो एष दृष्टिमल्लेशशोधनः ।

एष सर्वज्ञमोक्षोद्यतो एष ते सद्विशेषपण्डितः ॥

एष दुर्गतिविशोधयिष्यति स्वर्गमार्गमुपदर्शयिष्यति ।

मोक्षमार्गमुपनेष्यते जगद्वादशगुणपथे प्रतिष्ठितः ॥

5 एष सर्वतदुल्लेखमोचको ।

एष सर्वगतिसौख्यदायकः ।

एष सर्वभयप्राक्क्षेपको ⁽²⁾ ।

भेष्यते भवगतीनिःसूदन ⁽³⁾ । इति ॥

एवमनया भावनयानर्थविवर्जनं मुक्तिं भवति । तथाध्याशयसञ्चोदनसूत्रेऽप्यनर्थवि-
 10 वर्जनमुक्तं । चतुर्भिर्मैत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलः पश्चिमाया पञ्चश-
 त्या ⁽⁴⁾ संदर्भविप्रलोपे वर्तमाने ऽन्तर्गन्धुपकृतः स्वस्तिना ⁽⁵⁾ परिमोक्ष्यते ॥ कतमैश्चतुर्भिः ।
 श्रौतस्वखलितप्रत्यवेक्षणतया । परेषां बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानामापत्यचोदनत-
 या । मित्रकुलभित्तादकुलानवलोकनतया । अमनस्कवचनप्रतिविरमणतया । एभिर्मैत्रेय
 चतुर्भिरिति पूर्ववत् ॥ अपरैश्चतुर्भिः । कतमैः । अल्पश्रुतसत्त्वपरिवर्जनतया । पर्षदनुपादा-
 15 नतया । प्राप्तशय्यासननिषेवणतया च । श्रौतमदमशमथयोगमनुपुक्ततया च । एभिश्चतुर्भि-
 रिति विस्तरः ॥

पुनरत्रैवाह । आदिकर्मिकेण मैत्रेय बोधिसत्त्वेन प्रज्ञाबलाधानप्राप्तेन लाभसत्कारप-
 रिवर्जितेन लाभसत्कारदोषदर्शना भवितव्यं ॥ पे ॥ संगणिकारामपरिवर्जितेन संग-

1) bhaya A.

2) °dano H.

3) bhāvatini H.

4) See p. 88, note 6.

5) This form found hitherto in Sk. lex. only (cf. Zachariae, Die ind. Wörterb., p. 24, n. 9). For Pali cf. Childers s. v. sotthi sub fin.

6) Correct to °yogānuy° ?

णिकारामदोषदर्शिना भवितव्यं । भाष्यारामपरिवर्जितेन भाष्यारामदोषदर्शि[57 a]ना भ-
 वितव्यं । निद्रारामवर्जितेन निद्रारामदोषदर्शिना भवितव्यं । कर्मरामवर्जितेन कर्मराम-
 मदोषदर्शिना भवितव्यं । प्रपञ्चारामवर्जितेन प्रपञ्चारामदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ इह
 मैत्रेय बोधिसत्त्वेन मत्सत्त्वेन रागसंज्ञननो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । स्मृतिविधेय-
 करो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । लाभालाभतया उन्नामावनामकरो लाभसत्कारः प्र- 5
 त्यवेक्षितव्यः । मोक्षोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । कुलमात्सर्याध्यवसानो
 लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । घातमार्थनिष्पादनतया शाख्योत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्य-
 वेक्षितव्यः । चतुरार्यवंशपरिवर्जनतया घाट्टोक्त्यापत्राप्यसंज्ञननो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः । एवं सर्वबुद्धाननुज्ञानो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । मानमदोत्पादनो लाभस-
 त्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । गुह्यणामवमाननो लाभसत्कारः । मारपत्तो लाभसत्कारः । एका- 10
 तप्रमदमूलः कुशलमूलापकरणो लाभसत्कारः । विद्युच्चक्राशनिमदशो लाभसत्कारः ।
 ब्रह्मपलिगोधपलिगुह्यो⁽⁸⁾ मित्रकुलभिन्नादकुलावलोकनो दीर्घनस्यसंज्ञनः । बुद्धिविधाम-
 यो लाभसत्कारः प्रियवस्तुपरिणामनतया शोकभाजनो लाभसत्कारः । चतुःस्मृत्युपस्थान-⁽⁴⁾
 संमोषणः शुक्लधर्मदुर्बलीकरणः चतुःसम्यक्प्रकाशपरिष्कारणकरो लाभसत्कारः । मध्य-
 भिन्नापरिष्कारणकरोः । पूर्व सत्कारपश्चादसत्कारकरणः । अमित्रसत्करणमित्रप्रकाशो 15
 लाभसत्कारः । पराभिसंधानतया गणिकासदृशः । ध्याना[57 b]प्रमाणपरिवर्जनः । नरक-
 तिर्यग्योनियमलोकप्रयासनो लाभसत्कारः । देवदत्तोद्भक्तसमाचारो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः ॥

1) The Tib. (69 b. 1) renders this word here and below (57 b.) by 'རྒྱུ་མཉམས་', the ordinary word for caste or family.

2) These two forms have hitherto been attested by the M. V yu t p. (xiv. 50, 51) only.

3) Supra p. 100, note 2.

4) Dh.-s. 44.

5) Ibid. 45.

इमे एवंत्रया मैत्रेय लाभसत्कारे आदीनवा ये बोधिसत्त्वेन प्रत्यवेक्षितव्याः । प्रत्यवे-
 द्य चाल्पेच्छतायां रत्नव्यं न परितप्तव्यं । तत्कस्य केतोः । अल्पेच्छस्य हि मैत्रेय इम एवं-
 त्रया दोषा न भवन्ति न चास्यात्तराया भवन्ति बुद्धधर्माणां । अनिर्विषयश्च भवति गृह्-
 प्रव्रजितेभ्यः । अनुरतणीयश्च भवति देवमनुष्याणां परिशुद्धाशयस्थितः । असंत्रस्तश्च भव-
 5 ति सर्वदुर्गतिनिपातेभ्यः । अनभिभूतश्च भवति तर्जनाविगतः । असंकार्यश्च भवति मार्वि-
 षपविमुक्तः । अधर्षणीयश्च भवति सर्वव्यसनैः । अभिलषणीयश्च भवति देवमनुष्याणां ध्या-
 नाभ्यासायस्थितः । स्पृष्टश्च भवति मायाशास्त्रप्रकीर्णो ऽप्रमत्तश्च भवति पञ्चकामगुणदोष-
 दर्शी यथावादी तथाकारी भवत्यार्यवंशे स्थितः । अभिलषितश्च भवति विद्वद्भिः सन्नृ-
 चारिभिः । इमां मैत्रेय एवंत्रयामनुशंसां विदित्वा पण्डितेन बोधिसत्त्वेनाध्याशयेनाल्पेच्छ-
 10 तायां रत्नव्यं । अल्पेच्छता आमेवितव्या सर्वलाभसत्करप्रकाशायेति ॥

संगणिकामधिकृत्यारु । विज्ञस्य⁽¹⁾ रागं विज्ञस्य दोषं

न तिष्ठते संगणिकामु योगी ।

भवत्यसौ तत्प्रवणस्तन्निभः⁽²⁾ ।

एतेन दोषेण रतिं न कुर्यात् ।

15 औद्धत्यं हास्यं च तथा वितर्का ।

भवत्यमी संगणिकामु सर्वे ॥

संकीर्णचारी हि भवत्यसंवृतः ।

करोति यः संगणिकामसाराम् ॥

लोकस्य मन्त्रेषु रमन्ति बाला ।

20 क्रीपन्ति चेकाग्रकथासु बालाः ।

1) This form is not quoted: but cf. Sk. & Pali *jahita* and Pali *jahivā*.

2) The scansion *tānnimnaḥ* is curious. For a similar juxtaposition of *nimna* and *pravāṇa* (cf. Pali *tappono*) see M. Vyutp. XXX. 3, 4. As to the metre compare p. 43, note 2.

प्रदोष वर्धेति वितर्क उत्सदा ।

एतेन दोषेण न तत्र राजते ⁽¹⁾ ॥

न वर्धते चापि श्रुतेन भित्तुः ।

अपुक्तमन्त्रेषु रतिं जनिता ।

तस्मात् [58 a] परित्यज्य अपुक्तमन्त्रान् ।

5

धर्मे रतिं विन्दथ ⁽²⁾ नित्यकालम् ॥

मकुन्नशो ऽष्टानि मया स्वकानि ।

त्यक्तानि बोधिं प्रतिकाङ्क्ष तर्हि ।

न चास्मि तृप्तः शृणुमान धर्मे ।

ते खेदमेव्यन्ति शृणोति ⁽³⁾ धर्मम् ॥

10

सर्वेण सर्वे परिवर्जनीया ।

अपुक्तमन्त्राश्च अशिष्टमन्त्राः ।

धर्मे वरे तत्र रतिं जनेथ ⁽³⁾ ।

यो दुर्लभः कल्पशतैरनेकैः ॥

वने वसन्तेन गुणार्थिकेन ।

15

परस्य दोषा न हि वीक्षितव्याः ।

अहं विशिष्टो अहमेव श्रेष्ठो ।

न एव चित्तं समुपादनीयम् ⁽⁴⁾ ॥

1) The MS. appears to read *na tatra rajāte*. But as the Tib. has མེ་རྒྱལ་སྤོ་ it seems best to read either as above suggested (with extra syllable as in the previous hemistich and often in this poetry); or else *na tatra jāte*, a form which might stand in a *gāthā* for *jāyate*.

2) Compare p. 61, note 1.

3) So I propose for the unmetrical *gr̥numāna* repeated here in the MS.

4) For °utpād° through an intermediate form (cf. Pali) °uppād°; or from °ā-dā?

मदो अयं सर्वप्रमादमूलो ।
 न कीनभिन्नू अवमन्यितव्याः ।
 अनुपूर्वं एषो इह शासनस्य ।
 नैकेन जन्मेन लभेत बोधिम् ॥

- 5 अत्रेव भाष्याराममधिकृत्याह ।
 अगौरवो भोति⁽¹⁾ श्रुतेन मतो ।
 विवादमन्त्रेषु निविष्ट भोति ।
 मुषितश्रुतिश्चापि असंप्रजन्यो⁽²⁾ ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
- 10 अध्यात्मचित्तात् मुद्गर भोती ।
 चित्तं न कायश्च प्रसन्न भोति ।
 उन्नामनामानि बहूनि⁽³⁾ गच्छन्ती ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
- सद्धर्मचित्तात् प्रणष्ट बालः ।
- 15 सुकर्कशो भोति अस्निग्धचित्तः ।
 विपश्यनायाः शमथाच्च हरे ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
- अगौरवो भोति सदा गुह्यणा ।

1) bhavati MS.

2) Tib. བཤེན་པར་འཇུག་ཞེས་པའི་དེད་མེད་པར་འཇུག་ (70 b. 6). *mushita-gruti* must be taken (if indeed the reading is correct) as formed on the analogy of *mushitasmr̥ti* a form occurring both in classical and Buddh. Sanskrit. With *asamprajanya*, also a new form, cp. Pali *sampajañña*.

3) Margin: a . . *utkarshāpakarshavitarkabahulāh*. The Tib. however appears to understand the passage as referring to pride (ཤེད་ས་པ་) and its reverse,

पल्लिगोधमन्त्रेषु रतिं जनिता ।

असारस्थायी परिकीर्णप्रज्ञो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

अमानितो देवगुणैः स भोति ।

नाप्यस्य तस्मिन् स्पृक् संजनन्ति ।

5

प्रतिसंविदातो भवती विक्रीनो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

परिभाष्यते चापि स पण्डितेभिः ।

ये कचिदस्ती पृथकायसानी ।

निरर्थकं ज्ञोवितु तस्य भोती ।

10

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

स शोचते कालु करोतु⁽⁴⁾ बालः ।

प्रतिपत्ति क्रीनोऽस्मि किमद्य कुर्या ।

सुदुष्खितो भोति अलब्धगाथो⁽⁵⁾ ।

भाष्ये रमत्तस्य [58 b] इमे हि दोषाः ॥

15

चलाचलो भोति तृषां यथेरितं ।

विचिकित्सते एवमसौ न संशयः ।

न तस्य ज्ञातु दृढ बुद्धि भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

1) Cf. supra p. 100, note 2. The glossator adds *grāmajāla* (does he mean *indrajāla*?).

2) *Bahubhāshitri* marg.

3) Hitherto found in the form °*saṃvid* only: but cf. Pāli *paṭisambhidā*.

4) *kālam kurvan* marg.

5) *evam me bhaviṣhyati* *pratiśkṛtā* marg. This use of *gāḍha* is best explained, perhaps, by the meaning 'Verlangen' (*lipsāyām*) quoted in B. R. from Lexx. only. The Tib. (71 a. 3) renders the word simply ལོ་ཤོ་ 'bottom, depth'.

नटा यथा तिष्ठति रङ्गमध्ये ।

अन्यान श्रूणाणां⁽¹⁾ गुणान्प्रभाषते ।

स्वयं च भोती प्रतिपत्तिक्वीनो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे किं दोषाः ॥

5 शठश्च सो भोति लघुर्निराशः ।

पुनः पुनश्चारभते विवादम् ।

सो ह्ररतो श्रार्पधर्मस्य⁽²⁾ भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे किं दोषाः ॥

संकुप्यते सत्कृत श्रत्यस्थामः ।

10 प्रकम्पते विप्रकृतो घनानो ।

कपिर्यथा चञ्चलचित्त भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे किं दोषाः ॥ पे ॥

रमित्वा भाष्यस्मि चिरं पि कालं ।

न विन्दते प्रीतिमिहात्मसौख्यं ।

15 वरं किं एकस्य पदस्य चित्तना ।

प्रीतिं पदे यत्र लभेदनत्ताम् ॥

नेतुवचे सारमिहास्ति किञ्चिन्-³

मध्येऽस्ति तत्सारं सुप्रेमणीयः ।

भुक्त्वा त्वत्तं नेक् पुनः सशक्यं⁽³⁾ ।

20 लब्धुं नरेणोत्तरसं प्रधानम् ॥

1) *anyeshām Bhīmādiçūrāṇām* marg.

2) The metre would require a correction to -*dhrama-* (*ādhra* being allowed in this verse) or -*dhama-*, both of which occur in the Açoka inscriptions.

3) *sa-* is merely intensive; cf. *saçet*. The Pali *saçakkam*, acc. to Ch., is adverbial only.

यथा त्वचं तद्वद्वैक्लि भाष्यं ।

यथा रसस्तद्वद्विक्लि भाष्यं ।

तस्माद्वि भाष्ये तु रतिं विक्लि ।

चित्तेषु अर्थे सदा अग्रप्रमत्ताः ॥

निद्राराममधिकृत्याक् ।

5

मरुच्च सो वर्धति मोक्षालं ।

विचिकित्सको⁽¹⁾ भोति स दृष्टिप्राप्तः ॥

दृष्टीकृतान्यस्य बहूनि⁽²⁾ भोति ।

यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

प्रज्ञा च तेषां भवती मुहुर्बला ।

10

परिकीयते⁽³⁾ बुद्धि न तस्य भोति ।

ज्ञानाच्च सो कीयति नित्यकालं ।

यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

कुसीद अज्ञो अलसो अग्रज्ञो ऽमनुष्य अवतारं लभेति तस्य ।

विकृष्टयते च वने वसतं यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

15

कुशलेन चित्तेन सदा अनर्थिको ।

धर्मे च कृन्दो न किं भोति तस्य ।

अधर्मकायश्च स भोति भूयो यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

सद्धर्मकृन्देन विक्रीनमूढः परिकीयते सर्वगुणोक्तिं बा[59 a]लः ।

शुक्लं च घातेति तमोऽधिगच्छती ।

20

1) *prajñāmāndyāt* marg.

2) *vighātini* marg.

3) *prajñātah* marg.

4) Scan *otāra*; cf. Pali.

यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥

अविशार्दो भोति प्रलीनचित्तः ।

प्रामोद्य तस्यो भवती न नित्यं ।

निद्रपापग्रस्तः शिथिलाङ्ग भोति ।

5 यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥

आत्मा तु ज्ञात्वा च कुसीदप्रातः ईर्ष्यायते वीर्यबलैरूपेताम् ।

वीर्यान्वितानां च अवरणं भाषते यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥ पे

यत्सर्वदुष्कृतस्य तमस्य नाशनं ।

अपायपरिवर्जनताय मूलं ।

10 सर्वेऽपि बुद्धिर्हि सदा प्रशस्तं ।

तं वीर्यमार्थं सततं भग्नस्व ॥

कर्मराममधिकृत्याह ॥

सुदुर्वचो भोति गुह्यमि चोदितः ।

प्रदक्षिणं गृह्णाति नानुशासनं ।

15 विपन्नशीलश्च स भोति क्षिप्रं ।

दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥

उत्कण्ठितो⁽¹⁾ भोति स नित्यकालं ।

गृह्णत्यधर्माणि सदा विचिन्तयन् ।

ध्यानप्रवृत्तिश्च न तस्य कृत्यं ।

20 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥

तीव्रश्च संजायति तस्य रागो ।

रसार्सेषु ग्रसितः स मूर्च्छितः ।

न तुष्यतेऽसावितरेतरेण ।
 दोषा श्रमी कर्मरते भवन्ति ॥
 मृकृत्या⁽¹⁾ च भोती परिषाय तुष्टो ।
 स दुःखितो भोति तया विह्वलः ।
 मङ्कोर्णा भोती सपथेह गद्गो ।
 दोषा श्रमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥
 दिवा च रात्रौ च अनन्यचित्तो ।
 भक्ते च चोडे⁽²⁾ च भवत्यभीष्टा ।
 स्वनर्थिको भोति गुणैः स सर्वदा ।
 दोषा श्रमी कर्मरते भवन्ति ॥
 कृत्यान्यसौ पृच्छति लौकिकानि ।
 श्रुक्तमन्त्रैश्च रतिं प्रयाति ।
 पुक्तैश्च मन्त्रैः स न विन्दते रतिं ।
 दोषा श्रमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥

10

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो मरुसत्त्वो भगवत्तमेतद्वोचन् । सुपरीतप्रज्ञास्ते भगवन् 15
 बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति विह्वलप्रज्ञा ये ऽग्रधर्मान् वर्जयित्वा क्लानानि कर्माण्यारप्स्यन्ते ॥
 एवमुक्ते भगवान्मैत्रेयं बोधिसत्त्वं मरुसत्त्वमेतद्वोचन् । एवमेतन्मैत्रेय । एवमेतद्यथा वद-
 सि [59 b] सुपरीतप्रज्ञास्ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति ये ऽग्रधर्मान्परिवर्जयित्वा क्लानानि क-
 र्माण्यारप्स्यन्ते । अथ त्वारोचयामि ते मैत्रेय प्रतिवेदयामि ते । न ते बोधिसत्त्वास्तथागत-

1) Apparently to be scanned as dissyllable, if the reading be correct.

2) *Sayathā* is the form (cf. *saced*) postulated by Trenckner (apud Childers 473) as the original of Pali *seyyathā*; though a course *sā* may be here simply the pronoun.

3) Evidently a proverbial phrase for 'food and raiment'. Cf. *Saddh.* - P. cited by B. R. s. v. *coḍa*.

शासने प्रवृजिता येषां नास्ति योगो नास्ति ध्यानं नास्ति प्रज्ञाणां नास्त्यध्ययनं नास्ति
 बाहुभ्युत्पत्त्येष्टिः । अपि तु मैत्रेय ध्यानप्रज्ञाप्रभावितं तथागतशासनं ज्ञानसंस्कृतं ज्ञा-
 नसमाहितं अभियोगप्रभावितं । न गृह्णिकर्मासवैयापृत्यप्रभावितं । अयुक्तयोगानामेतत्कर्म
 संसाराभिरतानां यदुत वैयापृत्यं ⁽¹⁾लौकिककृत्यपल्लिगोधः । न तत्र बोधिसत्वेन स्पृको-
 6 त्पादयितव्या । सचेन्मैत्रेय वैयापृत्याभिरतो बोधिसत्त्वः सत्परत्नमयैः स्तूपैरिमं त्रिसाकृत्-
 मकासाकृत् लोकधातुं पूरयेत् । नार्हं तेनाराधितो भवेयं न मानितो नापि सत्कृतः ॥
 पे ॥ तत्र जम्बूद्वीपः पूरितः स्याद्वैयापृत्यकौर्बोधिमतैः । सर्वेस्त्वेरेकस्योद्देशस्वाध्याया-
 भियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या करणीया । जम्बूद्वीपप्रमाणौद्देशस्वाध्यायाभि-
 युक्तैर्बोधिमतैरेकस्य प्रतिफलयनाभियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या कर्तव्या ॥
 10 पे ॥ तत्कस्य हेतोः । दुष्कर्ममतत्कर्म यदुत प्रज्ञाकर्म । उत्तरं निरुत्तरं सर्वत्रैलोक्यप्र-
 तिविशिष्टमभ्युद्धतं तस्मात्तर्हि मैत्रेय बोधिसत्वेन योगार्थिकेन वीर्यमारब्धुकामेन प्रज्ञा-
 यामभियोक्तव्यमिति ॥

प्रपञ्चाराममधिकृत्याक् ।

अष्टाक्षणां ⁽²⁾तस्य न भोति द्वेरे ।

15 क्षणसंपदां ⁽³⁾तस्य न भोति श्रेष्ठा ।

एते अनर्था स्य भवन्ति नित्यं ।

दोषा अमो तस्य प्रपञ्चचारिणः ॥ पे ॥

दोषानिमान्सन्यगवेत्य पण्डितः सर्वान्प्रपञ्चान्परिवर्जयति ।

सुलभा अनर्था हि प्रप[60 a]ञ्चचारिणः ।

20 तस्मात्प्रपञ्चेन न संवसेत ॥

1) I retain here (cf. contra 50. 15, 55. 6) the MS. reading, finding some authority (Mañkha ap. Zachariae, Beitr. ind. lex. p. 82) for the form.

2) Supra p. 2. 1, 4; cf. M. Vyutp. cxx. 1.

3) Dh. -s. § 134.

यायाच्छतं योन्ननकं परं वरं ।

यत्र प्रपञ्चो स्तिष्ये⁽¹⁾ विप्रको वा ।

न तत्र वासं न निकेतु कुर्यान्मुहूर्तमात्रं स्तिष्ये⁽¹⁾ यत्र लोशः ॥

नार्थार्थिकाः प्रव्रजिता गुणार्थिकाः ।

मा विप्रकं कुर्वथ दुस्तचिताः ।

5

न वोऽस्ति तेत्रं न कृषिर्वणिष्या ।

स्युर्यस्य अर्थाय प्रपञ्च एते ॥

न पुत्र धीता न च वोऽस्ति भार्या ।

न चास्य मित्रं न च बन्धुवर्गः ।

दास्यो न दासा न च ईश्वरत्वं ।

10

मा विप्रकं कुर्वथ प्रव्रजिता ॥

काषायवस्त्राणि गृहीत्वा श्रद्धया ।

शातप्रशातैर्हि निषेचितानि ।

शातप्रशाता उपशात भोथ ।

प्रपञ्च वर्जितं जनेथ त्वात्तिम् ॥

15

अशोविषाव्रतथ रौद्रचित्तान् ।

नृकाश्च तिर्यग्विषयो यमस्य ।

प्रपञ्चचारस्य न भोति हरे ।

तस्माद्धि त्वातो जनयेत वीर्यम् ॥ पे ॥

इमेन योगेन लभेत शुद्धिं ।

20

ता⁽³⁾पिपित कर्मावर्णं अशेषं ।

धर्षेति मारं सचलं सत्राकृतं यो धीरु तस्यैव जनेति त्वात्तिम् । इति ॥

1) Apparently for *syāt* (Pali *siyā*; Aṣoka *siyā*).

2) *pa* added in margin; but the whole line seems corrupt as regards metre.

सन्नेपतस्तत्रानर्थविवर्जनमुक्तं । तस्मात्तर्हि मैत्रेय बोधिसत्त्वयानिकेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रा वा पश्चिमायां पञ्चशत्या⁽¹⁾ सद्धर्मप्रलोपे वर्तमाने ऽन्ततनानुपकृतेन स्वस्तिना परिमोक्तुकाग्नेन सर्वकर्मवर्णानि तपयितुकाग्नेनासंसर्गाभिरतेन भवितव्यमरण्यवनप्रा-
 त्तवासिनानभिपुक्तसत्त्वपरिवर्जितेनात्मस्खलितगवेषिणा परस्खलितागवेषिणा तुष्णी-
 5 भावाभिरतेन प्रज्ञापारमिताविहाराभिरतेनेति ॥

आर्यरत्नमेधेऽप्यनर्थवर्जनमुक्तं । तावत्पिण्डाय चरति यावदस्य कार्यस्य प्राप्तिर्भव-
 ति । अन्यत्र पेषु स्थानेषु चाण्डा वा कुक्कुरास्तरूणावत्ता वा गावः प्रकृतिडुःशीला वा
 तिर्यग्योनिगता । अवकृठनाभप्राया वा स्त्रापुरुषदारकदारका जुगुप्स[60 b]तान वा
 स्थानानि । तानि सर्वेण सर्वं वर्जयतीति ॥

10 अनेनैतदर्शितं भवति यदृष्टे ऽपि बाधाकर एवविधे⁽²⁾ तद्वर्जयत आपत्तिर्भव-
 तीति ॥

अथ पदेवमाख्यनर्थवर्जनमुक्तं केनैतलभ्यते सर्वनिष्फलस्यन्दवर्जनात् । फलमत्र
 परार्थ⁽³⁾ । तदर्थं यः स्यन्दो न संवर्तते । स निष्फलत्वाद्वर्जयितव्यः ॥

यथा चन्द्रप्रदीपसूत्रे कायसंवरमध्ये पठ्यते । न कृस्तलोलुपो भवति न पादलोलुपः
 15 कृस्तपादसंयत इति ॥

तथा दग्धर्मकसूत्रेऽपि देशितं कृस्तवित्तेपः पादवित्तेपो ऽधावनं परिधावनं लङ्घनं
 प्लवनमिदमुच्यते आपदौल्लस्यमिति⁽⁵⁾ ॥

1) *pañcās*° MS. I have again followed the Tib.; see p. 88, n. 6.

2) *°karam evamvidham*, MS.

3) *satvārthaḥ* corrected to *parārthaḥ*. The Tib. (73. b. 7) གཤམ་གྱི་རྩོད་ confirms our reading.

4) *syanda* (*syandana* p. 119. 1) apparently = 'waste, streaming away'. The Tib. has གློལ་བ་ 'cleaning away', 'removal'; compare the beginning of Chapter VI.

5) Hitherto in lexx. only; M. Vyutp. cix. 20. cited and corrected in Bōhtl.²⁴ Nachtr. Cf. Pali *duṭṭhulla*.

आर्यधर्मसंगीतिमूत्रे तु यथा बोधिसत्त्वानां पार्यादन्त्यकर्म न कल्पते । तथा स्पष्टमेव परिदीपितं यत्किञ्चिद्भगवन् बोधिसत्त्वानां कायकर्म यत्किञ्चिद्वाक्कर्म यत्किञ्चिन्मनस्कर्म तत्सर्वं सत्त्वावेतितं प्रवर्तते मक्काकरूणाधिपतेयं⁽¹⁾ सत्त्वकृताधिष्ठाननिमित्तं सर्वसत्त्वकृतिसुखाध्याशयप्रवृत्तं । स एवं कृताशयः एवं संज्ञोभवति । सा गया प्रतिपत्तिः प्रतिपत्तव्याया सर्वसत्त्वानां कृतायक्का सुखायक्का च ॥ पे ॥ आयातनेषु शून्यग्रामवत्प्रत्यवेक्षणा 5 प्रतिपत्तिः । न चायातनपरित्यागे स्पृक्यतीति ॥

आर्यगगनगङ्गमूत्रेऽप्युक्तं । तद्यथापि नाम किद्धान्माहृतः प्रविशति । एवमेव यतो यत एव चित्तस्य किद्भं भवति ततस्तत एव मारोऽवतारं लभते । तस्मात्सदाकिद्भचित्तेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । तत्रेयमकिद्भचित्ता यदिदं सर्वाकारज्ञतायाः शून्यतायाः परिपूरिति⁽²⁾ ॥

10

का पुनरियं सर्वाकारवरोपेता शून्यता । येयं बोधिसत्त्वचर्याया अपरित्यागेनाभ्यस्यमाना । अभ्यस्ता वा । सर्वभावशून्यता । एषा च रत्नचूडमूत्रे विस्तरेणाख्याता ।

तथाल्लयमार्तिमूत्रे ऽपि दर्शितं । पापका[61 a]नामकुशलानां धर्माणां प्रकाणाय कुन्दं ज्ञनयतो⁽³⁾त्थेन प्रस्तावे यानि चान्यानि पुनः कानिचिद्व्यान्यपि चित्तविक्षेपकाराणि यानि समाधिस्कन्धस्य विपत्ताय संवर्तन्ते । अयमुच्यते समाधिर्विपत्तः । यावदिमे उच्यन्ते पा- 15 प[का] घकुशला धर्मा इति ॥

ज्ञिताममुच्चये शीलपारमितायामनर्थविवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥ ॥

1) A form new to Skt.; but see Ch. s. v. *ādhipateyya*.

2) Hitherto in lex. only. «Erfüllung» Mahavyutp. 244. 71. Richtig Pali *pāri-pūrī*, Böhtl.² Nachtr.

3) M. Vyutp. xxxix. 2.

VI.

आत्मभावज्ञा पटः परिच्छेदः

उक्तं निष्फलस्यन्दवर्जनं । कथमेतत्सिध्येदित्याह⁽¹⁾ । एतत्सिध्येत्सदा स्मृत्येति ॥

द्वादशेमाः स्मृतयो निष्फलस्यन्दवर्जनाय संवर्तन्ते । यदुत । तथागताज्ञानतिक्रमानुपा-
 5 लनविपाकगौरवस्मृतिः । सर्वकायस्य निश्चलस्वभावताप्रतिष्ठिततानुस्मृतिः । सति स-
 त्वार्थे यदङ्गमनुपयोगि तद् दृढतरस्मृत्यपेक्षानिश्चलमाध्यकन्दपरापत्तिकृतं सर्वधोरचेष्टा-
 स्मृतिः । न चास्य भयोत्सवादि⁽³⁾संबन्धसंभवे ऽङ्गमुक्तस्मृतिः । ईर्ष्यापश्रच्चतुष्कालेपनिवृत्तपण-
 स्मृतिः । अन्नराक्षसा चर्षापथविकोपा⁽⁵⁾रक्षणार्थमीर्यापथसंपदवलोकनस्मृतिः । भाषणकाले
 चातिप्रसादीदृत्यसंरम्भपक्षपातादिवशादतिमात्राप्राप्तादिकस्तपादशिरोमुखविकारनिय-
 10 मनस्मृतिः । यः श्रौता वक्तव्यः स यावन्मात्रेण धनिनार्थं ज्ञानाति । तदनतिरेकेण स्व-
 रेणा भाषणास्मृतिरन्यत्र पराप्रङ्कादोषसंभवात् । अशिक्षितजनसमागमसङ्कटे स्वचित्त-
 च्छितप्रसादनादितात्पर्यस्मृतिः । चित्तमत्तद्विषय⁽⁷⁾ शमयस्तम्भे नित्यबद्धस्मृतिः । मुकुर्मु-
 कुश्च चित्तावस्थाप्रत्यवेक्षणस्मृतिः । मरुजानसंपातं प्रायोऽन्यकार्यत्यागेनापि यथोक्तस्मृ-
 तिरज्ञातात्पर्यस्मृतिरिति ॥

1) For our author's views on the importance of *smṛti*, compare Bodhicaryāvatāra Ch. V.

2) *tyāgādāne* marg.

3) See Bodhic. V. 42 for the same compound.

4) Tib. (74. b. 6) ལུས་པོ་སྐྱོད་ 'having moved the limbs, agitated the body' (?).

5) The compound is new. Tib. འབྲུག་སྐྱོད་ 'disorder'.

6) *atyuccanīcatva* marg.

7) Cf. Bodhic. V 2, 3 for the metaphor.

एवमेताभिः स्मृतिभिर्निष्फलस्यन्दनवर्जनं सिध्यति । सा च स्मृतिस्तीव्रादरादवेत् । तत्रादरः कार्येषु स[61 b]र्वाभावेनाभिमुख्यम् । अत्रज्ञाप्रतिपत्तः । अयं चादरः शमयमाकात्म्यं ज्ञात्वा तात्पर्येण ज्ञायते । कस्तावदयं शमो नाम । य आर्यान्तयमतिमूत्रे शमश्च उक्तः ॥

तत्र कतमा शमयान्तयता । या चित्तस्य शान्तिरूपशान्तिरिविज्ञेयकेन्द्रियसंयमः । अनु-
द्वतता । अनुवृत्तता । अचपलता । अचञ्चलता । सौम्यता । गुप्तता । कर्मायता । आशानेयता । एका- 5
यता । एकारामता । संगर्णाकारवर्जनता । त्रिवेकरतिः । कायविवेकशान्तिविधमो । ऽरण्यमुखम-
नमिकारताल्पेच्छता । यावदीर्यापयगुप्तिः । कालज्ञता । समयज्ञता । मात्रज्ञता । मुक्तिज्ञता ।
सुभरता । सुपोषतेत्यादि ॥

किं पुनरस्य शमस्य माकात्म्यं यथाभूतज्ञानव्रजनशक्तिः । यस्मात्समाहितो यथाभूतं
प्रज्ञानातीत्यवदन्मुनिः ॥

10

यद्योक्तं धर्मसंगोनौ । समाहितमनसो यथाभूतदर्शनं भवति । यथाभूतदर्शिनो बोधिसत्त्व-
स्य सत्त्वेषु महाकरुणा प्रवर्तते । एवं चास्य भवति । इदं मया समाधिमुखं सर्वधर्मयथाभू-
तदर्शनं च सर्वसत्त्वानां निष्पादयितव्यं । स तया महाकरुणया संचोद्यमानो ऽधिशीलमधि-
चित्तमधिप्रज्ञं च शिखां परिपूर्णां चतुरां सम्यक्संबोधिर्मभिसंबुध्यते । तस्मान्मया शीलसु-
स्थितनाप्रकम्पेनाशिशिलेन भवितव्यमिति । इदं शमयमाकात्म्यमात्मनः परेषां चानन्ताया- 15
यादिदुःखसमातिक्रमान्तलौकिकलोकोत्तरमुखसंपत्प्रकर्षपारप्राप्त्यात्मकमवगम्य तदभि-
लाषिणातापो भावयितव्यः । आदीप्तगृहान्तगतेनेव शीतलव्रत्ताभिलाषिणा । तेन तोत्र
आदरो भवति शिलासु । तेनापि स्मृतिरूपतिष्ठति । उपस्थितस्मृतिर्निष्फलं वर्जयति ।

1) See p. 26 note 3 and add ref. to Burnouf, Lotus p. 289 and Vaijayanṭi p. 111, 187. The present abstract form is new.

2) B. and R. refer to Cat. Br. 11. 5.7.1 (= Weber p. 867) only.

3) For this group cf. M. Vyutp. (126. 41—48).

4) Hitherto in M. Vyutp. (126. 28) only.

5) This paragraph is cited in the comm. to the Bodhicaryāvatāra, Ch. IX, (ed. de la Vallée-Poussin, p. 237), with variants: *asya śamathasya . . . tasyātmāhīto* [for *tasmāt samāhīto*?] and *uktavān munir iti*. Compare *ibid.* p. 235. 15: *samāhīta cīttasya . . . yathābhūtaparījñānam utpadyata iti*.

6) Cf. 117. 10 *supr.*

यश्च निष्फलं वर्धयति तस्यानर्था न संभवः[62 a]स्ति । तस्मादात्मभावं रक्षितुकामेन स्मृ-
तिमूलमन्विष्य⁽¹⁾ नित्यमुपस्थितस्मृतिना भवितव्यं ॥

अत एवोद्यपरिपृच्छायां गृहिणां बोधिसत्त्वमधिकृत्योक्तं । तेन सुरामैर्यमद्यप्रमाद-
स्थानात्प्रतिविरतेन भवितव्यममतेनानुन्मतेनाचपलेनाचञ्जलेनासंधातेनामुखरेणानुवडे-
नानुद्धतेनापस्थितिस्मृतिसंप्रज्ञन्धेनेति ॥ अत्रैव च प्रवृत्तबोधिसत्त्वमधिकृत्योक्तं स्मृ-
तिसंप्रज्ञान्यस्यावित्तेष इति ॥

तत्र स्मृतिः अर्थरत्नचूडमूत्रे ऽभिकृता । यया स्मृत्या सर्वज्ञेयानां प्रादुर्भावो न भ-
वति । यया स्मृत्या सर्वमार्कर्मणामवतारं न ददाति । यया स्मृत्या उत्पद्ये वा कुमार्गे वा
न पतति । यया स्मृत्या दौवारिकभूयसा सर्वेषामकुशलानां चित्तचैतनिकानां धर्माणामवका-
शं न ददातीत्युच्यते सम्यक्स्मृतिरिति ॥

संप्रज्ञान्यं तु प्रज्ञापरमितायामुक्तं । चरंश्चरामीति प्रज्ञानाति । स्थितः स्थितो ऽस्मी-
ति प्रज्ञानाति । शयानः शयित इति प्रज्ञानाति । निषण्णो निषण्णो ऽस्मीति प्रज्ञानाति ।
यथा यथा चास्यः कायः स्थितो भवति तथा तथैव प्रज्ञानाति ॥ पे ॥ सोऽतिक्रामन्वा प्र-
तिक्रामन्वा संप्रज्ञानंशारी भवति । अलोकिते विलोकिते समिञ्जिते⁽⁵⁾ प्रसारिते संघाटीपट्ट-
पात्रचीवरधारणे । अशिते पीते खादिते निद्राक्लमप्रतिविनोदने⁽⁶⁾ आगते गते स्थिते नि-
षण्णे सुप्ते जागरिते भाषिते तुष्ण्याभावे प्रतिमंलयने संप्रज्ञानंशारी भवतीति ॥

1) *ātmarakṣhāmūlakāraṇaṃ smṛtir iti marg.*

2) *Unnaḍa* is new to Skt.; though Ch. quotes a Pali *unnala* which the comm. explains by *mānanaḷam ukkhipitā*. Thus *anunnaḍa* would differ little in meaning from *anuddhata* immediately following. The Tib. equivalent appears to be མྱོད་པ་ (76 a. 2) 'not furious' (?).

3) Cf. Bodhic. V. 33.

4) The MS. has °*jānacārī* here and °*nancā* just below.

5) Cf. Senart, Mh.v. I. 418; and Divyav. 473. 6.

6) 'Dispelling'. Noun-form new in Skt.; though Ch. gives *paṭivinoḍana*.

शीले हि समाधिसंवर्तनीये⁽¹⁾ ॥

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । त्रिप्रं समाधिं लभते निर्द्वेषा⁽²⁾ । विशुद्धशीलेऽस्मिन्ननुशंस
इति ॥ अतोऽवगम्यते ये केचित्समाधिकृतवः प्रयोगास्ते शीलान्तर्गता इति । तस्मात्समा-
ध्यर्थि[62 b]ना स्मृतिसंप्रबन्धशीलेन भवितव्यं । तथा शीलार्थिनापि समाधौ यत्नः
कार्यः तत्रैव सूत्रे वचनात् ।

ध्यानानुशंसेषु हि पठ्यते ।

नासौ भोति घनाचारो आचारे सुप्रतिष्ठितः ।

गोचरे चरते योगो विवर्जेति अगोचरं ॥

निष्परिदाहृद्विकारो गुप्त इन्द्रियसंवृतः⁽⁴⁾ इति ॥

एताभ्यां च शीलसमाधिभ्यामन्योन्यसंवर्धनकाराभ्यां चित्तकर्मपरिनिष्पत्तिः⁽⁵⁾ एतावती 10
चेयं बोधिसत्त्वशिक्षा यदुत चित्तपरिकर्म । एतन्मूलत्वात् सर्वसत्त्वार्थिनां ॥

उक्तं क्षार्यरत्नमेघे । चित्तपूर्वङ्गमाश्रय सर्वधर्माः । चित्ते परिज्ञाते सर्वधर्माः परिज्ञाता
भवन्ति । अपि तु

चित्तेन नीयते लोकः चित्तं चित्तं न पश्यति ।

चित्तेन चीयते कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ॥

15

चित्तं भ्रमते ऽलातवत् । चित्तं भ्रमते तुरङ्गवत् । चित्तं दहते देवाग्रिवत् ।

1) *samādhaye samvartate marg.*

2) Tib. རྩོམ་མེད་མེད་པ་ (76 b 2). See Rh. Davids in J. R. A. S. for 1898,
and Lal.-v. apud Burnouf. Lot. 865.

3) °स्मिन घ्रानु° MS. I have preserved the ā of the MS. (cf. Pali), though else-
where it is written with ä.

4) *paridāha* is new as a noun in Skt.: but cf. Divyāv. 420. 6 and Pali
usage.

5) Vajracch. p. 40. 8 sqq. •

चित्तं कुरते महाम्बुवत् ॥ स एवं व्युपपरोक्षमाणा⁽¹⁾श्चित्ते मूपस्थितस्मृतिर्विक्रति न चित्त-
स्य वशं गच्छति । अयि तु चित्तमेवास्य वशं गच्छति । चित्तेनास्य वशीभूतेन सर्वधर्मा व-
शीभवन्तीति ॥

तथार्यधर्मसङ्गो⁽²⁾तिमूत्रेऽप्युक्तं । मतिविक्रमो बोधिसत्त्व आह । योज्यं धर्मो धर्म इत्यु-
5 च्यते नायं धर्मो देशस्थो न प्रदेशस्थोऽन्यत्र स्वचित्ताधीनो धर्मः तस्मान्मया स्वचित्तं स्वा-
राधितं स्वधिष्ठितं सुसमारब्धं मुनिगृहीतं कर्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । यत्र चित्तं तत्र गुण-
दोषाः । नास्ति निश्चिततायां⁽³⁾ गुणदोषः । तत्र बोधिसत्त्वो दोषेभ्यश्चित्तं निवार्य गुणेषु प्र-
वर्तयति ॥ तदुच्यते । चित्ताधीनो धर्मो धर्माधीनः बोधिरिति ॥ अयं भगवन्⁽³⁾ धर्म समा-
दानः सुखाभिसंबोधाय संवर्तत इति ॥

10 आर्यगणउव्यूकसूत्रे ऽपि वर्णितं । स्वचित्ताधिष्ठानं सर्वबोधिसत्त्वचर्या [63 a] स्वचि-
त्ताधिष्ठानं सर्वसत्त्वपरिपाकविनयः ॥ पे ॥ तस्य मम कुलपुत्रैवं भवति । स्वचित्तमेवोप-
स्तम्भयितव्यं सर्वकुशलमूलैः । स्वचित्तमेवाभिष्यन्दयितव्यं धर्ममैषैः । स्वचित्तमेव परि-
शोधयितव्यमावरणाय धर्मेभ्यः । स्वचित्तमेव [६४] कर्तव्यं वीर्येणेत्यादि ॥

तथात्रैव मायादेव्यदर्शनाकुलीभूते आर्यसुधने रत्ननेत्राया नगरदेवतायास्तदर्शनार्थ-
15 मियमनुशासनी⁽⁵⁾ । चित्तनगरपरिपालनकुशलने⁽⁶⁾ ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वसंसारविषयत्य-

1) This compound is new; the Tib. བརྟུག་པ་མ་ཤིག་ agrees with the meaning 'examine', assigned to *upaparīkṣh* in Divy-Index.

2) The abstract form is new; but cf. the *niçcittasamādhī* of M. Vyutp. XXI. 34.

3) *dharma* MS.

4) Tib. བརྟུག་པ་

5) The passage that follows is considerably abridged from the text as preserved in MS. H (see p. 34 note 4) ff. 226. a. 5 — 227. b. 7.

6) *°prayuktena*. H.

संवसनतया । चित्तनगरालंकारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं दशतथागतबलाध्यालम्बन-
 तया । चित्तनगरपरिशोधनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यमोर्ध्वामात्सर्पशाद्यापनपनतया ।
 चित्तनगरविवर्धनाभिपुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञतासंभारमहावीर्यवेगविवर्धनत-
 या । चित्तनगरदुर्योधनडरासदाभिर्निर्हरप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञेशमार-
 कायिक⁽³⁾प्रापमित्रमारचकानवमर्दन⁽⁴⁾तया । चित्तनगरप्रविस्तराणप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवि- ८
 तव्यं मरुमैत्रीसर्वज्ञ⁽⁵⁾गत्स्फुरातया । चित्तनगरप्रतिच्छादनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवित-
 व्यं विपुलधर्मच्छत्रसर्वाकुशलधर्मप्रतिपत्ताभिर्निर्हराणतया । चित्तनगरत्रिवर्णा⁽⁶⁾प्रयुक्तेन
 ते कुलपुत्र भवितव्यं आध्यात्मिकबाह्यवस्तु सर्वज्ञगत्संप्रापणातया । चित्तनगरदृढस्था-
 माभिर्निर्हरप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वाकुशलधर्मस्वसत्तत्त्व⁽⁷⁾वसनतया । पावदेवं
 चित्तनगरविशुद्ध⁽⁸⁾भिपुक्तेन कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन शक्यं सर्वकुशलमूलसमार्जनमनुप्राप्तुं । 10
 तत्कस्य हेतोः । तथा हि तस्य बोधिसत्त्वस्यैवं चित्तनगर[63 b]परिशुद्धस्य सर्वावरणानि
 पुरतो न संतिष्ठन्ते । बुद्धदर्शनावरणं वा धर्मभ्रवणावरणं वेत्यादि ।

तस्माद्यवस्थितमेवं । चित्तपरिकर्मेव बोधिसत्त्वशितेति । तच्चाचपलचेतसः ॥ शमाच्च
 न चलोच्चित्तं बाह्यचेष्टानिवर्तनात् ॥ असंप्रज्ञन्यपरतत्त्वस्य मुषितस्मृतेश्च चित्तं चलति
 समोहितादालम्बनादन्यत्र नीयमानत्वात् । यदा तु स्मृतिसंप्रज्ञन्येन बाह्याचेष्टा निर्वर्ति- 15

1) Dh.-s. § 76.

2) *adhyālabhāna* (noun-form new) app. = 'reaching'; for the verb, cf. Saddh.-
 P. ap. B. & R., who however propose to correct the text.

3) Cf. *brahmacāyika* in Sk. & Pali.

4) -*mṛḍyat*° H. Compare p. 32. 11 supra.

5) °*sarva*° om. A.

6) °*dvāraviv*° H; and the marg. of A. further explains: *vastubodhitam jagat
 syāc citta vivṛte*.

7) °*asambhavanatayā* H.

8) *pariṣuddhy*° H.

9) *na tiṣṭhanti*. A. •

ता भवति तद् तद्वशवदेकस्मिन्नालम्बने निबद्धे यावद्विष्यते तावत्तिष्ठति । ततश्च पूर्वव-
दनुशंसविस्तरः । अथ खेऽपि⁽¹⁾ च सत्त्वार्थलभो भवत्येव प्रसादकरत्वात् । कथं ॥

सर्वत्राचपलमन्दमितस्निग्धाभिभाषणात् ।

आवर्जयेज्जनं भव्यमादेष्यशापि ज्ञापते ॥

- ७ एतदेव च बोधिसत्त्वस्य कृत्यं यदुक्तं सत्त्वावर्जनं । यथार्थधर्मसंगीतिमूत्रे । आर्यप्रियद-
र्शनेन बोधिसत्त्वेन परिदीपितं⁽³⁾ तथा तथा भगवन् बोधिसत्त्वेन प्रतिपत्तव्यं यत्सकृदर्शनेनैव
सत्त्वाः प्रसीदेषुः । तत्कस्माद्धेतोः । न भगवन् बोधिसत्त्वस्यान्यत्करणायमस्त्यन्यत्र सत्त्वा-
वर्जनात् । सत्त्वपरिपाक एवेयं भगवन् बोधिसत्त्वस्य धर्मसंगीतिरिति ॥

एवं पुनरक्रियमाणो को दोष इत्याह ।

- 10 अनादयेयं तु तं लोकः परिभूय जिनाङ्कुरं ।
भस्मकृन्नो यथा वक्त्रिः⁽⁴⁾ पच्येत नरकादिषु ॥

यथा प्रागुपदर्शितं ॥

येन चास्य परिभव एवमनर्थो रूढमेधे जिनेनोक्तस्तेन संक्षेपसंवरः । येनाप्रसादः सत्त्वानां
तद्वत्त्वेन विवर्जयेदिति ॥

- 15 यथाह । कतमे च ते बोधिसत्त्वसमुदाचाराः । यावदिह बोधिसत्त्वो नास्थाने विक्रूति
नाकाले । नाकालभाषी भवति नाकालज्ञो भवति नादेशज्ञो भवति । यतो निदानमस्या-
न्तिके सत्त्वा अप्रसादं प्रतिवेदयेयुः । स सर्वसत्त्वानुरक्तया [64 a] । आत्मनश्च बोधिसत्त्वार्थ-
रिपूरणार्थं संपन्नैर्यापथो भवति मृडभाषी मन्दभाषी । असंसर्गबहुलः । प्रविवेकाभिमुखः ।
सुप्रसन्नमुख इति ॥

1) *vinā smṛtisamprajānyatām* . . (older hand) partly obliterated; *idānim* (newer hand) marg.

2) °lo *mandā*° MS.

3) 'make clear, illustrate' like Pali *paridīpeti* — a usage new to Skt.

4) *channā* . . *vahnim* MS.

अत एव धर्मसंगोतिमूत्रे देशितं । यः सत्त्वान् रत्नति स शीलं रत्नतीति । अथवा कनी-
येन मातृग्रामेण सह रक्षोवस्थादिषु लोकरत्ना च कृता स्यात् । एवं भोग्येषु जलस्थलेषु
मूत्रपुरीषश्लेष्मपूपादीनां कुत्सितानां रक्ष्यरक्षसि चोत्सर्गं न कुर्यादेवमनुष्यचित्तरत्नार्थं ॥

सद्धर्मस्मृत्युपस्थाने च रक्ष उत्तिष्ठे⁽³⁾ कृत्वा ऽनुत्तिष्ठारक्षेष्टदत्तः प्रेतगतिः पद्यते ॥

तथा बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षेऽप्यप्रसादपरिहार उक्तः । न पुरतो दत्तकाष्ठं⁽⁸⁾ खादितव्यं न
पुरतः खेटे निनिस्तव्यं इति । एष च गौरवलज्जाविधिः सर्वद्रष्टव्यो न ब्रह्मचारिष्वेव । अत्र
तु मूत्रे ब्रह्मचार्यधिकारः तेषु गुरुतरापत्तिभयसंदर्शनार्थं ॥ यथात्रैवाह । नोच्चैर्भाषिणा
भवितव्यमिति ॥ न चायं विधिः प्रादेशिकः । तथा ब्रह्मपरिपृच्छायामप्युक्तं न च वध-
सदृशेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति । तथा प्रातिमोक्षादपि लोकाप्रसादकरमन्वेष्ट्य वर्ज-
नीयं । तत्र तावद् ॥

10

मुखपूरं⁽⁵⁾ न भुञ्जीत सशब्दं प्रसृताननः ।

प्रलम्बपादं नासीत न बाहुं मर्दयेत्समम् ॥

एवं स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा भुत्वा च लोकाप्रसादं रक्षेत । अप्रसादकरवचनवर्जनं तु न
मुकरमिति स्मरणबोधनार्थमुपदर्श्यते ।

1) *diṭṭā marg.* With this paragraph compare Bodhic. V. 93 a.

2) So clearly the MS. for the usual *ucchiṣṭa*.

3) These precepts do not occur in the *Bhikkhu-pātimokkha* of the Pali; but compare precepts 78, 79 of the similar work preserved in Chinese (Beal, *Catena* p. 236). Cf. Bodhic. V. 91

4) K.F. 253.

5) Cf. Pali *kucchipūram* 'bellyfull'. This stanza occurs at Bodhic. V. 92.

6) This precept which has no parallel in the Pratimokshas as known from Pali, or as yet translated from Chinese interestingly illustrates a familiar posture for kings and other *laymen* found in Buddhist art, e.g. in the Amaravati-sculptures (Fergusson, *Tree and Serpent Worship* p. 193 fin.).

आर्यसागरमतिमूत्रे देशितं । नावलीनवचनो भवति । न व्यवकीर्णवचनः । नभवस्य-
न्दनवचनः । नोक्त्वालनवचनः । न रागानुनीतवचनः । न प्राकृतवचनः । नासंरक्षितव-
चनः । न व्यापादसंधुतणवचनः । न चक्षलवचनः । न चपलवचनः । न नटङ्क[64 b]वच-
नः । न मुखसादयवरोपणवचनो भवतीति ॥

- 5 आर्यतथागतगुह्यमूत्रे⁽¹⁾प्याह । न खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्वस्य वायुता वा दुष्टा
वा मूढा वा क्षिष्टा वा । तुष्यव्याकरणा वा स्वपतोत्कर्षणवचना वा । परपत्तनिग्रह-
वचना वा । आत्मवर्णानुनयवचना वा । परवर्णप्रतिषेधवचना वा । प्रतिज्ञोत्तारणवचना वा ।
आभिमानिकव्याकरणवचना वेति ॥

आर्यदशभूमकमूत्रे⁽²⁾प्युक्तं । येयं वागमनोक्षा स्वसत्तानपरसत्तानविनाशनी⁽³⁾ तथात्रुपां
10 वाचं प्रकृप । येयं वाक् स्निग्धा मृद्वी मनोज्ञा मधुरा प्रियकरणी मनश्चापकरणी हितक-
रणी कर्णमुखा हृदयंगमा प्रेमणी वर्णविष्पष्टा विज्ञेया श्रवणीया अनिश्रिता⁽⁵⁾ बहुजन-
कात्ता बहुजनप्रिया बहुजनमनश्चाया विज्ञप्रशस्ता सर्वसत्त्वहितसुखावहा मनउत्प्लावकरो
मनःप्रह्लादनकरी स्वपरसत्तानप्रमोदनकरो रागद्वेषमोक्षसर्वज्ञेशाप्रशमनी तथात्रुपां वाचं
निशारयति । यावदित्हासपूर्वकमपि वचनं परिहृत्य परिहरतीति ॥

- 15 आर्यगगनगञ्जमूत्रे⁽⁶⁾ तूक्तं । गुरुवचनानवमर्दनतया । परवचनानाच्छिन्दनतया चादेय-
याक्षवचनो भवतीति ॥

1) Cf. p. 7 note 5.

2) The reading of MS. is apparently *kshūṇa*: Tib. གློ་མ་པ་ 'bruised, impeded'.

3) *nivāṇa* MS. but the Tib. མ་རྩུང་པ་ལྟེན་པ་ makes the correction cer-
tain (79. b. 7).

4) So MS.; qu. correct to *premanīyā* (Lal. v. 59.10)?

5) Apparently, like Pali *anissita* (acc. to Childers p. 217) 'independent'.

6) The Tib. equiv. is གཏོག་ from a root for which Jäschke gives the mean-
ing 'break', both literally and metaphorically ('break a command').

धर्मसंगीतिसूत्रं अप्युक्तं । गगनगङ्गो बोधिसत्त्व आह । न बोधिसत्त्वेनेषा वाग्भाषितव्या यथापरो व्यापयेत् । न सा वाग्भाषितव्या यथापरो तापयेत् । न बोधिसत्त्वेन सा वाग्भाषितव्या यत्परो ज्ञानीयात् । न सा वाग्भाषितव्या यापार्थी निरर्थी । न बोधिसत्त्वेन सा वाग्भाषितव्या यया न विद्यामुत्पादयेत् । न सा वाग्भाषितव्या या सत्त्वानां न कर्दयंगमा न पौरी न कर्णमुखा [65 a] न सा वाग्भाषितव्येति ॥

5

संज्ञेयतस्तु पराप्रसादरक्ता आर्यसागरमतिमूत्रे देशिता । अपर एक धर्मे महायानसंघ-
काय संबर्तते स्वस्खलितप्रत्यवेक्षणतया सर्वसत्त्वानुरक्तेति ॥

एषा रक्तात्मभावस्य । यथापरैर्न नाश्येत । यथा न परात्र नाशयेत् । अस्य तु ग्रन्थवि-
स्तरस्यायं पिण्डार्थो बोधिसत्त्वेन मनसा नित्यं धार्यितव्यः ॥

मुनिश्चलं सुप्रसन्नं धीरं सादरगौरवं ।

10

सलज्जं सभयं शान्तं पराराधनतत्परम् ॥

आत्मसत्त्ववशं नित्यमनवद्येषु वस्तुषु ।

निर्माणमिव निर्मानं धार्याम्येष मानसम् । इति ॥

किमेतावती आत्मभावरक्ता । न हि । किं तर्हि भेषज्यवसनादिभिः सह । तत्र द्वि-
विधं भेषज्यं । सततभेषज्यं ग्लानप्रत्ययभेषज्यं च ।

15

तत्र सततभेषज्यमधिकृत्यार्यरत्नमेधे ऽभिक्षितं । तस्मात्पिण्डपात्रादेकं प्रत्यंशं स-
ब्रह्मचारिणां स्थापयति । द्वितीयं दुष्खितानां तृतीयं विनिपतितानां चतुर्थमात्मना परि-
भुङ्के । परिभुञ्जानो न रक्तः परिभुङ्के ऽसक्तो ऽगृहो ऽनध्यवसितः । अन्यत्र यावदेव काय-
स्य स्थितये । यापनायै । तथा परिभुङ्के यथा नातिसंलिखितो भवति । नातिगुरुकायः ।

1) The play on words is obvious. For *nirmāṇa* (Tib.) compare *nir-māṇakāya* in Wassiljev 127 (137). These stanzas occur at Bodhic. V. 55, 57. with the reading *sunīcitam* in line 1.

2) *kṛṣa* marg.: compare the gloss in Childers s. v. *sallekhiyam*. Neumann (tr. Majjhiman. pref. p. XVI) objects to the connexion of *sallekha* etc., with *likh*, but his own derivation (*ibid.* I p. 22) is not convincing.

तत्कस्य हेतोः । अतिसंलिखितो हि कुशलपत्तपराश्रुखो भवति । अतिगुरुकायो मिद्धा-
वष्टब्धो भवति । तेन तं पिण्डपातं परिभुज्य कुशलपत्ताभिमुखेन भवितव्यमित्यादि ॥

- अर्परत्नराशावप्युक्तं । तेन ग्रामं वा नगरं वा निगमं वा पिण्डाय चरता धर्मसंनारुं
संनारु पिण्डाय चर्तव्यं । तत्र कतमो धर्मसंनारुः । अमनस्रापानि द्रुपाणि दृष्ट्वा न प्रति-
६ क्तव्यं । मनस्रापानि दृष्ट्वा नानुनेतव्यं । एवं मनस्रापामनस्रापेषु शब्दगन्धरसस्पर्शव्येषु
विज्ञप्तेषु नानु(65 b)नेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । इन्द्रियसुसंवृतेनानुत्तिष्ठतचतुषा (1) पुंगमात्रप्रे-
क्षिता (1) दात्ताज्ञानेयचित्तेन पूर्वधर्ममनसिकारमनुत्सृजता नामिषप्रक्षिप्तया सत्तया पि-
ण्डाय चर्तव्यं सावदानचारिणा च भवितव्यं । यतश्च पिण्डपातो लभ्यते तत्रानुनयो न क-
र्तव्यः यतश्च न लभ्यते तत्र प्रतिघातो नोत्पादयितव्यः । दृशकुलप्रवेशे न चैकादशा-
10 त्कुलाद् भिन्ना न लभ्यते । तथापि न परितप्तव्यं एवं च चित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं बद्ध-
कृत्या (2) क्लृप्ते (3) अमणब्राह्मणगृहपत्यो न तैरवश्यं मम दातव्यं । इदं तावदाश्चर्यं यन्मामेते
समन्वाकुरन्ति । कः पुनर्वादो यद्विज्ञां दास्यन्ति । तेनैवमपरितपता पिण्डाय चर्तव्यं ॥ ये
चास्य सत्ताश्चतुषा अभासमागच्छन्ति स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । अक्षशस्तिर्यग्योनिगता-
स्तत्र मैत्रीकरूणाचित्तमुत्पादयितव्यं । तथाहं करिष्यामि यथा मे मे सत्ताश्चतुषा अभा-
15 समागच्छन्ति पिण्डपातं वा दास्यन्ति तान्मुगतिगामिनः करिष्यामि । तादृशं योगमाप-
त्स्ये । तेन लूहे (4) वा प्रणोतं वा पिण्डपातं संगृह्य समत्ताञ्चतर्दिशं व्यवलोकयितव्यं । क

1) For both phrases cf. Lalit-v. p. 230 ad fin.

2) Hitherto only found in M. Vyutp. (127. 25); but cf. Pali *bahukicca*.

3) *gravana* MS., a common confusion in MSS.: cf. B. & R. s. v.

4) Cf. Divy. 425.18 and Morris in J.P.T.S. for 1891, pp. 1, 2 and Traus. Or. Congr. (1892) I. 487. The context as well as the Tib. equiv. ལྷ below, where the word occurs twice, shows that the meaning is 'scanty'; and neither 'bad' (Co-well, Böhrling) nor 'rough' (Morris). Morris's contention that *lūha* really = *ruksha* seems indeed to be disposed of by the passage at p. 181. 4., where the two occur together.

इह ग्रामनगरनिगमे द्रिदः सवः । यस्यास्मात्पिण्डपातात्संविभागं करिष्यामि । यदि द्रिदं सवं पश्यति तेन तत्पिण्डपातात्संविभागः कर्तव्यः । अथ न कश्चित्सवं द्रिदं पश्यति । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । सत्यनाभासगताः सत्त्वा ये मम चतुष आभासं नागच्छन्ति । तेषामितः पिण्डपातादयं प्रत्यंशं निर्यातयामि । दत्तादानाः परिभुञ्जतां । तेन तत्पिण्डपातं गृहीत्वा तदरण्यायतनमभिरूढ्य धौतपाणिना शोभनसमाचारेण श्रमणचारि- 5
त्रकल्पा[66 a] समत्वागतेनाधिष्ठानाधिष्ठितेन पर्यङ्कं बद्ध्वा सपिण्डपातः परिभोक्तव्यः ॥
पे ॥ परिभञ्जता चैवं मनसिकार उत्पादयितव्यः । सत्यस्मिन्काये ऽशीतिः क्रिमिकलु-
सकृन्नाणि । तान्यनेनैवौजसा सुखं फलं⁽¹⁾ विकुरुतु । इदानीं चैषामामिषेण संघर्हं करिष्या-
मि । बोधिप्राप्तश्च पुनर्धर्मेण संघर्हं करिष्यामि । यदि पुनरस्य लूकं पिण्डपातं भवति ते-
नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । लूकाकारतया मे लघुः कायो भविष्यति प्रह्लाणतम उच्चारप्र- 10
ज्ञावनिष्यन्दश्च मे परोत्तो भविष्यति । अद्वादेयं च परीतं भविष्यति । कायलघुता चित्तल-
घुता च मे भविष्यति । अल्पज्ञानमिदंश्च मे भविष्यति ।⁽²⁾ यदा पुनरस्य प्रभूतः पिण्डपातो
भवति तत्रापि मात्राभोजिना भवितव्यं उत्सर्जनधर्मिणा च । ततः पिण्डपातादन्यतरायां
शिलायां⁽³⁾ मवतीर्यैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ये केचिन्मृगपतिसंगा आमिषभोजनेनार्थिकास्ते
दत्तादानाः परिभुञ्जतामिति ॥

15

पुनराह । तेन सर्वेण रससंज्ञा नोत्पादयितव्या ॥ पे ॥ चण्डालकुमारसदृशेन मया

1) The present passage tends to modify Childers's strictures (s. v. *phāsu*) on the obtuseness of the 'Northern' (Sanskrit-writing) Buddhists. Jacobi (Z.D.M.G. Bd. 34 p. 311) would derive the form from *pra* + *asu*, not from *spārha*, as Ch. Cf. also p. 32, note 1.

2) Here the Tib. adds (81. b. 5) *དེ་མཐོན་ཏུ་སྐྱུར་རྒྱུ་* (= *nyyālam*), as though an omission had been made from the text of the original sūtra.

3) Cf. *mattabhojana*, comm. on Dhammap. 204 (p. 355).

4) *utsrjanadharmā* MS.

5) Perhaps here in the sense of 'door-post' quoted by B.R. from Lexx.

- भवितव्यं । चित्कायचौत्तेण । न भोजनचौत्तेण । तत्कस्माद्धेतोः । कियत्प्रणीतमपि भोजनं भुङ्क्तं । सर्वं तत्पूतिनिष्यन्दपर्यवसानं दुर्गन्धपर्यवसानं प्रतिकूलपर्यवसानं । तस्मान्मया न प्रणीतभोजनाकाङ्क्षिणा भवितव्यं । तेन नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । पुरुषो मे पिण्डपातं ददाति न स्त्रीः । स्त्री मे पिण्डपातं ददाति न पुरुषः । दारको मे पिण्डपातं ददाति न दारिका । दारिका मे पिण्डपातं ददाति न दारकः । प्रणीतं लभेऽहं न लूहं । सत्कृत्य लभेऽहं नासत्कृत्य । चपलं लभेऽहं न कृच्छ्रेण प्रविष्टमात्रं च मां समन्वाहरेणुः । न मे कश्चिद्विज्ञेयो भवेत् । सुनिकृताँल्लभेऽहं [66 b] प्र[णी]तान्नानारसौल्लभेऽहम् । न ह्यो-
 नदरिद्रभोजनं लभेऽहं प्रत्युद्गच्छेयुमी स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । इमे ते सर्वे ऽकुशला मन-
 सिकारा नोत्पादयितव्यः ॥ पे ॥ प्रायेण हि सत्त्वा रसगृहा भोजनहेतोः पापानि कर्माणि
 10 कृत्वा नरकेषूपपद्यन्ते । पे पे पुनः संतुष्टा घग्हा श्रलोलुपा रसप्रतिप्रसब्धा जिह्वेन्द्रियसं-
 तुष्टाः कियल्लूकेनापि भोजनेन ज्ञापयन्ति । तेषां च्युतानां कालगतानां स्वर्गोपपत्तिर्भव-
 ति । सुगतिगमनं भवति देवमनुष्येषु । ते देवोपपन्नाः सुधां परिभुञ्जते । एवं काश्यप पि-
 ण्डचारिकेण भित्तुणा रसतृष्णां विनिवर्तयित्वा निध्यसचित्तेन सुपरिपक्वान् कुत्माषान्
 परिभुञ्जता न परितप्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः । कायसंधारणार्थं मार्गसंधारणार्थं मया भोजनं
 15 परिभोक्तव्यं ॥ पे ॥ यदि पुनः काश्यप पिण्डचारिको भित्तुर्मेघाकुलवृष्टिकालसमये वर्त-
 माने न शक्नुयात् पिण्डपातवर्तुं । तेन मैत्र्याहारसंनद्धेन धर्मचित्तामनसिकारप्रतिष्ठितेन
 द्विरात्रं त्रिरात्रं वा भक्तच्छद्च्छिन्नेन एवं संज्ञोत्पादयितव्या । सति यामलौकिकाः प्रेता
 दुष्करकर्मकारिणो ये वर्षशतेन खेटपिण्डमप्याहारं न प्रतिलभन्ते । तन्मया धर्मयोनिश-
 श्रित्ताप्रतिष्ठितेन कायदौर्बल्यं वा चित्तदौर्बल्यं वा नोत्पादयितव्यं । अथिवासयिष्यामि
 20 नुत्पिपासां । न पुनरार्यमार्गभावनायां वीर्यं हंसयिष्यामि ॥ पे ॥ यत्र कुले पिण्डपातं शु-

1) This I supply on conjecture, the Tib. (82. a. 5) having simply ཤེས་ལོ་ 'good'.

2) *punas te* MS.

चिं कारयेत्तत्र कुले घासने निषद्य धार्मि कथा कर्तव्या । यावन्न स पिण्डपातः शुचीकृतो भवेत्तेन पिण्डपातं गृहीत्वा उत्थायासनात्प्रक्रमितव्यं । पिण्डचारिकेण काश्यप भिन्नुणा [67 a] नावभासकरेण भवितव्यं न लपना न कुक्कना कर्तव्या ॥

तत्र कतमो ऽवभासः⁽²⁾ । यत्परोषामेवं वाचं भाषते । लूको मे पिण्डपातो⁽³⁾ रूक्तो मे पिण्डपातः⁽³⁾ घासीन्न च मे यावदर्थं भुक्तं । बद्धजनसाधारणश्च मे पिण्डपातः कृतः । मृत्युं मे भुक्तं⁵ त्रिघत्सितो ऽस्मीति । यत्किञ्चिदेवंद्वयमवभासनिमित्तं । इयमुच्यते चित्तकुक्कना । सर्वमेतत्पिण्डचारिकेण भिन्नुणा न कर्तव्यं । उपेतकभूतेन । यत्पात्रे पतितं लूकं वा प्रणीतं वा शुभं वाशुभं वा तत्परिभोक्तव्यमपरितप्यमानेनाशयशुद्धेन धर्मनिध्यतिबद्धलेन । कायज्ञापनाथर्मार्यमार्गस्योपस्तम्भार्थं स पिण्डपातः परिभोक्तव्य इति ॥

तद्यार्पणपरिपृच्छायामप्युक्तं । यस्याश्चान्तिके पिण्डपातं परिभुज्य न शक्नोत्यात्मनः¹⁰ परस्य चार्थं परिपूरयितुमनुज्ञानाम्यकं तस्य पिण्डचारिकस्य बोधिसत्त्वस्य निमन्त्रणमिति ॥

एवं तावत्सततभैषज्येनात्मभाववृत्ता कार्या । तत्रापि न मत्स्यमासेन लङ्कावतारसूत्रे प्रतिषिद्धत्वात् ॥

1) 'Deceit'. B² quotes Jātaka-m, 28 si for this word.

2) This usage of *avabhāsa* 'a broad hint', apparently new to Skt., corresponds exactly with that of the Pali *obhāsa* explained by Ch. (together with that of *nimitta*) s. v. (p. 298).

3) Cf. note 4 on p. 128 supra.

4) A Prakritic form of *yāpana*, not hitherto found in the meaning 'maintenance', for which the Pali *yāpana* is commonly used.

5) Very briefly described by Raj. Mitra *Nep. B. L.* For chapter-titles see my *Cat. Buddh. Sk. MSS.* p. 21. Tr. into Chinese A. D. 443 (Nanjio p. 54) K. F. 237. The present passage occurs in Ch. 8 (dealing with *māṃsa-bhaksana*) at f. 127. b. 2 of MS. Or. 1079 of the Brit. Museum (Wright Coll.) called «W» below; R.A.S. Hodgson 5 (= «II»).

तथा च्युक्तं । मांसं सर्वमभक्ष्यं कृपात्मानो बोधिसत्त्वस्येति वदामि ॥ पे ॥

⁽¹⁾ स्वाज्ञन्याद्यभिवाराच्च शुक्रशोणितसंभवात् ।

उद्देननीयं भूतानां योगी मांसं विवर्जयेत् ॥

मांसानि च पलाण्डूश्च मद्यानि विविधानि च ।

5 गृञ्जनं लशुनं चैव योगी नित्यं विवर्जयेत् ॥

मत्तणं वर्जयेत्तैलं शल्यविहेषु न स्वपेत् ।

क्लिद्राक्लिद्रेषु सत्त्वानां यच्च स्थानं मक्ताभयम् ⁽²⁾ पे ॥

लाभार्थं कृत्यते प्राणी मांसार्थं दीयते धनं ।

उभौ तौ पापकर्माणौ पच्येते रौरवादिषु ॥ यावत् ⁽⁴⁾

10 योगतिक्रम्य मुनेर्वाक्यं मांसं भक्षेत दुर्मतिः ⁽⁵⁾ ।

लोकद्वयविनाशार्थं दीक्षितः शाक्यशासने ।

ते यासि परमं घोरं नरकं पापकारिणः ।

रौरवादिषु रौद्रेषु पच्यन्ते मांसखादकाः ॥

त्रिकोटिलुद्धं मांसं वै शकल्पितमयाचितं ।

15 अचोदितं च नैवास्ति तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ⁽⁷⁾ ।

मांसं न भक्षयेद्योगी मया बुद्धेः गर्हितं ।

अन्योन्यभक्षणाः सत्त्वाः क्रव्यादकुलसंभवाः ॥ यावत् ॥

दुर्गन्धः कुत्सनोपश उन्मत्तश्चापि ज्ञायते ।

1) f. 131 a 3 in W.

2) *pañca sthūnam* (°nā W.) *mahādbhayam* H

3) *satvo* W.

4) not in W; nor is there any omission at this point.

5) *bhakshyati durgatih* W.

6) *jāyante* A.

7) *rai nāsti* A.

चण्डालपुक्कसकुले ओम्बेषु च पुनः पुनः ॥
 डाकिनीज्ञातिपौनौ च मांसादे⁽²⁾ ज्ञायते कुले ।
 मृत्त[67 b]मार्जारपौनौ च ज्ञायतेऽसौ नराधमः ॥
 कृत्तिकहृदये⁽⁸⁾ मकामेधे⁽⁴⁾ निर्वाणाङ्गुलिमालिके⁽⁶⁾ ।
 लङ्कावतारमूत्रे च मया मांसं विगर्हितं ॥
 बुद्धेऽथ बोधिसत्त्वैश्च श्रावकैश्च विगर्हितं ।
 खादते यदि निर्लज्ज उन्मत्तो ज्ञायते सदा ॥
 ब्राह्मणेषु च ज्ञायते अथवा योगिनां कुले ।
 प्रज्ञावान्धनवाञ्छैव मांसाध्यानां विवर्जनात्⁽⁷⁾ ॥
 दृष्टमृतविशङ्काभिः सर्वं मांसं विवर्जयेत् ।
 तार्किका नावबुध्यन्ते क्रव्यादकुलसंभवाः ॥
 यथैष रागो मोक्षस्य अन्तरायकरो भवेत् ।
 तथैव मांसमद्यादि अन्तरायकार् भवेत्⁽⁸⁾ ॥
 वत्तन्त्यनागते काले मांसादा मोक्षवादिनः ।
 कल्पिकं निर्वच्यं च मांसं बुद्धानुवर्णितं ॥

5

10

15

1) *trācāshu* W.2) *°ādo* W.3) *°kakshe* MSS. *Hastikalashyā-sūtra* M. Vyutp. LXV. 75; Nanjio 193—4; K.F. 261.

4) K.F. 265. (?)

5) *nirmāṇāṅg°* W. H.; what work is intended is not clear to me: cf. Wassiljev v 149 (161).6) *°lake* A. The *Angulimāliya-sūtra* (Nanjio 434; K.F. 261; Wassiljev 154 (166)) is doubtless meant.

7) So H.: A. and W. are corrupt and unmetrical.

8) *°ādīr* . . . *°karo* A *°māṇsādīyādīyā* . . . *°karo* W.

भेषज्यमिव आहारं⁽¹⁾ पुत्रमांसोपमं पुनः ।

मात्रया प्रतिकूलं च योगो पिण्डं समाचरेत् ॥

मैत्रोविकारिणा नित्यं सर्वथा गर्हितं मया ।

सिक्त्व्याघ्रमृगाद्यैश्च सक्त एकत्र संभवेत् ॥

5 तस्मान्न भक्षयेन्मांसमुद्वेजजनकं नृणां ।

मोक्षधर्मनिरुद्धत्वादार्पाणामेष वै धनः ॥

यत्तु ज्ञानवतीपरिवर्ते⁽³⁾ मांसभक्षणं पद्यते तन्मकार्यसाधकत्वाच्चिदोषम् ॥

एवं हि तथोक्तं ।

दृषोष्करिष्यद्य[दि] भिक्षु कालं ।

10 समाधिशब्दोऽपि हि जम्बुद्वीपे ।

निरुद्धु⁽⁵⁾ सत्त्वात् सदाभविष्यद् ।

चिकित्सते अस्मि समाधि लब्धः⁽⁷⁾ ॥

स च मत्काकरूणाभियुक्तम् । तेन अस्मिन्न मैत्री शङ्कापि नास्तीत्यदोषः ॥

1) *ivāhāraṇi* without hiatus A; H. W. (likewise unmetrically) °*jyavad āhāraṇi*.

2) *māṃsām udvajanakornna* (l) W.

3) Possibly a chapter of some work; cf. also M. Vyutp. XXV. 2.

4) I have endeavoured to restore the metre (*ākhyānāḥ*) and sense of this passage, originally in «le sanscrit mixte» and further corrupted by our MS., from the Tib. (84. a. 1) which gives connected sense.

5) The reading is not clear: **niruddhi* for *nirodha* does not occur; but the Tib. has རྟེན་པ་སྤོང་ཆོས་ཀྱི་འཕྲོད་པ་ལྟར་ 'sentient beings would for ever go to decay.'

6) °*shyan vicikitsate smin* is the unmetrical reading of the MS. *asmi* I have conjectured (metri gr.) for *asmin*, hiatus and elision of final *n* being common in *gūthās*.

7) The Tib. adds ཅེས་གསུངས་སོ་ = *iti*, showing that the quotation ends here.

यद्यप्यार्यरत्नमेधे ऽभिक्षितं । श्माशानिकेन⁽¹⁾ निरामिषेण भवितव्यमिति ॥

तदन्यत्रैवं ज्ञातीयसत्त्वार्थसंदर्शनार्थं । विनये ऽपि यदनुज्ञातं तत् त्रिकोटिपरिशुद्धभ-
क्षणो न प्रकृणात्तराय इति । तत् परित्यागेन शुद्ध⁽³⁾ष्टीनामभिमाननिरासार्थं । तद्वद्वतया च
भव्यानां शासनानवतारपरिहारार्थं ॥

तथा श्रुतं लङ्कावतारसूत्रे । तत्र तत्र देशना पाठे शितापदानामानुपूर्वी⁽⁵⁾ बन्धन्निधे- 5
णोपदधिन्यासयोगेन । त्रिकोटिं बद्ध्वा । तत्र उद्दिश्य कृतानि प्रतिषिद्धानि ततो ऽतशः
प्रकृतिमृतान्यपि प्रतिषिद्धानीति ॥

उक्तं सततभैषज्यं । ग्लानप्रत्ययभैषज्यं तत्सेव्यमेव ॥

श्रावकविनयेऽपि तावदात्मार्थं ब्रह्मचर्यवासार्थं पात्रचीवरमपि विक्रीय । कायसंधा-
रणमुक्तं । किं पुनरपरिमितजनपरित्राणहेतोर्बोधिसत्त्वशरीरस्य दुर्लभा चेदशी.क्षणप्र- 10
तिलाभोत्सवसंपदः । इति तत्प्रदर्शनार्थं च भगवता तत्र स्वयं भैषज्योपयोगः प्रदर्शितः ॥

उक्तं चार्यरत्नमेधसूत्रे । तैर्यदा प्रचारितं भवति तदा सत्यां वेलायामसत्यां वा तेषा-
मिमान्येवंद्वयाणि कार्यायस्तम्भनान्युपकरणानि न लभ्यन्ते ऽभ्यवर्तुं । यदुत सर्पिर्वा
तैलं वा मूलरसो वा गण्डरसो वा फलरसो वा । न चान्यानभ्यवकर्तो दृष्ट्वा प्रतिघचि-
त्तमुत्पादयति । यदि पुनः खलु पश्चाद्भक्तिको बोधिसत्त्वो वा [68 a] ग्लानो भवति । य- 15
थात्रपेणास्य ग्लान्येन जीवितात्तरायो भवति कुशलपक्षात्तरायो वा तेन निष्कौकृत्येन
भूत्वा निर्विचिकित्सकेन भैषज्यचित्तमुपस्थाप्य प्रतिनिसेव्यानीति ॥

1) Pāli, *śosānika* v. *Parivāra* XV, 6. 5. Cf. Burnouf, *Intr.* p. 309.

2) A gloss explains this: *tad uddiṣṭya hatam, svahatam, hanyamānam dṛish-
tam*. The Tib. here and just below renders *trikoti* simply རྩམ་པ་གསུམ་ «the three
classes».

3) Tib. རྩོད་པ་ 'renunciation (of pleasures)'.

4) *śuddhi* MS. 'excessive spiritual-pride in one's pure (puritanic) views'.

5) *ānupūrvā* MS.

6) A reference to the seventh *dhūtāṅga* precept; cf. *Parivāra* XV. 6. 12,
and Childers, p. 310. •

वसनोपभागप्रयोजनमुपपरिपृच्छासूत्रे ऽभिक्रितं । दूरीपत्राप्यक्रापौनः⁽¹⁾ प्रच्छादनार्थं
तु अमणालिङ्गसंदर्शनार्थमिमानि च कषायाणि देवमानुषासुरस्य लोकस्य चैत्यमिति⁽²⁾ ।
चैत्यार्थं सम्यग्धारितव्यानि । निर्वृतिविर्गारक्तानि एतानि । न रागरक्तानि । उपश-
मानुकूलान्येतानि । न संक्षेशसंधुतणानुकूलानि । एभिश्च काषाणैर्विवृतपापा भविष्या-
६ मः । सकृतकर्मकारिणो न चोवर्मण्डनानुयोगमनुपुक्ताः । एतानि च काषायाण्यार्यमार्ग-
संभारानुकूलानीति कृत्वा तथा करिष्यामो यथा नैकतणामपि सकषायाः कापे काषायाणि
धारयिष्याम इति ॥

अत्र च कारणं रत्नराशिमुत्रे ऽभिक्रितं ।

ये पुनस्ते काश्यप वैद्या⁽⁴⁾ असंयता इतः अमणगुणधर्माडुद्धराः कापे काषायाणि वस्त्रा-
10 णि धारयन्ति । न चैतेषु गौरवमुत्पादयन्ति । तत्र काश्यप अमणवर्णप्रतिरूपकं नाम प्रत्ये-
कनरकं । तत्र काश्यप प्रत्येकनरके अमणरूपप्रतिरूपेण ताः कारणाः कार्यन्ते आदीप्त-
चैला आदीप्तशोर्षा आदीप्तपात्रा आदीप्तासना आदीप्तशयनाः । यः कश्चित्तत्र तेषामुपभो-
गपरिभोगः स सर्व आदीप्तः संप्रज्वलित एकञ्चालोभूतः । तत्र तैः अमणवर्णरूपेण दुष्खां वेद-
नामनुभवतीति ॥

1) Several words have been lost here, as we learn both from the Tibetan and Chinese versions (the original of Nanjio 23 (19) kindly communicated by Mr. Waters). The objects against which the clothes protect are mosquitoes, gnats, and wind, to which the Tibetan adds sun-heat and serpents. In the opening words of the quotation, also, something may have been lost. In the Tibetan the first words are: རོ་ཆོ་ལྷོ་འཇོ་མ་ས་ཁྱེ་ལྷོ་མ་ས་རྒྱུ་མ་ (84 b 3).

2) Cf. 56, 11 supra.

3) The MS. reads *nirvāt virāga*°. This I have ventured to alter from one of the Chinese versions, which may be rendered «emancipation-dyed are the robes».

4) The MS. is corrupt here: the margin adds a syllable which looks like *ropyāt*. The Tib. equivalent (84 b fin.) appears to be རྒྱུ་ 'slack'. Prof. Cowell suggests *vaidhuryād*.

आर्यत्रयमधेऽप्युक्तं । यदि भवेद्भयवकाशिको⁽¹⁾ बोधिसत्त्वो ग्लानकायो ऽप्रतिबलका-
पस्तेन विकारान्तितेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । क्लेशप्रतिपत्तार्थं तथागतेन धृतगुणाः प्रज्ञ-
प्ताः । [68 b] तथाहं करिष्यामि यथा विकारस्थ एव क्लेशानां प्रकाणाय घटिष्यामि । तत्र
च विकारे न गृह्णामुत्पादयामि नाध्यवसानं । एवं चास्य भवति । कर्तव्यो दानपतीनाम-
नुग्रहो नास्माभिरात्मम्भरिभिर्भविष्यति ॥

5

पुनरत्रैवाह । ते शय्यां कल्पयन्तो दन्तिणेन पार्श्वेन शय्यां कल्पयन्ति । पादस्योपरि
पादमाधाय चोवरैः असंवृतकायाः स्मृताः । संप्रज्ञानाना उत्थानसंज्ञिन आलोकसंज्ञिनः श-
य्यां कल्पयन्ति । न च निद्रामुखमास्वादयन्ति । न पार्श्वमुखमन्यत्र यावदेवैषां मरुभूतानां
स्थितये ज्ञापनायै । इत्यनया दिशा सर्वपरिभोगाः सत्त्वार्थमधिष्ठातव्याः । आत्मतृष्णोपभो-
गान् क्लिष्टापत्तिः प्रजायते ॥

10

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

ते भोजनं स्वादुरसं प्रणीतं

लब्ध्वा च भुञ्जति अयुक्तयोगाः ।

तेषां स आहारु बधाय भोतो ।

यद्य कृस्तिपोतान विषा अधीता⁽²⁾ ॥

15

इति ॥

आर्यत्रयमधिसूत्रेऽपि भगवता अद्वादेयपरिभोगे परिकीर्तिते । अथ तस्यामेव पर्षदि
योगाचाराणां भिन्नूणां द्वे शते इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा प्ररुदिते । एवं च वाचमभाषत । कालं
वयं भगवन् करिष्यामो । न पुनरप्राप्तफला एकपिण्डपातमपि अद्वादेयस्य परिभोदयामः ॥

1) Another of the *dhūtāṅgas* or *dhūtaguṇas*. Cf. *Parivāra* sup. cit.

2) °*adhautakā* MS. The Tib. (85 b 2) appears to take the line to mean that medicinal herbs བྲུ་རྩ་ when not properly cleansed (peeled?) མ་བུ་ལྟ་ས་ may injure young animals.

भगवानाह । साधु साधु कुलपुत्रा एवंद्वर्षैर्लज्जाभिः कौकृत्यसंपन्नैः परलोकावगम्यदर्शि-
 भिरिदं प्रवचनं शोभते ॥ अथि तु । द्वयोरहं काश्यप अद्वादेयमनुजानामि । कतमयोर्द्वयोः ।
 पुक्तस्य मुक्तस्य च । यदि भित्तयो भित्तुर्युक्तो योगाचारो मम शितायां प्रतिपन्नः सर्वसंस्का-
 रेष्टनित्यदर्शी । सर्वसंस्कारदुःखविदितः सर्वधर्मेष्टनात्माधिमुक्तिः शान्तनिर्वाणाभिका-
 5 ङ्गा मुनेरुमात्रैरातोपैः अद्वादेयं भुञ्जीत । अत्यन्तपरिमुद्धैव तस्य सा दत्तिणा भवति । येषां
 च दायकानां दानपतीनां सकाशाच्छ्रद्धादेयं परिभुक्तं ततस्तेषां दायकदानपतीनां मर्हति-
 कः [69 a] पुण्यविपाको भवति । मर्ह्युक्तिकः । तत्कस्माद्धेतोः । अग्रामिदमौपधिकानां
 पुण्याक्रयावस्तूनां येयं मैत्रचित्तसमापातः । तत्र काश्यप यां भित्तुदायकस्य दानपतरात्त-
 काच्चोवरपिण्डपातं परिभुष्ट्याप्रमाणं चेतःसमाधिं समापद्यते ऽप्रमाणस्तस्य दायकस्य दा-
 10 नपतेः पुण्यक्रियाविपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यः । स्यात्काश्यप त्रिसाहस्रमहासाहस्राणां⁽³⁾
 लोकधातौ महाममुद्राणां तयो न त्वेव तस्य पुण्यनिष्ठ्यन्दस्य कश्चित्तप इति ॥

तदेवं पिण्डपातगमनारम्भे भोजनारम्भे वा त्रिषु स्थानेषु स्मृतिरूपस्थाप्या दायकानु-
 ग्रहे । कायक्रिमिसंग्रहे । सर्वसत्त्वार्थसाधके च सद्धर्मपरिग्रहे ॥

तथागताज्ञासंपादने तु सर्वकार्येषु स्मृतिः कार्या । आदिशब्दान्मत्तैरपि रता कार्या ॥

15 तत्रापि तावदिमां त्रिसमयराजोक्तां⁽⁴⁾ विद्यां मण्डलसमयार्थमुच्चारयेत् । नमः सर्वबुद्ध-

1) °nāmaharddhi° MS.

2) *satvā upadhi* marg. Cf. M. Vyutp. XCIII, where *aupadhi* is added as a fourth *punyakriyāvastu* besides the three (*dāna° śīla° bhavana°*) familiar from Pāli (Ch. p. 393). The Tib. has (85 b — 86 a 1) ཇམ་ལས་སུང་པའི་པལོད་ལྷམས་སུ་
 པའི་དོངས་པོ་ལྷམས་; and this appears to agree with the phraseology of the Buddh. Triglotte (ed. Schiefner 1859; f. 20 b) where the reading of the fourth *punyakr°* must be *aupadhikaṃ*, not ཇམ་ལས་ nor *dzai-watrikaṃ* (!) as Jäs chke (p. 468) would suggest.

3) *dhātu* acc. to Ch. is sometimes fem. in Pāli.

4) Probably the same as the Trisamaya-vyūha of KF. 309.

बोधिसत्त्वानां श्रौं विरजि २ महाचक्रविरजि । सत् १ सारत् २ त्रपि १ विधमनि । सभ-
जनि⁽⁸⁾ । संभजनि । तर्मति । सिद्ध श्रये⁽⁴⁾ त्वं स्वाहा ॥

अनेन सर्वमण्डलप्रविष्टो भवति ॥ अथवा तथागतकृद्यमष्टसकृत् जपेत् सलौकिक-
लोकोत्तरमण्डलप्रविष्टो भवति । कतमच्च तत् ॥ ॥ नमस्त्रियब्धिकानां तथागतानां । स-
वर्त्राप्रतिहृतावासिधर्मताबलिनां । श्रौं असमसम समत्ततो ऽनत्तनावाप्तिशासनि⁽⁶⁾ । कृ २ ८
स्मर स्मरण विगतरागबुद्धधर्मते । सर २ समबला । कृ २ । त्रय २ । गगन महाचलर-
त्तण । ज्वल ज्वलन सागरे स्वाहा ॥

अयं सर्वतथागतानामात्मभावः । अत्रानुत्तरं गौरवं भावयितव्यं । अनेनादिकर्मिका अ-
पि सत्वेधनत्तं बुद्धकृत्यं कुर्वन्ति । अयमेव परमां रत्तां गारादिभ्यः सर्वदुष्टेभ्यः करोति ।
कृस्तताडेन भस्मना सर्वपैरुदकेन दृष्ट्या मनसा वा सीमाबन्धं करोति ॥ 10

व्याधि[69 b]षु भेषज्यमुदकं चाभिमन्त्र्योपयोज्यं ॥ वनकुसुमानि वा चैत्ये प्रतिमायां
सद्धर्मपुस्तके वा समाहितो निवेदयेत् ॥ पत्तप्रयोगान्महाव्याधिभिरभिमुच्यते । बुद्धत्रोधि-
सत्त्वालम्बनेन सर्वसत्त्वार्थाभिलाषिणा च चित्तेन भद्रचरिविधिपूर्वकं⁽⁷⁾ च जपेत्तव्यः । अयं
विधिरस्य कल्पस्यावसाने द्रष्टव्यः । त्रिसमयज्ञापिनश्चास्मायतो न दोषः । उत्तिष्ठस्या-
प्यशुचेर्न दोषः । मुद्राकारा न भक्षणीया न लङ्घनीया । न मद्यारोहः कर्तव्यः । न मद्यं पा- 15
तव्यं । अधिमुक्तिचर्या शिन्नापदेष्टव्यस्य निर्वचिकित्सस्य दुःशोलपूर्वस्यापि सिध्यति ।
पण्डितस्यापण्डितस्य वा नियतं सिध्यति ॥

1) °*raji sāta* Tib. The Sanskrit text is mostly transcribed, not translated in the Tib. version of these and other charms.

2) °*tāyi* Tib.

3) °*mahāñi* Tib.

4) So Tib.; MS. *traṇi*.

5) ? Cf. K.F. 319 (n° 26).

6) °*titācāsani* MS.

7) Compare the *Bhadracaripranidhānarāja*, a Buddhistic charm of which several MSS. are extant; compare my Cambridge Cat. pp. 14, 103, 167.

तथा चात्रैवोक्तं ।

बोधिचित्तं दृढं यस्य निःसंगा च मतिर्भवेत् ।

विचिकित्सा नैव कर्तव्या तस्येदं सिध्यति ध्रुवम् । इति ॥

बोधिचित्तदृढता चात्र पृथग्जनचलचित्तताया नियमार्थमुक्ता न तु भूमिप्रविष्टम-
5 धिकृत्य ॥

यस्माद्त्रोक्तं । प्रत्युद्गारतामवभासतां च प्रतिलब्धुकामेन । महान्धकारादालोकं
प्रवेष्टुकामेन । यद्भूयसा विनिपतितेन साध्यं । तथा कुतो ममाल्पपुण्यस्य सिद्धिरिति
नोचचित्तप्रतिषेधः । न चातिक्रातुर्दुर्गतेरूत्साहोर्मिबहुलस्योपचिताप्रमंयपुण्यस्कन्धस्य
भूमिप्रविष्टस्यायं पूर्वोक्तो दोषः संभवति । अत्र च मन्त्राणामज्ञानान्नाधिकान्तरपठे दोषो
10 ऽस्ति । नापि न्यूनतादोषः । नापि विधिघ्नसदोषः । किंतु अद्भुतं बोधिचित्तवेगं सर्वो-
त्सर्गवेगं च प्रमाणीकृत्याविचारतः प्रवर्तितव्यमवश्यं बुद्धबोधिसत्त्वमिदं पथेष्टसिद्धिं
भवति ॥

अथवानेन सर्ववज्रधर्मस्त्रेण रत्नां कुर्यात् । नमस्त्रियब्धिकानां⁽¹⁾ तथागतानां सर्ववज्र-
धराणां चण्डाल २ । चल २ । वज्र २ । शासनं⁽²⁾ २ । फलनं⁽³⁾ २ । चरं⁽⁴⁾ २ । मारणा २ ।
15 वज्रदालफ⁽⁵⁾ । ललितशिखरं समतलवज्रिणि । ज्वल २ । नमोऽस्तु ते अग्रेयशासनानां
रण २ दं फुल स्फाट वज्रोत्तमे स्वाहा ॥

अनेन पठितमात्रेण सर्वविघ्नविनायका नोपसंक्रामन्ति । देवनागादयो न प्रसक्तं ।
भोजनपानशयनासनवसनपूजोपकरणानि चाभिमन्त्रितेन[70 a]जलेन दृष्ट्या मनसा वा र-
तेत । अचलकृद्दयेन वा सर्वमेतत्कुर्यात् ॥ इदं च तत् ॥

1) Tib. not clear.

2) °nā Tib.

3) So the Tib. *hyana* (?) MS. text; *phāla* marg.

4) *tara* Tib.

5) *sphoṭaya* (bis) Tib.

नमः समस्तवज्राणां त्राट । अमोघ चण्डमहारोषण⁽¹⁾ स्फोटय ह्रै । धामय २ ह्रै । त्राट
ह्रै । माँ । श्रौं बलं ददे तेजोमालिनि स्वाहा ॥

अनेन प्रथमं विण्डमष्टाभिमानितं भुञ्जोत भैषज्यरात्रनां बुद्धबोधिसत्त्वानामनुस्मृत्य ॥
विषप्रतीकार⁽³⁾स्तु ॥ तद्यथा । श्लिमिति । तिलिमिति । श्लितिलिमिति । डुम्बे । डुःसे ।
डुःसालीये । डुम्बालीये । तक्के । तर्कारणे । मर्मै । मर्मरणे । कश्मारे । कश्मोरमुक्ते । 5
अघने । अघनघने । श्लिमिलीये । अघाप्ये⁽⁴⁾ । अघाप्ये⁽¹⁾ श्लेते । श्लेततुण्डे । अनानु-
रुत्ते⁽⁵⁾ स्वाहा ॥

य इमां विद्यां सकृच्छृणोति स सप्त वर्षाण्यदिना न दृश्यते । न चास्य कापि विषं क्रा-
मामति । पथैनमर्कदर्शति सप्तधास्य स्फुटन्मूर्च्छा अर्जकस्येव मञ्जरो ॥

य इमां विद्यां धारयति स यावज्जीवमदिना न दृश्यते । न चास्य कापि विषं क्रा- 10
मामति । इमानि च मन्त्रपदानि सर्पस्य पुरतो न वक्तव्यानि यत्कारणं सर्पो म्रियते ॥

तद्यथा⁽⁶⁾ । इह्या । विह्या । चक्को । वक्को । कोडा कोडेति । निकुरडा निकुरडे-
ति । पोडा पोडेति । मोडा । मोडेति । पुरडा पुरडेति । फट रहे । फुटण्ड रहे । नाग रहे ।
नागण्डण्डरहे । सर्प रहे । सर्पण्डण्डरहे । अक्के । कुल विषशान्ति⁽⁸⁾ शीतवताले⁽⁹⁾ क-
लले । कुलले⁽¹⁰⁾ तण्डि २ । तड २ । ताडि २ । मल २ । स्फट २ । फुटु २ । स्वाहा ॥ 15

1) See K.F. 298, and my Camb. Cat. pp. 45, 127.

2) *sphoṭaya* Tib.

3) Charms against serpent-bites are prescribed in the Vinaya (K.F. 172);
cf. Bower-MS. pts. VI. VII.

4) Tib. not clear for these two forms.

5) *°ragate* Tib.

6) I have recorded only the more interesting variants of the Tib. in this
paragraph.

7) om. Tib.

8) So Tib.; *vishe cīte* MS.

9) *cītabad tēle* Tib.

10) Tib. adds a few more syllables.

इति हि भिन्नवो ज्ञाङ्गुल्यां विद्यायां उदाकृतायां सर्वभूतसमागते सर्वे तथावितथान-
न्यथाभूतं सत्यमविपरीतमविपर्यस्तं । इदं विषमविषं भवतु । दातारं गच्छतु । दंष्ट्रारं
गच्छतु । अग्निं गच्छतु । जलं गच्छतु । स्थलं गच्छतु । स्तम्भं गच्छतु । कुड्यं गच्छतु । भूमिं
संक्रामतु । शान्तिं गच्छतु स्वाहा ॥

- 5 चोरादिप्रतीकारे मारीची⁽¹⁾ जपेत् ॥ तद्यथा । पराक्रमसि । उदयमसि । वैरमसि अर्कम-
सि । मर्ममसि । वनमसि । अक्षरार्द्धानमसि । पा[70 b]थे मे रत्न । उत्पथे मे रत्न । जनतो मे रत्न ।
चौरतो मे रत्न । राजतो मे रत्न । सिंहतो मे रत्न । व्याघ्रतो मे रत्न । नागतो मे रत्न । सर्प-
तो मे रत्न । सर्वतो मे रत्न । रत्न २ मां सर्वसखांश्च सर्वभयेभ्यः सर्वोपाये सोपसर्गेभ्यः स्वा-
हा ॥ उँवडिलि २ सर्वडुष्टानां ग्रन्थिं वन्दामि स्वाहा ॥ ॥ नमो रत्नत्रयाय । नमो मारी-
10 च्यै देवतायै । मारीच्या देवताया कृदयमावर्तयिष्यामि ॥ तद्यथा । बत्तालि । बदालि । ब-
दालि । बरालि । वराकमुखि । सर्वडुष्टानां निवारय । बन्ध मुखं स्वाहा ॥

इमामपि विद्यामनन्तज्ञातिस्मरहेतुं मन्त्रप्रभावां सप्तपञ्चाशदन्तरां विद्याधरपिट्कोप-
निबद्धां सर्वभयप्रतार्यं प्रपृञ्जीत ॥

- तद्यथा । अट्टे । बट्टे । नेट्टे । कुनेट्टे । टके । ठके । ठरके । उरुमति । रुरुमति । तुरु ।
15 किलि मिलि । सर्वज्ञोडुपदग⁽⁴⁾ । नमो सच्चसम्मसंबुद्धाणी⁽⁵⁾ सिंस्कतु⁽⁶⁾ मे मत्तपदाः स्वाहा ॥

1) This *Dhāraṇī* is extant both in Sanskrit (Rāj. Mitra, *Sk. Buddh. Lit.* 174) and in Tib. (KF. 318). The first three words, not in the MS., have been replaced from the Tib. (88. a. 2), with which the Sanskrit as given by Rāj. Mitra substantially agrees.

2) *bandham . . gul(a)mam . . ctvaram . . mahācivaram asi Tib.*

3) See L. de la Vallée Poussin in J.R.A.S. 1895, p. 433.

4) Tib. མཐོན་པོ་འཕྲུལ་པ་

5) °*bujjhāṇam* MS. *buddhāṇām* Tib. The rest of the Prakritic forms occur in both.

6) *siddhandu me mantra*° Tib.

एषा रक्षात्मभावस्य भेषज्यवसनादिभिः ।

सत्त्वार्थस्मृतिपूर्वकमेव वक्तव्या ॥

आत्मतृष्णोपभोगातु क्लिष्टापत्तिः प्रज्ञापते ॥

सर्वं हि बोधिसत्त्वेनोत्सृष्टं सर्वसत्त्वेभ्यः ॥ तत्र यदि विस्मृत्य परद्रव्यमात्मभरणात्-
 ष्णया परिभुङ्क्ते क्लिष्टापत्तिमापद्यते । अथ वितृष्णो ऽन्यासक्तो वा सत्त्वकार्यमनुस्मृत्य ६
 भुङ्क्ते न क्लिष्टामापत्तिमापद्यते । परद्रव्यसंज्ञो स्वार्थेन भुङ्क्ते स्तेषापत्तिमापद्यते । पूरार्धेण
 प्राप्तिमोक्षे पाराजितो भवति । सत्त्वस्वामिकैस्तु भोगैः सत्त्वस्वामिक एवात्मभावः संरक्षत
 इत्यदोषः । न हि दासस्य नित्यं स्वामिकर्मव्यापृतस्य⁽¹⁾ स्वद्रव्यमस्ति येन वर्तेत ॥

उक्तं च धर्मसङ्गीतिसूत्रे । दासोपमेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यं सर्वसत्त्वकिङ्करणीयप्राप-
 णात्तयेति ॥

10

न चैकात्मस्वाम्यर्थपरस्य दासस्य व्याध्यादिचिक्लवमतेः स्वामिनमननुज्ञाप्यापि भु-
 ज्ञानस्य कश्चि[71 a]दोषः । नाप्येवं कुर्वाणस्य बोधिसत्त्वस्यास्तिके कस्यचिद्विदितवृत्ता-
 तस्याप्यप्रसादो युज्यते मातसर्यत्यागचिन्तापरिज्ञानात् ॥ न चात्र न्याये कश्चित्संदेहो यु-
 क्तः । सर्वोत्सर्गो हि पूर्वमेव भगवत्कण्ठोक्त्या प्रतिपादितः । तथा चात्मभावरक्षा सत्त्वार्थ-
 मेवोक्ता । तस्य स्पष्टावबोधार्थमयं न्यायो ऽभियुक्तो न तु स्वार्थापेक्षयेति ॥

15

इति शिन्नासमुच्चये आत्मभावरक्षा षष्ठः परिच्छेदः ॥ ६ ॥

VII.

भोगपुण्यरक्षा सतमः परिच्छेदः

एवं तावदात्मभावरक्षा वेदितव्या । भोगरक्षा तु वक्तव्या । तत्र मुक्तारम्भिणा भाव्यं
 मात्रज्ञेन च सर्वत इति शिन्नापदादस्य भोगरक्षा न दुष्कमा ॥

20

उग्रपरिपृच्छायां हि शिलापद्मुक्तं । सुसमीक्षितकर्मकारिता सुकृतकर्मकारिता च ।
तेन भोगानां दुर्न्यासा⁽¹⁾ प्रेत्यवेत्ता । श्रवज्ञाप्रतिषेधः सिद्धो भवति । शमश्रपस्तावेन च मात्र-
ज्ञता युक्तिज्ञता चोक्ता ॥ तेनेदं सिद्धं भवति । यदिदं⁽²⁾ श्रुत्वाधमभोगेनापि कार्यसिद्धौ सत्यां
स्वयमन्यैर्वा ब्रह्मतमभोगनाशनेोपेता न कार्येति ॥

- 5 अत एवोग्रपरिपृच्छायामुक्तं । पुत्रभार्यादासीदासकर्मकर्त्तृरूपेयाणां सम्यक्परिभोगे-
नेति । तथा स्वपरबोधितस्तुताद्यत्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्यौ । अधिकसत्त्वार्थ-
शक्तेस्तुल्यशक्तेर्वा बोधिसत्त्वस्याधिकतुल्यकुशलात्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्याविति
सिद्धं भवतीति ॥

- इदं च संधाय बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षेऽभिरुक्तं । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्त-
10 गृहावासो बोधिसत्त्वो बोध्यङ्गैरभियुक्तस्तेन कथं दानं दातव्यं । कतरं दानं दातव्यं । कि-
पद्रूपं दानं दातव्यं ॥ पे ॥ धर्मदायकेन भवितव्यं धर्मदानपतिना । यश्च शारिपुत्र गृहो
बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्राणि सप्तरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा तथागतेभ्यो
ऽर्क्षद्वाः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्याद् । यश्च शारिपुत्र प्रव्रज्यापर्यापन्नो बोधिसत्त्व एकां
चतुष्पदिकां [71 b] गार्थां प्रकाशयेद्यमेव ततो बद्धतरं पुण्यं प्रभवति । न शारिपुत्र तथा-
15 गतेन प्रव्रजितस्यामेषदानमनुज्ञातं ॥ पे ॥ यस्य खलु पुनः शारिपुत्र पात्रागतः पात्रप-
र्यापन्नो लाभो भवेद्दार्मिको धर्मलब्धः । तेन साधारणभोजिना भवितव्यं सार्द्धं सन्नस्यचारि-
भिः । सचेत्पुनः कश्चिदेवागत्य पात्रं वा चीवरं वा पाचेत् । तस्यातिरिक्तं भवेद्बुद्धानुज्ञाता-
न्निचीवराद् । यथा परित्यक्तं दातव्यं । सचेत्पुनस्तस्योनं चीवरं भवेद्यन्निश्चितं ब्रह्मच-

1) 'requiring painstaking application'; *durnyasta* 'ill-applied' Divy. 27.25.

2) = 'scilicet' as in Pali.

3) Here the margin adds: *jīvita-parishkārasyāpi tyāgo na kāryaḥ | kārya-
ryagratāyā atyāgo 'pi na kāryaḥ*. But this passage is not reproduced in the Tib.
(89. a. 6—b. 1).

4) *anuttaroktau* marg.

5) *svārthina* marg.

यवासः । तत्र परित्यक्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अविस्मर्त्तव्यं त्रिचीवरमुक्तं तथागतेन । सचेत्पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वः त्रिचीवरं परित्यज्य याचनकगुरुको भवेत् तेनाल्पेच्छता आसेविता भवेत् । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहावासे बोधिसत्त्वस्तेन धर्म आसेवितव्यः । तत्र तेनाभियुक्तेन भवितव्यमिति ॥

अन्यथा ह्येकसंघकार्थं मरुतः सवराशेस्तस्य च सत्त्वस्य बोधिसत्त्वशयपरिकर्मात्तरा- 5
यान्मरुतोर्ध्वस्य क्लानिः कृता स्याद् । अत एवोदारकुशलपत्तविस्मर्त्तताऽपत्ता⁽¹⁾ इत्यु-
च्यते । एवं तावत्यागप्रतिषेधः । अत्यागप्रतिषेधोऽपि ॥

यथार्थसागरमत्तिसूत्रे महायानात्तरागेषु बहुलाभता पद्यते । यो ऽयं विधिरात्मन्यु-
क्तः सो ऽन्यस्मिन्नपि बोधिसत्त्वे प्रतिपाद्य इति कुतो गम्यते ।

अथोपपरिपृच्छायां देशितत्वात् । परकृत्यकारितः⁽²⁾ स्वकार्यपरित्याग इति ॥ 10

तथार्थविमलकीर्तिनिर्देशे⁽³⁾ ऽप्युक्तं । संसारभयभीतेन किं प्रतिसर्तव्यम् । आह । संसा-
रभयभीतेन मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वेन बुद्धमाकात्म्यं प्रतिसर्तव्यं । आह । बुद्धमाकात्म्यस्थातु-
कामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । बुद्धमाकात्म्ये स्थातुकामेन सर्वसत्त्वसमतायां स्थातव्यं ।
आह । सर्व[72 a]सत्त्वसमतायां स्थातुकामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । सर्वसत्त्वसमतायां स्था-
तुकामेन सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय स्थातव्यमिति ॥ 15

तथा च धर्मसङ्गीतो सार्ववाको बोधिसत्त्व आह । यो भगवन् बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां
प्रथमतः बोधिमिच्छति नात्मनः । यावदियं भगवन् धर्मसङ्गीतिरिति ॥

उत्सर्गदेव चास्य स्वार्थभावः सिद्धः । किं तु सत्त्वार्थकानिभयादयोग्ये सत्त्वे सुभरं ना-
रोपयति । यत्र तु सत्त्वार्थकानि न पश्यति तत्र स्वयं कृतमन्येन वा जगद्धितमाचरितमिति

1) Not in lexx. Tib. མ་པ་སྤྲུང་སྤྲུང་ (90. a. 3) 'not having kept (?)'.

2) °ā MS.

3) See p. 6, n. 5 and add. citation in Madhyamaka-vṛitti (Camb. Cat. p. 116).

को विगेषो । यदयमपरबोधिसत्त्वकुशलसिद्धये न स्वकुशलमुत्सन्नति । अथ स्वदुर्गतिदु-
ष्खाद्विभेति । द्वितीयस्यापि तदेव दुष्खं । अथ तदुष्खेन मे बाधा नास्तीत्युपेतते । यद्यो-
क्तैः सूत्रैः सायत्तिको भवति ॥

यथा च रत्नकूटसूत्रे । चत्वार इमे काश्यप बोधिसत्त्वप्रतिपन्नका इत्यारभ्योक्तं । आत्म-
5 सुखार्थिको भवति न सर्वसत्त्वदुष्खापनयनार्थिक इति ॥ तस्मादुपपरिपृच्छाविधिना पूर्व-
वदात्मा गर्हणीयः एषा तु बोधिसत्त्वशिता । यथार्थनिरारम्भेण धर्मसङ्कोतिसूत्रे निर्दिष्टा ।
कथं कुलपुत्राः प्रतिपत्तिस्थिता वेदितव्याः । आह । यदा सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह ।
कथं सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह । यन्मैत्रीं च मत्काकर्तृणां च न त्यजन्ति । सुभूतिराह ।
कतमा बोधिसत्त्वानां मत्कर्मित्री । आह । यत्कायज्ञोचितं च सर्वकुशलमूलं च सर्वसत्त्वानां
10 निर्पातयन्ति न च प्रतिकारं काङ्क्षन्ति । आह । कतमा बोधिसत्त्वानां मत्काकर्तृणां । यत्पूर्वतरं
सत्त्वानां बोधिमिच्छन्ति नात्मन इति ॥

अत्रैव चाह । मत्काकर्तृणामूलाः सर्वबोधिसत्त्वशिता इति । अवश्यं च भगवतेदं न
निवारणाय । अन्यतरबोधिसत्त्वार्थं ना [72 b] र्थित्वादवश्यं तूपदिशतीति निश्चोयते ।
येन दातुर्महादक्षिणीये महार्थदानान्महापुण्यसागरविस्तरो दृश्यते ⁽¹⁾ *** अन्यथा तु
15 केवलमेव विधातिना मर्णां स्यात् ॥

यत् तु प्रशान्तविनिश्चयप्राप्तिकार्यसूत्रे देशितम् । य एष ते महाराज वर्षशतसङ्ख्येण
परित्ययोऽत्र प्रविष्टः स सर्वः पिण्डीकृत्यैकस्य भित्तोर्यात्रा भवेदेवं प्रत्येकं सर्वभित्तूणां ।
यद्योदेशस्वाध्यायाभियुक्तो बोधिसत्त्वः समीरवो धर्मकामः अद्वादेयमाहारं परिगृह्यैवं चि-
त्तमुत्पादयेत् । अनेनाहं धर्मपर्येषिमापत्स्य इति । अस्य कुशलस्यैष देयधर्मपरित्यागः शत-
20 तमोमपि कलां नोपेतोति ॥ तद्गुरुमुखपलिष्पुद्गमधिकृत्योक्तं । न तु पूर्वोक्तविधिना कश्चिदो-
पः ॥ उक्तो समासता भोगरता । पुण्यरता वाध्या । तत्र स्वार्थविपाकवैतृण्याच्छुभं संर-
नितं भवेत् ॥

1) I have marked a lacuna **** here as the Tib. (91. a. 4), (not very legible in this passage) contains some matter not quite corresponding to the Sanskrit text.

यथोक्तं नारायणपरिपृच्छायां । स नात्महेतोः शीलं रत्नति ⁽¹⁾ न स्वर्गहेतोः । न शक्र-
 लहेतोः ⁽²⁾ न भोगहेतोः । नैश्वर्यहेतोः । न ब्रूयहेतोर्न वर्णहेतोर्न यशोहेतोः । पे ॥ न निर-
 यभयभीतः शीलं रत्नति । पे ॥ एवं न तिर्यग्योनिभयभीतः शीलं रत्नति । अन्यत्र बुद्धनेत्री-
 प्रतिष्ठापनाय शीलं रत्नति । यावत्सर्वसत्त्वकृतिसुखयोगतेमार्थिकः शीलं रत्नति ॥ स
 एवंब्रूयेण शीलस्कन्धेन समन्वागतो बोधिसत्त्वो दशभिर्धर्मेन कीर्यते । कतमैर्दशभिः । यदुत 5
 न चक्रवर्तिराध्यात्परिहीयते । तत्र च भवत्यप्रमत्तो बोधिप्रतिकाङ्क्षी ⁽³⁾ बुद्धदर्शनमभिका-
 ङ्क्षते । एवं ब्रह्मत्वादुद्धर्शनाभेद्यप्रतिलम्भाद्धर्मश्रवणान्न परिहीयते । यावद्यथाश्रुतप्रति-
 पत्तिसंपादनाय बोधिसत्त्वसंवरसमादानान्न परिहीयते । घनाक्षेयप्रति ⁽⁴⁾ 73 a) भानात्सर्वकु-
 शलधर्मप्रार्थनध्यानान्न परिहीयते ॥ एवं शीलस्कन्धप्रतिष्ठितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
 सदा नमस्कृतो भवति देवैः । सदा प्रशंसितो भवति नागैः । सदा नमस्कृतो भवति पत्तैः । 10
 सदा पूजितो भवति गन्धर्वैः सदापचायितश्च भवति नागेन्द्रासुरेन्द्रैः । सदा सुमानितश्च भव-
 ति ब्राह्मणक्षत्रियश्रेष्ठिगृहपतिभिः । सदाभिगमनीयश्च भवति पण्डितैः । सदा समन्वाहृ-
 तश्च भवति बुद्धैः । शास्त्रसंमतश्च भवति सदेवकस्य लोकस्यानुकम्पकश्च भवति सर्वस-
 त्वानां ॥ पे ॥ चतस्रो गतोर्न गच्छति । कतमाश्चतस्रो । यदुतात्तणगतिं न गच्छत्यन्यत्र
 सत्त्वपरिपाकात् । बुद्धशून्यबुद्धक्षेत्रं न गच्छति । मिथ्यादृष्टिकुलोपपत्तिं न गच्छति । स- 15
 र्वदुर्गतिगतिं न गच्छति ॥

एवं पूर्वोक्तस्यैवपि पुण्यस्य क्लेशवशात्पुनरुपादीयमानस्य रत्ना कार्या । पुण्यदाना-
 दपि यत्पुण्यं ततोऽपि न विपाकः प्रार्थनीयो ऽन्यत्र परार्थात् । किं च पुण्यं रत्नितुकामः । प-
 शात्तापं न कुर्वति ॥

यथोक्तमुपपरिपृच्छायां । दत्त्वा च न विप्रतिसारचित्तमुत्पादयितव्यमिति ॥

20

1) *rājya*° marg.2) *na brahmatvavaheto*° marg.3) *°yamaloka*° marg.4) *na çakratvāt parihiṣyate* । *tatra ca bhuvaty apramatto bodhiprati-*
kāṅkṣi marg.

पृष्ठदोर्बल्यादोर्बल्यं । विप्रतिसारात् पापवत्पुण्यस्यापि क्षयः स्यादित्यभिप्रायः । न च क्त्वा प्रकाशयेद् । अनेकपर्यायेण हि भगवता प्रकृतकल्याणता । विवृतपापता वर्णिता । तत्र विवृतस्य क्षयो गम्यते । पापस्य दोर्मनस्येनैव पुण्यस्य तोमनस्येनापत्तिः सत्त्वार्थ निरामिषचित्तस्य प्रकाशयतः ॥

5 यथा रत्नमेघे वैद्यदृष्टान्तेनात्मोत्कर्षो निर्दोष उक्तः । पुनः पुण्यरत्ना कामो लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वर्जयेत्सदा ।

बोधिसत्त्वो प्रसन्नः स्याद्धर्मे विमतिमुत्सृजेत् ॥

इदं च रत्नकूटे ऽभिहितं । चतुर्भिः काश्यप धर्मेः समन्वागतस्य बोधिसत्त्वस्योत्पन्नोत्पन्नाः [73 b] कुशला धर्माः परिकीयन्ते । यैः [चतुर्भिर्मुक्ताः] न वर्धन्ते कुशलैर्धर्मैः । कतमे-

10 चतुर्भिः । यदुताभिमानिकस्य लोकापतमत्त्वपर्येष्ट्या । लाभसत्काराध्यवसितस्य कुलप्रत्यवलोकनेन⁽²⁾ । बोधिसत्त्वविद्वेषाभ्याख्यानेन । अश्रुतानामनिर्दिष्टानां च सूत्रात्तानां प्रतिपेक्षेति ॥

आर्यसर्वास्तिवादानां च पश्यते । पश्यन् भित्तव एतं भित्तुं केशनखस्तूपे सर्वाङ्गेन प्रणिपत्य चित्तमभिप्रसादयत्तम् । एवं भदत्त । अनेन भित्तवो भित्तुणा यावता भूमिराक्राता-
15 धर्शीतियोजनसत्कृष्णाणि यावत् काञ्चनचक्रं । अत्रातरे यावत्त्या वालिकास्तावन्त्यनेन भित्तुणा चक्रवर्तिराऽयसत्कृष्णाणि परिभोक्तव्यानि । यावदद्यायुष्मानुपालिष्येन भगवान् तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदुक्तं भगवतास्य भित्तोरेवं मर्यादां कुशलमूलानि । कुत्रेमानि भगवन् कुशलमूलानि तनुत्वं परित्यज्य पर्यादानं गच्छति । नारुमुपाले एवं

1) These two words are added in margin, and are not represented in the Tib. (92. b. 2—3). The words *yañh . . kuṣalair dharmaih* though represented in the Tib., do not appear to give good sense.

2) A new compound, «paying attention to» Tib. ལྟོ་བྱ་ Cf. Pali *mukham oloketi*.

3) Sic MS. Tib. འཇགས་པ་ཐམས་ཅད་ཡོད་པར་སྒྲིག་པ་རྒྱལ་མཁས་ཀྱི་ གཞུང་ལས་ཀྱང་
Read *ṛvādīnām* (?)

नर्तितं चोपकृतिं च समनुपश्यामि । यथा सन्नत्सचारि सन्नत्सचारिणोऽस्तिके दुष्टचित्तमुत्पा-
दयति । घत्रोपाले श्मानि मरुति कुशलमूलानि तनुवं परितपं पर्यादानं गच्छति । त-
स्मात्कर्तुपाले एवं शान्तितव्यं यद्गृध्रस्थूणायामपि चित्तं न प्रदूषयिष्यामः । प्रागेव सवि-
ज्ञानके काय इति ॥

आर्यमञ्जुश्रोविक्रीडितसूत्रे⁽²⁾प्याह । प्रतिघः प्रतिघ इति कल्पशतोपचितं कुशलमूलं 5
प्रतिकृति तेनोच्यते प्रतिघ इति ॥

आर्यगण्डव्यूहसूत्रे च समतसत्परित्राण्योन्नतः स्त्रिया रात्रिदेवतया⁽³⁾ पूर्वावदानं क-
थयत्याभिक्रितं । ते तेनान्योन्यावमन्यनासमुदितेनाकुशलमूलेनायुःप्रमाणादपि परिक्रोयते
स्म । वर्णादपि बलादपि परिक्रोयते स्मेति । घत्र च न कदाचिदुन्नतिः कार्येति प्रदर्शनार्थं
सदेत्यु[74 a]च्यते ॥

10

लाभस्तकारस्तु कदाचिदभ्युपगम्यतेऽपि । यद्योक्तं आर्यरत्नमेधे । इह कुलपुत्र बो-
धिसत्तः सुमेरुमात्रमपि रत्नराशिं लभमानः प्रतिगृह्णाति । प्रत्यवरमपि वस्तु प्रतिलभमा-
नः । तत्कस्य हेतोः । तस्यैवं भवति । एते सत्त्वा मत्सारिणो लुब्धा लोभाभिभूताः⁽⁴⁾ *** ।
तद्धेतोः तत्प्रत्ययं तन्निदानं मत्सारिस्कन्धावष्टब्दा इव संसारसागरे उन्मज्जनिमज्जनं कु-

1) 'even when [one is distraught] on the heated pillar, much less when the body has all its powers of perception'. *sthūṇā* = *sūrmī* has hitherto been vouched for by lexx. only; but see now Mhv. II 314. 1. On the *sūrmī* see (e. g.) Manu XI. 104.

2) K. F. 230; Nanjio 184 (tr. A. D. 313); Wassiljev 175 (162).

3) Cf. Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91 fin. I have not verified the present extract in MS. II (v. p. 2 n. 1 supra), but a conversation between Sudhana and the *rātridevatā* there more correctly named Samantasatvatrapaujaḥṣṛī occurs at f. 150.

4) The MS. reads here *kuṭṭakuṇḍakāḥ* preceded by an equally mysterious form *khaṭṭaṅkāḥ* in the margin. The sentence in the Tibetan (93. a. 5) ends: འདྲུངས་པ་ཡིན་ཏེ From this we may conjecture some Prakrit form of *kahudra* (-ka) (to which the lexx. give the secondary sense of 'mean', 'miserly') similar to those (*khuḍḍāka* etc.) mentioned by Squart on Mhv. I. 302. 12.

वन्ति । तदेषां भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय कृताय मुखाय । सर्वं प्रतिगृह्य न स्वो करोति । न लोभचित्तमुत्पादयति । अन्यत्र सर्वसत्त्वसाधारणां बुद्धधर्मसंघेषु कारा⁽¹⁾ करोति । यथा दुष्खितानां च सर्वसत्त्वानामुपज्ञीव्यं करोति । तं च दानपतिं समुत्तेजयति संप्रकर्षयतीति ॥

- 5 तथात्रैवोक्तं । तेन च दानेन नोन्नतो भवतीति ॥ पुनरत्रैवाह । यदि पुनरस्य तद्धेतोस्तत्प्रत्ययं तन्निदानं कीर्तिशब्दश्लोको भवति तत्र नोन्नामज्ञातो भवति न मानज्ञातो न मदज्ञातः । एवं चास्य भवति । न चिरेण कालेन यस्य चायं कीर्तिश्लोकशब्दः समुत्थितो यैश्च समुत्थापितो यश्च कीर्तिशब्दश्लोकस्त्रयमप्येतत्सर्वेण सर्वं न भविष्यति । तत्र कः पण्डितज्ञातो यो ऽनित्येषु न च स्थितेषु धर्मेष्वध्रुवेष्वनाद्या⁽²⁾सि⁽³⁾कैष्वनुनयचित्तमुत्पादयेदुन्नतो भवेन्मानदर्पितो वा । एवं हि बोधिसत्त्वो लाभसत्कारकीर्तिशब्दश्लोकेषु मूपस्थितस्मृतिर्विक्रतीति ॥

पुनराह । चण्डालकुमारोपमाश्च लोके विक्रति नीचनीचेन मनसा । मानमदर्पाधिगता⁽³⁾ भवन्ति पैश्रुन्यसंज्ञायाः सततसमितं प्रत्युपस्थितत्वादिति ॥

- पुनरप्युक्तं । इह कुलपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहवासः प्रव्रजितो बोधिसत्त्वो मृतकसदृशोऽहं 15 मित्रमात्य[74 b]ज्ञातिसालोक्तानामिति निरुक्तमानो भवति । वैद्वप्यं मे ऽभ्युद्भूतं विवर्णानि च मे वासांसि प्रावृत्तान्यन्यश्च मे आकल्पः संवृत इति निरुक्तमानो भवति । मुण्डः पात्रपाणिः कुलात्कुलमुपसंक्रमामि भित्ताहेतोर्भित्तानिदानमिति निरुक्तमानो भवति । नीचनीचेन चित्तेन चण्डालकुमारसदृशेन पिण्डाय चरामोति निरुक्तमानो भवति । पैण्डलिको ऽस्मि संवृतः । परप्रतिबद्धा च मे जीविकेति निरुक्तमानो भवति । भ्रवधूतमवज्ञातं 20 प्रतिगृह्णामीति निरुक्तमानो भवति । आराधनीया मे आचार्यगुरुदक्षिणीया इति निरुक्तमानो भवति । संतोषणीया मे सब्रह्मचारिणो । यदुत तेन तेनाचार्यगौरसमुदाचारेणेति नि-

1) *kārā* (fem.) 'praise; cf. Divy. index.

2) *ānāśvasikeshu* MS.: for the meaning cf. Divyāv. 207. 28.

3) *darpyavigata* MS.

कृतमानो भवति । अप्रतिलब्धानबुद्धधर्मान् प्रतिपत्स्य इति निरुक्तमानो भवति । कुहानां व्यापन्नचितानां सत्त्वानां मध्ये तानिबहुलो विकृतिरिष्यामिति निरुक्तमानो भवतीति ॥

आर्यसागरमतिमूत्रेऽप्युक्तं । सत्कायपरिशुद्धश्च भवति । लक्षणसमलंकृतगात्रमृदुतरूपकस्तपादः स्वविभक्तपुण्यनिष्पन्द्गात्रो ऽकीर्णोन्द्रियः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गपरिपूर्णाः । न च रूपमदमो भवति । न कायमण्डनयोगानुयुक्तः । स क्रियङ्कोनानामपि सत्त्वानां रूपविकला- 5 नामप्यवनमति प्रणमति धर्मप्राकृतमुपादायेति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स्याद्यथापि नाम भगवन् यदा महासागरः प्रतिसंतिष्ठते तदा निम्ने पृथिवोपदेशे संतिष्ठते । तस्य निम्नत्वादल्पकृच्छ्रेण सर्वनद्यश्च सर्वप्रश्रवणानि च प्रपत-
ति । एवमेव भगवन् निर्मानस्य गुरुदन्तिणीयगौरवस्य बोधिसत्त्वस्याल्पकृच्छ्रेण तानि
गम्भीराणि धर्मसुखानि श्रो[75 a]तेन्द्रियस्याभासमागच्छन्ति । स्मृतौ चावतिष्ठते । त- 10
स्मात्तर्हि भगवन् यो बोधिसत्त्वो मानोवतो भवति मानस्तब्धः न च गुरुदन्तिणीयेभ्यो
ऽवनमति न प्रणमति वेदितव्यं भगवन्माराङ्कुशाविहो वतायं बोधिसत्त्व इति ॥

आर्यलोकोत्तरपरिवर्ते⁽²⁾ चोक्तं । दशेमानि भो जिनपुत्र बोधिसत्त्वानां मार्कमाणि । क-
तमानि दश । यदिदं गुरुदन्तिणीयाचार्यमातापितृश्रमणब्राह्मणसम्यग्गतसम्यक्प्रतिपन्नेष्व-
गौरवता मार्कर्म । धर्मभाणकानां विशिष्टधर्माधिगतानामुदारधर्मदेशकानां महायानस- 15
माह्वानां निर्वाणपथविधिज्ञानां धारणामूत्रात्तरात्रप्रतिलब्धानां नावनमति । गर्वित-
स्तब्धश्च भवति । धर्मभाणके न गौरवमुत्पादयति । न शुश्रूषा न चित्रीकारं⁽³⁾ करोति ।
मार्कर्म धर्मश्रवणासांकथ्ये च निषण्ण उदारधर्मवेगे समुत्पन्ने धर्मभाणकस्य साधुकारं न

1) cf. Karandavyūha (ref. in B²) 96. 21 *bhikṣhūṇām cūlvatām dakṣhiṇiyāṇām*.

2) M. Vyutp. lxv. 9.

3) 'regard', a form peculiar to Buddh. Skt., wh. Böhtlingk (W.K.F. Nachtr. VI) with one MS. of M. Vyutp. (XCVII. 6) would correct to *cittikāra*. But see Senart, Mhv. I. 444; and regarding his illustration from Pāṇini (III. iii. 150) compare the usages of ἀπομύχεiv for the transition from 'étonnement' to 'respect'.

- प्रयच्छति मा कश्चिदस्मिन्प्रशंसतीति⁽¹⁾ मार्कर्म ॥ अभिमानं चोत्पाद्यात्मानं प्रतिगृह्णाति । परांश्च न गृह्णाति । आत्मज्ञतां च नावतरति । चित्तनिध्यप्तिं नोत्पादयति । मार्कर्म ॥ अधिमानं चोत्पाद्याज्ञानबुध्यमानो वर्णार्हाणां पुद्गलानां वर्णं प्रतिक्लृदयति । श्वर्णो भाषते । न च परस्य गुणवर्णोनात्मना भवति । मार्कर्म ॥ ज्ञानाति च । अयं धर्मो ऽयं विनयो
- 5 भूतमिदं बुद्धवचनमिति । पुद्गलविद्वेषेण धर्मविद्वेषं करोति । सद्धर्मं प्रतिनिपति । अन्यांश्च विप्राकृयति । मार्कर्म ॥ उच्चमानसं प्रार्थयते परिकारधर्मं न मार्गयति । परोपस्थानं सोऽभिधाति⁽²⁾ । अभिनन्दति । वृद्धस्यविराणां चिरचरितब्रह्मचर्याणां न प्रत्युपतिष्ठते न च प्रत्युद्गच्छति । मार्कर्म ॥ भृकुटीमुखः खलु पुनर्भवति । न स्मितमुखः । न खिल मधुरवचनः । सदा कठिनचित्तप्रिक्कदान्वेषी । श्वतारप्रेती । मा[75 b]रकर्म ॥ अभिमानं च
- 10 पतित्वा पाण्डितान्नोपसंक्रामति । न सेवते । न भजते । न पर्युपास्ते । न परिप्रश्नयति । न परिपृच्छति । किं कुशलं किमकुशलं किं करणीयं किं कृतं दीर्घरात्रमर्थाय क्लृताय सुखाय भवति । किं त्राऽकृतं दीर्घरात्रमनर्थायाक्लितायासुखाय भवतीति । सन्नतः⁽³⁾ सन्नतरो भवति । मोक्षव्यूहो मानयाहू । अनिसरणादर्शी । मार्कर्म ॥ स मानाभिभूतो बुद्धोत्पादं विरागयति । पूर्वकुशलमूलं तपयति । नवं नोत्थापयति । अनिर्देशं निर्दिशति । विग्रहमा-
- 15 रभते विवादबहुलश्च भवति । स एवं धर्मविकारो स्थानमेतद्विद्यते यस्मिन्मिथ्या मत्काप्रपातं पतेत् । अथ च पुनर्बोधिचित्तबलाधीनदैर्घ्यं प्रतिलभते । स कल्पशतसकृन्नेषु बुद्धोत्पादं नासादयति । कुतः पुनर्द्धर्मश्रवणम् । इदं दशमं मार्कर्म ॥ इमानि भो जिनपुत्र दश मार्कर्मणि । यानि परिवर्ष्य बोधिसत्त्वा दश ज्ञानकर्माणि प्रतिलभते । अत्रैव च ज्ञानकर्मसु पच्यते । निर्गानता सर्वसत्वेष्टिति ॥

1) 'lest anyone should praise him for it'; cf. Speijer, *Syntax* p. 819. n. 1.

2) The MS. reads *sābhiyati*. The Tib. (95. a. 1) has $\text{གཤམ་གྱི་རིམ་གྱི་ཕྱི་ལ་}$
 སྒྲོལ་ཅིང་

3) Possibly a case of sa-intensive; cf. Childers p. 406, and *supra* pp. 110 n. 3, 113, n. 2.

धार्यराष्ट्रपालसूत्रेऽप्युक्तं ।

अपायभूमिं । गतिमन्नपोषु ।

दरिद्रतां । नोचकुलोपपत्तिम् ।

ज्ञात्यन्ध्यदीर्बल्यमथात्पस्थामतां ।

गृह्णन्ति ते मानवशेन मूढाः ॥

5

इति ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । सत्त्वनेत्रं बोधिसत्त्वस्य बुद्धनेत्रं यतश्च बुद्धनेत्राद्बुद्धधर्माणां
लाभागमो भवति । नार्हामि तस्मिन्विप्रतिपत्तुम् । एवं चास्य भवति । सर्वं सुचरितं दुश्च-
रितं च सत्त्वान्निश्चित्य प्रवर्तते । दुश्चरिताश्चमाद्यापायाः प्रवर्तते । सुचरिताश्चयादेवमनु-
प्या इति ॥

10

अत एव रत्नोत्काधारणामप्युक्तं । इह भो जिनपुत्राः प्रथमचित्तोत्पादिको बोधिस-
त्त्वः आदित एव सर्वसत्त्वानामन्तिके दशप्रकारं चित्तमुत्पादयति । कतमदशप्रकारं । तस्य-
था । क्लितचित्तां मुखचित्तां दायाचित्तां स्निग्धचित्तां [76 a] प्रियचित्तां धनुषकृ-
चित्तां धारणाचित्तां समचित्तां आचार्यचित्तां शास्त्रचित्तां । इदं दशप्रकारं चित्तमु-
त्पादयतीति ॥

15

अद्वाब्बलाधानावतारमुद्गामूत्रेऽप्युक्तं । सर्वसत्त्वानां शिष्यत्वाभ्युपगमे स्थितोऽस्मि ।
परंश्च सर्वसत्त्वशिष्यत्वाभ्युपगमे प्रतिष्ठापयिष्यामीत्याश्वासं प्रतिलभते ॥ पेयालं ॥ सव-
सत्त्वेष्ववनमप्रणमनतायां प्रतिष्ठितोऽस्मीति पूर्ववत् ॥

तत्रावनमनप्रणमनतायां सर्वसत्त्वेषु निर्मानता ॥

तथार्यविमलकोर्तिनिर्देशे । परिशुद्धबुद्धनेत्रोपपत्तये सर्वसत्त्वेषु शास्त्रप्रेमोक्तं । लोक- 20
प्रसादानुरतार्थं वासनपादप्रख्यालनकर्म कुर्वतापि चेतसा स्त्रीषु वात्तणप्राप्तेषु वा वि-
निपतितेषु बोधिसत्त्वेन प्रेमगौरवाभ्यासः कार्यः ॥

1) 54, 16 supra.

2) So MS. for *prakshālana*: cf. Pali *pakkhāleti*.

सिञ्चिष्यति । अथ खत्वायुष्मानानन्दो तस्य ग्लानस्य भित्तुस्य चीवराणि धोवति । भग-
वानुदकमासिञ्चति ॥ पे ॥ अथ खत्वायुष्मानानन्दस्तं ग्लानं भित्तुं साधु च सुष्ठु चानुप-
रिगृह्य बह्दिधा कृत्वा स्त्रापयेत् । भगवानुदकमासिञ्चतीति । आह च ।

पानाराध्य मरुत्वं विराध्य कष्टां विपत्तिमाप्नोति ।

प्राणपरित्यगैरपि तेषां ननु तोषणं न्याय्यं ॥

5

एते ते वै सत्त्वाः प्रसाद्य यान्तिद्धिमागता बह्वः ।

सिद्धितेत्रं नान्यत् सत्त्वेभ्यो विद्यते जगति ॥

एते चित्तागणायो भद्रघटा धेनवश्च कामदुषाः ।

गुरुवच्च देवतेषु च तस्मादाराधनीयास्ते ॥

किं च निष्कृन्नबन्धूनामप्रमेयोपकारिणाम् ।

10

सत्त्वाधनमुत्सृज्य निष्कृतिः का परा भवेत् ॥

शिरसा धारयामास पुरा नाथो यथेप्सितम् ।

जटासृध्युषितान्सत्त्वान्भूत्वा यत्नेन निश्चलः ॥

भिन्दन्ति देहं प्रविशत्यवोचीम् पेषां कृते तत्र कृते कृतं स्यात् ।

महापकारिष्वपि तेन सर्वं कल्याणमे[77 a]वाचरणीयमेषु ॥

15

स्वयं मम स्वामिन एव तावद्यदर्थमात्मन्यपि निर्व्यग्रेताः ।

अहं कथं स्वामिषु तेषु तेषु करोमि मानं न तु दासभावम् ॥

1) °dhā nā haritē MS. With haritrā for hrtrā compare the Pali.

2) Metre of first three stanzas: Āryā.

3) Cf. Bodhic. III. 19. Prof. d'Oldenburg compares the quotation from the Jambhalastotra of Candragomin in the Nāmasaṃgiti-ṭīkā:

bhadrāghaṭakalapapūḍapacintāmaṇayo 'py acetanā, antoḥ |
te 'pi sukhayanti satvān kṛmu na Bhagavān svīkṛtakṛpayā ॥.

4) = Bodhic. VI. 119.

5) pratyupakāro buddhānaṃ marg.

6) The following verses down to the end of the citation p. 157.8 occur at Bo-
dhic. VI. 120—134, 115. A few variants are noted below.

- येषां सुखे याति मुदं मुनीन्द्राः येषां व्यथायां प्रविशति मन्युम् ।
 ततोषणात्सर्वमुनीन्द्रतुष्टिस्तत्रापकारे ऽपकृतं मुनीनां ॥
 आदीप्तकायस्य यथा समत्तान् । न सर्वकामैरपि सौमनस्यम् ।
 सत्त्वव्यथायामपि तद्वदेव न प्रीत्युपायोऽस्ति महाकृपाणाम्⁽¹⁾ ॥
 5 तस्मान्मया यज्जनदुष्खनेन⁽²⁾ । दुष्खलं कृतं सर्वमहादयानां⁽¹⁾ ।
 तदद्य पापं प्रतिदेशयामि यत्खेदितास्ते⁽³⁾ मुनयः क्षमत्तान् ॥
 आराधनायाद्य तथागतानां सर्वात्मना दास्यमुपैमि लोके ।
 कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनौघाः निघ्नन्तु वा तुष्यन्तु लोकनाथः ॥
 आत्मीकृतं सर्वमिदं जगत्तैः कृपात्मभिर्नैव हि संशयो ऽत्र ।
 10 दृश्यन्त एते ननु सत्त्वद्रूपास्⁽⁴⁾ । त एव नाथाः किमनादरो ऽत्र ॥
 तथागताराधनमेतदेव स्वार्थस्य संसाधनमेतदेव ।
 लोकस्य दुष्खापकृतेतदेव तस्मान्ममास्तु व्रतमेतदेव ॥
 यथैको राजपुरुषः प्रमथति महाजनं ।
 विकरोति न शक्नोति दीर्घदर्शी महाजनः ॥
 15 यस्मान्नैव स एकाकी तस्य राजबलं बलं ।
 तथा न दुर्बलं कंचिदपराद्धं विमानयेत् ॥
 यस्मान्नरकपालाद्य कृपावत्तस्य तद्वलं ।
 तस्मादाराधयेत्सत्त्वान् भृत्यश्चण्डनृपं यथा ॥
 कुपितः किं नृपः कुर्याद्येन स्यान्नरकव्यथा ।
 20 यत्सत्त्वदीर्घमनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते ॥

1) .. 1) *dāyamayānām . . . sarva-mahākṛpāṇām* Bodhicāryāv. text.

2) sic MS.; *dukkhadena* Bodhic.; cf. ཀོདྲ་ཐུས་པས་ Tib. (97. a. 6).

3) *tanmun*° Bodhic.

4) *drīṣyantu etena tu* Bodhic.

5) *melius* Bodh. *vikartum naiva*°.

तुष्टः किं नृपतिर्दद्याद्बुद्धत्वसमं भवेत् ।

यत्सत्त्वसौमनस्येन कृतेन क्षानुभूयते ॥

आस्तां भविष्यद्बुद्धत्वं सत्त्वाश्रयनसंभवं ।

इद्वैव सौभाग्यपशः सौस्थित्यं किं न पश्यसि ॥

प्रासादिकत्वमारोग्यम् प्रामोद्यं चिरञ्जीवितं ।

5

चक्रवर्तिमुखं स्फीतं तमो प्राप्नोति संसरन् ॥

मैत्राशयश्च यत्पूज्यः सत्त्वमाकात्म्यमेव तत् ।

बुद्धप्रसादाद्यत्पुण्यं बुद्धमाकात्म्यमेव तत् ॥ ॥

अत एव हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे मैत्रीभावफलमुद्भावितम् ।

यावत्ति पूजां बहुविधं अप्रमेयाः ।

10

तेत्रं शतेषु नियुतं च बिम्बरेषु⁽¹⁾ ।

तां पूज कृत्वा अतुल्यनाय[77 b]कानां ।

संख्याकलापी न भवति मैत्रचित्ते ॥

तस्मादेवंविधेषु मरुदक्षिणीपेषून्नतिं वर्जयेत्सदा । एषा चेन्नतिर्योनिशोमनस्का-

रात्संभवतीति ॥

15

तस्यानवतारे यत्नः कार्यः । यथोक्तं रत्नमेघे । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वो ऽयोनिशो-
मनस्कारापगतो भवति । इह बोधिसत्त्व एका कीर्त्तुगतः प्रविवेकस्थितो नैवं चित्तमुत्पा-

दयति । अहं असंकीर्णविकारि । अहं प्रविवेकस्थितः । अहं प्रतिपन्नस्ताथागते धर्मवि-

नये । ये त्वन्ये अमणा वा ब्राह्मणा वा सर्वे ते संकीर्णविकारिणः । संसर्गबहुला उद्दुरा⁽²⁾-

स्ताथागताद्धर्मविनयात् ॥

20

1) Name of a high number peculiar to Buddh. Skt., not determinable from the Tib. (nor elsewhere, probably!), which has གཤམ་སྟེ་སྟེ་ 'about a thousand billion'. *kshetrak* . . . *nayuta* MS. I have not identified the metre of these lines.

2) *uddhṛtaḥ* marg.

एवं हि बोधिसत्त्वो ऽपोनिशोमनस्कारापगतो भवति ॥

पुनर्त्रैवोक्तम् । इह बोधिसत्त्वो बोध्याभमाणो न तन्महद्बोध्यमास्वादयति । न च तेन बोध्यात्मानमुत्कर्षयति । न पराभ्यसयति⁽¹⁾ । तस्यैवं भवति । को हि नाम सप्रज्ञज्ञा-
तोयः स्वकर्माभिगुक्तः पराभ्योदयेत् ॥

5 एवं हि बोधिसत्त्वो ऽनुन्नतबोध्यो भवति ॥

एष तु पुण्यरत्नायाः संतेपो यद्वोधिपरिणामना ॥

तथा श्रुतमार्गालयमतिमूत्रे । न हि बोधिपरिणामितस्य कुशलमूलस्यान्तरा कश्चि-
त्परितपो यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । तद्यथापि नाम भद्रेण शारदनीपुत्रं महासमुद्रपति-
तस्योदकविन्दोर्नात्तरास्ति तपो यावन्न कल्पपर्यवसानं । इति ॥

10 ॥ इति शिक्षासमुच्चये भोगपुण्यरत्ना सप्तमः परिच्छेदः ॥

VIII.

पापशोधनं अट्टमः परिच्छेदः

उक्ता त्रयाणामप्यात्मभावादीनां रत्ना । शुद्धिरधुना वक्तव्या । किमर्थम्⁽⁸⁾ ।

शोधितस्यात्मभावस्य भोगः⁽⁴⁾ पथ्यो भविष्यति ।

15 सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कणस्येव देहिनाम् ॥

यद्योक्तमार्गतयागतगुरुमूत्रे । यानि च तानि महानगरेषु महाश्मशानानि भवन्त्यने-
कप्राणिशतसंख्याकीर्णानि । तत्रापि स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महात्तमात्मभावं मृतं का-

1) cf. 63. c supra.

2) *saṃkhyepa* MS.

3) *codhanaphalaṃ tārā āha* marg.

4) *satvānām* marg.

5) A new form, but attested by the Tib. རྟོག་པ་མེད་ (98. b. 1) 'without an atom of dirt'.

लगतमुपदर्शयति । तत्र ते तिर्यग्योनिगताः सत्वा यावदर्थं मांसं परिभुव्यापुःपर्यन्ते मृताः
कालगताः सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यन्ते । स चैव तेषां हेतुर्भाति यावत्परि(78 a)नि-
र्वाणाय । यदिदं 'तस्यैव बोधिसत्त्वस्य पूर्वप्रणिधानपरिशुद्ध्या ' येन दीर्घरात्रमेवं प्रणिधानं
कृतं ' ये मे मृतस्य कालगतस्य मांसं परिभुञ्जीरन् । स एव तेषां हेतुर्भवेत् स्वर्गोत्पत्तये
यावत्परिनिर्वाणाय तस्यं शीलवतः । मृध्यति चेतना ' मृध्यति प्रार्थना ' मृध्यति प्रणि- 6
धानमिति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स धर्मकायप्रभावितो दर्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । अवशेनापि स्प-
र्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । तद्यथापि नाम शास्त्रमते जीवकेन वैद्यरात्रेण सर्वभैषज्यानि
समुदासीय भैषज्यतरुसंज्ञातमयं दारिकाद्वयं⁽¹⁾ [कृतं] प्राप्तादिकं दर्शनीयं मुक्तं मुनिष्ठितं सु-
परिकर्मकृतं । सागच्छति गच्छति तिष्ठति निषीदति शय्यां च कल्पयति । तत्र ये घ्राग- 10
च्छत्यातुरा मृतात्मानो राजानो वा राजमात्रा वा श्रेष्ठिगृह्यत्यातयक्रोदराज्ञानो वा ।
तान्स जीविको वैद्यरात्रस्तथा भैषज्यदारिकाया सार्द्धं संयोजयति । तेषां समनन्तरसंयोगमाप-
न्नानां सर्वव्याधयः प्रस्रभ्यन्ते ऽरोगाश्च भवन्ति सुखिनो निर्विकाराः । पश्य शास्त्रमते जीव-
कस्य वैद्यरात्रस्य लौकिकव्याधिचिकित्साज्ञानं यद्यन्येषां विद्यानां संविद्यते । एवमेव
शास्त्रमते तस्य धर्मकायप्रभावितस्य बोधिसत्त्वस्य यावत्तः सत्वाः स्त्रीपुरुषदारकादारिका 15
रागदोषमोक्षसंज्ञाः कार्यं स्पृशन्ति । तेषां संस्पृष्टमात्राणां सर्वक्लेशाः प्रस्रभ्यन्ते विगतसं-
ज्ञायां च कार्यं संज्ञानन्ति ॥ यदिदं तस्यैव बोधिसत्त्वस्य पूर्वप्रणिधानमुपरिशुद्धत्वात् । एतद-
र्थमात्मभावः शोध्यः ॥

किं च अशोधने दोषमाह ।

तृणकुर्वं यथा शस्यं रोगैः सीदति नैधते ।

20

बुद्धाङ्गरस्तथा वृद्धिं क्लेशकुर्वो न गच्छति ॥

1) This word in margin (later hand).

2) 'etwa Burggraf' B², quoting La 1-v. 136. 15 (an enumeration similar to the present). Tib. རྒྱལ་པོ་ 'feudatory prince' (Jäschke).

प्रतिपत्तिनिरासेन वृद्ध्यर्थं चेत्प्रतिपत्तिः ॥

आत्मभावस्य का श्रुद्धिः । पापक्षेत्रशिविशोधनं ।

संबुद्धोत्थयसारेण । यत्नाभावे त्रपायगः ॥

तत्र पापशोधनं चतुर्धर्मकसूत्रे देशितम् । चतुर्भिर् मन्त्रैः समन्वागतो बोधिसत्त्वो
 ५ मन्दासत्त्वः कृतोपचितं पापमभिभवति । कतमैश्चतुर्भिः । पटुत । विदूषणासमुदाचारेण प्र-
 तिपत्तिसमुदाचारेण । प्रत्यापत्तिबलेन । आश्रयबलेन च ॥ तत्र वि[78b] विदूषणासमुदाचारे
 ५ कुशलं कर्माध्यचारति तत्रै तत्रैव च विप्रतिसारबहुलो भवति ॥ तत्र प्रतिपत्तिसमुदा-
 चारः कृत्वाप्यकुशलं कर्म कुशले कर्मण्यत्यर्थाभियोगे गतः⁽⁴⁾ ॥ प्रत्यार्पात्तबलं संवरसमा-
 दानादकरणसंवरलाभः ॥ तत्राश्रयबलं बुद्धधर्मसंघशरणगमनमनुत्सृष्टबोधिचितता च ।
 10 सुबलवत्संनिश्रयेण न शक्यते पापेनाभिभवितुं । एभिर् मन्त्रैः चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
 धिसत्त्वो मन्दासत्त्वः कृतोपचितं पापमभिभवतीति ॥

तत्र कथं विदूषणासमुदाचारो भावयितव्यः । यथा सुवर्णप्रभासोत्तमसूत्रे⁽⁵⁾ अभिहितं ॥

समन्वाहरतु मां बुद्धाः कृपाकारुण्यचेतसः ।

ये च दशदिशि लोके तिष्ठन्ति⁽⁶⁾ द्विपदोत्तमाः ॥

1) *kleṣapāpan* marginal gloss (partly deleted).

2) *ātmaśhārah* *śodhya* marg.

3) Apparently 'self-reproach'. Tib. has simply རྩོམ་པར་སྤྱད་འཕྱིན་ (99. a. 6).

4) *atya[r?]* *thābhiyogatas* MS.; སྤྱིན་ཏུ་སྤྱོད་པ་ལོ་ Tib. (99. a. 7).

5) The following passage has been collated with three MSS. of the sūtra: Cambridge, Univ. Library Add. 1342, f. 8. b. 6 (called B.); *ibid.* Add. 875. f. 10. b. (C); London, R. As. Soc. Hodgson № 8. f. 9 (H), and with the printed text (pp. 12—16) of the Buddhist Text Society (P), from advance-sheets kindly forwarded by Rai Çarat-Candra Dās Bahadur. H. has many errors due to the extremely inferior copyist, which are not all noted. *Samānvāh*^o forms possibly a case of the ana-
 pæstic beginning noted at p. 92, n. 4.

6) *śhīḥati* A.; *atīyam pratigṛhṇantu daṣḍdikṣhu vyavasthītāḥ* P.

यच्च मे पापकं कर्म कृतं पूर्वं सुदारूपां ।
 तत्सर्वं देशयिष्यामि स्थितो⁽¹⁾ दशबलाघतः⁽²⁾ ॥
 मातापितृनञ्जानतो⁽³⁾ बुद्धानामप्रज्ञानता ।
 कुशलं चाप्रज्ञानतो⁽⁴⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 ऐश्वर्यमदमत्तेन कुलभोगमदेन च ।
 तारूप्यमदमत्तेन यत्तु पापं कृतं मया ॥
 दुश्चित्तितं दुरुक्ते च दुष्कृतेनापि कर्मणा ।
 अनादीनवदर्शिना⁽⁷⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 बालबुद्धिप्रचारेण⁽⁸⁾ अज्ञानावृतचेतसा ।
 पापमित्रवशाच्चैव ल्लेशव्याकुलचेतसा ॥
 क्रीडार्तिवशाच्चैव शोक्रोगवशेन वा ।
 अतृप्तधनदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 अनार्यजनसंसर्गे⁽⁹⁾ रीर्ष्यामात्सर्यहेतुना ।
 शाव्यदारिद्र्यदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 व्यसनागमकाले ऽस्मिन् कामानां भयहेतुना ।
 अनैश्वर्यगतेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥
 चलचित्तवशेनैव कामक्रोधवशेन वा⁽¹⁰⁾ ।
 क्षुत्पिपासादिस्तेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥

5

10

15

1) *sthito'ham* A. P.2) *°balācṛitah* H.3) *pitṛnajanānto* A.; *°pitṛnarajñatah* H; *pitṛnavajñānād* P.4) *°nanto* A.5) *yatra* B. C. P., hic et infra.6) *kularūpa*° B. C. H. P.7) *darṣinā ca yat*° A.; *°vadrishṭena* B. C.; *°vanashṭena* P.8) *°cālena* P.9) *rosha* A.; *rāga* P.10) *ca* A.

पानार्थं भोजनार्थं च वस्त्रार्थं स्त्रोषु हेतुना ।

विचित्रैः क्लेशसंतापैर्यत्तु पापं कृतं मया ॥

कायवाग्मनसा पापं त्रिधा दुश्चरितं चित्तं⁽⁸⁾ ।

यत्कृतमीदृशै र्वपैस्तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

यत्तु बुद्धेषु धर्मेषु श्रावकेषु तथैव च ।

अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

यत्तु प्रत्येकबुद्धेषु बाधितेषु वा पुनः ।

अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

सद्धर्म⁽⁵⁾[79 a]भाणकेष्वेव अन्येषु गृणवत्स्वा ।

10 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

सद्धर्मः प्रतिज्ञितः स्यादज्ञानं तेन मे सदा ।

मातापितृष्वगौरवं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

मूर्खत्वेन बालत्वेन मानदर्पावृत्तेन च ।

रागद्वेषेण मोहेन तत्सर्वं देशयाम्यहम्⁽⁹⁾ ॥

15 व्यवलोकयन्तु मां बुद्धाः समन्वाकृतचेतसः⁽¹⁰⁾ ।

अत्ययं प्रतिगृह्यन्तु कारुण्यार्पितचेतसः⁽¹¹⁾ ॥

1) *vividha kleṣa* B. C. H.

2) *vāṇmānasam* B. C.; ; *vācamānasam* (unmetrically) P.

3) *tridhātu curitam ca tat* B. C. H. P.

4) *īdriṣam rūpaṃ* B. C.

5) This stanza does not occur in B. C. P.

6) *syāt sujñā*° H.; P.'s reading I can neither scan nor construe.

7) *agauraram yacca A. tṛṣ ca gauraram* B. C.

8) *mūrkhātvenāpi bālatre* B. cf. P.

9) Here our author passes over some half-dozen stanzas (pp. 13.13—14.10 in P.).

10) Scansion as above 160 13; cf. also Pali *olokentu. °kaya mām buddha mocaya mām bhayā[t] tataḥ* H., cf. P.; *mocayantu ca mam bhayāt* B. C. Compare seven lines below.

11) *°tasā* B. P.

12) So B. P.; *mama gr*° A.

13) This and the next three lines do not occur in B. C.

(1) यत्तु पापं कृतं पूर्वं मया कल्पशतेषु च ।
 तस्यार्थं शोकचित्तोऽहं कृपणोऽयं भयार्दितः ॥
 (3) भवामि पापकर्माणां सततं दोनमानसः ।
 यत्र यत्र चरिष्यामि न चास्ति मे बलं क्वचित् ॥
 सर्वे कारुणिका बुद्धाः सर्वे भयङ्करा जगे (4) ।
 मृत्युपं प्रतिगृह्णन्तु मोक्षयन्तु च मां भयात् ॥
 क्लेशकर्मफलं मया प्रवारयन्तु तथागताः ।
 स्नापयन्तु च मां बुद्धाः कारुण्यसरितोदकैः ॥
 सर्वं पापं देशयामि यत्तु पूर्वं कृतं मया ।
 यच्च एतर्हि मे पापं तत्सर्वं देशयाम्यहम्
 म्यायत्यां संवरमापद्ये सर्वदुष्कृतकर्मणाम् ।
 न ह्याद्यामि तत्पापं यद्वेन्मम दुष्कृतम् ॥
 त्रिविधं कायिकं कर्म वचसा च चतुर्विधम् ।
 मनसा त्रिप्रकारेण तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 (10) कायिकृतं वाचकृतं मनसा च विचिन्तितं ।
 कृतं दशविधं कर्म तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

10

15

1) *krpane trṣṇnayārd°* P.

2) So P.; *bhāyāmi pā* A.

3) So P.; *rati me A: cāsti me balā kacit* H.

4) *jināḥ* H.; cf. P.

5) *malam* A.

6) So, with hypermetron, A. P. H.; (to be scanned as if *°rāhentū*); B has *pravāhantu* representing more closely the scansion of the line.

7) *°vimalodakāḥ* B. H.; cf. P.

8) The above reading of A. is unmetrical (*saṃvaram* as dissyllable?). *apattiyā sarvaṃ āpadyam* B.; *āyatyā sarvaṃ āpadyam* C; *āpadbhyaḥ sarvaṃ āpadyaḥ* P.

9) H. is hopelessly corrupt and unmetrical here. The reading of its archetype may have been: *caturvidham tu mānasam. Vācikaṃ tu caturv° mānasam tripra-kāram tu* B. C. P. leaves a lacuna.

10) H. is corrupt and unintelligible in this stanza *°tam ca vākkṛtam* B. C.

यच्च मे पापकं कर्म अनिष्टफलदायकं⁽¹⁾

तत्सर्वं देशयिष्यामि बुद्धानां पुरतः स्थितः ॥

भवगतिसंकोटे बालबुद्धिना पापं यन्मे कृतं सुदारुणम् । दशबलमयतः स्थितः तत्सर्वं पापं प्रतिदेशयामि । देशयामि च तत्पापं यन्मया संचितं जन्मसंकोटे विविधैः कायप्रचारसंकोटैर्भवसंकोटलोकसंकोटे चापलचलचित्तसंकोटे मूर्खबालकृतक्लेशसंकोटे । पापमित्रागमसंकोटेन च । भयसंकोटरागसंकोटे दोषमोक्तमसंकोटैरपि क्षणसंकोटे कालसंकोटे पुण्योपाजनसंकोटैरपि । जिनसंकोटसंमुखस्थितः । तत्सर्वपापं प्रतिदेशयामि ॥

विशेषतस्तु बोधिसत्त्वापत्तीनां गुर्वीणां लघ्वीनां देशनार्योपालिपरिपृक्षायामुक्ता [79 b] । का पुनर्गुर्वी मूलापत्तिः ॥ सामान्यतस्तु तत्रोक्तं । सचेडपाले मरुत्पायन-
10 संप्रस्थितो बोधिसत्त्वो मरुत्सत्त्वो गङ्गानदीवालिकोपमा रागप्रतिसंपुक्ता घ्रापतीराप-
द्येत । यां चैकतो द्वेषसंप्रयुक्तामापत्तिमापद्येत बोधिसत्त्वयानं प्रमाणीकृत्य ॥ पे ॥
इयं ताभ्यो गुरुतरां घ्रापत्तिर्येषं द्वेषसंपुक्ता । तत्कस्यहेतोः । योज्यं द्वेष उपाले सत्त्व-
रित्यागाय संवर्तते । रागः सत्त्वसंप्रयुक्त्यैव संवर्तते । तत्रोपाले यः क्लेशः सत्त्वसंप्रयुक्त्यैव सं-
वर्तते । न तत्र बोधिसत्त्वस्य क्लेशं न भयं ॥ पे ॥ तस्मात्तर्हि त्वामुपाले याः काश्चन रागप्र-
15 तिसंपुक्ता घ्रापत्तयः सर्वास्ता अनापत्तय इति वदामि । कोऽत्राभिप्रायः । सत्त्वसंप्रयुक्त्यैव पू-
र्वमेव विशेषितत्वाद् । अथ्याशयकृपावतो ह्यपमुपदेशः ॥ यस्मादनन्तरमाह । तत्रोपाले येऽनुपा-
यकुशला बोधिसत्त्वास्ते रागप्रतिसंपुक्ताभ्यः आपत्तिभ्यो बिभ्यति । ये पुनरुपायकुशला

1) *vāhakam* B. H.

2) The following paragraph corresponds generally with H. 11. a. 2—4; but the variants are too numerous to record, nor can I restore the metre (?), though P. prints it as verse. Our text, however, agrees substantially with the oldest known text of the Suv. -pr. (Cambr. Add. 2831 f. 9 b, kindly collated by Miss Riding). Chief variants: *kāma-* for *kāya-* (l. 4) and *kr̥taṃ mayā dāna-* for *puṇyo-pārjanas*^o.

3) Citations, in verse however, from a work of this name occur in *Madhy-vr̥.*, pp. 35, 62—3, 82—3. See also the book mentioned by Nanjio 23 (24) and stated by him to bear the longer title *Vinayaviniṣṣaya-upāli-pariprechā*, with which compare K. F. 216.

4) Cf. *Saddh.* - P. Ch. II (tr. Kern, p. 30 n. 1).

बोधिसत्त्वास्ते द्वेयसंप्रयुक्ताभ्यः श्रापतिभ्यो बिभ्यति न रागप्रतिसंप्रयुक्ताभ्य इति ॥

के पुनरुपायकुशलाः ⁽¹⁾ ये प्रज्ञाकृपाभ्यां सत्त्वत्यागास्त्रिवार्यन्ते । उभयथा हि सत्त्वत्यागो भवति 'केवलप्रज्ञया दुष्खग्रूयतावबोधात्' 'केवलया च कृपया क्षोषबलादचिरेण कृपाहानिः ॥

यदुक्तमुपायकौशल्यसूत्रे । तद्यथा कुलपुत्र मंत्रविद्याधरः पुरुषो राज्ञा पञ्चपाशकेन 5 बन्धनेन बद्धः स्यात् । स यदा काङ्क्षेत प्रक्रमणाय तदैकमस्त्रविद्याबलेन सर्वबन्धनानि क्षिप्त्वा प्रक्रमेत् । एवमेव कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वः पञ्चभिः कामगुणै रतिं विन्दति तैश्चाकोर्णो विहरति । यदा च पुनराकाङ्क्षते तदा प्रज्ञाबलाधीनेन एकेन च सर्वज्ञताचितेन सर्वकामगुणान् प्रभुष्य च्युतो ब्रह्मलोक उपपद्यत इति ॥

द्वेषेऽपि किं नैवमिष्यते । प्रकृतिमरुतावगमत्वात् । कृपावैकल्ये चोपायस्यैवासंभ- 10 वात् ॥

परार्थसिद्धिं वा स्वार्थादुत्तरामधिमुच्यमानः कोपपर्वततपि परमनुशास्यानुताप- पूर्वकमापत्या संवरमुत्पद्यते । अकृतिनिवारके ⁽⁵⁾ क्रोधे को दोषः । अथकाश[80a]दानेन तद्वासनादोषात्कृपाहानिदोषः । तच्छेदेन मूलच्छेददोष इति पञ्चाद्दर्शयिष्यामः । यद्यपि तस्य सत्त्वस्य तद्धितं तथापि बोधिसत्त्वकृपाहान्या मरुतः सत्त्वार्थानुबन्धस्य हानिः 15 स्यात् ॥

श्राप्येसत्यके पारिवर्तस्यैव पुत्रदृष्टान्तः करुणाधाष्ठत एव बोद्धव्यः । यद्य तत्रापि कृपाप्रतिषेधः स लोकार्थपाणिउत्त्येन लोकार्जनार्थः । निवार्यमाणश्च यदि हितकामे बो-

1) Reading and punctuation from the Tib. (101. b. 6). °kuṣṭalā nu ye° MS.

2) vāraṇena svayam evātyāgāt marg.

3) vinā prajñam kṣamaṇa . . . kteḥ marg. Apparently this gloss (not rendered in Tib.) is meant to explain kṛpāhuniḥ. The form 'kṣamaṇa is new to Sk., but occurs in Pali (khamana).

4) See 66.9 and cp. M. Vyutp. lxv. 20 and K. F. 270.

5) ne marg., as if noting a variant °vāraṇa

6) Apparently: «for the sake of winning the world».

धिसत्वे प्रतिघं लेभत स बोधिसत्त्वः स्यादुभयोरनर्थः ॥

रामेऽपि तर्हि दोषः पठ्यते । कामानुषेवणि भोति ग्रन्थ मनुजो । मातापितृघातयो ।
कामान् सेवतु शीलवत्तु वधयो । तस्माद्विवर्गेत्सदा इति ॥

स्वसौख्यसंगेन च परदुष्खोपेता दृष्टा ॥ सत्यं दृष्टा । येन परदुष्खं स्वदुष्खतया ना-
5 भ्यस्तं । येन त्वभ्यस्तं । तस्योभयदोषासंभवः ॥

पथोक्तं चन्द्रप्रदीपमूत्रे । तद्यथापि नामानन्द कश्चिदेव पुरुषो ऽधस्तात्पादतलमादाय
पावन्मूर्द्धन्यादीतो भवेत् । संप्रवर्लित एकज्वालीभूतस्तं कश्चिदेव पुरुष उपसंक्रम्य एवं
वदेद् । एहि त्वं भोः पुरुष निर्वापितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गी-
भूतः क्रोडस्व रमस्व परिचार्यस्वेति । तार्त्तिकं मन्यसे आनन्द । अयि तु स पुरुषो ऽनिर्वा-
10 पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः क्रोडेत रमेत्परिचरेत् ॥ आनन्द आह । नो कोदं भ-
गवन् ॥ भगवानाह । क्रोडेतानन्द स पुरुषो रमेत्परिचरेत्परिकल्पमुपादायापरिनिर्वा-
पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गीभूतो । न त्वेवं तथागतस्य पूर्वं बो-
धिसत्त्वचर्या चरमाणस्य सत्त्वान् त्रिभिर्पापैर्दुष्खितान् दृष्ट्वा दरिद्रानभूत् सौमनस्यं वा चि-
त्तप्रसादो वेति विस्तरः ॥ लोकेऽपि पुत्रे भूलमारोप्यमाणे । पश्यतोर्मातापित्रोर्न स्वसौ-
15 ख्यसंगो दृष्टः स्वानुत्पत्कृपावशात् । *** प्रच्छन्नस्तर्हि सस्वामिकामु निस्वामिकामु बा-
हुलधर्मध्वजराक्षितामु काममिष्ट्याचारो न स्यात् । सति सत्त्वार्थे सत्त्वानुपघाते चानुबन्धं निवृ-
प्यदोषः [80 b] ॥ सम्यग्ब्रह्मचारिणोषु कृतार्थत्वादूरात्परिहारः । पूज्या च मातृभगिन्या-
दिवत् । एवं तर्हि भिनोरप्येवमायत्नं । न तस्यापरेण ब्रह्मचर्यप्रकारेण सत्त्वार्थसाधनात् ॥

1) *svasukhasaṅgaḥ paraduṣkhoppekshā ca marg.*

2) . . 2) a stock-phrase; cf. *infra* and Divy. 219.22, 220.2. The form *samunvaṅgī-bhūta* is regarded by Böhtlingk (W.K.F.) as suspicious.

3) Something seems to be wanting here. Tib. (102. b. 7) རྟེན་པ་དེས་ཀྱི་བྱས་ན་
ཁྱེད་ཡིན་པ་ལས་

4) *satvātee* MS.; but Tib. (103 a 1) སེམས་ཅན་གྱི་རྟོག་ཏུ་

5) *samyak[sic] brahmacāri cen[,]na kāmamīthyācārāḥ syāt marg.*

तथा सुक्तमार्थान्तपतिमूत्रे । कालाकाले पुनर्नोपेता करणीयेति ॥

अथ ततोऽप्यधिकं सवार्थं पश्येत् । शितां नितिपेत् ॥

‘उपायकौशल्यसूत्रे ज्योतिर्माणवकं दाचत्वारिंशद्वर्षसकृन्नब्रह्मचारिणमधिकृत्य सप्तमे पदे स्थितस्य⁽¹⁾ कारूपयमुत्पद्येत । किं चाप्यकृमिदं व्रतं खण्डयित्वा निरपरायणाः स्याः । तत्राप्युत्सर्गं नैरगिकं दुष्खं प्रतिवेदयितुमथ चेयं स्त्री सुखिता भवतु । मा कालं करोतु । इति हि कुलपुत्र ज्योतिर्माणवकः पश्चान्मुखो निवर्त्य तां स्त्रियं दक्षिणेन पाणिना गृहीत्वैवमाह । उत्तिष्ठ भगिनि यथाकामकरणीयस्ते भवामीति ॥ पे ॥ सोऽहं कुलपुत्र मङ्गाकारूपयचित्तोत्पादेनेवरेण कामोपसंस्कितेन दशकल्पसकृन्माणि पश्चान्मुखमकार्षम् । पश्य कुलपुत्र परन्येषां निरपसंवर्तनीयं कर्म । तदुपायकुशलस्य बोधिसत्वस्य ब्रह्मलोकोपपत्तिसंवर्तनीयमिति ॥

10

पुनर्त्रैवाह । यदि बोधिसत्व एकस्य सत्वस्य कुशलमूलं संजनयेत्तथात्रापि चापत्तिमापद्येत यथात्रपपापत्यापन्नया कल्पशतसकृन् निरपे पद्येत । उत्सोऽव्यमेव भगवन् बोधिसत्वेनापत्तिमापत्तं तच्च नैरगिकं दुष्खं । न त्वेव तस्यैकस्य सत्वस्य कुशलं परित्यक्तुमिति ॥

पुनर्त्रैवाह । इह कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्वो यदा कदाचित्कस्मिंश्चित्पापमित्रवशेनापत्तिमापद्येत । स इतः प्रतिसंश्लिखते । न मयेभिः स्कन्धैः परिनिर्वापयितव्यं । मया पुनरेवं संनारुः संनद्वयः । अपरात्तकोटिः संसरितव्या सत्त्वानां परिपाचनकृतोरिति । न मया चित्तदारुः करणीयो । यथा यथा संसरिष्यामि तथा तथा सत्त्वान्परिपाचयिष्यामि । अपि त्वेतां चापत्तिं यथाधर्मं प्रतिकरिष्यामि । श्रापत्यां संवरमापत्स्ये । सचेत्कुलपुत्र प्रव्रजितो बोधिसत्वः परिकल्पमादा[81 a]प सर्वाश्चतस्रो मूलापत्तीरतिक्रमेदनेन चोपायकौशल्येन विनोदयेद् । श्रनापत्तिं बोधिसत्वस्य वदामीति ॥

1) Seven steps proverbial for the complete and irrevocable; usually however (B.R. s. v. *saptapada*; cf. 91 a infra) of marriage or friendship; here of the completely chaste sage, *striyam pratyākhyāya gatasya marg*.

2) Fire were mentioned above pp. 59—60.

स्फुटं चार्यरत्नमेधे श्रानत्तर्पचिकीर्षुपुरुषमारणानुज्ञानात् ॥

आवक्रविनयेऽपि मूलापत्तिस्थान एव कारुण्यान्मृगादिमोक्षणे ज्ञापतिरुक्तैव ॥

अयं च रागे गुणो यद्वेधिसत्वे रागमुत्पाद्य सुगतिर्लभ्यते । न तु क्रोधेन ॥

यथोक्तमुपायकौशल्यसूत्रे । प्रियंकरे बोधिसत्वे रक्ता ..⁽¹⁾व्योत्तरां दारिकामधिकृत्य ।

5 प्रियंकरस्य प्रणिधेः पुनः पुनर्या इ⁽²⁾स्त्रि प्रेतैत सरागचिता ।

सा इस्त्रिभावं परिवर्जयित्वा पुरुषो भवेत् यादगुदारसत्त्वः ॥

पश्यस्व श्रानन्द गुणास्य ईदृशाः । येनान्यसत्त्वा निरयं व्रजन्ति ।

तेनैव श्रूरेषु जनिव रागं गच्छन्ति स्वर्गं पुरुषत्वमेव च ॥ पे ॥

भैषज्यरात्रेषु मर्यादेषु । को बोधिसत्वेषु जनयेत्⁽⁴⁾ द्वेषम् ।

10 येषां किलेशोऽपि सुखस्य दायकः । किं वा पुनर्यः तान् सत्करेण । इति ॥

एवमन्यास्मन्सत्त्वार्थिपायं सांत रागज्ञापांतर्नापांतरुक्ता ॥

उपायकौशल्यसूत्रे च गणिकावत्कृतार्थो बोधिसत्त्वो निरपेक्षस्तं सत्त्वं त्यजतीति वि-

स्तरेणोक्तम् ॥

अलब्धभूमेश्च षट्पारमितासु चरितवत् इयं चित्ता । नेतरस्येत्यास्तां प्राप्तङ्गिकम् ॥

15 तस्माद्वेषस्यावकाशो न देय । उक्तं क्षुपालिपरिपृच्छायां । बोधिसत्त्वानां शारिपुत्र द्वे
महासावधे आपत्ति । कतमे द्वे । द्वेषसङ्गता मोक्षसङ्गता चेति । तत्र शारिपुत्र प्रथमा

1) This letter is added in the margin. In the Tib. (104 a 1) the name of the girl is དྲཱུ་དྲཱུ་ཐཱུ་ (= Çri-dānavatī or the like).

2) *istri* MS. and *stri* in text line. The ordinary 'Gāthā'-form (cf. Lal - v. pref. 28.4) restores the metre (cf. p. 92 n. 4) in both cases.

3) °*drśūd*° MS.

4) qu. read for metre some form like *janeya*?

5) So MS., with — for ~.

6) *yenāyam saktatā* | *tan* marg.

7) *sucinitam matrā* marg.

आपत्तिर्दशवर्गं ऋजुकेन⁽²⁾ देशयितव्या । कस्तापतिः पञ्च⁽¹⁾ वर्गो गुर्वी देशयितव्या । स्त्रिया क-
स्तप्यरूपं चतुर्दर्शनं¹ । उष्ट्रचितापतिरेकपुद्गलस्य द्वयोर्वा शारिपुत्र तां गुर्वीं देशयेत् । प-
ञ्चानतर्पसमन्वागतापतिर्बोधिसत्त्वेन ह्यप्यपत्तिर्दारिकापत्तिर्कस्तापतिः स्तूपापतिः संघा-
पत्तिस्तथान्याद्यापत्तयो बोधिसत्त्वेन पञ्चत्रिंशतां⁽⁸⁾ बुद्धानां भगवतामतिके रात्रिदिव एका-
किना गुर्वी देशयितव्याः ॥

5

तत्रेयं देशना । अकमेवंनामा बुद्धं शरणं गच्छामि । धर्मं शरणं गच्छामि । संघं शरणं
गच्छामि ॥ नमः शाक्यमुनये तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धाय । नमो वज्रप्रमर्दिने । नमो र-
त्नार्चिषे । नमो नागेश्वरारात्राय । नमो वीरसेनाय । नमो वीरनन्दिने । नमो रत्नश्रिये ।
नमो रत्नचन्द्रप्रभाय । नमो ऽमोघदर्शिने । नमो रत्नचन्द्राय । नमो निर्मलाय । नमो विम-
लाय । नमः प्रूरुद्धाय । नमो ब्रह्मणे । नमो ब्रह्मदत्ताय । नमो वरुणाय । नमो वरुणादे- 10
वाय । नमो भद्रश्रिये । नमश्चन्दनश्रिये । नमो ऽनन्तीजसे । नमः प्रभासश्रिये [81 b] । नमो
ऽशोकश्रिये । नमो नारायणाय । नमः कुसुमश्रिये । नमो ब्रह्मव्योतिर्विक्रीडिताभिज्ञाय त-
थागताय । नमो धनश्रिये । नमः स्मृतिश्रिये । नमः सुपरिकीर्तितनामधेयश्रिये । नम इन्द्र-
केतुध्वजारात्राय । नमः सुविक्रातश्रिये । नमो विचित्रसंक्रमाय । नमो विक्रातगामिने । न-
मः समतावभासव्यूहश्रिये । नमो रत्नपद्मविक्रामिणे । नमो रत्नपद्मसुप्रतिष्ठितशैलेन्द्र- 15
ारात्राय तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धाय ॥ एवंप्रमुखा पावतः सर्वलोकधातुषु तथागताह-

1) Cf. Ch. s. v. *vaggo*.

2) 'Straightway (?)'; cf. Pali *ujjukam*. The Tib. (104 a. 6—7) has འུ་ཁྱེད་
སྐུ་མཁའ་དབང་པོས་ which would imply *ādikarmika-bodhisatvena* or the like.

3) Dr. Waddell, *Lamaism* p. 353 speaks of the 'Thirty-five Buddhas of Con-
fession' citing Schlagintweit, *Buddhism* p. 123 sqq., where an address to 51 Bud-
dhas, closely analogous to the present formulæ is given at length. A ritual con-
nected with the same Thirty-five Buddhas is extant in Tibetan under the title:
བདེ་པ་རྒྱ་མཐོག་པ་སྐུ་ཕྱུ་ཅུ་ལ་བསྐྱོད་དཔ་ཏུ་ཕྱེད་པ་གླེན་པའི་ཁྱེད་ཕུགས་
'The Ganges-cur-
rent, the treatise of praise to the 35 Confession-Sugatas'.

- त्तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठति धियत्ते पापपत्ति । ते मां समन्वाकुरुतु बुद्धा भगवन्तो यन्मया-
 स्यां ज्ञातो अन्यासु वा ज्ञातिष्वनवराये ज्ञातिसंसारे संसर्ता पापकं कर्म कृतं स्यात्कारितं
 वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । स्तौपिकं वा साङ्गिकं वा इव्यमपहृतं स्यात् कुरारितं
 वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । पञ्चानन्तर्याणि कृतानि स्युः कारितानि वा क्रियमाणा-
 5 नि वानुमोदितानि भवेयुः । दशाकुशलान्कर्मपयान्समादाय वर्तितं स्यात्परे वा समादापिताः
 स्युर्वर्तमाना वानुमोदिता भवेयुर्धन कर्मावरणोनावृतो ऽहं निरयं वा गच्छेयं तिर्यग्योनिं
 वा यमविषयं वा गच्छेयं प्रत्यक्षजनपदेषु स्नेहकेषु वा प्रत्याज्ञापयेयं दीर्घायुष्केषु देवेषूपपद्ये-
 यमिन्द्रियविकलतां वाधिगच्छेयं मिथ्यादिष्टं वोपगृह्णीयां बुद्धोत्पादं वा विरागयेयं ।
 तत्सर्वं कर्मावरणं तेषां बुद्धानां भगवतां ज्ञानभूतानां चतुर्भूतानां सात्त्विकभूतानां प्रमाणभू-
 10 तानां ज्ञानतां पश्यताममृतः प्रतिदेशयामि आविष्करोमि न प्रतिच्छादयाम्यापत्यां संवर-
 मापये । समन्वाकुरुतु मां ते बुद्धा भगवन्तो यन्मयास्यां ज्ञातावन्यासु वा ज्ञातिष्वनवराये
 वा ज्ञातिसंसारे संसर्ता दानं दत्तं भवेदक्षशस्तिर्यग्योनिगता[82a]याप्यालोपः शीलं वा र-
 क्षितं भवेद्यच्च मे ब्रह्मचर्यवासककुशलमूलं यच्च मे सत्वपरिपाककुशलमूलं यच्च मे बोधिचि-
 त्तकुशलमूलं यच्च मे ऽनुत्तरज्ञानकुशलमूलं तत्सर्वमैकध्यं पिण्डयित्वा तुल्ययित्वाऽभिसंति-
 15 प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ उत्तरोत्तरया परिणामनया यथा परिणामितमतीर्तुं द्वैर्भग-
 वद्विर्यथा परिणामयिष्यत्यनागता बुद्धा भगवन्तो यथा परिणामपत्येतर्हि दशसु दिक्षु
 प्रत्युत्पन्ना बुद्धा भगवन्तः । तथारूपमपि परिणामयामि । सर्वं पुण्यमनुमोदयामि । सर्वान्बु-
 द्धानध्येषयामि । भवतु मे ज्ञानमनुत्तरम् । ये चाभ्यतीतास्तथापि च ये अनगता ये चापि
 तिष्ठन्ति नरोत्तमा जिनाः । अनन्तवर्णान् गुणासागरोपमानुषैमि सर्वान् शरणं कृताञ्जलिः ।
 20 ये बोधिसत्त्वाः करुणाबलैरुपेता विचरन्ति लोके सत्त्वहिताय प्रूराः त्रायन्तु ते मां सदापाप-
 कारिणं । शरणं यामि तान् बहुबोधिसत्त्वान् ॥

1) *yaç ca* MS. In the foregoing passage probably something has been lost (Tib. 105. a. 4 sqq.).

इति हि शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनेमान् पञ्चत्रिंशतो बुद्धान् प्रमुखान् कृत्वा सर्वथागता-
 नुगतैर्मनसिकारैः पापशुद्धिः कार्या ⁽¹⁾। तस्यैवं सर्वपापविशुद्धस्य तत्र च बुद्धा भगवतो मुखा-
 न्युपदर्शयन्ति सब्रविमोक्षार्थमेव । नानाव्यञ्जनाकारमुपदर्शयन्ति विभ्रातबालपृथग्जनानां
 परिपाचनाहेतोः ॥ पे ॥ न शक्यं सर्वभाष्यकप्रत्येकबुद्धनिकायैरापत्तिकौकृत्यस्थानं वि-
 शोधयितुं यद्वोधिसत्त्वस्तेषां बुद्धानां भगवतां नामधेयधारणपरिकीर्तनेन रात्रिर्दिवं त्रिस्क- 5
 न्धकथर्मपर्यायप्रवर्तनेनापत्तिकौकृत्यान्निःसरति समार्धं च प्रतिलभते ॥

उक्तो विदूषणासमुदाचारः । प्रतिपत्तसमुदाचार उच्यते । तत्र गम्भीरमूत्रात्तपरिच-
 यात्पापक्षयो भवति ॥

यथा वज्रच्छेदिकायामुक्तं ⁽²⁾। ये ते सुभूते कुलपुत्रा वा कुलडक्षितरो वा श्मानेवंद्वयान्
 मूत्रात्तानुद्धृष्यन्ति यावत्पर्यवहन्त्यन्ति । ते परिभूता भविष्यन्ति सुपरिभूताः । तत्कस्य 10
 हेतोः । यानि तेषां सत्त्वानां पौर्वजन्मिकानि कर्माणि कृतान्यपायसंवर्तनोपायानि । तानि
 तेषां ⁽⁶⁾परिभूततया दृष्ट एव धर्मे क्षपयिष्यन्ति बुद्धबोधिं च प्राप्स्यन्तीति ॥

सून्यता[82b]धिमुक्त्वागपि पापशुद्धिर्भवति तथागतकोषमूत्रे वचनात् । यः काश्यप
 पिता च स्यात्प्रत्येकबुद्धश्च तं जीविताद्यपरोपयेदिदमयं प्राणातिपातानां । इदमयमद- 15
 तादानानां यदुत त्रिरत्नद्वय्यापहृणाता । इदमयं कामामेध्याचाराणां यदुत माता स्याद-
 र्हेतोः च । इदमयं मृषावादानां यदुत तथागतस्याभ्याख्यानं । इदमयं वैश्रुन्यानां यदुतार्य-

1) °yāh MS.

2) Hitherto in lex. (the Buddhistic Trikaṇḍaśeṣha) only; Pali *kukuccam*. Cf. supra p. 142; see also now Mhv. III. 175.9.

3) Cp. Buddha's title *Triskandhakapathadaicika* (M. Vyutp. I. 75) and the *Triskandhaka*, a treatise which explains 'les trois agrégats, moralité, méditation et habileté ou sagesse' [*kauṣalya*?] K.F. 274.

4) Supr. p. 160. 5—7.

5) The beginning of Vajracch. § 16, judiciously abridged

6) Max Müller's text omits *tayā* and varies somewhat in the order of words.

7) *cānupr*° printed text. •

संघस्यावर्णः । इदमर्थं पारुष्याणां यदुतार्याणामवस्फुटनं⁽¹⁾ । इदमर्थं संभिन्नप्रलापानां यदुत
 धर्मकामानां विक्षेपः । इदमर्थं व्यापादानां यदुतानन्तर्यपरिकर्षणम्⁽²⁾ । इदमर्थमभिध्यानां य-
 दुत सम्यग्गतानां लाभकुर्याच्चित्तता । इदमर्थं मिथ्यादृष्टीनां यदुत गच्छन्तादृष्टिः⁽³⁾ । इमे
 काश्यप दशाकुशलाः कर्मपथा मक्षासावय्याः । सचेत्काश्यप एकसत्त्वं एभिरेवं मक्षासावयै-
 5 र्दशभिरकुशलैः कर्मपथैः समन्वागतो भवेत् । स च तयागतस्य कृतप्रत्ययसंपुक्तां धर्मदेशना-
 मवतरेन् । नात्र कश्चिदात्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पुद्गलो वा यः करोति प्रतिसंवेदयते
 इति स्मृततामनभिसंस्कारां मायाधर्मतामसंस्लेशधर्मतां प्रकृतिप्रभास्वरतां सर्वधर्माणामव-
 तर्त्यादिशुद्धान्सर्वधर्मानभिभ्रद्वात्यधिमुच्यते । नाहं तस्य सत्त्वस्यापापगमनं वदा-
 मोति ॥

10 कर्मावर्णविश्रुद्धिसूत्रेऽप्युक्तं । पुनरपरं मञ्जुश्रीर्गो बोधिसत्त्व आयातिमनापत्तिं प-
 श्यति । अविनयं विनयं पश्यति । संस्लेशं व्यवदानं⁽⁵⁾ पश्यति । संसाराधातुं निर्वाणधातुं
 पश्यति । स कर्मावर्णविश्रुद्धिं प्रतिलभत इति ॥

त्रिसमपरात्रे ऽपि पापप्रतिपन्नसमुदाचार उक्तः ॥ अन्तिणी निमील्य बुद्धबोधिसत्त्वा-

1) A new form: probably the meaning is 'reviling'. The Dhātupāṭha, where alone *Ysphand* has hitherto been found, gives *parihāsa* as its meaning, whereas the Tib. (106. b. 4) translates it གཞོན་པ་ 'injuring'.

2) Apparently 'turning over in one's mind' = according to the meaning assigned to *parikarsh* by B. R. in Mbh. XVII. m. 33. Tib. བྱེད་པར་ཤིང་པ་ 'preparing to commit' (?).

3) See 74. 5 supr., ar 'compare now Mhv. III. 52.7.

4) I leave the reading of the MS.; but the Tib. གཞོན་པ་ taken in connection with a passage like the comm. (p. 399) on Dhammapada 318 where *gahanasamkhatāya micchādittthiṇā samādinnaṭā* occurs, leaves no doubt that *gahanatā* (not elsewhere found) is really referable to *Ygrah*, not *Ygah*. In Mhv. I. 91. 14—18 *gahana* and *grahana* occur together.

5) Cf. Divy. 616. 23.

लम्बनचित्तः शताक्षरमष्टसकृत् जपेत् । निमोलितात् एव बुद्धबोधिसत्वान्पश्यति विग-
तपापो [83a] भवति । यद्यवा चैतद्यं प्रदत्तिणीकुर्वन्नष्टसकृत् जपेच्चैत्यप्रतिमायाः सहर्मपु-
स्तकानां चैकतमं पुरस्कृत्यायमेव विधिरिति ॥

चुन्दाधारणी⁽¹⁾ वा तावज्जपेद्यावत्पापक्षयनिमित्तानि पश्यति स्वप्ने । तद्यथा क्रन्दना-
दिहृद⁽²⁾नदधित्तीरादिभोगनात् विगतपापो भवति । वमनाद्वा चन्द्रसूर्यदर्शनादकाशगमनाञ्ज- 5
लितानलमक्षिषकृष्णपुरुषपराजयाद् भिक्षुभिक्षुणीसंघदर्शनात्तत्तीरवृत्तगजवृषगिरिसिंहा-
सनप्रासादनावारोक्षणाद्धर्मश्रवणाच्च पापक्षयः संलक्षितव्यः ॥

तथागतबिम्बपरिवर्तेऽपि प्रतिपन्नसमुदाचार उक्तः । तद्यथा पुरुषो मीढावलिप्तः
सुधौतस्नानं कृत्वा गन्धैर्विलिप्येत । तस्य तद्गैर्गन्धं वात्तं⁽³⁾ विगतं स्यादेवं पञ्चानन्तर्यका-
रिणास्तत्पापं विगच्छति । योऽपि दशाकुशलकर्मपथसमन्वागतस्तथागते श्रद्धां प्रतिलभ्य 10
तथागतबिम्बं कारयेत्तस्यापि तत्पापं न प्रज्ञायते विशेषतो बोधितचित्तसमन्वागतस्य ।
विशेषतोऽभिनिष्क्रान्तगृहवासस्य शीलवत इति ॥

पुष्पकूटधारणामप्युक्तं⁽⁴⁾ । यश्च खलु पुनः सिंक्विक्रीडिततथागतं संमुखं वर्षं वा व-
र्षसकृत् वा वर्षशतसकृत् वा सर्वमुखोपधानैरुपतिष्ठेद् । यश्च परिनिर्वृतस्य तथागतस्य
चैत्ये बोधितचित्तसंगृहीत एकपुष्पमारोपयेत्तथागतपूजायै जनाञ्जलिं चोपनामयेज्जलेन वा 15
सिञ्चयेदिषिकापदं वा दद्यान्निर्माल्यं चापनयेदुपलेपनप्रदानं वा पुष्पप्रदानं वा दीपप्रदानं
वा कुर्यादात्मनाः एकक्रमव्यतिकारं वातिक्रम्य वाचं भाषते । नमस्तस्मै बुद्धाय भगवत
इतिमात्रेऽत्र सिंक्विक्रीडितकाङ्क्षा वा विमर्तिर्वा विचिकित्सा वा यदसौ कल्पं वा क-
ल्पशतं वा कल्पसकृत् वा दुर्गतिविनिपातं गच्छेन्नेदं [83b] स्थानं विध्यत इति ॥

1) Prob. the same as the work described Nanjio 344'sq. and K.F. 318.

2) *chardanam* M⁹.

3) Figuratively used like *chardana* above. For both roots cf. Divy. 275. s.

4) Nanjio 337—339; 757; translated before 280 A.D. K.F. 325.

भैषज्यगुरुवैडूर्यप्रभरात्रसूत्रेऽप्युक्तं । ये पञ्च शिक्षापदानि धारयन्ति । ये दश शिक्षापदानि धारयन्ति । ये च बोधिसत्वसंवरं चतुर्थं⁽¹⁾ शतं शिक्षापदानां धारयन्ति । ये पुनरभिनष्कात्सगृह्णावासा भित्तवः पञ्चशाधिके द्वे शिक्षापदशते धारयन्ति । याश्च भिन्नुण्यः पञ्चशिक्षापदशतानि धारयन्ति । ये च यथापरिगृहीताच्छिक्षासंवरादन्यतराच्छिक्षापदादृष्टा भवन्ति । स-
 ६ चेतो दुर्गतिभयभीतास्तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैडूर्यप्रभरात्रस्य तथागतस्य नामधेयं धारये-
 युर्यथाविभवतश्च पूजां कुर्युः । न भूयस्तेषामपायगतिः प्रतिकीर्तितव्या ॥

अथ भगवानायुष्मत्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । अदधसि त्वमानन्द । पत्तोयसि⁽²⁾ । यदहं
 तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैडूर्यप्रभरात्रस्य तथागतस्य गुणान्वर्णयामि । अथ ते काङ्क्षा वा
 विमर्तिष्या विचिकित्सा वात्र गम्भीरे बुद्धगोचरे ॥ अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमेतद्वो-
 10 चत् । न मे भदत्त भगवन् काङ्क्षा वा विमर्तिष्या विचिकित्सा वा तथागतभाषितेषु सूत्रा-
 त्तेषु । तत्कस्यहेतोः । नास्ति तथागतानामपरिश्रुद्धकायवासन्नः समुदाचारता । इमौ भग-
 वन् चन्द्रसूर्यवेवं महर्द्धकावेवं महानुभावौ पृथिव्यां पतेतां । सुमेरुः पर्वतरात्रा स्थाना-
 च्छलेत् । न तु बुद्धानां वचनमन्यथा भवेत् ॥ किंतु भदत्त भगवन् सति सत्वाः अद्वेन्द्रियवि-
 कला ये बुद्धगोचरं श्रुत्वा न अदधति । तेषामेवं भवति । कथमिदं नामधेयं स्मरणमात्रेण
 15 तस्य तथागतस्य⁽³⁾ एतका गुणानुशंसा भवति । ते न अदधति । न पत्तोयन्ति । प्रतिक्षिप-
 न्ति । तेषां दीर्घरात्रमनर्थयाकृतायामुल्लाय विनिपाताय भविष्यति ॥ भ[84a]गवा
 नाह । अस्थानमानन्दानवकाशो येषां तस्य नामधेयं निपतेत् कर्णे तेषां दुर्गत्यपायगमनं
 भवेदिति । उःअद्वानोपशानन्द बुद्धानां बुद्धगोचरः । पञ्च त्वमानन्द अदधसि पत्तोयसि ।

1) The Tib. has simply 'four hundred'. The margin adds the syllable *skam*; so that Minaev's transcript had the reading *catuskamdham* [sic].

2) A thoroughly Prakritic form. Compare the Mahārāṣṭrī form *pattiyaṣi* (Jacobi, *Ausgew. Erzählungen* p. 125) Below, opposite to the two first syllables *pattiyyanti* a later marginal corrector has written *prati*. Prof. Max Müller makes a similar restoration (S. B. E. vol. xlix. pt. II. p. 101 note).

3) A Pali form used in Buddh. Skt. (cf. Sénart, *Mhv.* I. 384).

तथागतस्येषोऽन्भावो द्रष्टव्यः । अभूमिद्यात्र आवकप्रत्येकबुद्धानां स्थापयित्वा एकत्रा-
तिप्रतिबुद्धान् बोधिसत्त्वान् मत्सत्त्वानिति ॥

अत्रैव चोक्तं । ये चान्ये आद्याः कुलपुत्रा वा कुलडुक्तिरो वाष्टाङ्गसम्न्वागतमु-
पवासमुपवसन्ति । एकवार्षिकं वा त्रैवार्षिकं वा शिलापदं धारयन्ति । येषामेवमभिप्रायः
एवं प्रणिधानं । अनेन वयं कुशलमूलेन पश्चिमायां दिशायां सुखावत्यां लोकधातौ उपप- 5
द्येम यत्रामिताभस्तथागतः । यैः श्रुतं भविष्यति तस्य भगवतो भेषद्यगुरुवैडूर्यप्रभरात्रस्य
तथागतस्य नामधेयं । तेषां मरणकालसमये ऽष्टौ बोधिसत्त्वा सञ्जागृत्यमार्गमुपदर्शयन्ति ।
ते तत्र नानारङ्गेषु पद्मेषूपपाङ्काः ⁽²⁾ प्राडुर्भवन्ति । केचित्पुनर्देवलोक उपपद्यन्ते । तेषां त-
त्रोपपन्नानां तत्पूर्वकं कुशलमूलं न लीयते । दुर्गतिविनिपातभयं च न भविष्यति । ते त-
तश्च्युत्वा इह मनुष्यलोके राजानो भवन्ति । ⁽³⁾ चतुर्दशेष्टराशक्रवार्तनः । अनेकानि सत्त्व- 10
कोटीनिपुतशतसत्त्वानि दश कुशलेषु कर्मपथेषु प्रतिष्ठापयन्ति । अपरं पुनः तत्रियमका-
शालकुलेषूपपद्यन्ते । ब्राह्मणमकाशालकुलेषूपपद्यन्ते । गृक्षपतिमकाशालकुलेषु ⁽⁴⁾ प्रभूतध-
नधान्यक्रोषकोष्ठागारकुलेषूपपद्यन्ते । ते वृषसेपवा भवन्ति । परिवारसम्पन्ना भवन्ति ॥

तत्रैवोक्तं । येन च पुनर्मत्प्रामेण तस्य भगवतो भेषद्यगुरुवैडूर्यप्रभरात्रस्य तथागत-
स्य नामधेयं श्रुतं भविष्यति । उद्भूतोऽतं वा । स तस्य पश्चिमो मातृग्रामभा[84b]वः प्रति- 15
काङ्क्षितव्य इति ॥

मञ्जुश्रीबुद्धनेत्रगुणव्यूहलंकारसूत्रे ऽप्युक्तं ।

ज्ञानोत्तरप्रभाकेतुं प्रणिधानमस्ति तथा ।

ज्ञानेन्द्रियं मञ्जुघोषं भक्तितः प्रणमाम्यहम् ॥

1) Cf. Ch. s. v. *uposatha*.

2) See Senart, *Mhv.* I. 490.

3) *Lal.-v.* 257. 6; *Dh.-s.* § 120.

4) Cf. Ch. s. v. *kusulakammav*°.

5) A stock-phrase; cf. *Vyutp.* § 187. 6—8. and *B.R.* s. v. *mahācāla*.

य एषा बोधिसत्त्वानां नामधेयं तु धारयेत् ।

[ए]तस्य मातृग्रामस्य स्त्रीभावो न भविष्यति ॥

उक्तः संज्ञेपात्प्रतिपत्तसमुदाचारः ॥ प्रत्यापत्तिबलमधुनोच्यते ॥

यथोक्तमार्थक्षितिर्गर्भसूत्रे । प्राणातिपातात्प्रतिविरतो भवति बोधिसत्त्वो मत्सलः

6 सर्वसत्त्वानामभयं ददः । अनुज्ञातो ऽनुपायातो ऽलोमर्क्षः स तेन कुशलमूलेन कर्मविपा-
केन । यत्पूर्वात्तकोटिपञ्चगतिचक्राद्वेन संसारमनुगृह्यातेन⁽³⁾ प्राणातिपातकेतुना काय-
वास्यनमाकर्मावरणं क्लेशावरणं धर्मावरणं कृतं वा स्यात्कारितं वानुमोदितं स्यात् ।
तत् सर्वं⁽⁴⁾ तेन प्राणातिपातवैरमणचक्रेण सर्वानर्थं मर्दयति । यावदशेषमविपाकं कुरुते ।
सनिकायसंभागे देवमनुष्याणां प्रियो भवति निरातङ्को दोर्घायुष्क इति ॥

10 यावत्पुनरपरं कुलपुत्र यो बोधिसत्त्वो यावज्जीवमदत्तादानात्प्रतिविरतो भवति स
सर्वसत्त्वानामभयं ददाति । अन्यत्रासयत्नेनासंतोभेण स्वलाभेन संतुष्टो विक्रति । अधा-

1) *anutrāso* MS.; cf. Pali forms ap. J.P.T.S. 1887, p. 116. Tib. ལྷག་པ་རྩེད་ 'not causing fear'; with a similar causal sense a form *uttrās ma* is quoted from Dhātup.

2) ལྷག་པ་རྩེད་ (cf. p. 32, n. 3) 'not causing agitation'. This accords well with the meaning of *āyāsayati*. Childers's translation 'despair' for *upāyāso* seems not to fit the passages he quotes, so well as 'agitation, mental anguish'.

3) Reading uncertain, Tib. simply ལྷག་པ་ 'having entered' (109. b. 3).

4..4) The construction is involved and the reading doubtful. The MS. has *yaḥ* (clearly) . . . *syāt sa* [*rvam* added in margin]: «by the maturing of *karma*, through abstinence from taking life he annuls everything ruinous which . . .». Otherwise we must take *anartham* as a noun and correct *kṛtam* etc. to *kṛto*.

5) The phrase occurs at Lal.-v. 556. 6 (cited and corrected in B²); cf. Pali *veramaṇī*.

6) Apparently used in the sense of *sabhāgatā* 'community' *brahmalokasabhā*° Divy. 122. 16 *manushyāṇām* s° ib 194. 30. *sanikāya* seems not to occur.

7) *anyatrāsapatnena* . . . *śalābhena* MS. My reading is founded on the Tib. which reads (109. b. 5) ལྷག་པ་མེད་པ་... རང་གི་རྩེད་ ཡ is clear in our MS., but ཡ and ཡ were confused in the archetype.

मिर्क्रभोगानभिलाषी स तेन कुशलमूलेन यावदत्तादानहेतुकं कर्मावरणं मर्दयति प्रमर्द-
यति यावदशेषमविपाकं कुरुत इति ॥ पे ॥

एवं दशापि कुशलाः कर्मपथाः स्वविपत्ताकुशलघातकास्तत्र पठ्यन्ते ॥

तथा चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽपि व्यापादविरत्या सर्वपापक्षयः श्रूयते । यथाह ।

सङ्क्षिप्याम्यत्र बालानामभूतं¹⁾ परिभाषणां ।

आक्रोशेनं⁽¹⁾ तर्जनां च अधिवांसिष्यि⁽²⁾ नायकः ॥

तपयिष्ये⁽⁸⁾ पापकं कर्म यन्मया पुरिमे कृतम् ।

अन्येषु बोधिसत्त्वेषु व्यापादो जनितो मयेति ॥

उक्तं प्रत्यापत्तिबलम् ॥ आश्रयबलं तु वक्तव्यम् ॥

अत्र सूकरिकावदानमुदाहार्यम् ।

10

ये बुद्धं शरणां यान्ति न ते गच्छन्ति दुर्गतिं ।

प्रकृत्य मानुषांकायान्दिव्यांकायांल्लभन्ति ते⁽⁵⁾ ॥

इत्थेवं धर्मं संघं चाधिकृत्य पापक्षयः ॥

अर्थमत्रैयविमोले तु बोधिचित्तेन पापविप्रुद्धिरुक्ता । कल्पो[85 a]दाह्याग्रभूतं सर्व-
डुष्कृतनिर्दहनतया । पातालभूतं सर्वाकुशलधर्मपर्यादानकरणातया ॥ पे ॥ तस्यथा कुल- 15
पुत्र काटकप्रभासं नाम रसज्ञातं । तस्यैकं पलं लोहपलसकृत् सुवर्णाकरोति । न च तत्र
तत्⁽⁶⁾ पलं शक्यते तेन लोहपलसकृत्तेण पर्यादातुं । न लोहीकर्तुं । एवमेवैकः सर्वज्ञता-
चित्तोत्पादरसधातुः कुशलमूलपरिणामनाज्ञानसंगृहीतः सर्वकर्मक्लेशावरणलोहानि प-

1) MS. (unmetrically) *ākroṣām* .

2) 'bear with', as in Pali.

3) Scan *kṣhapaishye* .

4) Tale 15 of the Divyāvadāna - collection. The stanza occurs at p. 196.5 of the printed edition.

5) *kāyān upāsate* edition.

6) *sa* MS.

यादाय सर्वधर्मान्सर्वज्ञतावर्णान्करोति । न च सर्वज्ञताचितोत्पादसधातुः शक्यः सर्वकर्म-
 क्लेशलोकेः संक्लेशयितुं पर्यादातुं वा । तद्यथा कुलपुत्रैकः प्रदीपो यादृशे गृहे वा लयने वा
 प्रवेश्यते स सत्त्वं प्रवेशितो वर्षसकृन्नसंचितमपि तमोन्धकारं विधमयति ⁽⁸⁾ । अत्रभासं च क-
 रोति । एवमेवैकः सर्वज्ञताचितोत्पादप्रदीपो यादृशे सत्त्वाशये गृह्णे ऽविद्यातमोन्धकारानु-
 5 गते प्रवेश्यते स सत्त्वं प्रवेशितो ऽनभिलाष्यकल्पशतसकृन्नसंचितमपि कर्मक्लेशावरणत-
 मोन्धकारं विधमयति । ज्ञानालोकं च करोति ॥ तद्यथा कुलपुत्रं चित्तामणिरात्रमुकुटानां
 मूढानागराज्ञा नास्ति परोपक्रमभयं । एवमेव बोधिचित्तमहाकरूपाचित्तामणिरात्रमुकु-
 टावब्रह्मानां बोधिसत्त्वानां नास्ति दुर्गत्यपायपरोपक्रमभयमिति ॥

आर्योपालिपरिपृच्छायामप्युक्तं । इक्षोपाले मूढायानं संप्रस्थितो बोधिसत्त्वः सचेत्पू-
 10 र्वाह्णकालसमये आपत्तिमापद्येत । मध्याह्नकालसमये सर्वज्ञताचितेनाविरक्तितो विहरे-
 दपर्यंत एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । सचेन्मध्याह्नकालसमये आपत्तिमापद्येत साया-
 ह्नकालसमये सर्वज्ञताचितेनाविरक्तितो भवेदपर्यंत एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । एवं
 यामे यामे विधिरूतः । एवं क्षुपाले सपरिहारा शिला मूढायानसंप्रस्थितानां बोधिस-
 त्वानां । तत्र बोधिसत्त्वेन नातिकौकृत्यपर्युत्थानमुत्पाद्य नातिविप्रतिसारिणा भवितव्यं ।
 15 सचेत्पुनः श्रावकयानीयः पुद्गलः पुनः पुनरापत्तिमापद्येत । नष्टः श्रावकस्य पुद्गलस्य [85 b]
 शीलस्कन्धो वेदितव्यः । इति ॥

इति शिलासमुच्चये पापशोधनमष्टमः परिच्छेदः ॥

1) Tib. སུག་མ་ཤག་ཏུ་ (110. a. 7) = ὅμα ἐπιγερόμενος.

2) If genuine, compare Pali *dhameti*: but *dhamati* below.

3) New in literature; cf. B² (Nachtr.) s. v., who quotes M. Vyutp. § 109. 55.
aparyutthānatā infra, 191. 7.

IX.

ज्ञानिपारमिता नवमः परिच्छेदः ॥

॥ तदेवमविरतप्रवृत्तां बहुसुखां दौःशोल्थोत्पत्तिं रतमेवं च कर्मावरणविवन्धमपन-
यन् ज्ञेशविशोधने प्रयतेत ॥

तत्रादौ तावत् तमेत । अतमस्य किं श्रुतादौ वोर्यं प्रतिकृत्यते ऽखेदसकृत्वात् । घ- 5
श्रुतवांश्च न समाध्युपायं ज्ञानाति । नापि ज्ञेशशोधनोपायम् । तस्मादखिन्नः श्रुतमेवेत ।
ज्ञानतोऽपि संकीर्णचारिणः समाधानं दुष्करमिति । संश्रयेत वनं ततः । तत्रापि विज्ञेयप्र-
शमनानभिपुक्तस्य चित्तं न समाधीयत इति । समाधानाय युज्येत । समाहितस्य च न कि-
ञ्चित्फलमन्यत्र ज्ञेशशोधनादिति । भावयेद्दशुभादिकम् ॥ इत्येतानि तावत्ज्ञेशमुद्धेह-
शपदानि ॥

10

इदानीं निर्देश उच्यते । तत्र ज्ञानिस्त्रिविधा धर्मसंगीतिसूत्रे ऽभिकृता । दुष्खाधि-
वासनज्ञानिः । धर्मनिध्यानज्ञानिः । परापकारमर्षणाज्ञानिश्चेति । तत्र दुष्खाधिवासनज्ञा-
निविपत्तो ऽनिष्टागमप्राप्तदुष्खभाक्ता । इष्टविघातप्राप्तश्च सुखाभिषङ्गस्ताभ्यां दौर्मन-
स्यं । ततो द्वेषो लीनता च ॥

अत एवाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे । सुखे ऽनभिषङ्गः । दुष्खे ऽविमुच्यमिति ॥

15

रत्नमेघसूत्रेऽप्युक्तं । य इमे आध्यात्मिकाः शोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासास्तान्
जमते ऽधिवासयतीति ॥

1) So MS.; but Tib. ལྷུ་ག་པ་ལྷུ་ག་པ་ལྷུ་ག་པ་, as if *bahuduhkhām*.

2) The same triad in the Dharma-saṃgraha § 107 (v. 1. *paropak*^o).

3) *nishthā*^o MS.; but མི་མ་ལུ་པ་ Tib.

4) ལྷུ་ག་པ་ 'despondency' cf. *saṃlīna* and Pali *sallīna*.

आर्योऽदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । पुनरपरं गृह्यते गृहिणा बोधिसत्त्वेनानुनयप्रतिधा-
 पगतेन भवितव्यमष्टलोके⁽¹⁾धर्मानुलसिते । तेन भोगलाभेन वा भार्यापुत्रलाभेन वा धनधा-
 न्यवित्तलाभेन वा नोन्नमितव्यं न प्रकर्षितव्यं । सर्वविपत्तिषु चानेन नावनमितव्यं । न
 दुर्मनसा भवितव्यं एवं चानेन प्रत्यवेतितव्यं । मायाकृतं सर्वसंस्कृतं विठपनप्रत्युपस्था-
 5 नलक्ष्मी⁽²⁾[86a]णं । कर्मविपाकनिर्वृता स्येते । यदिदं मातापितृपुत्रभार्यादासीदासकर्मकरपौरु-
 षेपमित्रमात्यज्ञातिसालोकिता । नैते मम स्वकाः । नाकमेतेषामिति ॥

अपि च ।

पद्मस्त्येव प्रतीकारो दौर्मनस्येन तत्र किम्⁽³⁾ ।

प्रतीकारेऽपि मुख्येन दुर्मनाः क्रोधमूर्च्छितः ॥

10 लीनत्वाद्वा कृतोत्साहो गृह्यते पर्यापदा ।

तच्चित्तया मुधा याति क्लृप्स्वमापुर्मुहुर्मुहुः ॥

तेनाभ्यासात्त्यजेदेतं निरर्थकमनर्थवत् ॥

कथं च दौर्मनस्यत्यागो ऽभ्यस्यते । लघुमुकुमारचित्तोत्सर्गात् ॥

पथोक्तमुपदत्तपरिपृच्छायां । अपगततूलपिचूषमताचित्तस्येति ॥

15 आर्यगणउच्युक्ते ऽप्युक्तं । दुर्योधनं चित्तं ते दारिके उत्पादयितव्यं सर्वक्लेशनिर्घाताय ।

अपरजितचित्तं सर्वाभिनिवेशविनिर्घातय । अतोभ्यचित्तं विषमाशयत्वसागरावर्तप्रपाते-
 चित्ति ॥

न चाभ्यासस्य दुष्करं नाम किञ्चिदस्ति । तथा हि मूलतराणामपि तावद्द्वारकारक-

1) Dh.-s. § 61; M. Vyutp. § 125.

2) The whole compound occurs at M. Vyutp. 245. 827.

3) This line occurs at Bodhic. VI. 10 a. In the margin of our MS. has been written the line next following (VI. 10 b): *atha nāsti pratikāro daurmanasyena tatra kim?*

4) 'Cotton-wool', used as here as simile for softness in the only two passages (Dīvyā v. 210.14; 388.14) where the form occurs.

कैवर्तकर्षकादीनां दुष्खाभ्यासात्तुद्वतरफलेऽपि वस्तुनि संव्रढकिणाङ्कितं चित्तमवसादेन
 न परिभूयते । किं पुनः सर्वसंसारमुखसर्वबोधिसत्त्वमुखानुत्तरपदसंमधिगमफले कर्मणि ।
 तथा प्राकृता अपि किञ्चिदपकारिष्ठात्मदुष्कृतेनैव कृतेषु स्वयं मृत्युषु प्रकर्तुं गाढ-
 प्रकारवेदना अपि संयामयन्त्येव । किं पुनर्द्वाघिष्ठकालापकारिषु दुष्खोपात्तकुशलधनल-
 वस्तेऽन्येषु नरकेषु नावध्यघातकेषु भवचारकपालकेषु निःसरणद्वारदिमाशकेष्वानुकूल्ये 5
 ऽपि दृढतरवाधाकरेष्ठनपकृतवैरिष्ठनवधिकल्पाबद्धदृढवैरेषु क्लेशशत्रुषु प्रकर्तुमुत्साको
 दुष्खसक्तं वा न भवेत् । विशेषतस्त्रिभुवनविज्ञयाय बद्धपरिकरस्य मारशवरप्रतिगृही-
 तलग्नद्वन्द्वमोक्षाय संयामयतः । तत्रात्मदुष्खाभ्यासपूर्वकं कष्टं कष्टतराभ्यासः सिध्यति ।
 यथा चाभ्यासवशात्सत्त्वानां दुष्खसुखसंज्ञा । तथा सर्वदुष्खोत्पादेषु सुखसंज्ञा प्रत्युपस्था-
 नाभ्यासात् सुखसंज्ञैव प्रत्युपतिष्ठते । एतन्निष्पन्दफलं च सर्वधर्मसुखाक्रान्तिं⁽³⁾ नाम समा- 10
 धिं प्रतिल[86b]भते ॥

उक्तं हि पितापुत्रसमागमे । अस्ति भगवन्सर्वधर्मसुखक्रान्तो नाम समाधिः । यस्य
 समाधेः प्रतिलम्भादोधिः सत्त्वः सर्वारम्बणवस्तुषु सुखमेव वेदनां वेदयते । नादुष्खासुखा ।
 तस्य नैरयिकामपि कारणां कार्यमाणस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । मानुषोमपि⁽⁵⁾
 कारणां कार्यमाणस्य कृतेष्वपि क्षियमानेषु पादेष्वपि कर्णेष्वपि नासास्वापि सुखसंज्ञैव 15
 प्रत्युपस्थिता भवति । वेत्रैरपि ताड्यमानस्याहवेत्रैरपि कशाभिरपि ताड्यमानस्य सुखसं-

1) gam MS.

2) This denom. hitherto in gramm. only.

3) Cf. M. Vyutp. XXI. 83 *sarvadharmātīkramaṇo nāma samādhiḥ*.4) Nanjio 23 (16); K.F. 215; M. Vyutp. LXV. 8. Cited also in *Bodhicaryāvatāraṭīkā*, 826.5) Here follows one of the evidently traditional lists of tortures for which Buddhist writers have so morbid an affection. Compare Rh. Davids, tr. *Mil. Pañh.* I. 277 n. 6 and *Aug. nikāya* II. 1.1 (with Buddhaghosa's comm. printed at pp. 113—14 of Morris's ed. of 1883) cited by him.

- ज्ञैव प्रवर्तते बन्धनागारेष्वपि प्रतिसस्य ॥ पे ॥ तैलपाचिकं वा क्रियमाणस्य । इलुकुट्टित-
 वद्धा कुट्टयमानस्य । नडचिप्पितिकं वा चिप्यमानस्य तैलप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य स-
 र्पिःप्रद्योतिकं वा दधिप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । उ-
 त्कामुखं वा क्रियमाणस्य सिंक्मुखं वा क्रियमाणस्य शुष्कवर्तिकां वा वर्त्यमानस्य ॥
 5 पे ॥ कार्यापणच्छेदिकं वा क्रियमानस्य पिष्टपाचनिकं वा पाच्यमानस्य कृस्तिभिर्वा मर्त्य-
 मानस्य सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । अन्तिण्युत्पाद्यमाने जीवमूलिकमपि क्रियमाणस्य सर्वशो
 वाधातं निर्णीय शिरसि वा प्रपात्यमाने सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । न दुष्खसंज्ञा । नादुष्खामुख-
 संज्ञा ॥ तत्कस्य हेतोः । तथा हि बोधिसत्वस्य महासत्त्वस्य दीर्घरात्रं चर्या चरत एतत्प्र-
 णिधानमभूत् । ये मां भोजयेरन् । ते उपशमशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । ये मां पालयेयुः स-
 10 त्कुयुर्गुरुकुर्पुर्मानयेयुः पूजयेयुः सर्वे ते उपशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । येऽपि मामाक्रोशेयु-
 र्विस्पर्शेयुस्ताडयेयुः शस्त्रेणाक्लिन्युर्यावत्सर्वशो जीविताद्यपरोपयेयुः सर्वे ते संबोधिमुखस्य
 लाभिनो [87 a] भवेयुः । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमाभिसंबुध्येरन्विति ॥ स एभिर्मनस्कारैः स-
 मन्वागत एतेन कर्मणा । एभिः प्रणिधिभिः समन्वागतः सर्वसत्त्वानुगतां सुखसंज्ञामासेवते
 निसेवते भावयति बहुलीकरोति । स तस्य कर्मणो विपाकेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तं नाम स-
 15 माधिं प्रतिलभते । यस्मिन्समये बोधिसत्त्वेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तो नाम समाधिः प्रतिल-
 ब्धो भवति तस्मिन्समये ऽज्ञोभ्यो भवत्यसंकार्यः सर्वमार्कर्मभिरिति विस्तरः ॥

अयं हि प्रयोगः सर्वपरित्यागपूरणः । सर्वचर्याडुष्कर्चर्यासाधनः सर्वज्ञात्तिदृढीक-
 रणः सर्ववीर्यासंसादनः⁽³⁾ । सर्वध्यानप्रज्ञाङ्गसंभारः । तस्मान्नित्यमुदितः स्यात् ॥

1) This passage is not in the Pali lists. The Chinese version of the sūtra (*supra cit.*, kindly communicated by Mr. Watters) renders: «making mincemeat of one — pounding like sugar-cane, crushing like rushes». *tailapācika* may accordingly be the name of some dish, fried in oil. The MS. reads *kuṭṭitakadyā*. *cippa-
tika* and *Veip* are new to Sanskrit. The genuineness of the root is proved by the Marathi forms *cipnen*, *ceppen* 'squeeze'. Derivatives with a formative *-ṭa* (as in Pali *cumbata*) occur in Sansk. Pali and Hindi.

2) cf. Buddhaghosa, p. 114 med., and Rh. Davids, p. 277.7, *supr. cit.*

3) The MS. reading is perhaps °*śīdana*.

यथाक् चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

सगौरवः प्रीतमनाः सदा⁽¹⁾ भवेत् ।

सौम्याप दृष्टीय सदा स्थितो भवेद् ' इति ॥

उक्तं चान्त्यमतिमूत्रे । तत्र कतमा मुदिता । यावद्धर्मानुस्मरणात्प्रीतिः प्रसादः प्रा-
मोद्यं चित्तस्यानवलीनता ऽनवमृद्यता⁽²⁾ ऽपरितर्षणा । सर्वकामरतोनामपकर्षणा सर्वधर्म- 5
तीनां प्रतिष्ठानं । चित्तस्य प्रामोद्यं कायस्यौदित्यं बुद्धेः संप्रकर्षणं मनस उत्प्लवः । त-
थागतकायाभिनन्दनरतिर्लक्षणा⁽³⁾ नुव्यञ्जनत्रिभूषणपर्येष्टिकौशल्यं । कुशलधर्मश्रवणापरि-
खेदता तत्त्वधर्मप्रतिशरणप्रतिपत्तिप्रीतिप्रसादप्रमोद्यं मुदितस्य धर्मोत्प्लवः । सततं सत्त्वेष-
प्रतिरुतबुद्धिता । तीव्रच्छन्दता । बुद्धधर्मपर्येष्टिषु तस्य च धर्मच्छन्दस्यानुत्सञ्जनता । उदा-
रेषु बुद्धधर्मेष्वधिमुक्तिः । विमुक्तिः प्रादेशिकपानापकृष्टचित्तोत्पादः । मात्सर्यासंकुचितश्चि- 10
तोत्पादः । याचितस्य दातृकामता । ददतो दत्त्वा च त्रिमण्डलपरिशोधितं दानप्रामोद्यम् ।
शीलवत्सु सदा प्रसादः । दुःशीलेष्वनुमृत्प्रीतिः । स्वशीलपरिशुद्ध्या सर्वदुर्गन्धमतिक्र-
माश्वासनं । तथागतशीलपरिणामनता । दृढाभेद्यना । परदुःकृत्तुङ्गागतेषु वचनपथेष्वप्रति-
रुतचितता । नात्तिस्तौरेत्यं⁽⁷⁾ । [87b] निर्मानता । गुरुषु गौरवावनामश्चित्रोकारः । सदा
स्मितमुखता भृकुटिविगतता । पूर्वाभिलाषिता ऽकुक्कता ऽनेष्येषिकता⁽⁸⁾ शुद्धाशयता चित्ता- 15
कर्कशता ऽकुटिलता । सर्वत्रानुशंसदर्शिता आत्मस्खलितप्रत्यवेक्षिता । आपत्तिष्वचोदनता
संज्ञनीयधर्मेष्वनुवर्तनता । शास्तृप्रेम बोधिसत्त्वेषु । आत्मप्रेम धर्मेषु । ज्ञोवितप्रेम तथाग-

1) This syllable uncertain.

2) Cf. *Ānātā* supra 179.14.

3) Cf. Lal-v. 37.11.

4) Cf. Lal-v. 114.10.

5) Sic MS.; *anācchindanatā* (126.15 supra) is somewhat analogous.

6) The fifth of the six *yānas* detailed in M. Vyutp. § 59.

7) Cf. Bōhtl.² s. v., the present passage confirming his correction of Divy. 39.19, 40.6 where the compound is the same.

8) The reading has been corrected in the MS., and remains doubtful. Possibly the Vedic *अप. eshaishya* 'worth striving for' (Rv. X. 102.11) is to be compared.

तेषु । मातापितृप्रेम गुरुषु । पुत्रप्रेम सत्तेषु । बुद्धप्रेम आचार्योपाध्यायेषु । उत्तमाङ्गशिः-
प्रेम प्रतिपत्तिषु । कृस्तपादप्रेम पारमितासु । सर्वरत्नप्रेम धर्मभाणकेषु । सर्वरतिक्रीडाप्रे-
मानुशासनोषु । आरोग्यप्रेम संतुष्टौ । भेषज्यप्रेम धर्मपर्येष्टिषु । वैद्यप्रेम चोदकस्मारकेषु ।
इति हि या सर्वेन्द्रियेष्वनवलीनेन्द्रियता इयमुच्यते मुदितेत्यादि ॥

- 5 अत्र च शितितान् बोधिसत्त्वानिदं वचनमलं करोति यदुक्तमार्थमकामेषे । निरयग-
तिचित्तित्यसमाधानशीलाश्च निरयगतिप्रियाश्च निरयगतिपत्तनवणिज्जश्च भवन्ति । निर-
यलोलाश्च भवन्ति निरयलोभमत्सरिणाश्च निरयाग्रिचित्तप्रगुणाः⁽¹⁾ भवन्तीति ॥

उक्ता दुष्खाधिवासना ज्ञातिः ॥

आर्यसागरमसिमुने⁽²⁾ तु त्रिविधापि ज्ञातिरुक्ता । इह सागरमते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः

- 10 सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्ने । अनार्यैर्दुःशीलैः सत्त्वैर्गौर्मात्स्न्यकायिकाभिर्वा देवताभिर्मात्स्न्याधिष्ठि-
तैर्वा मारुद्गतैर्वा विकृत्यमानः समीर्यमाणः क्षोभ्यमानस्तर्ज्यमानस्ताड्यमानो न भिद्यते ततो ।
अध्याशयचित्तोत्पादो न भिद्यते सर्वसत्त्वप्रमोक्षमहाकरुणावीर्यारम्भात् । न भिद्यते त्रिरत्न-
वंशानुपच्छेदपरक्रमात् । न भिद्यते सर्वधर्मसमुदानयनकुशलप्रयोगात् । न भिद्यते लत-
णानुव्यञ्जनपरिनिष्पत्तिगतात्पुण्यसंभारोपचयात् । न भिद्यते बुद्धतेजपरिशुद्धाभिनिर्हारा-
15 ⁽³⁾च्छतादौत्सुक्यात् । न भिद्यते सर्वधर्मापरिग्रहाभिगुह्यतात्कायज्ञीवितोत्सर्गात् । न भिद्यते
सर्वसत्त्वपरिपाचनाभिगुह्यतात्मात्मसौख्यानध्यवसानात् । स एवमध्याशयसंपन्न एव समानः

1) The reading is not clear. The Tib. has དུཤུལ་པ་པོ་མེ་ལ་མེམས་ཀུས་པར་
འགྱུར་ The adj. *pragunya*, of which the word in the text might be a Prakrit form,
is lexical only ('more, exceeding' like the Tib. equiv.), but the noun *prāgūnya* (Pali:
prāgūñā) occurs. The adj. *prāgūnya* would make sense; but does not agree so
well with the Tib. A marginal note or correction is *prahlāda*.

2) The recension of the work there quoted corresponds, as Mr. Watters in-
forms me, with Nanjio 976.

3) The syllables which I have marked as doubtful are added in the margin
in a late and indistinct hand. The Tib. does not agree as regards this part of the
compound. As in the corresponding Pali, *abhinirhāra* (if correct) means 'aspira-
tion' and *outsukya* 'zeal'.

सर्वसत्त्वानामतिक्रान्तुं च यथा सक्ते । उन्मननां कुतसनां सक्ते [88a] सर्वसत्त्वानामाक्रोशप-
 रिभाषां डुरुक्तडरागतान्वचनपथान्सक्ते । सर्वसत्त्वपीडां सक्ते । सर्वसत्त्वभारांश्च सक्ते
 उत्तारयति वा न च खिद्यते । न च लीयते । न संलीयते । न विषोदति । बलमुपदर्शयति ।
 स्थाय संज्ञनयति । वीर्यमारुहते । पराक्रमं पराक्रमते । उत्साहं जनयति । ⁽¹⁾उन्मूढचित्तं नि-
 गृह्णाति । स आक्रुष्टो न प्रत्याक्रोशति । ताडितो न प्रतिताडयति । रोषितो न प्रतिरोष- 5
 यति । क्रुद्धाय न प्रतिक्रुध्यति । एवं चित्तगणानामेतां संनहति ⁽²⁾ * * * *

1) Both MS. and xylograph are indistinct. The former perhaps reads *unmūḍhyā*^o; the latter (115b 1) seems to read རྒྱལ་པའི་སེམས་ 'a mind of infatuation' — a meaning which does well enough for *unmūḍha*, a permissible form, as grammatical writers preserve the compound *un-muḥ*, though with partic. *unmugdha*.

2) No lacuna is indicated in the MS ; but it is clear from the Tibetan version (of the present work) and the Chinese version (of the sūtra quoted), that several lines have fallen out. They commenced with *tadyathā* or the like, and gave the substance of the *cittagāṇā*. The Tibetan has:

འདི་ལྟ་སྟེ་ཐོག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་འདི་ནི་འཇིག་རྟེན་ཐམས་ཅད་དང་སེམས་ལྷན་པའི་ཐོག་པའོ།
 རྟེན་ཅའི་བྱིས་ཀྱི་ན། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་རྒྱུན་གྱི་ཆེ་སྤྱ [sic] འབྲེལ་དག་གོ། བདག་ནི་རྒྱུན་ཐམས་
 གྲུག་པར་ཚུལ་པར་འདོད་པ་འོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་པར་ཚུན་མི་མ་ལྷན་པ་དག་གོ། བདག་
 ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མི་མ་ལྷན་པ་སྤྱང་པའི་བྱིས་གོ་རྒྱུ་ལ་ཐོག་པའོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་
 ནི་གནོད་སེམས་ལ་དབང་པ་དག་གོ། བདག་པ་ཐོད་པ་དང་ངེས་པ་ཡོང་ས། ལྟ་ཆོལ་པའོ། །
 སེམས་ཅན་གྱི་ཐོག་པའོ། གཞིག་ལ་གཞིག་འདོད་ཅིང་ཡང་སྤྱུ་འདོད་པ་གཞིག་པ་དག་གོ། བདག་ནི་
 ཐེས་པ་གྱིས་ཐོག་པ་ཡོང་སྤྱུ་ཆོལ་པའོ། ། (115b. 1—4).

I venture to render this:

«Thus [thinks he]: 'This scripture of the Mahāyāna is not in harmony with the World as a whole. Why? Yonder beings (*i. e.* the worldly) are such as go with the current. I love to try for the contrary to the current. They are not in harmony with one another; I have put on armour in order to abandon the non-harmony of all those men. They are such as feel joy in the spirit of harm; I altogether seek for patience and certainty. They cheat one another and persevere in it; I altogether seek for taking my fill of wisdom'»

As to the Chinese versions of the original work in which the passage occurs, Mr. Watters writes: 'The title of the sūtra quoted from was evidently *Sāgara-*

सचेत्पुनरेते सत्त्वा यावत्तो दशसु दिनु प्रभाव्यमानाः प्रभाव्यन्ते ते सर्वे ऽसिंशक्तितोम-
 रपालियोगेन⁽¹⁾ मां पृष्ठतः पृष्ठतो ऽनुबध्नोयुः । यत्रैष पृथिवीप्रदेशे स्थितो वा निषण्णो वा च-
 ङ्गम्यमाणो वा शयानो वा बोधिचित्तमुत्पादयिष्यति दानचित्तं वा यावत्प्रज्ञाचित्तं वा शु-
 तकुशलमूलचित्तं वोत्पादयिष्यति तत्रास्य पृथिवीप्रदेशे शतधाबदरीपक्षप्रमाणं कार्यं
 5 केत्स्यामो विकरिष्यामो विधंसयिष्यामस्⁽²⁾ । ते चेत्सर्वसत्त्वा मामाक्रोशयेयुः परिभाषेरन्
 कुत्सयेयुः पंसयेयुरसत्याभिर्वाग्भिः पशूषाभिर्वाग्भिः समुच्चैरेयुरधिष्ठिता अनर्थकर्माणाः श-
 तधाबदरीपक्षप्रमाणं मम कार्यं किञ्चिदुर्भिन्त्युर्विकीरेयुर्विधंसयेयुः । एवं मया न कस्यचि-
 त्सत्त्वस्यास्तिके तोभचित्तमुत्पादयितव्यं । तत्कस्य हेतोः । पूर्वा कोटिः संसारस्याप्रमाणो-
 क्ता यत्र मे ऽयमात्मभावो नरकगतस्यापि तिर्यग्योनिगतस्यापि यमलोकगतस्यापि म-
 10 नुष्यगतस्यापि कामाकारपलिंगुद्वयस्य धर्मानश्रुतवतो विषमाज्ञीवगोचरस्य निर्धकज्ञीवि-
 नः श्रङ्गप्रत्यङ्गस्य शतधा किन्नो भिन्नो निकृतो विविधाभिश्च कारणाभिः कारितो न च
 मया ततो निदानमात्मार्थः कृतो न परार्थः । सचेत्पुनर्ममैते सर्वसत्त्वा अपरात्तकोटिं किञ्चु-
 र्भिन्त्युर्विकीरेयुर्विधंसयेयुस्तथापि मयापरित्यक्तैव सर्वज्ञता । अपरित्यक्ता एव सर्वस-
 त्त्वाः । अपरित्यक्तः कुशलो धर्मकृद्⁽³⁾ । तत्कस्य हेतोः । सर्वा ल्लेषा कायपीडा कायवि-

matī sūtra. This is shown by the Chinese translation of the title given in the early translation № 61 in B. Nanjio's Cat. But the text before the Sanscrit author [Çāntideva] was apparently that of № 976 [called by Nanjio *8°-paripreçhā*] which differs from the other in some details. The Chinese rendering of the passage in № 976 is to this effect: «... He thinks with himself: 'I must now put on the armour of Mahāyāna-patience and for this reason. Mahāyānism is at the opposite pole from worldliness; the people of the world follow the current of life and death, my Mahāyānism goes against the current; the people of the world are always at loggerheads, Mahāyānism tells mortals to cut off the cause of quarrel; the people of the world are given to angry passions, in Mahāyānism patient endurance increases and prevails; the people of the world cheat and defraud one another, my Mahāyānism tells all to be filled with kindness'.»

1) *pala* (?*ca*) *yo* MS. My correction is founded on the Tib. མཚོན་ཕུ་གཉིས་པ་
 'a pair of pointed weapons'.

2) For the more usual *samudācar* 'address'; cf. Senart, Mh. v. I. p. 441.

3) cf. 105.12 *supra*.

व[88b]र्तना । नैर्यिकस्य दुष्णस्य शततमीमपि कलां नोपैति पावडुपनिषदमपि न त-
 मते । नरकावासगप्यकमुत्सहे । न पुनर्मया बुद्धधर्माः परित्यक्तव्या न सर्वसत्त्वार्म्भणा
 मरुकरूणा ॥ पे ॥ यन्निदानं पुनर्व्यापाद् उत्पद्येत । तं वयं धर्मं प्रकृस्यामः । कतमश्च स
 धर्मो । पडुत कायप्रेम कायनिकेतः कायाध्यवसानं । उत्सृष्टश्च काय उत्सृष्टो व्यापाद् ।
 एवं धर्मगणनाविष्टः सागरमते बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वपीडां मरुते ॥ पे ॥ यः कायस्योत्सर्गः 5
 कायपरित्यागः कायानवेत्ता । इयमस्य दानपारमिता ॥ यत्काये क्लियमाने सर्वसत्त्वान् नै-
 व्या स्फुरति । वेदनाभिश्च न संक्रियते । इयमस्य शीलपारमिता ॥ यत्काये क्लियमाने य
 एवास्य कायं क्लिन्दति तेषामेव प्रमोक्षार्थं जगते । न च चित्तेन लप्यते तान्तिबलं चोपदर्श-
 यतीयमस्य तान्तिपारमिता ॥ येन वीर्येण तं सर्वज्ञताक्लृन्दं नोत्सृजति चित्तवलाधोने च प्र-
 तिगृह्णाति । संसारमेव चानुवध्नाति । कुशलमूलार्म्भमेव चारभते । इयमस्य वीर्यपारम- 10
 ता ॥ यत्काये विकीर्यमाणे तत्सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्नं कर्तुं न संमुख्यति बोधिमेवापेक्षते
 शास्त्रप्रशास्त्रमेव प्रत्यवेक्षते । इयमस्य ध्यानपारमिता ॥ यत्काये क्लियमाने कायस्य तृणकाष्ठ-
 कुड्यवत्प्रतिभासोपमतां प्रत्यवेक्षते मायाधर्मतां च कायस्यावतरति । भूतानित्यतां च भू-
 तदुष्णतां च भूतानात्मतां च भूतशक्ततां च कायस्योपनिध्यायति । इयमस्य प्रज्ञापारमि-
 तेति विस्तरः ॥ पे ॥

15

पुनरपरमस्यैवं भवति । एष सत्त्वः कुसोदः शुक्लधर्मरहितः । स मामाक्रोशयति प-
 रिभाषते । क्लृप्त वयमारब्धवीर्या भविष्यामः । घृताः कुशलमूलपर्येषणाभिपुक्ता । एष एव
 तावन्मया सत्त्वः पूर्वतरं बोधिमाण्डे निषादयितव्यः । पञ्चान्मयानुत्तरा सम्प्रवसंबोधिरभिंस-

1) Rendered by the Tib. (116. a. 5) རྩུ 'cause'; but the phrase is clearly a pro-
 verbial one: cf. Vajracch. § 24 lin.

2) This is the transitive usage of *Vasphar* characteristic of Buddh. Sk.;
 cf. Böhtlingk W.K.F. VII. 384, where M. Vyutp. § 68 is cited and the reading
 corrected.

3) Compound new in Skt.; Pali *upanijjhigati* (J.P.T.S. 1887, p. 127).

4) Dhammap. 87, p. 16.

बोद्धव्येति ॥ पे ॥ ईदृशानामस्माभिः सत्त्वानामदात्तानामगुप्तानामनुपज्ञात्तानामर्थाय संना-
 क्ताः संनद्धव्याः ॥ पे ॥ कृतं वयं धर्मतां प्रतिसरिष्यामः । को ऽत्राक्रोशति वा आक्रुश्यते वा ।
 स परिगवे[89a]षमाणो न तं धर्ममुपलभते । य आक्रोशति वा आक्रुश्यते वा । स आत्मप-
 रानुपलब्धोपलम्भदृष्टिविगतः तमत इति ॥

- 5 भगवत्प्राप्त्युक्तं⁽¹⁾ । एवं चित्तमुत्पादयति । येन मया सर्वसत्त्वानां विवाद उत्सारयित-
 व्यः । सो ऽहं स्वयमेव विवदामि । लाभा मे दुर्लब्धा यो ऽहं ब्रल्लिपते प्रतिब्रल्ल्यामि । येन
 मया सर्वसत्त्वानां संक्रमभूतेन भवितव्यं सो ऽहं परस्य ब्रमित्यपि वाचं भाषे । परुषं वा
 प्रतिवचो ददामि । इदं मया नैव वक्तव्यं ब्रडसमेन । एडकमूकसमेन मया कलकृविवादेषु
 भवितव्यं । परतो डुरुक्तान् डुरागतान् डुर्भाषितान् भाष्यमाणान्वचनपथान् श्रृण्वता चित्तं
 10 नाघातयितव्यं । परेषामन्तिके न ममैतत्साधु न प्रतिव्रपं यो ऽहं परस्य दोषात्तरं संजनये-
 यम् । एतन्न मम प्रतिव्रपं यदहं परेषां दोषात्तरमपि संश्रोतव्यं मन्ये । तत्कस्य केतोः । न
 मयाशयो विक्रोपयितव्यो येन मया सर्वसत्त्वाः सर्वमुखोपधानेन सुखयितव्याः परिनिर्वाप-
 यितव्याश्चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य तत्र नामाहं व्यापश्ये । न च मया परेषां स्वप-
 रादानामपि व्यापत्तव्यं । स नामाहं मो⁽²⁾हं लोभं गच्छामि । इदं तु मया करणीयं । दृढप-
 15 राक्रमतया पराक्रान्तव्यं । न मया जीवितात्तराये ऽपि क्रियमाणे लोभः करणीयः । न मया
 भृकुटीमुखे उत्पादयितव्येति ॥

बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे ऽप्युक्तम् । ये क्रुद्धाः सत्त्वास्तानाश्चासयति तमापयति । धनुस्तोम-
 यति धर्मेण तोषयतीति ॥

इति शिक्षासमुच्चये तात्तिपारमिता परिच्छेदो नवमः ॥ १ ॥

1) The Tib. gives no help to the identification of this work. Apparently a recen-
 sion of the Prajñāpāramitā is intended; compare the quotations in Ch. XII
 below. See also the successive extracts in Madhy.-vr., 160. 10—18 ('uktam Bhaga-
 vatyām') and 162. 16—30 ('uktam bhagavatyaṃ Prajñāpāramitāyām').

2) Added in margin. The Tib. 117 b 2 has ཅངས་གོད་མཁུ་ཏུ་འགྲུབ་རྒྱུ་ as if
 the reading were kim ahaṃ tamo gacchāmi?

X.

वीर्यपारमिता दशमः परिच्छेदः ॥

एवं तान्तिप्रतिस्थितः श्रुते वीर्यमारभेत । अन्यथा श्रुतमेवास्य विनाशाय संपद्यते ॥
पथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

किपद्ब्रू⁽¹⁾ धर्मपर्यायुणोया शीलं न रत्नेत श्रुते नमत ।

न बाहुश्रुत्येन स शक्यु⁽³⁾ त्रायितुं दुःशीलयेन व्रजमान दुर्गतिम् ॥

श्रुतानुशंसास्तु नारायणपरिपृच्छायामुक्ताः । तथा हि कुलपुत्राः श्रुतवतः प्रज्ञागमो
भवति । प्रज्ञावतः क्लेशप्रशमो भवति । निःक्लेशस्य मारो ज्वतारं न लभते ॥

अत्र च मर्कटेषु^(89 b) तत्स्य ज्ञातकं विस्तरेण कृत्वा⁽⁵⁾ धर्मकामानां हि । विमल-
तेजः । बोधिसत्त्वानां मत्सत्त्वानां सगौरवाणां सप्रतीशानां अन्यलोकधातुस्थिता अपि 10
बुद्धा भगवतो मुखमुपदर्शयन्ति धर्मं चानुश्रावयन्ति⁽⁵⁾ । धर्मकामानां । विमलतेजः । बोधिस-
त्त्वानां मत्सत्त्वानां पर्वतकन्दरवृक्षमध्येषु धर्मनिधानानि नित्तित्तानि । धर्ममुखान्यन्यतानि
पुस्तकगतानि कर्तलगतानि भवन्ति । धर्मकामानां विमलतेजः बोधिसत्त्वानां पूर्वबुद्ध-
दर्शिन्यो देवता बुद्धप्रतिभानुपसंस्मरन्ति ॥ पे ॥ परितोषाण्युष्काणां बुद्धा भगवतो देवता-
श्रायुर्बलं चोपसंस्मरन्ति । बुद्धाधिष्ठानेन देवताधिष्ठानेन च काङ्क्षामाणा वर्षसकृन्मवन्ति- 15
छन्ते ॥ पे ॥ यावत्कल्पं वा कल्पावशेषं वा यावद्वा आकाङ्क्षन्ति धर्मगौरवज्ञातानां बोधि-
सत्त्वानां बुद्धा भगवतो ज्ञरामप्यपनयन्ति । व्याधीनपनयन्ति । स्मृतिमुपसंस्मरन्ति । गतिं म-

1) The readings of Sansk. and Tib. are alike doubtful in these gāthās.

2) After *bahū* a later hand has inserted the syllable *na*.

3) *caṭṭhu* MS.

4) Cf. Minae v, Recherches, p. 35, n. 1.

5) . . 5) This sentence is erroneously repeated in the MS.

6) Cf. 15. 14 supra.

तिं प्रतिभानं चोपसंस्कृति ॥ पे ॥ दृष्टिकृतानि विनोदयति । सम्यग्दृष्टिं चोपसंस्कृति ।
धर्मगौरवेण । विमलतेजः । बोधिसत्त्वानां गृहसत्त्वानां सर्वोपक्रमभयानि न भवन्ति । त-
स्मात्तर्हि विमलतेजः श्रुतसंभारकौशल्योभियुक्तेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति ॥

किमाकारं श्रुतं बोधिसत्त्वविनये प्रशस्तं । यथा धार्पातयमतिस्त्रे ऽभिक्रितं । अशो-
5 त्याकारप्रवेशे श्रुतं । तद्यथा । कृन्दाकारमाशयाकारमध्याशयाकारं प्रयोगाकारं निर्माणा-
कारमप्रमाणाकारं कल्याणमित्राकारं गौरवाकारं⁽¹⁾ प्रदत्तिणाकारं सुवचनाकारं पर्युपासना-
कारमववृत्तिश्रोत्राकारं मनस्काराकारमववृत्तेपाकारमवस्थानाकारं रत्नसंज्ञाकारं भेषज्य-
संज्ञाकारं सर्वव्याधिशनकाकारं स्मृतिभगनाकारं गतिबोधनाकारं मतिरेषनाकारं बुद्धि-
प्रवेशाकारमगुत्तबुद्धधर्मश्रवणाकारं त्यागवृत्तणाकारं दाताग्नयेयाकारं बहुश्रुतसेवना-
10 कारं सत्कृत्यप्रोक्त्यनुभवनाकारं कापीदित्याकारं चित्तप्रह्लादनाकारमपरिखेदश्रवणाकारं
धर्मश्रवणाकारं प्रतिपत्तिश्रवणाकारं परदेशनाश्रवणाकारं अश्रुतश्रवणाकारं अभिज्ञा-
श्रवणाकारमन्यपानास्पृहणाश्रवणाकारं प्रज्ञापारमिताश्रवणाकारं बोधिसत्त्वपिटकश्रव-
णाकारं संघकृत्वस्तुश्रवणाकारमुपायकौशल्यश्रवणाकारं ब्रह्मवि[90 a]हारश्रवणाकारं
स्मृतिसंप्रगन्धश्रवणाकारं गौरवाकारं उत्पादकौशल्यश्रवणाकारमनुत्पादकौशल्यश्रव-
15 णाकारमश्रुभाकारं मैत्र्याः श्रवणाकारं प्रतीत्यसमुत्पादाकारं अनित्याकारं दुष्खाकारम-
नात्माकारं शाक्ताकारं शून्यतानिमित्ताप्रार्णिकताकारं अनभिसेस्काराकारं कुशलाभिसं-
स्काराकारं सत्वाधिष्ठानाकारं अविप्रणाशाकारं स्वाधोनाकारं स्वचित्तारत्तणाकारं वो-
र्यस्याश्रंसनाकारं धर्मनिधयत्याकारं क्षैशविपत्ताकारं स्वपत्तपरिकर्षणाकारं परपत्तक्षैश-
निग्रहाकारं सप्तधनसमवशरणाकारं सर्वदार्द्र्योपक्षेदाकारं सर्वविद्वत्प्रशस्ताकारं पण्डि-
20 ताभिनन्दनाकारं धार्यसंगताकारं धनार्यप्रसादनाकारं सत्यदर्शनाकारं स्कन्धदोषविवर्ज-

1) Added in margin.

2) Probably the book so called (K. F. 215; Nanjio 23 (12), 1005) translated by Hieuon Tisang, not a division of literature. The same *pīṭaka* is mentioned in the opening words of the Laṅkāvatāra (Raj. Mitra, Nep. B. I. 114.22 and my own Cambridge Cat., 21. 3).

नाकारं संस्कृतदोषपरितुलनाकारमर्थप्रतिशरणाकारं धर्मप्रतिशरणाकारं सर्वपापाकर-
णाकारं ध्यात्मपरकिताकारं मुक्तकर्माननुत्पद्यनाकारं विशेषगमनाकारं सर्वबुद्धधर्मप्रति-
लाभाकारमिति ॥

पुनरत्रैवाह । यच्च धर्मसंभारयोगः स एवास्य ज्ञानसंभारो भवति । तत्र कतमो धर्म-
संभारयोगो येयमल्पार्थता ऽल्पकृत्यता ऽल्पभाषता ऽल्पपरिष्कारता पूर्वरात्रापररात्रं 5
ज्ञागरिकायोगमनुपुक्तस्य श्रुतार्थपरितुलनता । भूयो भूयः पर्येषणता । चित्तस्यानाविलता ।
नोवरणानां विष्कम्भनता । आपत्तिषु निःशरणाज्ञानं । अकौकृत्यता । अपर्युत्थानता । प्र-
तिपत्तिसारता । धर्मनिघ्नता । धर्मप्रवणता । धर्मप्राग्भारता । पराक्रमसंपन्नता । आदीप्तशि-
थेलोपमता । ज्ञानपर्येषा । तन्मयविकारिता । अशिशिलशीलता । अनितिसधुता । विशेष-
गामिता । संगणिकाविवर्जनमेकारामता । ऽरण्याभिमुखमनस्कारता । ध्यायवशसन्तुष्टिः । धृत- 10
गुणेष्वचलनता । धर्मारामरतिरतता । लौकिकमन्त्रास्मरणता । लोकोत्तरधर्मपर्येषिता । स्म-
त्यप्रमोषता । अर्थगत्यनुग[90b]मता । मत्या मार्गानुलोमता । धृत्या संवरप्रत्ययैज्ञाना-

1) A new form: Tib. (119 a 5) ཡོད་སྤྱོད་འཇུག་པ་ Cf. infra l. 6.

2) Here the Tib. has two merc *ākāras* referring to preserving [what is heard] in one's consciousness (ཤེས་) and 'in sūtras of true purport' (དེས་པའི་དོན་གྱི་མདོ་སྤྱོད་པ་).

3) See Senart, Mhv. I. 587.

4) Pali form; cf. Ch. s. v., and likewise s. v. *vikkhambana*. Tib. སྤྱོད་པ་རྒྱུ་མཆོས་ 'the obscurations (depravities) of the mind' — five in number, as in the Pali authorities.

5) . . 5) A stock-phrase in Buddh. literature for intense earnestness; cited by Ch. from Jāt. [I] 11[.15], and to be replaced (on MS. authority) in Lal. . v. 216 ad fin., where Rāj. Mitra's text reads wrongly *°pracaraṇo*.

6) *gatyārthagatyanugamatā* MS.; Tib. དོན་རྟོགས་པའི་རྗེས་(sic) 'འཇུག་པ་' 'following up the perception of the meaning'°

नुगमः⁽¹⁾ । कुरिपत्राप्यालंकारता । ज्ञानानुगमनसारता । अज्ञानविधमनता । अविद्यामांक्-
तमस्तिमिरपलपर्यवनद्वस्य प्रज्ञाचतुर्विभ्रुद्धिः । सुविभ्रुद्धबुद्धिता । बुद्धिविस्तीर्णता । अ-
संकुचितबुद्धिता । प्रभिवबुद्धिता । प्रत्यक्षबुद्धिता । अपराधीनगुणता । स्वगुणैरमन्यनता ।
परगुणपरिकीर्तनता । मुक्तकर्मकारिता । कर्मविपाकानुद्वुरता । कर्मपरिभ्रुद्धिज्ञान-

5 मिति⁽²⁾ ॥

किं श्रोतव्यं । उक्तं भगवता ज्ञानवैपुल्यसूत्रे । सार्थकानि शास्त्राणि शिलितव्या-
नि । अपार्थकानि परिवर्जयितव्यानि । तद्यथा । लोकायतशास्त्राणि दण्डनीतिशास्त्राणि
काष्ठा⁽³⁾ दशास्त्राणि वादावग्याशास्त्राणि कुमारक्रांटाशास्त्राणि जम्भकावग्याशास्त्राणि ॥
पे ॥ यान्यपि तदन्यानि कानिचिन्मोक्षप्रतिकूलानि शास्त्राणि संमोक्षाय संवर्तन्ते तानि स-
10 वाणि बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन परिवर्जयितव्यानीति ॥

एवं श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरणमाश्रयणीयं । कथं पुनराशयसंपन्नस्याप्युपद्रतपरि-
पृच्छायां गुरुमनुज्ञातं । यत्त्ववतो ऽप्य⁽⁴⁾सामर्थ्यात् । परदारदिष्वपि तर्हि नापत्तिः स्यात् ।
न तेषामसामर्थ्ये ऽपि प्रकृतिदुष्टत्वाद्वासास्य च प्रज्ञप्तिसाव्यवृत्तादिति ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये वीर्यपारमिता परिच्छेदो दशमः ॥ १० ॥

1) °gamahrīr° MS. I follow the Tib. in dividing the clauses.

2) The Tib. adds as the end of this quotation: བདེན་པ་མྱེ་འི་བྱ་ (bhādanta
Cāriputra) བྱང་ལྷན་པ་མེས་པ་རྒྱ་རྒྱས་ཀྱི་ (bodhisatvānām) ཡོ་ཤེས་ཀྱི་ལྷོ་གས་ (jñāna-
sambhārah ut supra) མེ་བྱ་པ་ཤེས་ཀྱི་སྐུ་པ་མེ་ (na parihīyute (?) it).

3) On the meaning 'a magical performance for procuring . . death', and for
other spellings of this word see Hörnle, Bower, MS. Pt. VI (really an extract
from Pañca-rakshā) p. 227, n. 8 Tib. བྱ་སྒྲུབ་ 'imprecation'. For the whole
passage cf. Minaev. Journ. Publ. Instr. 1871. № 11 p. 97 and S. d'Oldenburg
«Записки» VIII, 60—61.

4) This syllable a sec. manu.

XI.

अणायसंवागनि नामैकादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमुपदत्तपरिपृच्छाविधिना गृह्यदोषान्भावयित्वा श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरण्य-
माश्रयणीयमिति स्थितं ॥ तथा चोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

न ज्ञातु कामान्प्रतिषेवमाणाः पुत्रेषु दारेषु जनिव तृष्णां ।

6

गृहं च सेवित्वं गुणुत्सनीयमनुत्तरां प्राप्स्यति सो ऽग्रबोधिम् ॥

ये काम वर्ज्येति यथा ऽग्रिकर्षु पुत्रेषु दारेषु जनिव तृष्णां ।

उत्तस्त गेहादभिनिष्क्रमन्ति न दुर्लभा तेष्वियमग्रबोधिः ॥

न कश्चि बुद्धः पुरिमेण आसीदनागतो भेष्यति यो ऽवतिष्ठते ।

येहि स्थितैरेव अगारमध्ये प्राप्ता इयं उत्तम अग्रबोधिः ॥

10

प्रहृप रा[91 a] इयं यथ खेटपिण्डं वसेदरण्येषु विवेककामः ।

ज्ञानान् प्रहृप⁽¹⁾ विनिकृत्य मानं बुध्यन्ति बोधिं विरजामसंस्कृताम् ॥ पे ॥

अनेहि पानेहि च चीवरेहि पुष्पेहि गन्धेहि त्रिलेपनेहि ।

नोपस्थिता भोति नरोत्तमा जिना यथ प्रब्रजित्वा चरमाणधर्मान् ॥

यथैव बोधिं प्रतिकाङ्क्षमाणः सत्त्वार्थं निर्विष कुसंस्कृतातः ।

15

अणयाभिमुख सप्त पदानि गच्छेद्द अयं ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

पदि पुनर्विसेभागसत्त्वानुनयात्परिपत्कामतया वा लभादिकामतया वा विवेकप्रवे-
शे विलम्बेत । तदर्थमत्रैवोक्तं ।

1) So MS. against metre: read *prahāya kleśān*.

2) Cf. *kusaṃgatam* 'schlechte Verbindung' quoted from Mbh. by B. & R.

3) Though metrically irregular, these words preserve the sense; Tib. རྟོག་པོ་
རྟོག་པོ་ (120 b 5). With *sapta padāni* cf. 167. 3.

न विज्ञ बालेहि करोति विप्रहं सत्कृत्य बालान्परिवर्त्तयति ।
 ममात्तिके वे⁽¹⁾ति प्रदुष्टचिता न बालधर्मेहि करोति संस्तवम् ॥

 न विज्ञ बालान करोति मेवनां विदित्व बालान स्वभावसंततिम् ।
 कियच्चिरं बालमुसेविता पि पुनो ऽपि ते भोति अमित्रसन्निभाः ॥

5 न विज्ञ बालेघिह् विज्ञसति विज्ञाय बालान स्वभावसंततिम् ।
 स्वभावभिन्ना प्रकृतीय बालाः कुतो ऽस्ति मित्रं हि पृथग्ननानां ॥
 सद्धार्मिके⁽²⁾नो वचनेन उक्ताः क्रोधं च दोषं च अप्रत्ययं च ।
 प्राविष्करोतो इमि बालधर्मा इममर्थं विज्ञाय न विज्ञसति ॥
 बाला हि बालेहि समं समेति यथा अमेध्येन अमेध्य सार्द्धम् ।

10 विज्ञः पुनर्विज्ञज्ञनेन सार्द्धं समेति सर्पिर्यथ सर्पिमण्डे ॥

तथा च पुनरत्रैवमाह ।

सुसुखिताः सद् ते नरलोके येषु प्रियाप्रिय नास्ति कर्हिचित् ।

ये च न कन्दरके ऽभिरमते आमणकं सुसुखं अनुभोति ॥

येषु ममापि तु नास्ति कर्हिचित् 'येषु परियुक्त सर्वशु नास्ति ।

15 खड्गसमा विचरन्ति⁽⁵⁾ लोके⁽⁶⁾ गगने⁽⁷⁾ पयनं यथेव व्रजति ॥

1) The Tib. renders as if the reading were: 'mamāntike te [sc. bālāḥ] pra-dushlacittā' itī [matrā] vjñō na karoti'.

2) Cf. Pali *sahadhammika* (c. g. Mahāvagga, VI. 31. 4). -eno (if genuine, compare *samertasyo* below) must be coordinated with the Prakrit instr. -enam.

3) This confirms the reading, questioned by Böhtlingk (W.K.F., VII. 362), of Divy. 201 (not 210).33.

4) Unmetrical; but certified by the Tib. རྩམ་བཤེ (121 a 3). Qu. correct to *°ikām sukhām?*

5) This illustrates the usage of *khaḍga* = *pratyekabuddha* recorded in lexx.; cf. B. R. s. v. Compare also Suttanip. 6—12; Mhv. I. 357—8.

6) i. e. *vicarant' ime*.

7) The metre is quite irregular; but the substantial correctness of the text is shown by the Tib. དཔལ་འབྲུག་པའི་སྐོར་ལྷོ་ལྷོ་ (121 a 4).

स्युः सुखिता वत ते नरलोके येष न सज्जति मानस लोके ।
वायुसमं सद् तेषिह् चित्तं नो च प्रियाप्रिय विद्यति संगो ॥
अप्रिय ये दुःखितेहि निवासो येषपि प्रिया दुःखितेहि विषो गो ।
घ्नत उभे अपि तेहि जह्नुवा ते सुखिता नरये रत धर्मे ॥

पुनर्त्रैवोक्तम् ।

भ०
भवति सततमल्पकृत्ययोगी पृथुगुण दीपत सर्वं वर्तयिष्या ।
न विवदति [91 b] कदाचि युक्तयोगी इमि गुण तस्य भवत्यरूप्यवासे ॥
सद भवति निविण संस्कृतेऽसौ न भवति तस्य पृष्टा कश्चिं लोके ।
न च भवति विवृद्धिरात्राणां वनवसतोऽस्य भवति ग्रानुशंसाः ॥
अधिकरणं न तस्य ज्ञातु भोती सद उपजात्तरतो विवेकचारी ।
वचचि मनसि काय संवृतस्यो बहुगुण तस्य भवत्यरूप्यवासे ॥
भवति धनुकूल तस्य मोतो लघु प्रतिविध्यति सोऽर्धमुक्तिं शास्त्राम् ।
वनचरि धिगुक्ति सेवतोऽस्य इमि गुण भोत्यरूप्यवासि सर्वं ॥

पुनराह ।

वनपण्ड⁽⁶⁾ सेवय विविक्त सदा विनाकृत ग्रामनगरेषु रतिम् ।
 अद्वितीयखड्गसम भवेत् सदा न चिरेण लप्स्यथ समाधिवरम् । इति ॥
 धर्मार्थदृष्टपालसूत्रेऽप्याह ।

1) *dukhutehi* MS.

2) Metre: *Pushpitāgrā*.

3) Tib. བྱེད་ [question for] dispute'; cf. Pali usage.

4) Metre not identified, but differing from the preceding by one short syllable only.

5) marg. *vasato*^o.

6) Metre: *Pramitākshara*.

7) Cf. 54. 16; MS. *Rāstra*°. Tib.: རྒྱལ་ཁོར་རྒྱུད་ཀྱི་སྐུ་ལྷན་པའི་མཛེན་ = *R. °pari-pricchā-sūtra*.

- त्यक्ता⁽¹⁾ गेहमनसदोषगकनं चित्तानपेक्षाः सदा ।
 ते ऽरूपे रतिमाप्नुवन्ति गुणिनः शास्तेन्द्रियाः⁽²⁾ मूर्ताः ॥
 न स्त्रीसंभव नैव चापि पुरुषैस्तेषां क्वचिद्विद्यते ।
 एकाकी विकृतिं खड्गसदृशाः श्रुदाशया निर्मलाः ॥
 6 लाभैर्नापि च तेषु कृषं स्वमनो लीयन्त्यलभिर्न च ।
 मल्लपेच्छा इतरेतरैरभिरता मायाकुक्षार्जिताः⁽³⁾ ति ॥
 उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । सत्वसंसर्गो मे न कर्तव्यो न हि मयैकसत्वस्य कुशलमू-
 लानि संनयितव्यानीत्यादि ॥
 यदि पुनः श्रुतवानिमां क्षणसंपदमासाद्य लाभार्थो सक्तः चित्तं न शोधयेत्स एवैकः । स-
 10 देवके लोके वञ्चितः स्याद् ॥
 उक्तं क्षार्यरत्नकूटे । तद्यथा काश्यप कश्चिदेव पुरुषो मक्ता उदकार्णविनोक्ष्यमान उ-
 दकतृष्णाया कालं कुर्याद् । एवमेव काश्यप इहैके श्रमणब्राह्मणा बह्वन्धर्मानुद्गृह्य पर्य-
 वाप्य न रागतृष्णां विनोदयन्ति । न द्वेषतृष्णां । न मोक्षतृष्णां विनोदयन्ति । ते मक्ता ध-
 र्माणविनोक्ष्यमानाः क्षेशतृष्णाया कालगता । दुर्गतिविनिपातगामिनो भवन्तीति ॥
 15 तस्मादवश्यमरणमाश्रयेत् ॥
 तादृशानि च स्थानानि आश्रयेत्⁽⁴⁾ । येषु च स्थानेषु नातिद्वरे पिण्डपातगोचरो भवति

1) Metre: *Ārādūlavikrīḍita*.

2) MS. *ṣū°*; Tib. *རྩལ* agreeing with the meaning *krpālu* of Sk. lex. B² quotes Saddh.-p.; cf. Ch. p. 490.

3) In the MS. this syllable has been deleted and *ni* (?) substituted. If this is really an emendation on metrical grounds, it is unnecessary; cf. *an-* etc. at 108. 2 *supra*.

4) *འཇོན་འཇོན་* 'hypocrisy', like *kuhanā* *supra* 131. 3, 6.

5) In the Tibetan the quotation extends to six lines more (121 b 4—6).

6) From the Tib. (122 a 3) we learn that this paragraph is taken 'from the *Ārya-Ratnamegha*' *འཕགས་པ་རྒྱལ་མཚན་གྱི་འཕགས་*; cf. p. 7 n. (2).

नातिसंनिक्ष्टे । येषु पानीयानि भवन्त्यच्छानि शुचीनि निर्मलान्यल्पपायासानि सुखपरिभो-
 गानि या[92a]नि च स्थानानि वृत्तसंपन्नानि भवन्ति पुष्पसंपन्नानि फलसंपन्नानि पद्मसंपन्ना-
 न्यपगतकुष्ठश्चापदानि गुहासंपन्नानि प्राग्भारसंपन्नानि सुखपरिसर्प्यकाणि शात्तान्यद्विती-
 यानि तादृशानि स्थानान्याश्रयेत् । स तेषु स्थानेष्वश्रितो यदनेन पूर्वपठितं भवति तच्चि-
 भो रात्रैस्त्रिर्दिवसस्य स्वाध्यायति नात्युच्चैः स्वरेण नातिनीचेन नोद्धतैरिन्द्रियेन ब- 5
 र्हिर्गतिं चित्तेन प्रसादमुपज्ञोवन् ग्रन्थमुपधारयन्निमित्तान्युद्धुक्लृप्तिमद्वयमपक्रामन् । सचेदा-
 रण्यकस्य भित्तो राज्ञा वोपसंक्रामति राजमात्रो वा ऽन्ये वा ब्राह्मणक्षत्रियवैगमज्ञानपदाः ।
 तेन तेषामादरेण स्वागतक्रिया कर्तव्या । एवं चानेन वक्तव्यं । निषोद महाराज यथा प्र-
 क्षप्त आसने । सचेदुपविशति हाभ्यामप्युपवेष्टव्यं । सचेन्नोपविशति उभाभ्यामपि नोपवेष्ट-
 व्यं । सवेच्छञ्चलोन्द्रियो भवति उत्कर्षपितव्यं । तस्य ते महाराज लाभाः सुलब्धा यस्य ते 10
 भूप्रदेशे शोलवत्तो गुणवत्तो बहुश्रुताः श्रमणब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । अनुपदुताश्चौगद्यादि-
 भिः ॥ सचेत् स्थिरो भवति विनीतः प्रशान्तोन्द्रियो भवत्यथ भवति धर्मदेशनायाः ततोऽस्य
 विचित्रा धर्मदेशना उपसंस्कृतव्या । सचेद्विचित्रा न प्रियायते । संवेगानुकूला धर्मदेशना
 उपसंस्कृतव्या । सचेत्संवेगा[नुकूला] न प्रियायते उदारोदाराणि तद्योगतमाकृतात्म्यानि उ-
 पदेष्टव्यानि । ब्राह्मणक्षत्रियवैगमज्ञानपदानामप्युपसंक्रामतां यथानुज्ञायाः क्रिया उपसं- 15
 स्कृतव्या । स एवं बहुश्रुतः सन्प्रतिबलो भवति धामश्रवणिकानां चित्तमाराधयितुं । ते च
 सत्वास्तस्यास्तिके प्रीतिं च प्रसादं च प्रामोद्यं च प्रतिलभन्त इति ॥

1) *tribhir divasasya* MS.; but Tib. རྩེན་ (read རྩེན་) 'འཇིག་ལ་ལྷུ་མ་' (122 a 6).

2) Tib. བསྟན་པ་རྒྱུ་ལོ་ 'should exhort' (?).

3) Supplied from the Tib. which has མྱོ་སྤྲོ་བ་ལྷུ་ལྷུ་ལོ་, as in the previous clause. For the first word Jäschke gives 'weariness'; but the meaning is probably rather 'in accord with the impression made on him'; cf. Ch. s. v. *samvego*.

4) A new form; cf. Ch. s. v. *dhama-savanam*.

- उपदत्तपारपृच्छापामप्याह । पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितं बांधसत्त्वं नारण्ये प्रांतवस-
ता एवमुपपरीक्षितव्यं । किमर्थमकृमरण्ये प्रतिवसामि । न केवलमरण्यवासेन अमणो भ-
वति । बह्वोऽप्यत्रादाता अविनीता अयुक्ता अनभियुक्ताः प्रतिवसन्ति । तद्यथा । मृ-
ग[92b]वानरपत्तिसंघचौरचण्डालाः प्रतिवसन्ति । न च ते अमणगुणसमन्वागता भवन्ति ।
6 अपि तु खलु पुनरहं यस्यार्थागारण्ये प्रतिवसामि स मया अर्थः परिपूर्यितव्यो यदुत आ-
गण्यार्थः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये विकृता एवमुपपरीक्षित-
व्यं । किमर्थमकृमरण्यमागतः । तेनैवं मीमांसयितव्यं । भयभीतोऽस्म्यकृमरण्यमागतः ।
कुतो भयभीतः । संगणिकाभयभीतः । संसर्गभयभीतो रागद्वेषमोहभयभीतो मानमदमनपरि-
दाहभयभीतो लोभेर्ष्यामात्सर्यभयभीतः द्वयशब्दगन्धरसस्पर्शव्यभयभीतः । सोऽहंकार-
10 मगकारभयभीतः । द्रौढत्यविचिकित्साभयभीतः । स्कन्धमारभयभीतः । क्लेशमारभयो-
ता । मृत्युमारभयभीतो । देवपुत्रमारभयभीतः । अनित्ये नित्य इति विपर्ययभयभीतो ज्ञा-
त्मन्यात्मेति विपर्ययभयभीतो । अशुचौ शुचिरिति विपर्ययभयभीतो । दुष्खे सुखमिति
विपर्ययभयभीतः । चित्तमनोविज्ञानभयभीतो । निवर्णान्नपण्यपुण्यविज्ञानभयभीतः । सत्कायद-
ष्टिभयभीतः पापमित्रभयभीतो । लाभसत्कारभयभीतो । कालमन्त्रभयभीतो । दृष्टे दृष्टमिति
15 भयभीतो । अश्रुते श्रुतमिति भयभीतो । मते मतमिति भयभीतो । विज्ञाते विज्ञातमिति भय-
भीतो । अमणे अमणमदभयभीतो । अन्योन्यविद्वेषणभयभीतः । कामधातुद्वयधातुद्वय-
धातुभयभीतः । सर्वभयगत्युपपत्तिभयभीतो । निरयतिर्गयोनिपितृविषयभयभीतः । संने-
पेण सर्वेभ्यो । कुशलेभ्यो । मनसिकारेभ्यो । भयभीत एभ्यो । ह्यहमेवंद्वेषेभ्यो । भयभैरवेभ्यो
भीतोऽरण्यवासमुपगतः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्यवासास्थितेन
20 भीतेन वा त्रस्तेन वा एवं शिखितव्यं । यानि कानिचिद्वयान्युत्पद्यन्ते सर्वाणि तान्यात्म-
प्राकृत उत्पद्यन्ते ॥ पे ॥ सचेत्पुनरकृमरण्ये प्रतिवसन्नात्मप्राकृतं परित्यजेयं नात्माभिनि-
वेशं नात्मपरिग्रहं नात्मनिदानं नात्मतूष्ण्यां नात्मसंज्ञां नात्मवादोपादानं नात्म[93a]द-

ष्टिं नात्माधिष्ठानं नात्मपरिकल्पनां नात्मरतां परित्यजेयं । निरर्थको मेऽरण्यवासः स्याद् ।
 अथि तु खलु पुनर्गृह्यते नास्त्यात्मसंज्ञिनो ऽरण्यवासो । नास्ति परसंज्ञिनः ॥ पे ॥ अर-
 ण्यवासो नाम गृह्यते उच्यते सर्वधर्मेष्वसंभववासः सर्वधर्मेष्वसंगवासः ॥ पे ॥⁽¹⁾ तद्यथा गृह-
 पते ऽरण्ये तृणगुल्मीषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्तो न बिभ्यन्ति नोन्नस्यन्ति न संत्रस्यन्ति न
 संत्रासमापद्यन्ते । एवमेव गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेन ऽरण्ये विहृता तृणगुल्मीषधि- 5
 वनस्पतिकाष्ठकुड्यवदात्मप्रतिभासवत्संज्ञा काये उत्पादयितव्या । मायासमता चित्तस्यो-
 त्पादयितव्या । कोऽत्र बिभेति । कोऽस्मिन्नुन्नस्यति । तेन भयभीतेन वा त्रस्तेन वा एवं
 योनिशः काय उपपरोक्षितव्यः । नास्त्यत्र काये आत्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पोषो वा पु-
 ङ्गलो वा मनुजो वा मानवो वा । अमृतपरिकल्प एव पटुत भयं नाम । स मया ऽभूतपरि-
 कल्पो न परिकल्पयितव्यः । तेन यथारण्ये तृणगुल्मीषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्ति अमया 10
 अपरिमृताः । एवमेवाममेनापरिमृहेणारण्यमेव सर्वधर्मा इति ज्ञात्वा उपसम्पद्य विहृ-
 तव्यं । तत्कस्य हेतोः । रण्येऽरण्यवासो ऽममो ऽपरिमृहः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्र-
 व्रजितेन बोधिसत्त्वेन बुद्धानुज्ञातोऽरण्यवास इति ज्ञात्वाऽरण्ये वस्तव्यं । अत्र हि शुक्लाध-
 र्मपरिपूर्तिर्भवति । उपस्तब्धकुशलमूलः पञ्चाङ्गामनगरनिगमराष्ट्रराजधानी⁽²⁾ध्वतीर्धर्म
 देशयिष्यामि ॥ पे ॥ सचेत्पुनर्गृह्यते प्रव्रजितो बोधिसत्त्व उद्देशस्वाध्यायार्थं गणमवतर- 15
 ति । तेन तत्र समीरवेण भवितव्यं सप्रतीतेनाचार्योपाध्यायेषु स्थविरमध्यनवकेषु भिक्षुषु
 प्रदत्तिणभवितव्यमनलसेन स्वयंकारिणा ऽपरोपतापिना न च तेनोपस्थानगुरुकेण भ-
 वितव्यं । एवं चानेनोपपरोक्षितव्यं । तथागतोऽप्यर्हन्सम्यक्संबुद्धः सदेवस्य लोकस्य स-

1) Probably there is another lacuna here, not however greatly affecting the sense. (Tib. 124 a. 1—6).

2) A prakritic form not hitherto found in literature; see however M. Vyutp. § 207 — a section founded in part on this passage or on another closely resembling it.

3) Apparently a stock-phrase in Buddhist books: see Saddh.-p. cited by B. & R. s. v. *nigama*; also Lal.-v. 571. 19.

4) *pra* added in margin (cf. *pradaksiniya* Vajracch. 34. 11); but the addition is not required, cf. *daksiniya* infra.

नारकस्य सत्रल्लकास्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रज्ञायाः पूजितो दत्तिणीयः सर्वसत्त्वानां ।
 सोऽपि तावन्न कस्यचित्सकाशादुपस्थानं स्वोक्तरोति । किं [93b] पुनरस्माभिरशितितैः
 शितितुक्ताभिः । अपि तु वयमेव सर्वसत्त्वानामुपस्थापका भविष्यामः । वयमेव परेषामुपस्था-
 नपरिचर्या करिष्यामो न च पुनः कस्यचित्सकाशादुपस्थानपरिचर्या स्वोक्तिरिष्यामः । त-
 5 त्कस्य हेतोः । उपस्थानगुरूकस्य हि गृह्यते भित्तोर्गुणधर्मानुग्रहो नश्यति । येषां च
 संग्रहं करोति तेपमेवं भवति । उपस्थानहेतोरेषो ऽस्माकं संग्रहं करोति ॥

पुनरत्रयाह । सचेत्पुनर्गृह्यते आरण्यको बोधिसत्त्वा धर्मश्रवणार्थिक आचार्यो-
 पाध्यायदर्शनार्थिको वा गानपरिपृच्छको वा ग्रामास्तिकं शयनासनमागच्छेत्तेन सायमागम-
 नाय प्रक्रमणाय च चित्तमुत्पादयितव्यं । सचेत्पुनरस्य परप्रतिब्रह्म उद्देगः स्वाध्यायो वा
 10 तेन विकृते प्रतिव्रमता ऽरण्यप्रवणचित्तेन भवितव्यं । एष एव तस्यारण्यवासो यत्सर्व-
 वस्तुष्वरण्यसंज्ञा धर्मपर्येष्ट्या चातृप्ततेति ॥

आर्यरत्नराशिस्त्रे ऽप्युक्तं । यदि पुनरस्य तत्रारण्यायतने विकृता ऽप्राप्तफलपृथग्ज्ञ-
 नस्य व्याडमृगा आगच्छेयुः । तेन तत्र न भयं न त्रास उत्पादयितव्यः । एवं च चित्तमु-
 त्पादयितव्यं । पूर्वमेवाकृतमुत्सृज्वापन्नोचितो ऽरण्यवासमुपगतो । न नयात्र भेतव्यं । नो-
 15 क्षमितव्यं । अपि तु मैत्रानुत्पादयित्वा दोषं विवर्जयिष्यामि भयमपनयिष्यामि । यद्येव-
 नापि कृत्वा ते व्याडमृगा मां ज्ञोविताद्यपरोप्य भुञ्जीरन् । तेन मयैवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
 लाभा मे सुलब्धा यस्य मे ऽसारात्कायात्सारमादत्तं भविष्यति । न पुनरिमे व्याडमृगाः श-
 क्वा गयामिषेण तापयितुं मम मांसं भक्षयित्वा सुखस्पर्शं विकृतिरिष्यन्ति ॥ पे ॥ यदि पुन-
 रतत्रारण्यायतने विकृतो ऽमनुष्या उपसंक्रमिष्यन्ति सुवर्णा वा दुर्वर्णा वा । तेन न त-
 20 त्रानुनेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । यदि पूर्वब्रह्मदर्शिन्यो देवता आरण्यकं भित्तुमुपसंक्रम्य

1) ^ociechakūyād MS.

2) ^onotra MS; cf. Pali forms, J.P.T.S. 1887, p. 116.

3) Last syllable obliterated; for the form see 113.13, 130.18 above, and com-
 pare Whitney § 990 ad fin.

4) Cf. Senart, Mhv. I. 623 and Lal -v. 357. 12.

प्रश्नं परिपृच्छेयुः । तत्र तेनारण्यकेन भित्तुणा यथाशक्ति यथाबलं यथाधर्माधिगमाय तासां देवतानां [94 a] धर्मो देशयितव्यः । यदि पुनस्तावद्गम्भीरान् प्रश्नान् परिपृच्छेयुषान् स शरण्यको भित्तुर्न शक्नुयाद्विसर्जयितुं । तेन निर्मानेन भूत्वा वाग्भाषितव्या ऽशितितो न परिभवितव्यः । युञ्ज्यामि घटिष्ये बुद्धशासने । भविष्यति स कालः स समयो यदा ऽधिगतान्धर्मान् श्रुत्वा सर्वकथां विसर्जयिष्यामि । अपि तु प्रतिभातु ते । वयं धर्मश्रवणिका इति ॥ पे ॥ तेन तत्रारण्यायतने प्रतिवसता तृणमुल्मौषधिवनस्पतीनां निमित्तं यक्षी- तव्यं । कथमेते भवन्ति । यथैषां भावनामस्वामिकानामममानामपरिमृक्षणामेवं निश्चेष्टानां निर्व्यापाराणां भवत्युत्पादो भङ्गश्च । न चैषां कश्चिदुत्पादयिता । न निरोधयिता । एवमेवायं कायस्तृणकाष्ठकुड्यप्रतिभासोपमो ऽस्वामिको ऽममो ऽपरिमृक्षो निश्चेष्टो निर्व्यापारो हेतुप्रत्ययपुङ्गवा उत्पद्यते । हेतुप्रत्ययवैकल्यान्निरुध्यते । न पुनरत्र कश्चिद्धर्मः 10 परमार्थत उत्पद्यते वा निरुध्यते वेति ॥

पुनश्चोक्तं । तेन तत्रारण्यायतने विकृता एवं चित्तमुत्पादयितव्यं । यद्यप्यक्रमरण्यामागत एको ऽद्वितीयो । न मे कश्चित्संख्या यो मां सुकृतं दुष्कृतं वा चोदयेत् । अपि तु खलु पुनः सत्तीमे देवनागपत्ता बुद्धाश्च भगवतो ये मम चित्ताशयं जानन्ति । ते मम सान्ति- णाः । सो ऽकृमिकारण्यायतने प्रतिवसन्नकुशलचित्तस्य वशं गच्छामि । यदि पुनरकृमिवद्- 15 रमागत एको ऽद्वितीयो ऽसंस्तब्धो ऽममो ऽपरिमृक्षः कागवितर्क वा वितर्कयेयं । व्यापादं विकृन्सावितर्क वा वितर्कयेयमन्यं वा ऽकुशलवितर्क वितर्कयेयं । निर्विशेषो भवेयं संसर्गसंगणिकाभिरैतैः सत्त्वैः । ते च मे देवनागपत्ता विसंवादिताः बुद्धाश्च भगवतो ऽनभि- 20 रादा भविष्यतीति ॥

इति शिन्तासमुच्चये शरण्यसंवर्णनो नामैकादशः परिच्छेदः ॥

20

1) Cf. Dh.-pada 281. 5. Both form and usage savour rather of Pali than of Sanskrit origin.

2) This word is added in the margin with the previous three epithets; compare Bodhicary.-ṭikā p. 810 ad fin.

3) In the margin apparently referring to this place the following words occur: *buddhā ca bhagavanto 'nāttamanasā syuḥ | tat tathāham karishyāmi yathā me devatā nāvadhāyishyanti*. According to the Tib., this sentence or one like it should form the last words of the chapter.

4) The negative syllable has been wrongly deleted in the MS. *मे'महेस'म'* Tib.

XII.

चित्तपरिक्लृप्तं द्वादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमरण्ये वसन् समाधानाय युज्यते ॥

उक्तं हि भगवत्यां । स तेषामेव सत्त्वानामर्थाय ध्यानपारमितायां चरन् विनिर्दिष्टचित्तो
 5 भवति । तत्कस्य क्तोः । [94 b] तथा ह्यस्यैवं भवति । लौकिकी ध्यानोपपत्तिरपि तावद्वि-
 निर्दिष्टचित्तस्य दुर्लभा । कः पुनर्वादो ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । तस्मान्मया ऽविनिर्दिष्टचित्तेन
 भवितव्यम् । यावन्नानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेयमिति ॥

पुनरस्यामुक्तं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय ध्यान-
 पारमितायां चरन् सर्वकारज्ञताप्रतिसंपुत्तैर्मनसिकारैर्ध्यानं समापद्यते । स चतुष्पा
 10 दृष्ट्वा न निमित्तप्राप्ती भवति नानुव्यञ्जनप्राप्ती । यतो ऽधिकरणमस्य चतुरिन्द्रियेणासं-
 रसंवृतस्य विकृतो ऽभिध्यादौर्मनस्ये अन्ये वा पापका अकुशला धर्माश्रितमनुप्राप्नुयुः । ते-
 षां संवराय प्रतिपद्यते । रतति चतुरिन्द्रियम् । एवं ओत्रेण शब्दान् श्रुत्वा । प्राणेन ग-
 न्धान् ग्रात्वा । जिह्वा रसानास्वाद्य । कायेन स्प्रष्टव्यानि स्पृष्ट्वा । मनसा धर्मान्विज्ञाय न
 निमित्तप्राप्ती भवति । नानुव्यञ्जनप्राप्ती । यतो ऽधिकरणमस्य मन इन्द्रियेणासंवरसंवृतस्य
 15 पापकाश्रितमनुप्राप्नुयुः । तेषां संवराय प्रतिपद्यते । रतति मन इन्द्रियं । स गच्छन् अपि ति-
 ष्ठन् अपि निषिद्धोऽपि शयानोऽपि भाषमाणोऽपि समाहितावस्थामसमाहितावस्थां [न] वि-
 ज्ञाति । स भवत्यदस्तलोलः । अपादलोलो ऽमुखलोलो ऽप्रकीर्णवाक् । अव्यतिमिन्द्रि-
 यो ऽनुद्धतो ऽनुव्रतो ऽचपलो ऽनलसो ऽसंभ्रातकायो ऽसंभ्रातचित्तः । शातकायः शातवाक्
 शातचित्तः । रक्ष्यरक्षि वा कल्पितेर्यापथः संतुष्टः ॥ पे ॥ सुभरः सुपोषः । सूपास्यः
 20 कल्याणाचारगोचरः । संगणिकया ऽपि विवेकगोचरः । लाभे ऽलाभे च समो निर्विकारः ।

अनुव्रतोऽनवनतः । एवं सुखे दुःखे । स्तुतौ निन्दायाम् । यशस्ययशसात् । जीविते मरणे च
समो निर्विकारोऽनुव्रतोऽनवनतः । एवं शत्रौ मित्रे च । मनापवर्तिनि ⁽¹⁾ । आर्येष्वा-
र्येषु । शब्देषु संकीर्णेष्वसंकीर्णेषु । प्रियाप्रियेषु च द्वयेषु समो निर्विकारः । अनुव्रतोऽनव-
नतः । अनुरोधविरोधापगतः । तत्कस्य हेतोः । तथा [95a] किं स स्वलक्षणान्न्यानासंभूता-
ननिष्पन्नमनभिनिर्वृतान् सर्वधर्मान्पश्यतीति विस्तरः ॥

5

तत्र लीने मनसि मुदिता भावनयोत्तेजनं कुर्यात् । उद्धते त्वनित्यतामनसिकारैः
प्रशमः ॥

उभयप्रतिपत्तार्थं चार्यराष्ट्रपालोक्तां गाथां स्मरेत् ।

बहु कल्पकोटीभि कदाचि बुद्धो उत्पद्यते लोकहितो मर्हर्षि ।

लब्धोऽधुना स प्रवरः तणोऽथ त्यजति प्रमादं यदि मोक्षकाम । इति ॥

10

तथा । मयोपमं वितथमेतत्स्वप्नोपमं च संस्कृतमवेद्य न चिराद्विष्यति विप्लवः स-
र्वप्रियैः । न नित्यमिह कश्चित् । उच्यते यथा घटत नित्यं पारमितासु भूमिषु बलेषु । मा
ज्ञातु ससय वीर्यं यावन्न बुध्यथा प्रवरबोधिम् । इति ॥

आर्यललितविस्तरैः ⁽³⁾ ।

ब्रूलितं त्रिभुवं त्रय्याधिबुद्धैर्मरणाग्निप्रदीप्तमनाथमिदम् ।

15

⁽⁵⁾ भवनिःशरणो सद मूढ जगद्रमति भ्रमरो यथा कुम्भगतः ॥

1) The second and contrary word (*amana-āpa*°?) has been lost. Tib. ཡེད་ཏུ་
ཁོང་པ་དང་ཡེད་ཏུ་མེ་ཁོང་པ་དང་ (127. a. 2.)

2) Tib. རྫོང་པ་རྩུ་རྩུ་ Cf. p. 120, n. 2.

3) The subjoined extract has been collated with the MS. Hodgson № 7 (H.)
of the R. As. Soc. (London), f. 130. a, with which Camb. Add. 2195 (C.) f. 85. b
practically agrees; and with the printed edition of Rājendralāla Mitra (R.)
p. 204. s. Obvious corruptions are not recorded, especially where Rāj. Mitra
has printed in defiance of the metre — here the simple anapaestic *Totaka*.

4) Our MS. (A.) quite unmetrically: *joṣṛītam tribhuvanam . . duṣṣkhair*.

5) *na ca niḥs*° R; but *bhava*° is supported by the Tib. Lal.-v. (Foucaux,
i. 155, ii. 169).

- अधुवं त्रिभुवं शरद्भनिभं नटरङ्गसमा जगि जन्मय्युतिः ।
 गिरिनन्दसमं लघुशीघ्रजवं व्रजतापु जगे यथ विष्णु नभे ॥
 भुवि देवपुरे त्रिभुवापयथे भवतृष्णाश्रविन्दवशा जनता ।
 परिवर्तिषु पञ्चगतिष्वबुधा यथ कुम्भकरस्य हि चक्र धमी ॥
 5 प्रियव्रतपवरैः सद स्निग्धरुतैः प्रुभगन्धरसैर्वरस्पर्शसुखैः ।
 परिषिक्तमिदं कलिपाश जगत् मृगलुब्धकपाशि यथैव कपि⁽²⁾ ॥
 सभयाः सरणाः सद वैरकराः बहुशोकउपद्रव कामगुणाः ।
 अमिधारसमा विषपन्ननिभाः इक्षितार्यजनैर्यथ मोढघटः ॥
 स्मृतिमोषकरास्तमसीकरणा भयकेतुकरा डुखमूल सदा ।
 10 भवतृष्णालताय विवृद्धिकराः सभयाः सरणा⁽⁴⁾ सद कामगुणाः ॥
 यथ अग्निखटाः⁽⁵⁾ ज्वलिताः सभयाः तथ काम इमे विदितार्यजनैः ।
 मरुपङ्कसमा अशिप्रूलसमा मधुदिग्ध इव तुरधारसमा ॥
 यथ सर्पशिरो यथ मोढघटः तथ काम इमे विदिता विडुषाम् ।
 तथ शूलसमा द्विजपेशिसमा यथ श्वानकरं किशवैर तथो⁽⁶⁾ ।
 15 दकचन्द्रनिभा इमि कामगुणाः प्रतिबिम्ब⁽⁷⁾ इवा गिरिघोष यथा ।
 प्रतिभाससमा नटरङ्गनिभा तथ स्वप्नसमा विदितार्यजनैः ॥

1) Cf. 54, note 4.

2) *yathaiiva hi baddha kapi* H., with an extra anapaest; °*kapi* A. R.'s reading is neither metre nor sense.

3) Our text (A.) alone agrees with the Tib.; all the Skt. texts of the Lāl.-v. (cf. Foucaux ii. 170, n. 1.) being corrupt here.

4) *çaranāḥ* (!) R.; above he reads the same form *maranā*.

5) 'Höllenofen', Böhtl. WKF. (quoting *Kāraṇḍa-vy.*); but Tib. འགས་སུ་མ་ཤི་པ་ 'fire-pits' (Jäschke; cf. Foucaux), as if from *Ykhan*. Compare Prākṛt *khaḍḍā*, *khaya* from the same root. The *agikha(m)ḍha* of Aśoka's fourth edict is probably distinct.

6) *tathā* | *daka* A; *udakac*° R. *udac*° H.

7) So H and A a sec. m., originally °*vikshyd*.

ज्ञाणिकाव[95b]सिका इमि कामगणाः तथ मायमरीचिसमा धलिको⁽¹⁾

दकबुद्दुदयेनसमा वितथाः परिकल्पसमुत्थित बुद्ध बुधैः ॥

प्रथमे वयसे वरत्रपधरः प्रिय इष्टमतो इय बालचरो ।

ज्ञाव्याधिदुखैर्कततेजवपुं विजकृत्ति मृगा इव म्रुष्कनरीम् ॥

धर्मधान्यवरो बहुद्रव्यबलो प्रिय इष्टमतो इय बालचरो ।

5

परिक्रोणधनं पुन कृच्छ्रगतं विजकृत्ति नरा इव म्रून्यत्वीम् ॥

यथ पुष्पद्रुमो सफलो व द्रुमो नरुदानरतः तथ प्रीतिकरः ।

धनहीनु जरादितु याचनको भवते तद अग्रियगृधसमः ॥

प्रभुद्रव्यबलो वरत्रपधरः प्रियसङ्गमनेन्द्रियप्रीतिकरः ।

ज्ञाव्याधिदुखार्दितु लोणधनो भवते तद अग्रियमृत्युसमः ॥

10

ज्ञाया जरितः समतीतवयो द्रुम विद्युक्तो व यथा भवति ।

ज्ञाज्ञोर्णा अगार यथा सभयो जरनिःशरणं लघु ब्रूके मुने ॥

जर शोषयते नरनारिगणं यथ मालुलता घन शालवनम्⁽²⁾ ।

जर वीर्यपराक्रमवेगकरो जर पङ्कनिमग्न यथा पुरुषो ॥

जर व्रप सुव्रपवित्रपकरो जर तेजकरी बलस्थामकरी ।

15

सद सौख्यकरी परिभावकरी जर मृत्युकरी जर शोचकरी ॥

बहुरोगशतेर्धनव्याधिदुखैः उपसृष्टु जगज्ज्वलनेव मृगाः ।

जर व्याधिगतं⁽³⁾ प्रसमीक्ष्य जगत् दुखनिःशरणं लघु देशय की ॥

1) *alika* as in Pali and elsewhere (Mhv. II. 71. 2) in *gāthās*.

2) Cf. *Dhammapada*, 162.

3) *balam*, H.

4) Our Tib. version has མེ་ཡི་རྩི་རྩི་སྤྱུ་མ་ showing the same corruption (*mi* for *me*) noted by Foucaux in his Tibetan text of the Lal.-v. (ii. 171, note 3).

5) A. is corrupt here reading *vyādhī-sukhā ṣasamīkṣhya*; °*dhīcatam* H. The text before the Tib. translator apparently read °*jītam*.

शिशिरेहि यथा किमधातु मरुं तृणगुल्मवनौषधि श्रोत्रकरो ।

तथ श्रोत्रकरो ⁽¹⁾अयु व्याधि जगे परिक्रियति इन्द्रियद्वयबलम् ॥

धनधान्यमर्हार्थतयात्तकरः परिभावकरः ⁽²⁾सद व्याधि जगे ।

प्रतिधातकरः प्रियद्वेषकरः परिदाहकरो यथ सूर्यु नभे ॥

5 मरणं च्यवनं च्युति कालक्रिया प्रियद्वयजनेन वियोगु सदा ।

अयुनागमनं च अतंगमनं द्रुमपत्रफला नदिश्रोतु यथा ॥

मरणं वशितानवशीकुरुते मरणं कुरुते नदि दाह यथा ।

अमहायनरो जज्ञतेऽद्वितीयः ⁽⁴⁾स्वककर्मफलानुगतो विवशः ॥

मरणं यसते बद्ध प्राणिशतान् मकरो व जलाकिरि भूतगणान् ।

10 गह्वो उरगं मृगान्न गजं ज्वलनो व तृणौषधिभूतगणान् इति ॥

राजाववादकसूत्रेऽप्याह । तद्यथा महाराज चतसृभ्यो दिग्भ्यश्चत्वारः पर्वता आग-
च्छेयुर्दृढाः । [96a] सार्वज्जो ऽखण्डा अचिक्का अमुषिराः सुसंवृता एकघना नभः[?] स्पृशतः

पृथिवी चोत्तिखतः सर्वतृणकाष्ठशाखावर्षापलाशादि सर्वसप्तप्राणिभूतानि निर्मथ्यन्ते-
स्तेभ्यो न सुकरं जवेन वा पलायितुं बलेन वा द्रव्यमस्त्रौषधिभिर्वा निवर्तयितुम् एवमेव

15 महाराज चत्वारिमानि महामयान्यागच्छन्ति येषां न सुकरं जवेन वा पलायितुं बलेन

1) *ayu* for *ayam*. Tib. རྩེ; *bahu* . . *jarā* R., *ahu* . . *jaro* H.

2) So also Tib. *paritāpa* R. C.

3) *jarā* R.

4) *°tāmaṣ'* A. C. *°ta na v°* R.

5) *°tiyaḥ* MSS. and text. Cf. Mhv. II. 134. 7 where several MSS. give the unmetrical Sanskrit form.

6) *°āhari* H. R.

7) A dialogue (cf. 9. 12) between Buddha and Prasenañjit, king of Kośala; Nanjio 988, KF. 263. Cf. M. Vyutp. 65. 105; Minaev quotes part of this extract (*Recherches*, p. 88) in illustration of the phrase *anagātābhayāni* of the Bhabra edict of Aśoka. A portion of the present extract is also cited in the Bodhicary-*-ñikā* pp. 385 sqq. (ed. Poussin), cited below as 'B'.

द्रव्यमस्त्वौषधैर्वा निवर्तनं कर्तुम् । कतमार्गं चत्वारि । शरीं व्याधिर्मरणं विपत्तिश्च ॥ शरीं
महाराजं आगच्छति यौवनं प्रमथमाना । व्याधिर्महाराजं आगच्छत्यारोग्यं प्रमथमानः ।
मरणमागच्छति जीवितं प्रमथमानं । विपत्तिर्महाराजागच्छति सर्वाः संपत्तिः प्रमथमाना ।
तत्कस्य क्तोः । तद्यथा महाराजं सिंहो मृगराजो वृषसंपन्नो जवसंपन्नः सुजातनखदंष्ट्राक-
रालो मृगगणमनुप्रविश्य मृगं गृहीत्वा यथाकामकरणीयं करोति । स च मृगो ऽतिबलं ८
व्याडमुखमासाद्य विवशो भवति । एवमेव महाराजं विद्वस्य मृत्युशक्त्येनापगतमदस्यापरा-
यणस्य मर्मसु क्लिश्यमानेषु मुच्यमानेषु सन्धिषु मांसशोणिते परिश्रुष्यमाणे परितप्ततृषितवि-
ह्वलवदनस्य कर्चरणवितेपाभिगुक्तस्याकर्मण्यस्यासमर्थस्य लालासिङ्घाणकपूपमूत्रपुरी-
षोपलितस्य ईषज्जीवितात्रशेषस्य कर्मभवात्पुनर्भवमालम्बानस्य यमपुरुषभयभीतस्य का-
लरात्रिवशगतस्य चरमाश्रयप्रश्नामेषूपरुध्यमानेषु एकाकिनो ऽद्वितीयस्यासक्त्यापस्योमे 10
लोकं ज्ञातः परलोकमाक्रामतो मर्यादं व्रजतो मर्याकात्तारं प्रविशतो मर्यागद्वने सम-
वगाहमानस्य मर्यान्धकारं प्रतिपद्यमानस्य मर्यान्वेनोद्ध्यमानस्य कर्मबाधुनाक्रियमाण-
स्यानिमित्तीकृतां दिशं गच्छतो नान्यत्राणं नान्यच्छरणं नान्यत्परायणमृते धर्मात् । धर्मो
हि महाराज तस्मिन्समये त्राणं लपनं शरणं परायणं भवति । तद्यथा शीतार्तस्याग्निप्र-
तापः । अग्निमपगतस्यानिर्वापणं । उष्णार्तस्य शैत्यं । अघ्नानं प्रतिपन्नस्य शो[96b]तलं 15
क्वापोपवनं । पिपासितस्य शीतलजलं । बुभुक्षितस्य वा प्रणीतमन्नं । व्याधितस्य वैद्योष-
धिपरिचाराः । भयभीतस्य बलवतः सहायाः । साधनः प्रतिशरणा भवति । एवमेव म-
हाराजं विद्वस्य मृत्युशक्त्येनापगतमदस्यात्राणस्याशरणस्यापरायणस्य नान्यत्राणं नान्य-
त्परायणमन्यत्र धर्मात् । तस्मात्तर्हि ते महाराजानित्यतानुदर्शिता भवितव्यं तयव्ययानु-
दर्शिता भवितव्यं मरणभयभीतेन । धर्मेणैव ते महाराज रात्रं कारयितव्यं नाधर्मेण । 20

1) Cf. Aṅguttaran. II. 121 (§ 119).

2) °ohya° B.

3) Cf. supra 70. 15. °na nitya° B.

4) cā MS.

- तत्कस्यहेतोः । अस्यापि ते महाराजात्मभावस्यैवं सुचिरमपि परिरक्षितस्य सुचिरमपि
 मुचिना प्रणीतेन खादनीयभोजनीयास्वादनीयेन संतर्पितस्य संप्रचारितस्य⁽¹⁾ नृत्तिया-
 सापरिगतस्य कालक्रिया भविष्यति । एवं काशिकीशेयहूकूलपन्नोर्णात्मीमादिभिर्वस्त्रवि-
 शेषैराच्छादितस्य चरमशयनावस्थितस्य विविधस्वेदान्बुद्धिन्मलिनवसनान्वृतस्य काल-
 5 क्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज स्नानानुलेपनवासधूपपुष्पसुरभिगन्धस्यात्मभाव-
 स्य न चिरेण दुर्गन्धता भविष्यति । एवं ह्यगारमध्यगतस्यापि ते स्त्रीगणपरिवृतस्य
 नानावाद्यगीततूर्यनाद्यैरूपगीयमानस्य सुमनसः क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतो मरणभ-
 यभीतस्यातीव दुष्खदौर्मनस्याभ्यां कालक्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज गृहेषूप-
 लेपनोपलिप्तेषु सुस्थापितार्गलेषु सुपिङ्गितवातायनेषु बहुगन्धधूपपुष्पैस्तैलवर्तिप्रज्वालित-
 10 तेषामक्षतपद्मकलापेषु मुक्तकुसुमावकीर्णेषु गन्धघटिकाभिर्धूपितेषु घन्यस्तपादपीठप-
 टिकास्तरणगोणिकास्तरणकाचलिन्दिक⁽²⁾प्रावरणसात्तरोक्षदपटिकोभयकृतोपधानेषु पर्य-
 ङ्केषु शयित्वा । पुनश्च शृगालकाकगृध्रमृतकडेवरमासास्थिकेशरुधिरवशाकुले परमबीभ-
 त्से श्मशाने गतचेष्टस्यात्मभावः पृथिव्यामवशः शेष्यते । एवमपि ते महाराज गजस्कन्धा-
 श्चपृष्ठस्थानिबद्धस्य शङ्खपट्टेष्वाकृत्यमानेषु कृत्रेण धार्यमाणेन बालव्यञ्जनेन वीज[य]-
 15 [97 a]मानस्यानेककृत्यशरथपदातिभिरनुपातस्याञ्जलिशतसकृन्नैर्मसिक्रयमाणस्य । नि-
 र्गमनमनुभूय न चिरान्निशेष्टस्य मृतशयनाभिबद्धस्य चतुर्भिः पुरुषैरुत्तितस्य दक्षिणेन न-
 गरद्वारेण निर्णीतस्य मातापितृधातृभगिनीभार्यापुत्रकुक्षित्वयस्यदासीदासकर्मकरपौरु-
 षेयैः शोकगतकृदयैर्वित्तितकेशैरुत्तितभुजैः सोरस्ताडैः परमकहूणं । हा पुत्र हा नाथ
 हा तात हा स्वामित्रित्याक्रन्दमानैः पौरज्ञानपदैः सपरिभावदृश्यमानस्य श्मशानं नीतस्य
 20 पुनः काकगृध्रशृगालादिभिर्भक्षितस्य तान्यस्थीन्यग्निना वा दग्धानि पृथिव्यां वा निष्ठा-

1) Cf. Senart, Mhv. I. 303. 4 and note.

2) Name of a kind of down. Cf. Lal.-v. cited by B. & R. s. v. *kākaciñcika*.

3) = *cadaver*. Divy. 39. 11.

नितानि श्रद्धया क्लिप्तानि वातातपवर्षेर्वा चूर्णीकृतानि दिग्विदितुं प्रतिष्ठानि तत्रैव
पूतभवमायास्यति । एवमनित्याः सर्वसंस्कारा एवमधुवा इति विस्तरः ॥

तत्र क्लेशः प्राधान्येन रागद्वेषमोहा यस्येषामेकतरस्य तावत्प्रतिपत्तमादौ भावयेत्-
निदानं च वर्तयेत् ॥

तत्रार्थरत्नमेघे तावदाह । स रागस्य प्रतिपत्तं भजते । रागोत्पत्तिप्रत्ययाश्च वर्जय- 5
ति । कतमस्य स रागस्य प्रतिपत्तः । कतमे च ते रागोत्पत्तिप्रत्ययाः । अशुभाभावना रागस्य
प्रतिपत्तः । जनपदकल्याणो रागोत्पत्तिप्रत्ययः । कतमा च सा शुभाभावना । यदुत सन्त्य-
स्मिन्काये केशा रोमाणि नखा दन्ता रजो मलं त्वक् मांसास्थि स्नायुः शिरा वृक्का⁽¹⁾ कृदयं
स्रोक्कः क्लोमकः । अन्नाण्यन्नगुण ग्रामाशयः पक्वाशयः । और्ध्वकं पकृत्पुरीषमशु स्वेदः
खेटः सिङ्गाणकं⁽⁵⁾ वसा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा पूयं शोणितं मस्तकं मस्तकलुङ्गं 10
प्रज्ञावः । एषु च वस्तुषु बोधिसत्त्व उपपत्तीन्तणन्तातीयो भवति⁽¹⁾ । तस्यैवमुपपत्तीन्तमाणा-
स्यैव भवति । योऽपि तावत्स्याद्बालो मूढः अभव्यो⁽⁷⁾ कुशलः सोऽपि तावदेतानि वस्तूनि

1) . . 1) This passage is quoted in the Bodhicaryāvatāra-ṭīkā (p. 295) as if from the main work (*uktam* (*śikṣhāsamuccaye*)). It is, however, a stock-list; cf. M. Vyutp. § 189 and Buddh. Trigl. f. 32.

2) Compare the list of 32 *ākūras* in Khuddaka Pāṭha § 3 (J.R.A.S. 1869, p. 311, 326); *prkkā* MS. (cf. 114. n. 1 supra); Tib. རྩུག་པོ་མེད་. *Bukkā* Bodhic.-ṭīkā — a reading due apparently to the corruption of Bengali MSS. In the corresponding Pali text *vakkam* immediately precedes *hadayam*.

3) *audariyakam* (?), M. Vyutp.; *audārī* Trigl. The meaning is doubtless 'bladder' («Wasserbauch»); cf. B. & R. s. v. *udara*. Our Tib. version (132 a 8) however has རིང་པ། (= *linga*).

4) *sakrit* MS.

5) *vaçā* MS., a form elsewhere found; B² s. v. *vaçā* (3).

6) So Bodhic.-ṭīkā; °*kshamāṇajā*° M

7) Tib. མེད་པོ་མེད་ 'an incurable fool (?)'. Compare the French usage of 'impossible' of persons.

ज्ञात्वा रागचित्तं नोत्पादयेत् । प्रागेव सप्रज्ञज्ञातीयः । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽश्रुभाषयनाव-
कुलो भवतीति ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो मक्कासत्त्वः प्रज्ञापार[97b]मितायां चर-
न्निममेव कायं यथाभूतं प्रज्ञानाति । तद्यथापि नाम सुभूते गोघातको वा गोघातकान्तेवासो
6 वा गां कृत्वा तोदणेन शस्त्रेण चत्वारि पालकानि कृत्वा प्रत्यवेक्षतं स्थितो ऽथवा निषण्णः ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायं धातुशो यथाभूतं प्रज्ञानाति ।
अस्त्यस्मिन्काये पृथिवीधातुरब्धातुरपि तेजोधातुरपि वायुधातुरपीति । पे ॥

पुनरप्याह⁽²⁾ । तद्यथापि नाम सुभूते कर्षकस्य मूतो⁽³⁾ डी पूर्णा नानाधान्यानां शालीनां
ब्रीहोणां तिलानां तण्डुलानां मुद्गानां माषाणां यवानां गोधूमनां मशूराणां सर्षपाणां ।
10 तानेतान् चतुष्मान्पुरुषः प्रत्यवेक्षमाणः । एवंज्ञातीयादयं शालिरयं ब्रीहिरमी तिला अ-
मी तण्डुला अमी मुद्गा अमी माषा यवा अमी गोधूमा अमी मशूरा अमी सर्षपा इति ॥ ए-
वमेव बोधिसत्त्वो मक्कासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायमूर्द्ध्वं पादतलादधः केशम-
स्तकनखरोमवक् रोमपर्यन्तं पूर्णं नानाप्रकारस्याश्रुचर्यथाभूतं प्रत्यवेक्षते । सत्यस्मिन् काये
केशा रोमाणि नखा यावन्मस्तकं मस्तकलुङ्गमनिगूथं कर्णगूथमिति ॥ पे ॥ पुनरपरं सु-
15 भूते बोधिसत्त्वः श्मशानगतः पश्यति नानाद्वयाणि मृत्शरीराणि श्मशाने ऽपविद्धानि शव-
शयने उज्जितानि एकाकृतानि वा द्व्यकृतानि वा त्र्यकृतानि वा चतुरकृतानि वा प-

1) See my note in J.R.A.S. 1898, p. 870, where it is shown that the present extract is closely related to a passage of the (Mahā-) Satipaṭṭhāna-sutta contained in two *nikāyas*. See Majjh-n. I. p. 57 = Dīgha-n., sutta 22 (ed. Colombo, 1883, with Sinh. *sanna*, and translated in Warren's Buddhism, p. 360).

2) Cf. Mahāsatip. s. p. 25 med. (= Warren 359 fn).

3) Tib. ཇེ་ 'store-room'. Warren (l. c.) translates the corresponding Pali *mitolī* 'vessel'. The meaning is probably a (two-mouthed) bag (*malla*) as the Sinhalese *sanna* on the passage explains it. Possibly the Vedic *mūta* 'basket' is cognate. The word occurs again at 104. b where the Tib. rendering is the same.

4) See Mahāsatip. sutta, p. 80.8 (= Warren Buddhism, 360).

आकृतानि वा व्याध्मातकानि विनीलकानि विपूयकानि विपत्रकानि ।⁽¹⁾ स इमेव कायं
तत्रोपसंहरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः । एतां धर्मतामव्यतिवृत्त इति ॥ एवं
हि मुभूते बोधिसत्त्वो मरुसत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्धा काये कायानुदर्शी विकर-
ति ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि श्मशाने उत्सृष्टानि पश्यति । यद्वात्रमृतानि का-
कैर्वा खाद्यमानानि कुरुरैर्वा गृध्रैर्वा श्वभिर्वा श्रृगालैर्वा ततोऽन्यैर्वा नानाविधैः प्राणकजातिः 5
खाद्यमानानि [98 a] स इमेव कायं तत्रोपसंहरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति श्मशाने उत्सृष्टानि
विखादिदान्यप्रुचोनि दुर्गन्धानि । स इमेव कायं तत्रोपसंहरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनर-
परं यदा पश्यति मृतशरीराणि शिवपथिकायामस्थिसंकलिकां मांसशोणितमज्जितां स्नायु-
विनिबद्धां । स तत्रेमेव कायमिति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति शिव- 10
पथिकायामस्थिसंकलभूतानि अप्रगतमांसशोणितस्नायुबन्धनानि । स इमेव कायमि-
ति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थोनि दिग्विदिनु त्तितानि । यद्-
तान्येन पादास्थोनि । अन्येन त्रङ्गास्थोनि । अन्येन चोर्वस्थोनि । अन्येन श्रोणिकटाकुक् ।⁽⁴⁾

1) These four adjectives clearly form part of a stock-description of a corpse in Buddhist works; see M. Vyutp. § 52. 1—4; *vinilaka-samjñā* | *vipūyaka-s.* | *vipaḍu-ñaka* (v. l. °*paḍu*°)-s. | *vyādhmātaka-s.* With this the Tib. (132. b. e) partly agrees: རྩམ་པར་ལྷི་པ་འམ་ (for རྩམ་པ་. 'rotten'?) | རྩེར་ (རྩམ་པར་) བཟྲུལ་པ་ (exactly = *vinilaka* 'quite livid') | རྩམ་པར་རྩག་པ་ (putrid'?) | རྩམ་པར་འབྲུལ་པ་. The last exactly equals *vyādhmātaka*, and I therefore emend our MS. which reads '*dhmātaka*'. The Pali has *uddhumātakam*. As to the form or meaning of *vipatmaka* there seems to be little certainty; 'von Würmern angefressen' B² (Nachtr.). The Pali has no equivalent. Ten classes of corpses in the Visuddhi-magga (Warren, Buddhism p. 292; pictures (p) in the Colombo ed. pp. 695 sqq.

2) The Pali is *sivathikā*, occurring at Paraj. I. 10.13, a passage which otherwise illustrates the present. See also J.R.A.S. sup. cit., p. 873, n. 3.

3) See Senart Mhv. I. 387. The form *saṅkalibhūta* below, not hitherto found, confirms Senart's derivation and his observation as to the want of genuineness in the equivalent Pali form °*saṅkhalikā*).

4) Tib. (133. a. e) རྩེད་མོ་, a form not in lexx., but prob. equiv. to Pali *kaṭa* (*cunnus*). The Sinh. version of the corresponding Pali however (ed. cit. p. 36.11) renders by (Sinh.) *kaṭi*, which means 'hip' like Sk. *kaṭa*.

अन्येन पृष्ठवंशमन्येन पार्श्वकास्थीनि । अन्येन ग्रीवास्थीनि । अन्येन बाह्वस्थीनि ।¹¹ स
 इमेव कायमुपसंस्कृतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपश्चिकायामस्थीन्य-
 नेकवार्षिकाणि वातानुपरिशोषितानि शङ्खसन्निभानि । इमेव कायं तत्रोपसंस्कृतीति
 पूर्ववत् । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं सु-
 ६ भूते बोधिसत्त्वो मत्सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति शिवपश्चिकायामस्थीन्यने-
 कवार्षिकाणि तिरोभूतानि शिलाणि कपोतवर्णानि पूतानि चूर्णकज्जातानि पृथिव्यां पांशु-
 नासमसमीभूतानि स इमेव कायं तत्रोपसंस्कृति अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
 एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥

एष तावत्समासतो रागस्य समुदाचारप्रतिपत्तः । द्वेषस्य मैत्रो प्रतिपत्तः । अग्रिम
 10 त्वाददर्शनं च । तेन वा सत् भोत्रनाग्येकार्थतयाप्रोत्युत्पादनं तत्र परमुत्पत्त्यागता प्रार्थना त
 ण्णाऽभिनन्दनं मैत्री । कामरागप्रत्युपकारकैतुभ्यामल्लिष्टः स्नेह इत्यर्थः ॥

सा त्रिविधा ऽर्पातयमतिसूत्रे ऽभिहिता । सत्वारम्बणा मै[98b]त्रो प्रथमचित्तोत्पादि-
 कानां बोधिसत्त्वानां । धर्मारम्बणा चर्याप्रतिपन्नानां बोधिसत्त्वानां । अनारम्बणा मैत्रो ग्र-
 नुत्पत्तिकधर्मज्ञानप्रतिलब्ध्यानां बोधिसत्त्वानामिति ॥

15 पुनर्बुद्धारम्बणा बोधिसत्वारम्बणा आवकप्रत्येकबुद्धारम्बणा सत्वारम्बणा च । तत्र
 सत्वारम्बणायाः पूर्वं प्रिये सत्वे क्लृप्तमुखोपसंस्काराव ध्यानमभ्यस्य । तत्समे मैत्रीमुपसं-
 स्करोत् । ततः परिचितेषु । ततः उदासीनेषु । ततः समोपवासिषु । ततः स्वयामवासिषु ।

1) The MS. adds another *anyena*, but no word appears to be missing.

2) = Mahāsatip. sutta, p. 38, Warren p. 362.

3) Tib. (133. b. 6) མེ་སྤྱོད་པའི་ཆོས་ལ་མཁོར་བ་ཤོས་པ་ 'partaking in patient adhe-
 rence to the principle of non-rebirth'; compare Jäschke p. 498. b. and Wassi-
 liev, 140 (151). Other passages where the phrase occurs, with varying translations
 by European scholars are given at Dh.-s. p. 63 (CVII).

एवं पर्यागे च । एवं पावदेकां दिशमधिमुच्य स्फुरितोपसंयस्य विक्रति¹⁾ । एवं दशमु दितु ।
बुद्धाद्यारम्बनायास्त्वयं प्रयासो नास्ति ॥

सा च वब्रधजपरिणामनाया⁽¹⁾मुक्ता । स बोधिसत्वचर्यायां चरन् पावति कानिचिद्दृश्यते
त्रयाणि मनोज्ञानि वा प्रतिकूलानि वा²⁾ । एवं शब्दा गन्धा रसा स्पर्शव्या धर्मा मनोज्ञा
वा प्रतिकूला वा । अनवय्या विश्रुद्धाः कल्याणोदारप्रभास्वरा वा तेन समनस्यं ज्ञायते । 5
मुखमवक्रामति । प्रसादो ज्ञायते । प्रीतिः संभवति । प्रामोद्यं संतिष्ठते । कृषः प्राडुर्भवति ।
दौर्गमस्यं निवर्तते । चित्तकल्यता प्राडुर्भवति । चित्तं कर्मण्यं भवति । आशयो मृदुभवति ।
इन्द्रियाणि प्रह्लादं गच्छति । सततमुखं संवेद्यमान एवं परिणामयति । सर्वबुद्धानामेत-
या परिणामनया भूयस्या मात्रया ते बुद्धा भगवतो ऽचित्तयेन बुद्धविकारमुखेन समन्वाग-
ता भवन्तुत्तयेन बुद्धसमाधिसुखेन सुसंगृहीता भवन्तनत्तमुखेन भूयस्या मात्रयोपस्तब्धा भ- 10
वन्तु । अग्रमाणेन बुद्धविमोक्तमुखेन समन्वागता भवन्तु । अग्रमेयेण बुद्ध⁽⁶⁾प्रातिकार्यमुखेन सु-
संगृहीता भवन्तु । अचित्तयेन बुद्धासंगविकार⁽⁷⁾मुखेन सुपरिगृहीता भवन्तु । उरासदेन बु-

1) The whole clause forms part of a Buddhistic *locus communis* on *maitri*; see M. Vyutp. Ixix. 5 (where read with Bohtlingk W.K.F., Nachtr. 7, *sphāriteū* 'sich verbreiten über').

2) °ālambo (here only) MS.

3) ལྟུང་པ་ 'procedure' (*prayāma*?).

4) K F. 211 (30), a Tibetan title only, with which however our Tib. version substantially agrees. Regarding the conjectured identity of the work cited above p. 22.5, it should be noted that here the Tib. title ends with ཡོངས་སུ་བསྐྱོད་, the proper equivalent of *pariṇāmanā* (cf. infra 1), not as there with སྟོན་ = *sūtra*.

5) The MS. here reads: *vā evaṃ | pe | evaṃ*. I have deleted the first *evaṃ* (in margin only) and the *peyālam*, which break the sense and have no equivalent in the Tib. (184. a. 3).

6) Dh.-s. § 183.

7) Cf. Senart, Mhv. I. 399. •

- द्वयभित्तुखेनाभिहन्ता भवतु । अग्रमेयेण बुद्धबलमुखेनात्यक्तमुखिता भवतु । सर्ववेदि-
 तशात्तेनानुत्पत्तिमुखेनाधिकारमुखा भवतु । असंगविकारसततसमाहितेन तथागतमुखेना-
 ह्यसमुदा[७७a]वारिणाविक्रोपितमुखा भवतु ॥ एवं बोधिसत्त्वस्तत्कुशलमूलं तथागतेषु प-
 रिणामय्य बोधिसत्त्वेषु परिणामयति । यदिदमपरिपूर्णानामभिप्रायाणां परिपूर्णाय परिण-
 5 मयति । अपरिश्रुद्धानां सर्वज्ञताध्याशयानां परिश्रुद्ध्ये । अपरिनिष्पन्नानां सर्वपारमितानां
 परिनिष्पत्तये । वज्रोपमस्य बोधिचित्तोत्पादस्याधिष्ठानाय । अनिवर्त्यस्य सर्वज्ञतासंनक्-
 स्याप्रतिप्रसब्ध्ये । बोधिसत्त्वानां कुशलमूलानां मार्गणतयै । सर्वज्ञगतसमतास्थितस्य म-
 हाप्रणिधानस्य परिपूर्णे । सर्वबोधिसत्त्वविकाराणामधिगमाय । सर्वबोधिसत्वेन्द्रियाणां
 तोदणाभिज्ञतयै । सर्वबोधिसत्त्वकुशलमूलानां सर्वज्ञतास्पर्शनतयै ॥ स एवं तत्कुशलमूलं
 10 बोधिसत्त्वानामर्थाय परिणामय्य बुद्धशासनावचरेषु सर्वआवकप्रत्येकबुद्धेषु तत्कुशलमूल-
 मेवं परिणामयति । ये केचित्सत्त्वा एकाच्छ्रु⁽⁴⁾संज्ञातमात्रमपि बुद्धशब्दं शृण्वति । धर्मशब्दं
 वा ऽर्पसंघपर्युपासनं वा कुर्वन्ति तेषां तत्कुशलमूलमनुत्तरायै सम्यक्संबोधये परिणामयति
 बुद्धानुस्मृतिपरिपूर्णे परिणामयति । धर्मानुस्मृतिप्रयोगतयै परिणामयति । आर्यसंघगौ-
 रवाय परिणामयति । अचिरकितबुद्धदर्शनतयै परिणामयति । चित्तपरिश्रुद्ध्ये परिणाम-
 15 यति । बुद्धधर्मप्रतिवेधाय परिणामयति । अग्रमेयगुणप्रतिपत्तये परिणामयति । सर्वभिज्ञा-
 कुशलपरिश्रुद्ध्ये परिणामयति । धर्मविमतिविनिवर्तनाय परिणामयति । यथा बुद्धशास-
 नावचरेषु परिणामयति¹ आवकप्रत्येकबुद्धेषु च तथा स बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वेषु तत्कुशल-

1) *vrishabhuta* (⁹*tā* MS.) occurs only in Mhv. II. 277.8, in the sense of : «deed of bull-like prowess». Tib. ལྷ་མཆོག་ཏུ་གྱུར་པའི་པདྨ་པ་ «the joy of becoming the leader of the herd».

²) *sukhānāṃ* MS.; but the Tib. has the unvarying equivalent of *bodhisattva*.

³) 'Abiding in the commands . . .' a somewhat extended usage of *avacara*; cf. Senart, Mhv. I. 397.

⁴) Divy. 142.11.

⁵) 'penetration' Senart, Mhv. I. 443.

मूलं परिणामयति ॥ यदिदं नैर्यिकमार्गविनिवर्तनाय परिणामयति । तिर्यग्योनिव्यवच्छे-
दाय परिणामयति । यमलोकोपच्छेदसुखाय परिणामयति । निरवशेषसर्वापायगत्युपपत्ति-
व्यवच्छेदाय परिणामयति ॥ तेषां च सर्वसत्त्वानामनुत्तरबोधिहृन्दविवर्धनतायै परि-
णा[99b]मयति । अद्याशयसर्वज्ञताचित्तलाभाय परिणामयति । सर्वबुद्धधर्माप्रतिज्ञेपाय प-
रिणामयति । अत्यन्तसुखसर्वज्ञताभूमिसेवर्तनाय¹⁾ परिणामयति । अत्यन्तसर्वसत्त्वविशुद्धये 5
परिणामयति । सर्वसत्त्वानामनन्तज्ञानाधिगमाय परिणामयति । पे ॥ तस्य यत्किञ्चिच्ची-
वरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यगमनागमनशरीरोपस्थाननिषद्यादिनिषेवणापत-
नानां प्रवर्तनकर्म ईर्ष्यापथाधिष्ठानमीर्ष्यापथस्याविकोपनं कायकर्म वाक्कर्म मनस्कर्म सुच-
रितं षष्ठाभिन्दिपाणां संवरः स्वशरीराक्कादनमर्दनस्नानकर्म²⁾ अशितपोतखादितं संमि-
ञ्जितप्रसारितावलोकितविलोकितमुप्तज्ञागरितस्वशरीरगतोपस्थानं सर्वमेतद्वोधिसत्त्वस्य 10
सर्वज्ञतालम्बनप्रयुक्तस्य न किञ्चिदपरिणामितं सर्वज्ञतायां सर्वसत्त्वकृतिसुखचित्तस्य ॥
पे ॥ सर्वज्ञगत्परित्राणमनसो नित्योद्युक्तकुशलमूलस्य मदप्रमादव्यतिवृत्तस्य ॥ पे ॥ सर्व-
ज्ञेशपर्यायसुखस्य सर्वबोधिसत्त्वानुज्ञितगणचेतसः सर्वज्ञतामार्गाप्राप्तकृतस्य ज्ञानभूमिनिषे-
वणास्य पण्डितसंवासाभिरतस्य । पे ॥ मधुकर इव कुशलमूलसंभरणस्य सर्वज्ञगडुच्चलि-
तसत्तानस्यानभिनिविष्टसर्वसंस्कारस्य । पे ॥ अन्तशः श्रस्वपि तदन्येष्वपि तिर्यग्योनिगते- 15
षेकौदनोन्मिञ्जितमेकालोपं वा परित्यजति । सुगताव्युपपत्तिषु तत्सर्वं तेषामेव कृताय
तेषामेव परिमोचनाय परिणामयति । तस्यास्तिर्यग्योनेस्तस्मादुष्खाणवातस्मादुष्खो-
पादानात्तस्मादुष्खस्कन्धात्तस्मादुष्खावेदनायाः³⁾ तस्मादुष्खोपचयात्तस्मादुष्खागि संस्का-

1) From this point onwards the MS. reads *parināmayati*.

2) The noun-form is new in this sense: for *saṃvartate* ('conduce to') in con-
nexion with the *bhūmis* cf. Mhv. I. 77. 3—5.

3) Cf. Trenckner, Majjh.-n. I. p. 533 2 and Divy 473. 6—8; °*miñjatu* M.

4) *odana* MS.

5) M. Vyutp. § 33.24.

6) °*shkayā* v° marg.

रात्तस्मादुष्खनिदानात्ततो दुष्खमूलात्तस्मादुष्खापतनात्तेषां सत्त्वानां विनिवर्तनाय परि-
णामयति तदारम्बणेन च सर्वसत्वारम्बणीकरोति मनसिकरोति । तत्र कुशलमूले पूर्वङ्क-
मीकरोति । यदिदं सर्वज्ञतायां परिणामयति । [100a] बोधिचित्तोत्पादेन प्रतिगृह्णाति ।
तत्र कुशलमूलमुपनयति । संसारकात्ताराद्विनिवर्तयति । अनावरणेन बुद्धमुखेनाभिमुखी-
करोति । संसारसागरादुन्मज्जयति । बुद्धधर्मप्रयुक्तया मैत्र्या स्फूर्तीत्यादि ⁽¹⁾ ॥

इमाश्च सुवर्णभासोक्ता मैत्रोक्तकृपागर्भा गाथाः सर्वा आदरतः समन्वाकृत्य भावयित-
व्या अक्षशो वचसाप ॥

सुवर्णभासोत्तमदुन्दुभेन शाम्यत्तु दुष्खास्त्रिसकृन्मलोके ।

अपायदुष्खा यमलोकदुष्खा दारिद्र्यदुष्खाश्च इत् त्रिलोके ॥

10 अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना शाम्यत्तु सर्वव्यसनानि लोके ।

भवत्तु सत्त्वा क्लृभयाक्ता तथा यथाभयाः शान्तभयाः मुनीन्द्राः ॥

यथैव सर्वार्थगुणोपपन्नाः संसारसर्वज्ञमकासमुद्राः ।

तथैव भोक्तृगुणसागराः प्रजाः समाधिबोध्यङ्गगुणैरुपेताः ॥

अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना भवत्तु ब्रह्मस्वर सर्वसत्त्वाः ।

15 स्पृशत्तु बुद्धत्ववरायत्रोधिं प्रवर्तयत्तु शुभधर्मचक्रम् ॥

1) Transitive here (intrans. 98.b. supra). Tib. རྒྱལ་པོ་ཕྱིན་པ།. Pali *pharati* has a similar double usage,

2) The following extract is selected from the beginning (pp. 9—11) and end (pp. 18—21) of the same chapter (4) from which a quotation was made above p. 160. Cf. *ibid.* note 5.

3) See p. 9 fin. of the printed edition (P.).

4) °sāh° A.

5) .. 5) These five aksharas are deleted in A.; I have restored them from B. and P., which reads: *samasta satvā līḍāyāharā yathā tatthā tayū cāntabhiyā munīndra*.

6) *bhāntu* P.

7) so A.B.; °meçvara P.

8) *cakradharmam* A. For ù final elongated, cf. *bhonti* above, and *dagasū* below.

तिष्ठत्तु कल्पानि घचित्तियानि देशेतु धर्मे ज्ञगतो क्लृताय ।

हन्तु क्लेशान् विधमन्तु दुष्णान् समन्तु रागं तथ दोष मोक्षम् ॥

ये सत्ति तिष्ठन्ति श्रयायभूमौ श्रद्धादीप्तसंप्रज्वलितास्थिगात्राः ।

शृण्वन्तु ते दुन्दुभिसंप्रवादितं नमोऽस्तु बुद्धाय भणन्तु वाचम् ॥

(1) ज्ञातिस्मराः सत्ता भवन्तु सर्वे ज्ञातो ज्ञातं ज्ञातिसकृन्नकोद्यः ।

5

(2) श्रुनुस्मरन्तु सततं मुनीन्द्रान् (2) शृण्वन्तु तेषां वचनं ह्युदारं ॥

(3) श्रुनेन चो दुन्दुभिषोषनादिना लभन्तु बुद्धेहि समागमं सदा ।

विवर्जयन्तु खलु पापकर्म चरन्तु कुशलानि शुभक्रियाणि ॥

सर्वत्र ते त्रेषु च सर्वप्राणिनां सर्वे च दुष्णाः (5) प्रशमन्तु लोके ।

ये सत्ति विकलेन्द्रिय शृङ्गहीनाः ते सर्वे सकलेन्द्रिय भोन्तु सांप्रतम् ॥

10

ये व्याधिता दुर्बलक्षीणागात्रा निस्त्राणभूताः शयिता दिशन्तु (7) ।

ते सर्वे मुच्यन्तु च व्याधितां लघु लभन्तु चाराग्य बलान्द्रयाणां ॥

ये (8) राजचौरभट तर्जित वध्यप्राप्ता नानाविधैर्भयशतैर्व्यसनोपपन्नाः (10) ।

ते स[100b]र्वे सत्ति व्यसनागतदुष्खिता हि मुच्यन्तु तैर्भयशतैः परमैः सुघोरैः ॥

1) See p. 18.17 of the edition = f. 11. b. 5 of B (see p. 160, n. 5) = 10 b of the MS., a fragmentary palm-leaf copy, cited at p. 162 n. 2 and hereinafter called D.

2) B. and P. have first persons (*anusmareyam*, *ṣṇvīya*, etc.) throughout this passage.

3) *anena cāham kuṣalena karmaṇā labheya buddhehi*° B.

4) - resolved to ~, here and below, 218, 1. 2.

5) So A. D.; *pāpāḥ* B.; *rogāḥ* P.

6) *kuṣalendr*° B.

7) So A. sec. man.; the original reading was *ṣayita daṣa* (?) *dikṣu*; *niṣṛāṇa*° *daṣa diṣṣu* P.; *nistrāṇabhuktāḥ ca daṣa diṣṣu* D.

8) Metre for this stanza *Vasantatilaka*.

9) °*samatarj*° P.; *saṭha* D.

10) °*padhānā* D.

ये ताडिता बन्धनबद्धपीडिता विविधेषु व्यसनेषु च संस्थिताः⁽¹⁾ ।

अनेक आयाससक्तं आकुला⁽²⁾ विचित्रभयदारूणशोकप्राप्ताः ॥

ते सर्वि मुच्यन्ति बन्धनेभ्यः संताडिता मुच्यिषु⁽³⁾ ताडनेभ्यः ।

वध्याश्च संपुष्टिषु जीवितेन व्यसनागता निर्भय भोतु सर्वे ॥

5 ये सत्तु तृप्तपिपासपीडिता लभन्तु ते भोजनपानचित्रम् ।

अन्धाश्च पश्यन्तु विचित्ररूपा बधिराश्च⁽⁴⁾ शृण्वन्तु मनोज्ञघोषान् ॥

नग्नाश्च वस्त्राणि लभन्तु चित्रां दरिद्रसत्त्वाश्च निर्धिं लभन्तु ।

प्रभूतधनधान्यविचित्ररत्नैः सर्वे च सत्त्वाः सुखिनो भवन्तु ॥

मा कस्यचिद्भावतु दुष्खवेदनाः सौख्यान्विताः⁽⁵⁾ सत्तु सर्वे ।

10 अत्रिभूषणप्रासादिकसौन्दर्या अनेक सुख संचित नित्य भोतु ॥

मनसात्रपानाः⁽⁶⁾ सुसमृद्धपुण्याः सक्त चित्तमात्रेण भवन्तु तेषां ।

वीणा मृदङ्गाः पणवाः सुघोषकाः उत्सा सराः पुष्करिणी तटागाः ॥

सुवर्णपद्मोत्पलपद्मिनीश्च सक्त चित्तमात्रेण भवन्तु तेषाम् ।⁽⁷⁾

गन्धं च माल्यं च विलेपनं च वासश्च चर्णं कसुमं विचित्रम् ॥

15 त्रिष्कालवृत्तेभि⁽⁸⁾ प्रवर्षयन्तु गृह्णन्तु ते सत्तु भवन्तु कृष्टाः⁽⁹⁾ ।

कुर्वन्तु पूजां दशमू⁽¹⁰⁾ दिशामु अचिन्तिषां सर्वतथागतानाम् ॥

1) *daṣa sthitāni* P.

2) *vyākulā* P.; *āyāsabhayasamākulā* D.

3) For the termination cf. 92.12; *mucyantu ca tādanānte* D.

4) *°pān dhīrā* D.

5) *sudarṣanāḥ* P.

6) *manaṣanta pārāḥ* P.

7) The text shows considerable variation and abridgement compared with that of P., 20.11 and 21.1.

8) So D.P.; *°kṣāhi* A.

9) *tushtāḥ* P.

10) *°su libri omnes*; but cf. p. 216, note 12, and 217. 8 above.

स बोधिसत्त्वानथ आवाकाणां धर्मस्य बोधिं प्रतिसृष्टिं तस्य⁽¹⁾ ।
 नोचां गतिं सत्त्वं विवर्जयन् भवन्तु अष्टाक्षणीवितृताः⁽²⁾ ॥
 आसादयन्तु जिनराजमुर्तिमं लभन्तु बुद्धेः समागमं सदा ।
 सर्वा स्त्रियो नित्यं नरा भवन्तु श्रूयाश्च वीरा विदुषपिउताश्च ॥
 ते सर्वे बोधाय चरन्तु नित्यं चरन्तु ते पारमितासु षट्सु ।
 पश्यन्तु बुद्धान्दशसूदिशामु रत्नद्रुमेन्द्रेषु⁽³⁾ सुखोपविष्टान् ।
 वैदूर्यरत्नासनसंनिषष्ठान् धर्माश्च शृण्वन्तु प्रकाशयमानान्⁽⁴⁾ इति ॥
 एषा संज्ञेयतो मैत्री ॥ देवसमुदाचारप्रतिपत्तः ॥
 मोक्षानुशयस्य प्रतीत्यसमुत्पाददर्शनं प्रतिपत्तः ॥
 तत्र प्रतीत्यसमुत्पादः शालिस्तम्बसूत्रे⁽⁵⁾ अभिहितः । तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमु- 10

1) This is the reading of P., with which B. (v. l. *pratisaṃśṭhā*) agrees; *bodhi-
raja nirmala susthitasya* A.; °*nirma su* || *sthit*° D.

2) *ashtāṅgikavithiv*° B. P.; °*aṅgikavīta*° D.; *ashtākṣhaṇa-vyativ*. A. The
genuineness of *akṣhaṇa* is vouched for by the Tib. མེ་ཁྲི་མོ་ (197 b. 2).

3) Tib. རྣམ་པའི་རྒྱལ་པོ་རྣམ་པ་ *kṣaṇarājam*° A.; *jinarājamūrtim* P. B.

4) °*tyaratā* P.

5) *ratnottama[-]vrkṣhasukh*° B. P.; *dānādītoyaiḥ suṣoḍhayitvā* D.

6) So P. (p. 21, *fin*); *te dharma prakāṣayantu* D.

7) °*stambhasūtre* MS. I adopt the form which agrees with the Tib. (197. b. 5)

སྤྲུའུ་ལྷུང་པའི་མོ་. Compare KF. 261 'riz verdoyant'. In M. Vyutp. lxv. 77, two
of Minaev's authorities read °*stambaka*. The Bodhicar.-ṭikā pp. 257, 309
(cf. 239. 15 369. 11.) cites portions of this passage calling the work at p. 309
°*Ṭālistamba-puñja*. Nanjio mentions a °*Ṭāli*-°*saṃbhava*-s.° 280 (tr. before A.D.
420) etc. But 'saṃbhava' is apparently an error in the Chinese 'authorized' list;
for *so-tān-mo* (Nanjio 867) represents *stamba*. In the *Mādhyamikā-vṛtti*
Ch. XVI, p. 209 (ed. B.T.S.I.) the present passage is cited at length. The more
important variants of that text (M.) are cited below.

- त्पादस्य [101 a] केतूपनिबन्धः⁽¹⁾ कतमः⁽²⁾ यदिदमविद्याप्रत्ययाः संस्कारा यावज्ज्ञातिप्रत्यये
 ग्रामरणमिति । अविद्या चेन्नाभविष्यन्नेव संस्काराः प्राज्ञास्यत् । एवं यावद्यदि ज्ञातिर्ना-
 भविष्यन् ग्रामरणं प्राज्ञास्यत् । अथ सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भवति ।
 एवं यावज्ज्ञात्यां सत्यां ग्रामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । तत्राविद्याया नैवं भवति । अहं
 5 संस्कारानभिनिर्वर्तयामीति । संस्काराणामप्येवं न भवति । वयमविद्यामभिनिर्वृत्ता
 इति । एवं यावज्ज्ञात्या नैवं भवति । अहं ग्रामरणमभिनिर्वर्तयामीति । ग्रामरणस्यापि
 नैवं भवति । अहं ज्ञात्या निर्वृत्ति इति । अथ च सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भ-
 वति प्रादुर्भावः । एवं यावज्ज्ञात्यां सत्यां ग्रामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति प्रादुर्भावः ॥ एव-
 माध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य क्तूपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ कथमाध्यात्मिकस्य प्रती-
 10 त्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्य इति । [षष्ठां धातूनां समवायात् । कतमेषां षष्ठां
 धातूनां समवायात्]⁽³⁾ यदिदं पृथिव्यसेजोवाय्वाकाशविज्ञानधातूनां समवायादाध्यात्मिक-
 स्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पा-
 दस्य पृथिवीधातुः कतम इति । योग्यं कायस्य संक्षेपतः कठिनभावमभिनिर्वर्तयत्यमु-
 च्यते पृथिवीधातुः । यः कायस्यानुपरि⁽⁴⁾ अहं कृत्यं करोति अयमुच्यते ऽब्धातुः । यः
 15 कायस्याशितपीतभक्षितं परिपाचयति अयमुच्यते तेजोधातुः । यः कायस्याश्वासप्रश्वास-

1) The attachment of cause to cause (in the chain); Tib. འབྲེལ་པ་.

2) Āntideva, as shown by the readings of both A. and Tib., cites the opening clause with undue brevity. The exordium in M. runs more clearly thus: *evam ādhyātmiḥ* ('ke edition) *'pi pratītyasamutpādo dvābhyām eva kāraṇābhyām utpadyate | katamābhyām dvābhyām | hetūpanibandhataḥ pratyayopanibandhataḥ ca | tatrādhyātmikasya pratītyasamutpādasya hetūpanibandhataḥ katamāḥ | yad idam avidyāpratyayāḥ saṁskārāḥ saṁskārapr° vijñānam, — and so on, going through the chain.*

3) This clause omitted in A., is supplied from M. and Tib. (198. a. 2).

4) Dh.-s. § 58; cf. Pitāputrasamāgama ap. Bodhic.-ṭik. 327.3 and infra ff. 108-9.

5) So also Tib. སྐ་པའི་སྒྲོལ་པ་; *saṁgleshātmake 'pi na bhāvam* M.

6) A new form. Tib. (198. a. 5) ལྷས་སྒྲུབ་པ་ 'body-aggregation'.

कृत्यं करोत्ययमुच्यते वायुधातुः । यः कायस्यान्तःसौर्षियभावमिति नर्वर्तयत्ययमुच्यते आ-
 काशधातुः । यो नामद्वयमभिनिर्वर्तयति ⁽¹⁾ नडकलापयोगेन पञ्चविज्ञानकायसंप्रयुक्तं ⁽²⁾ सात्व-
 च मनोविज्ञानम् अयमुच्यते विज्ञानधातुः ॥ अतस्तु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्न भवति ।
 यदाध्यात्मिकः पृथ्वीधातुरविकलो भवत्येवमतेजोवाट्वाकाशविज्ञानधातवश्चाविकला
 भवति । ततः सर्वेषां समवायात्कायस्योत्पत्तिर्भवति ॥ तत्र पृथ्वीधातोर्नैवं भवति । अहं 5
 कायस्य कठिनभावमभिनिर्वर्तयामीति । अन्धातोर्नैवं भवति । अहं कायस्यानुपरिग्रहकृ-
 त्यं करोमीति । तेजोधातो[101b]र्नैवं भवति । अहं कायस्याशितपोतखादितं परिपाच-
 यामीति । वायुधातोर्नैवं भवति । अहं कायस्याश्वासप्रश्वासकृत्यं करोमीति । आकाशधा-
 तोर्नैवं भवति । अहं कायस्यान्तः सौर्षियं करोमीति । विज्ञानधातोर्नैवं भवति । अहं-
 मेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च सत्स्वेषु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्भवति । तत्र पृथ्वीधा- 10
 तुर्नात्मा न सत्त्वो न जीवो न जन्तुर्न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान् न पुंसकं । न चाहं न मम ।
 न चाप्यन्यस्य कस्यचित् । एवमन्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुर्न सत्त्वो
 न जीवो न जन्तुर्न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान् न पुंसकं न चाहं न मम न चाप्यन्यस्य
 कस्यचित् ॥ तत्राविद्या कतमा ⁽⁴⁾ । या एषेव षट्सु धातुष्वेकसंज्ञा पिण्डसंज्ञा नित्यसंज्ञा
 ध्रुवसंज्ञा शाश्वतसंज्ञा सुखसंज्ञा आत्मसंज्ञा सत्त्वजीवमनुजमानवसंज्ञा । अहंकारममकार- 15

1) Tib. (138. a. 7) རྩུ་ལྷོ་ 'reed'. Doubtless the arteries are meant; cf. *nāḍī*.

In M. this whole sentence is chaotic.

2) New to literature; but see Mahendra on Hemac. *Anekārthas*, II, 253:
*āsravaḥ karmabandhahetuḥ kriyāhimsādiḥ | tena saha vartute yaḥ skandhaḥ śarī-
 rabdhavāpanno rūparasādisamūhaḥ sa sāsraṣaskandhaḥ*.

3) *Falsa lectio* repeated in M.

4) The following passage is cited in Bodhic.-śikā p. 258 (cited as 'B').

5) *karma* M.

6) *eshām eva śhaṇṇām dhātūnām* B. M.

7) *aikyas*° B.

8) So too the Tib.: རྩུ་ལྷོ་ *śusamjñā* M. (which I do not understand); om. B.

- संज्ञा । एवमादिविविध⁽¹⁾ज्ञानमभ्युच्यते ऽविद्येति । एवमविद्यायां सत्यां विषयेषु रागद्वेषमोहाः प्रवर्तन्ते । तत्र ये रागद्वेषमोहा विषयेष्वमो उच्यन्ते संस्कारा इति । वस्तुप्रति-
विज्ञप्तिर्विज्ञानं । विज्ञानसङ्ग्राह्यत्वाद्वा⁽²⁾ ऽत्रापि उपादानस्कन्धास्तत्राम [-द्वयं]^{(3) (4)} । चत्वारि
च महाभूतानि चोपादाय उपादाय द्वयमैकध्यमभिसंतिप्य तन्नामद्वयं⁽⁴⁾ । नामद्वयसंनिधि-
6 तानोन्निपाणि षडापत्तनं । त्रयाणां धर्माणां संनिपातः स्पर्शः । स्पर्शानुभवना वेदना⁽⁶⁾ ।
वेदनाध्यवसानं तृष्णा । तृष्णा वैयुक्त्यमुपादानं । उपादाननिर्ज्ञातं पुनर्भवजनकं कर्म ।
भवः । तद्देतुतस्कन्धप्रादुर्भावो ज्ञातिः । स्कन्धपरिपाको जरा विनाशो मरणं । प्रियमा-
णास्य मूढस्य स्वाभिषङ्गस्यान्तर्दहः शोकः । लात्तप्यनं परिदेवः । पञ्चविज्ञानकायसंप्रयु-
क्तमशातानुभवनं दुष्खं⁽¹¹⁾ । मनसिकारसंप्रयुक्तं मानसं दुष्खं दौर्मनस्यम् । ये चान्य एवमादय
10 उपल्लेशास्त उपायासाः ॥ पे ॥⁽¹³⁾

⁽¹⁵⁾ पुनरपरं तत्रे ऽप्रतिपत्तिः मिथ्या प्रतिपत्तिः अज्ञानमविद्या । एवमविद्यायां सत्यां

1) °*dhujñā*° MS.; but (m) *ajñā* must be restored from B. and the Tib. མེ་ཤེས་མ (139. a. 2).

2) *sahetavas* M.

3) supplied from B. and M. and Tib.

4) . . . 4) This clause is omitted in B. and Tib. After *copādāya* M. reads: *rūpaṃ tac ca nāma | ekamadhyam* [sic] *abhis*°.

5) The same word is used and also illustrated in Mil.-P. 60.10—24.

6) op. cit. 60.25.

7) *tat punarbhava janakakarmabhava hetukah ska*° M.

8) *jātyabhinirvarttānāṃ skandhānāṃ parip.* B.

9) *jṛnāsya skandhāsya vin*° M.

10) Noun-form new. I do not understand M.'s reading: *ṣokocchamālopaṃ paridevaḥ*. The Tib. (139. a. 6) seems to have had some form like *lālapyaṇa*. I understand the rendering to mean: «the uttering of lamentation is the telling to oneself ལྟོ་སྒྲུབ་པ་ one's state arising from sorrow». *ṣokūrthalapanaṃ* B.

11) Cf. Senart, Mhv. I. 373, and B. R. s. v. 3. शात.

12) *dushkamanasik*° MS. The Tib. separates the sentences (139. a. 7).

13) 'ein kleiner *kleṣa*' B²; but the Tib. ཉེ་སྲིད་ཉེ་སྲིད་མེད་སྲིད་ and the explanation

of *upāyāsa* by Buddhaghosa in Vis.-M. xvii (ap. Warren, Buddhism 191) suggest nearness and intensity as the force of *upa*.

14) For the omission see B. 259. 8—10 (= M. p. 210).

15) The following passage is also quoted in B. at pp. 309 sqq.

त्रिविधाः संस्काराः अभिनिर्वर्तन्ते । पुण्योपमा अपुण्योपमा धानि⁽¹⁾ (102a) पगाश्च
 उच्यन्ते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । पुण्योपमानां संस्काराणां पुण्योपगमेव विज्ञानं
 भवति । अपुण्योपमानां संस्काराणामपुण्योपगमेव विज्ञानं भवति । धानि⁽²⁾ पगानां
 संस्काराणामानि⁽²⁾ पगमेव विज्ञानं भवति । इदमुच्यते संस्कारप्रत्ययं विज्ञानमिति ।
 एवं नामद्वयं⁽³⁾ नामद्वयविवृद्धा षडभ्यायतनद्वारैः कृत्यक्रियाः प्रवर्तन्ते । तन्नामद्वयप्रत्ययं ६
 षडायतनमित्युच्यते । षडभ्यायतनेभ्यः षट् स्पर्शकायाः प्रवर्तन्ते ऽयं षडायतनप्रत्ययः
 स्पर्श इत्युच्यते । यज्जातीयः स्पर्शो भवति तज्जातीया देना प्रवर्तन्ते । इयं स्पर्शप्रत्यया
 वेदनेत्युच्यते । यस्तां वेदयति विशेषेणास्वादयति । अभिनन्दत्यध्यवस्यत्यधितिष्ठति⁽⁴⁾ ।
 सा वेदनाप्रत्यया तृष्णेत्युच्यते । आस्वादानाभिनन्दनाध्यवसानं⁽⁵⁾ । मा मे प्रियद्वपशातद्वपै-
 र्वियोगो भवत्विति । अर्पित्यागो भूयो भूयश्च प्रार्थना । इदं तृष्णाप्रत्ययमुपादानमित्यु- 10
 च्यते । एवं प्रार्थयमानः पुनर्भवजनकं⁽⁸⁾ कर्म समुत्थापयति कायेन वाचा मनसा । अयमुपादा-
 नप्रत्ययो भव इत्युच्यते । या कर्मनिर्जातानां⁽⁹⁾ स्कन्धानामभिनिर्वृत्तिः सा भवप्रत्यया ज्ञा-
 तिरित्युच्यते । यो ज्ञात्यभिनिर्वृत्तानां स्कन्धानामुपचयपरिपाकाद्विनाशो भवति । तदिदं

1) For this form (= Pali *ānejjā*) cf. Senart Mhv. I. 399; Lal.-v. cited in B². *anamhyop*° M.; *ānandop*° B. With this triple division compare the classes of *karma* cited from Buddhaghosa (Vis.-M. xvii.) by Warren, Buddhism, 179—80.

2) . . . 2) Here MS. *ānt*°.

3) *tad eva vijñānapratyayaṃ nūmar*° B. and so M. Here M. (p. 211.1) adds the following clause which doubtless occurs in the original (Çālistamba-) sūtra, but, as the Tib. (189. b. 6) shows, was not quoted by our author from it: *vedanādayo 'rūpiṇaḥ cattāraḥ [sic] [,] samākūrās tatra tatra bhavē nāmayantīlī nāma* । *saha rūpaskandhena ca 'nāmarūpaṃ' ceti nāmarūpaṃ ucyate*.

4) *adhyavasāye tiṣṭhātī* M.

5) °*vasāyasthūna* । *ātmapriya*° mā bhavatu B.

6) *nityam aparityāgo bhaved* M.

7) The clause: *yatra vastuṃ . . . prārthayate sa* here added in M. (211. 8, 9.) is not reproduced in the Tib.

8) *kūryam utthā*° B.

9) So B.

10) अयेत्यस्य (140. a. 4) 'increase, development'; *upanayana* M.; *upaparipākā*d [sic] B.

जातिप्रत्ययं ज्ञारामरणमुच्यते ॥ पे⁽¹⁾ ॥ [एवमयं द्वादशाङ्गः प्रतीत्यसमुत्पादो ऽन्योन्य-
 केतुको ऽन्योन्यप्रत्ययतो । नैवानित्यो न नित्यो । न संस्कृतो नासंस्कृतो⁽²⁾ न वेदपिता ।
 न ज्ञयधर्मो न निरोधधर्मो । न विरागधर्मो । अनादिकारप्रवृत्तो ऽनुद्धिन्नो ऽनुप्रवर्तते नदी-
 स्त्रोतवत् ॥ अथ चेमान्यस्य द्वादशाङ्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य चत्वारि अङ्गानि संघातकि-
 5 यायै केतुत्वेन प्रवर्तन्ते । कतमानि चत्वारि । यदुत । अविद्या तृष्णा कर्म विज्ञानं च ।] तत्र
 विज्ञानं बीजस्वभावत्वेन केतुः । कर्म तेत्रस्वभावत्वेन केतुः ।⁽³⁾ अविद्या तृष्णा च क्लेशस्वभा-
 वत्वेन केतुः । कर्मक्लेशा विज्ञानबीजं संजनयति । तत्र कर्म विज्ञानबीजस्य तेत्रकार्यं करो-
 ति । तृष्णा विज्ञानबीजं स्नेहयति । अविद्या विज्ञानबीजमवकिरति ।⁽⁴⁾ अस्मतां येषां
 प्रत्ययानां बीजस्याभिनिवृत्तिर्न भवति⁽⁵⁾ ॥ तत्र कर्मणो नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजस्य
 10 तेत्रकार्यं करोमीति । तृष्णाया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजं स्नेहयामीति । अवि-
 द्याया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजमवकिरामीति । विज्ञानबीजस्यापि नैवं भव-
 त्यहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति ।⁽⁶⁾ अपि तु विज्ञानबीजे कर्मत्वेन प्रतिष्ठिते तृष्णास्नेहाभिष्य-
 न्दिते ऽविद्यावकीर्णे [102 b] तत्र तत्रोत्पत्त्यापतनसन्धौ मातुः कुतौ विरोहति । नाम-

1) Here both A. and B. have *peyūlam*, omitting the passage in brackets. The omission, however cannot be due to Çantideva, as the Tib. (140. a. 4—6) in this case reproduces the text preserved in M. (211. 12), which I accordingly print, taking of course the former as my chief guide here.

2) *nāsamsk*^o not in M.; but the Tib. has འདུས་ཤུས་མ་ཡིན་འདུས་མ་ཤུས་མ་
 ཡིན། adding རྒྱལ་མེད་པ་མ་ཡིན་ལུང་མེད་པ་མ་ཡིན།, i. e. «is not without *hetu* nor
pratyaya».

3) འདོག་པའི་ཆོས།

4) *kshayaśo* M.

5) . . . 5) Om. B. *avidyā vāyu jalā trāṇā* A.

6) . . . 6) Supplied from Tib. and M.

7) The first part of this clause is somewhat shortened from the text as given in M. (211. 25—26). °*bījam* . . . °*kīrṇam virohati*. B.

8) *prati [sandhau]* marg. Cf. M.

द्वपाङ्गस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । स च नामद्वपाङ्गो न स्वयंकृतो न परकृतो नेभयकृतो
 नेशरादिनिर्मितो न कालपरिणामितो न चैकारणाधीनो नाप्यहेतुसमुत्पन्नः । अथ च
 मातापितृसंयोगादनुसमवायादप्येषां च प्रत्ययानां समवायादास्वादानुप्रविद्धं⁽¹⁾ विज्ञानबीजं
 मातुःकुलौ नामद्वपाङ्गबीजमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेषपरिपक्षेप्रत्य-
 धिकेष्वाकाशसमेषु⁽²⁾ मायालक्षणस्त्रभवेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ॥ तद्यथा पञ्चभिः 5
 कारणैश्चतुर्विज्ञानमुत्पद्यते । कतमैः पञ्चभिः ॥ चतुश्च प्रतीत्य द्वयं चालोकं चाकाशं⁽⁴⁾ तज्ज्ञं
 च मनसिकारं च प्रतीत्योत्पद्यते चतुर्विज्ञानं ॥ तत्र चतुर्विज्ञानस्य चतुराश्रयकृत्यं
 करोति । द्वयमारम्बणकृत्यं करोति । आलोको ऽवभासकृत्यं करोति । आकाशमनावर्-
 णकृत्यं करोति । तज्ज्ञमनसिकारः समन्वाकारकृत्यं करोति । असत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतु-
 र्विज्ञानं नोत्पद्यते ॥ यदा चतुराध्यात्मिकमायतनमविकलं भवति । एवं द्वपालोकाका- 10
 शतज्ज्ञमनसिकाराद्याविकला भवन्ति । ततः सर्वसमवायाच्चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भव-
 ति ॥ तत्र चतुषो नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्याश्रयकृत्यं करोमीति । द्वयस्यापि नैवं
 भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यारम्बणकृत्यं करोमीति । आलोकस्यापि नैवं भवति । अहं-
 मवभासकृत्यं करोमीति । आकाशस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यानावरणकृत्यं
 करोमीति । तज्ज्ञमनसिकारस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्य समन्वाकारकृत्यं 15
 करोमीति । चतुर्विज्ञानस्यापि नैवं भवति । अहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च पुनः
 सत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भवति प्रादुर्भावः । एवं शेषाणामिन्द्रियाणां यदा-
 योगं कर्तव्यं ॥ तत्र न कश्चिद्धर्मो ऽस्माह्लोकात्परं लोकं संक्रामति । अस्ति च कर्मफल-

1) °baddham B.

2) This word, attested by the Tib. མཁའ་རྟེན་མཆོད་སྤྱོད་ has been mutilated by the copyist of the text of B.; cf. Poussin p. 311, n. 1.

3) The text from here down to *karlavayam*, l. 18 below omitted by the *peyālam* of B. p. 311.1.4) *ūvaranahetutvaṃ* marg.; v. infra.5) *asamānvāhāra* occurs in Dīvyāvad.; the present noun-form is new, though the verb is common in Buddh. Sk.

प्रतिविज्ञप्तिः ⁽¹⁾ हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् । यथा[103 a] ग्रिरूपादानवैकल्यात् ज्व-
लति । एवमेव ⁽²⁾ कर्मक्लेशजनितं विज्ञानबीजं तत्र तत्रोत्पत्त्यायतनप्रतिसन्धौ मातुः कुतौ
नामद्वयाद्भुमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्यर्थिकेष्वकाशसमेषु
मायालक्षणस्वभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ⁽³⁾ तन्नाध्यात्मिकः प्रतीत्यसमुत्पादः पञ्च-
6 भिः कार्णैर्द्रष्टव्यः ॥ कतमैः पञ्चभिः । न शाश्वततो नोच्छेदतो न संक्रातितः । परीतहेतु-
तो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितस्तत्सदृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ कथं न शाश्वततः । यस्मादन्ये
मार्णात्तिकाः स्कन्धा अन्य ग्रीपपत्यंशिकाः । न तु य एव मार्णात्तिकाः स्कन्धास्त एवौ-
पपत्यंशिकाः स्कन्धा ⁽⁴⁾ अपि तु मार्णात्तिकाश्च स्कन्धा निरुध्यमाना ग्रीपपत्यंशिकाः
स्कन्धाश्च ⁽⁴⁾ प्रादुर्भवति । अतो न शाश्वततः ॥ कथं नोच्छेदतः । न च निरुद्धेषु स्कन्धेषु
10 ग्रीपपत्यंशिकाः स्कन्धाः प्रादुर्भवन्ति नाप्यनिरुद्धेषु । अपि तु मार्णात्तिकाश्च स्कन्धा
निरुध्यन्ते ग्रीपपत्यंशिकाश्च प्रादुर्भवन्ति । तुलादण्डोन्नामावनामवत् । अतो नोच्छेदतः ॥
[कथं न संक्रातितः] ⁽⁶⁾ । विसदृशात्सन्निकायाद्वि सभागाः स्कन्धा ज्ञात्यन्तरे ऽभिनि-
र्वर्तन्ते । अतो न संक्रातितः ॥ ⁽⁸⁾ [कथं परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितः] ⁽⁸⁾ परीतं कर्म

1) *asti ca karmaphalam asti ca vijñaptir hetu° B.*

2) So B., supported by Tib. (141. b. 5); *evam ekakarma° A.*

3) Here B. adds: *evam ādhyātmikasya pratītyasamutpādasya pratyayopani-
bandho draṣṭavyaḥ*, for which the Tib. has no equivalent. In the next sentence
I have added *ādhyātmikāḥ* from B. confirmed by Tib. འདྲེ་མི་ (141. b. 7).

4) . . . 4) This passage is omitted by B., but rendered in the Tib. (142. a. 2).

5) *pūrvan° B.*

6) Inserted from B. and Tib. (འཕྲེ་). *Samkrānti* 'transition' [of the *pudgala*
from one world to another] gave its name to a Buddhistic school, according to
Wassiljev 292 (256).

7) *śabdhā° A.* My correction is founded on the Tib. (142 a. 4) ལྷལ་པ་མཐུམ་པ་
and on the reading of B.: *°yād visabhāgāḥ*, which must be corrected similarly.
ddhi and *dvi* are very easily confused in Nepalese MSS. The clause in M. runs:
visadrṣṭāḥ sattvanikāyāḥ sabhāgatāyām satyām jātīm abhinirvartayati (°anti?).

8) . . . 8) Sic Tib. B.

क्रियते । विपुलः फलविपाकोऽनुभूयते । अतः परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिवृत्तिः ॥
 [कथं तत्सादृशानुप्रबन्धतः⁽¹⁾ ।] यथा वेदनीयं कर्म क्रियते । तथा वेदनीयो विपाकोऽनुभूयते ।
 अतस्तत्सादृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ यः कश्चिद्भूतं शारिपुत्रेण प्रतीत्यसमुत्पादं भगवता
 सम्यक्प्रणीतमेवं यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया सततसमितमज्ञीवं निर्ज्ञीवं⁽²⁾ यथावद्विपरितमज्ञा-
 तमभूतमकृतमसंस्कृतमप्रतिघमनावरणं शिवमभयमकार्यमव्ययमव्युपशममस्वभावं पश्य- ६
 ति । असत्यतस्तुच्छं सक्तो⁽³⁾ ऽसार्तो ऽधतो ऽनित्यतो दुष्खतः शून्यतो ऽनात्मनश्च
 समनुपपद्यति । स न पूर्वात्तं प्रतिस्मरति । किमकृतमभूवमतोति⁽⁴⁾ ऽधन्याहो स्विन्नाभूवमती-
 तेऽधनि । को न्वकृतमभूवमतोति⁽⁵⁾ ऽधनि ॥ अपरात्तं वा पुनर्न प्रतिस्मरति । किं नु भविष्या-
 म्यनागतेऽधन्याहो स्विन्न भविष्याम्यनागतेऽधनि । को नु भविष्यामीति । प्रत्युत्पन्नं
 वा पुनर्न प्रतिस्मरति । किं स्विदिदं कथं स्विदिदं । के सतः के भविष्या[103b]म इति⁽⁷⁾ 10

आर्यदशभूमकेऽप्युक्तं । तत्राविद्यात्त्वात्पादानं च ज्ञेशवर्त्मनो⁽⁸⁾ ऽव्यवच्छेदः । संस्कारा
 भवश्च कर्मवर्त्मनो⁽⁹⁾ ऽव्यवच्छेदः । परिशेषं दुष्खवर्त्मनो⁽¹⁰⁾ ऽव्यवच्छेदः । अपि तु खलु पुन-

1) Sic M. B.

2) Here the quotation ends in B. In M., though the opening phrase of the next chapter (Ch. 17, p. 213.5) contains a reminiscence of the following sentence, the quotation is only resumed at the end of the whole work (p. 222.7). The following passage has been collated with a MS. of the Madhy-vṛtti (Cambr. Add. 1483) called M².

3) *ājīvam nirājam* A. with marginal gloss *nirātmakam*; but the Tib. has merely *སྟོན་མེད་པ་དང་སྟོན་དང་ཐུག་པ་* (142. a. 7) 'without life and bereft of life'; and our reading is confirmed by M. (222. 8).

4) So M.; the letters are nearly eaten away in our MS., but the Tib. *མི་བློ་པ་* makes the reading clear.

5) °tā 'sārato M².

6) *çvid* A. hic et infra.

7) In the Tib. the question is somewhat extended, corresponding to the text of the Çālistamba as quoted in M. and M² (= Cambridge MS. of Madhy-vṛ.) *kva santah* 'kva bhaviṣyāmaḥ | ayam satraḥ kuta āgataḥ sa itaḥ cyutaḥ [itya-cyū° M.].

र्पडुध्यते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । एषा पूर्वास्तिक्यपेता ॥ विज्ञानं यावद्वेदनेति ।
 एषा प्रत्युत्पन्नापेता । तृष्णा यावद्वय इति । एषा ऽपरास्तिक्यपेता ऽत उर्द्धमस्य प्रवृत्ति-
 रिति । पे ॥ तस्यैवं भवति । संयोगात्संस्कृतं प्रवर्तते । विसंयोगाच्च प्रवर्तते । सामग्र्याः
 संस्कृतं प्रवर्तते । विसामग्र्या न प्रवर्तते । कृत्त वयमेवं बहुदोषदुष्टं संस्कृतं विदित्वाऽस्य
 5 संयोगस्यास्याश्च सामग्र्या व्यवच्छेदं करिष्यामो । न चात्यन्तोपशमं सर्वसंस्काराणामधि-
 गमिष्यामः सत्त्वपरिपाचनतयै । इति ॥ इदं संतेयान्मोक्षशोधनं ॥

॥ इति शितासमुच्चये चित्तपरिकर्मपरिच्छेदो द्वादशमः ॥ १२ ॥

XIII.

स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदः त्रयोदशः ।

10 एवं कर्मण्यचित्तः स्मृत्युपस्थानान्यवतरेत् ॥

तत्राभ्रप्रस्तावनं ⁽³⁾ कायस्मृत्युपस्थानमुक्तम् ॥

तदेव च भेदलेशेन धर्मसंगीतिसूत्रे ऽभिक्रितं ⁽⁴⁾ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्व एवं काये
 स्मृतिमुपस्थापयति । अयं कायः पादपादाङ्गुलिजङ्घोरुत्रिकोदरनाभिपृष्ठवंशकृदपार्श्वपा-
 र्श्वका ⁽⁵⁾ कस्तकलाचीबाह्वंशश्रीवाकनुललाटशिरःकपालमात्रसमूहः ⁽⁶⁾ कर्मभवकारकोपचितो

1) A new form, but attested by the Tib. རྩོད་ཀྱི་མཐུན་ལ་སྒྲུབ་པ་ (142. b. 5).

2) The present chapter follows the regular four-fold division of the subject; cf. Dh.-s. § 44 and to the authorities there quoted (p. 44) add the Pali sutta on the subject (Mahāsaṭipatthāna-s., Dighan. № 22; tr. Warren, 353 sq. = Majjh.-n. № 10 (i. p. 55 ed. P.T.S)).

3) °bhāpra° MS; Tib. མི་སྒྲུབ་པའི་སྒྲུབ་པ་དུས་

4) The two following extracts occur also in Bodhic. ṭikā IX. pp. 324-5.

5) kāyasmṛ B-ṭ. (but see p. 401 note).

6) So MS.; pārśvakā (?) B-ṭ.; cf. Poussin's note 7. The Tib. translates pārśva-pārśvakā རྩེབ་ཁྱིམ་སྒྲུབ་པ་ | སྒྲུབ་པ་ (143 a 4): 'riḥ and scapula'; but in the Buddh.

नानाज्ञोशंसंकल्पविकल्पशतसकृन्नाणामावाप्तभूतो⁽¹⁾ । बहूनि चात्र द्रव्याणि समवक्षिता-
नि । यदुत⁽²⁾ । केशरमेनखदन्तास्थिचर्मपिशितवपान्नायुमेदोवशालतोकायकन्मूत्रपुरीषा-
माशयरुधिरखेटपित्तपूयसिङ्गाणकमस्तकलुङ्गानि । एवम्बहुद्रव्यसमूहः । तत्कोऽत्र का-
यः । तस्य प्रत्यवेत्तमाणस्यैवं भवति । आकाशसमो ऽयं कायः । स आकाशवत् काये स्मृ-
तिमुपस्थापयति । सर्वमेतदाकाशमिति पश्यति । तस्य कायपरिज्ञानहेतोर्न भूयः क्वचि- 5
तस्मृतिः प्रसरति । न विसरति । न प्रतिसरतीति ॥

पुनरुक्तं । अयं कायो न पूर्वात्तादागतो । न परात्ते संक्रातो न पूर्वात्तापरात्तावस्थितो
ऽन्यत्रासद्वि[104 a]पर्याप्तसंभूतः कारकवेदकार्क्षितो नाद्यत्तमध्ये प्रतिष्ठितमूलः । अस्वा-
मिकः⁽³⁾ अममः । अपरिपक्वः⁽³⁾ आगत्युक्तैर्व्यवहृर्यव्यवहृत्यते काय इति देह इति भोग
इति आश्रय इति शरीरमिति कुणप इति आयतनमिति । असारको ऽयं कायो मातापि- 10
तृशोणितशुक्रसंभूतो ऽशुचिपूतिदुर्गन्धस्वभावो रागद्वेषमोहभयविषादतस्काराकुलो नित्यं
शतनपतनभेदनविकिर्णाविधन्सनधर्मा । नानाव्याधिशतसकृन्नीत इति ॥

आर्यरूत्रचूडे ऽप्याह । घनित्यो वतायं कायो ऽचिरस्थितिको मरणपर्यवसान इति
ज्ञात्वा न कायहेतोर्विषमया जीवति । सारं चैवाद्ते । स त्रीणि साराण्याद्ते । कतमानि

Trigl. f. 33 b *pārçvikaḥ* (in) is rendered རྩེལ་མ་ 'rib'. *pārçvakū* as a fem. though irreg. in form is supported by the Pali *phāsukā*. But taking into account the similarity of *çva* and *çu* in MSS., *pārçukā* seems to me a probable reading, though Senart (Mhv. II. 520) appears to object to the byform *pārçukā* which is better attested.

1) *āvāso* B-ṭ.

2) This list differs somewhat from the similar series at 209. 8 supra. It begins and ends like the Pali list there cited, and like it consists of 32 numbers.

3) . . . 3) cf. 225. 4. supra.

4) *vikarana* MS.; but cf. Tib. ལྷམ་པར་ཤོར་པ་ (143. b. 5), and Divyāv. 180. 23 and 281. 30 where the compound is closely similar.

5) So MS. Read *riṣhamatayā* (cf. Divy. 384. 19)? Tib. མི་མ་མུན་པའི་འཚོ་མི་ལྟུན་ 'does not lead a life of inharmomiousness'.

- त्रीणि । कायसारं भोगसारं ज्ञोवितसारं च । सो ऽनित्यः काय इति सर्वसत्त्वानां दासव-
 शिष्यत्वमभ्युपगम्य किङ्करणीयतये उत्सुको भवति । अनित्यः काय इति सर्वकाय दोष-
 वङ्कशाद्यकुक्ष्णां न करोति । अनित्यः काय इति ज्ञोवितेनाश्वासप्राप्तो जीवितहेतोर्पि
 पापं कर्म न करोति । अनित्यः काय इति भोगेषु तृष्णाध्यवसानं न करोति । सर्वस्वप-
 5 रित्यागीव भवतीति ॥ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्वः काये कायानुदर्शनस्मृत्युपस्थानं⁽²⁾ भा-
 वयन् सर्वसत्त्वकायास्तत्र स्वकाय उपनिबध्नाति । एवं चास्य भवति । सर्वसत्त्वकाया मया
 बुद्धकायप्रतिष्ठानप्रतिष्ठिताः कर्तव्याः । यथा च तथागतकाये नाश्रयस्⁽³⁾ तथा स्वकायधर्म-
 तां प्रत्यवेक्षते । सो नाश्रयधर्मताकुशलः सर्वसत्त्वकायानपि तल्लक्षणानेव प्रज्ञानाती-
 त्यादि ॥
- 10 चोर्दत्तपरिपृच्छायामप्युक्तम् । यदुतायं कायो ऽनुपूर्वसमुदागतो ऽनुपूर्वविनाशो पर-
 माणुसंचयः शुषिर उन्नामावनामौ नवत्रणमुखरोगकूपप्लावो वल्मीकवदसोविषनिवासः ।
 यज्ञातशत्रुः । मर्कटवन्मित्रद्राक्षा । कुमत्रवादसंवादानात्मकः । पानापणउवत्प्रकृतंडव-
 लः । उदकबुद्बुदवदुत्पन्नभ्रमविलीनः ।⁽⁷⁾ मरोचिवद्विप्रलम्भात्मकः । कदलीवन्निभुज्यमाना-
 सारकः ।⁽⁴⁾ मायावदञ्चनात्मकः । राजवदज्ञाबहुलः । शत्रुवदवतारप्रेक्षी । चोरवद्विच्यस-
 15 नीयः ।⁽⁵⁾ वध्यघातकवदननुवोतः । यमित्रवद्विषैषी । वधकवत् [104 b] प्रज्ञाज्ञोवितात्त-

1) Senart, Mhv. i. 450.

2) ལུས་ཀྱི་རྩི་སྤྱོད་པ་ *anudarçana* (with *falsa lect.* °nā) is added in marg.

3) *kāyo* MS.

4) Cf. 34. 16 supra.

5) Cf. the *navadrāro mahāvāno* of the verse cited in Mil. 74. 16; *navadvāra* of the body is pre-Buddhistic.

6) The Tib. appears to have read °*çatror markata*°.

7) . . . 7) These two similes occur together at Dhammap. st. 170; cf. Bud-
 dhaghosa ad loc. (Fausb. p. 336).

8) *manushye kudalīstambhaniḥsāre . . jalabudbudasannibhe* Yājñ. III. 8.

9) Read probably *anunītaḥ* Tib. རྩི་སྤྱོད་པ་མེད་པ་ 'quite void of love'
 (144 b 7).

रायकरः 'शून्यग्रामवदात्मविरहितः' कुलालभाण्डवद्देदनपर्यन्तः 'मूतोऽविज्ञानाशुचिपरिपूर्णः' मेदकस्थालीवदशुचिमावी ॥ पे ॥ ब्रणवद्वृत्तासक्तिष्णुः 'शतयवतुर्नात्मकः' जीर्णगृहवत्प्रतिसंस्कारधार्यः । जीर्णयानपात्रवत्प्रतिसंस्कारवाह्यः । घामकुम्भवद्यत्नानुपात्यः ॥ पे ॥ नदीतटवृत्तवच्चलाचलः 'महानदीस्रोतोऽन्मरणसमुद्रपर्यवसानः' घागत्तु-
कागारवृत्तसर्वदुष्खनिवासः 'अनाश्रयालावदपरिगृहीतः' चारकपालवदुत्कोचसाध्यः ॥ 5
पे ॥ बालदार्कवत्सततपरिपात्यः ॥

पुनराह ।

एवंविधं कायमचौत्तराशिं 'द्वयाभिमानो बहु मन्यते यः ।

प्रज्ञायमानः स हि बालबुद्धिः विष्ठाघटं⁽⁴⁾ याति वक्त्विचेताः ॥

पूयप्रकारं वक्तेऽस्य नासा 'वक्त्रं कुगन्धं वक्ते सदा च ।

10

चिक्कास्तथादणोः क्रिमिवच्च जतोः 'कस्तत्र रागो बहुमानता वा ॥

अङ्गारमादाय यथा हि बालो 'घृष्येदयं यास्यति शुक्लभावम् ।

याति तयं नैव तु शुक्लभावं बालस्य बुद्धिर्वितथाभिमाना ॥

एवं हि यः चौत्तमतिर्मनुष्यः चौत्तं कारिष्येऽकृमिदं शरीरम् ।

सूहृतिर्तत् तीर्थशताभिषिक्तं याति तयं मृत्युवशादचौत्तम्⁽⁶⁾ ॥

15

1) See p. 210, note 3.

2) Cf. S. Paul's *σκόλοψ τῆς σαρκὸς ἔντα . . . σκολαφίδης* 2 Cor. xii. 7.

3) The Kāçikā on Pāṇ. II. 4. 24 cites without explanation the forms *anāthasabdhā* and *anāthakutī*, which would seem to be analogous.

4) *jāti* MS.; but Tib. (144. b. 5) འཇོ

5) Cf. B² and Apte s. v. *cikṣāṇa*. चिपका occurs in Marathi in the sense of the 'gum' of the eyes; and the Chinese version of the sūtrā (as Mr. Watters tells me) speaks of 'bleared eyes' in this passage.

6) The original sūtra, as Mr. Watters informs me from an examination of the Chinese version, passes at this point into prose, and gives a list of 44 ways of regarding the body.

तथा प्रभङ्गुरः⁽¹⁾ । प्रसन्नबोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेतितव्यो नव व्रणमुखीवत् । आ-
वासो बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेतितव्यः । अशोतिक्रिमिकुलसकृन्नाणाम् ॥ पे ॥⁽²⁾ परभोजनो
बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेतितव्यः । वृक्षप्रगालश्चपिशिताशिना । यत्क्षेपमो बोधिसत्त्वेन
कायः प्रत्यवेतितव्यः । अस्त्रिभ्रान्त्युपसंघातविनिबद्धः । अस्वाधीनो बोधिसत्त्वेन कायः
५ प्रत्यवेतितव्यः अन्नपानसंभूत⁽³⁾ इति विस्तरः ॥

तत्रैव ज्ञेयं । वेदना स्मृत्युपस्थानं तु यथा तात्रदार्परत्नचूडसूत्रे⁽⁴⁾ । इह कुलपुत्र बोधि-
सत्त्वो वेदनासु वेदानुपपन्ननास्मृत्युपस्थानं भावयन् वेदितमुखाश्रितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूणां
प्रतिलभते । एवं च प्रतिमंशितं⁽⁵⁾ । तत्सुखं यत्र वेदितं नास्ति स सर्वसत्त्ववेदितप्रकाणाय
वेदनासु वेदनास्मृत्युपस्थानं भावयति । वेदितनिरोधाय च सत्त्वानां संनारं संनच्छति ।
10 आत्मना च वेदि⁽⁶⁾ तनिरोधं नार्ययति । स यां कांचिद्वेदनां वेदयते तां सर्वां मक्काकरू-
णापरिगृहीतां वेदयते । स यदा सुखां वेदनां वेदयते तदा रागचरितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूणां
प्रतिलभते आत्मनश्च रागानुशयं प्रतिज्ञकति । यदा दुष्खां वेदनां वेदयते तदा द्वेषचरितेषु
सत्त्वेषु मक्काकरूणां प्रतिलभते आत्मनश्च दोषानुशयं प्रज्ञकति । यदा दुष्खासुखां वेदनां
मोक्षचरितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूणां प्रतिलभते । आत्मनश्च मोक्षानुशयं प्रज्ञकति । स सुखायां
15 वेदनायां नानुनोपते । अनुपसमुद्घातं चाज्ञयति⁽⁷⁾ । दुष्खायां वेदनायां न प्रतिक्रियते प्रति-

1) This form is cited by B. & R. from [M.-] Vyutp. In Mhv. III. 338. 1 Senart prefers (cf. contra varr. lectt., p. 337 ad fin.) the form *prabhaṅgūna* comparing Pali *pabbhaṅgūna* (also °ṅgu).

2) This indicates the passing over of fourteen similitudes (nos. 16-28) in the original list.

3) This similitude, which recalls the famous «man ist was man isst» is no. 32 only in the full list.

4) With this extract compare and contrast (in respect of Mahāyāna-teaching) M. Satipp. a. § 17 = Majjh. i. 59.

5) For the *parasmaip.* v. Mhv. II. 314. 16.

6) *सङ्गच्छति*, cf. Wassiljev p. 241 (265) n. 2 'propensity', as in Pali.

7) 'Removal' as in Pali, M. Vyutp. 82. 6.

8) °*urpyayati* MS., a sec. m.

धसमुद्घातं चार्जयति । अदुष्खासुखायां वेदनायां नाविद्यागतो भवति । अविद्यासमुद्घातं चार्जयति । स यां काश्चिद्वेदनां वेति सर्वा तामनित्यवेदितो वेति । सर्वा तां दुष्खवेदितो वेति । अनात्मवेदितो वेति । स सुखायां वेदनायामनित्यवेदितो भवति । दुष्खायां वेदनायां श्रत्यवेदितो भवति । अदुष्खासुखायां वेदनायां शास्त्रवेदितो भवति । इति हि यत्सुखं तदनित्यं यदुष्खं सुखमेव तत् । यददुष्खासुखं तदनात्मकमित्याह ॥

5

आर्याप्तयमतिमूत्रेऽप्युक्तं । दुष्खया वेदनया स्पृष्टः सर्वपापात्तपोपपन्नेषु सवेषु मङ्गा-
करुणामुत्पादयति ॥ पे ॥ अपि तु खलु पुनरभिनिवेशो वेदना परिग्रहो वेदनोपादानं
वेदनोपलम्भो वेदना विपर्यासो वेदना विकल्पो वेदनेत्यादि ॥

धर्मसंगीतिमूत्रेऽप्युक्तं ॥

⁽¹⁾ वेदनानुभवः प्रोक्तः । केनासावनुभूयते ।

10

वेदको वेदनादन्तः पृथग्भूतो न विद्यते ॥

एवं स्मृतिरूपस्थेया वेदनायां विचक्षणैः ।

यथा बोधिस्तथा क्षेपा शान्ता शुद्धा प्रभास्वरा ॥

एतत्समासतो वेदनास्मृत्युपस्थानम् ॥

चित्तस्मृत्युपस्थानं तु यथार्थरत्नकूटे ⁽⁶⁾ । स एवं चित्तं परिगेष्यते । कतरत्तु चित्तं । 15
रय्यति वा दुष्यति वा मुच्यति वा । किमतीतमनागतं प्रत्युत्पन्नं वेति । तत्र यदतीतं

1) *aryayati* MS.; see below.

2) This clause is also quoted in *Bodhic. - ṭīkā* (IX.) 336 a.

3) Cf. *Bodhic. - ṭ.*, *ibid.*

4) *vedanā vedyā* Bṭ.; but our reading is supported by the Tib. (145 b. — 146). For *vedanād* (masc. or neutr.) comp. *Mhv.* III. 448. 18 (var. lect.) and the Pali *vedanam*.

5) *svabhāvataḥ* Bṭ.; but Tib. འོད་གསལ་.

6) This extract is quoted in *Bodhic. ṭīkā* 338. s sqq. with the introductory phrase *Āryaratnakūṭādiśv abhiliṭam*, as if to mark a quotation from a sūtra of the *Ratnakūṭa*-class, possibly the *Ratnacūṭa*. See p. 235 note 1 below.

7) *gavesh* Bṭ.

8) *cittaṃ sarāgaṃ . . . sadosaṃ . . . samohau*. *M. Satipp.s.* § 18, *Majjh. i.* 59 ad fin.

तत्क्षीणं । यदनागतं तदसंप्राप्तं । प्रत्युत्पन्नस्य स्थितिर्नास्ति । चित्तं हि काश्यप नाध्या-
 त्मं न बद्धिर्धा नोभयमन्तरेणोपलभ्यते । चित्तं हि काश्यपाद्वर्षमे⁽¹⁾निदर्शनमप्रतिघमविज्ञप्ति-
 कमप्रतिष्ठम⁽¹⁾[105 b]निकेतं । चित्तं हि काश्यप सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यति न द्रव्यति
 यत्सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यति न द्रव्यति । कीदृशस्तस्य प्रचारो द्रष्टव्यः । अन्यत्र चित्त-
 5 ध्यातितया संज्ञया धर्माः प्रवर्तन्ते । चित्तं हि काश्यप मायासदृशमभूतपरिकल्पनया⁽²⁾ वि-
 विधामुपपत्तिं परिगृह्णाति ॥ पे ॥ चित्तं हि काश्यप नदीलोतःसदृशमनवस्थितमुत्पन्नभ-
 ग्रविलीनं । चित्तं हि काश्यप दीपाच्चिःसदृशं हेतुप्रत्ययतया प्रवर्तते । चित्तं हि काश्यप
 विद्युत्सदृशं तणभङ्गानवस्थितम् । चित्तं हि काश्यपाकाशसदृशमागस्तुकेः क्लेशैरुपक्लि-
 श्यते । पे ॥ चित्तं हि काश्यप पापमित्रसदृशं सर्वदुष्खसंजननतया । पे । चित्तं हि काश्यप
 10 मत्स्यबडिशसदृशं दुष्खे सुखसंज्ञया । तथा नीलमत्तिकासदृशमशुचौ शुचिसंज्ञया । चित्तं
 हि काश्यप प्रत्यर्थिकसदृशं विविधकारणाकरणतया । चित्तं हि श्रोत्रोत्तरपक्षसदृशं
 सदा चिवरगवेषणातया । एवं चोरसदृशं सर्वकुशलमूलमुषणातया । चित्तं हि काश्यप
 द्वपारामं पतङ्गनेत्रसदृशम् । चित्तं हि काश्यप शब्दारामं संग्रामभेरोसदृशं । चित्तं हि
 काश्यप गन्धारामं वराह इवाशुचिमध्ये । चित्तं हि काश्यप रमारामं रथावशेषभोक्तृ
 15 चेटोसदृशं । चित्तं हि काश्यप स्पर्शारामं मत्तिकेव तैलपात्रे । चित्तं हि काश्यप परिगवे-
 प्यमाणं न लभ्यते । यन्न लभ्यते तन्नोपलभ्यते । यन्नोपलभ्यते तन्नैवातीतं नानागतं न
 प्रत्युत्पन्नं । यन्नैवातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नं तत् त्र्यध्वसमतिक्रांतं । यद्यध्वसमतिक्रांतं
 तन्नैवास्ति न नास्तीत्यादि ॥

1) . . . 1) M. Vyutp. § 101. 51-53. 76.

2) °panatayā B†.

3) རྩེ་བྱ་ (re-)birth, as in Pali.

4) cf. Jñānaçrī ap. Sarvadarç. p. 15 (tr. 'Cowell p. 20).

5) kṛṣṇopakṛṣṇair upalipyate B†.

6) རྩེ་བྱ་ (146. b. 4) Pali paçattthika 'enemy'.

7) cf. Mhv. I. 253 1-8.

8) See also the somewhat abbreviated quotation in Madhy-vr. 11. 17.

अर्थरत्नचूडसूत्रेऽप्याह । स⁽¹⁾ चित्तं परिगवेषमाणो नाध्यात्मं चित्तं समनुपश्यति । न ब-
 र्हिधा चित्तं समनुपश्यति । न स्कन्धेषु चित्तं समनुपश्यति । न धातुषु चित्तं समनुपश्य-
 ति । नायतनेषु चित्तं समनुपश्यति । स चित्तमसमनुपश्यंश्चित्तधारां पर्येषते । कुतः चित्त-
 स्योत्पत्तिरिति । तस्यैवं भवति आलम्बने सति चित्तमुत्पद्यते । तत्किमन्यदालम्बनम्⁽³⁾ ।
 अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । यदि तावदन्यदालम्बनमन्यच्चित्तं । तद्वि⁽⁴⁾चित्तता भविष्य- 5
 ति । अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । तत्कथं चित्तं चित्तं समनुपश्यति । न हि चित्तं चित्तं
 समनुपश्यति । तद्यथा न तपैवासिधारया [106a] सैवासिधारा शक्यते हेतुम् । न तेनैवा-
 ङ्गुल्यप्रेण तदेवाङ्गुल्यग्रं स्पर्शुं शक्यते । नैव चित्तेन तदेव चित्तं शक्यते ङ्गुलम् ॥ पे ॥ पुन-
 रपरं कुलपुत्र पटुपटुतप्रदुतानवस्थितप्रचारस्य वानरमारुतसदृशस्य । पे⁽⁵⁾ । दूरंगमचा-
 रिणी ऽशरीरस्य लघुपरिवर्तिनो विषयलोलस्य षडायतनगोचरस्यापरापरसंप्रयुक्तस्य 10
 चित्तस्यावस्थानामेकाग्रता ऽशरणमविशरणं शमथैकाग्रता ऽवित्तेय इयमुच्यते चित्तस्य स्मृ-
 तिरिति ॥

1) This passage is quoted in Bodhic. ṭika p. 261, where the °ratnabhūta° of La V.-Poussin's transcript (v. note 3) should probably be corrected to °cūḍā°. Though similar in style, as we see from the foregoing extract, the Ratnakūṭa and Ratnacūḍa are distinct works, and the latter is doubtless the same as the Ratnacūḍa paripreṣhā (cf. Abhidh -kośa ap. Poussin l. c.), though here called by the Tib. མོ་རྩོ་ not འུ་རྩོ་. It should however be noted that Ratnakūṭa is not only the name of one or more sūtras, but also of the division or class of sūtras to which the Ratnacūḍa belongs (K. F. 212—14, 218; Nanjio 23, 23(47)).

2) svac° Bṭ.

3) As to the spelling of this difficult word I have decided, since our text is composed of elements varying in their origin, to follow the MS. in each passage. The Tib. equivalent is unvarying, viz. རྩོ་མོ་ལྷོ་. The MSS. of the Mhv. give little help; see esp. I. 120. 10 and II. 260. 15 with the notes thereon. For the reading compare Tathāgata-guhyā-sūtra ap. Madhy.-vr. pp. 128-9. At p. 129. 22 of that text read apparently: *evam evāmbanataḥ cittam jvalati 'anāmbanataḥ samvartati*.

4) tadvi° MS.; but cf. Bṭ. and Tib (147. a. 6).

5) The Tib. (147. b. 1) preserves two further similes: of a river-current and of an oil-lamp.

6) So MS.; but Tib. མོ་འཕྲོ་ལྷོ་ | རྩོ་མོ་འཕྲོ་ལྷོ་, as if from सर्पण. Cf. infra निःसर्प° 236. 7.

आर्थाक्षयमतिमूत्रेऽप्युक्तं । विठपनायां मया योगः करणीयः⁽¹⁾ । इयं च चित्तधर्मता न
विकृतव्या । तत्र कतमा चित्तधर्मता । कतमा विठपना । मायोपमं चित्तमियमुच्यते वि-
तधर्मता । यत्पुनः सर्वस्वं परित्यज्य सर्वबुद्धक्षेत्रपरिशुद्धये परिणामय[त]तीत्यमुच्यते वि-
ठपनेत्यादि ॥

5 धर्मस्मृत्युपस्थाने तु ॥

यथा तावद्द्राक्⁽²⁾ । धर्मे धर्मानुदर्शो⁽³⁾ विकृन्बोधिसत्त्वो न कश्चिद्धर्मं समुपपश्यति ।
यतो न बुद्धधर्मा यतो न बोधिः । यतो न मार्गो । यतो न निःसरणं । स सर्वधर्मानिःसर-
णमिति विदित्वा ऽनावरणं⁽⁴⁾ नाम मक्काकरूणासमाधिं समापद्यते⁽⁵⁾ । स सर्वधर्मेषु सर्वक्लेशेषु
च कृत्रिमसंज्ञां प्रतिलभते । निःक्लेशा एते धर्मा । नैते सक्लेशाः । तत्कस्य क्लेशोः । तथा
10 क्लेते नीनार्थे समवसरन्ति । नास्ति क्लेशानां संचयो । न राशीभावः । न रागभावो न द्वेष-
भावो न मोक्षभावः । एषामेव क्लेशानामवबोधाद्बोधिः । यत्स्वभावाद्य क्लेशास्तत्स्वभावा
बोधिर्दित्येवं स्मृतिमुपस्थापयतीति ॥

आर्परत्नबूडे ऽप्युक्तम् । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य धर्मे धर्मानुपपश्याना स्मृत्युपस्थानेन
विकृत्त एवं भवति । धर्मा एवोत्पद्यमाना उत्पद्यन्ते । धर्मा एव निरुध्यमाना निरु-
15 द्यन्ते ॥ न पुनरत्र कश्चिदात्मभावे सत्त्वो वा जीवो वा अन्तुर्वा पोषो वा पुरुषो वा पुद्गलो
वा मनुजो वा यो ज्ञायते वा ज्ञीर्यते वा च्यवते वोत्पद्यते वा । एषा धर्माणां धर्मता । यदि
समुदानीयते । समुदागच्छन्ति । अथ न समुदानीयते न समुदागच्छन्ति । यादृशाः समुदानी-

1) *nāyam* MS.

2) For *atraya*; i. e. in the same sūtra देतेरत्यस . The same passage is quo-
ted in Bodhic. *ṭikā* (IX.) 339. 3-11.

3) *ānupacyi* Bṭ.

4) om. Bṭ.

5) *pratilabhate* Bṭ.

6) This form occurs in the similar enumeration at M. Vyutp. § 207.

यत्ते तादृशाः समुदागाच्छक्ति कुशला वा ऽकुशला वा [106 b] अनिङ्ग्या वा । नास्ति धर्मा-
णां समुदानेता । न चाहेतुकानां धर्माणां काचिदुत्पत्तिरित्यादि ॥

तत्रैवाह । स कियद्गम्भीरानपि धर्मान्प्रत्यवेत्तमाणस्तं सर्वज्ञताबोधिवित्तानुस्मृतिं
न विव्रकृति ॥

अर्थललितविस्तरसूत्रेऽप्युक्तम् ।

5

संस्कारं अनित्यं घट्णुवा घामकुम्भोपमभेदनात्मकाः ।

परकेलिकयाचितोपमाः पांशुनगरोपमता च कालिका ॥

संस्कारं प्रलोपं धर्मिमे वर्षकालि चलितं विलेपनं ।

नदिकूलं इवा सवालुकं प्रत्ययाधीनं स्वभावदुर्बलाः ॥

संस्कारं प्रदोषं अर्चिवत् तिप्रउत्पत्तिं निरोधधर्मकाः ।

10

अनवस्थितमारुतोपमाः फेनपिण्डावदसारदुर्बलाः ॥

1) I preserve the *ā* of the MS. (cf. *āningya*) though in Mhv. *āniṅja* and *āniṅja* occur as adj.

2) This extract has been collated with two Cambridge MSS., Add. 2195 (the oldest MS. known, called C) fol. 86. b. and Add. 2194 (D.) f. 83. c. It has also been compared with Foucaux's text (p. 158) and translation (p. 172), with the printed text (P.) p. 209. a and with the extracts in the Bodhic. - *ṭikā* (Bṭ) 341.

3) Metre: Vaitāliya with the first syllable of the second *pāda* regarded as common (*āmākūmbh°*, *sārvāsāmsk°*).

4) So C. P. *keraka* A. Tib. (148. b. 7) with which Foucaux's text agrees) *ཅེས*. Possibly the meaning is 'trick' or 'charm'; 'la fortune empruntée à un autre' Foucaux.

5) i. e. *dharm' ime*; cf. p. 47, n. 4.

6) *lepane* A. After the caesura ---- for the more usual ----. *kālī tāṇca lepanām* C.

7) So all the MSS.

8) Compare Bodhic. *ṭikā* 341. 15 sqq. (cf. p. 402).

9) Scan *phēna*. The reading *phalapiṇḍa* in Mdhv. - vr. 205. 3, 10 cited by Poussin p. 402 is erroneous; cf. M. - Vyutp. p. 43, n. 2. A similar corruption (*phana°*) is found also in C.

संस्कार निरीक शून्यकाः कदलीस्कन्धसमा निरीततः⁽¹⁾ ।

मायोपम चित्तमोहना बालोह्लापनरिक्तमुष्टिवत् ॥

हेतूभि च प्रत्ययेभि वा सर्व संस्कारगतं प्रवर्तते ।

अन्योन्यप्रतीत्यहेतुतः तदिदं बालजनो न बुध्यते ॥

5 यथ मुञ्ज प्रतीत्य बल्बजं रज्जु व्यापामबलेन वर्तितम् ।

घटियस्त्र सचक्र वर्तते तेष्वेकैकशु नास्ति वर्तना ॥

तथ सर्वभाङ्गवर्तनो अन्योन्योपचयेन निःश्रिता ।

एकैकशु तेष वर्तनी पूर्वापरगततो नोपलभ्यते ॥

बीजस्य सतो यथाङ्कुरो न च यो बीजं स चैव अङ्कुरो⁽¹²⁾ ।

10 न च अन्य ततो न चैव तत्⁽¹³⁾ । एवमनुच्छेद अशाश्वत धर्मता ॥

1) So A. *a sec. manu*, a reading greatly preferable to that of Rāj. Mitra w(ith wh. C. agrees), or of Poussin, as it corresponds with the Tib. འཇམ་མེད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་
«quand on l'examine».

2) See Poussin p. 341, n. 12. C.'s reading -*uktā* (for *riktā* or *ṛiktā*) explains the origin of *ulkā* in P.

3) So rightly (for metre) C.; for lengthened *u* (in finals, however) compare p. 216, n. 8 above.

4) So A; for var. lectt. cf. B†. C. with P.

5) All the MSS. have °*nī* (°*ini* C B†), here and below, as contrasted with °*nā* above; cf. contra Poussin, p. 342, n. 2.

6) *anyamanyopa* C. P. Poussin's correction *te °ppacaya* is not supported by the Tib., wh. has འཇམ་མེད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་.

7) So A C.; cf. Poussin p. 342, n. 1. *teshu* P D.

8) --- for --- (normally ---; see above); scan *tatō* or read *tata* with C.; °*rāntanta* D. °*rāntam* P.

9) The two following stanzas and also the three (239. 6-10) *caḥṣuḥ ca°* are marked for omission (but not obliterated) in the MS. (A.), and are accordingly omitted in the transcript. Possibly their exclusion was due to some reader of the Bodh. ṭīkā, where (with many others) they are omitted. Their omission is however not sanctioned by our Tib. version (148. b. 5), which agrees throughout with Foucaux's Tib. text of the Lal.-v. As to an omission in the Tib., see below, p. 240.

10) *sati syāt* marg.

11) *so vijasya* A.

12) *samkrāmas tu na cintyaḥ* marg.

13) All the texts of the Lal.-v. omit *anya*; and are otherwise corrupt. The

संस्कार षविंशप्रत्ययाः ते च संस्कार न सन्ति तत्ततः ।

संस्कार षविंश चैव हि शून्य एते प्रकृती⁽²⁾ निरीकृताः ॥

मुद्रात्प्रतिमुद्र दृश्यते मुद्रसंक्रान्ति न चोपलभ्यते ।

न च तत्र न चैव सान्यतो एवं संस्कारानुच्छेदशाश्वताः ॥

चतुश्च प्रतीत्य⁽⁵⁾ द्वयतः⁽⁶⁾ चतु विज्ञानमिकोपज्ञायते ।

5

न च चतुषि द्वयनिश्चितं द्वयसंक्रान्ति न चैव चतुषि ॥

नैरात्म्यशुभाश्रय धर्मिमे ते पुनरात्मेति शुभाश्रय कल्पिताः ।

विपरितमसद्विकल्पितं चतुर्विज्ञान ततोपज्ञायते ॥

विज्ञान निरोधसंभवं विज्ञ उत्पादव्ययं विपश्यति ।

अकक्षि⁽¹¹⁾ गतमनागतं शून्य मायोपमं⁽¹²⁾ योगि पश्यति ॥

10

above reading of A. is fully confirmed by the sense, and by the Tib. texts, which have: དེ་ལས་གཞན་མེད་དེ་ཡང་མ་ཡིན་ནེ. In the second pāda scan *evam* (---- for --).)

1) *tē*; *te saṃskā*° C. D. P.

2) So C.; cett. (contra metrum) °tr.

3) So A., Bṭ. (342.4) and Tib.; all the Lal.-v. texts are corrupt.

4) The reading of Bṭ. *eva(m) saṃskāra u(c)cheda ṣṣatāḥ* is metrical justifiable, but is unsupported by the Tib., which implies *anucch*° and *a-ṣṣatv*°. If the above reading be accepted, we must read and scan: *ēvā(m) saṃskār' ānū(c)ched' āṣṣatv*°. The reading of C. D. °*saṃskārānu*° becomes thus the unmetrical correction of a scribe who did not understand the Pali-Prakritic elision.

5) *pratirūpataḥ sadā* A.

6) *cakshur* MSS.

7) i. e. *nairātmya-aṣubhāṣ ca* (cf. Tib.) *dharmā ime. dharmi ye* C. D. P.

8) Scan *tē* (---- for --). For this reading (confirmed by Tib.), C. D. P. have *na punar*°.

9) *na vijñāna virodh*° A.

10) *vijñānotpāda*° C. A.

11) *akhaṅgatam* A.

12) So A., with Tib.; C. D. P. have the corruption *yo vip*°.

अरणिं⁽¹⁾ यथ [107 a] चोत्तरारणिं कस्तव्यायामत्रयेभि संगतिं⁽¹⁾

इति प्रत्ययतो ऽयि जायते जातु कृतकार्यं लघू निरूध्यते ॥

अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुत यमागतु कुत्र पाति वा ।

विदिशो दिशि सर्व मार्गतो न⁽⁴⁾ गतिर्नाप्यगतिश्च लभ्यते ॥

5 स्कन्धायतनानि धातवः तृष्ण धविद्या इति कर्मप्रत्ययाः ।

सामयि तु सत्वसूचना सा च⁽⁶⁾ परमार्थतु नोपलभ्यते⁽⁷⁾ ॥

कण्ठोष्ठ प्रतीत्य तालुकं त्रिहू परिवर्ति⁽⁸⁾र्वर्ति अन्तरा ।

न च कण्ठगता न तालुकैः अन्तरै⁽⁹⁾कै तु नोपलभ्यते ॥

सामग्रिप्रतीत्यतश्च सा वाचमनबुद्धिवशेन निश्चारी ।

10 मनवाच अदृश्यद्विपिणी बाह्यतोऽभ्यन्तरि नोपलभ्यते ॥

उत्पादव्ययं विपश्यतो वाचरूतघोषस्वरस्य पण्डिताः ।

तणिकां वशि⁽¹⁰⁾कां तदोदृशो⁽¹¹⁾ सर्ववाचः प्रतिश्रुतकोपमाः ॥

1) ... 1) Accusatives governed by *paśyati* in last stanza; unless *pratīyato* is to be understood as equivalent to *pratītya* in the similar passage below (l. 7).

2) *laghu* C. P.; °*ghur* B ‡, corrected by Poussin to °*ghum*. Cf. 216, n. 8.

3) *yam* for *ayam*; Tib. (both versions) འདྲེ་ཅི་ Poussin's *yo* = *vāyu* seems far-fetched.

4) So A.; *nāgati nāsya gatiḥ ca* C.P B ‡ The Tib. must have had some reading *nāgatir* (translated as if *na āgatir*) *nāpi gati*°.

5) *avidyā ti* Poussin, for metre; but *trishṇā āvi*° (----) is not more irregular for --- than ---- noted above. With *vidy*° compare *ādv*° at 195. 16.

6) Poussin, omits this word for metre; but see last note.

7) At this point ends chapter XIII in our Tib. version; and also the citation from Lal.-v. in B ‡.

8) *avartti* (omitted in defiance of metre by C. P.) apparently stands for *āvar-tate*. Foucaux: ལྷོ་ 'nait'.

9) °*kas tu* MSS. P.

10) B ‡ quotes the meaning 'empty' for this. Foucaux's Tib. translator appears to have read *kṣhaṇikā-rasikāṇi*.

11) *sarvārthāḥ ca* A.

यथ तस्मिन् प्रतीत्य दारु च कस्तव्यायामत्रयेभिः⁽¹⁾ संगतिम् ।
तुणवीणसुधोषकादिभिः शब्दो निश्चरते तदुद्भवः ॥
अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुतो ऽयमागतु कुत्र याति वा ।
विदिशो दिश सर्वमार्गतः शब्दमनागमनं न लभ्यते ॥
तथ केतुभिः प्रत्ययेभिः च सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते ।
योगी पुन भूतदर्शनात् शून्य संस्कार निरीकृ पश्यति ॥
स्कन्धापतनानि धातवः शून्यमध्यात्मिक शून्यबाह्यकाः ।
सत्तात्मविविक्तनालयाः⁽³⁾ धर्माकाशस्वभावलक्षणाः ॥
लोकनाथव्याकरणोऽप्युक्तम् ॥

शून्या अनामका धर्माः नाम किं परिपृच्छसि ।
शून्यता न क्वचिदेवा न नागा नापि राज्ञसाः ॥
मनुष्या वाग्मनुष्या वा सर्वे तु एष विद्यते ।
नाम्ना हि नामता शून्या नाम्नि नाम न विद्यते ॥
अनामकाः सर्वे धर्माः नाम्ना तु परिदीपिताः ॥
यो हि स्वभावो नामो वै न स दृष्टो न च श्रुतः ।
न चोत्पन्नो निरुद्धो वा कस्य नामकं पृच्छसि ॥
व्यवहारकृतं नाम प्रज्ञप्तिर्नामदर्शिता ।
रत्नचित्रो क्यं नाम्ना रत्नोत्तमपर इति ॥

॥ इति शिन्तासमुच्चये स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदत्रयोदशः ॥

1) °ntra C. P. °ntri A.

2) cf. note 21 supra.

3) *satvā viviktaṃ anālayāḥ* C. D. P; the Tib. (Foucaux, text 160. 13) implies a reading like ours, which must be understood: *sarv' ātmavivikt' anālayāḥ*.

4) This quotation is not reproduced in the Tib. version, in which the Chapter ends at the point above noted. The work now cited is apparently not known, unless it be identical with the original of K. F. p. 256, no. 3

XIV.

आत्मभावपरिप्रुद्धिः परिच्छेदश्चतुर्दशः ॥

उक्तानि स्मृत्युपस्थानानि । एवं योग्यचित्तो⁽¹⁾ दशमु दिनु शेष[107 b]स्य जगतो दुष्ख-
सागरोद्धरणाभिसंबोध्युपायो व्योमपर्यन्तत्रैकाल्यसर्वधर्मवशवर्तित्वपैव तु पुनः सर्वधर्म-
5 शून्यतामवतरेत् । एवं हि पुद्गलशून्यता सिद्धा भवति । ततश्च किञ्चमूलत्वात् क्लेशा न
समुदाचरन्ति ॥

यथोक्तमार्पतथागतगुह्यसूत्रे । तथैवापि नाम शान्तमते वृत्तस्य मूलकिञ्चस्य सर्वशा-
खा पत्रपलाशाः⁽⁴⁾ शुष्यन्ति । एवमेव शान्तमते सत्कायदृष्ट्युपशमात्सर्वक्लेशा उपशाम्य-
त्तिति ॥

10 शून्यताभावनानुशंसास्त्वपर्यन्ताः ॥

यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे⁽⁵⁾ ।

सो ऽसौ शित न ज्ञातु त्रशतो⁽⁶⁾ मुगतानां ।

सोऽसौ प्रूरु न ज्ञातु इस्त्रिणां वशमेती ।

1 ... 1) The Tib. (149.a.6) seems to imply a reading like *yogyacittatayā cūn-
yatām*, omitting the intervening and rather complicated phrase.

2) °mā.

3) This passage is also quoted in the Bodhic.-ṭīkā (IX.) 317. 21 and Mādhy-
vṛtti 129. 7.

4) So A. The word is both neuter (as in Skt.: cf. Bodhic.-ṭ., l. c., note 8)
and masc. in Pali.

5) Metre — — — — — | — — — || not identified, but corresponding with the first
pāda of Upasthitapracupita. As to the sūtra see Tūranātha, tr. Schiefner,
p. 156.

6) *sikshāsu* (?) marg. (gloss.).

7) Tib. བརྟོད་ 'reject'. qu. correct *trasyate*?

सो ऽसौ सासनि प्रीति विन्दते सुगतानां ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ नेह चिरेण भेष्य[ति] द्विपदेन्द्रः ।

सोऽसौ वैद्यभिषक्⁽¹⁾ भेष्यते मुखदाता ।

सोऽसौ उद्धरि शल्य सर्वशो दुःखितानां ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ तात्तिबलेन उद्धतो नरचन्द्रः ।

सोऽसौ लोष्टकदण्ड ताडितो न च कुप्यो ।

सोऽसौ क्षियति अङ्गमङ्गशो न च तुभ्यो⁽³⁾ ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

10

नासौ दुर्गतिषू पतिष्यती अनुव्यञ्जन ।

नित्यं लक्षणाधारि भेष्यती अभिद्वयः ।

पश्यो⁽⁵⁾ तस्य अभिज्ञ भाविता इमि नित्यं ।

पुरतः सो सुगतान स्थास्यती स च प्रूर ' इत्यादि ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽⁶⁾ । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन गृह्यमानेन बुद्धकायं निष्पार्थि- 15

1) So the MS. (which has been corrected here) against metre and sandhi. A short syllable such as *ca* has dropped out.

2) MS., as usual, *dushkh*°.

3) *kshubhī* or *kshuṣī* MS. The Tib., both here in and at the end of the previous line represents some form equivalent to *kshubhyati* — རྒྱུག་མེ་འགྱུར་.

4) i. e. *nityam anuvyañjana lakṣaṇadhārī* The Tib. has (149, b. 4) རྟོག་ཅིང་མེ་འགྱུར་ རྒྱུག་མེ་འགྱུར་ རྟོག་ཅིང་མེ་འགྱུར་ རྒྱུག་མེ་འགྱུར་ (= *nityam*)°.

5) མངོན་ 'conspicuous' (149, b. 5.). A derivative from *vyac* 'vyaktikaraṇe' (D h p.), a root not hitherto found uncompounded.

6) Compare the closely similar language of the extract from the *Mahatī Prajñāpāramitā*, f. 120a infra.

तुका मेन द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणान्यशीतिं चानुव्यञ्जनानि प्रतिलब्धुकामेन सर्वत्र ज्ञा-
 ती ज्ञातिस्मरता बोधिचित्ताविप्रणाशता बोधिसत्त्वचर्याभ्रं प्रमोषता प्रतिलब्धुकामेन
 सर्वपापमित्रपापसत्पापान् विवर्जयितुकामेन सर्वबुद्धबोधिसत्त्वकल्याणमित्राण्यारगयितु-
 कामेन सर्वमारमारकायिकदेवतानिर्जितुकामेन सर्वावरणीयानि शोधयितुकामेन सर्वध-
 5 र्मानावरणतां प्रतिलब्धुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिन्नितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिस-
 त्वेन महासत्त्वेन ये दशसु दिनु बुद्धा भगवत्तस्तिष्ठन्ति ते मे वर्षा भाषेर[108a]न्निति प्रज्ञा-
 पारमितायां शिन्नितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैकचित्तोत्पादेन पूर्व-
 स्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोयमान् लोकधातून् समतिक्रमितुकामेन । पे । एवं सर्वदिनु
 प्रज्ञापारमितायां शिन्नितव्यमित्याह्यति विस्तरः ॥

- 10 तत्र यथा निरात्मानश्च सर्वधर्माः । कर्मफलसंबन्धाविरोधश्च निःस्वभावता च यथा-
 दृष्टसर्वधर्माविरोधश्च । तथा पितृपुत्रसमागमे दर्शितम् । षड्धातुरयं मकाराज पुरुषः
 षट्स्पर्शायतनः । अष्टादशमनउपविचारः । षड्धातुरयं मकाराज पुरुष इति । न खलु पुन-
 रेत्युक्तं । किं वैतत्प्रतीत्योक्तं षडिमे मकाराज धातवः । कतमे षट् । तद्यथा पृथिवीधा-
 तुर्बुधातुस्तेजोधातुर्वायुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुश्च । इमे मकाराज षड् धातवः ॥ यावत्
 15 षडिमानि मकाराज स्पर्शायतनानि । कतमानि षट् । चतुः स्पर्शायतनं द्रवाणां दर्शनाय ।
 श्रोत्रं स्पर्शायतनं शब्दानां श्रवणाय । घ्राणं स्पर्शायतनं गन्धारामाघ्राणाय । जिह्वा स्पर्शा-
 यतनं रसानामास्वादनाय । कायस्पर्शायतनं स्प्रष्टव्यानां स्पर्शनाय । मनःस्पर्शायतनं धर्मा-
 णां विज्ञानाय । इमानि च मकाराज षट् स्पर्शायतनानि ॥ पे ॥ अष्टादशेमे मकाराज मनउप-
 विचाराः । कतमे ऽष्टादश । इह पुरुषश्चतुषा द्रवाणि दृष्ट्वा । सौमनस्यदौर्मनस्योपेतास्थानी-
 20 यान्युपविचरति । एवं श्रोत्रादिषु वाच्यं । तेन प्रत्येकमिन्द्रियषट्केन सौमनस्यादिद्रवाणां

1) cf. 30. n. 3 supra, also Senart, Mh̄v. III. 472. The Tib. has མེས་པོ་སྤྲུལ་པ་ 'to give pleasure to'.

2) This passage is cited in Bodhic.-tīkā ('B') 326 fn — 328.

3) . . . 3) The readings of B. are defective throughout these clauses.

भेदा⁽¹⁾द्वादश मनउपविचारा भवन्ति । पे । कतमश्च मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ।
 पत्किञ्चिदस्मिन्काये ऽध्यात्मं ककखट्वं⁽²⁾ खरगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । तस्यथा । केशा
 रोमाणि नखा दन्ता इत्यादि । अयमुच्यते ऽध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ॥ कतमश्च मकाराज्ञ
 बाह्यः पृथिवीधातुः । पत्किञ्चिद् बाह्यं ककखट्वं खरगतमनुपात्तमयमुच्यते बाह्यः पृथिवी-
 धातुः । तत्र मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुर्कल्पयमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्य- 5
 मानो न क्वचित्संनिचयं गच्छति । भवति मकाराज्ञ स समयो [108b] यत्स्त्री अध्यात्ममहं
 स्त्रीति कल्पयति । साध्यात्ममहं स्त्रीति कल्पयित्वा बर्हिर्धा पुरुषं पुरुष इति कल्प-
 यति । सा बर्हिर्धा पुरुषं पुरुष इति कल्पयित्वा संरक्ता सती बर्हिर्धा पुरुषेण सार्धं
 संयोगमाकाङ्क्षते । पुरुषो ऽप्यध्यात्मं पुरुषो ऽस्मीति कल्पयतीति पूर्ववत् । तयोः संयोगा-
 काङ्क्षया संयोगो भवति । संयोगप्रत्ययात्कललं ज्ञायते । तत्र मकाराज्ञ यश्च संकल्पो⁽³⁾ यश्च 10
 संकल्पयिता । उभयमेतन्न संविद्यते । स्त्रियां स्त्री न संविद्यते । पुरुषे पुरुषो न संवि-
 द्यते । इति ह्यसन्नसद्भूतः संकल्पो ज्ञातः । सो ऽपि संकल्पास्वभावेन न संविद्यते । यथा
 संकल्पस्तथा संयोगो ऽपि कललमपि स्वभावेन न संविद्यते । यश्च स्वभावतो न संविद्यते
 तत्कथं ककखट्वं जनयिष्यति । इति हि मकाराज्ञ संकल्पं ज्ञात्वा ककखट्वं वेदितव्यं
 [यथा]⁽⁴⁾ ककखट्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं⁽⁵⁾ न क्वचित्संनिचयं⁽⁵⁾ 15
 तीति । भवति मकाराज्ञ समयो यद्यं कायः श्मशानपर्यवसानो भवति । तस्य तत्ककखट्वं
 संल्लिख्यमानं निरुध्यमानं न पूर्वा दिशं गच्छति । न दक्षिणां । न पश्चिमां । नोत्तरां । नोर्ध्वं ।
 नाधो । न तु विदिशं गच्छति । एवं मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुर्द्रष्टव्यः । भवति मका-

1) supplied from B.

2) *khakkh*° Poussin, who compares the *kharatvaṃ* of Pañcakrama I. 61 and M. Vyutp. ci. 6. Cf. et. Mhv. I. 339.16 (where both *kakkhāṭatva* and *kharatva* occur), Divy. 518.2 (*khakkh*°) and Pali *kakkhāla* (Dh.-sūi § 648). In non-Buddhist Sanskrit the word appears to occur only in Harsha-c. (Thomas, JRAS. '99. p. 494).3) *yaç ca saṃkalpate* B.

4) omitted in A.

5) . . 5) This clause is omitted in B. and Tib.

राज्ञ स समयो यदाकाशीभूते लोकसंनिवेशे ब्राह्मं त्रिमानं संतिष्ठते मकारान्नमयं । तन्महा-
 राजं कक्खटत्तमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । चक्रवाडमहाचक्रवाडाः संतिष्ठन्ते दृढाः
 सारा एकघना वज्रमयास्तेषामपि कक्खटत्तमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । सुमेरुवः
 पर्वतराज्ञानो पुगंधरा निर्मिधरा ईशाधारा⁽¹⁾ पावत्कालपर्वताः संतिष्ठन्ते । सर्वश्च त्रिसाह-
 5 स्रमहासाहस्रो लोकधातुः संतिष्ठते । चतुरशीतिर्योजनसकृन्नाणुद्वयेन⁽²⁾ । मध्ये चाष्टषष्टि
 योजनशतसकृन्मं महापृथिवी संतिष्ठते । तदपि महाराज्ञ कक्खटत्तं समुदागच्छत्⁽³⁾ कुतश्चि-
 दागच्छति । भवति महाराज्ञ स समयो यदा ऽयं लोकः संवर्तते । तदेयं महापृथिवी [109a]
 घग्निना वा दह्यते ऽद्विर्वा क्लियते वायुना वा विकीर्यते । तस्या घग्निना दह्यमानाया
 मषिरपि न प्रज्ञायते तद्यथा ऽपि नाम मर्षिषो वा तैलस्य वा ऽग्निना दह्यमानस्य न म-
 10 षिर्न⁽⁴⁾ क्पायिका प्रज्ञायते एवमेवास्यास्त्रिसाहस्रमहासाहस्रनाया लोकधातोर्गग्निना दह्यमा-
 नाया नैव मर्षिर्न क्पायिकावशिष्टा प्रज्ञायते । एवमद्विर्लवणाविलयवद्वायुना वैरम्भवाता-
 भिक्तशक्तवत्पृथिव्यां न किञ्चिदवशिष्टं प्रज्ञायत इति पठ्यते । तत्र महाराज्ञ पृथिवी-
 धातोर्हृत्पादो ऽपि भ्रूयः व्ययो ऽपि भ्रूय उत्पन्नो ऽपि पृथिवीधातुः स्वभावभ्रूयः । इति
 हि महाराज्ञ पृथिवीधातुः पृथिवीधातुत्वेन नोपलभ्यते ऽन्यत्र व्यवहारात् । सो ऽपि व्य-
 15 वहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेवैतन्महाराज्ञ यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं । तत्र कत-
 मो ऽब्धातुः । यदिदमस्मिन् काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममापः । घग्नातं । अत्वं स्नेहः । स्नेह-
 गतं स्नेहत्वं द्रवत्वमुपगतमुपातं ॥ तत्पुनः कतमत् । तद्यथा ।⁽⁶⁾ अश्रु स्वेदः खेटः सिङ्गाणकं

1) The exact form seems doubtful. See M.-Vyutp. § 194. 5 and Minaev's crit. note ad loc. with the whole passage. Compare also Mhv. II. 300. 17—19 and Jāt. VI. 125. 13.

2) Mhv. I. 196. 2.; Pali *ubbedha*.

3) °an MS.

4) The form *chārīkā* (from *kshāra*) occurs in Pali and at Mhv. II. 325. 9 (*ma-shim chārīkāṃ vā*) ubi varr. lectt. *cchāyi vā*, *cchā ikā vā*.

5) Divy. 105. 2a. The Pali form is *Verambha* (Jāt. III. 255. 8 or *(si vera lect.)* °ba (ibid. III. 484. 10, 30) Cf. J. P. T. S. 1884. p. 101. .

6) Cf. 209. 9—11 supra.

स्वभावशून्य इति हि मकारान्नाब्धातुरब्धातुबेनोपलभ्यते ऽन्यत्र व्यवहारमात्रात् । सौ-
 ऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः पूर्ववत् ॥ ० ॥ आध्यात्मिकस्तेजोधातुः कतमः ॥ यत्कि-
 ञ्चिदस्मिन्काये तेजस्तेजोगतमूर्ध्वगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । येनायं काय आत-
 प्यते संतप्यते । येन वास्यासितपीतखादितानि सम्यक्सुखेन परिपाकं गच्छति । यस्य
 5 चोत्सद⁽²⁾त्वाङ्गवरितो ज्वरित इति संख्यां गच्छति ॥ ये ॥ आद्यस्तेजोधातुः कतमः । यद्वाह्यं
 तेजस्तेजोगतमूर्ध्वगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । यन्मनुष्या अरणीसङ्गतेभ्यो गर्भ-
 लसङ्गतेभ्यो वा गोमयचूर्णेन वा कार्पासपिचुनावासमन्वेषते यदुत्पन्नं ग्राममपि दक्षति
 ग्रामप्रदेशमपि दक्षति यावद्द्वीपं वा कर्तं तृणानां वा दावं वा काष्ठं वा यावदक्ष्ण्यैती-
 त्यादि । तत्र मकारान्नाध्यात्मिकस्तेजोधातुरुत्पद्यते न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो
 10 न क्वचित्संनिचयं गच्छति । इति ह्यभूत्वा भवति भूत्वा च प्रतिविगच्छति स्वभाववर्कित-
 त्वात् ॥ ० ॥ एवं यत्किञ्चिदस्मिन्काये वायुर्वायुगतं लघुत्वं समुदोरणात् । तत्पुनः कतमत् ।
 तद्यथा ऊर्ध्वगमा वायवो ऽधोगमाः पार्श्वीश्रयाः पृष्ठाश्रयाः कुक्षिगमाः शस्त्रकाः [110 a]
 नुरकाः⁽⁴⁾ सूचकाः पिप्पलका वाताश्लोला वातगुल्मा आश्रासप्रश्रासा अङ्गानुसारिणो वा-
 यव इत्यादि । सन्ति बहिर्धा पूर्वे वायवो दक्षिणाः पश्चिमा उत्तरा वायवः सर्जसः अर्जसः
 15 परीता मर्द्दना⁽⁷⁾ वायव इति । भवति मकारान्न स समयो यन्महो⁽⁸⁾वायुस्कन्धः समुदागतः ।

1) *shmüga*° MS., hic et infra.

2) 'Excess' Tib. (153. b. 3) མཉམ་ཆེན་: cf. Mh v. II. 319. 21.

3) The original reading is indistinct. The middle syllable has been corrected in the margin to *rāū*. The Tibetan has རྩ་ 'grass'. *garmut* and *garmud* occur as plant-names, the former meaning also a kind of grass. *garalam* *tr̥napūle* occurs in Hemac.

4) Cf. *śucibhīr ira nistodah* Suçr. Nid. I. 10 (on diseases from *vāta*).

5) °*tāst̥h*° MS. See Suçr. Nid. I. 22. *aśt̥hūlīrad ghanam* . . . *unnatam* ' *vā-tāst̥hūlām vijanīyād*.

6) *vāpaya* MS.; but རྩ་པལ་ Tib.

7) Divy. 227. 4; cf. Ch. s. v. *mahanto* ad fin.

8) *mahārājavarāyusk*° MS.; but the Tib. has simply རྩ་ལྷ་མོ་ཆེན་པོ་ (154. a. 3).

वृत्ताद्यानपि पातयति । कुड्यानपि पर्वताद्यानपि पातयति । पातयित्वा निरूपादानो विग-
च्छति । यं सत्त्वाशीवर्काणि⁽¹⁾केन वा विधमनकेन वातानुवृत्तने वा पर्येष्यते । यावदपमुच्यते
बाह्यो वायुधातुः । तस्याप्युत्पत्तिः पूर्ववत् ॥०॥ आध्यात्मिक आकाशधातुः कतमः । य-
त्किञ्चिद्स्मिन्काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममुपगतमुपात्तमाकाशगतमिच्छाभ्यन्तरसंख्याभूतं ।
अस्फुटमस्फरणीयं तद्भ्रान्सशोणितेन । तत्पुनः कतमत् । यदस्मिन् काये चतुः सुषिरमि- 5
ति वा यावन्मुखं वा मुखद्वारं वा कण्ठं वा कण्ठनाड्या वा येन चाभ्यवच्छति यत्र बाव-
तिष्ठते । येन चास्याशितपीतखादितास्वादितमधस्तात्प्रधरति⁽⁵⁾ । अयमुच्यत आध्यात्मिक
आकाशधातुः । एवं बाह्येऽपि यदस्फुटमस्फरणीयं रूपगतेनापलिगुहं सुषिरभावाप्रिकृष्टं ।
अयमुच्यते बाह्यः आकाशधातुः ॥ भवति मकाराज्ञ स समयो यत्कर्मप्रत्ययादायतनानि
प्रादुर्भवन्ति तान्याकाशधातुं परिचारयन्ति । तत्र संख्या भवत्याध्यात्मिक आकाशधातुर्- 10
ति । स न कुतश्चिदागच्छति । भवति समयो यद्रूपं बिभर्ति सर्वमाकाशोभवति । तत्कस्य
हेतोः । अतयो ह्याकाशधातुः स्थिरो ऽचलः । तद्यथा मकाराज्ञासंस्कृतो निर्वाणधातुः ।
एवमेवाकाशधातुः सर्वत्रानुगतो द्रष्टव्यः । तद्यथापि नाम मकाराज्ञ पुरुष उत्थले देशे
उदपानं वा कुट्टकं वा कूपं वा पुष्करिणीं वा खानयेत् । तत्किं मन्यसे मकाराज्ञ यतत्रा-
काशः कुतस्तदागतमिति । आह । न कुतश्चिद्भगवन् । भगवानाह । तद्यथापि नाम मका- 15
राज्ञ स पुरुषः पुनरेव तदुदपानं वा यावत्पुष्करिणीं वा पूरयेत् । तत्किं मन्यसे मकाराज्ञ
यतदाकाशं क्वचिद्रतमिति । आह । न क्वचिद्रतं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । न ह्याका-

1) Tib. གོས་ཀྱི་ཐ་མ་ 'the lower part of the robe' probably the lower hem or corner cf. Ch. s. v. *kaṇṇo* and Mahāvagga viii. 11. 1.

2) *bhastrādi* marg. Tib. བྲུང་ 'bellows'.

3) °*ānavr*° MS.

4) The form *gushira* predominates in the MS.

5) cf. Divyāv., Index.

6) Tib. ཇེང་ 'pond', a word used again for *pushkarinīm*.

- श[110b]धातुर्गमने वा आगमने वा प्रत्युपस्थितः । न स्त्रीभावेन न पुरुषभावेन प्रत्युप-
स्थितः । भगवानाह । इति हि मकाराज् बाह्याकाशधातुरचलः । अविकारः । तत्कस्य
हेतोः । शून्यो ह्याकाशधातुराकाशधातुत्वेन । विरुद्धि आकाशधातुराकाशधातुत्वेन । न
पुरुषभावेन न स्त्रीभावेन प्रत्युपस्थितः । एवमेव यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ ॥
- 5 तत्र कतमो विज्ञानधातुर्यो चतुरिन्द्रियाधिपतेया । द्वयारम्बणप्रतिविज्ञप्तिः । ⁽¹⁾ योविदिति
हि मकाराज् या काचिद्वर्णसंस्थानप्रतिविज्ञप्तिर्यमुच्यते चतुर्विज्ञानधातुः । पे । ⁽²⁾ इति हि
या षडिन्द्रियाधिपतेया षड्विषयारम्बणा विषयविज्ञप्तिर्यमुच्यते विज्ञानधातुः । स खलु
पुनरप्यं मकाराज् विज्ञानधातुर्नेन्द्रियनिश्चितो न विषयेभ्य आगतो न मध्ये ऽन्तरस्थायो
स नाध्यात्म बहिर्धा नोभयमन्तरेण । स खलु पुनरप्यं मकाराज् विज्ञानधातुर्वस्तु प्रतिवि-
10 ज्ञप्य निरूढः । स उत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरूध्यमानो न क्वचिद्वच्छति ।
तस्य खलु पुनर्विज्ञानधातोक्तपादोऽपि शून्यः । व्ययोगपि शून्यः । उत्पन्नोऽपि विज्ञान-
धातुः स्वभावशून्यः । इति मकाराज् विज्ञानधातुर्विज्ञानधातुत्वेन शून्यो नोपलभ्यते ऽन्यत्र
व्यवहारात् । सोऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्ट-
व्यं ॥ तत्र मकाराज् कतमञ्चतुरायतनं । यञ्चतुर्णां महाभूतानां प्रसादः । तद्यथा पृथिवी-
15 धातोरब्धातोस्तेजोधातोर्वायुधातोर्वावत् । तत्र पृथिवीधातुप्रसादश्चतुरायतनं नाब्धातुप्र-
सादो न तेजोधातुप्रसादो न वायुधातुप्रसादश्चतुरायतनं । तत्कस्य हेतोः । न हि पृथिवी-
धातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । एवं यावन्न वा-
युधातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मस्यायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । तत्कस्य

1) This expression denotes an abridgement of the text of the sūtra quoted as reproduced in the Tib., examples of colour (yellow, red, piebald) and condition (tall, short, thick, thin) being there given.

2) The passage omitted is an analogous one respecting perception by the ear (Tib. 155. a. 4—6).

3) Tib. བློ་བྱ་ 'sphere', a usage not in lexx. SK. or Pali. But compare the parallel passage in Dh.-Sn̄i. § 597: *kataman taṃ rūpaṃ cakkhāyatanaṃ? yaṃ cakkuṃ catunnaṃ mahābhūtānaṃ upādāya paśādo.*

हेतोः । निश्चेष्टा ह्येते धर्मा निष्ठापारा निर्वाणसमा । इति हि मकाराज एकैकतो धर्मान्म-
 ग्यमाणान् चतुरायतनं नोपलभते ⁽¹⁾ अन्यत्र व्यवहारात् । तत्कस्य हेतोः । भून्थो हि पृथिवी-
 धातुप्रसादः पृथिवीधातुप्रसादेन । यावच्छून्यो वायुधातुप्रसादो वायुधातुप्रसादेन । ये च
 धर्माः स्वभावेन भून्थाः [111a] कस्तेषां प्रसादो वा तोभो वा । येषां न प्रसादो न तोभ
 उपलभ्यते । कथं ते रूपं द्रव्यमिति । इति ह्येत्यस्ततया चतुरायतनं भून्थं चतुरायतनस्वभा- 5
 वेन तत्पूर्वात्ततो नोपलभ्यते ॥ अयरात्ततोऽपि नोपलभ्यते । अनागमनतां गमनतां घोषादा-
 य स्थानमप्यस्य नोपलभ्यते स्वभावविरहितत्वात् । यच्च स्वभावेन न संविद्यते । न तत्
 स्त्री न पुरुषः । तेन का मन्यना । मन्यना च नाम मकाराज मारगोचरः । अमन्यना बुद्ध-
 गोचरः । तत्कस्य हेतोः । मन्यनाऽपगतौ ⁽²⁾ हि सर्वधर्माः । पे । तत्र मकाराज कतमच्छ्रो-
 त्रायतनं । यच्चतुर्णां मकारभूतानां प्रसादो । यावदिति हि मकाराज सर्वधर्मा विमोक्षाभिमु- 10
 खा धर्मधातुनियता आकाशधातुर्पर्वसाना अप्राप्तिका अव्यवहारा अनभिलाप्या अनभि-
 लपनीयाः । यत्र मकाराज इन्द्रियाणि प्रतिक्रियन्ते ते विषया इत्युच्यन्ते । चतुर्हि रूपे प्र-
 तिक्रियन्ते तस्माद्रूपाणि चतुर्विषया इत्युच्यन्ते । एवं श्रोत्रं शब्देष्वित्यादि । तत्र चतू रूपे
 प्रतिक्रियन्त इति निपातः । प्रतिक्रियन्ता तेषां निर्दिष्टा । तथा हि चतू रूपेषु त्रिविधं
 निपाततीति । अनुकूलेषु शुभसंज्ञया । प्रतिकूलेषु प्रातिघसंज्ञया । नेवानुकूलेषु न प्रातकू- 15
 लेषूपेतया । एवं मनो धर्मेष्ठित्यादि । त इमे विषया मनोगोचरा इत्युच्यन्ते । अत्र हि मन-
 श्चरति । उपविचरति ⁽³⁾ । तस्मान्मनोगोचरा इत्युच्यन्ते । यदेतन्मकाराज मनोऽप्रतिकूलेषु
 रूपेष्वनुनीतं चरति । तेनास्य राग उत्पद्यते । प्रतिकूलेषु रूपेषु प्रतिकृतं चरति तेनास्य

1) bhyate MS.

2) Not in lexx., rendered ^{ह्रीं} 'सौम्य' 'pride', or self-consciousness. The equi-
 valent Pali *maññanā* is explained in Dh.-Sūi § 1116.

3) Compare passages like 221. 5—10 supra.

4) This has somewhat the appearance of a word coined for the occasion; per-
 haps like *manyana* above. For the meaning cf. the use of *paṭihan* in Dh.-Sūi
 §§ 598 sqq.5) Compound new to Skt., but cf. Pali *upavicāra*, Dh.-Sūi § 8.

- द्वेष उत्पद्यते । नैवानुकूलेषु न प्रतिकूलेषु संमूढं चरति । तेनास्य मोक्ष उत्पद्यते । एवं शब्दादिष्वपि त्रिविधमारम्बणमनुभवति पूर्ववत् ॥ तत्र मकाराजं मायोपमानीन्द्रियाणि । स्वप्नोपमा विषयाः । तद्यथापि नाम मकाराजं पुरुषः सुप्तः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणया स्त्रिया सार्धं परिचरेत् । स शयितविबुद्धो जनपदकल्याण[111b]णीं स्त्रियमनुस्मरेत् ।
- 8 तत्किं मन्यसे मकाराजं संविद्यते स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणी स्त्री । आह । नो कीदं भगवन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे मकाराजापि नु स पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । यः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणीं स्त्रियमनुस्मरेत् । तथा वा सार्धं क्रीडितमभिविशेत् । आह । नो कीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणी न संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरनया सार्धं परिचरणा । अन्यत्र योत्रदेव स पुरुषो वि-
- 10 धातस्य क्लामथस्य भागी स्यात् । यस्तामभिविशेत्⁽²⁾ ॥ भगवानाह । एवमेव मकाराजं बालो ऽभ्युतवान् पृथग्जनशत्रुषा ब्रूपाणि दष्ट्वा सौमनस्यस्थानीयान्यभिविशेत् । सोऽभिविशिष्टः सन्ननुनीयते ऽनुनीतः संरज्यते । संरक्तो रागजं कर्माभिसंस्कारोति⁽⁴⁾ त्रिविधं कापेन चतुर्विधं वाचा त्रिविधं मनसा । तच्च कर्माभिसंस्कृतमादित एव क्षीणं निरुद्धं विगतं विपरिणतं न पूर्वा दिशं निश्चित्य तिष्ठति । न दक्षिणां न पश्चिमां नोत्तरां नोर्ध्वं
- 15 नाधो नानुविदिशं । नेह न तिर्यक् । नोभयमत्तरा । तत्पुनः कालाक्षरेण मरणकालसमये प्रत्युपस्थिते⁽⁵⁾ । जीवितेन्द्रियनिरोधे आयुषः परित्यज्यतत्तत्सभागस्य कर्मणः क्षीणत्वाच्चरम-

1) This expression, which recurs below (112 a), is rendered गदक्षु'क्ष'ण (156. b. 7). It seems to mean: «least of all, in another case, would he...». Some-what similar uses of *yāvāt* are given Mh.v. Index, s. v.

2) For this whole simile cf. Mh.v. III. 37—38, and the Bhadrakalpāvadāna (which has taken the text from the Mahāvastu. Cf. S. d'Oldenburg Buddhist Legends (Russian) pp. 19—20 and pp. 139—140 where a parallel from the Vikramodaya is adduced).

3) This passage is also quoted in Bodhic-ṭ. (IX) pp. 308—9. Cf. Poussin's note 6, where Madhy-vr. p. 41 (Ch. vi. init.) is compared, doubtless an abridgement of the opening sentences of this extract.

4) . . 4) Poussin compares M. Vyutp. § 91.

5) *upatishṭhate* Bṭ.

विज्ञानस्य निरुध्यमानस्य मनस्य धारम्बणीभवति । तस्यथापि नाम शयितविषयस्य धन-
 पदकल्याणोति [मनस्य धारम्बणी भवति । इति] किं महाराज चरमविज्ञानेनाधिपतिना⁽⁹⁾
 तेन च कर्मणा धारम्बणेनोपपत्त्यंशिकद्वयप्रत्यये प्रथमविज्ञानमुत्पद्यते । यदि वा नरकेषु
 यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा आसुरे काये यदि वा मनुष्येषु यदि वा देवेषु ।
 तस्य च प्रथमविज्ञानस्य औपपत्त्यंशिकस्य समनन्तरनिरुद्धस्यानन्तरसभागा वित्तमंततिः ५
 प्रवर्तते । यत्र विपाकस्य प्रतिसंवेदना प्रज्ञापते । तत्र यश्चरमविज्ञानस्य निरोधस्तत्र व्यु-
 तिरिति संख्या गच्छति । यः [112a] प्रथमविज्ञानस्य प्रादुर्भावस्तत्रोपपत्तिः । इति किं
 महाराज न कश्चिद्धर्मो ऽस्माहोकात्परं लोकं गच्छति । व्युत्पद्यमानं च प्रज्ञापते⁽⁵⁾ । तत्र
 महाराज चरमविज्ञानमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति ॥ निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति ।
 कर्माप्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति । प्रथमविज्ञानम- 10
 व्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानं च न क्वचिद्गच्छति । तत्कस्य हेतोः । स्व-
 भावविरहितत्वात् । चरमविज्ञानं चरमविज्ञानेन शून्यं । कर्म कर्मणा शून्यं । प्रथमविज्ञानं
 प्रथमविज्ञानेन शून्यं । व्युत्तिश्रुत्या शून्या । उपपत्तिरूपपत्त्या शून्या । कर्मणा चाबन्ध्यता⁽⁶⁾
 प्रज्ञापते⁽⁷⁾ विपाकस्य च प्रतिसंवेदना न चात्र कश्चित्कर्ता न भोक्ता अन्यत्र नामसंकेतात् ।

1) I supply these words from the Tib. (157. a. 5) which reads: ལ་སྒྲུབ་པའི
 (vibuddhasya) རྒྱལ་པོའི་མཐོང་མོ་ (janapadakalyāṇī) རྟེན་འབྲས་པར་ ('likeness to')
 ཡིད་ཀྱི་ (manasaḥ?) རྟེན་མཁས་པར་འགྱུར་རྟེན་མཁས་ is the regular equivalent of āram-
 baṇa, as usually. I have left it instead of any word more directly suggesting like-
 ness, as I conjecture that the lacuna (common to A. and B.) arose through the
 recurrence of the syllables — iti (°kālyāṇīti and °bhavatīti hi).

2) M. Vyutp. cxv. 4, cxvi. 2.

3) cf. 226, 7—8 supra. °kaṁ dvaya° MS.

4) °khyā bhavati Bt.

5) prajñāyate A; cf. B. p. 309, Poussin's n. 6.

6) abādhyatā B; but Tib. འབྲས་བུ་མཐོང་པར་མཐོང་གྱུར་.

7) prajñāy° A.

- तद्यथापि नाम मकाराजं पुरुषः सुतः स्वप्नाक्षरे शत्रुणा सार्धं संप्रामयेत् । स शयितवि-
बुद्धः । तमेवानुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराजं संविद्यते स्वप्नाक्षरे शत्रुः । शत्रुणा वा
सार्धं संप्राम इति । आह । नो क्रीदं भगवन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे मकाराजापि नु स
पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । योऽसौ स्वप्नाक्षरे शत्रुमभिवि⁽¹⁾शेत् । शत्रुणा वा सार्धं
5 संप्राम⁽²⁾ । आह । नो क्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्ने शत्रुं
संविद्यते कुतः पुनस्तेन सार्धं संप्रामः । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो विघातस्य क्लमथस्य च
भागी स्यात् यस्तमभिवि⁽¹⁾शेत् । भगवानाह । एवमेव मकाराजं बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जन-
नश्चतुषा ब्रूपाणि दृष्ट्वा दैर्घ्यस्यास्थानीयान्यभिवि⁽¹⁾शते ऽभिवि⁽¹⁾ष्टः सन्प्रतिहृष्यते ।
प्रतिहृतः संतुष्यति । उष्ट्रे दोषज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति पूर्ववत् । तद्यथापि नाम मकाराजं
10 पुरुषः [112b] सुतः स्वप्नाक्षरे पिशाचेन परिपात्यमानो भीतः संमोहमापद्यते । स शयि-
तविबुद्धस्तं पिशाचं तं च संमोहमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराजं संविद्यते स्वप्ने पि-
शाचः संमोहो वा । यावदेवमेव मकाराजं बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनश्चतुषा ब्रूपाणि दृष्ट्वा उ-
पेक्षास्थानीयान्यभिवि⁽¹⁾शते ऽभिवि⁽¹⁾ष्टः सन् मुह्यति मूढो मोहज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति
पूर्ववत् । तद्यथापि नाम मकाराजं पुरुषः सुतः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणया गायत्र्या
15 मधुरं गीतस्वरं मधुरं च तस्मात्स्वरं च शृणुयात् । सा तेन गीतवादिनेन परिचारयेत् । स
शयितविबुद्धस्तदेव गीतवादिमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराजापि नु स पुरुषः
पण्डितज्ञातीयः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणया गीतवादिमभिवि⁽¹⁾शेत् । आह । नो क्रीदं
भगवन् । भगवानाह । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नाक्षरे जनपदकल्या-
णायो स्त्री न संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरस्या गीतवादितं । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो

1) མཐོང་བར་ཞེས་ 'greatly desire'; cf. 252.10, where the Tib. is the same, and infra l. 17.

2) Correct to *sanggrūmayet* ut supra; or supply a word like *kuryāt*. Tib. (157. b. 6) རྒྱུ་ལྟ་བུ་

विधातस्य क्लमयस्य च भागी स्यात्⁽¹⁾ । यस्तदभिनिविशेत् । भगवानाह । एवमेव मङ्ग-
 राज् बालो ऽभ्युतवान् पृथग्जनः श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा सौमनस्यस्थानोयान्यभिनिवि-
 शते । इति पूर्ववत् । एवं गन्धादिषु त्रिधा त्रिधा वेदितव्यम् ॥ पे ॥ अत्र मङ्गराज् मानसं
 निवेशयितव्यं । किमित्यहं सदेवकस्य लोकस्य चतुर्भवेयं । उत्का प्रदीप आलोकभूतः ।
 कूलं नौस्तोर्ध्वं । नायकः परिणायकः दैशिकः सार्थवाहः । पुरो ज्ञवेयं । मुक्तो मोचयेयमा- 5
 श्वस्त आश्वासयेयं परिनिर्वृतः परिनिर्वापयेयमिति । पूर्वा किं⁽²⁾ कोटिर्मङ्गराज् न प्रज्ञायते
 ऐश्वर्याधिपत्यानामनुभूय मानानां । इति किं मङ्गराज् मायोपमानोन्द्रियाण्य⁽³⁾ 113a) तृप्ता-
 न्यतर्षणोयानि । स्वप्नोपमा विषया अतर्षका अतृप्तिकराः ॥ अत्रानन्तपशश्चक्रवर्तिनः
 कथा स्वर्गाच्च पतिते तस्मिन्सराजकैः पौरैः परिवृत एवं पश्यते । तद्यथा ऽपि नाम मङ्गराज्
 सर्पिर्मण्डो वा नवनीतमण्डो वा तस्यां बालुकायामुपनिक्षिप्तोऽभवतीति । न संतिष्ठते । 10
 एवमेव मङ्गराजानन्तपशा अवसीदति न संतिष्ठते । अथ राजा प्रियं करो राजानमन्तपशसं
 तथावसीदत्तं । उपसंक्रन्द्यैतद्वोचत् । किं वयं मङ्गराज लोकस्य व्याकुर्षामः⁽⁴⁾ । किं
 राज्ञो ऽनन्तपशसः सुभाषितमिति । स आह । वक्तव्यं । मङ्गराजानन्तपशाश्चतुर्द्वीपेषु रा-
 ज्यैश्वर्यं कारयित्वा ऽबन्ध्यमनोरथतामनुभूय सर्वद्रुमाकालफलतां सर्वोपद्रवप्रसङ्घिसर्व-
 सत्वाबन्ध्यमनोरथतां गन्धोदकवर्षं क्रिण्ववर्षं सुवर्णवर्षं सर्वोपकरणवर्षं चानुभूय चतुरो 15
 मङ्गादीपानध्यावसित्वा शक्रस्यार्धासनमाक्रम्यातीच्छ्वा न मुक्तो ऽत एव कामैः कालगत
 इति । एवं त्वं मङ्गराज व्याकुर्षा इत्येवमुक्त्वा च राजा ऽनन्तपशाः कालमकार्षति । पे ॥ त-

1) tam MS.

2) मस्रि 'limit'; cf. Senart, Mhv. i. 472.

3) sic MS.

4) See note to f. 117 b. below. Tib. རྒྱུ་ཁྲོག་ (159 a) 'interrupted flow'.

5) mumukto or yuyukto MS. Tib. (159 b 2) བཞིན་པ་ཆེན་པོས་མ་བློན་ (?) 'not
 free from great desire'. The Tib. is also uncertain, as the last word may be
 བློན་

स्मात्तर्हि ते मकाराज मरोचिकायामुदकस्वभावो नाभून् भविष्यति न चैतर्हि विद्यते ।
एवमेव मकाराज रूपवेदानां संस्कारविज्ञानां स्वभावो नाभून् भविष्यति न चैतर्हि वि-
द्यत इत्यादि ॥

पुनरप्युक्तं । एतावच्चैतत् ज्ञेयम् । यदुत संवृतिः⁽⁸⁾ परमार्थश्च । तच्च भगवता श्रूयतः
६ सुदृष्टं सुविदितं सुसाक्षात्कृतं । तेन स सर्वज्ञ इत्युच्यते । तत्र संवृतिर्लोकप्रचारस्तथाग-
तेन दृष्टा । यः पुनः परमार्थः सो ऽनभिलाष्यः । [113 b] अनाज्ञेयो ऽविज्ञेयो ऽदेशितो ऽप्र-
काशितो यावदक्रियो यावन्न लाभो नालाभो न सुखं न दुःखं न यशो नायशः । न रूपं ना-
रूपमित्यादि ॥

तत्र जिनेन जगस्य कृतेन
10 संवृतिं देशितं लोकाकिताय ।
येन जगत्सुगतस्य सकाशे
संजनयोक्तुं प्रसादसुखार्थे ॥
संवृतिं प्रज्ञमयीं नरांसकः
षड्भूतयो भणि सवगणानां ।
15 नरकतिरश्च तथैव⁽⁴⁾ [च] प्रेतान्
अ[॥]सुरकाय नरांश्च मन्त्रंश्च ॥
नीचकुलास्तथ उच्चकुलांश्च
आद्यकुलांश्च दरिद्रकुलांश्चेत्यादि ॥

1) °nābhūn° MS.

2) This passage is twice cited in Bodhic.-ṭikā (IX.) pp. 246 and 380.

3) गुह्यं. Cf. Wassa. 321 (293): «die Hülle, durch welche hindurch man die eigentlichen Kennzeichen des Gegenstandes wiederfindet». See Nāgārjuna ap. Nāmas.-ṭikā ap. Minaev, Rech. p. 226 n. 1, and Bodhic. IX. 2 with ṭikā (Poussin p. 244. 10).

4) ~ for -.) narakagatiḥ ca B (p. 380.14).

5) omitted in A.

पुनश्चोक्तं । कतम एष धर्मो यो भगवता व्याकृतो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । किं
 द्वयमुत वेदना आहो स्थितसंज्ञा उताहो संस्कारा अथ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधाविति । तेषामेतदभूत् । न द्वये यावन्न विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ । तत्कस्य हेतोः । अनुत्पादो हि द्वयमनुत्पादो बोधिः । तत्कथमनुत्पादो
 ऽनुत्पादमभिसंबुध्यते । एवं यावद्विज्ञानम् ॥ पे ॥ तदेवमनुपलभ्यमानेषु सर्वधर्मेषु कतमो ६
 ऽत्र बुद्धः । कतमा बोधिः । कतमो बोधिसत्त्वः । कतमद्याकरणम् । श्रूयं हि द्वयं द्वयेण
 यावद्विज्ञानं ॥ पे ॥ यावदेव व्यवहृत्तमात्रमेतत् । नामधेयमात्रं संकेतमात्रं संवृत्तिमात्रं
 प्रज्ञप्तिमात्रं । नालमत्र पण्डितैर्भिनिवेश उत्पादयितव्य इति ॥

तथात्रैवाहुः । निर्माणरतयो देवा यथा वयं भगवन् । भगवतो भाषितस्यार्थमाज्ञा-
 नीमः । सर्वधर्मा भूतकोटिरनन्तकोटिरनावरणकोटिरप्रतिष्ठितकोटिरित्यादि ॥ सर्वधर्मा 10
 भगवन् बोधिः । स्वभावविरहिता बोद्धव्याः । अतश्च श्रान्तर्पाण्यपि बोधिः । तत्कस्य
 हेतोः । अप्रकृतिका हि भगवन् बोधिरप्रकृतिकानि च यश्चान्तर्पाणि । तेनोच्यते श्रान्त-
 र्पाणि बोधिरिति । तथा विरुस्यते भगवन् ये केचित् परिनिर्वातुकामाः । तत्कस्य
 हेतोः । यदि कश्चित्संसारप्रतिप[114a]न्नो भवेत् । स निर्वाणं पर्येषत इति ॥

पुनरुक्तं । भूतकोटिरिति भगवन् पटुक्तं निर्माणरतिभिर्देवैस्तत्र वयं भूतमपि नोप- 15
 लभामहे । किं पुनरस्य कोटिम् । तत्कस्य हेतोः । यो हि कश्चिद्भगवन् भूतमुपलभते ।
 कोटिमपि स तस्योपलभते द्वये चासौ चरति ॥

तथात्रैव सहापतिब्रह्मणा शास्ता स्तुतः ॥

(8) सुपिति यथ नरः लुधाऽभिभूतः शतरसभोजनभुञ्जिनो च तृप्तः ।

न पि च लुधं न भोजनं न सत्त्वः सुपिन यथैव निदृष्ट सर्वधर्माः ॥

20

1) *yāvat* denoting omission.

2) Cf. 17 20—18. 7 *supra*.

3) Metre: *Pushpitāgāra*.

4) The MS. has the regular but unmetrical *nāpi . . . kshudhā*.

भणि नरु पठने मनोज्ञवाचं प्रियु भवती न च संक्रमोऽस्ति वाचं ।

न च वचन न चास्य रक्त वाचामुपलभमे न च तत्र संशयोऽस्ति ॥

श्रुणति यथ मनोज्ञ वीणशब्दं मधुर न चास्ति स्वभावतः स शब्दः ।

तथ इमि विद्ध स्कन्ध प्रेक्षमाणो न लभति भावु स्वभावतः सुमेधाः ॥ पे ॥

5 यथ नरु इक् शङ्कुशब्दं श्रुत्वा विमृशति विद्ध कुतो य प्राडुभूतः⁽¹⁾ ।

न च लभति स्वभाव प्रून्यभावं तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

यथ नरु इक् भोजनं प्रणीतं विमृशति श्रङ्गशु सिद्धमस्वभावम् ।

यथ रमु तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्ट महर्षि सर्वधर्माः ॥

यथ नरु इक् इन्द्रपष्टि दृष्ट्वा विमृशति श्रङ्गशु निःस्वभाव प्रून्यम् ।

10 विमृशतु यथ यष्टि ते ऽङ्ग प्रून्यास्तथ त्वय दृष्ट महर्षि सर्वधर्माः ॥

पुरवरं⁽⁵⁾ यथ श्रङ्गशो विभज्य नगरं स्वभावतु नामतो न लब्धम् ।

यथ नगरं तथाङ्ग सर्वप्रून्यास्तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ।

मुदितं यथ नरागं मुक्त भेरी कृषं जनेति स्वभावप्रून्यशब्दा ।

स्वरु या⁽⁷⁾ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावं तथ त्वय दृष्ट महर्षि सर्वधर्माः ॥

1) °*durbbh*° MS., contra metrum.

2) *shī* MS.; but see below.

3) *āṅgaṣo bhāgaṣas* marg.

4) ॠॡॢ = *indrāyudha* 'rainbow'.

5) *gandharva* [-pura] marg. 'mirage'; but Tib. renders simply སྤོང་ཆེན་མཆོག་ 'large town'.

6) The Tib. (161. a. 5) has རྒྱལ་བྱ་དགའ་བར་ 'for the joy of men' which suggests a reading *narāṇā* (for *narāṇām*, *n* mistaken for *g*); or can *narāga* stand for *nararāga*?

7) MS. *svarupalatha* here and *svarupathata* here and *svarupatha tatha* below but Tib. རི་ཁྱུང་སྤྱོད་པའི་མཛེས་པ་...

(1) ****

कृतु पथ नरस्य तां हि भेरीं प्रतिघु न विग्यति नापि स्नेहधातुः ।

विमृशतु भेरीव तेऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु पथ नरस्य तां हि भेरीं स्वरु न स मन्यति रामयामि लोकम् ।

5

स्वरु पथ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावाः [114b] तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु पथ नरस्य तस्य भेषा^[1] न पि स्वरु षड्भु⁽³⁾ नापि स स्वतन्त्रः ।

स्वरु पथ तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्ट मर्क्षि सर्वधर्माः ॥

पुनश्चोक्तं ।

सत्वारम्बणनायकेन कथिता मैत्री शुभाभावना ।

10

सत्त्वशास्य विभावितः सुविदितं निःसत्त्व सर्वं जगत् ।

तत्रैवं द्विपदीतमो अकलुषो निःसंशया मानसः ।

तेन वा सुगतं विभावितमतिं पूजेम पूजारिणम् ॥

दुष्खं चासुगता⁵⁾ दशदिशिगतं नैवं परीदृश्यते ।

1) Both our Tib. version (161. a. 6) and the Chinese translation of the Pitṛ-putrasamāgama here add another verse, which Mr. Watters renders, from the latter source: «when a man strikes a drum, the sound does not come from the ten regions [Tib. ཡུལ་འདི་ལྔ་], and vanishing does not go to those regions . . .»

2) These words are unmetrical; possibly the reading was *vimṛcatu na ṣa* 'nor could it reflect'. Mr. Watters renders the Chinese: 'The drum has no feeling of hatred or affection, it does not analyse the nature of the causal circumstances'. The Tib. does not reproduce this stanza.

3) *angatu* MS.

4) Metre: Ārdulavikrīḍita.

5) So the MS. With *daṣaddiṣa* compare 155 a. infra and the verse-passage in *Daṣabhūmiṣvara*, Ch. VIII sub fin. (Camb. Add. 867 f. 97. b. 7.) The Tib. must have read something like: *duḥkṣaṇam . . Sugato daṣa diṣa gato . . . na paṇyati* (?).

- सत्त्वेषू कर्तृणा च नाम भणित्वा देवातिदेव त्वया ।
 एवं भो जिनपुङ्गवा जिनमतं व्रज्यात याथावतः⁽²⁾ ।
 तेन त्वां द्विपदोत्तमा नरवराः पूजेम पूजार्तिकम् ॥
⁽³⁾सत्त्वानैव न दुष्खं शाक्यमुनिना यस्यापनीतं दुःखं ।
 5 ज्ञातास्ते मुदिताश्च कृष्टमनसो ऽरतीश्च तैर्नादिताः ॥
 एवं बुद्धनयं अचित्तिपनयं याथावतो ज्ञानतो ।
 [तस्मात्⁽⁴⁾ पूजिय त्वां नराणां प्रवरं प्रायेम प्राप्तं फलं ॥
 कायः कायविवर्जितेन मुनिना नासादितो मार्गतां ।
 नैवं ते स्मृतिनायका न भणित्वा नैव प्रमुष्टा स्मृतिः ।
 10 उक्तं चो मुगतेन भावपथिमाः⁽⁵⁾ कार्यं गता भावनाः ।
 एवं बुद्धनयं विदित्व मुगता पूजा कृता तापिनः ॥
 भावेयः शमयं विपश्यनमयं मार्गं दुःखा शान्तये ।

1) Cf. Kern, Saddh.-P. p. xxv.

2) *yādhā(?)vataḥ* MS. But the Tib. version of this line ends རྩོམ་པ་ལྟར་འཁྲུག་ཏུ་
 འཁྲུག་པ་. Comparing this with the ending of the version of l. 6 below རྩོམ་པ་ལྟར་འཁྲུག་ཏུ་,
 I have réstored *yāthāvataḥ* ('exactly', Morris in J.P.T.S. 1889, p. 208; — not
 hitherto found in Skt.). This must be preceded (acc. to the Tib.) by some tense-
 form of *√jñā*. If *ajñāta* is genuine, it may be taken as an aorist (?) and the pre-
 ceding nasalized vowel scanned long. Cf. *buddhanayaṃ* below, and several in-
 stances in the Bhadracariprañidhāna (f. 131. b infra).

3) i. e. *satvānā(m)eva*. So I understand the Tib.: 'no pain is given by Ćākya-
 muni to beings, who indeed takes pain away from them'. MS.: *satvo naiṃva*, with
 the following three *aksharas* obliterated and doubtful.

4) I have supplied this, for the metre, from the Tib. རྩོམ་པ་ 'therefore'.

5) *°mām . . gatām* MS. The Tib. renders the phrase: The Sugata has said:
 'meditation directed towards the body leads to [further] meditation' (161. b. 5).
 Cf. Ch. s. v. *satipaṭṭhāna*. -*pathima* is not quoted.

6) Cf. Mhv. I. 120. 10. *dukhā* apparently for *duḥkhanām*.

शास्तास्ते भगवन् सवासनमला येकी जगत् क्लिश्यते ।

शमथश्चाथ विपश्यना न च मला सर्वेऽति शून्या मुने ।

अस्मिन्देवगणा न काङ्क्ष कचना पूजेतु त्वां नायकं । इत्यादि ॥

पुनरुक्तं । शून्यं हि चतुश्चतुःस्वभावेन । यद्य च धर्मस्य स्वभावो न विद्यते सोऽव-
स्तुकः । योऽवस्तुकः सोऽपरिनिष्पन्नः योऽपरिनिष्पन्नः स नोत्पद्यते न निरुध्यते । पे ॥ 5
यत्त्रिष्वप्यधसु नोपलभ्यते न तच्चतुर्नेन्द्रियं कथं तस्य व्यवहारो ज्ञेयः । तद्यथापि नाम
रिक्तमुष्टिरलीकः । यावदेव नाममात्रं नो तु खलु परमा[115a]र्थतो रिक्तमुपलभ्यते न
मुष्टिः । एवं चतुश्चेन्द्रियं च रिक्ते मुष्टिसदृशमलीकमसद्रूपं तुच्छं मृषामोषधर्मे बालोप-
लापनं मूर्खसंमोहनम् यावदेव नाममात्रम् ॥

पुनर्त्रैवाह ।

10

स्वप्राप्तेर मत्वाष्टिराप्तवाणां प्रवर्तना ।

दर्शिता ते मत्वावीर आत्तवोत्पत्तिपण्डिताः ॥

स्वप्ने यथा शिरश्छेदो दृष्टस्ते आत्तवत्तपः ।

दर्शितः सर्वविज्ञानां सर्वदर्शितमोऽस्तु ते ॥

अत्रैव च इमे⁽³⁾ किन्नरराजेन भगवान्पृष्टः प्रत्याह । यदस्मि शून्यतां च व्याकरणं 15
चाप्यहं न जानामि । स्याद्यदि किञ्चिदशून्यं न भवेज्जिनेनास्य व्याकरणम् ॥ किंकारणं ।
तथा हि । स्थितं भवेत्तत्स्वके भावे । कूटस्थनिर्विकारं । न तस्य वृद्धिर्न परिक्राणः । न
क्रिया न च कारणम् । यत्स्वभावशून्यमादर्शमण्डले सुपरिशुद्धे संदृश्यते प्रतिबि-

1) Apparently: 'impurities connected with desire'.

2) Cf. Pugg. Paññ. p. 61 § 26.

3) Cf. Bhadrakalpāṇ., Ch. XXIX (d'Oldenburg pp. 43—47 and 80, with
ref. to Avadānakalp. [ii. p. 319, ed. B. Ind.] Divy., Mhv., and to Schiefner-
Ralston, Tibetan Tales pp. 44—74). Cf. also Bkah-gyur, Mdo XII. 6.

म्बम् । तथैव हुम ज्ञानीहीमान्⁽¹⁾ धर्मान् । अतिकारं धर्मधातुमिमां च पूजां हुमाङ्गुणो वि-
चारयसि । अङ्गुणो निरीक्ष्य⁽²⁾ पूजां । कतमे ऽविकारिणो ऽङ्गाः ॥

यदपि च निरीक्षकत्वं क्रियां च न ज्ञानस्य मया प्रोक्तं ।

शकटाङ्ग संनिपातं निरीक्ष्य शकटस्य चैव क्रियां ॥

5 कर्म च मे आख्यातं कर्ता न विद्यते दशसु दिक्षु ।

वतिरितादिव तरोर्यथा हि निवर्तते वङ्गिः ॥

न च माहूतो न च तदुद्येतपति कृताग्रनं च यज्ञने ।

न निवर्तते वङ्गिस्तथैव कर्मस्य कर्तारः ॥

यदपि⁽⁵⁾ वदसे न च संवय पुण्यस्य हि विद्यते । सुचरितस्य समुदागमश्च⁽⁶⁾ बोधिस्त-
10 स्यापि शृणु क्रमतः त्वं । यथा भणसि मनुष्याणामायुःपरिमाणं⁽¹⁾ वर्षशतं⁽¹⁾ जीविन् । न चास्ति
वर्षपुञ्जी । अयमपि समुदागमस्तद्वदिति ॥

भगवत्यामप्युक्तं । किं पुनरायुष्मन् सुभूते उत्पन्नो धर्म उत्पद्यते उतानुत्पन्नः । सुभू-
तिराह । नाहमायुष्मन् शारिपुत्र उत्पन्नस्य धर्मस्योत्पत्तिमिच्छा[115 b]मि न चानुत्पन्न-
स्येति ॥

1) °jānīmā° MS.; but Tib. རྟེན་པ་ལྟེན་

2) I have endeavoured to correct this corrupt passage (originally metrical?)
n accordance with the Tib. āgantu nirikṣu was the reading in the second clause.
Tib. འགྲུབ་པ་འཇུག་པ་འཇུག་ (162 b. 1).

3) The metre of these stanzas would seem to be a variety of Āryā. If the text
be correct, the final extra syllable at end of the line is in the alternate lines
omitted and there are further licenses as to the sandhi and scansion of the vowel e.

4) ma MS. The line is unmetrical, and doubtful; the words between cetayati
and tathaiva are not represented in the Tib.

5) The Tib. renders the remainder of the quotation also as if metrical.

6) The reading of this clause is very doubtful; the Tib. has simply དེ་ལྟེན་པ་ལྟེན་
རྟེན་པ་ལྟེན་པ་ལྟེན་ hunc in modum fac ut rite audias. kramanta for kramatah?

धर्मसंगीत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ । तथा तथतेति कुलपुत्रं शून्यताया एतदधिवचनं । सा च शून्यता नोत्पद्यते न निरुध्यते । आह । यद्येवं धर्माः शून्या उक्ता भगवता तस्मात्सर्वधर्मा नोत्पत्स्यन्ते न निरोत्स्यन्ते । निरारम्भो बोधिसत्त्वः । आह । एवमेव कुलपुत्रं तथा यथाभिसंबुध्यते सर्वधर्मा नोत्पद्यन्ते न निरुध्यन्ते । आह । यदेतदुक्तं भगवता 'संस्कृता धर्मा उत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते' चेत्यस्य तथागतभाषितस्य कोऽभिप्रायः । आह । उत्पादनिरोधाभि- 5 निविष्टः कुलपुत्रं लोकसंनिवेशः । तत्र तथागतो महाकारुणिको लोकस्योत्तापदपरिहाराय व्यवहारावशादुक्तवानुत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते चेति । न चात्र कस्यचिद्धर्मस्योत्पादो न निरोध इति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । तत्र भगवच्छून्यपेषु न रणति श्रोत्रं⁽⁴⁾ शब्देषु । यावन्मनोधर्मेषु न रणति । स धर्मः । तत्र कथं चून्यपेषु न रणति । संसर्गाभावात् । न हि चून्यपेण संसृज्यते । यावन्न 10 मनोधर्मेण संसृज्यते । यत्र संसृज्यते तत्र रणति । अद्वितीयस्य भगवन् धर्मस्य⁽⁵⁾ रणं नास्ति । अद्वितीयाश्च भगवन्सर्वधर्माः परस्परं न जानन्ति न विज्ञानन्ति । न कल्पयन्ति न विकल्पयन्ति । न संभवन्ति न विसंभवन्ति । न क्षीयन्ते न वर्द्धन्ते । न रज्यन्ति । न विरज्यन्ति । न संसरन्ति न परिनिर्वृन्ति नैते कस्यचित् । नैषां कश्चित् । नैते भगवन् धर्मा उद्विगन्ते न संसृज्यन्ते न व्यवदायन्ते । एवमहं भगवन् ज्ञानाम्येवमवबुद्धे । यदप्यहं भगवन्नेवं 15 वदामि । एवमहं ज्ञानाम्येवमहं बुद्ध्यामीति । घ्रायतनानामेष विकारः । न च भगवन्नायतनानामेवं भवति । अस्माकमेष विकार इति । यो ह्येवं जानाति स न केनचित्सार्द्धं विवदति । यत्र विवदति तच्छ्रमणधर्ममनुसरतीति । तथा धर्मदर्शनं [116a] बुद्धदर्शनं सर्वस-

1) This passage is cited also in Bodhic.-ṭīkā (IX.) 377.16.

2) Dh.-sṃ § 1085. *sambhṛtā* Bt. here, and below *utpādanīṣedhūbhiniṣ*°, both unsupported by Tib. The same applies to *nirulambo* just before (377.19).

3) °*śya trāsa*° Bt.

4) Punctuation suggested by the Tib. (163 a. 3), which is more expanded here (cf. 98. n. 1), and probably implies a somewhat different text.

5) Only allowed as a neuter (in Skt. and Pali) in the derived sense of 'battle'. The marginal corrector would have us read the (probably inadmissible) form *raṇanam*.

त्वदर्शनं सर्वसत्त्वकेतुप्रत्ययदर्शनं शून्यतादर्शनं शून्यतादर्शनमदर्शनं । अदर्शनं भगवन्सर्वध-
र्माणां दर्शनं सम्यग्दर्शनमिति ॥

कथमनधिष्ठाना संवृतिर्पुक्ता । कथं पुनरपुक्ता । यथाऽसति स्थाणौ पुरुषभातिः ।
कस्य पुनः शून्यतावादिनः परमार्थतः स्थाणुः सिद्धो यदाश्रयात्पुरुषभातिः स्याद् । अमू-
5 ला एव च सर्वधर्मास्तत्त्वतो मूलानुपपत्तेः ॥

तथा चोक्तमार्थविमलकीर्तिनिर्देशे⁽¹⁾ । अभूतपरिकल्पस्य किं मूलं । आह । विपर्य-
स्ता संज्ञा मूलं । आह । विपर्यस्तायाः संज्ञायाः किं मूलं । अप्रतिष्ठानं मूलं । आह । अप्र-
तिष्ठायाः किं मूलं । आह । यन्मञ्जुश्रीरप्रतिष्ठानं न तस्य किञ्चिन्मूलमिति ह्यप्रतिष्ठा-
नमूलप्रतिष्ठिताः सर्वधर्मा इति ॥

10 इयं समासतः प्रज्ञापारमिता चित्तशुद्ध्यर्थिना भावयितव्या । भावयित्वा च क्लेशरिपु-
णकुशलेन भवितव्यं । न स्वर्गकर्मण ॥

यथोक्तमार्थधर्मसंगीतिमूत्रे । न शून्यतावादी लोकधर्मः संक्रियते ऽनिश्चितत्वात् । न
स लाभेन संकृष्याति । अलाभेन न विमना भवति । यशसा न विस्मयते ऽयशसा न संकुच-
ति । निन्दया नावलीयते । प्रशंसया नानुनीयते । सुखेन न रज्यते दुःखेन न विरज्यते ।
15 यो ह्येवं लोकधर्मन संक्रियते स शून्यतां जानीत इति ॥ तथा शून्यतावादिनो न क्वचिद्-
नुरागो न विरागः । यस्मिन् रज्येत तच्छून्यमेव जानीते । शून्यमेव पश्यति । नासौ शून्यतां
जानीते यः क्वचिद्धर्मे रज्यते वा विरज्यते वा तथा नासौ शून्यतां जानीते यः केनचित्सार्धं
वियद्दं विवादं वा कुर्याच्छून्यमेव जानीते तच्छून्यमेव पश्यतीत्यादि ॥

एतत्संतेपाच्चित्तशोधनम् ॥

1) See ref. at p. 6, n. 5, and add I-tsing (Chavannes 'Mémoire' pp. 170—1), where we find the work along with the Saddharmapundarika, 'psalmodié . . jusqu'à mille fois'.

2) 'shrink' from fear (Jāt.-m. p. 21.4) or shame (B.R. s. v. *samkoca*).

3) cf. 100. n. 8 supra, where the Tib. has the same equivalent.

अथैवमपि परमविशुद्धिर्धर्मदर्शने सति । इह पञ्चकषायसंस्निग्धस्य कल्याणमित्रा-
वसादितस्य वा संतेपेण तावत्कुत्र [116b] यत्नं कृत्वा शीघ्रं चित्तशुद्धिर्भवति । आत्मब-
हुमान-परावज्ञात्यागे ऽनयोर्मूलमात्मसत्त्वदृष्टिः । सा चैतदभ्यासात्सुकरं प्रकीयत इति
परगौरवमात्मावज्ञा चैत्रं भावनीया ॥

यदि सत्त्वो यदि स्कन्धाः तमता सर्वथा स्थिता ।

5

एकस्य हि परात्मत्वं विहृद्धं संभवेत् कथं ॥

विनालम्बनमप्येतदाचरत्येव देहिनः ।

अनादिकल्पनाभ्यासात्किमभ्यासस्य⁽²⁾ दुष्करम् ॥

एवमभ्यासवश्यत्वे तुल्ये कस्मात्सुखोदयम् ।

परगौरवमुत्सृज्य स्वसुखायान्यदिष्यते⁽³⁾ ॥

10

चित्तामणिर्पथोक्ताश्च सन्ति गौरवकृतवः ।

न तु मे गौरवात्सौख्यमिहापि जनदुर्भगात् ॥

तस्मात्सत्वात्तरे यद्वद्भूतमत्सरमानिनः ।

आत्मस्नेहवतो वृत्तिर्भावयेत्तद्विपर्ययम् ॥

आत्मनो बहुमानोऽयं स्तुतिनिन्दादिसेकतः⁽⁵⁾ ।

15

वर्धते नारकवशात्सेक्रान्तनारकवक्त्रिवत् ॥

1) Dh.-s. § 91.

2) cf. Bodhic. VI. 14.

3) *ipyati* MS.; Tib. འདོད་ཤེད་ (104. b. 4).

4) *na tvā 'me* MS.

5) new in this metaphorical sense, i. e. excitation, as of fire by oil.

6) *°pa se°* MS. Tib. བསམ་པ་འདོད་ཤེད་ལྷན་པོས་ ।

(1) शब्दस्तावद्वितवान्मां स्तौतीति न सेभवः ।

परः किल मयि प्रीत इत्ययं मे मतिभ्रमः ॥

तत्तुष्टैव मम प्रीतिः सामान्ये न सदाऽस्तु सा ।

तत्सुखेन न चेत्कार्यं तेन तुष्टेन किं मम ॥

5 (2) अन्यत्र मयि वा प्रीत्या किं किं मे परकीयया ।

न मे परेण तुष्टेन काये सौख्यमिहापवधि ॥

एवं ज्ञात्वा प्रकृतव्या कल्पना निर्विबन्धना ।

अकीर्तिनिन्दा सत्कारा एवं ज्ञेयाश्च निष्फलाः ॥

न धर्मो नायुरारोग्यं न बलं वन्दनादिभिः ।

10 (3) यद्वहुत्प्राप्त्यमानस्य विकारैरन्यकार्षिकैः ॥

कृष्टस्याथ विषयस्य लाभालाभौ समोदयौ ।

विवर्ज्य निष्फलं तस्माद्वेपं शैलमानसः ॥

संस्तवत्यागाच्च शीघ्रं चित्तविशुद्धिर्भवति । इति ॥

तत्रापि चिन्त्यते ।

15 निमित्तोद्भूतसंभूता प्रत्यभिज्ञा पुनः पुनः ।

उत्पाद्यत्यनुनयं ज्ञापते प्रतिघोष्यतः ॥

प्रतिघानुनयौ यस्य तस्य पापमवारितम् ।

अभ्याख्यानानि चित्राणि मात्सर्यं चेष्टया सह ॥

1) This st. occurs at Bodhic. VI. 94. with *varr. lectt. sa mām stautitī a-sambh° and ity etat pritikāraṇam*. But the Tib. rendering of the last passage

སྤྱོད་པ་འཕུལ་ presupposes the reading of our text.

2) = Bodhic. VI. 95 a.

3) This word, of which I find no equiv. in the Tib., confirms the conj. of Cowell & Neil at Divy. 17.11 ('mock').

लभादिकामता मान इत्याद्यावर्तते ब्रु ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संस्तव प्र[117a]कुरेन्मुनिः ॥
 सादृश्यादन्यदप्येतद्वा⁽¹⁾रिन्नोतोवदीह्यते ।
 तदेवेदमिति धात्वा तवे तिष्ठाम्यतो बलात् ॥
 अथस्तु चेतत्सादृश्यं दुष्खं च जनयिष्यति ।
 अहं चेतश्च सर्वं च न विराज भविष्यति । इति ॥

आत्मभावपरिशुद्धिश्चतुर्दशः परिच्छेदः ॥ ॥

XV.

भोगप्राप्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥

शिन्नासमुच्चयस्यात्मशुद्ध्यनन्तरं भोगशुद्धिः संचयाभावात् । पृथगिरु लेखिता । 10

भोगशुद्धिं च ज्ञानोपात्तसम्यग्ज्ञानोपशोधनात् ॥

यथोक्तमार्गेणपरिपुच्छायाम् । इह गृहपत गृहा बाधसत्त्वा धर्मेण भागान्वययत
 नाधर्मेण । समेन न विषमेण । सम्यग्ज्ञानो भवति न विषमज्ञो इति ॥

अप्यर्थमर्थेऽप्युक्तं । न बोधिसत्त्वो दायकं दानयति दृष्टेर्यापथ्यनारचयति । कथं नेपा-
 पथमारचयति । न शनैर्मन्दं मन्दं क्रमानुवृत्तिरिति न निश्चयति युगमात्रप्रेतिकाया सविश्र- 15

1) varü MS.

2) ... 2) These introductory clauses are wanting in Tib.

3) See Lal.-v. 230.17 for *yugamātraprekṣin* and compare the passage generally. For *prekṣikā* see 52.18.

- स्तप्रेक्षिकया ऽनभोगप्रेक्षिकया । एवं कायकुर्त्ता न करोति । कथं वाक्कुर्त्ता न करोति । न बोधिसत्त्वो लाभकुर्त्तोर्लभनिदानं मन्दभाषी मृदुभाषी न प्रियभाषी भवति । नानुवर्तनवचनानि निश्चारयति । पे ॥ कथं न चित्तकुर्त्ता कुरोति । बोधिसत्त्वो दायकेन दानपतिना वा लाभेन प्रवार्यमाणो वा चाल्पेच्छतां दर्शयति । चित्ते न स्पृहामुत्पादयति ।
- 5 अतर्दाक् एष कुलपुत्र यद्वाचाल्पेच्छतां चित्तेन लाभकामता । एवं हि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः कुलनपनलाभापगतो भवति । पे । न बोधिसत्त्वो दानपतिं वा दृष्ट्वा निमित्तं करोति । विधातो मे धीवरेण । विधातो मे पात्रेण । विधातो मे ग्लानभैषज्येन । न च तं दायकं दानपतिं वा किञ्चित्प्रार्थयते । न वाचं निश्चारयति । एवं हि बोधिसत्त्वो निमित्तलाभापगतो भवति । पात्रेण बोधिसत्त्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वा एवं वाचं निश्चारयति । अमुके-
- 10 नाम्नु(117b)केन वा मे दानपतिना ऽमुकं वस्तु प्रतिपादितं तस्य च मया ऽमुक उपकारः कृतः । तेन मे शीलवान्नयमिति कृत्वा इदं चेदं च दत्तं बहुश्रुत इति । अल्पेच्छ इति कृत्वा । मया च तस्य कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य परिगृहीतं । पे ॥ तत्र कायततिर्यङ्त लाभकुर्त्तोर्लभनिदानमाधावनपरिधावनं दौशील्यसमुदाचरणं च । चित्तततिर्यङ्त प्रार्थना ।

1) cf. 130.3,4, here rendered རྒྱུ་ལ་འཁོས་ 'hypocrisy' (165. b. 4) Dr. Zachariae calls my attention also to Anarghar° IV. st. 11.

2) 'utters', like Pali *niccāreti*.

3) བསྐྱབས་ན་ 'tempted' 'pressed to accept' — a sense which also suits Divy. 116. 17.

4) Cf. M. Vyutp. § 127. 57 where the form *lapanā* follows *kuhanā*. The Tib. རྒྱུ་ལ་སྐྱབས་ (not in Jäschke, but cf Saratch. Das s.v.) doubtless has the meaning of 'babbling' which B2 (Nachtr.) assigns to *lapanā*. With the whole compound cf. Rūṣṭrapālaparip. [6. a] cited in Camb. Cat p. 206. 27 (= 17. 5, ed. Bibl. Buddhica, where read °lap° for °lep°).

5) 'gives a hint' as in Pali.

लाभिनां च ब्रह्मचारिणामस्तिके व्यापार⁽¹⁾दबहुलता । एवं हि बोधिसत्त्वो विषमपर्येष्टिला-
भापगतो भवति । पे ॥ इह बोधिसत्त्वो न तुलाकूटेन न मानकूटेन न विज्ञे⁽²⁾भयातिकया न
धूर्ततया लाभमुपार्जयति । एवं हि बोधिसत्त्वो धर्मलाभापगतो भवति । पे । ये ते लाभा
स्तौषिकसंस्पृष्टा वा धार्मिकसंस्पृष्टा वा साधिकसंस्पृष्टा वा ऽदत्ता वा ऽनुज्ञाता वा । तान्
न प्रतीच्छति न स्वीकरोति । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽपरिस्पृष्टलाभापगतो भवति । पाव- 5
ह्यब्धा लाभं न ममापते । न धनापते । न संनिधिं करोति । कालानुकालं च श्रमणब्राह्म-
णेभ्यो ददाति । मातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोक्तिभ्यः कालानुकालमात्मना परिभुङ्क्ते
परिभुञ्जानश्चारक्तः परिभुङ्क्ते । स्वनध्यवसितो न चालभ्यमाने लाभे खेदचित्तमुत्पादयति ।
न परितप्यति न च दायकदानपतीनामस्तिके ऽप्रसादचित्तमुत्पादयतीत्यादि ॥

तत्रैषा⁽⁴⁾प्यस्य बोधिसत्त्वस्य भोगशुद्धिरात्मभावशुद्धिवत्परकिताय भवेत् ॥

10

यथोक्तमार्गविमलकीर्तिनिर्देशे । पुनरपरं भद्रे शारिपुत्र ये प्रविशतीदं गृहं तेषां
समनत्तर⁽⁵⁾प्रविष्टानां सर्वज्ञेशा न बाधते ऽयं द्वितीय आश्चर्याद्भुतो धर्मः ॥

पुनरत्रैवोक्तं । अथ ततो भोजनात्सर्वावती सा पर्यत्तमा भूता । न च तत् भोजनं जी-
यते । येषां बोधिसत्त्वैः आचक्रेश शक्रब्रह्मलोकपालैस्तद्दृश्यैः सत्त्वैस्तद्भोजनं भुङ्क्ते तेषां ता-

1) 'गोर्दे' 'सोमस' (166. a. 4) 'desire to injure', elsewhere in Buddh. Skt., as in Pāli.

2) 'trust'. Kern, Jātaka-m. xxxiii. 5, prints ° लृ°; अ° B². For *ghāṭikā* cf. *pre-kshikā* 52. 18, 267. 15.

3) *anadhyavasita* 'unattached', Mhv. III. 201.5 in a similar context.

4) This sentence and the 'three extracts from the Vimalakīrtinirdeṣa are omitted in the Tib.

5) Cf. use of *saha* 178.3. A marginal note adds: *dhimatā tathāiva pariṇāmā-dinā godhitrūt grhasya*. The house of Vimalak. in Vaiṣāli was long celebrated for its sanctity (Takakusu, I-tsing, p. xxxiii, n. 2; S. Beal, Life of Hsüen-Ts., p. 100).

6) The first of the eight miracles was (as Mr. Watters informs me from the Chinese version of the sūtra quoted) the miraculous filling of the house with 'brilliant golden light'.

दशं सुखं काये ऽवक्रान्तं यादृशं सर्वं [118a] सुखमपि उतायां लोकधातौ बोधिसत्त्वानां सुखं ।
सर्वरोमकूपेभ्यश्च तेषां तादृशो गन्धः प्रवाति । तस्यथापि नाम तस्यामेव सर्वगन्धसुगन्धा-
यां लोकधातौ वृत्ताणां गन्धः ॥

पुनश्चाहुः⁽¹⁾ । यैश्च भद्रतानन्द भित्तुभिरनवक्रान्तनियामैरेतद्भोजनं भुक्तं तेषामेवावक्रा-
5 त्तनियामानां परिणंस्यति । पे । पैरनुत्पादितबोधिचित्तैः सत्त्वैः परिभुक्तं तेषामुत्पादितबो-
धिचित्तानां परिणंस्यति । पैरुत्पादितबोधिचित्तैर्भुक्तं तेषां नाप्रतिलब्धतात्तिकानां प-
रिणंस्यतीति विस्तरः ॥

ग्रन्थताकरूपा गर्भचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

उक्तं क्षार्यगगनगञ्जसूत्रे । यडुतार्ककारविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । ममकारविश्रुद्धं
10 तद्दानं ददाति । हेतुविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । दृष्टिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । निमित्तविश्रुद्धं
तद्दानं ददाति । नानात्वविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । विपाकप्रतिकाङ्क्षणाविश्रुद्धं तद्दानं ददा-
ति । यथा गगनं⁽¹⁾ समविश्रुद्धं तद्दानं ददाति ॥ पे । यथा गगनमपर्यस्तमेवमपर्यस्तोक्तेन चि-
त्तेन तद्दानं ददाति । यथा गगनं विस्तीर्णमनावरणमेवं बोधिपरिणामितं तद्दानं ददाति ।
यथा गगनमद्वयं एवं सर्वद्वयानिश्रितं तद्दानं ददाति । यथा गगनमवेदयित्¹ एवं सर्ववे-
15 दितप्रतिप्रसन्नं दानं ददाति । एवमर्सांश्च असंस्कृतमविज्ञप्तिलक्षणमेवमप्रतिज्ञानं तद्दानं
ददाति । यथा गगनं सर्वबुद्धतेजस्स्फरणमेवं सर्वसत्त्वमैत्रीस्फरणं तद्दानं ददाति । पे ।
यथा गगनं सदाप्रकाशमेवं चित्तप्रकृतिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । यथा गगनं सर्वसत्त्वावकाशं
एवं सर्वसत्त्वोपजीव्यं तद्दानं ददाति । यावद्यथा निर्मितो निर्मिताय ददाति निर्विकल्पो
ऽनाभोगः । चित्तमनोविज्ञानविगतः सर्वधर्मनिःप्रतिकाङ्क्षी । एवं द्वयविगमतया मापालत-

1) This (as Mr. Watters informs me) is taken from a later chapter of the nirdeśa and forms part of Vimalakīrti's answer to Ānanda's question as to how long was required for the fragrant food to digest.

2) At this point the Tib. version is resumed (166. b. 3). *gūny*. has apparently the meaning suggested p. 272, n. 4 below.

3) The Tib. seems to have read *vijñānavigamatayā* (167 a. 3).

णास्वभावविशुद्धं बोधिसत्त्वस्तदानं ददाति । यस्येदं दानपरित्यागः प्रज्ञाज्ञानेन च सर्व-
सर्व[118b]क्लेशपरित्यागः । उपायज्ञानेन च सत्त्वापरित्यागः । एवं त्यागचित्तः कुलपुत्र
बोधिसत्त्वो गगनसमदानो भवति ॥

ध्यायन्तपमतिमूत्रेऽप्युक्तं । नास्ति सत्त्वोत्पीडनादानम् । यावन्नास्ति यथोक्ते अनदानं ।
यावन्नास्ति सर्वसत्त्वेषु दत्तिणीयावमन्यनादानं । पे । नास्ति निक्रन्ददानं यावन्नास्ति या- 5
चनकेषूपतसदानं नास्त्युच्च⁽¹⁾घनोच्छ्रापनदानं नास्ति पराशुखदानं नास्त्यपविद्धदानं ना-
स्त्यस्वकस्तदानं । पे । नास्त्यकल्पिकदानं । नास्त्यकालदानं नास्ति विषयशस्त्रदानं ना-
स्ति सत्त्वविकृष्टनादानमिति ॥

यत्तर्क्युपपरिपृच्छायामुक्तं । दानपारमिताकालोऽयं यस्य येनार्थस्तस्य तत्प्रदानका-
लः । अथपि तु तथार्कं करिष्यामि । मध्यपेभ्य एव मध्यपानं दास्यामि । तास्तान् स्मृतिसंप्र- 10
न्न्ये समादापयिष्यामिति ॥

मध्यपानादपि नैराश्य⁽²⁾कृते बोधिसत्त्वे प्रतिघो ग्राह्यान् । सत्त्वसंप्रकृष्टानिश्चातो ।
ऽन्यप्रसादनोपायासंभवे मध्यं देयमित्यभिप्रायः । शस्त्रादिष्वपि यद्यनुबन्धगुल्फाद्यवविचा-
रादानमापद्येत । नैवापत्तिरित्यत एव गम्यते । सूत्रेषु तु सामान्येन प्रतिषेधः । इत्युक्त्वा
दानविशुद्धिरिति ॥

15

शीलविशुद्धिरार्यगगनगङ्गसूत्रे एवाभिहिता । अविरहितबोधिचित्तता चित्तविशुद्धौ
अपगतप्रावकप्रत्येकबुद्धचित्तता प्रामाणिकविशुद्धौ इत्यादि ॥

1) The Tib. here renders this བརྟོན་པ་ 'scolding' (but see pp. 45 n. 3, 185. 1);
ullāpana རྟོན་ 'wheedling, coaxing'. The transition of meaning from 'raising the
voice' (cf. *samullap* in Skt, and for Pāli, Morris in JPTS 87, pp. 141—2) to the
above sense is hinted at by Dhammapāla on Therī-g. st. 357: *ullapanā ti aho
sukham aho sukham ti uddham uddham lapāpaneti* (ed. PTS p. 248) The whole
compound is illustrated by Saṃghād. III. i. 1. (=Vinayap. III. p. 128. 1) *itthiyo . .
dhuttikā . . ullapanti pi ujjhagganti pi* (Pāli *jaggh, jhagg* = चण्).

2) °sya MS.

पुनरुपराशीलविशुद्धिः । शुद्धं गगनं शुद्धं तच्छीलं । विमलं गगनं विमलं तच्छीलम् ।
 शातं गगनं शातं तच्छीलं । अनुवतं गगनमनुवतं तच्छीलं । अनुनीतं गगनमनुनीतं त-
 च्छीलम् । यावदकेयभिद्यं गगनमकेयभिद्यं तच्छीलमित्यादि ॥ घप्रतिकृतं गगनं सर्वसत्त्वा-
 प्रतिघचित्तस्य तात्तिपरिशुद्धिः । समप्रयोगं गगनं सर्वसत्त्वसमचित्तस्य तात्तिपरिशुद्धिरि-
 5 त्यादि ॥ तद्यथापि स्यान्महाशालवनं । तस्मि[119a]न् कश्चिदेवागत्य शालं किञ्च्यात् ।
 तत्र तेषामवशिष्टानां नैवं भवति । एष किञ्चो वयमच्छिन्ना इति । न तेषामनुनयो न प्रति-
 घः । न कल्पो न विकल्पो न परिकल्पः ॥ यैत्रं तात्तिरियं बोधिसत्त्वस्य परमा गगनस-
 मा तात्तिर् । [इति]⁽¹⁾ ॥

आर्यरत्नचूडसूत्रे विस्तरमुक्त्वा आह । इदमुच्यते वीर्यं । तस्य कायपरिशुद्धिः । यत्का-
 10 यस्य⁽³⁾ प्रतिभासप्रतिबिम्बज्ञानं वाचोऽनभिलाप्यज्ञानं । चित्तस्यात्यन्तोपशमज्ञानं । तथा
 मैत्रीसंनान्कसनद्धो महाकरूणाधिष्ठानप्रतिष्ठितः । सर्वाकारवरोपेतं शून्यताकाराभिनि-
 र्कृतं ध्यानं ध्यायति । तत्र कतमा सर्वाकारवरोपेता⁽⁵⁾ शून्यता । या न दानविकला । याव-
 तोपायविकला । न महामैत्रीमुदितोपेताविकला । न सत्यज्ञानावतारविकला । न बो-
 धिचित्तसत्ताविकला । नाशयाध्याशयप्रयोगविकला । न दानप्रियवद्यतार्थक्रिया समा-
 15 नार्थताविकला । न स्मृतिसेप्रतन्यविकला । न स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रकाणार्द्धिपादेन्द्रिय-
 बलबोध्यङ्गाष्टाङ्गमागविकला न शमथविषयना⁽⁶⁾विकला । पे । उपशान्ता च स्वभावेन ।

1) supplied from the Tib. (168. a. 3) in which the end of the quotation is duly marked. The Skt. MS. runs on °*kshāntīr ārya*° without break of *sandhi*.

2) The Tib. apparently read this clause: *kā pariṣuddhīr iti*.

3) Cf. 204. 15, 16. *pratibh.* 'illusion' B. & R. on authority of M. Vyutp.; Tib. མིག་ཡིང་ 'mirage'.

4) For *ṣūnyatā* in connexion with *dhyānā* cf. Dh.-sṃi § 344 (and C. F. Davids ad loc.), also ibid. 121; together with *nirvāṇa* explained by Buddhaghosa (Atthasā. § 472) as freedom from *rāga-dosa-moha*.

5) . . . 5) Dh.-sgr. §§ 44—50; M. Vyutp. §§ 38—44.

6) Dh.-sgr. § 117 note (p. 64) and Pugḡ.-p. p. 61 § 26.

अनुपशाता च कर्मक्लेशेषु । उपेतिका च सर्वधर्माणां । अवेतिका च बुद्धधर्माणां । ⁽¹⁾ अक्ता च स्वलक्षण्येन । विक्ताता चाधिष्ठानकार्यतया । अव्यापृता च स्वरसेन । सदा व्यापृता च बुद्धकार्येषु । शीतीभूता चोपशमेन । सदोञ्जलिता च सत्वपरिपाके । श्यमुच्यते सर्वाकारव-
रोपेता शून्यता ॥ यावदियं कुलपुत्र ध्यानपारमिता चर्यापरिश्रुद्धिरिति ॥

एतेन प्रज्ञापरिश्रुद्धिर्वेदितव्या । एवं सर्वपुण्येष्विति ॥

5

तथार्थविमलकीर्तिनिर्देशेऽप्युक्तं । सद्धर्मचक्रप्रवर्तनमक्षापरिनिर्वाणसंदर्शनगोचरश्च
बोधिसत्वचर्याऽत्यन्तगोचरश्चाप्यपि बोधिसत्वस्य गोचरः । इति ॥

भोगपुण्यश्रुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥ १५ ॥

XVI.

भद्रचर्याविधिः षोडशः परिच्छेदः ॥

10

इदानीं त्रयाणामपि वृद्धिर्वा[119b]द्या ॥

किमर्थं ।

प्रकृतिारः सुबद्धः स्वल्पं चेदमनेन किं ।

न चातिवृत्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

अति⁽³⁾वृत्तिं बुद्धवं । तत्र आवकसाधारणेन श्रुद्धिमात्रेण सत्त्वानां जन्यत इत्यर्थः ।

15

आत्मभावस्य का वृद्धिर्बलानालस्यवर्धनं ॥

1) Only found in M.-Vyutp. § 20.31 and there at end of cpd.

2) 'blessing' Tib.; cf. Divy. Ind. s. v. *adhitiśhṭhatā*.

3) I have added these letters because the Tib. has alike in both clauses *मेद*
5 देसस'स' (168. b. 6).

तत्रार्थरत्नमेवे बलमुक्तं । न स सत्तः सत्तनिकाये सेविष्यते यो बोधिसत्तस्य बलेन
बले मर्दयेदित्यादि ॥

तस्य कथं वर्धनम् । यदुक्तमार्प्यतथागतगुह्यसूत्रे ⁽¹⁾ आर्यवज्रपाणे [र] बलदर्शनविस्मिता-
ज्ञातशत्रुपृष्ठेन भगवता । दशभिर्महाराज धर्मेः समन्वागतो बोधिसत्त एवंप्राप्य बलवतां
5 प्रतिलभते । कतमैर्दशभिः । इह महाराज बोधिसत्तः कार्यं जीवितं च परित्यजति ।
न च पुनः सद्धर्मं परित्यजति । सर्वसत्त्वानां चावनमति न च पुनर्मानं ब्रूयति । दुर्बलानां
च सत्त्वानां तमते । न प्रतिघ्नं करोति । जिघत्सितानां च सत्त्वानामयं वरभोजनं ददाति ।
भीतानां च सत्त्वानामभयं ददाति । ग्लानानां च सत्त्वानां भूतचिकित्सायै उत्सुको भवति ।
दरिद्रांश्च सत्त्वान् भोगैः संतर्पयति । तथागतचैत्ये च सुधापिण्डलेपनं करोति । आन-
10 न्दवचनं सत्त्वानां श्रावयति ⁽⁴⁾ । दरिद्रदुष्खितानां च सत्त्वानां भोगसंविभागे करोति । आ-
तत्तात्तानां च सत्त्वानां भारं वृत्ति । एभिर्महाराज दशभिरिति ॥

1) On this work Mr. Watters kindly gives the following information supplementary to p. 7 n. 5 above: «The Chinese book, Nanj. 23 (3) and 1043, is evidently the Tathāgataguhyasūtra of the Çikshāsamuccaya and the Tathāgatācintyaguhyānirdeṣa of your note [p. 7, n. 5]. The latter is the title of the work in № 1043, except that, instead of *°nirdeṣa*, there is *°mahāyānasūtra*. The Chinese treatise is totally different in matter and character from the Nepalese [Sanskrit] work described by Rāj. Mitra [Skt. Buddh. Lit. Nepal, p. 261]. It is not, in either form, in 18 chapters.» The very harsh construction of the opening phrase seems from the Tib. (169. a. 1) to be genuine. The following account by Mr. Watters from Ch. 6, 7 of the Chinese version makes the situation clear. «Ajātaśatru is with Buddha on the Gṛdhrakūṭa mountain at Rājagṛha. Vajrapāṇi Bodhisatva is there also. The King expresses curiosity as to the weight of Vajrapāṇi's mace. The mace is put on the ground, and the King, Indra, and Maudgalyāyana in succession try in vain to lift it. Ajātaśatru expresses surprise to Buddha at Vajrapāṇi's lifting the mace with ease, and asks how such infinite strength or power as that of Vajrapāṇi could be obtained. Buddha replies that there are 10 great means (*dharma*).»

2) Buddh.-Sk. (cf. Pali) for *jighatsatām*.

3) *प्लेस्टर* 'plaster'.

4) The quotation ends at this point in the Tib. (169 a. 6).

बुद्धतेत्रानुचरणसर्वधर्मभाणकोपस्थानसर्वतथागतशासनसमन्वाकरणाप्रयुक्तस्य सर्वधर्मपर्ये-
ष्टिसत्त्वापभूतस्य सर्वकल्याणमित्रदर्शनसर्वबुद्धधर्मसमुद्धानयनप्रयुक्तस्य बोधिसत्त्वप्रणिधि-
ज्ञानशरीरस्य हेतुप्रत्ययभूतमवलोक्याचित्यकुशलमूलेन्द्रियवेगान्विवर्धयमान इति ॥

आर्यान्तयमतिनिर्देशे मत्स्यानसूत्रे ऽप्युक्तं । एको बोधिसत्त्वो ऽद्वितीयो ऽसत्तायो ऽनु-
6 त्तरायां सम्यक्संबोधौ [121 a] संनाहं⁽¹⁾ संनक्षति । स वीर्यबलपरिगृहीतेनाध्याशयेनाप्राव-
काशास्वयंकारो । स्वबलबलोद्गतः । स एवं दृढसंनाहः संनद्धो⁽²⁾ । यत्किञ्चित्सर्वसत्त्वानां
परिप्रापयितव्यं भविष्यति तदहं परिप्रापयिष्यामि । यत्सर्वार्याः सर्वनवयानसंप्रस्थिता
बोधिसत्त्वा न परिप्रापयिष्यन्ति तदहं परिप्रापयिष्यामि । न मम दानं सत्पापकं⁽³⁾ । अहं पु-
नर्दानस्य सत्पापः । न मम शीलज्ञानविपर्ययप्रज्ञाः सत्पापिकाः । अहं पुनः शीलज्ञान-
10 विपर्ययप्रज्ञानां सत्पापो⁽⁴⁾ । नाहं पारमिताभिरूपस्थातव्यो मया पुनः पारमिता उपस्थात-
व्याः । एवं संप्रवृत्तुषु सर्वकुशलमूलेषु चलेयम् । यावदेकाकिना मया ऽद्वितीयेनासत्पापेन
वज्रमये मत्कीमण्डले स्थितेन सबलं सवाहनं मारं धर्षयित्वा एकं⁽³⁾ चित्तज्ञानसमायुक्तया
प्रज्ञया ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिर्भिसंबोद्धव्येति ॥

आर्यवज्रधजसूत्रे ऽप्याह । तद्यथापि नाम सूर्यो देवपुत्र उदयमानो न तिष्ठति । ज्ञा-

1) *vārya*° MS.; but Tib. བརྩེན་པ་ལུས་. The MS. has been corrected here.

2) °*kāṣibhyāyan*° MS., which again shows marks of alteration. Tib.: སྤྱོད་པ་ལྟ་བུ་ 'he acts of himself so as not to give an opportunity by [? to] another'. *asvayamkṛt* does occur, but possibly some *akṣharas* are missing.

3) Supplied from Tib. (171 a. 6) རྒྱུ་མཉམ་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་. See the parallel passages at Mh.v. I. 229. 10 (with Senart ad loc.) and Lal.-v. 447. 16.

4) *vajradhara*° MS. but Tib. as above 22 n. 2. Compare also Āntideva's own words in Bodhic. VII. 46: *Vajradhvaṣasya vidhinā ... mānam ... bhāvayet*; on wh. the Comm. observes: *Vajradhvaṣasūtra-pratipādita-vidhinā*°.

- नसमवधानेन । न निर्विद्यते परमत्वदोषैश्च । तत्कस्य हेतोः । घनावरणा[121b]मण्डलमे-
 तदुदयति । यदुत सर्वज्ञगदिष्टुद्धिविनयाय । पे ॥ यश्च तेषां सर्वसत्त्वानां दुष्खस्कन्धो वि-
 विधं चावरणीयं कर्म समुत्थितं येन ते आवरणीयेन कर्मणा बुद्ध्या पश्यति । धर्मं न श्रु-
 एवन्ति । संघं न जानन्ति । तदहं तेषां त्रिविधमावरणीयं कर्मोपचितं दुष्खस्कन्धेन स्व-
 5 केन शरीरेणोपाददामि तामु तामु नरकोपपत्तिषपायभूमिषु संवासेषु च । ते च सर्वसत्त्वा-
 स्ततश्चयवन्ताः । अहं च दुष्खोपादानमुपाददामि व्यवस्थाम्युत्सहे । न निवर्तेन पला-
 यामि नोन्नस्यामि न संत्रस्यामि न बिभेमि न प्रत्युदावर्ते न विषोदामि । तत्कस्य हेतोः ।
 अवश्यं निर्विकल्पितव्यो मया सर्वसत्त्वानां भारो । नैष मम कामकारः । सर्वसत्त्वोत्तारणप्र-
 णिधानं मम । मया सर्वसत्त्वाः परिमोचयितव्याः । मया सर्वज्ञगत्समुत्तारयितव्यं । जातिका-
 10 त्ताराज्ञराकात्ताराद्याधिकात्ताराद्युत्पुपपत्तिकात्तारात्सर्वापत्तिकात्तारात्सर्वापायकात्ता-
 रात्सर्वसंसारकात्तारात्सर्वदष्टिगहनकात्तारात्कुशलधर्मप्रणाशकात्तारादज्ञानसमुत्थितका-
 त्तारात्तेदेते मया सर्वसत्त्वाः सर्वकात्तारेभ्यः परिमोचयितव्याः । तृष्णाज्ञालसक्ता अविव्या-
 निवर्णावृता भवतृष्णासंप्रयुक्ताः प्रणाशपर्यवसाना दुष्खपञ्जरप्रतिताश्चारकसंनिश्चिता ।
 अबुधाः प्रतिज्ञाविरूढाः संशयभूताः सदा विमतयो ऽन्तेमदर्शिनः । अनिशरणकुशला भवा-
 15 योवे आवर्तमण्डलैकचरणाः । पे ॥ सर्वसत्त्वानामनुत्तरज्ञानराज्यप्रतिष्ठापनार्थमहं चरामि ।
 नाहं केवलमात्मपरिमोचनाभिपुक्तः । सर्वसत्त्वा ह्येते मया सर्वज्ञताचितप्लवेन संसारदुर्गा-
 दुद्धर्तव्याः । मरुप्रपातादभ्युत्थेतव्याः । सर्वोपद्रवेभ्यः परिमोचयितव्याः । संसारमोतसः
 प्रतारयितव्या आत्मना मया-सर्वसत्त्वदु[122a]ष्खस्कन्धो ऽध्यवसितः । यावदुत्सहेऽहं
 सर्वापायेषु सर्वलोकाधातुपर्यापन्नेषु सर्वदुष्खवासमनुभवितुम् । न च मया सर्वसत्त्वाः कुशल-

1) ॐ 'association with; cf. 154. 7.

2) *mutsa*° MS.

3) compound new.

4) *jāla* MS.; but Tib. རྩ་པ (172 a. 5).

मूलैर्वक्षितव्याः । व्यवस्थान्यकुमेकैकस्मिन्नपाये ऽपराप्तकोटोगतान्कल्पान्संबसयितुं ।
 यथा चैकापाये तथा सर्वापायनिर्वशेषसर्वलोकाधातुपर्यापनेषु सर्वसत्त्वपरिमोक्षननिदानं ।
 तत्कस्य हेतोः । वरं खलु पुनरकुमेको दुष्प्रवृत्तः स्या न चेमे सर्वसत्त्वाः अपायभूमिप्रपत्ति-
 ताः । मया तत्रात्मा बन्धको दातव्यः । सर्वज्ञगच्छ निःक्रेतव्यं नरकतिर्यग्योनियमलोक-
 कात्तारादकं च सर्वसत्त्वानामर्थाय सर्वदुष्प्रवेदनास्कन्धमनेन स्वकेन शरीरेणानुभवेयम् । 5
 सर्वसत्त्वनिदानमकं च सर्वसत्त्वानां प्रातिभाव्यमुत्सहे सत्यवादी प्रत्ययितो ऽविसंवादकः ।
 न च मया सर्वसत्त्वाः परित्यक्ताः । तत्कस्य हेतोः । सर्वसत्त्वार्म्बणो मम सर्वज्ञताचितो-
 त्पाद् उत्पन्नो यदुत सर्वज्ञगत्परिमोचनाय । न चाकं⁽¹⁾ रतिकामतयाऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधी
 संप्रस्थितो नापि पञ्चकामगुणारत्यनुभवाय नापि कामविषयनिषेवणाय । न चाकुमन्यो-
 न्यकामधातुपर्यापन्नरतिव्यूक्तमुदानयनाय चरामि बोधिसत्त्वचर्या । तत्कस्य हेतोः । धर- 10
 तयो ह्येषा सर्वलोकरतयः । मारविषय एष यदुत कामविषयनिषेवणं⁽²⁾ । दुर्बुद्धिसेवितो
 ह्येष मार्गः । सर्वबुद्धविवर्णितां ह्ययमुपदेशः यदुत कामनिषेवणं । अतश्चैष सर्वदुष्प्रस्क-
 न्धस्योत्पाद् एव निषेवणं । अत एव च नरकतिर्यग्योनियमलोकानामु[122b]त्पाद् ।
 कलकुभण्डनविवादतोभाश्च सत्त्वानामत एव प्रादुर्भवति । एते च सत्त्वाः कामानिषेवमा-
 णाः बुद्धानां भगवतां सकाशादूरीभवति । स्वर्गोपपत्तिरप्येते कामा अत्तरायाय संबर्तते । 15
 किं पुनरनुत्तरस्य ज्ञानराज्ञस्य सर्वसत्त्वयोगनेमस्य । सोऽकुमेवमप्रमाणदोषान्कामानां प-
 श्यन् परीत्तिनादोप्तास्तस्मादकुमेतन्निदानमचरणतायां प्रतिपत्त्ये ॥ पे ॥ तथा तथैव मया
 कुशलमूलं परिणामयितव्यं यथा यथैव सर्वसत्त्वा अत्यन्तसुखमवेदितसुखं यावत्सर्वज्ञतासुखं
 प्रतिलभेरन् । मया सारथिना मया परिणायकेन मयोत्काधारिणा मया नेमगतिदर्शकेन

1) Doubtless a condemnatory allusion to the tāntrik forms of Buddhism; cf. Poussin *Bouddhisme* p. 134.

2) *niveshaṇam* (here only) MS.

3) Not known to classical Skt., but occurring as a synonym of *kalaha* in Divy. 164. 25 (*bhāṇḍo*) and in lexx., e. g. Deçinūmamālā 101 (*bhaṇḍana*). For Prakrit usage see Jacobi, *Ausg. Erz.* 13. 23.

4) The Tib. probably had a reading *pariḍṣṭān āḍṣṭān*.

- मया क्षणगतिप्रतिलब्धेन मयोपायज्ञेन मया ऽर्थविदुषा मया संसारसागरे सर्वज्ञज्ञानयान-
पात्रमहादेशस्थितेन मया परिणामनकुशलेन मया पारदर्शकेन ॥ पे ॥ न खलु पुनरस्मि-
न्नातुर्महादीपके लोकधातौ पावतः सत्वास्तावत् एव सूर्या उदागच्छति चातुर्द्वीपकलो-
कधात्वभासनाय । अथ च पुनरेक एवैषां सूर्य उदागच्छति चातुर्द्वीपावभासनाय । न च
5 तेषां सत्त्वानां चतुः(123a)र्द्धीपोपपत्त्वानां स्वकस्वकैः शरीरैर्वभासः प्राडुर्भवति । येन ते
दिवससंख्यां ज्ञानीयुः । स्वकार्यं वा परिप्रापयेयुः । सस्यानि वा परिपाचयेयुः । अह्नोर्द्वी-
उद्याननगरेषु रतिक्रीडापरिभोगमनुभवेयुः । दिशो वा पश्येयुः । गमनागमनं वा ग्रामनगर-
निगमराष्ट्राजधानीषु कुर्युः । व्यवहारकार्येषु प्रयुज्येरन् । पे । अथ च पुनः सूर्यस्य
देवपुत्रस्योदयतः(2) एकस्य सूर्यमण्डलस्याद्वितीयेत्य चातुर्द्वीपके लोकधातौ सर्वसत्त्वानामव-
10 भासः प्राडुर्भवति । एवमेव बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुशलमूलान्युपार्पयमानस्य कुशल-
मूलं परिणामयमानस्यैवं चित्तमुत्पद्यते । नैतेषां सत्त्वानां तत्कुशलमूलं विद्यते येन ते आ-
त्मानं परित्रायेरन् । कः पुनर्वादः परम् । अह्ने पुनः सर्वसत्त्वानां कृतशः कुशलमूलानि समु-
दानयामि कुशलमूलं परिणामयामि । यदुत सर्वसत्त्वमोचनाय । सर्वसत्त्वानामवभासनाय
सर्वसत्त्वानां ज्ञापनाय सर्वसत्त्वानामवतारणाय सर्वसत्त्वानां परिग्रहणाय सर्वसत्त्वानां परि-
15 निष्पादनाय(3) सर्वसत्त्वानां प्रसादनाय सर्वसत्त्वा[123b]नां प्रह्लादनाय सर्वसत्त्वानां संशयच्छे-
दनाय आदित्यमण्डलकल्पैरस्माभिर्भवितव्यं । न परः प्रतिकाङ्क्षितव्यः । न परस्यावका-
शमुत्पाद्य(4) सत्त्वेषु संनारु उत्सृष्टव्यः । न च सर्वसत्त्वानामतिकात्सर्वसत्त्वत्राणव्यवशयो

1) The MS. seems to read *aharahor*.

2) Sic MS. The Pali *ento* implies a partic. *ayant*.

• 3) The final letters are not clear, nor does this form occur; but the Tib. ཤིང་ཁུ་བསྐྱུ་བ་ (174 a. 2) and the usage of *parinishpad* in Buddh.-Skt. leave no doubt of its genuineness.

4) The text has been corrected here. The MS. is also fractured. The actual reading is *na parasyā* ---- *tpādya*°. Two *aksharas* have been deleted and two more broken away. In the margin is written *sakūṣāt*. The above text is founded on this and on the Tib. གནལ་ལ་སྐྱུ་བ་ལྟེ་ཤིང་.

निवर्तयितव्यः । न परिणामनायाः सर्वदुष्कृत्या⁽¹⁾ विनिवर्तितव्यं । न परोक्षानि कुशलमूलानि परिग्रहीतव्यानि । न परीक्षया परिणामनया तुष्टिर्मसव्या इत्यादि ॥

आर्यान्तपमतिमुत्रेऽप्याह । स न कल्पगण[न]या बोधिं पर्येषते । इत्यतः कल्पान्⁽²⁾ संनत्स्यामि । इत्यतः कल्पान् संनत्स्यामीति । अपि तु खल्वचित्पमेव संनाहं संनक्त्यति । यावती पूर्वाकोटिः संसारस्य [य]द्येतावेदेकं रात्रिदिवं भवेत् । एवंरूपे रात्रिदिवैः पञ्चद- 5 शदेवसिकेन पक्षेण त्रिंशदेवसिकेन मासेन द्वादशमासिकेन संवत्सरेण घनया वर्षग[ण]नया यावद्वर्षशतसंज्ञेणैकं बोधिचित्तमुत्पादयेयमेकं च तथागतमर्हसं सम्यक्संज्ञं पश्येयं । घनेन प्रवेशेनानया गणनया गङ्गानदीवालुकासमैश्चित्तोत्पादेस्तथागतदर्शनैश्च एकैक- स्या[124 a]पि सत्त्वस्य चित्तचरितं ज्ञानीयां । घनेनैव प्रवेशेनानया गणनया सर्वसत्त्वानां तावद्विशिष्टोत्पादेस्तथागतदर्शनैः[स्वचित्तचरितानि प्रज्ञनीयामित्यनवलीनः । संना- 10 कोऽयं बोधिसत्त्वस्यातपः संनाहः । एवं दानादिषु बोधिप्राप्तिकमकृपारुषलतपोषु च नयः⁽⁴⁾ ॥

आर्यरत्नमेधेऽप्युक्तं ॥ न बोधिसत्त्वः सत्त्वखटुङ्कतां⁽⁵⁾ सत्त्वउर्दात्ततां ज्ञात्वा । घलमेभिः सत्त्वैरेवं खटुङ्कैरेवं उर्दात्तैरिति । ततो निदानं परिखिन्नः परापृष्ठीभूतः⁽⁶⁾ । परिश्रुद्धायां लोकधातौ प्रणिधानं करोति । पत्रेदृशानां सत्त्वानां नामापि न शृणुयात् । न च सत्त्वार्थवै- 15 मुख्यस्य⁽⁷⁾ बोधिसत्त्वपरिश्रुद्धायां लोकधातावुपपत्तिर्भवति । तत्र प्राप्तो बोधिसत्त्व एवं चि-

/ 1) The MS., which has been corrected, reads apparently *harttyā*. The Tib. *མས་པ་* suggests possibly *hṛti* rather than *hati*.

2) . . . 2) The Tib. does not reproduce the repetition. In the second clause it would be easy to read *kalpān na*.

3) *°ūkā* MS.

4) *nayam* MS. Tib. *སྐྱུར་རྒྱུ* [174 b. 2].

5) See p. 279, n. 3.

6) *ཐུགས་ཕྱོགས་པར་འགུར་* 'turning one's back', as Divy.-Index interprets the form.

7) *vimukhya*° MS.

तमुत्पादयति । तस्मात्सत्त्वधातोर्ये सत्त्वाः स्युः प्रत्यवरा ध⁽¹⁾त्रउएउमूकज्ञातीयाः । अपरिनि-
 र्वाणधर्मकाः कृत्स्ना सत्त्वधातो न चिकित्सिता⁽³⁾ सर्वबुद्धेः सर्वबोधिसत्त्वैश्च प्रत्याख्याताः ।
 तेषां मदीये बुद्धतेज्रे संनिपातः स्यात् । तानहं सर्वान्बोधिमण्डे निषीद्यान्तुतरां सम्यक्स-
 बोधिमभिसंबोधयेयं ॥ एवं हि बोधिसत्त्वस्य चित्तय[124b]तश्चित्तोत्पादे चित्तोत्पादे सर्व-
 5 मारभवनानि प्रकम्पन्ते । सर्वबुद्धाश्चास्य वर्णावादिनो भवन्तीति ॥

एवं तावत्पुण्यवृद्धिकामेन [आ]शयो दृढीकर्तव्यः । ⁽⁵⁾आशयदृढीकरणार्थमधुनोच्यते ।

किं पुनरनेन दृढीकृतेनेति विमर्षनिरासाय धर्मसंगीतिमुत्रे गदितं । आशये सम्यग्-
 भगवन् बुद्धधर्माणां मूलं । यस्य पुनराशयो नास्ति सर्वे बुद्धधर्मास्तस्य द्वारे ॥ आशयसंप-
 न्नस्य पुनर्भगवन् यदि बुद्धा न भवन्ति गगनतलाद्धर्मशब्दो निश्चरति कुञ्जवृत्तेभ्यश्च ⁽⁶⁾ । आश-
 10 [य]श्रुद्धस्य बोधिसत्त्वस्य स्वमनोज्ञत्वादेव सर्वाववादानुशासन्यो निश्चरति । तस्मात्तर्हि
 भगवन् बोधिसत्त्वेनाशयसंपन्नेन भवितव्यं ॥ तद्यथा भगवन् यस्य पादौ तस्य गमनं एवं
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धधर्माः । तद्यथा भगवन् यस्योत्तमाङ्गं तस्य जीवितं एवमेव
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धबोधिः । तद्यथा भगवन् यस्य जीवितं तस्य लाभः । एवमेव
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धत्वलाभः । तद्यथा भगवन् सतीविनाग्निर्ज्वलति ⁽⁷⁾ । असतीविने न

1) There is an erasure here. The equivalent Tib. appears to be (though the print is not clear) བཟོད་འགྲུས་ཀྱིས་ 'small in valour'.

2) Cf. Thomas (in J.R.A.S. '99. 491) on Harṣa-c. 14. 10.

3) MS. originally *ni cakitāh*, corrected to *na cikicchitāh*. Tib. འདིལ་མ་བསྐྱེད་ཀྱིས་པ་ (174 b. 5).

4) Cf. Mh v. II. 168. 12.

5) Tib. བསྐྱེད་པ་ also used as rendering of *saṃkalpa* which like *ācāya* is used for 'determination, resolve'.

6) I follow here, as in several passages above, the punctuation of the Tib. (175 a. 2). The MS. reads and punctuates: *niṣcarati | kuṣṭhṃ ca ācāyadāhasya*.

7) Both MS. and Tib. are obscure. The former reads *satītvanenāgnir°*, the latter omits *āgni* and *jvalati* in both clauses.

ञ्जलति । एवमेव भगवन्नाशये सति बोधिसत्त्वस्य सर्वबुद्धधर्मा ञ्जलन्ति । असत्याशये न
 ज्वा[125a]लन्ति । तद्यथा भगवन्सत्त्वधर्मेषु वर्षे वर्षत्यसत्सु न वर्षति । एवमेव
 भगवन्नाशये सति बुद्धधर्माः प्रवर्तन्ते । तद्यथा भगवन् यस्य वृत्तस्य मूलं विपक्षे तस्य पुष्प-
 फलानि न भूयः प्ररोहन्ति । एवमेव भगवन्स्याशयो विपक्षस्तस्य सर्वे कुशला धर्मा न भूयः
 संभवन्ति । तस्मात्तर्हि भगवन्बोधिसत्त्वेन बुद्धबोध्यर्थिकेन स्वाशयः सूक्ष्मो⁽¹⁾ स्वारत्तितः 5
 सुशोधितः स्वधिष्ठितः कर्तव्य इति ॥

कोऽयमाशयो नाम । आर्यातयमतिमूत्रे ऽभिक्रितः । स खलु पुनराशयो ऽकृत्रिमः अकृ-
 तत्वात् । अकृतको निःसाध्यत्वात् । निःसाध्यः सुविदितत्वात् । सुविदितो निर्मापत्वात् ।
 निर्मापे⁽²⁾ शुद्धत्वात् । शुद्धः सञ्जुक्त्वात् । सञ्जुक्तः अकुटिलत्वात् । अकुटिलः स्पष्टत्वात् ।
 स्पष्टो अविषमत्वात् । अविषमः सारत्वात् । सारो अभेद्यत्वात् । अभेद्यो दृढत्वात् । दृढो 10
 ऽचलितत्वात् । अचलितः अनिश्चितत्वादित्यादि । अयमेव चाधिकाधिकगुणाधिगमप्रवृत्तो
 ऽध्याशय इत्युच्यते ॥

यथात्रैवोक्तं । उत्तरणाध्याशयो विशेषगमनतया इत्यादि ॥

अपि चाध्याशय उच्यते । सौम्यता भूतेषु⁽³⁾ । मैत्रता सत्तेषु । क्लितचित्तता आ[125b]र्येषु ।
 कारुण्यमनार्येषु । गौरवं गुरुषु । त्राणता अत्राणेषु । शरणता अशरणेषु । द्वीपता ऽद्वी- 15
 पे⁽⁴⁾षु । परायणता अपरायणेषु । सक्रायता असक्रायेषु । सञ्जुता कुटिलेषु । स्पष्टता खटुङ्के⁽⁵⁾षु ।

1) मेङ'5'प'3'5' 'well affected, quite captivated'.

2) शु'मे'5' 'guileless'.

3) This combination is not clearly legible. The equiv. Tib. appears to be
 दे'स'प'

4) Cf. Karanda-vyūha 45. 18, a similar context.

5) Cf. 279, n. 3. Tib. (176 a. 1) དུ་སྤྱོད་ཅུ་མཁས་ལ་གསལ་པོ་པོ་ meaning perhaps
 clearness, purity of character amongst the vicious.

अशठता शठेषु । अमाया आगर्हणचरितेषु । कृतज्ञता अकृतज्ञेषु । कृतवेदिता⁽²⁾ ब्रोकृषु ।
 उपकारिता अनुपकारिषु । सत्यता अभूत⁽³⁾गतेषु । निर्मानता अभ्ये⁽⁴⁾षु । अनिन्दिता सु-
 +अनिन्दना⁽⁵⁾ कृतेषु । अनारोचना परस्खलितेषु । आरत्तणता विप्रतिपन्नेषु । अदोषदर्शन-
 ता सर्वोपायकौशल्यचर्यासु । शुश्रूषणता सर्वदत्तिणीयेषु । प्रदत्तिणप्रोक्ता अनुशासनी-
 6 ष्वित्यदि ॥

तदेवं व्यवसायाशायौ दृढीकृत्य कारुण्यं पुरस्कृत्य यते शुभवद्भये ॥

यथोक्तमार्थधर्मसंगीतिमूत्रे । अथ खल्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्-
 मेतदवोचत् । न भगवन्बोधिसत्त्वेनातिबहुषु धर्मेषु शितितव्यं । एको धर्मो भगवन् बोधि-
 सत्त्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः । तस्य सर्वबुद्धधर्माः कर्तलगता भवन्ति । कतम
 10 एकधर्मो । यदुत महाकरुणा । महाकरुणया भग[126a]वन्बोधिसत्त्वानां सर्वबुद्धधर्माः
 कर्तलगता भवन्ति । तद्यथा भगवन् येन राक्षसक्रवर्तिनश्चक्रात् गच्छति । तेन सर्वो
 बलकायो गच्छति । एवमेव भगवन् येन बोधिसत्त्वस्य महाकरुणा गच्छति । तेन सर्वे
 बुद्धधर्मा गच्छन्ति । तद्यथा भगवन्नादित्ये उदिते सत्त्वाः कर्मक्रियासु प्रचुरा भवन्ति । एव-
 मेव भगवन् महाकरुणा यत्रोदिता भवति तत्रान्यबोधिकरा धर्माः क्रियासु प्रचुरा भव-

1) The Tib. renders simply: 'guileless amongst the wily' རྒྱུ་ཅན་ལྷན་པ་
 But the MS. reads *vigatāgahac*° with a mark of deletion over the syllable *ga*
 only. As to *gahana* see 172 n. 4. An over-reaching character seems to be meant.

2) The Tib. equiv. རྒྱུ་ཅན་ connects this with *vedanā*, thus reminding one of
 the Shaksperian «more in sorrow than in anger».

3) རྒྱུ་ཅན་ལྷན་པ་ 'such as have walked in error'.

4) རྒྱུ་ཅན་ Tib. (167. a. 2). The reading is not clear. B² observes of *√grabh*:
 'simplex nicht belegt'. *stabdh*° transcr., perhaps rightly.

5) MS. corrected and the form °*danā* added in the margin at this point.

6) རྒྱུ་ཅན་ལྷན་པ་ apparently 'disposition to take in good part, to receive
 with respect': cf. M. Vyutp. § 126. 18.

सि । तद्यथा भगवन् सर्वेषामिन्द्रियाणां मनसाऽधिष्ठितानां स्वस्वविषये प्रकृणाप्राचुर्यं भवति । एवमेव भगवन् मूलाकरूणाधिष्ठितानामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां स्वस्मिन् स्वस्मिन् करणीये प्राचुर्यं भवति । तद्यथा भगवन् जीवितेन्द्रिये सत्यन्येषामिन्द्रियाणां प्रवृत्तिर्भवति । एवमेव भगवन्मूलाकरूणाणां सत्यामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां प्रवृत्तिर्भवतीति ॥

ध्यानात्तयमतिमूत्रेऽप्याह ॥ तद्यथापि नाम भदत्त सारद्वतोपुत्र पुरुषस्य जीवितेन्द्रियस्याश्चासाः प्रश्नासाः पूर्वगमाः । एवमेव भदत्त सारद्वतोपुत्र बोधिसत्वस्य मूलायानसमुदागतस्य मूलाकरूणा पूर्वगमाः ॥ पे ॥ स्याद्यथापि नाम श्रेष्ठि[126b]नो वा गृह्यतेर्वा एकपुत्रके गुणवति मज्जागतं प्रेम । एवमेव मूलाकरूणाप्रतिलब्धस्य बोधिसत्वस्य सर्वसत्त्वेषु मज्जागतं प्रेमेति ॥

10

कथमेषा भावयितव्या । स्वकमनेकविधं पूर्वानुभूतमनुभूयमानं वा दुष्खं भयं च स्वात्मन्यत्यन्तमनिष्टं भावयित्वा । प्रियादिषु मैत्रो मैत्रीवता भावयितव्या प्रत्युत्पन्नदुष्खव्याधिषु मूलादुष्खसागरानवधिदीर्घसंसारव्यसनानुनीतेषु वा ॥

यथोक्तमार्पदशभूमकसूत्रे ⁽⁵⁾ । तस्यैवं भवत्याश्रयं यावदज्ञानसंमूढा वृतेमे बालपृथग्ज्ञानाः । येषामसंख्येया घातमभावा निरूढा निरूध्यन्ते निरोत्स्यन्ते च । एवं च लीयमाणा काये न निर्वेदमुत्पादयन्ति । भूयस्या मात्रया दुष्खपक्षे ⁽⁷⁾ विवर्धयन्ति । संसारश्चातसश्च मूलाभयान्न

1) Cf. usage of Latin *medulla*.

2) *vat* (*maitrīvat bhāvayitavyā*) *karuṇā* marg.

3) *°vyāḥ* MS.

4) *priyādiṣu anuṇayam gāteṣu mohāt* marg.

5) The text corresponds with Ch. V. f. 56 b of the *Daṣabhūmiçvara*, Paris MS. cited from a transcript lent to me by Prof. de la Vallée-Poussin. Principal variants cited as 'P'. I have also collated it with my photograph (I. b. 4. l. 2) of the ancient MS. 'K' described at f. 128 b note, below.

6) om. P.

7) *skandham* P.; but Tib. འཛུལ

- निवर्तते । स्कन्धालये च नेत्सृजति । धातूरगेभ्यश्च न निर्विद्यते । नन्दो⁽⁹⁾ रोगान्धाश्च
 नावबुध्यते । षडायतनशून्ययाम् च न व्यवलोकयति । अर्ककारममकाराभिनिवेशानुशयं
 च न प्रजृम्भति । मानदृष्टिशल्यं च नोद्धरति । रागद्वेषमोक्षशालं च न प्रश्नयति । अवि-
 द्यामोक्षान्धकारं च न विधमयति । तूष्णार्ण^(127a)वं च नोद्धोषयति । दशबलसार्थवाक्
 5 च न पर्येषते । माराशयगहनानुगतो⁽⁶⁾ संसारसागरे विविधाकुशलवितर्कमाकाकुले परि-
 प्लवते ।⁽⁷⁾ अप्रतिशरणाः तथा संवेगमापद्यते बहूनि दुष्खानि प्रत्यनुभवतः । यदि⁽⁸⁾ ज्ञातिज्ञ-
 राव्याधिमरणाशोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासान् । कृताकृमेषां सत्त्वानां दुष्खार्ताना-
 मनाथानामत्राणानामशरणानामलयनानामपरिपणानामन्धानामविद्यापण्डकोषपटलपर्यवन-
 दानां तमोऽभिभूतानामर्थपैकोद्दितीयो भूत्वा तथाद्वयपुण्यज्ञानसंभारोपचयं बिभर्मि । यथा-
 10 द्वयेण पुण्यज्ञानसंभारोपचयेन संभूतेन स्मे सर्वसत्त्वा अमृत्यतविप्रमुद्दिमनुप्राप्नुयुरिति ॥

तथात्रैवाह । संसाराट्वोकात्तार्मार्गप्रपन्ना वतेमे सत्त्वा निरपतिर्यगोनियमलोकप्र-

1) The MS. (A.) read originally *valūragebbhyaṣ ca* and this has been corrected to the reading of the text, which is confirmed by K., and by P. not only in the parallel passage of prose, but also in the verses at the end of the chapter. Here (f. 62b) the line *skandhālayā ura[ga]dhātu kudrshṭiṣalyam* occurs. The Tib. (177. a. 3) has: 'phantoms (ལྷ་ཁྱེ) of elements'. *Uraga* is not quoted in this sense; but snakes have sometimes (e. g. Jāt. № 154) the power of metamorphosis.

2) Cf. Divy. 37. 25; M. Vyutp. 244. 191 and Ch. s. v. *nandī. rāgāntaṣcārātām na cāvab*°. K; *rāgataṣcārakaṣ ca* P.; but Tib. with our text.

3) *hānti* P.

4) For the metaphor compare 231. 2.

5) *jālam* A; *jvalanam* P.; Tib. མེ་ལྷེ་འབྲས་ཀྱི་ཁྱེ་ལྷེ་འབྲས་ (177 a. 4).

6) The Tib. construes this compound with the previous clause, and takes *gahana* in the sense of 'gloom' གྲུ་མ་

7) . . 7) omitted in Tib. °*ṣaraṇa na ca sam*° P. Below P. omits *atrāṇ*° and *andh*° and inserts *advipūnām* before *aparāy*°.

8) Cf. G. 12.

9) The readings in this extract correspond generally not with the text of the Daṣabdhūmīṣvara (Ch. 2) as given in MS. C, which is much abbreviated (fol. 29 b. 7); but with those of the old fragment (K.). See note to 128. b.

10) Here K. inserts *ayogakheminenāsvāmiprāptā* (°*mitven*°?) *mahaprapātapra-patitā*.

पाताभिमुखाः कुदष्टिविषमज्ञालानुप्राप्ताः ⁽¹⁾ मोक्षगन्तसंज्ञा मिथ्यामार्गवितथप्रयाता 'अ-
न्धीभूताः परिणायकविकलाः ॥ पे ॥ संसारमोतानुवादिनः तृष्णानदीप्रपन्नाः ' मत्ता-
वेगप्रस्ता ' अवलोकनाः ⁽²⁾समर्थाः कामव्यापादविचिकित्साविक्रिसावि[127b]तर्कप्रया-
तानुचरिताः । स्वकायदृष्ट्युदकरातसङ्कीर्ताः ' कामगन्तवर्तानुप्रविष्टाः नन्दीरागम-
ध्यसंस्तताः ' अस्मिमानस्थलोच्छन्नाः ' ⁽⁷⁾अपरायणाः ' ⁽⁸⁾आयतनग्रामानुच्छलिताः ' कुशल- 5
तंभारकविरकिताः ' ते अस्माभिर्मत्ताकुशलमूलबलेनोद्भूत्य निरूपद्रवे अरञ्जसि शिवसर्वज्ञ-
तारलक्ष्ये प्रतिष्ठापयितव्या । रुद्धा वतमे सत्ता बहुदुष्खदौर्मनस्योपायासबहुल-
अनुनयप्रतिघप्रियाप्रियविनिबन्धने सशोकपरिदेवानुचरिते तृष्णानिगडबन्धने मायाशा-
याविद्यागन्तसंज्ञे त्रैधातुकचारके ' ते अस्माभिः सर्वत्रैधातुकविवेके अभयपुरे चर्वडु-
ष्खोपशमे अनावरणनिर्वाणे प्रतिष्ठापयितव्या इत्यादि ॥ 10

एवमेभिः परस्परदृढीकृत्यैर्व्यवसायाशयकारूपैः पुण्यवृद्धिमारभेत् । तत्र तावद्
भक्ताचार्याविधिः कार्या वन्दनादिः ⁽¹⁰⁾सदादरात् ॥

1) °nuparyavanaddhā K.

2) avilokanasam° K. C.

3) ना is added in margin; perhaps for nānā Tib. (177 b. 4) མདོ་པོ་ prabhānā-
nuc° K., °bhānuc° C.

4) satk° K. C. Cf. Ch. s. v. sakkāya°; M.-Vyutp. § 208. Tib. འཇིག་རྟོགས་
ལྷན་པ་

5) So K. C.; kayagahaganānupr° A. འདྲོལ་པ་ཐེགས་པོ་ལྟོང་ཏུ་བྱུགས་པ་ Tib.; cor-
rect Jā. p. 9 col., 1 accordingly.

6) 'asmi'-mānenamoksha-sthalam ucchannam yeshām A (marg.) asminmā A
(text). °asminmānasthalotsannāḥ K. Tib. མེད་པ་ལ་འབྱུང་པ་. 'disappearing, wandering
in the desert . . of egoism'.

7) paribhūtāḥ K.

8) shaḍāyatana-grāma-bhayatīrōcal° K.

9) Corrected to sandhāra a sec. man. སྤེལ་པ་ས་མཁས་པ་ 'one skilled in foster-
ing'.

10) The margin gives the reading °adibhūḥ. If this be correct we cannot of
course take this clause as a versus memorialis.

(3) आर्यातपमतिमूत्रे वात्मपरपापदेशना पुपयसंभारे पद्यते ॥
गाथाचतुष्टयेन च यथागीतैश्च स्तोत्रैः । आर्यभट्टचर्यादिगाथाभिर्वा पूजना च ॥
आर्यरत्नमेधे यथोक्तं । इह बोधिसत्त्वो यानीमानि भवन्ति पुष्पज्ञातानि वा फलज्ञातानि
10 वा अममान्यपरिर्यक्षाणि । तानि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वेभ्यो नि-
र्यातयति ॥ पे (5) सपथोमे धूपवृत्ता वा गन्धवृत्ता वा रत्नवृत्ता वा कल्पवृत्ता वा अममा
अपरिर्यक्षास्तानपि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वेभ्यो निर्यातयतीति ॥
आर्यत्रिसमयरात्रेऽपि (6) स्थलज्ञा रत्नपर्वताः । जलज्ञा रत्नपर्वता स्थलजलज्ञानि रत्ना-
नि दशदिगवस्थितानि । अममान्यपरिर्यक्षाणि देयानीत्युक्तं । अनया च दिशा सर्वभैषज्या-

6) Quoted also in Bodhic- \dot{t} . ad II. 25 (ed. Bibl. Indica, pp. 57.12—58.5). The quotation includes the extract from the Ratnamegha, showing that Prajñākaramati stole Cāntideva's extracts, instead of reading the sūtras for himself.

नि सर्वरसयनानि सर्वसलिलानि च^(128b)नवधानि च⁽¹⁾मण्डलानि । सर्वकाञ्चनमण्डलानि । विवृतेषु वा लोकधातुषु ये परमरसस्पर्शसेपत्रा भूर्यटकाः⁽⁹⁾ । अमृतलता । अकृष्टो-
त्ता वा⁽⁸⁾ शालयः । सर्वोत्तरकुरुद्वीपेषु⁽⁴⁾ परिश्रुद्धेषु च लोकधातुषु ये रमणीयतराः परि-
भोगाः ॥

यथा चार्पणमेघ एवाह । स यानीमानि सूत्रात्तेषूदरोदाराणि तद्यथागतपूजोपस्थानानि ५
प्रणीति । तान्याशयतस्तीव्रेणाध्याशयेन बुद्धबोधिसत्त्वभ्यः परिणामयतीति ।

तथा । स विविधानि पूजोपस्थानानि अनुविचिन्तयतीति ॥

देशना पूर्वोक्तेव । आर्यान्तयमत्तिसूत्रे त्वात्मपरपापदेशना पुण्यसेभारे पठ्यते । अमु-
दना भद्रचर्यागाथया । चन्द्रप्रदीपानुमोदनापरिवर्तेन वा । अध्येषणा भद्रचर्ययेव । परिणा-
मना तु सकलसमाप्तार्यभद्रचर्ययेव । वज्रघनपरिणामना वा पश्येत् ॥ 10

अथवा दशभूमकोक्तानि मत्प्रणिधानानि । यथाह । यदुताशेषनिःशेषानवशेषसर्व-
द्वपूजोपस्थापनाय । सर्वाकारवरेपेतमुदाराधिमुक्तिविश्रुद्धं धर्मधातुविपुलमाकाशधातुप-
र्यवसानमपराक्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्याप्रतिप्रज्ञब्धं । मत्पूजोपस्था-

1) I preserve the form given in the MS. B†. has the falsa lect. *āmaṇḍalāni*:
but Tib. ལུང་འཇུག་.

2) Cf. Mh v. I. 340.12 sqq., and Senart *ad loc.* Our MSS. seem to read *paryāṭa-*
kāḥ. Tib. རྩ་ལྗང་ 'earth-fat' (178 b. 4). The 'bada-lātā' (sic) of Sp. Hardy (p. 67. 80)
who is cited by Senart, is possibly a corruption of *amatalatā*.

3) Om. B†.

4) *ca*, before *pariṣṭ* in B†.

5) Cf. Bodhic. III. 1—5. *deṇanā* p° refers to 169. 4; cf. et. Bodhic. Ch. II.

6) Supra 213. 3—216. 5. See also 'Additional Notes'.

7) The readings in the following extract have been collated with the corre-
sponding passage in the text of the sūtra, a considerable portion of which was
discovered by me in the Mahārāja's library at Kathmandu. The fragment ('K')
dates from about the VIth cent. A plate showing part of this passage from that
MS. has been prepared for the present work. The passage also occurs in the Da-
gaḥḥūmiṣvara, Ch. I. For the points of difficulty in the extract I have collated
a Cambridge MS. ('C') of that sūtra (Add. 867, ff. 13 b. sqq.) neglecting modern
barbarisms, the MS. being copied by an ignorant scribe from a good original.

नाय [129a] । प्रथमं मक्षाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वतथागतभाषितधर्मनेत्रीसंधार-
 णाय सर्वबुद्धबोधिसत्त्वपरिप्रकाय । सर्वसम्यक्संबुद्धशासनपरिरक्षणाय । धर्मधातुविपुल-
 माकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वसंक्रल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्याप्रतिप्रसन्नं ।
 सद्धर्मपरिप्रकाय । द्वितीयं मक्षाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबुद्धोत्पादनिरवशेषसर्व-
 5 लोकधातुप्रसेषु । तुषितभवनवासमादि कृत्वा च्यवनाचङ्क्रमणगर्भस्थितिज्ञानकुमारक्रोडा-
 त्तःपुरवासभिनिष्क्रमणदुष्करचर्याबोधिमण्डोपसंक्रमणमार्धर्षणाभिसंबोध्यध्येषणमक्षा-
 धर्मचक्रप्रवर्तनमक्षापरिनिर्वाणोपसंक्रमणाय । पूजाधर्मसंप्रकृप्रयोगपूर्वगमं कृत्वा सर्वत्रैक-
 कालविवर्तनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्पसंख्या-
 बुद्धोत्पादसंख्याप्रतिप्रसन्नं यावन्मक्षापरिनिर्वाणोपसंक्रमणाय । तृतीयं मक्षाप्रणिधान-
 10 मभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबोधिसत्त्वचर्याविपुलमदृढताप्रमाणासंभिन्नसर्वपारमितासुसंय-
 क्तीतः । सर्वभूमिपरिशोधनं साङ्गोपाङ्गनिर्हारं यावत्सल [129b] तणाविलक्षणसंवर्तविवर्त-
 सर्वबोधिसत्त्वचर्याभूतपथावद्धर्मपद्योपदेशपारमितापरिकर्माववादानुशासन्यनुप्रदानोपस्त-

1) *sarvasamyaksambuddhaparigr° sarvabaddhaçās°* K. The Tib. seems to have read *sarvabuddhabodhi samyakparigr°* and the rest as A. As to *dharma-netri* see E. Hardy, Nettipp., Introd. p. vii., n. 1.

2) Cf. Senart, Mh.v. i. 489 *ūdikamkr°* C.

3) *garbhāṣya marg. ācakr°* K. *āvakr°* C. འཇོ་མ་དང་གཤེགས་པ་དང་ Tib. 179 a. 6.

The reference is to the varied movements of the embryo.

4) . . 4) *bodhim°* . . . *na* om. K. C.

5) *°nasama°* A.

6) *kramānāk*

7) om. *krivā* K.

8) A. here inserts the words *cittotpādābhinihārāya*, not in K. C. or Tib.

9) *prañidhim* A.

10) *°tāsaṃ* K. C. (and Tib.).

11) *°nasā* A.

12) *°hārasalakṣh°* K.

13) om. *vivarta* K. Tib. (179. b. 4) སྤྱོད་པ་དང་པཅས་པའི་ཕུང་ལུས་སེམས་དཔ
sarvathāpi bodhi° A. *nihārakṣaṇavivarttasamvarttasarvabodhis°* C.

म्भचितोत्पादाभिनिर्हराय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक-
 ल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसब्धं चितोत्पादाभिनिर्हराय । चतुर्थं मक्षाप्रणिधानमभिनिर्ह-
 रति ॥ यदुत निरवशेषसर्वसत्त्वधातुत्रप्यद्वयसंज्ञासंज्ञि नैव संज्ञि नासंज्ञ्यण्डज्ञरायुज्ञसं-
 स्वेदज्ञीपपाडुकत्रैधातुकपर्यापन्नषड्भूतिसमवसृतसर्वोपपत्तिर्यापन्ननामत्रपसंगृहीताशेषस-
 र्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय⁽¹⁾ । सर्वबुद्धधर्मावतारणाय । सर्वगतिसंख्याव्यवच्छेदनाय । सर्व- 5
 ज्ञज्ञानप्रतिष्ठापनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्प-
 संख्यासत्त्वधातुसंख्याप्रतिप्रसब्धं । सर्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय । पञ्चमं मक्षाप्रणिधानमभिनि-
 र्हरति ॥ यदुत निरवशेषसर्वलोकधातुविपुलसंज्ञिसमकृताप्रमाणमूढादिकव्यत्य-⁽³⁾
 स्तावमूर्द्धसमतलप्रवेशसमवसरणानुगतेन्द्रज्ञालविभागदशदिग्गशेषवैमात्र्यप्रवेशविभागज्ञा-
 नानुगमप्रत्यक्षतायै । धर्मधातु[130a]विपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक- 10
 ल्पसंख्यालोकधातुसंख्याप्रतिप्रसब्धं लोकधातुवैमात्र्यावतारणाय । षष्ठं मक्षाप्रणिधानम-
 भिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वतत्रैकक्षेत्रे एकक्षेत्रे सर्वतत्रैकसमवसरणपरिशोधनं । अप्रमाणबुद्ध-
 क्षेत्रे⁽⁷⁾ प्रभाव्यूलंकारप्रतिमपिडितं । सर्वक्षेत्रशापनपनपरिशुद्धिपथोपेतं । अप्रमाणज्ञानाक-
 रसत्त्वपरिपूर्णमुद्गरबुद्धविषयसमवसरणं । यथाशयसर्वसत्त्वसंदेशनसंतोषणाय । धर्मधातुवि-

1) So KC; and Tib. ལྷ་སྤྱུ་ལྷ་ཡེར་; *caranāya* A.

2) *bḍham* : *satvapariṣṭ*° K. *sarvasatvap*° C. Tib. supports our reading.

3) 'confused'; °*bhyasta*° A. C. *dārikam bhāvatūrthasama*° (I).

4) °*tamindra*° A.

5) With this form, not quoted from other texts, compare *vaimātratā* in Mh.v. ('diversité') and Pali *vemattatā*. *vimātratāvibh*° C at first; *vaimatrya* below.

6) om. K. C., contra Tib. In the margin of A. occurs the following gloss: *eko bhāva ityādivat sarvakṣetrūṇām ekakṣetrasvabhāvānatikramenāvaçaranāt prativedhāt çodhanam | evam anyathā*.

7) In the margin of A. the form *sphānita* (for *sphārita*?) is added between *kṣetra*° and *pr*°.

8) °*dāha* A. C.

9) °*udārasarva* A.

10) Tib. ལྷ་སྤྱུ་ལྷ་ཡེར་

पुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याबुद्धतेजसंख्याप्रतिप्रलब्धं ।
 (1) सर्वबुद्धतेजपरिशोधनाय । सप्तमं मक्षाप्रणिधानमभिनिर्हृति ॥ यदुत सर्वबोधिसत्त्वैका-
 शयप्रयोगतायै । निःसंपत्तकुशलमूलोपचयाय । एकारम्भणसर्वबोधिसत्त्वसमतायै । अचिर-
 क्तिसततसमितबुद्धबोधिसत्त्वसमवधानाय । यथेष्टबुद्धोत्पादसंदर्शनाय । (4) स्वचित्तोत्पाद-
 5 तथागतप्रभावज्ञानानुगमाय । अच्युतानुगामिन्यभिज्ञाप्रतिलम्भाय । सर्वलोकाधामनुविच-
 रणाय सर्वपञ्चमण्डलप्रतिभासप्राप्तये । सर्वोपपत्तिस्वशरीरानुगमाय । अचित्त्यमकृत्यानि-
 पेततायै । [180 b] बोधिसत्त्वचर्याचरणाव्यवच्छेदाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसान-
 मपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रलब्धं । मक्षायानावतारणाय ।
 अष्टमं मक्षाप्रणिधानमभिनिर्हृति ॥ यदुताविवर्त्यचक्रसमाद्बुद्धबोधिसत्त्वचर्याचरणाय ।
 10 अमोघकायवाङ्मनस्कर्मणे । सकृद्वर्णननियतसर्वबुद्धधर्मप्रतिलम्भाय । सकृदोषोदाकारज्ञाना-

1) *sarva* om. K.

2) *sarvabuddhabodhis*° C, and A in marg. a sec. m.

3) °*gāya* ° *niḥsapannak*° K.; *nishpannak*° A.; *nissipanna* C. The Tib. འགྲུག་

བློ་མེད་པ་ (180 b. 2) gives the key to the reading.

4) °*rṣanasambhāṣaṇāya* K (°*samtosh*° C); *sahaci*° A.

5) °*vicāraṇ*° K. The noun-form is new to Skt. For the meaning, cf. Dh.-sqi § 8 where *anuvicāra* occurs and is explained by Buddhaghosa (Atthas. § 345) *anugantvā vicāraṇakavāsena*; so that something like 'research' is meant. At Dīgha-n. xiii § 3 perhaps some kind of peripatetic meditation is connoted by the verb *anuvicar*.

6) °*va-buddha-p*° C. K.; but not so Tib.

7) so K. C. with Tib.; °*hājñān*° A.

8) *caraṇāya* (om. *vyavacch*°) K.

9) *satvānām* A. marg.

10) °*ddhatvāya* | K. *buddhadharmatvāya* C.

11) So K. C. throughout. A. hesitates between °*lābh*° and °*lambh*°.

12) *satvānām* added in marg. as above.

नुगमाय । मत्प्रसादक्लेशविवर्तनाय । मत्प्रसिद्ध्याज्ञोपमाश्रयप्रतिलम्भाय । चित्तामणिव-
त्कायप्रतिलम्भाय । सर्वबोधिसत्त्वचर्याचरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानम-
परात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसन्नं । अमोघघोषतायै । नवमे मत्का-
प्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वलोकधातुष्वनुत्तरस्यैव बोध्यभिसंबोधनाय । एक-
वालपेक्षाव्यतिवृत्तसर्वबालपृथग्वनज्ञस्योपपत्त्यभिनिष्क्रमणविकुर्वणबोधिमतोऽधर्मवक्र-
वर्तनमत्कारिनिर्वाणोपदर्शनाय । मत्बुद्धविषयप्रभावज्ञानानुगमाय । सर्वसत्त्वधातुपद्याशय-
बुद्धोत्पादतणानावबोधप्रशमप्रापणसंदर्शनाय । ए[181a]काभिसंबोधिसर्वधर्मधातुनिर्माण-
स्फुरणाय । एकघोषोदाहारसर्वसत्त्वचिताशयसंतीषणाय । मत्कारिनिर्वाणोपदर्शनचर्या-
बलाव्युपच्छेदाय । मत्ज्ञानभूमिसर्वधर्मव्युत्थापनसंदर्शनाय । धर्मज्ञानिर्दिष्टमायाभिज्ञासर्व-
लोकधातुस्फुरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्प- 10
संख्याभिसंबोधिसंख्याप्रतिप्रसन्नं । मत्कायानाभिनिर्हाराय । दशमे मत्प्रणिधानमभि-
निर्हरतीति ॥

1) *sahadārṣaṇasatvākṣavinivartī*° A., where *dārṣaṇa* appears to be due to erroneous repetition and *satva* to a gloss; *sahaprasāḍavitartī*° K. I. accordingly restored the text from the Tib. which has (180b—181) འདྲེན་པ་འཕྲུག་ (cf. 250, n. 3) ས་ཐག་ཏུ་ (*saha*) འདྲེན་པའི་ཆེན་པོ་ (*kleṣa*) འཕྲུག་པའི་པར་ (used in the equiv. of *avivartya* supra) ཏུ་པ་, and subsequently found substantial confirmation in C, which reads: *sahaprasāḍakṣavinivarttanāya*.

2) Buddha is in Pali *anuttaro bhisakko* Mil.-P. p. 215 med. and other passages in note to Davids' tr.; and Rāṣṭrapālāp. 52. 2 cit. infra.

3) *amoghasarvaceṣṭātāyāi* K. °*ghareṣhutāyāi* C (corrupted from a similar reading).

4) *ekavālamātram api svamārgād abhiraṣṭaḥ san bālavaj-janmūdi* margin, apparently to explain the curious juxtaposition of *vālu* and *bāla*.

5) *madarṣ* K (hic et infra).

6) °*navibodhanapra*° K. *navibhāgavibodhapr*. C.

7) So K. °*satvadhātu*° A.; °*dhārmanirm*° C. The Tib. implies a reading °*dharmadhātunirvāṇa*°.

8) Here A adds in marg. the gloss: *vikurvaṇasamdarṣanopasamkramaṇa*.

9) °*māvyu*° A. *mayavasth* K. C.

10) °*na-ṛddhī*° A.

एतच्च भावयन् सर्वत्र परिणामयामीति योऽयं ॥

आर्थावलोकितेश्चरविमोले च यदुक्तं तदप्येवं योऽयं । एतत्कुशलमूलं सर्वसत्त्वप्रपात-
 पविगमाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वान् साक्षात्ता⁽¹⁾निकभयप्रशमनाय । सर्वसत्त्वसंनोक्तभयविनिव-
 र्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वबन्धनभयसमुच्छेदाय । सर्वसत्त्वज्ञोचितोपरोधोपक्रमभयव्या-
 5 वर्तनाय । सर्वसत्त्वोपकरणवैकल्यभयापनयनाय । सर्वसत्त्वज्ञोविकाभयव्युपशमनाय । सर्व-
 सत्त्वाम्लोक्तभयसमतिक्रमणाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वसाक्षारिकभयोपशमनाय । सर्वसत्त्वप-
 र्धच्छ्कार्द्यभयविगमाय । सर्वसत्त्वमरणा⁽²⁾[131b]भयव्यतिक्रमाय । सर्वसत्त्वदुर्गतिभयविनिवर्त-
 नाय । सर्वसत्त्वतमोऽन्धकारविषमगत्यप्रत्युदावर्तनावभासकरणाय परिणामयामि । सर्वस-
 त्वानां विभभागसमवधानभयाभ्यन्तविगमाय । सर्वसत्त्वप्रियविप्रयोगभयनिरोधाय । सर्वस-
 10 त्वाप्रियसंवासभयापनयनाय । सर्वसत्त्वकायपरिपीडाभयविसंयोगाय । सर्वसत्त्वचित्तपरिपीड-
 नभयनिर्मोक्षणाय । सर्वसत्त्वदुःखदौर्मनस्योपायासमतिक्रमणाय परिणामयामीति ॥

1) Meaning uncertain. Cf. *saṃtāna* 28. n. 4 (and 'Additional Notes') also 126. 9.
 Tib.: རྒྱལ་ལས་བྱུང་བའི་འཇིགས་ (181. b. 3).

2) The fear of being without a *çloka* to use as a *pranidhi* or as a charm (?).
 The Tib. translates literally.

3) སྐད་ཚིག་པ་ 'timidity'. Noun-form new in this sense; *çārada* 'timid' in lexx.
 only. Pāli *sārajjam*. M. Poussin informs me that the present phrase really occurs
 in Madhy. vr., Ch. I. (misprinted in Calcutta text, p. 11. 25).

4) The meaning of the text as it stands would be: 'I aspire to causing illumi-
 nation [tending to] not turning back from the rugged path [caused by] the blind-
 ness of all creatures'. The Tib. had apparently a somewhat different text, as it
 has: མེས་མ་ཅན་མེས་མ་ཅན་ཡང་པའི་འགྲོ་བ་མཉམ་པ་མཉམ་པ་ཅན་ཅན་ཅན་པོ་སྒྲིག་པ་ལ་སྒྲུང་ etc. A
 gloss has: *avidyākṛta-kugatim prati vyāvartanam mārgāt*. Cf. *paccudāvattati* and
 Ch. s. x.

5) 'Fear as to association with (supr. 154. 7) different persons'; *visabhāga*
 'keinen Antheil habend' B², Nachtr.; Tib. རྩོམ་མེས་མཉམ་པ་ (181. b. fin) and Ch. s. v.
 On forms of *bhaya*, cf. supra 198. 7-11 and *Āṅgutt. Bhaya-vagga* (II, §§ 119
 —122).

संक्षेपतः पुनरियमनुत्तरा परिणामना येयमार्यभद्रचर्यागाथायां⁽¹⁾ ।

मञ्जुशिरी यथ ज्ञानति शूरः सो च समस्तत भद्र तथैव ।

तेषु⁽²⁾ अहं अनुशिक्षयमाणो नामयमी कुशलं इमु सर्वं ॥ [५५]

सर्वत्रियध्वं⁽³⁾ गतेभि ज्ञिनेभिर्या परिणामन वर्णितं⁽⁴⁾ अघा ।

ताय अहं कुशलं इमु सर्वं⁽⁵⁾ नामयमी वरभद्रचरोये । इति ॥

॥ इति शितासमुच्चये भद्रचर्याविधिः षोडशमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

XVII.

वन्दनानुशंसाः सप्तदशः परिच्छेदः ॥

उक्तो वन्दनादिविधिः । तेन पुण्यवृद्धिर्भवतीति कुतो गम्यते ॥

ध्यायावलोकनसूत्रात्⁽⁶⁾ । एवं हि तत्रोक्तं ।

10

1) The present extract forms stanzas 55—56 of the Bhadracarī-pra-
ṇidhāna-rāja, as the work is usually styled in MSS. The text has been collat-
ed with two Cambridge MSS. (C.) Add. 1680. 1 fol. 5. b. 5 (C₁) [a^oec. xi] and Add.
1471, f. 9. a. 4 (C₂). Metre: Dodhaka. Anusvāra gives length by position in these
gāthās, in contrast to the elision of Vedic and of Latin prosody.

2) *tesha* A.

3) *tripathā* contra metrum A. The phrase *sarvatriyadhva*^o occurs several
times in the Bhadrac.

4) *nina* C₁; *°nitu agrāh* C₂.

5) *rve* C₂.

6) See 89. n. 3 (*avalokanā*^o). The present extract corresponds with the passage
II. 363, sqq. of Senart's text. His hypothesis (II. xxvi. n. 3) that the sūtra is an
interpolation in the Mahāvastu is rendered probable by Āntideva's citations
from it as a separate work, and by the independance of the Tib. version. The pre-
sent extract is made from a different and more Sanskrit recension of the sūtra.
It is of course not easy to say whether the omissions, which occur also in the Tib.,
are due to Āntideva, or to the recension. Only the variants most important for
our text are noted below, the corresponding passages in the Mhv. being denoted
by 'M'.

- वर्जयत्यन्तर्धान्यष्टौ य इमे देशिता मया ।
 तणं चारागपत्येकं बुद्धोत्पादं मुशोभनं ॥ [182 a]
 वर्णवान् रूपसंपन्नो लक्षणैः समलंकृतः ।
 स्थाम्ना बलेन चोपेतो नासौ कौसीर्यमध्वक्ति ॥
 5 आद्यो मरुधनशासौ अध्वयः पुण्यवानपि ।
 आराग्य लोकप्रस्योतं सत्करोति पुनः पुनः ॥
 श्रेष्ठकुलेषु स्फातिषु स आद्येषूपपद्यते ।
 भवेदानपतिः शूरो मुक्तत्यागो ह्यमत्सरी ॥
 राज्ञा भवेद्दार्मिको ऽसौ चतुर्द्वीपेक्षरः प्रभुः ।
 10 प्रशासयेन्मर्हती कृत्स्ना समुद्रगिरिकुण्डलाम् ॥
 मर्हद्विक्रयक्रवती सत्तरलसमन्वितः ।
 राज्ञे प्रतिष्ठितो बुद्धान् सत्करोति पुनः पुनः ॥
 श्रुत्युत्तमास्माद्रतः स्वर्गं प्रसन्नो जिनशासने ।
 शक्तो भवति देवेन्द्रः ईश्वरो मेरुमूर्धनि ॥
 15 न शक्यं भाषता वर्णं तपयितुं कल्पकोटिभिः ।
 य स्तूयं लोकनाथस्य नरः कुर्यात्प्रदक्षिणाम् ॥

1) *varjati akṣhaṇam* M.2) *ārūgeti kṣhaṇam* M.3) Formerly referred to *√ās*; but see Pischel Gr. Pr. § 480, and compare Manu II. 93 *dosham ṛochāti*.4) *buddhān marg*.

5) At this point an extra stanza in M.

6) Here three stanzas in M.

7) *praṇvās*° A; but Tib. འཇོག, agreeing with M.

8) So the MS.

9) Two stanzas omitted.

10) 'He cannot bring to an end, exhaust, the praise of Buddha by telling it'. Scan as if *kṣhapetum*. The scansion of Mh v. II. 364. 8 is more difficult.

न ज्ञातु सो ऽन्धः खञ्जो वा कल्पानामपि कोटिभिः ।

उत्पाद्य बोधिचित्तं यः शास्तु स्तूपं किं वन्दते⁽¹⁾ ॥

दृढवीर्यो दृढस्थामो वीरश्च दृढविक्रमः ।

कौशल्यं गच्छति तिष्ठे कृत्वा स्तूपप्रदक्षिणाम् ॥

यो बुद्धकोटिनिपुतशतसङ्ख्यन् कल्पान् कोटी च तुलिय सत्कर्या ।

5

पथेक कल्पे चरमक घोरकाले वन्द्ये स्तूपं बहुतर तस्य पुण्यम् ॥ [132 b]

अथो किं बुद्धो⁽²⁾ अतुलिय दक्षिणीयो अथो चरित्वा चरियविशेष प्राप्तः ।

तस्येक पद्मां करिष्य नररिषभस्य विपाकं श्रेष्ठो भवति अतुल्यद्वयः ॥

इतश्च्युत्वा मनुष्येभ्यस्त्रायस्त्रिशेषु गच्छति ।

विमानं लभते तत्र विचित्रं रतनामयम् ॥

10

कूटागारं स्वयं दत्त्वा अस्मरोगणसेवितः ।

मालां स्तूपे संप्रदाय त्रायस्त्रिशेषु ज्ञायते ॥

अष्टाङ्गलसंपूर्णां सुवर्णसिकतागन्त्रिताम्⁽³⁾ ।

वैदूर्यस्फटिकैश्चैव दिव्यां पुष्करिणीं लभेत् ॥

भुक्त्वा च तां रतिं दिव्यां श्रापुः संपूर्य पण्डितः ।

15

च्युत्वा च देवलोकात्स मनुष्यो भवति भोगवान्⁽⁷⁾ ॥

1) Two stanzas omitted.

2) I have found no exact parallel for this line in the Mhv. Its metre could be brought to the Trishṭubh-pattern by correcting to *kalpāna* and *sakareya*. The metrical scheme of the next three lines is as follows: ८-८- ८८८८८८- See below. The recension of this sūtra preserved in Mhv. II in the passage (326. 14 sqq.) noted by Senart ad loc. as metrically irregular presents many isolated pādas of this pattern; cf. esp. l. c. 329 ad fin. and 330; at the same time it shows that the metre is a development of Trishṭubh.

3) ? cf. Mhv. II. 879. 18-19. .

4) 'tuḥ' . . . 'grām' MS.

5) Mhv. II. 365. 3 sqq.

6) Cf. the readings of Senart's MSS. B and C, p. 365. 7 note. The *avagraha* probably represents the *upasarga ā-*.

7) Scan, or read with M., *bhoṣṭ*.

ज्ञाति⁽¹⁾कटिसकुत्रणि शतानि नियुतानि च ।
 सत्कृतः स्याच्च सर्वत्र चेत्ये मालां प्रदाय च ॥
 चक्रवर्ती च राजासौ शक्रश्च भवतीश्वरः ।
 ब्रह्मा च ब्रह्मलोकस्मिन्⁽²⁾ चेत्ये मालां प्रदाय च ॥
 5 पट्टप्रदानं दत्त्वा तु लोकनाथस्य तायिनः⁽³⁾ ।
 सर्वेऽस्यार्थाः समृध्यन्ति ये दिव्या ये च मानुषाः ॥
 [त्यजेद्दीनानकुशलान् न स तत्रोपपद्यते ।]
 मालाविह्वारं⁽⁴⁾ कृत्वा च लोकनाथस्य धातुषु ।
 श्रेष्ठैश्च परिवारेण राजा भूयान्महर्द्धिकः ॥
 10 प्रियः सदयितश्चासौ सत्कृतश्च प्रशंसितः⁽⁵⁾ ।
 दवानामथ नागानां ये लोकेस्मिंश्च पण्डिताः⁽⁶⁾ ॥
 यत्रा⁽⁷⁾[133 a]सौ ज्ञायते वीरः पुण्यतेजःसुदीपितः ।
 ते कुलाः सत्कृता भोति राष्ट्रणि नगराणि च ॥

1) Mhv. II. 365. 17 sq.

2) So M. A, with Senart's MS. C, *ke smin*; cf. Senart, pref. I. xvii.

3) Cf. 31. n. 1 and Senart, Mhv. II. 543.

4) *pāpakule* marg. This half-stanza (Mhv. II. 366. 2) is not reproduced in the Tib. (183. a. 4).

5) རྩོད་པོ་ཁྱེད་ apparently some kind of booth of garlands; Mhv. II. 367. 3.

6) Cf. ibid. 367. 4 *bhūyād* is a (so-called) precative, in its orig. function of aor. opt.

7) °*saṃc*° A, like Senart's MS. B.

8) Read probably (cf. M) *kasminṇca*, as above. The Tib. རྩོད་པོ་ཁྱེད་པ་ཁྱེད་ implies a loc., plural, real or supposed; anyhow it precludes the reading °*ke smin*. Cf. supra, n. 2.

9) Ibid. 367. 11 (... *rāṣṭreṇa*); but the plural *rāṣṭrāṇi* is attested by the Tib.

(1) यः सर्षपात् सूक्ष्मतरं गृहीत्वा धूपेयं धूपं भगवति चैत्यकेषु ।
 तस्यानुशंसान् शृणुत प्रभाषतो मे प्रसन्नचित्ता नृकिय खिला मलाय ॥
 स पुण्यवा⁽²⁾श्चरति दिशः समतादारोग्यप्राप्तो दृढमतिरुग्रमतः ।
 विनेति⁽³⁾ शोके विचरति चारिकायां प्रियो मनापो भवति मन्त्राज्ञनस्य ॥
 राश्यं च लब्ध्वा जिनं वरुं सत्करोतो मन्त्रानुभावो धिदु चक्रवर्तो ।
 सुवर्णवर्णो विचित्रलक्षणैः स मनोःसङ्गन्धान्⁽⁴⁾ लभि सर्वलोके ॥
 + ज्ञातमात्रो लभते श्रेष्ठवस्त्रान् दिव्यविशिष्टमुहचिरकौशिकीय ॥
 भोती मुखमुकायः संवेद्यास्तूपं नाथस्य चीवीरः ।
 यश्चीवीरेण चैत्येषु कुर्यात्पूजामतुलां नाथकानां ।
 तस्यैव भोती षसदंश्च आत्मभावो द्वात्रिंशतीभिः कवचित लक्षणैभिः ।

5

10

1) Ibid. 373. 16 sqq. metre ut supra, 299. 6-9. The first half line is metrically deficient. *sarshapeṇa* (M.) is hardly better. Possibly the line may be completed by supposing a form in *-eno*. Cf. 194, note 2. *bhagavatō* (with M.) is perh. preferable.

2) °vanto M., which is metrically preferable.

3) °netu . . °ratu A; cf. Tib. & Mhv., MSS. B. C.

4) *sphoṭo lakshanehi* M. For *ākṣh*° cf. 3. 1, 8 et al.

5) The reading of A. (which has been corrected) appears to be *pratibhi*. M. has °*dhām labhate sarvakālam*, which is metrically difficult.

6) . . 6) The reading and metre of these lines, for which I have found no parallel in the Mhv., is doubtful.

7) 'silken clothes', usually neuter. Tib. དྲྭ་གོས་. Cf. Mhv. II. 298. 17. MS. *kāṇikāṃṇa*.

8) The Tib. equivalent of this half-line is (183. b. 3) བཅོས་མ་ཐག་ཏུ་དེ་ལུས་
 མེན་ཏུ་པེ, as if *ज्ञातमात्र* were repeated.

9) Tib. འདྲིལ་པ་མཆོངས་མེད་རྒྱུས་ལྟེ སྐྱོད་པེ so that *atulan*, must be corrected to agreement with *nāyakānām*.

10) Cf. Mhv. II. 295. 5 (a prose passage).

पाणीतलेषु मुरुचिरु मुक्तकाराः प्रादुर्भवन्ती विविध घनसक्तल्पाः ।
 सिक्लताः⁽³⁾ मुरुचिर्वर्णसूत्रा वेठिव⁽⁸⁾ स्तूपं भगवत चोदरेभिः ॥
 दत्त्वा⁽⁴⁾ पताकां भगवत चेतिकेषु इन्दुं जनिता तथ सियं⁽⁵⁾ बुद्धलोके ।
 स पूजनीयो भवति मक्काजनस्य⁽⁶⁾ चिरंतु श्रेष्ठो जिनचारिकायि ॥
 सुवर्णवर्णो⁽⁷⁾ भवति सिंघात्मभावो लाभी स भोती मुरुचिर्चीव[133 b]राणां ।
 कर्पासिकानां सुसंस्कृत कम्बलानां डुकूलकानां तथ वरकौशकानां⁽⁹⁾ ॥
 धनं⁽¹⁰⁾ ददित्वा कृत्स्नं सवसारे धने प्रभूतं प्रतिलभि⁽¹¹⁾ न चिरेण ।
 प्रभूतकोषो भवति घनतत्त्वज्ञो परिचाह तस्य भवत्यदोनचित्तः ।
 न चित्तप्रूलं⁽¹³⁾ जनयति सो परस्य प्रसादचित्तः सद घप्रमत्तः ।
 10 न तस्य घमिः क्रमति विषमशस्त्र उद्धीतणीयो भवति मक्काजनस्य ॥

1) Some of the expressions in this stanza occur at Mh v. II. 317. 8—8.

2) Cf. Senart on Mh v. II. 311. 13. *Ibid.* 317. 8 the same metrical difficulty occurs as here, and S. corrects to *simhīl*° — «un pis-aller, qui ne me satisfait guère».

3) *veti*° MS. A similar corruption of *veti*, the Pali equivalent of *vesh* (Pkt. *vedh*) occurs in MSS. of the Mh v.

4) See Mh v. II. 375. 9—13.

5) *syām*; cf. 115, n. 1.

6) Our text really has a lacuna here, though not indicated in the MS. This is shown by the corresponding pāda of the Tib., which reads ཐུང་ཆུབ་སྤྱི་དྲ་མཆོག་ དམ་པ་ལྷོ་བ་སྤྱི་དྲ་ (183. b 5). This of course is not the precise equivalent of the Mh v.-text, which I have inserted to complete the general sense. It presupposes *bodhicarya*, not *jinac*°.

7) Mh v. 375. 17—20. The Tib. does not render the stanza.

8) Cf. Pischel, Gr. Pk. § 423.

9) So MS., altered to *kaugai*°. Cf. M., loc. cit. (varr. lectt.)

10) Mh v. II. 377. 6—9.

11) *lebhi* MS. a sec. m.

12) *vāra* M.

13) *janayati* so (Tib. རྟོག་) *pareshu* . . . *sadā apr*° M. (378. 8). A (contra metrum) *janeyat parasya* . . . *Sāda* *pr*°.

(1) अथो उपादाय च विभवाम् पावत् जाम्बूनदे तेन भवति बुद्धनेत्रं ।

शक्यं (2) तथेतुं आयुश्चिय एवञ्चया न बुद्धस्तूपे धरयत् एक दीपम् ॥

न तस्य कायो भवति घवर्णिताङ्गो दृढासु भोती परिघभुजो घट्म्भी ।

मालोकप्राप्तो विचरति सर्वलोके ददिव दीपं भगवत् चेतिकेषु ॥

यदि बुद्धनेत्रा नियुतशत[1] सकृन्ना भवेयु पूर्णा शिखिगतसर्षपेभिः ।

शक्यं गणेतुं तुल्यितु भाषितुं वा न तथागतेषू धरयितु एकदीपम् ॥

(5) मलङ्कारिवा मुरुचिर्दर्शनीयं यो देति कृत्रं भगवत् चेतिकेषु ।

तस्यैक भोत्यसदृश आत्मभावो द्वात्रिंशतीभिः कवचित लक्षणैः ॥

येभिर्जिनस्य प्रतपत् आत्मभावो रूपं विप्रिष्टे यथैरिव काञ्चनस्य ।

जाम्बूनदो वा मुरुचिर्दर्श[134a]नीया अभिकीर्णा⁶ कुमुमित लक्षणैः ॥

10

अभिज्ञप्राप्तो भवति मक्यापशाख्यः चरति श्रेष्ठारचारिकायां ।

न भोगहानिर्भवति कदाचिदस्य देवान भोति गुरुकृत पूजितस्य ॥

1) M. 378. 21 sqq. *jāmbunadena bhavati viçuddhakshetram* A; *jāmbunadasya imam buddhakshetram* (metre?) M. I have tried to restore sense and metre from the Tib. which has: འདྲི་ནས་ . . . སངས་ཀུན་ལྷོ་ལྷོ་འཛམ་གླིང་གསེར་གྱིས་གང། (188 b. 7).

2) i. e. *na çakyam kshayayitum*; cf. 298.15 (*kshapa*°) and infra l. 6. *āyu* is not represented in Tib. or in M. If *āyu* is genuine, we must scan ~~~~~ for ~~~~~.

3) Perhaps «of firm health», though the Tib. which here has གཟུགས་མཆོག་སྙེད་ seems to represent a different reading. *parigabh*° (confirmed by the Tib.) is of course the origin of the 'phalikam bhuja' which puzzled M. Senart. For *achambhī* (not rendered in Tib.) cf. Mhv. II. 269.20. To Childers s. v., *chambhī-tattam*, add a ref. to Dh.-spi § 965.

4) °*khāg*° MS.

5) Cf. Mhv. II. 381. 23 sqq.

6) See Ch. s. v. and Mhv. Index.

7) This pāda is metrically confused and deficient. A word like *çama* (Tib. རྩེ་བ 184. a. 4) has been lost.

न कामभोगे रमति कदाचि धीरो विप्रदृशोलः सकुशलब्रह्मचर्यः ।
 समादयित्वा वनुपवने उषित्वा ऽभिपुक्ति⁽¹⁾ध्यानो भवति विशेषप्राप्तः ॥
 न ज्ञानरूपा निर्भवति कदाचिदस्य न बोधितं विन्नकृति सो कथञ्चित् ।
 मैत्राविकारो भवति घटीनचित्तो दत्तेक इच्छं भगवतचेतिकेषु ॥

- b वाद्येन पूजां नरवृषभस्य कृत्वा⁽²⁾ न शोक शल्यवशं ज्ञातुं भोति ।
 मनोज्ञघोषो भवति मनुष्यलोके स्वराङ्गु तस्याविकल [वि]⁽³⁾प्रदृशु भोति ॥
 विशुद्धचतुर्भवति⁽⁴⁾ संप्रज्ञेया विप्रदृश्योत्रो भवति उदयचित्तः ।
 प्रणेन्द्रियं परम उत्तमं भोति वादित्वं वाद्यं भगवतचेतिकेषु ॥
 जिह्वास्य भोति सुहृचिरं दर्शनीया सुसूक्ष्मं मृद्वी हृचिरं मनोज्ञं घोषा ।
 10 रक्ता प्रवाला यथारिव देवतानां स्वराङ्गं कोटोवरं सृजते ऽप्रमेयां ॥
 न ज्ञातुं भोती उरगुं ग्रन्थिहृको वा न खञ्जकुब्जो नाप च नामिताङ्गः ।
 विशिष्टं भोती सुहृचिरं आत्मभावो [134 b] वादित्वं वाद्यं भगवतचेतिकेषु ॥
 न ज्ञातुं कश्चिज्जनये प्रसादं देवो च नागो मनुजं महोरगो वा ।
 आश्वासप्राप्तो विचरति सर्वलोके वादित्वं वाद्यं भगवतचेतिकेषु ॥
 कल्पान् कोटोनियुत[शता]सकृच्च⁽⁶⁾ विशिष्टकायो भवति धनिन्दिताङ्गः ।
 प्रासादिको ऽसौ कवचित् लज्जपोभिः संशोध्य स्तूपं भगवतं निर्वृतस्य ॥

1) *ariktadhy*° M. The reading implied by the Tib. is *abhiññāprāpto* ut supra.

2) The pāda is again defective. Beyond the two first words the reading implied by the Tib. is different *ཁྱ་ངན་མེད་ཅིང་དབང་ལྡན་ཁྱུ་ལ་པོར་ཁོད་*; *na cokaçalyā prasahanti* M.

3) Supplied from M. (382. 24).

4) *susam*° M. and perhaps Tib.

5) *d* (sic for *t*) added a sec. m.

6) M. 386. 8.

7) Added for metre from Tib. *བཀུ་སྒྲོང་*. *bharaty anind*° MS.

विमानयेष्टं लभति मनोज्ञगन्धे दिव्यं विशिष्टं⁽¹⁾ मुरुचिरचन्दनस्य ।
 न ज्ञातुं तृष्णां जनयति सो कदाचित् संशोध्य स्तूपं भगवत् निर्वृतस्य ॥
 प्रलोपकाले जिनवरशासनस्मिन् न ज्ञातुं भोती उपगतं गन्धुद्वीपे⁽²⁾ ।
 स्वर्गे स भोति प्रतिष्ठित⁽³⁾ तस्मि काले गन्धानुलेपं ददिय जिनस्य स्तूपे ॥
 दुर्गन्धिकामानशुचिजगुप्सनीयान् वर्ज्जेति नित्यं प्रतिष्ठित⁽⁴⁾ शीलस्कन्धे ।
 चरी स नित्यमिमुं वरं ब्रह्मचर्यं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 इतश्च्युतो ऽसौ मरुपति स्वर्गलोके⁽⁵⁾ सक्त्वा तुल्यति नो चिरेण ।
 करोति चार्थं सुविपुलदेवतानां गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 विशिष्टवाक्यो भवति मनोज्ञघोषः प्रियो मनापो बहुजनसत्कृतश्च । [135 a]
 मुखं च तस्य भवति सदा प्रसन्नं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 अपायभूमिं विज्जहात्यशेषां आसन्नको भवति तथागतानां ।
 प्रसादलब्धः सद् मुखि प्रेमणीयो गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥

10

1) M. 388. 1. *gāsanesmin* MS.; cf. p. 300 n. 2.

2) The line is understood by the Tib. to mean that he is not re-born in J. then.

3) . . 3) *pratiṣṭhā*, as in Rāṣṭrap. 53. 4.

4) To correct the faulty metre is not easy. If we read *nityam caranto* (cf. M. 388. 7), we lose *sa*, which in the Tib. is expressly contrasted (དེ་མི་འདྲི་བུ་) with *imam* (འདི་མི་འདྲི་བུ་).

5) *arthaḥ* MS. The Tib. seems to understand the phrase: 'he counts his wealth by (as) thousands' (མིང་རྒྱུ་མཉམ་པ་ 184 b. 6).

6) M. 388. 21.

7) Sic MS., contra metrum.

8) Cf. M. 388. 17—20.

सो ⁽¹⁾अक्षयं वै विज्ञप्ति सर्वं अष्ट तणाद्यास्य विशिष्ट भोति ।

बुद्धान् ⁽²⁾पूजामतुल्यं सो करोति क्षौरिव जालं भगवत चेतिकेषु ॥

श्रूय ⁽³⁾भोति दृढमतिरप्रमत्तो न कामभोगे अभिरति जनेति ।

नैष्कर्म्यप्राप्ती च ⁽⁴⁾अदीनचित्तः क्षौरिव जालं भगवत चेतिकेषु ॥

5 न बोधचित्तं प्रमुष्यति तस्य ज्ञातु अखण्डशोभो ऽस्ति सुसंवत्स्र ।

धर्म विरागं लभते विप्रुद्धे ⁽⁶⁾उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥

दुर्वाचतां विज्ञप्ति सर्वकालं प्रज्ञाश्रभावं च ज्ञात्यशेषम् ।

विशालप्रज्ञो विकृति ⁽⁷⁾चारिकायां उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥

लाभी च भोती शुचिभोजनानां वस्त्रान् विशिष्टान् लभते सुवर्णान् ।

10 स्पर्शाभ्युपेतान् रुचिदर्शनीयानुपनीय जालं जिनचेतिकेभ्यः ॥

अभ्युत्तिपित्वा जिनचेतिकेभ्यः निर्मात्यश्रुत्कं प्रमुदितवेगजातः ।

ब्रजेत कामान् दुःखद्वैरघोरान् आरागयेद्दशबलसार्थवाकान् ॥

1) so 'ksh° . . . bhoti MS. With the stanza cf. M. 392. 5-8; as to *choritva* cf. Senart ad 391. 22, and Hindi छोडना.

2) °ānu apparently MS.

3) M. 392. 1-4. For metre cf. 305.10 supra; yet *bhoti* in similar metrical position l. 9. below.

4) Cf. Senart Mhv. I. 443. In spite of Davids & Oldenberg (Vin. Texts I. 104. n. 1), who seem to misunderstand Itivutt. § 72, *nekkhamma* seems to be connected with *√kram* not *√kāṃ*.

5) M. 392. 9 sqq.

6) MS. *apanīya*, here and below, perhaps by confusion with *apaneti* below. I read *upan°* (cf. Mhv. 391. 8 where Senart's MS. C actually reads *apanaye*) in order to alter as little as possible, though the refrain in the Tib. འཕགས་པ་བྱས་ན་ is unchanged, suggesting *choritva* ut supra.

7) °hareta cārikām MS. contra metrum; but Tib. རྒྱུད་ལ་གནས་

8) MS. *apanīya* as before.

9) Tib. (185. a. 5) reads: དད་པའི་ (praddhā) མུགས་པ་བྱེད་པའི་ལྷན་མཆོད་རྟེན་ལ་

The form *abhyutksh°* occurs in the Mhv.-redaction of the present (Avalokanā-) sūtra, at II. 829. 2. °tkshaps° MS.

प्रासादिको भोति विप्रुद्धकायः उद्दीक्षणी⁽¹⁾ यो बहुजनपूजनीयः ।

न तस्य राज्ञापि प्रदुष्टचित्तः यो जीर्णपुष्पानपनेय चैत्ये ॥

कुमार्गं सर्वं पिथितं⁽¹⁾ घषायभूमिः स शीलस्कन्धे स्थित बोधिसत्वः ।

घवतारयित्वा जिनचेतिकेभ्यः पुष्पं च प्रागन्यनरैः प्रदत्तं ॥

शोकाश्च दोषान्विज्ञात्यात्मतो रोगानशेषान्विज्ञात्यानेकान् ।

5

घाद्यासप्राप्तश्च घनतक्तल्पान् यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

बुद्धश्च भोत्यसदृशदक्षिणीयो अतुल्यप्राप्तो नरमरूपज्ञनीयः ।

घलंकृतो भवति विप्रुद्धकायः यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

दद्याच्च यः सुरूचिरदिव्य पुष्पं मान्दार्वानप्यथ पाटलं वा ।

निर्माल्यकं⁽²⁾ यो ऽपनेय चैत्ये विपाकं श्रेष्ठो ऽस्य भवेदतुल्यः ॥

10

यः⁽³⁾ प्राञ्जलिः⁽⁴⁾ प्रणमति नाथस्तूपं कन्दं जनिता च सबुद्धलोके ।

सो भोति लोके गुरुकृतु सत्कृतश्च प्रासादिको भवति सुदर्शनीयः ॥

तस्येकं राज्यं निपतति सर्वलोको देवासुरा नागमनुष्यकाश्च ।

सर्वाः सत्त्वाः कुसुमित लोकधातुः प्रशास्ति राज्ञो वश ईश्वरांश्च ॥

ये तस्य⁽⁵⁾ राज्ये स्थित भोति सत्त्वाः स्थापेय सर्वानकलुषबुद्धज्ञाने ।

15

घषायभूम्यस्त्यक्ता भवन्ति करोति चैषां परममुषेष्ठमर्थम् ॥

1) If genuine, for *prathita* (cf. Mh.v. III. 122. 5), and thus: 'made clear [with a view to avoidance]'; Tib. གཏོང་པ་ 'avoid'. The parallel passage in M. (393. 6) has *pihitā*, which does not yield very good sense.

2) This pāda would seem to indicate the origin of the unmetrical *nirmālyam* at M. 393. 19.

3) Cf. M. 394. 11 sqq.

4) °tir nam° MS.; but cf. 308. 6 below.

5) There seems to be no counterpart to this verse in the Mh.v. In the third pāda --- replaced by --- is of course quite exceptional.

(1) परिचारो[136a] ऽस्य भवति मनोज्ञधोषः पुण्यैरूपेतः स्मृतिमतिपूजनीयः ।

आद्यासप्राप्तो विचरति जीवलोके सदाभिप्रायं जनयति श्रेष्ठप्रीतिं ॥

परिचार भोत्यस्य स्वराङ्ग शुद्धः ज्ञापेत सत्त्वैर्मधुरप्रशान्तवाक्यो ।

न तस्य कश्चिज्जनयति चेष्टारत्नं विलोकनीयो भवति मङ्गलजनस्य ।

5 दानप्रमोदे प्रियतार्थचर्या (2) समानार्थतां जनयति मङ्गलजनस्य ।

आक्रुष्टः सत्त्वजनयेत रोषं यः प्राञ्जलिः प्रणमति बुद्धस्तूपं ॥

देवेन्द्र भोत्युपगतस्वर्गलोके मनुष्यको भवति नरस्य राज्ञा ।

न पारिक्वाणिर्भवति कदाचिदस्य यो श्रज्जलीभिर्नमतीरु स्तूपं ॥

नासावपाये प्रपतेत ज्ञातु कीनांश्च वर्जितं स काम लोके ।

10 आद्यो धनी भोति प्रभूतकोषो यो ऽज्जीभिर्नमति बुद्धस्तूपम् ॥

(7) सूत्रात्तर्चया न कदाचिदस्य नास्थानकोपं कुर्वते नलोके ।

सत्त्वाश्च तृप्ता मुदितास्य भोत्ति यः संप्रमुञ्ची गुणवति एकवाचं (8)

1) Cf. M. 394.21 sqq. In the fourth pāda the Tib. implies the reading *yathābhi-prāyaṃ* found in M.

2) I leave the unmetrical reading of the MS. M. has: *samānārthatā ca bahujanasya* (395. 9; cf. 119. 4) which is equally difficult for metre. *bahujanasya* is probably correct, as the Tib. (185. b. 7) has རོན་མཐུན་པ་དག་སྐྱེ་པོ་མང་ལ་བྱེད།

3) M. (395. 17) has the clearer reading *manushyabhūto pi ca bhoti rājā*.

4) *pārīh*° MS. The form, which I adopt from the M h v. text, seems sufficiently authenticated (see the Index to that work).

5) . . 5) As both these refrains are unmetrical, one might repeat from the preceding refrain *prāṇamati*, since the Tib. has the same equivalent for all three. *vandati* in the refrain of M. 395. 15, 19 of course gives correct metre.

6) i. e. *hīnān kāmān*. The Tib. implies a reading such as *nityaṃ* (adv.) *kāma* (186. a. 2).

7) If I rightly understand the Tib. which is indistinct here, the reference is to the use of *dhāraṇī-sūtras* or charms, though Çāntideva himself as we have seen above does not discountenance these. Cf. also Bodhic. V. 90 (de la V.-P.).

8) At this point the citation from the Avalōkanā ends in the Tib.

यः पुष्पमुष्टिं⁽¹⁾ गृहीत्वोदघचितः प्रसादतो ऽवकिरति लोकनाथे ।

स पुण्यवान्भवति मनुष्यलोके राते च स्थित्वा जिनं सत्करोति ॥

शोका न दोषाः खिलमल नास्य भोति श्रुत्यतामस्य सुसंस्थिताङ्गः ।

आलोकनीयस्य महाजनस्य व्रजेत कामान भयकरवैरघोरान् । इति ॥

आर्यमहाकारुणा⁽²⁾[पुण्डरीक]मुत्रेऽप्युक्तं । तिष्ठतु तावदानन्द यो मां संमुखं सत्कुर्यात् । 5

तिष्ठतु मे शरीरस्य पूजा सर्षपफलमात्रे[136b]षु धातुषु । तिष्ठतु मामुद्दिश्य कृतेषु स्तूपेषु
सत्कारः । ये केचिदानन्द बुद्धमालम्ब्यात्तश एकपुष्पमप्याकाशे नेत्स्यन्ति । तस्य पुण्य-
स्कान्धस्य यो विपाकः सचेद्यावाननादिः संसारो यस्य पूर्वा कोटिर्न प्रज्ञायते । तावतः
कल्पान्संस्मृतां तेषां प्रकृतं ब्रह्मत्वं चक्रवर्तिनं । न शक्यस्तत्पर्यतोऽधिगन्तुम् । तिष्ठतु
बुद्धालम्बताऽत्तश आकाशेऽप्येकपुष्पनिक्षेपः । सचेदत्तशः स्वप्नात्तरगता अपि सत्त्वा बुद्ध- 10
मालम्ब्याकाशे एकपुष्पमपि नेत्स्यन्ति तदप्यहं कुशलमूलं निर्वाणपर्यवसानं वदा-
मीति ॥

उक्तं चार्यबृहत्सागरनागराज्ञपरिपृच्छायां । अष्टाभिर्भुजगाधिपते धर्मैः समन्वागता
बोधिमतवाः सततसमितं बुद्धसमवधानं प्रतिलभन्ते । कतमैरष्टाभिः । बुद्धबिम्बदर्शनसत्त्व-
समादापनतया । तथागतस्योपस्थानकरणातया । तथागतस्यभीष्टाणि वर्णभाषणातया । तथा- 15
गतप्रतिमाकरणातया । तथागतदर्शनसर्वसत्त्वसमादापनतया । यत्र च बुद्धक्षेत्रे तथागतश्रवं
श्रृण्वन्ति तत्र प्रणिधानमुत्पादयन्ति । न चावलीनसंततयो भवन्ति । उदारसंततिकाश
बुद्धज्ञानमभिलषन्ति इति ॥

[137 a] किं पुनः पुण्यवृद्ध्यर्थिनो बुद्धसमवधानेन प्रयोजनभूतं । यस्य गुणपर्यत्तमसर्वज्ञो
नाधिगच्छेत् ॥

20

1) For the metre we must probably replace the 'gathā'-form *grāhṣyā* (*ūdāgrā*).

2) The Tib. here (186. a. 3) adds the equivalent of this word (K. F. 239) which was wanting in the title above (94 14 = Tib. 63 a).

3) This is doubtless the work described at K. F. 253 № 2; Nos 3 and 4, being, as I find from the Kanjur itself, much smaller works.

पथार्यगण्डव्यूहे संवर्णितं ।

मुडुर्लभो बुद्धशब्दः कल्पकोटिशितैरपि ।

किं पुनर्दर्शनं सर्वकाङ्क्षच्छेदनमुत्तमम् ॥

मुदष्टो लोकप्रद्योतः सर्वधर्मगतिं गतः ।

5 पुण्यतीर्थं त्रैलोक्यस्य सर्वसत्त्वविशोधनम् ॥

मरुत्पुण्यमयं क्षेत्रं मुदितं ज्ञानमण्डलं ।

भासयत्यभितं लोके पुण्यस्कन्धविवर्द्धनम् ॥

क्षेत्रो दुष्खजालस्य ज्ञानस्कन्धविशोधनः ।

न दुर्गतिभयं तेषां यैरिक्कारागितो जिनः ॥

10 विपुलं ज्ञायते चित्तं पश्यतां द्विपदोत्तमं ।

प्रज्ञाबलमसेष्येयं ज्ञायते च प्रभास्वरं ॥

पुनरत्रैवाह ।

अर्थाय सर्वसत्त्वानामुत्पद्यन्ते तथागताः ।

मरुत्कारुणिका वीरा धर्मचक्रप्रवर्तकाः ॥

15 प्रतिकर्तुं कथं शक्यं बुद्धानां सर्वदेहिभिः ।

सत्त्वार्थेष्वभिपुक्तानां कल्पकोटिशितैरपि ॥

कल्पकोटि¹⁾वरं पक्तुं त्र्यपाये भृशदारुणे ।

न त्वेवादर्शनं शास्तुः सर्वसर्गनिवर्तिनः ॥

यावत्तं⁽¹⁾ सर्वलोकस्मिन्नपापगतयः पृथक् ।

20 वरं तत्र चिरं वासो बुद्धानामश्नुतिर्न च ॥

किं कारणमपायेषु निवासश्चिरमिष्यते ।

यत्कारणं जिनेन्द्रस्य दर्शनं ज्ञानवर्धनम् ॥

1) Probably an error for °vatyah; as there seems to be no analogy for gati as masc.

द्विष्यते सर्वदुष्खाणि दृष्ट्वा लोकेभ्यर्त्तितं ।

संभवत्यवतारश्च ज्ञाने संबुद्धगोचरे ॥

नपयत्यावृत्तीः सर्वा दृष्ट्वा बुद्धं नरोत्तमम् ।

वर्धयत्यमितं पुण्यं येन बोधिर्वाप्यत । इति ॥

[137b] तदेवमस्ति पुण्यवृद्धौ बुद्धसमवधानेन प्रयोजनं । अपि च प्रतिमामात्रदर्शनमपि 8

तावदपरिमितफलं तथागतानां । किं पुनः स्वप्नेषु ॥

उक्तं क्षार्यभद्रावलाधानावतारमुद्गामूत्रे (3) । यः कश्चिन्मञ्जुष्योः कुलपुत्रः कुलडुहिता
वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां प्रत्येकबुद्धानां दिने दिने शतरसमाहारं दद्यात् दिव्यानि च
वस्त्राणि । एवं ददद्भजानदीवाल्मुकोपमान् कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यो मञ्जुष्योः कुलपुत्रः
कुलडुहिता वा चित्रकर्मलिखितं वा पुस्तककर्मकृतं वा बुद्धं पश्येद् (4) । अयं ततो ऽसंख्ये- 10
यतरं पुण्यं प्रसवति । कः पुनर्वादो यो ऽञ्जलिप्रघट्टं वा कुर्यात् पुष्पं वा दद्यात् धूपं वा
गन्धं वा दीपं वा दद्याद् । अयमेव ततो ऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

क्षार्यबोधिसत्त्वपिटके (5) ऽपि पुण्यवृद्ध्युपाय उक्तः । यस्तथागतचैत्यं शोधयति स चतस्रो
ऽयाः प्रणिधानविशुद्धीरनुप्राप्नोति । कतमाश्चतस्रः । अयां द्वयप्रणिधानविशुद्धिः । अयां
दृढसमादानप्रणिधानविशुद्धिः (6) । अयां तथागतदर्शनप्रणिधानविशुद्धिः । अयां लक्षणसंय- 15
त्प्रणिधानविशुद्धिमिति ॥

पुनरत्रैवाख्यातं । तथागतचैत्येषु पुष्पावरौ [138a] पणं गन्धानुलेपनं कृत्वा ऽष्टाववि-
कलता अनप्राप्नोति । कतमा अष्टौ । न द्वयविकलो भवति । न भोगविकलः । न परिवा-

1) = āvarana (90. n. 2), a new usage. Tib. སྒྲུབ་པ་

2) On seeing Buddha compare the authorities quoted by Minaev Recherches p. 218, n. 2.

3) The quotations from this sūtra supra 86, 87 are closely parallel.

4) Not rendered in the Tib. Illuminated MSS. are doubtless referred to.

5) Cf. 190 n. 2 and add ref. to 'Life of Hiuen Tsiang', tr. Beal, p. 101. s.

6) The phrase occurs at La 1°-v. 362. 9 and 559. s.

रविकलः । न शीलविकलः । न समाधिविकलः । न श्रुतविकलो न प्रज्ञाविकलो न
प्रणिधानविकल इति ॥

उक्तं चार्यरत्नराशिमुत्रे । ये त्रिभवेपर्यापन्नाः सत्तास्ते सर्वे प्रत्येकं तथागतस्तूपान्
कारयेयुरेवंद्रपानुच्चैस्त्वेन⁽²⁾ । तद्यथा सुमेरुः पर्वतराजः । तांश्च गङ्गानदीवालिकासमान्
5 कल्पान् प्रत्येकं सर्वसत्कारैः सत्कुर्युः । यश्च बोधिसत्त्वो ऽविरुद्धितसर्वज्ञताचित्तेनैकपुष्प-
मप्यारोपयेत् । अयं तस्मात्पूर्वकात्पुण्यस्कन्धाद्भुतरं पुण्यं प्रसवेत् ॥

अत्रैवोक्तं । ये खलु पुनस्त्रिसाकृन्महासाकृन्ने लोकाधातौ सत्तास्ते सर्वे मक्षायानसं-
प्रस्थिता भवेयुः । सर्वे च चक्रवर्तिराज्यसमन्वागता भवेयुरेकैकश्च राजा चक्रवर्ती महा-
समुद्रप्रमाणदोषस्थाली कृत्वा । सुमेरुमात्रं वर्तीमादीप्य प्रत्येकमेवंद्रपां दोषपूजां तथा-
10 गतचैत्येषु प्रवर्तयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वस्तैलप्रक्षिता वर्तेरितपूर्वकं प्रदोषदानं शततमी-
ऽदीप्य तथागतचैत्ये धारयेत् । अस्यास्तैलप्रक्षिताया वर्तेरेतत्पूर्वकं प्रदोषदानं शततमी-
मपि कलां नोपैति । यावदुपनिषदमपि न क्षमत इति । पेयालं ॥ ये च⁽³⁾ खलु पुनस्ते राजा-
नश्चक्रवर्तिनो बुद्धप्रमुखं भिक्षुसं^[138b]घं सर्वसुखोपधानैः सत्कुर्युः यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहा-
वासो बोधिसत्त्वः पिण्डपात्रं चरित्वा पात्रपर्यापनं परेषां संविभज्य परिभुञ्जीत । इदं ततो
15 बहुतरं च महार्घतरं च । यश्च ते राजानश्चक्रवर्तिनः सुमेरुमात्रं चीवरराशिं बुद्धप्रमुखाय
भिक्षुसंघाय दद्युः । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वस्त्रिचोवरं^[1]⁽⁴⁾ बार्हृथा मक्षायानसंप्र-
स्थिताय बुद्धप्रमुखाय भिक्षुसंघाय वा तथागतचैत्ये वा दद्याद् । इदं भिक्षोश्चीवरदानमेत-
त्पूर्वकचीवरराशिमभिभवति । यश्च ते राजानः प्रत्येकं सर्वं जम्बूद्वीपं पुष्पसंस्तुतं कृत्वा
तथागतचैत्ये निर्यातयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वः अतश्च एकपुष्पमपि
20 तथागतचैत्ये आरोपयेत् । अस्य दानस्येतत् पूर्वकं दानं शततमीमपि कलां नोपैति । याव-
दुपनिषदमपि नोपैतीति ॥

1) Cf. 102. 8 supra.

2) °ध्वेने MS.

3) yaç ca MS.

4) cīvarabahirādhā (or °rādhā) MS. Prof. Poussin refers me to Bodhic. V. 85., which (si vers lect.) suggests a reading °rabahir ā.

आर्यानुपूर्वसमुद्रतपरिचर्ते ऽपि देशितं । चतुर इमान् भद्रानुशंसान् पश्यन् बोधिसत्त्व-
स्तथागतपूजया मुत्सुको भवति । कतमाश्चतुरः । अथ मे दक्षिणीयः⁽¹⁾ पूजितो भविष्यति
[139a] मां च दृष्ट्वा ऽन्ये ऽपि तथा शिद्धिष्यन्ति । तथागतं च पूजयित्वा बोधिचित्तं दृढं भवि-
ष्यति । द्वात्रिंशतां च मक्कापुरुषलक्षणानां संमुखदर्शनेन कुशलमूलमुपचितं भविष्यति ।
इमाश्चत्वारः [इति]⁽²⁾ ॥

5

इदं च निरुत्तरं तथागतपूजोपस्थानं । यथोदाहृतमार्यसागरमतिपरिपृच्छामूत्रे । त्री-
णीमानि सागरमते तथागतस्य निरुत्तराणि पूजोपस्थानानि । कतमानि त्रीणि । यच्च बो-
धिचित्तमुत्पादयति । यच्च सद्धर्मं परिगृह्णाति । यच्च सत्त्वेषु मक्काकरुणाचित्तमुत्पादयती-
ति ॥

निर्दिष्टमप्यार्यरत्नमेधे । दशभिः कुलपुत्र धर्मैः समन्वागता बोधिसत्वा अननुलिप्ता 10
गर्भमलेन ज्ञायन्ते । कतमैर्दशभिः । यदुत । तथागतप्रतिमाकरणतया । जीर्णचैत्यसंस्कर-
णतया । तथागतचैत्येषु गन्धविलेपनानुप्रदानेन । तथागतप्रतिमासु गन्धोदकस्नानानुप्रदा-
नेन । तथागतचैत्येषु संमार्जनोपलेपनानुप्रदानेन । मातापितृणां कायपरिचर्याचरणेन आ-
चार्योपाध्यायानां कायपरिचर्याचरणेन । सन्नद्धचारिणां कायपरिचर्याचरणेन । तच्च निरामि-
षेण चित्तेन न सामिषेण । तच्च कुशलमेवं परिणामयति । [139b] अनेन कुशलमूलेन सर्व- 15
सत्त्वा निरूपलिप्ता गर्भमलेन ज्ञायन्तामिति । तच्च तीव्रेणाशयेन चित्तयति । एभिः कुलपुत्र
दशभिर्धर्मैरिति ॥

अनुमोदनानुशंसास्वार्थप्रज्ञापारमितायामुक्ताः । यः प्रथमयानसंप्रस्थितानां बोधिसत्त्वा-
नां मक्कासत्त्वानां तांश्चित्तोत्पादाननुमोदते । चरतामपि बोधिसत्त्वचर्यां तांश्चित्तोत्पादाननु-
मोदते । अविनिवर्तनीयामपि अविनिवर्तनीयधर्मतामनुमोदते बोधिसत्त्वानां मक्कासत्त्वानां । 20

1) The Tib. (189 a. 1) renders this phrase: 'the best of receptacle(s) for gifts',
presumably a Buddha.

2) Added from Tib.

3) Not the Aṣṭasahasrikā recension, though chapters V and VI of that
work may be compared for style and for subject-matter, respectively.

कियत्तं स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलडुक्ता वा बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति ॥ एवमुक्ते
 भगवान् शक्रं देवानामिन्द्रमेतद्वोचत् । पे⁽¹⁾ स्यात्सत्त्वं पुनः कौशिक⁽²⁾ त्रिसाकृन्महासाकृ-
 त्स्य लोकधातोः पलायेण तुल्यमानस्य प्रमाणमुद्रकृत् । न त्वेव कौशिक बोधिसत्वस्य
 महासत्वस्य तेषामनुमोदनासकृगतानां चित्तोत्पादानां पुण्यप्रमाणं प्रकृत् ॥ एवमुक्ते शक्रो
 5 देवानामिन्द्रो भगवत्तमेतद्वोचत् । माराधिष्ठितास्ते भगवन् सत्त्वा वेदितव्या । ये बोधिस-
 त्वानां महासत्त्वानां प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय यावदनुत्तरां सम्यक्सं^[140a]बोधिमभिसंबुद्धा-
 नामेवमप्रमेयमनुमोदनासकृगतं पुण्यमिति न श्रूयन्ति न जानन्ति । तामनुमोदनां न समन्वा-
 हरन्ति । मारपत्निकास्ते भगवन् सत्त्वा भविष्यन्ति ॥ भगवानाह । पे⁽³⁾ यैः कौशिक कुल-
 पुत्रैः कुलडुक्त्विभिश्चैवे चित्तोत्पादा अनुमोदिता बोधिसत्वयानिकैर्वा प्रत्येकबुद्ध्ययानिकै-
 10 वा आवकयानिकैर्वा । ते त्तिप्रं तथागतानर्हन्तः सम्यक्संबुद्धानामारागयिष्यन्ति ॥ भगवा-
 नाह⁽⁴⁾ । एवं तैरनुमोदनासकृगतैश्चित्तोत्पादकुशलमूलैर्यत्र यत्रोपपत्तस्य ते तत्र तत्र सत्कृता-
 श्च भविष्यन्ति गुरुकृताश्च मानिताश्च पूजिताश्च श्रद्धिताश्च श्रद्धापायिताश्च भविष्यन्ति । न च
 ते ऽमनघ्रापानि ब्रूयाणि ब्रूयन्ति । न च ते ऽमनघ्रापान् शब्दान् श्रोष्यन्ति । एवं न गन्धाश्च
 रसान् स्पर्शव्यान् स्पर्शयन्ति न च तेषामपायेषूपपत्तिः प्रतिकाङ्क्षितव्या स्वर्गोपपत्तिस्तेषां
 15 प्रतिकाङ्क्षितव्या । तत्कस्य हेतोः । तथा हि तैः सत्त्वैः सर्वसत्त्वसुखावह^[n]ानि असंख्ये-
 यानां सत्त्वानां कुशलमूलान्यनुमोदितानि यावदनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धाप्रमेयासं-
 ख्येयान्सत्त्वान्परिनिर्वापयिष्यन्तीति ॥

पुनर्त्रैवाह⁽⁵⁾ । ये सुभूते गङ्गान^[140b]दीवालिकोपमेषु त्रिसाकृन्महासाकृत्तेषु लोक-
 धातुषु सर्वसत्त्वास्ते सर्वेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रतितिष्ठेयुरनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रति-

1) om. Tib. (189. b. 4).

2) As a name of Indra cf. R. v. I. 10. 11; and for Buddh. lit.; A v.-cat., Tale 16.

3) om. Tib.

4) These words also are omitted in the Tib. (190. a. 2).

5) Compare Ashṭas. pp. 160—1.

छाय गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पानुपलम्भसंज्ञिनश्चत्वारि ध्यानानि समाप्येत्⁽²⁾ । यद्य
 बोधिसत्त्वो मक्यासत्त्वो ऽनया प्रज्ञापारमितया उपायकौशल्येन च परिगृहीता ऽतीतानाग-
 तप्रत्युत्पन्नानां बुद्धानां भगवतां शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं । आ-
 वकाणां प्रत्येकबुद्धानामपि शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं सर्वमेकतो
 ऽभिसंतिप्य पिण्डयित्वा तुलयित्वा निर्वशेषमनुमोदेताप्रयाऽनुमोदनया श्रेष्ठया श्रेष्ठया 5
 वरया ध्रुवरया प्रणीतया उत्तरया निरुत्तरया उत्तरोत्तरया असमया ऽसमसमया ऽप्रतिस-
 मया ऽनुमोदनयानुमोद्यानमोदनासङ्गतं पुण्यक्रियावस्वनुत्तरायै सम्यक्संबोधये परिणाम-
 यति । अस्य सुभूते ऽनुमोदनासङ्गतस्य पुण्यक्रियावस्तुनो ऽसौ पूर्वकं औपलम्भिकानां
 बोधिसत्त्वानां चतुर्थ्यानमयः पुण्याभिसंस्कारः शततमोमपि कलां नोपैति यावदुपनिष-
 द[141a]मपि न क्षमत इति ॥

10

अथमेव नयः परिणामनायामुक्तः⁽⁵⁾ । अथवाऽअपरिणामनया परिणामितत्वात्सर्वपुण्या-
 नामस्य बुद्धत्वाय सत्कृतप्रणिधिबुद्धत्वमेव स्यात् । अतः का परा पुण्यवृद्धिः । तद्विशेष-
 तमोक्तकृतपुण्यज्ञानोपेतं निर्विकल्पं च⁽⁵⁾ ॥

अध्येषणायास्त्वनुशंसा आर्योऽपरिपृच्छायामुक्ता धर्मप्राप्त्यनुपादायाप्रमेयासंख्येयेषु
 बुद्धक्षेत्रेष्वप्युः परिरक्षणायेति ॥

15

आर्यशितासमुच्चये वन्दनाद्यनुशंसा सप्तदशपरिच्छेदः समाप्तः ॥

1) The Tib. renders this by དཔུངས་, usually the equivalent of *ālambana*; but cf. *Ashṭas.* 160. 11. 16 etc.

2) The remainder of the extract agrees fairly closely with the text of *Ashṭas.* 160. 17—161. 8.

3) 'sāvauṇṇa' MS. with *pūrvaka* in margin. so 'pi *paurvaka* aup° *Ashṭ.* *aupalambhika* is not in lexx. Tib. དཔུངས་ཀྱི་རྒྱུ་

4) Cf. 187 n. 1. For the full phrase (here abridged by *yāvad*) see *Ashṭ.* 161. 8.

5) . . 5) omitted in the Tib. •

XVIII.

रत्नत्रयानुस्मृतिर्नामाष्टादशः परिच्छेदः ॥

उक्ता भद्रचर्याविधिना पुण्यवृद्धिः । अस्याशायमपरो हेतुः । योऽयं अद्वादीनां सदा
अभ्यासः ॥

- 5 यथोक्तमार्गतथागतगुणसूत्रे । चत्वार इमे मकाराश्च धर्मा मकारानसंप्रस्थितानां विशेष-
गामितयै संवर्तन्ते ऽपरिक्षाणाय च । कतमे चत्वारः । अद्वा मकाराश्च विशेषगामितयै सं-
वर्तन्ते ऽपरिक्षाणाय । तत्र कतमा अद्वा । यया अद्वाया धार्यानुपसंक्रामति । अकर्णाय च
न करोति ॥ गौरवं मकाराश्च विशेषगामितयै संवर्तन्ते । येन गौरवेण सुभाषितं शृणोति
शुश्रूषते ऽविरक्तश्चोत्रश्च धर्मं शृणोति ॥ निर्मानता मकाराश्च विशेषगामितयै संवर्तन्ते ।
10 यया निर्मानतया धार्याणामभिनमति प्रणमति नमस्यति ॥ वीर्यं मकाराश्च विशेषगामितयै
संवर्तन्ते ऽपरिक्षाणाय । येन वीर्येण कायलघुतां [141 b] चित्तलघुतां च प्रतिलभते सर्व-
कार्याणि चोत्तारयति ॥ इमे मकाराश्च चत्वार इति ॥

- एषां अद्वादीनां सदाभ्यासः कार्यः । अथवान्येषां अद्वादीनां ॥ यथाक् धार्यानुपमति-
सूत्रे पञ्चेमानोन्द्रियाणि । कतमानि पञ्च । अद्वाेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधोन्द्रियं
15 प्रज्ञेन्द्रियमिति ॥ तत्र कतमा अद्वा । यथा अद्वायाशतुरो धर्मानभिअद्वाति । कतमांश-
तुरः । संसारवचरं लौकिकीं सम्यग्दर्शिं अद्वाति । स कर्मविपाकप्रतिशरणो भवति ।
यद्यत्कर्म करिष्यामि तस्य तस्य कर्मणाः फलविपाकं प्रत्यनुभविष्यामीति । स जीवि-
तहेतोरपि पापं कर्म न करोति । बोधिसत्त्वचारिकामभिअद्वाति । तच्चर्याप्रतिपन्नस्यान्यत्र

1) Cf. 189 n. 7 and Ch. XVI (title).

2) Cf. Dh.-saṅg. § 47. In the Pali authorities, e. g. Dh.-sūi §§ 12—16, Mil.-P. pp. 83 sqq., the exposition differs from the present one.

यानि स्पृकां नोत्पादयति । परमार्थनीतार्थं गम्भीरप्रतीत्यसमुत्पादवैरात्म्यनिःसृतनिर्णी-
वनिःपुद्गलव्यवहारग्रन्थतानिमित्ताप्रणिहितलक्षणान् सर्वधर्मान् श्रुत्वा अदधाति । सर्व-
दष्टिकृतानि च नानुशेते सर्वबुद्धधर्मान् बलवैशारद्यप्रभृतींश्च अदधाति । अद्याप्य च वि-
गतकथं कथस्तान् बुद्धधर्मान्समुदानयति । इदमुच्यते अद्वेन्द्रियम् ॥ तत्र कतमद् वीर्ये-
न्द्रियं । यान् धर्मान् अद्वेन्द्रियेण अदधाति तान्धर्मान् वीर्येन्द्रियेण समुदानयतीदमुच्यते ५
वीर्येन्द्रियं ॥ तत्र कतमत् स्मृतीन्द्रियं । यान्धर्मान् स्मृतीन्द्रियेण समुदानयति तान्धर्मान्
[142a] स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति । इदमुच्यते स्मृतीन्द्रियम् ॥ तत्र कतमत्समाधी-
न्द्रियं । यान्धर्मान् स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति तान् समाधीन्द्रियेणैकाग्रिकारोतीदमु-
च्यते समाधीन्द्रियं ॥ तत्र कतमत्प्रज्ञेन्द्रियम् । यान्धर्मान्समाधीन्द्रियेणैकाग्रिकारोति
तान् प्रज्ञेन्द्रियेण प्रत्यवेक्षते प्रतिविध्यति । यदेतेषु धर्मेषु प्रत्यात्मज्ञानमपरप्रत्ययज्ञान- 10
मिदमुच्यते प्रज्ञेन्द्रियं ॥ एवमिमानि पञ्चेन्द्रियाणि सक्तान्यनुप्रबद्धानि सर्वबुद्धधर्मान्प-
रिपूरयन्ति । व्याकरणभूमिं चाप्ययन्ति [इति]⁽¹⁾ ॥

अद्यादीनां बलानां सदाऽभ्यासः कार्यः । यथोक्तमार्यात्खड्गसूत्रे । तत्र कतमत्कुलपुत्र
बोधिसत्वस्य बलचर्यापरिशुद्धिः । यदेभिरेवेन्द्रियैरुपस्तब्धो ऽनवमर्शो भवति सर्वमारीः ।
असंक्षार्यो भवति श्रावकप्रत्येकबुद्धयानाभ्यां । अविनिवर्त्यो भवति मत्स्यानात् । दुर्धर्षो 15
भवति सर्वक्लेशैः । दृढो भवति पूर्वप्रतिज्ञासु । तृप्तो भवति धितेन । बलवान् भवति का-
येन ।⁽²⁾ गुप्तो भवतीन्द्रियैः । दुःपराजयो भवति तोषिकरैः । इत्यादि ॥

एवं तावच्छ्रद्धादीनां सदा ऽभ्यासः पुण्यबुद्धये ॥

का मैत्री ॥ यथाक् चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

1) རེས་གསུངས་པ་པོ་དེ་ཅོད་ཅིང་། The quotation accordingly ends here.

2) Cf. Mhv. II. 367.18 'not to be captivated by . .', Tib. མི་འཕྲོགས་པར་འགྱུར་

3) *yenāgupto* MS.; but Tib. (192 b. 1) དབང་པོ་རྒྱལ་སྤྱི་པར་འགྱུར་

रागादिभिश्च बद्धरागशतैः संभामितं सततं⁽¹⁾ वीक्ष्य जगत् ।
 वैद्योपमो विचरमे ऽप्रतिमो परिमोचयन्⁽²⁾ सुगतं सत्त्वशतान् ॥
 ज्ञातीज्जामरणशोक[143b]कृतं प्रियविप्रयोगपरिदेवशतैः ।
 सततातुरं जगद्वेद्य मुने परिमोचयन्विचरमे कृपया ॥
 रथचक्रवद्धमति सर्वज्ञगत् तिर्यक्तुं प्रेतनिरये सुगतौ ।
 मूढा अदेशिक अनाथगताः तस्य प्रदर्शयन्ति मार्गवरं⁽⁴⁾ ॥
 ये ते बभूवुः पुरिमाश्च जिनाः धर्मेच्छरा जगति चार्थकराः ।
 अयमेव तैः प्रकथितार्थपथो यद्देश्यस्यपि विभो ऽप्रतिमः ॥
 स्निग्धं⁽⁵⁾ त्यक्कश मनोज्ञं वरं ब्रह्माधिकं परमप्रीतिकरं ।
 10 गन्धर्वकिन्नरवराप्सरसाम् अभिभूय तां गिरमुदाहरमे ॥
 सत्यार्जवात्सल्यमुपायनयैः परिशोधितां गिरमनन्तगुणां ।
 श्रुत्वा हि यां नियुतसत्त्वशताः पानत्रयेण जनयन्ति शमम् ॥
 तव पूजया सुखमनेकविधम् दिव्यं लभन्ति मनुजेषु तदा ।
 आढ्यो मद्भाधन मद्भाविभवो भवते जगद्धितकरो नृपतिः ॥
 15 बलचक्रवर्त्यपि च द्वीपयतिः जगदावृणोति दशभिः कुशलैः ।
 रत्नानि सप्त लभते सुश्रुभा त्वयि संप्रसादजनको ऽप्रतिमः ॥

1) *samtāpitam* . . °*am ikshya* (sic) R.

2) *caya* R.

3) om. A.

4) R. *mārgam*.

5) འདྲི་མཁེ་ཤིན་པ་ 'in a soft place' Tib.; *hy ākarshaya* R.

6) This reading is founded on the Tib. (193. b. 5) བདེན་ནང་ནང་པ་མེ་བཟང་ཐབས་

ཐུག་པ་ཤིས་ R has *satyārjavākshayam upāya*°. *satyāryavākyaṃ anāpāya*° A.

7) so also Tib.; *jina yānti* R.

8) *dīpayati* A.

अत्रापि शक्त अपि लोकपतिः भवते च संतुषित देवपतिः ।

(1) परनिर्मितो ऽपि च स यामपतिः तत्पूजया भवति चापि जिनः ॥

एवं क्षमोच तव पूजा कृता संदर्शनं [144 a] अत्रणमप्यसमं ।

भवते जगद्विविधदुःखं स्पृशते (2) पदे च परमं विरजे ॥

मार्गज्ञ मार्गकुशला भगवन् कुपयान्निवारयसि लोकमिमं ।

5

क्षेमं शिवे विरजि आरपये प्रतिष्ठापयसि जगद्भगवन् ॥

पुण्यार्थिकस्य तव पुण्यनिधे सततातया भवति पुण्यक्रिया ।

बहुकल्पकोटिषु न पाति तपं यावद्वि न स्पृशति बोधि (5) वरां ॥

परिश्रुद्धक्षेत्रे लभते रुचिरं परनिर्मिताभं सदं प्रीतिकरं ।

श्रुद्धाश्च कायवचसा मनसा सत्त्वा भवन्त्यपि च क्षेत्रवरे ॥

10

इत्येवमादिगुणैकविधान् लभते जिनार्चनकृतान्मनुजः ।

स्वर्गापवर्गं मनुजेषु सुखं लभते च पुण्यनिधिं सर्वज्ञगे ॥

कीर्तिपद्मं प्रसृतं विपुलं तव सर्वदितुं बहुक्षेत्रशतान् ।

संकीर्तयन्ति सुगताः सततं तव वर्णमालं परिषत्सु जिनाः ॥

विगतज्वरा जगति मोक्तवराः प्रियदर्शना असमकारुणिकाः ।

15

शास्तेन्द्रिया शमरता भगवन् वन्दामि ते नरवरप्रवर ॥

1) *parin*° . . *śuyāma* R. With our reading compare Mhv. I. 93. 8; and line 9 *infra*.

2) *param padacaram hy ajaram* R.

3) ~~~ for ~~~. R. reads °*yasy api*, which implies a scansion *pratiśhtha*°.

4) so A with Tib.; *punyādhi*° . . °*nidheh* R.

5) °*carām* R.; but Tib. རྒྱལ

6) Tib. རྒྱལ; *prabhrtim* A.

7) *parshatsu* (contra *metrum*) A. R.

लब्धा अभिज्ञं जिनं पञ्च मया गगने स्थितेन ते निशम्य गिरम् ।

भवितास्मि वीरं मुगतप्रतिमो विभञ्जिष्य धर्मममलं जगतः ॥

स्तुत्वाय सर्वगुणपारगतं नरदेवनगमकृतं मुगतं ।

पुण्यं यदभिज्ञितमिदं [144 b] विपुलं जगदाम्नादपि च बुद्धपदम् । इति ॥

- 5 अथवा यथार्थधर्मसंगीतिमूत्रे कथितं । पुनरपरं बुद्धा भगवतो मत्पापुण्यज्ञानसंभारा
महामैत्रीमहाकरुणागोचरा महामहाराशेः त्राणभूता महामेषव्यशक्त्यर्क्षारः सर्वसत्त्वसम-
चित्तानित्यसमाधिगोचराः संसारनिर्वाणविमुक्ता यावत्सत्वानां मातापितृकल्पाः समानमै-
त्रचित्ताः । पे ॥ सर्वलोकानभिभूताः सर्वलोकस्यालोकभूता मत्पापोगयोगिनो मत्पात्मानो
मत्ज्ञानपरिवारा विशिष्टज्ञानपरिवारा अनिवारितदर्शनश्रवणपर्युपासनाः स्वमुखानिर्पे-
10 ताः परदुष्खप्रशमनप्रिया धर्मप्रिया धर्मधरा धर्माक्षरा धर्मभिषजो धर्मेश्वरा धर्मस्वामिनो
धर्मदानपतयो नित्यत्यागाभिरता नित्याप्रमता नित्यविवेकाभिरताः सर्वत्र तीर्थसेतुभूता
मत्काराजमार्गप्रज्ज्या यावदत्तेचनकदर्शना बुद्धा भगवन् । एवं ताननुस्मरति । एवं च तान-
नुस्मृत्य तद्गुणपरिनिष्पत्त्यर्थं स्मृतिमुपस्थापयति ॥ तदुच्यते बुद्धानुस्मृतिरिति ॥

- अत्रैव धर्मानुस्मृतिमाह । इह बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । य एते बुद्धा भगवन्तो जनताप-
15 र्पत्तगुणा एते धर्मज्ञा धर्मपदा धर्मनिर्मिता धर्माधिपतेया धर्मप्रभा धर्मगोचरा धर्मप्रतिश-
रणा धर्मनिष्पन्नाः । पेयालं ॥ यान्यपि लौकिकानि लोकोत्तराणि च सुखानि सन्ति । ता-

1) Dh.-saṃgr. § 20.

2) རེ་གཤེགས་མཆོད་སྤྱོད་ (194. b 1) °tāpr° A, °tau pr° R.

3) རེ་གཤེགས་མཆོད་སྤྱོད་; but R. *yadārcitam*.

4) The several similes (the sun, Brahmā etc.) whose omission is denoted by this word are detailed in the Tib. (195a 1—2).

5) See Tib. 195 a. 5—7 for the passage omitted. For *dharmapadā* see Glossary.

6) 'La loi est la dispensatrice de tous biens terrestres et supérieurs' Min aev, *Recherches* p. 219 (reproducing this passage).

न्यपि धर्म[145 a]ज्ञानि धर्मनिष्पन्नानि । तस्मान्मया बोध्यर्थिकेन धर्मगुरुकेण भवित-
 व्यम् । धर्मगौरवेण धर्मप्रतिशरणेन धर्मपरायणेन धर्मसारेण धर्मान्व... धर्मप्रतिपन्नेन । इती-
 पमुच्यते बोधिसत्त्वस्य धर्मानुस्मृतिः ॥ पुनरपरं बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । समो हि धर्मः समः
 सत्त्वेषु प्रवर्तते । धर्मो क्लृप्तमध्यविशिष्टानपेक्ष्यः प्रवर्तते । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यम् । न धर्मो सुखप्रेक्षिकया प्रवर्तते । अपतपतितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृश- 5
 चित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः कालमपेक्ष्यः⁽⁹⁾ प्रवर्तते । आकालिको हि धर्मः । ऐक्यपक्षिकः⁽³⁾ ।
 प्रत्यात्मवेदनीयः⁽⁶⁾ । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्म उदारे प्रवर्तते क्लृप्तेषु न
 प्रवर्तते । अनुत्तमावनामो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः श्रुद्धेषु
 प्रवर्तते क्षतेषु न प्रवर्तते । उत्कर्षापकर्षापगतो हि धर्मस्तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवि-
 तव्यम् । न धर्म आर्षेषु प्रवर्तते पृथग्जनेषु न प्रवर्तते । तेन्रदृष्टिविगतो हि धर्मः । तथा मया 10
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मो दिवा प्रवर्तते रात्रौ न प्रवर्तते । रात्र्या वा प्रवर्तते
 दिवा न प्रवर्तते । सदुद्दिष्टो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् ।
 न धर्मो विनयवेलापतिक्रामति । न धर्मस्य क्वचिद्विलम्बः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यम् । न धर्मस्योन्मूलं न पूर्णत्वमप्रेयासंख्येयो हि धर्म आकाशवत्त्वतीयते न वर्धते ।
 तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः सत्त्वे रक्ष्यते । धर्मः सत्त्वान् रक्षति । तथा मया 15
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः शरणं पर्येषते । धर्मः सर्वलोकस्य शरणम् । तथा मया
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मस्य क्वचित्प्रतिघातो । ऽप्रतिक्षतलक्षणो हि धर्मः ।

1) The MS. appears to read: *dharmānvadharmaṃpra*° Tib. ཆོས་དང་རྗེས་སུ་

མཐུན་དཔེ་ཆོས་ལ་སྐྱེས་པ་ལ།. Possibly therefore the reading was *dharmānūmadhar-*
mapra°.

2) Sic MS. One would expect *āpekshyaḥ* or *alam apekshya*.

3) . . 3) This is a traditional description of *dharma*. See *Ang. n. vol. I p. 222*;
 II. 57. The words also form part of M. Vyutp. § 63 where the *dharma* is de-
 scribed. The context here shows that Böhtlingk's 'rechtzeitig' cannot be cor-
 rect; rather (with the Tib.) 'without stated time'. (Wörterb. K. F., Nachtr. s. v.
ākāṅkṣa).

तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो ऽनुशयं वहति । निरनुशयो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः संसारभयभीतो न निर्वाणानुनीतः । सदा निर्विकल्पो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । एवं बोधिसत्त्वो धर्मवद्धर्मं स्मृतिमुपस्थापयति । तदुच्यते धर्मानुस्मृतिरिति ॥

- 6 घत्रैवाह । संघो हि धर्मवादी धर्मचरणो धर्मचित्तको धर्मनेत्र धर्मधरो धर्मप्रतिशरणो धर्मपूजको धर्मकृत्यकारी धर्मगोचरो धर्मचारित्रसंपन्नः । स्वभाववस्तुः स्वभावश्रु[146a]द्धः सानुक्रोशो धर्मानुकारुणिकः सदा विवेकगोचरः । सदा धर्मपरायणः सदा प्रुक्तकारीत्यादि ॥ तत्र बोधिसत्त्वस्य संघमनुस्मरतः एवं भवति । य एते संघस्य भूता गुणा एते मया ऽत्मनः सर्वसत्त्वानां च निष्पादयितव्या इति ॥

- 10 पथार्यविमलकीर्तिनिर्देशे बोधिसत्त्वगुणा उक्तास्तथा संधानुस्मृतिर्भाव्या ।

सर्वसत्त्वानं ये त्रया रूतघोषाश्च ईरिताः ।

एकतपोन दर्शेति बोधिसत्त्वा विशारदाः ॥

ते जीर्णव्याधिता भोति मृतमात्मान दर्शयि ।

सत्त्वानां परिपाकाय मायाधर्म विक्रीडिताः ॥

- 15 कल्पोद्वाहं च दर्शेति उद्वह्निवा वसुंधराम् ।

नित्यसंज्ञिन सत्त्वानामनित्यमिति दर्शयि ॥

सत्त्वैः शतसहस्रेभिरिकराष्ट्रे निमज्जिताः ।

सर्वेषां गृहं भुञ्जति सर्वानामिति बोधये ॥

ये केचिन्मलविद्या वा शिल्पस्थाना बह्वविधाः ।

- 20 सर्वत्र पारमिताः सर्वसत्त्वमुखावहाः ॥

1) Since writing p. 269, n. 6 sqq. I have been able to consult the English translation of the whole sūtra published with the Chinese version in the magazine 'Hansei Zasshi' vol. xiii. (Tokyo, 1898). The present extract occurs at the end of Ch. VIII.; stanzas 18—41 (tr. pp. 378, sqq.).

2) For *nāmayanti* (°enti), like *paripācati* below.

पावतो लोक पाषण्डाः सर्वत्र प्रव्रजति ते ।

नानादष्टिगतं प्राप्तास्ते सत्त्वान्परिपाचति ॥

चन्द्रा वा भोति मूर्धा वा प्रक्रवत्प्रज्ञेश्वराः ।

भवति आपस्तेजस्य पृथिवी मातृतस्तथा ॥

रोग घत्तर्कल्पेषु भेषज्यं भोति उत्तमाः ।

5

येन ते सत्त्व मुच्यन्ते मुखी भोति घ[146b]नामयाः ॥

तुर्भितात्तर्कल्पेषु भवती पानभोजनम् ।

⁽¹⁾नुधापिपासामपनीय धर्मं देशेति प्राणिनाम् ॥

शस्त्र घत्तर्कल्पेषु मैत्रोद्ध्यापी भवति ते ।

घव्यापादे ⁽²⁾नियोजेति सत्त्वकोटिशतान्बहून् ॥

10

महासंयाममध्ये च समपत्ता भवति ते ।

सन्धिसामग्र्यं रोचेति बोधिसत्त्वा महाबलाः ॥

ये चापि निर्याः केचिद्बुद्धतेजेष्वर्चिषु ।

संचित्य तत्र गच्छन्ति सत्त्वानां कृतकारणात् ॥

पावत्या गतयः काश्चित्तिर्पग्योनौ प्रकाशिताः ।

15

सर्वत्र धर्मं देशेति तेन उच्यन्ति नायकाः ॥

कामभोगा⁽³⁾ दर्शेति ध्यानं च ध्यायिनां तथा ।

विघ्नस्तं मार्गं कुर्वन्ति अवतारं न देति ते ॥

अग्निमध्ये यथा पद्ममभूतं तं विनिर्दिशेत् ।

एवं कामाश्च ध्यानं च अभूतं ते विदर्शयेत् ॥

20

1) Sic MS. contra met. am. . 'howld we rear' *kshutpipās*? Cf. Bodhic. III. 8.

2) གཏོག་མེས་མེད་ལ་ Tib. *adhyāyain* corrected to *vyāpā* MS.

3) Supplied *metri gratia*. Tib. ལྷན་

संचित्य गणिका भोति पुंसामाकर्षणाय ते ।

रागाङ्कु संलोभ्य बुद्ध्याने स्थापयति⁽¹⁾ ते ॥

यामिकाश्च सदा भोति सार्धवाक्ताः पुरोक्षिताः ।

अग्रामात्याथ चामात्यः सत्त्वानां कृतकारणात् ॥

5 दरिद्राणां च सत्त्वानां निधाना भोति घनयाः ।

तेषां दानानि दत्त्वा च बोधिचित्तं जनेति ते ॥

मानस्तब्धेषु सत्त्वेषु मक्तानाम्ना भवति ते ।

सर्वमानसमुद्धातं बोधिं प्रार्थेति उत[147a]माम् ॥

भयार्दितानां सत्त्वानां संतिष्ठते अतः सदा ।

10 अभयं तेषु दत्त्वा च परिपाचेति बोधये ॥

पञ्चाभिज्ञाश्च ते भूत्वा क्षययो ब्रह्मचारिणः ।

शीले सत्त्वान्निषेजेति क्षातिस्तैरत्यसंपमे ॥

उपस्थानगुद्वन् सत्त्वान् पश्यतीक विशारदाः ।

चेटा भवति दासा वा शिष्यत्वमुपयाति च ॥

15 येन येनैव चाङ्गेन सत्त्वो धर्मरतो भवेत् ।

दर्शेति किं क्रियाः सर्वा मक्तोपायमुशिक्षिताः ॥

1) Metre could be restored by reading °āṅkuṣena . . . thāpenti°. 'Sometimes the Bodhisattva appears as a Cyprian amongst libertines, attracts them to himself, and then slowly but surely leads them to see the pure wisdom of the Lord'. — Tokyo-translation.

2) The meaning of this word in Buddh. Skt. is 'athlete' as Böhtl.² shows. The Tib. appears to understand the expression as meaning 'possessed of the [32] lakṣhaṇas' (and thus fit to strip for athletics?). 'Invisible athlete'. Tokyo-tr.

3) Cf. supra, p. 322, n. 1.

4) Cf. Lal.-v. 29.9 and Divy. 39.13. 40.6, corrected by B² s. v. *sauratya*.

5) °tvā . . . tā MS.

पेषामनन्ता शिला किं धनस्यपि गोचरः ।

धनतज्ञानसंपन्ना धनतप्राणिमोचकाः ॥

न तेषां कल्पकोटीभिः कल्पकोटिशतैरपि ।

बुद्धैरपि वदद्भिस्तु गुणान्तः सुवचो भवेद् १ इति ॥

पथार्यर्त्तलोकाधारण्या बोधिसत्त्वगुणा उक्तास्तथा भावयितव्याः ।

⁽¹⁾ रश्मि प्रमुञ्चय माल्यविपूका माल्यवतंसक माल्य वितानाः ।

माल्यविचित्रविकीर्णसमन्ताः ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चय चूर्णविपूका चूर्णवतंसक चूर्णवितानाः ।

चूर्णविचित्रविकीर्ण समन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चय पद्मविपूका पद्मवतंसक पद्मविताना ।

10

पद्मविचित्रविकीर्णसमन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चय क्षारविपूका क्षारवतंसक क्षारविताना । [147 b]

क्षारविचित्रविकीर्णसमन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चि ध्वजाग्रविपूका ते ध्वज पाण्डुरलोक्तपीताः ।

नीलमनेक पताक विचित्रा ॥

15

ध्वज समलंकरिते जिनसेत्राः ते मणिजालविचित्रविपूका ।

पट पताक प्र⁽²⁾लम्बित दामा किङ्किणिजाल जिनस्वरघोषान् ॥

कुत्र धरेति तथागतमूर्ध्ने ते यथ एकजिनस्य करोति ।

पाणितलात्तु अचित्तिपूजां एवमशेषतसर्वजिनानां ॥

एष समाधि वि⁽³⁾कुव ऋषीणां ते जगत्संयुक्तज्ञानविकुर्वा ।

20

अयममाध्यभिनिर्हरमाणाः सर्वक्रिया उपचार मुखेभिः ॥

1) Metre: Dodhaka with occasional resolution of the first dactyl.

2) झुँदल 'hanging'.

3) Cf. 148. b. and Lal.-v. ap. Senart, Mhv. I. 426. 1.

- सत्त्वं विनेति उपायसकृदैः केचि तथागतपूजमुखेन ।
दानं अचिन्ति अत्यागमुखेन सर्वधृतगुणशीलमुखेन ॥
अन्तयन्ताति अतोभ्यमुखेन केचि व्रतं तपवीर्यमुखेन ।
ध्यानं प्रशान्तिं विकारमुखेन स्वर्थविनिश्चयप्रज्ञमुखेन ॥
5 सर्व उपाय सकृन्मुखेन ब्रह्मविकारं अभिज्ञमुखेन ।
संप्रकृत्वस्तु क्लृप्तैषिमुखेन पुण्यसमुच्चयं ज्ञानमुखेन ॥
सत्यप्रतीत्य विमोक्षमुखेन केचि बलेन्द्रियमार्गमुखेन ।
आवकयानविमुक्तिमुखेन प्रत्यययानविष्णुद्विमुखेन ॥
उत्तमयानविक्रुर्बु^(148 a)खेन केचिदनित्यतदुष्णमुखेन ।
10 केचि निरात्मनिर्जीवमुखेन अश्रुभत संज्ञिविरागमुखेन ॥
ज्ञाननिरोधसमाधिमुखेन यातुक⁽¹⁾ चर्यमुखा जगतीये ।
यातुक⁽²⁾ धर्ममुखाः प्रतिपत्तः ते तु समस्तविमोक्षमुखेन ॥
सत्त्वं विनेति यथाशयं लोके ये तु समस्तविमोक्षमुखेन ।
सत्त्वं विनेति यथाशयं लोके तेषां निमित्तं न शक्यं प्रकीर्तुं ॥
15 केनचिदेष समाधिविकुर्वाः तेनतिव्यूक्तं अयमसाधीः ।
सर्वजगत्परिपाचनलोमा सर्वरती मुखप्रतिप्रकर्षाः ॥
चित्तिपदं दर्शयि सर्वं विनेति यत्र दुर्भितं सुदुर्लभं सर्वं ।
ये परिष्कारं सुखावक्ल्लोके तत्र च सर्वभिप्रायक्रियाभिः ॥
दातुं ददन्ति करोति जगार्थं ते वरभोजनपानरसाद्यैः ।
20 वस्त्रनिबन्धनरत्नविचित्रैः राग्यधनात्मप्रियैः परित्यागैः ॥

1) Pali *yattaka*.2) *°nti* MS. Tib. རྩམ་པ་ལྟུང་པ་ 'entering the order' (?).

दानधिमुक्तिं जगद्दिनयति ते वरलक्षणचित्रितगात्रा ।

उत्तम आभरणा वरधोराः माल्यविभूषितगन्धनुलिप्ता ॥

द्वयं विदर्शय सत्वं विनेति दर्शनं प्रीतिप्रकर्षरतानां ।

ते वरद्वयमुद्वयमुमेधाः उत्तमद्वयं निर्दर्शयमानाः ॥

द्वयधिमुक्तिं जगद्दिनयति ते मधुरैः कलविङ्कुरतेभि ।

5

कोकिलकंसकुणालरवेणा दुन्दुभिकिन्नरवत्कारुतेन देशयि सर्वधिमुक्तिषु धर्मम् ॥

ये चतुरेव अशीति सक्त्वा येभि जिना जगतो ऽर्थं करोति ।

तेभि⁽²⁾ धर्मप्रभेदमुखेभिः सत्वं विनेति यथाशयं लोके ॥

ते मुखदुष्खसहायं करोति अर्थघनार्थसहायकं भो[148b]त्ती ।

सर्वक्रियासु सहायं भविता सत्वं विनेति सहायमुखेन ॥

10

दुष्खउपद्रवसत्कृतदोषान् ते तु सक्तिं सहायनिदानाम् ।

तेभि सहायं सक्तियं पीडां सर्वजगत्स्य कृताय मुखाय ॥

यत्र न निष्क्रम⁽⁴⁾[णं] न च धर्मो ज्ञायति रण्यगतो न च मोक्षः ।

तत्र तु राव्यसमृद्धिसहायं निष्क्रमशान्तमना अनिकेताः ॥

1) Transliterated not translated in the Tib. According to Foucaux on the similar passage in the Lal.-v. (Ch. 5; tr., ed. 1. p. 53 n. 5) a Himalayan bird.

2) MS. *te dri(?)ta* altered to *tebhita*; perhaps for *te 'bhitah*. Tib.: ཚེ་ཤེ་བྱེ་བླ་གྱིས་ སྐྱེ་མེ་དེ་དག་གིས་.

3) So the MS. a sec. man. The original reading was *onān*. Tib. སྐྱེ་གླ་གྱི་དོན་དུ་ so that one would construe: 'having aid as their object'.

4) Tib. here has ལོ་རྒྱུ་ 'history', which must apparently be based on a different reading; just below *nishkrama* is rendered ལྷུང་ས་དེ་ 'renouncing'.

5) For *aranya* Tib. དགོལ་ .

- ते गृहबन्धनतृष्णानिकेतात्सर्वज्ञगत्परिमोघनकेतोः ।
 सर्वत कामरती अनिकेता निष्क्रममोल प्रभावयमानाः ॥
 ते दश चर्य प्रभावयमाना आचरि धर्म मत्पुत्रपाणा ।
 सर्वमशेषत चर्य सृषोणां भावयमान करोति जगार्थम् ॥
 5 पत्रमितायुष सत्त भवती सौख्यसमर्पितमन्दकिलेशाः ।
 तत्र जर्जरित व्याधिनपृष्टा⁽¹⁾ दर्शयि मृत्युवशं अवशात्मा ॥
 रागप्रदीपितु दोषप्रदीप्तं मोक्षमहाग्निप्रदीपितु लोकम् ।
 प्रज्वलितं जर्व्याधितमृत्यु लोक निदर्शयि सत्त विनेति ॥
 दशबलैश्चतुर्वेणार्यैरष्टदशैरपि धर्मविशेषैः ।
 10 बुद्धमहात्म तु सूचयमानाः बुद्धगुणैभि करोति जगार्थम् ॥
 ते च⁽¹⁾ घदेश सद्यनुशास्ती व्रपधिष्ठानबलेन समतात् ।
 दर्शयमान तत्रागत सद्धी सद्धिविकुर्वित सत्त विनेति ॥
 ते विविधेहि उपायनयेहि लांक[149a]विचारि करोति जगार्थ ।
 लोकि अलिप्त जले यद्य पथ्य प्रीतिप्रसादकरा विचरति ॥
 15 काव्यकराः कविराज भवती ते नटनर्तक रत्नक्रमल्लाः ।
 उत्कुटशोभिकहारकनृत्या मायकराः पृथु व्रपनिदर्शी ॥

1) *yatr' amit°* དཔྱ་མཐུ་མེད་.

2) Sic MS. Tib. simply ཅན་སྤྱོད་ 'having a disease'.

3) The reading is substantially confirmed by the Tib. (199 b. 7); but the metre is not easily explained.

4) The metre again halts. The Tib. has དེ་དག་གྲུབ་པ་ཆོད་ 'they all declaring'...

5) Cf. 48. 12 supra and note. The Tib. here རྟེན་མོ་མཁས་པ་ confirms Kern's rendering 'musicians'.

6) The first three *aksharas* are not clear. Tib. བུ་གྲ་སྤྱོད་.

यामिक नायक सारथि भोत्ती सार्थिक श्रेष्ठिक गृह्यति भोत्ति ।

राज घमात्य पुरोहित⁽¹⁾हता वैद्यविशारदशास्त्रविधिज्ञाः ॥

ते⁽²⁾ ऋषीषु मरुद्गुम भोत्तो ऋषयः अज्ञपरत्ननिधानाः ।

चित्तमणि⁽³⁾ हुम कामददाश्च देशिक उत्पथमार्गगतानां ॥

अर्चिष⁽³⁾ सत्तु तु लोक विदित्वा कर्मविधीषु अज्ञानक सत्वाः ।

ते कृषिकर्मप्रयोगवणिज्या शिल्पिविचित्र प्रभावयि लोके ॥

ये अचिकेठ अर्क्षिसप्रयोगः सर्वमुखावर्कविज्ञप्रशस्ताः ।

विद्यबलौषधि शास्त्रविचित्राः सर्व प्रभावित तेभि ऋषोभिः ॥

ये ऋषिणां चरणाः परमाया यत्रधिमुक्त सदेवकु लोकः ।

ये व्रतडुक्कर ये तपश्चेष्टाः सर्वि प्रभावित तेभि विद्वभिः⁽⁴⁾ ॥

ते⁽⁵⁾ चरकाः परित्राज्ञक तीर्थ्याः⁽⁶⁾ तापसगोतममोनचरणाम् ।

नम्र अचेल्लगुरुधमणानां तीर्थिक आचर्या⁽⁸⁾कि भवत्ति ॥

1) Royal chaplains are mentioned with *jhallamallāḥ* in Manu XII. 45-46. With *rāja* ... *dūtāḥ* cf. 48. 1.

2 ... 2) *te 'ta . . cintāmani* contra metrum MS.

3) *acireṇa* marg., and so Tib. མི་རིང་.

4) Mhv. II. 46. 5.

5) This important passage is partly traditional. It should be compared generally with Dīgha-n., sutta vii. and Rh. Davids's remarks thereon (tr. ['Dialogues'] p. 220 sq.) in which he cites the list of heretics in Aṅg.-n. [III. p. 276; cf. JIAS '98 p. 197]. The juxtaposition of heretics with low caste-men occurs also in Saddh.-P, Ch. xiii. init (= Kern, tr. p. 263), where the list begins as here and Lal.-v. 2.30 with Carakas and Parivr. The verse-passage appended occurs above pp. 47-49. The Buddhists themselves were put into similar company by the Ājivakas (Sum.-vil. I. p. 162, tr. Hōrle, Uvāsaga-dasāo, App. II. p. 21). For further references to Jain literature see Additional Notes. The following five stanzas were published with a tentative translation in J.R.A.S. 1901 pp. 122-27.

6) Cf. Aṅg.-n. l. c. The school of Gautama are also referred to in a list of heretics at Mhv. III 412. 7; where they occur as in the Aṅguttara-list, soon after the Traidapdikas. He is distinguished there from Bhagavān Gautama (Buddha) by the epithet *ānandika-guru-putrāka*.

7) Goṣāliputra Maskarin, the Ājivaka-leader.

8) These *aksharas* are not fully legible; but see *ācārya* hi below (to be scanned of course *ācariyā*). The reading here appears to have been *ācāryāṇi*, but the Tib. here renders མུ་སྤྱུག་མ་ཅན་གྱི་ (urthikānām) སྤྱུག་དཔེན་མ་ཅན་པར་སྤྱོད། (200 b. 1).

ते तु षष्ठीविक्रमं धर्मचराणां उत्तरिकाणां अनुत्तरिकाणां ।

⁽³⁾ दीर्घज्ञानं कुमारव्रतानां तेष्वपि⁽⁴⁾ आचर्या हि भवन्ति ॥

सूर्यनुवर्तकपञ्चतपानां⁽⁵⁾ कुक्कुरगोत्रतिका⁽⁶⁾ मृगचर्या ।

⁽⁷⁾ चारिन् तीर्थ्य दश त्रितपानां तेष्वपि आचर्या हि भवन्ति ॥

देवतज्ञानप्रवेशरतानां तीर्थ्यदर्शनदेशचराणां । [149b]

मूलफलाम्बुचरा अपि भूत्वा धर्मं श्रुचि⁽⁸⁾न्ति ते परमाद्याः ॥

उत्कुटस्थापिन एकचराणां⁽⁹⁾ कण्टकभस्मतृणां⁽¹⁰⁾ शयनानां ।

ये मुषलेशय⁽¹¹⁾ युक्तिविकारी तेष्वपि आचर्या हि भवन्ति ॥

यावत्⁽¹²⁾ बाहिरिकाः पृथुतीर्थ्या आशय तेष्वधिमुक्ति समीक्ष्य ।

10 तीक्ष्णदुरासदुपतपेभी तीर्थिकं दुष्प्रकाणविनेति ॥

1) Davids op. cit. p. 71 n. 1 collects the chief passages referring to this sect. *Ājiv°* for *ājiv°* is possibly a term of contempt. See Additional Notes.

2) उत्तरिका न अनुत्तरिकाणां MS.; but the Tib. takes the line as if consisting of two genitives, not *uttarikā na*. Lay and monastic adherents may be intended.

3) Perhaps equivalent to the *Jaṭilakā* in the *Āṅg-n*. *Jaṭilas* in Tib. (Feer, 'Fragments' AMG. V. 128—31) and in Pali. On this line see Add. Notes.

4) Manu VI. 23; Viṣṇu § 95.2 Characteristic of the *Ājivakas*, *Jātaka* I. p. 493.

5) These *vratas* are explained in *Majjh-n.*, sutta 57. The latter is also thus defined in *Mbh.* V. xcix. 14: *yatra tatrācāyo nityam yena kenacid āpitaḥ | yena kenacid ācchannaḥ sa govrata ihoccyate ||*

6) Cf. *Mbh.* V. cxxi sub fin. The use of *ajina* by ascetics is also well known.

7) Tib. སྒྲུ་ not in Lexx.

8) As to *dharma ac°* see Additional Notes.

9.. 9) Both these words represent *Ājivaka* practices; *Jāt.* I. c. With the first Dr. Leumann compares *Aupap.* § 30, V. 2, (*ukkuḍḍuy' āsanie*).

10) Cf. *Bhagavati-sūtra*, tr. Hörnle, *Uvās.*, App. p. 8. 18 (*darbha*).

11) Or possibly *mukṭi*; a marginal gloss apparently on this word gives '*nimi-ttam*,' 'contrivance'(?). Tib.: 'dwelling possessed of a bed (མཉམ་རུབ་) of pestle-wood'.

12) 'outsiders' i. e. non-Buddhists; cf. *Senārt Mhv.* I. 587.

दष्टिसमाकुलं लाके विदिता सर्वकुदष्टिसमाश्रित तीर्थ्याः ।

सूक्ष्मपदेभिरूपायन येभी सत्यप्रकाशन तेषु करोति ॥

केषुचि⁽¹⁾ द्रामिडमन्त्रपदेभी देशयि सत्य सुगुप्तपदेभिः ।

केषु उन्न⁽²⁾व्यक्तपदेभिः केषुचिदेव रक्ष्यपदेभिः ॥

केषुचि अन्तरभेदपदेभिः अर्थविनिश्चयवञ्चपदेभिः ।

5

वादिप्रमर्दनज्ञानपदेभिः शास्त्रधर्मकमोक्षपदेभिः ॥

केषुचि मानुषमन्त्रपदेभिः सर्वप्रवेशनिरूपणपदेषु ।

केषुचि देवनिरूपणपदेभिः नागनिरूपण पक्षपदेभिः ॥

रौतसाध्यगन्धर्वपदेभिः भूतकुम्भाण्डमहोरगकेभिः ।

किंनरभ्रस्मरगरुडपदेभिः सत्यप्रकाशनमोक्षपदेभिः ॥

10

ते यथसत्य निरूपणविधिज्ञा एवमशेषत ये जिनधर्मा ।

धर्ममचित्तिप वाक्यपथज्ञा देश[150a]यि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते जगत्सौख्यत अयसमाधौ सर्वज्ञगे अभिनिर्हरमाना ।

रश्मिमचित्तिपमुत्सृजमाना रश्मि प्रमुञ्चय सत्त्वं विनेति ॥

रश्मि प्रमुञ्चय दर्शयमाना यावत् सत्त्वं विज्ञानित रश्मि ।

15

तेषु सुदर्शनं भोति अमोघम् हेतु अनुत्तरि ज्ञानत्रयस्य ॥

दर्शयि बुद्धं विदर्शयि धर्मं संघं निदर्शयि मार्गं नराणाम् ।

दर्शयि चेतिकं ते जिनबिम्बा तेन सुदर्शनरश्मि निर्वृता ॥

1) *ca* MS.; but see below. On charms from the Dravidian country, cf. Taran. tr. p. 222, where the Tib. equiv. (see note 3) is the same as here, *Drāmiḍa* being a by-form of *Drāviḍa*.

2) 'vajra-secrets' Tib. One may perhaps compare the *Vajrajāpakrama* (Pañcak. § II) and V.-Poussin *Bouddhisme* p. 152 sqq.

3) This is unmetrical. The Tib. seems to suggest a reading *rākshasa* - *piṣā-capad°*.

4) So MS.; but *qu. kṣmāṇḍa?*

5) *acityam* (?) MS.

6) Not rendered in Tib. and not quite clear in the MS.

7) So MS.; but Tib. *གུས་པར་འགྱུར་* 'becomes complete'.

रश्मि प्रमुञ्चि⁽¹⁾ प्रभेकर नामा या प्रभ जिह्व करोति मन्त्रणा ।

सर्वज्ञं च तमं च कृनिता सो प्रभ भासति लोकहितानां ॥

ताय प्रभासय चोदित सत्तास्ते जिनपूजप्रदीप धरेत्ती ।

ते जिनपूजप्रदीप धरित्वा लोकप्रदोपकरा जिन भोत्ति ॥

तैलप्रदीप घृतस्य प्रदीपा दारु तृणा नडवेणु प्रदीपान् ।

गन्धरसायनरत्नप्रदीपान् दत्त्वा जिनेषु प्रभेकर लब्धाः ॥

रश्मि प्रमुञ्चि प्रतारणि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।

* * * *⁽²⁾ नावप्रतारणिनक्षयपथेषु ।

⁽⁸⁾ धित संस्कृत वर्णित शान्ती तेन प्रतारणि रश्मि निवृत्ता ॥

10 रश्मि पिपासविनोदनि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।

कामगुणेषु तृषां प्रज्ञकृत्वा धर्मविमुक्तिरसार्थिक भोत्ति ॥

[⁽⁴⁾ कामगुणेषु तृषां प्रज्ञकृत्वा] धर्मविमुक्तिरसार्थिक भूत्वा ।

बुद्ध भवत्यमृतं जलवर्षी तृष्णापिपासविनोदन लोके ॥

पुष्करिणी नदिकूपतडागा उत्सय कारित बोधिनिदानाः ।

15 काम विवर्णित वर्णित[150b]ध्याना तृष्णाविनोदन तेन निवृत्ता ॥

प्रोतिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्चो ताय प्रभासय चोदित सत्ताः⁽⁵⁾ ।

प्रोतिफुटा वरबोधिनिदानं चित्त जनेत्ति भविष्य स्वयम् ॥

1) *pramuñciya* MS., but see below.

2) There is a lacuna here. The MS. originally continued with the line *kāma-guṇeṣhu*^o. The passage *nācapr*^o . . . *satvāḥ* has been supplied in the margin in a later hand. But it is clear from the Tib. (201. b. 1, 2) that some 7 pādas are still wanting. The original omission was of course due to the eye of the copyist passing from one refrain (*codita satvāḥ*) to another.

3) 'Things having the *saṃskāras* are disprized, the repose [of *nirvāṇa*] is extolled'.

4) Added from the Tib. to complete the line.

5) *satvān* MS., here only.

6) དགྲ་པས་ཀྱས་ཤང་ 'expanding [like a snake's hood]'

लक्षणमपिउत यन्ननिषङ्गा यत्कृतविषयं⁽¹⁾ कारुणिकानां ।

भाषित बुद्धगुणाः सद कालं प्रोतिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥

रश्मि प्रमुञ्चि रत्तिकर⁽²⁾ नामा ताय प्रभासय बोधित⁽³⁾ सत्वा ।

बुद्धरतीरत धर्मरतीरत संघरतीरत ते सद भोत्ति ॥

त्रितपरतीरत ते सद भूत्वा बुद्धसमागमधर्मगणार्थे ।

5

लब्धनुपत्तिकतात्ति लभन्ति चोदित स्मारित ये बद्ध सत्वा ॥

बुद्धधनुस्मृतिधर्मगणार्थे बोधि य चित्तगुणान्विवरित्वा ।

तेन⁽⁴⁾ रत्तिकर रश्मि निवृत्ता ॥

पुण्यसमुच्चयरश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।

दानु ददत्ति विचित्रमनेकं प्रार्थयमानु अनुतरु बोधिं ॥

10

आशय पूरितु याचनकानां यत्न निर्गड तैर्यत्नमानैः ।

सर्वभिप्रायत दानु ददित्वा पुण्यसमुच्चय रश्मि निवृत्ता ॥

ज्ञानवती यद् रश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।

एक तु धर्म मुखात्तु⁽⁷⁾ अनेका धर्ममुखानवबुद्धि तपोन ॥

1) ལྷོ་ག་ཟུག་པ་ 'bodily shape'.

2) *nāṇā* MS.

3) So MS., the Tib. read *codita* as before.

4) This stanza or the previous one is metrically defective; but by the analogy of the previous verses, the present pāda must end a stanza.

5) *pañcas*° MS.; but see below. Tib. བསྐྱེད་འཕྲུལ་ (202. a. 2).

6) 'Unhindered' cf. *sārgaḍa*.

7) °*ntu anekān* MS. (*kān* a sec.). The Tib. appears to understand the passage 'Dharma [being] one is manifold by its approaches (སྒོ་མོ་ནས་); *avabuddhi* app. for *avabudhyate* 'understands' བློ་རྒྱུ་ཕྱིན་

- धर्मप्रभेद⁽¹⁾-प्राकृत सत्त्वान् अर्थविनिश्चय ज्ञान विभक्तौ । [151 a]
 धर्मपदार्थविभाषण कृत्वा ज्ञानवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 प्रज्ञप्रदीपय श्रोतरि रश्मि ताप प्रभासय चोदित सत्त्वाः ।
 शून्य निःसत्त्व⁽²⁾ अज्ञातविषयान् श्रोतरि धर्म अभावस्वभावान् ।
 5 मायमरीचिसमा⁽³⁾ दकचन्द्रस्वप्नसमान् प्रतिबिम्बसमान् वा ।
 धर्म अस्वामिक शून्य निरीकान् भाषति प्रज्ञप्रदीप निवृत्ता ॥
 धर्मविकुर्वणि रश्मि प्रमुञ्चो ताप प्रभासय चोदित सत्त्वा ।
 धारिणि अतपकोषु⁽⁵⁾ लभित्वा सर्वतथागतकोषु लभेत्ति ॥
 धर्मधराणु परिग्रह कृत्वा धार्मिकरत करित् स्तुषीणां ।
 10 धर्म अनुग्रह कृत्वा जगत्स्य धर्मविकुर्वणि रश्मि निवृत्ता ॥
 त्यागवती यद् रश्मि विमुञ्चो ताप य मत्सर चोदित सत्त्वा ।
 ज्ञात्वा अनित्य अशाश्वतभोगान् त्यागरतीरत ते सद भोत्ति ॥
 मत्सरदुर्दम सत्त्व अदात्ता ज्ञात्वा धनं सुपिनधस्वभावं ।
 बद्धित त्याग प्रसन्नमनेन त्यागवतीप्रभ तेन निवृत्ता ॥
 15 निष्परिदारु य श्रोतरि रश्मिः ताप दुःशीलय चोदित सत्त्वा ।
 शीलविशुद्धि प्रतिष्ठित भूत्वा चित्त जनेति भवेय स्वयंभूः ॥

1) MS. broken; a compound of *-grāhita* used actively with the meaning 'captivate, seduce'. Tib. འཇོག་པ་རྒྱུད་ (202. a. 5).

2) For **niḥ-satva* སྤྲུལ་མེད་ 'without self or substance'. The next words must be read *ajāi' avipanna (nnā?)*.

3) i. e. *udakac°* ལྷ་ལྷ་

4) MS., here only, *°bhāya samco°*.

5) Apparently for *kosheshu*. Tib. མཛོད་ཀྱིས་ as if for *koshebhyaḥ*. The next occurrence is, however, construed as an accusative.

6) *ka* MS.; but Tib. ལ་དྭག་ = *ye*.

कर्मपथे कुशले परिशुद्धे शीले समादयि यदङ्कुसवान् ।

बोधयि चित्त समादयनेन रश्मि निवृत्त स निष्परिदाहः ॥ [151 b]

नात्तिविपूक् य ओसरि रश्मि ताप य घत्तम चोदित सत्ताः ।

क्रोधखिलं⁽¹⁾ अधिमानं वदित्वा नात्तिरतीरत ते सद भोत्ति ॥

उःकृत नात्ति अपायमतीनां चित्तं अतोभित बोधिनिदानं ।

वर्णित नात्तिगुणाः सदकालं तेन निवृत्त स नात्तिविपूक् ॥

रश्मि उत्तमवती यद मुच्चो ताप कुशीदय चोदित सत्ताः ।

युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करोत्ति अखिलप्रयोगाः ॥

[युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करित्वं⁽²⁾ अखिलप्रयोगाः] ।

ते चतु⁽³⁾ मारपथा अतिक्रान्ताः तिप्र स्पृशन्ति अनुत्तर बोधिं ॥

10

वीर्य समादयि यदङ्कुसवान् पूज करित्वं त्रिषू रतनेषु ।

धर्म धरित्वं तपंगत काले तेन उत्तमवती प्रभ लब्धा ॥

शान्तिकरी यद रश्मि प्रमुच्चो ताप विधात्तय चोदित सत्ताः ।

तेषु न रागु न द्वेष न मोहाः बोधित भोत्ति समाहित चित्ताः ॥

पाप कुमित्र किलिष्ट चरीये संगणिकाविनिवर्तन कृत्वा ।

15

वर्णित ध्यान प्रज्ञात अरण्ये शान्तिकरी प्रभ तेन निवृत्त ॥

प्रज्ञविपूक् य ओसरि रश्मी ताप उःप्रज्ञ⁽⁴⁾ संचोदित सत्ताः ।

सत्यप्रतीत्य विमोक्षनयेऽस्मिन्निद्रिप ज्ञानगतिं गत भोत्ति ॥

1) सु'य i. e. *akkhila*.. For the scansion, cf. 260. n. 2.

2) Supplied from the Tib. (202. b. 7).

3) सुस'दस, as contrasted with सुस'स'दसुस, the equivalent of *karonti* in the last line.

4) *otur* MS. contra metrum.

5) The *anusvāra* is written in the MS., but must be, like the *visarga* just before, disregarded in the scansion.

इन्द्रियज्ञानमतिं गत भूत्वा⁽¹⁾ * * * * ।

सूयप्रदीपसमाधि लभित्वा प्रज्ञप्रभास[152a]करा जिन भोति ॥

राव्यधनात्मप्रियैः परित्यगैः धर्म य मार्गित बोधिनिदानं ।

तै च सत्कृत्य प्रकाशिय धर्म रश्मि निवृत्त स प्रज्ञविपूक्षाः ॥

5 बुद्धवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताप प्रभाय संचोदित सत्वाः ।

बुद्ध सकृन् अनेक अवित्त्यान् पश्यिषु पञ्चवनेषु निषण्णान् ॥

बुद्धमकृत्मत बुद्धविमोक्षा भासित बुद्धविकुर्व अन्नता ।

बुद्धबलाविप्रभावन् कृत्वा बुद्धवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥ ॥

ते ऽभयंदद् रश्मि प्रमुञ्ची ताप ऽभयार्दित सत्त्व सत्पृष्टाः ।

10 भूतप्रकृत्वधताउनबन्धे मुच्यिषु सर्वपसर्गभयेभ्यः ॥

ये अभयेन निमज्जित सत्वाः प्राणिबधात्तु निवारित भोति ।

त्रापित यच्छ्रणागत भोतास्तेन भयंदद् रश्मि निवृत्ता ॥

सर्वमुखावक् सोसरि रश्मी ताप गिलानय आतुर स्पृष्टाः ।

सर्वत व्याधिदुष्खात्प्रतिमुक्ता ध्यानसमाधिसुखानि लभन्ति ॥

15 रोगविनोदनि मूल फलोषध रत्न रसायन गन्धनुलेपान् ।

फाणित क्षीर मधू घृत तेलान् भोजन पान ददित्वय लब्धा ॥

1) This pāda is not represented in the Tib.; and neither authority gives a hint as to the missing pāda. 2) M. Vyutp. § 21. 47.

3) *sātkr°* seems an extraordinary short syllable; but in view of the Tib. *གུས་པར་བྱས་ནས་* correction is unjustifiable.

4) See note above and *sa[m]jyapriṣṭāḥ* below.

5) If we retain the reading of the MS., we must take *āvi* as = *āviskṛtā*; but the Tib. (203 a 7) *སྤྱུངས་དང་རྩུ་འབྱུངས་* makes a correction to *balarddhi* (*dh* and *v* are often confused in this MS.) all but certain.

6) Sic MS.; *ten'* [*tena samayena*] *abhayaṃda°*?

7) *གསང་* Tib. 'hiding'; as from *ava-dhā*.

बुद्धनिर्दर्शनि रश्मि प्रमुञ्चो ताय संचोदित घायु तयासे ।

बुद्ध अनुस्मरि पश्यिषु बुद्धम् ते व्युत गच्छि स**बुद्धवक्त्रे** ॥

काल करोति च स्मारित बुद्धा दर्शितप्रतीकरा [152b] त्रिनविम्बान् ।

बुद्धगताः शरणं मरणात्ते भोसिय बुद्धनिर्दर्शनि लब्धा ॥

धर्मप्रभावनि रश्मि प्रमुञ्चो ताय प्रभाय संचोदित सत्वा ।

धर्म पठति श्रृण्वति लिखति धर्मरती रत ते सद भोति ॥

धर्मदुर्भितय श्रोतितु धर्मे धर्मगवेषिण प्ररित आशा ।

कुन्द तनिल प्रयुध्य धर्मे भाषत धर्मप्रभावनि लब्धा ॥

घोषवती यद् रश्मि प्रमुञ्चो बुद्धसुता परिचोदनताया ।

यातुक शब्दप्रचारु त्रिलोके सर्व तथागतघोष श्रृण्वति ॥

उच्च स्वरेण स्तवति मरुषीन् तूर्यमकृत्तरघण्टप्रदानैः ।

सर्वज्ञे त्रिनघोषरुतार्थं निश्चरि घोषवती प्रभलब्धा ॥

ते ऽमृतदद् रश्मि प्रमुञ्चो ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।

सर्व प्रमाद् चिरं प्रवृत्त्वा सर्वगुणैः प्रतिपद्यति योगे ॥

दुष्ख अनेक उपद्रवपूर्णं भाषित संस्कृत नित्यमत्तेर्म ।

शान्तिनिरोधमुखं सद क्षेमं भाषयता अमृतदद् लब्धा ॥

रश्मि विशेषवती यद् मुञ्चो ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।

शीलविशेष समाधिविशेषं प्रज्ञविशेष शृणोति त्रिनानां ॥

1) Here the MS. reads *saṃco*°. Above (338.9) where a short syllable is equally required the reading is *sa-sprshṭāh*.

2) This letter is uncertain.

3) *ayam arthas tair darṣitāḥ pūrvam marg.*

4) i. e. *bhāshātāḥ* བཤམ་ཏཱ་མ་

5) The Tib. ཏཱ་ཏུ་བསྐྱུ་མ་ 6) Cf. 338 n. 6 supra.

7) *śāda 'kṣhemam saṃskṛta marg.*: i. e. 'things compounded are described as ever unstable'.

शीलत श्रय समाधित ⁽¹⁾घ्नो प्रज्ञत श्रय मरुमुनिराज्ञा । [153a]

य स्तुत वर्णित बोधिनिदानं तेन विशेषवती प्रभ लब्धा ॥

रत्नविपूक य श्रोतरि रश्मिं ताप प्रभासय चोदित सत्त्वाः ।

अन्तर रत्ननिधानं लभित्वा पूजयि रत्नवरेभि मर्कषीन् ॥

5 रत्नविसर्गं जिने जिनस्तूपे संप्रदि कृत्स्नज्ञने रत्नेभिः ।

रत्नप्रदानं करित्व जिनानां रश्मिं निवृत्त य रत्नविपूकाः ⁽²⁾ ॥

गन्धप्रभास य श्रोतरि रश्मीं ताप प्रभासय चोदित सत्त्वाः ।

प्राप्त्वा अमानुष गन्ध मनोज्ञान् बुद्धगुणे नियुतानि भवन्ति ॥

गन्धनुलेपनुमानुषदिव्यैर्यत्कृतं पूजं नराधिपतीनां ।

10 गन्धमयान् जिनविग्रहस्तूपान् कृत्वा निवृत्त सुगन्धप्रभासः ॥

मुञ्चति रश्मिं विचित्रविपूकान् इन्द्रपताकघञ्जाय विचित्रान् ।

तूर्पनिनादितगन्धप्रधूपितं शोभिमुरोत्तमपुष्पविकीर्णं ॥

तूर्पप्रत्युद्गमि पूजजिनानां पुष्पविलेपनधूपनचूर्णैः ।

कृत्स्नघञ्जायपताकवितानैस्तेन विचित्रविपूकं निवृत्ताः ॥

15 रश्मिं प्रसादकरी यद् मुञ्ची पाणितलोपमं संस्थिति भूमिः ।

शोधयती ⁽³⁾शेषि घ्राणमस्तूपान् तेन प्रसादकरी प्रभ लब्धा ॥

मुञ्चति मेघवती यद् रश्मिं संस्थिति गन्धं प्रवर्षति मेघं ।

स्तूपं वराङ्गणागन्धज्ञलेनासिञ्चिय [153b] मेघवती प्रभ लब्धा ॥

भूषणव्यूह प्रमुञ्चतु रश्मोन्मद्यं अचेलं सुभूषणं भोक्ता ।

20 वस्त्रनिबन्धनकारविचित्रं दत्तं विभूषणं रश्मिं निवृत्ता ॥

1) *agrā* MS.

2) *nirvr° . . . raśmivi°* MS.

3) *gandhajalena snapayitvā* says the marginal glossator, referring to a practice still in vogue among Buddhist pilgrims (Cunningham, Mahābodhi, p. 30).

रश्मि रसाग्रवती पद मुञ्चो भुजित भोग्य रसाग्र लभती ।

भोजन पान विचित्र रसाग्रान् दत्त रसाग्रवती प्रभ लब्धा ॥

अर्थनिर्दर्शनि मुञ्चति रश्मीन् रत्ननिधान लभति दरिद्राः ।

घनयरत्ननिधिं त्रिभि रत्नैर्दानत अर्थनिर्दर्शनि लब्धा ॥

चक्षुर्विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् अन्ध तदा दृशि रूप विचित्रम् ।

5

दीपप्रदान जिने जिनस्तूपे चक्षुर्विशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

श्रोत्रविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् श्रोत्रविहीन शृणी पृथुशब्दान् ।

वाद्यप्रदानजिने जिनस्तूपे श्रोत्रविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

घ्राणविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् घ्रायि अघ्रायितपूर्व सुगन्धान् ।

गन्धप्रदान जिने जिनस्तूपे घ्राणविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

10

त्रिङ्गुविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् स्निग्धमनोज्ञरुतै स्तुति बुद्धान् ।

वाच उरुक्त विवर्जित रुता अदृष्ट उदीरित रश्मि निवृत्ता ॥

कायविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् इन्द्रियहीन सुन्द्रिय भोक्ता ।

कायप्रणाम जिने जिनस्तूपे कुर्वत कायविशोधनि लब्धा ॥

चित्त[154a]विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् उन्मत्तु सर्व सचित्त भवति ।

15

चित्त समाधिवशानुग कृत्वा चित्तविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

रूपविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् पश्यिष्य चित्तिष्य रूपनरेन्द्रान् ।

रूपकशोधनि चित्रसमत्तात् स्तूप अलंकरता प्रतिलब्धा ॥

शब्दविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् शब्द अशब्दत ग्रन्थ विज्ञानी ।

प्रत्यय ज्ञात प्रतिश्रुततुल्यं शब्दप्रकाशन रश्मि निवृत्ता ॥

20

गन्धविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्व दुर्गन्ध सुगन्ध भवति ।

गन्धवराय जनैर्जिनस्तूपान् स्त्रापनबोधिरुम प्रभ एषा ॥

1) *stauti* contra metr. MS. 2) *unmatta* or *unmatu* MS.

3) *durgr*° MS.? read *dugr*., metathesis metri gratia.

- ते रसशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सदृष्टि निर्विष भोत्ति रसाद्याः ।
 बुद्ध सञ्चावकमात्पितृणां सर्वरसाद्यप्रदान प्रभेषां ॥
 स्पर्शविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् कक्कळट स्पर्श मृद् सख भोत्ती ।
 शक्तित्रिभूलसितोमरवर्षा मात्स्य मृद् पट्टमोत्पल भोत्ती ॥
- 5 डुष्य घनेक मृद् सखस्पर्शा संस्तरि मार्गि व्रजति जिनानां । [154b]
 पुष्पविलेपनचीवरसूत्मा मात्स्यवितान प्रदान प्रभेयम् ॥
 धर्मविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्वत रोमत चित्तिय धर्मान् ।
 निश्चरतः⁽⁸⁾ श्रुणि लोकहितानां तोषयि सर्वधिमुक्तिजिनानाम् ॥
 प्रत्यय ज्ञात घज्ञात स्वभावा धर्मशरीर घज्ञातशरीराः ।
- 10 धर्मत नित्यस्थिता गगनस्था सूक्ष्म⁽⁴⁾ धर्मविशोधनि लब्धा ॥
 रश्मि सुखाप्रमुखा इति कृत्वा एकतु रोममुखात्तु ऋषीणां ।
 निश्चरि गङ्गरजोपम रश्मी सर्वपृथग्विधकर्मप्रयोगाः ॥
 ते यथ एकत रोममुखातो घोसरि गङ्गरजोपम रश्मी ।
 एवमशेषत सर्वतु रोमा देश समाधिविकुर्व ऋषीणां ॥
- 15 येन गुणेन य रश्मि निवृत्ता तस्मि गुणेषु सकृापक पूर्वे ।
 तेषु तमेव प्रमुञ्चति रश्मि ज्ञानविकुर्वणा एष ऋषीणां ॥
 तेष य पुण्य सकृापक पूर्वे वैरनुमोदित याचित येभिः ।
 येभि च दृष्ट प्रभोपचितं वा ते इम रश्मि प्रज्ञानति तेषां ॥
 ये च प्रभोपचिताः कृतपुण्याः पूजित येभि पुनः पुन बुद्धाः ।
- 20 धार्मिक हृन्दिक बुद्धगुणेभिः चोदन तेष करोतिय⁽⁶⁾ रश्मिः ॥

1) MS. here *khakkh*^o; see 245, n. 2.

2) °*ṣūl*-*asi*. A half-daṇḍa in the MS. intended as a hyphen has been altered into ā.

3) The equiv. of this appears to be सुन्दर 'originating'.

4) *sūcayanti dharmatām marg*.

5) *nihsaranti marg*.

6) For °*ty aya(m)*. Tib. as if °*nt* 'ime raṣmaṣaḥ

मूर्प यथा ज्ञातयन्ध न पश्यो नो च स नास्ति उदेति स लोके ।

चतुसमेत उदागमु ज्ञात्वा सर्व प्रपुष्य⁽¹⁾ [155a] स्वक स्वक धर्मे ॥

⁽²⁾ एवम् रश्मि मरुपुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।

मिध्यक्ता अधिमुक्तिविक्रीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥

घाभरणानि निपान विमानाः रत्न रसायन गन्धनुलेपाः ।

5

ते पि तु अस्ति मरुतात्मजनस्य ते च सुदुर्लभ कृच्छ्रगतानां ॥

एवम् रश्मि मरुपुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।

मिध्यक्ता अधिमुक्तिविक्रीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥

यस्यिमु रश्मिप्रभेदं श्रुणिता भेष्यति अदधिमुक्ति प्रसादः ।

तेन न काङ्क्ष न संशय कार्यो नाङ्ग न भेष्यि मरुगुणकेतुः ॥

10

ते परिवारविपूकविकुर्वा अग्रसमाध्यभिनिर्करमाणाः ।

सर्वदशदिशि अप्रतिमानाः दर्शयि बुद्धसुताः परिवारं ॥

ते त्रिसंस्कृतप्रमाणविचित्रं पद्ममधिष्ठितं रश्मिविपूकाः ।

कायपर्यङ्कं परिस्फुटपद्मं दर्शयि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते दशतेत्ररजोपम अन्ये पद्ममधिष्ठितं संपरिवारं ।

15

सर्वं परीवृतं बुद्धसुतेभी ये च समाध्यसमाधिविकारी ॥

ये परिपाचित तेन श्रवणीणां सत्त्व निष्पादितं बुद्धगुणेषु ।

ते परिवारि अतं मरुपद्मं सर्वं उदि⁽⁵⁾तिषु प्राञ्जलिभूताः ॥

1) Correction in MS. perhaps meant for °yurñji.

2) MS. *eshata* here and *evata* in the similar passage below. Tib. དེ་སྤེལ་ in

both places, whence I have supposed the form to be connected with *evam*, though Ap. Pkt *evaḍu* represents *iyat* (Hem^o VIII. iv. 408). 3) cf. 259 n. 5.

4) *trisaḥasrapramāṇapadme paryāṅkaṃ darṣayanti buddhā ṛddhyā marg.*

5) *mahāpadmaṃ* MS. *udi°* = *uddikṣhu* 'celestial regions' འུ་ཁྱིེ་ (206. a. 6).

No break after this verse occurs in the MS., but the Tib. here adds a long passage, resuming the text as we have it at 207. b. 3.

ते च समाहित बालशरीरे व्युत्थि⁽¹⁾कि यौवनवेगस्थितेभ्यः ॥

यौवनवेगस्थितेषु समाहित व्युत्थि⁽²⁾कि शीर्णक वृद्ध शरीराः ।

शीर्णकवृद्धशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾कि अद्ध उपासिककायात् ॥

अद्ध उपासिककायसमाहित व्युत्थि⁽⁴⁾कि भिन्नुणिकायशरीरा ।

5 भिन्नुणिकाय शरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾कि भिन्नुबहुश्रुतकायाः ॥

भिन्नुबहुश्रुतकाय समाहित व्युत्थि⁽⁶⁾कि शैत अशैतशरीराः ।

शैत अशैतशरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁷⁾कि प्रत्ययबुद्धशरीरा ॥

प्रत्यय बुद्ध शरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁸⁾कि बुद्धवराग्रशरीरा ।

बुद्धवराग्रशरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁹⁾कि देवतक[1]य शरीरा ॥

10 देवतकायशरीरि समाहित व्युत्थि⁽¹⁰⁾कि नागमर्द्धककायाः ।

नागमर्द्धककायसमाहित व्युत्थि⁽¹¹⁾कि पत्तमर्द्धककायाः ॥

पत्तमर्द्धककायसमाहित व्युत्थि⁽¹²⁾कि सर्वतभूतशरीराः ।

सर्वतभूतशरीरि समाहित व्युत्थि⁽¹³⁾कि एकतुरोममुखतः ॥

⁽⁴⁾एकतु रोममुखस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾कि सर्वत रोममुखेषु ⁽⁶⁾।

15 सर्विषु रोममुखेषु समाहित व्युत्थि⁽⁷⁾कि एकतु वालपथातः ॥

एकतु वालपथस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁸⁾कि सर्वत वालपथेभ्यः ।

सर्विषु वालपथेषु समाहित व्युत्थि⁽⁹⁾कि ते परमाणुरजातः ॥

एकरजस्मि समाहित भूवा व्युत्थि⁽¹⁰⁾कि सर्वरजेभ्य अशेषम् ।

सर्वरजेषु समाहित भूवा व्युत्थि⁽¹¹⁾कि सागरवव्रतलातः ॥

1) Marginal note (partly broken off): *Buddhāḥ te bālye samādhiṃ samāpan-nāḥ yauvane.*

2) *samādheḥ sakācād uttiṣṭhanti* marg.

3) *pratyeka* marg.

4) *ekaromni līnāḥ santaḥ spharanti tu*, marg.

5) *eki tu* (here only) MS.

6) Cf. 295. 5 supra

7) *°shuḥ* MS.

सागरवज्रतलस्मि समाहित [156a] व्युत्थिक्त्ति ते मणिवृत्तफलेभ्यः ।

वृत्तफलेषु समाहित भूत्वा व्युत्थिक्त्ति रश्मिमुखेभि जिनानां ॥

रश्मिमुखेषु जिनान समाहित व्युत्थिक्त्ति सागर्तोपनदीभ्यः ।

सागर्तोपनदीषु समाहित व्युत्थिक्त्ति तेजपद्यातु महात्मा ॥

तेजपद्यस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थिक्त्ति बापुपद्यानुस्मृतीमान् ।

8

बापुपद्ये तु समाहित भूत्वा व्युत्थिक्त्ति भूमितलानु महात्मा ॥

भूमितले तु समाहित भूत्वा व्युत्थिक्त्ति सर्वतु देवविमानात् ।

सर्वि तु देवबलान समाहित व्युत्थिक्त्ति ते गगनानुस्मृतीमान् ॥

एति समाधि विमोक्ष अचिन्त्यास्तेष अचिन्त्यगुणोपचितानाम् ।

कल्प अचिन्त्य प्रभाषियमाणाः सर्वजिनेभि न शक्य जयीतुम् ॥

10

सर्वजिनेभि च भाषित एते कर्मविपाकु जगद्य अचिन्त्यो ।

नागविकुर्वित बुद्धविकुर्वा ध्यायिन ध्यान अचिन्त्य विकुर्वा ॥

ते च वशे स्थित अष्ट विमोक्षाः आवक एक भवीबद्ध भोक्ता ।

भूत्वा बद्धः पुन एक भवित्वा ध्यायति प्रव्यलते गगनस्मिन् ॥

ते हि महाकतूपाय विहीना बोधि अनर्थिकु लोक उपेक्षी ।

15

दर्शयि कायविकुर्व अचिन्त्या कस्य न दर्शयि लोक क्तिषी ॥

चन्द्र स सूर्य नभे विचरन्ती दर्शयि सर्वदिशि प्रतिभासं ।

उत्ससरोद्गदकूपतडा[156b]गे भावनरत्नसमुद्रनदीषु ॥

1) Compare the rays from the face and head of Amitābha in Buddhist art.

2) Tib. implies *sarvatu* . . . *vimāna* u *tsupra*.

3) *ete* (°*te*) marg.

4) Dh.-saṅgr. § 59.

5) °*nesmin* MS.

6) *kutra kutrety āha* marg.

एवमचित्ति य दर्शयि द्वयं सर्वदशदिशि ते नरवीराः ।

सर्वसमाधि विमोक्षविधिज्ञा यत्र तथागत सान्ति स्वयम्भूः ॥

सागरदेव रूतावतिनामा यावत्सह समुद्रुत्पन्ना ।

तेषु स्वराङ्गरूतेषु विधिज्ञा तोषयि सर्वरूतान् स्वरूतेन ॥

8 सा हि सराग सदोष रूतावति सर्वरूते प्रतिषेध विधिज्ञा ।

धारिणधर्मबलं वशिप्राप्ता कः स न तोषि सदेवकलोकम् ॥

मायकरो यथ विग्यविधिज्ञो दर्शयि द्वय विचित्र अनन्तान् ।

रात्रिदिवैकमुहूर्तुकु मासान् वर्षशतं पुन स्फीतप्रदीप्तान् ॥

मायकरो हि सरागु सदोषो तोषयि मायविकुर्वित लोकं ।

10 ध्यान अभिज्ञ विमोक्षमुशितित कस्य न तोषयि चर्यविधिज्ञः ॥

राहु यथे[ष] य निर्मणि कांय कुर्वति वज्र पदे तलवन्धं ।

दर्शन सागरु नाभिप्रमाणं भोति सुमेरुतले सम शीर्षः ॥

सोऽपि सरागु सदोष समोक्षो राहु निदर्शयि ईदृश ऋद्धि ।

मारप्रमर्दन लोकप्रदीप कस्य न दर्शयि ऋद्धि अनन्ता ॥

15 पश्य (4) अचित्ति य (5) शक्रवि (6) कुर्वी देवसुरेन्द्राणस्मि प्रवृत्ते ।

यातुक बिम्बारेकसुराणां तातुक निर्मणि शक्रु [157a] स्वकायान् ॥

1) From this point to the end of the chapter, a considerable number of verses not found in the Sanskrit are reproduced or added in the Tib.

2) i. e. *muhūrtam ekam*.

3) Syllable obliterated. Tib. འདོད་པ་ལྟོབ་ 'according to desire'. *nirmanā* is glossed in marg. as *nirminoti*.

4) *yasya* MS.: but Tib. ཡོད་

5) Letters mostly destroyed. Tib. བརྒྱ་ཕྱེད་རྒྱུ་འབྱུང་

6) 'raasu' MS., अ being added in the margin to indicate that we must understand an elision (*dev' asur*°).

7) The reading of the MS. looks more like *bindhar*°; but I have replaced the present form (cf. 157 n. 1) from the Tib. which has (209. b. 6): ལྷ་མེད་ཕྱེ་བ «milliards of Asuras».

सर्वसुरेन्द्रमुखाय विज्ञानो शैक्रम - पुरतो गत स्वायुम् ।
 एष गृह्येत⁽¹⁾ वज्रधराणां संभ्रमु गच्छिषु सर्वसुरेन्द्राः ॥
 नेत्र सक्तं भयङ्कर दर्शो इवालप्रमुखं वज्र गृह्येत ।
 वर्मित काय उरासद् तेजः शक्रमुदीह्य पलाशसुरेन्द्राः⁽²⁾ ॥
 सी क्ति⁽³⁾ इत्वरूपयबलेना शक्र विकुर्यति देवज्ञगार्थी ।
 सर्वज्ञस्य अशेषत त्राणां अक्षयपुण्य कुतो न विकुर्वी⁽⁴⁾ ॥

वायुत संभुत मेघप्रवर्षो वायुत मेघ पुनः प्रसमेत्ती ।
 वायुत सस्य विरोक्ति लोके वायु मुखावक् सर्वज्ञस्य ॥
 सो हि अशिक्षित पारमितासु बुद्धगुणेषु अशिक्षित वायुः ।
 दर्शयि लोकविपाक अचित्पया कस्य न दर्शयि ते वरलब्धा ॥

10

इति शितासमुच्चये रत्नत्रयानुस्मृतिनामाष्टादशः परिच्छेदः समाप्तः ॥

1 ... 1) Syllables obliterated. *ya krama + pur°* MS. Tib.: བཀུ་ཕྱིན་ (*Çakru*)

རང་རང་མཉུན་རྩུ་འཁུག་པར་ (as if for *svaāyatana*?) ཤེས། དེ་ནི་དྲི་ཆེ་འཆང་པས་

མཐུང་ངོ་ཞེས་ (supply 'ti after *grhyeta*?)

2) *palātu = palā(yi)tāḥ.*

3) ཇུའི་པ་ 'ordinary, moderate' a meaning which fits with the context in the two other passages (*Divy., Mhv.*) where *itvara* occurs.

4) The Tib. here reproduces a considerable passage (210. a. 2 — 211. a. 3), continuing chiefly the same topic (*Çakra* and the *Asuras*).

XIX.

नवदशः परिच्छेदः

अन्योऽपि पुण्यवृद्धये हेतुः कार्यः । यो ज्यं सर्वावस्थामु सत्त्वार्थः ॥

- यथा कथितं चार्परत्नमेवे⁽¹⁾ । स तथागतचैत्ये वा तथागतविग्रहे वा पुष्पं वा मधूपं वा गन्धं
 5 वा ददत्सर्वसत्त्वानां दौःशौल्यदौर्गन्ध्यमलापनयनाय तथागतशीलप्रतिलम्भाय च परिणाम-
 यति । स सम्मार्जनोपलेपनं कु[157b]र्वन् सर्वसत्त्वानामप्राप्तादिकेर्पापयविगमाय । प्राप्तादिके-
 र्पापयसंपदे च परिणामयति । स पुष्पच्छत्रमारोपयन् सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेशपरिदाकृविगमाय
 परिणामयति । स विहारं प्रविशन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वान् निर्वाणपुरुं प्रवेशयेयं । स
 निष्क्रमन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वान्संसारचारकान्निष्क्रामयेयं । स लभनहारमुद्घाटय-
 10 नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां लोकोत्तरेण ज्ञानेन निर्वाणसुगतिद्वारमुद्घाटयेयं । स
 पिथदेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वापापद्वाराणि पिदध्या । स निषादनेवं चित्तमु-
 त्पादयति । सर्वसत्त्वान्बोधिमण्डे निषादयेयं । स दक्षिणेन पार्श्वेन शय्यां कल्पयन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति । सर्वसत्त्वानेव परिनिर्वापयेयं । स ततो व्युत्तिष्ठन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्व-
 सत्त्वान् व्युत्थापयेयं सर्वक्लेशपर्युत्थानेभ्यः । स शरीरगत्या गच्छन्नेवं चित्तमुत्पादयति । स-
 15 र्वसत्त्वा महापुरुषगत्या गच्छन्तु । स तत्रोपविष्ट एव चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वा निःश-
 ल्यक्रिया पडुत रागद्वेषमोहेभ्यः । स शौचं कुर्वन्नेवं चित्तमु[158a]त्पादयति । सर्वसत्त्वानां
 क्लेशमलात्प्रक्षालयेयं । स कृस्ती प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेश-

1) Cf. Minaev, Recherches p. 108. With the foregoing line cf. 350. n. 1.

2) Cf. 3. 1 supra.

3) For *pidadhat*; cf. *pidhitvā* (Mh.v.) and *pihita* (ibid. & Lāl.-v.).

4) Sic MS. °*tvānām* °*kriyā bhavatu*?

वासनामपनयेयं । स पादौ प्रत्नालपन्नेव चित्तमुत्पादयति सर्वसत्त्वानामनेकप्रकाराणि
 क्लेशर[ज]ास्यपनयेयं । मुखं प्रत्नालपन्नेव चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वधर्ममुखानि
 परिशोधयेयं । स दत्तकाष्ठं भक्षयन्नेव चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां नानाविधान् क्लेशम-
 लानपनयेयं । सर्वां कायावस्थां सर्वसत्त्वकृतिसुखाप परिणामयति । तयागतचैत्यं वन्दमान
 एवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वा वन्दनीया भवन्तु सर्वकस्य लोकस्येति ॥ 5

अथवा यथार्पणपारमितायां । पुनरपरं शारिपुत्र व्याउकात्तारमध्यगतेन बोधिस-
 त्वेन मक्कासत्त्वेन नोत्तमितव्यं न संत्रासितव्यम् न संत्रासमापत्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः ।
 तथा हि तेन सर्वं परित्यक्तं सर्वसत्त्वानामर्थाय । तेनैव चित्तमुत्पादयितव्यम् । सचेन्मा
 व्याडा भक्षयेयुस्तेभ्य एव तद्दानं दत्तं भवतु । मम च दानपारमितापरिपूर्तिर्भविष्यति ।
 अभ्यासना च भविष्यति । तथा च करिष्यामि यथा मे अनुत्तरां सम्यक्संबो [158b] धिमभि- 10
 सम्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धतेत्रे तिर्यग्योनिगताः सत्त्वाः सर्वेण⁽²⁾ सर्वं न भविष्यति न प्रज्ञा-
 स्यते ॥ चोर्कात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन मक्कासत्त्वेन नोत्तमितव्यं न संत्रासि-
 तव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । सर्वस्वपरित्यागकुशला हि ते बोधिसत्त्वा
 मक्कासत्त्वा उत्सृष्टकापेनापि च बोधिसत्त्वेन भवितव्यं परित्यक्तपरिष्कारोपकरणेन च ।
 तेनैव चित्तमुत्पादयितव्यं । ते चेन्मे सत्त्वाः परिष्कारोपकरणानि कृन्ति तेभ्य एवेतद्दानं 15
 दत्तं भवतु । सचेन्मां केचिज्जीविताद्यपरोपयेयुः तत्र मया न द्वेषो न क्रोध उत्पादयितव्यः ।
 तेषामपि मया न कायेन न वचसा न मनसा उपराद्धव्यं । एवं च मे तस्मिन्समये दानपार-
 मिता च शीलपारमिता च त्तात्तिपारमिता च परिपूर्तिं गमिष्यति । अनुत्तरा च मे सम्य-
 क्संबोधिर्भ्यासना भविष्यति । तथा च करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे अनुत्तरां स-
 म्यक्संबोधिर्मभिम्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धतेत्रे । एते चान्ये च दोषाः सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं न 20
 भविष्यति न प्रज्ञास्यते ॥ पानीयकानारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वे[159a]न मक्कास-

1) *prakhyāl*° here MS.; below *prakhāl*°.

2) 'wholly'; v. Indices to Divy. and Mhv.

- त्वेन नोन्नतितव्यं न संत्रसितव्यं न संत्रासमापतव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । अत्र संत्रस्तधर्माणो
 हि बोधिसत्त्वा महांसत्त्वा भवन्ति । एवं चानेन चित्तमुत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वानां मया सर्वतृ-
 ष्णाच्छ्रेयः शितितव्यं । न बोधिसत्त्वेन महांसत्त्वेन संत्रासमापतव्यं । सवेदं तृष्णाया
 कालं करिष्यामि । अपि तु खलु पुनः सत्त्वानामस्तिके महांकरूणाचित्तमुत्पादयिष्यामि ।
- 5 यत्नो वतात्पुण्या ग्रामो सत्त्वा यदेतेषां लोके एवंद्वपाणि पानीयकात्ताराणि प्रज्ञाप्यते ।
 तथा पुनरुक्तं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सत-
 स्तत्र बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं पानीयकात्ताराणि न प्रज्ञास्यते । तद्वा च सर्वस-
 त्वान् पुण्यैः संयोजयिष्यामि यथाष्टाङ्गोपेतपानीयलाभिनो भविष्यन्ति । तथा दृढं वीर्यमार-
 प्स्ये सर्वसत्त्वानां कृतशो यथा वीर्यपारमिता तस्मिन्समये परिपूरिं गमिष्यन्ति ॥ पुनरपुं
- 10 शारिपुत्रं बुभुताकात्तारमध्यगतेन बोधिसत्त्वेन महांसत्त्वेन नोन्नतितव्यं न संत्रसितव्यं
 न संत्रासमापतव्यं । एवं चानेन संनारुः संनद्धव्यः । तथा दृढं वीर्यमारप्ये तथा च स्वं
 बु(159b)द्धक्षेत्रं परिशोधयिष्यामि यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सतस्तत्र
 बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं एवंद्वपाणि बुभुताकात्ताराणि न भविष्यन्ति न प्रज्ञा-
 स्यन्ते । सुखिता एव ते सत्त्वा भविष्यन्ति सुखसमङ्गिनः । सर्वसुखसमर्पितास्तथा च करि-
- 15 ष्यामि यथा तेषां सत्त्वानां यो य एवाभिप्रायो भविष्यति यच्च देवाकाङ्क्षिष्यन्ति मनसा तत्त-
 देव प्राडुर्भविष्यति । तच्च यापि नाम देवानां त्रायस्त्रिंशानां मनसा सर्वं प्राडुर्भवति मन-
 सा सर्वमुत्पद्यते । तथा दृढं वीर्यमारप्ये यथा तेषां सत्त्वानां धार्मिका अभिप्रायाः परि-
 पूरिं गमिष्यन्ति । अथैकल्यं च ज्ञोवितपरिष्कारैः सर्वसत्त्वानां भविष्यन्ति सर्वेषां सर्वतः
 सर्वदेति ॥
- 20 एवमयं
संवावस्थामु सत्त्वार्थः पुण्यवृद्धिहेतुः । विस्तरतस्त्वार्यगोचरपरिशुद्धिमूत्रे
 द्रष्टव्यः ॥
 किं च ।

धर्मदानं निरामिषं ॥ पुण्यवृद्धिनिमित्तं भवति ॥

1...1) The underlined words form together the first line of Kārikā 26 (see the Introduction). For the second line see below [f. 162 a].

यथोक्तमार्याध्याशयसंचोदनसूत्रे । विंशतिरिमे मैत्रेयानुशंसा निरामिषदाने । यो लाभ-
सत्कारमप्रतिकाङ्क्षन् धर्मदानं ददामि । कतमे विंशतिः । यदुत । स्मृतिमांश भवति
मतिमांश भवति बुद्धिमांश भवति गतिमांश भवति धृतिमांश भवति प्रज्ञावांश भवति ।
[160a] लोकोत्तरां च प्रज्ञामनुविध्यति⁽¹⁾ । अल्परागो भवति । अल्पद्वेषोऽल्पमोक्षः । मा-
र्यास्यावतारं न लभते । बुद्धिर्भगवद्भिः समन्वृष्टिरूपते । अमनुष्याश्चैनं रत्नसि । देवाशा- 6
स्यौतः काये प्रतिपत्ति । अमित्राद्यास्यावतारं न लभते । मित्राणि चास्यभेषजानि भव-
न्ति । आदेयवचनञ्च भवति । वैशारग्यांश्च प्रतिलभते । सीमनस्यबहुलञ्च भवति विद्वत्प्र-
शस्तञ्च । अनुस्मरणीयं चास्य तद्धर्मदानं भवति । इमे मैत्रेय विंशतिरनुशंसा इति ॥

आर्यप्रज्ञापारमितायां वाक् । सचेष्टमानन्द आवकयानिकानां पुद्गलानां आवकभूमौ
धर्मदेशयेः । तस्यां च धर्मदेशनायां ये त्रिसाक्षमहासाक्षे लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ईर्ह्यं 10
साक्षात्कर्तुंस्तदस्यापि त्वया मे आवकेण आवककृत्यं न कृतं स्यात् । सचेत्पुनः त्वमानन्द
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैकमपि प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं पदं देशयेः प्रकाशयेत्स्वमहं
त्वया आवकेणाराधितः स्यात् । तथा च पूर्विकया धर्मदेशनया ये त्रिसाक्षमहासाक्षे
लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ईर्ह्यं प्राप्नुयुस्तेषां चार्हतां यदानमयं पुण्यक्रियावस्तु शील-
म[160b]यं पुण्यक्रियावस्तु भावनामयं पुण्यक्रियावस्तु । तत्किं मन्यसे आनन्दापि तु स 15
बहु पुण्यस्कन्धः । आह । बहु भगवन् बहु सुगत । भगवानाह । अतः स आनन्द आ-
वकयानिकपुद्गलो बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां प्रज्ञापार-
मिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अतोऽप्यानन्द बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिस-
त्त्वो महासत्त्वोऽपरस्य बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अतश्च एक-

1) རྟེན་སུ་རྫོགས་པར་འགྲུབ་པ་ཡིན་ (213. b. 3) i. e. 'fully penetrates'.

2) 'is regarded, remembered'; cf. M h. v. Ind.

3) Sic MS. Tib. (213. b. 5): རྟེན་གྱི་རྩུབ་པར་འགྲུབ་པ་ཡིན་ which may imply *raigā-*
radag ca or *°dyāc ca*.

4) तिम (?) MS.

दिवसमपि । तिष्ठत्वानन्द एकदिवसः । अतश्चः प्राग्भक्तमपि । तिष्ठत्वानन्द प्राग्भक्तं ।
 अतश्च एकनालिकामपि । पावदत्तश्च एकलपासंनिपातमपि । पेयालं ॥ इदमानन्द तस्य बो-
 धिसत्वस्य मन्दासत्वस्य धर्मदानं सर्वश्रावकपानिकानामपि सर्वप्रत्येकबुद्धपानिकानां च
 पुद्गलानां कुशलमूलमभिवति । एवं कुशलमूलसमन्वागतो बोधिसत्त्वो मन्दासत्वः । एवं
 5 कुशलमूलं समन्वाक्स्थानमानन्दानवकाशो यत्स बोधिसत्त्वो मन्दासत्वो विवर्ततानुत्त-
 रायाः सम्यक्संबोधेः । नैतत्स्थानं विद्यत इति ॥

कथं धर्मदानं दातव्यं । पदार्थसद्वर्णपुण्डरीके ऽभिक्षितं⁽³⁾ ।

कालेन चो चित्तयमा[161 a]नु पण्डितः प्रविश्य लपनं तत्र घट्टयित्वा ।

विपश्य⁽⁴⁾ धर्मं इमि सर्वं योनिशो उत्थाय देशेन घलीनचित्तः ॥

10 सुखस्थितो भोति सदा विचक्षणो सुखं निषण्णस्तत्र धर्मं भासते ।

उदारप्रज्ञस करित्व घासनं चीत्ते मनोत्ते पृथिवीप्रदेशे ॥

चीत्ते च सो चीवरं प्रावरित्वा⁽⁶⁾ मुक्ताङ्गं च प्रसम्पदकैः ।

आसेवकं⁽⁷⁾ कृष्ण तथा ददित्वा मन्दाप्रमाणं⁽⁸⁾ च निवासयित्वा ॥

1) ལྔ་པ་ (214. a. 6) 'forenoon' i. e. the time before the meal (*pūrvāhnaḥ-
jana*), a usage new to Sanskrit. For the use of *antaṣaḥ* (= *jusqu'à*); cf. Divy. Ind.

2) From Ch. XIII. Kern tr. pp. 267—270. stanzas 24, 26—29. 32—35. The following MSS. have also been collated: at Cambridge Add. 1684 fol. 91 a 2 sqq. (C); 1688, f. 88. a. 2 (D); 2197 f. 79. a. 1 (E). All these MSS. are dated equiv. to XIth cent. A. D. In London I used the MS. called above (47. n. 5) W.

3) Scan *lenam*. I do not understand the metre of Kern's correction *pravi-
layanam*. The MSS. and the Tib. ཁྱེད་ཀྱི་འཕྲུག་ཁྱེད་ ('entering his house') support
our text. The Tib. rendering of *ghatī*^o seems to me also preferable: 'closing the
door' (cf. Divy. 29 7, 12).

4) *vipaṇṇi* Kern. I follow the MSS. & take it with the Tib. as a verbal form.

5) So AD (with Tib. ལྟོ་ལྟོ་) for *bhāsayate*; EW have the easier *bhāshate*.

6) A. here inserts the pada *mahāpramāṇam* ca^o repeating it below.

7) New to Skt., though *seraka* 'sack' occurs in Lexx.; rendered in Tib. (214.b.5)
རུལ་གཅེན་ 'a dust-cloak'.

8) མཆོག་མཆོག་ཆེ་ཆེན་ 'a full cassock'.

सपादपोठ⁽¹⁾स्मि निषद्य घासने विचित्रदुष्ये⁽²⁾किं मुनेस्तुतस्मिन् ।
 मुधीतपादश्च उपाहृत्वा स्निग्धेन शीर्षेण मुखेन चापि ॥
 धर्मासने तत्र निषीदियानः एकाय सत्त्वेषु⁽⁴⁾ समं विपश्यन् ।
 उपसंकरेच्चित्रकथा बहूश्च भिन्ननथो भित्तुणिकास्तथैव⁽⁷⁾ ॥
 क्लिप्तासिताद्यापि विवर्जयित न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञां ।
 अरतिं च सर्वा विज्ञकीत⁽⁹⁾ पण्डितः मैत्रोबलं पर्षदि⁽¹⁰⁾ भावयेच्च ॥
 भोषेच्च⁽¹¹⁾ रात्रिदिवमयधर्मान् दृष्टान्तकोटीनियुतैः स पण्डितः ।
 संकृष्येतां च तथैव तोषयेत् न चापि किञ्चित्तत्र ज्ञातुं प्रार्थयेत् ॥
 स्वाद्यं च भोष्यं च तथा ऽन्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचोत्राणि ।
 गिलानभेषज्य न चित्तयेत्सः न विज्ञयेत्⁽¹⁴⁾ [161 b] त्वर्षदि किञ्चिद्व्यत् ॥

10

1) *pūthastha* C.2) *āsanopari vastram* marg. Cf. 76. 13.3) So DE with Tib.; °*strte'smin* A; °*skrte'smin* CW.

4) So A. The equiv. passage in the Tib. is unfortunately illegible. I preserve the reading, however as it may be at least an ancient variant, seeing that D had *samāsameshu* which has been altered to *samāgateshu*, the reading of the other MSS.

5) *thām bahūṃṇa* A, *thām* D.

6 . . 6) Kern renders as these as if accusatives after a verb of addressing. D has °*kshūna co* (= °*kshūnām ca u*) *bhikshunīkani caiva* (C. °*ni yānu c*°; E. °*ni-yāni*) a reading which suggests that tales of recluses are meant.

7) The Tib. here adds the stanza numbered 30 in Kern.

8) Kern's 'is indefatigable' is founded on C's reading: *kilāmita na ca viv*°. The reading of the text is that of A; °*taṃ pi vi*° D, °*taṃ cāpi* EW; compare Kamma- v. p. 4. The Tib. version may rest on a reading *vilāsiṇaṇ cāpi vivar-jayitvā*.

9) So CDEW with Tib., *visaheta* A.

10) CDE are corrupt and unmetrical.

11) *bhāveya* D, *bhāve ca* W.; and Tib. མྱོལ་

12) So W with Tib., °*ci ta jātu pr*° C; °*cit tu sa anta* D; *cin na tu jānu* E; °*cit tanujām sa* A.

13) °*varam vā* C. D.14) °*yeta* C. D.15) °*jñāpayāye parishāya kiñcīt* C. D.

⁽¹⁾ बोधितं च पुण्यस्य वृद्धिकेतुः समासतः ॥

यथोक्तमार्परत्नकरपुत्रकसूत्रे ।

तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धन्ते । एवमेव मञ्जु-
श्रीर्नानासंभारोपचितं बोधिसत्वस्य कुशलमूलं । बोधिचित्तसंगृहीतं सर्वज्ञतापरिणामितं
5 विवर्धत । इति ॥

एषादिका आदिक[162b]र्मिकाणां सकृसा बोधिसत्वशिता स्मरणार्थमुपदर्शिता ।
विस्तरतस्तु बृहद्विषय एव ॥ अत्र चास्या यथोक्तायाः शितायाः ।

सिद्धिः सम्यकप्रकाणानामप्रमादविभोजनात् ।

स्मृत्याथ संप्रज्ञानेन योनिशशितनेन च ॥

10 तत्रानुत्पन्नानां पापकानामकुशलानां धर्माणामनुत्पादायैव कृन्दं जनयति व्यापच्छति
वीर्यमारभते चित्तं प्रगृह्णाति सम्यकप्रणिदधातीत्यनेन रता ॥

उत्पन्नानां च प्रकाणाय कृन्दं जनयतीत्यनेन मुद्धिः । अनुत्पन्नानां कुशलानां धर्माणा-
मुत्पादाय कृन्दं जनयति । पावडुत्पन्नानां च स्थितये भूयोभावाय कृन्दं जनयतीत्यादि । अनेन
वृद्धिः । एतानि च नित्यमप्रमादाधिष्ठितानि कार्याणि सर्वकुशलमूलानां तन्मूलत्वात् ॥

15 यथोक्तमार्परचन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

पावत धर्माः कुशलाः प्रकीर्तिताः शीलश्रुतं त्यागु तथैव तातिः ।

सर्वेषु मूलं क्षयमप्रमादो निधानलम्भः सुगतेन देशितः । इति ॥

को ज्यमप्रमादो नाम । इष्टविधातानिष्टागमशङ्कापूर्वकं प्रतिकारतात्पर्यं । तद्यथा तो-
न्नकोपप्रसादस्य राज्ञो भेषद्यतैलपरिपूर्णभाजनं गृहीत्वा पिच्छिल[163a]संक्रमेण भृत्यस्य

20 गच्छतः ॥

1) Kārikā 26 b. For 26 a see above 350. 21.

2) This is the 27th and last of the Kārikās forming the framework of the book. See the Introduction.

3) The simile is clumsily expressed, but the illustration is apparently drawn from the king's feelings on drinking a whole bowl of castor oil through servant's *pramāda* in stepping on something slippery, or, as the Tib. says, by a slip of the table: རྟེན་གསུམ་འཕྲེད་པ་ལྟ་བུ།. The Tib. probably read °*pāprasāda*°. V.-P. compares Bcp. ad VII. 70 (*tailapātradhārāḥ*).

उक्तं क्षार्यतथागतगुह्यमूत्रे । तत्र कतमो ऽप्रमादो । यदिन्द्रियसंवरः । स चतुषा ब्रूपा-
 पि दृष्ट्वा न निमित्तप्राक्ती भवति । नानुव्यञ्जनप्राक्ती । एवं यावन्मनसा धर्मान्विज्ञाय न
 निमित्तप्राक्ती भवति । नानुव्यञ्जनप्राक्ती । सर्वधर्मैश्चास्वादं चादीनवं च निःशरणं च यथा-
 भूतं प्रज्ञानाति । अयमुच्यते ऽप्रमादः ॥ पुनरपरमप्रमादो यत्स्वचित्तस्य दमने परचित्त-
 स्यारता ⁽¹⁾ लेशरतेरपरिकर्मणा धर्मरतेरनुवर्तनं यावदयमुच्यते ऽप्रमादः । यस्य गुह्यकाधि- 6
 पते अद्वा चाप्रमादश्च तस्यानुलोमिकेन वीर्येण कार्यं । येन तानप्रमादकारणान् अद्वाकार-
 णांश्च धर्मान्ममुदानयति । यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च तेन स्मृतिसंप्र-
 ज्ञान्ये योगः करणीयः । येन स्मृतिसंप्रज्ञान्येन सर्वान्बोधिपज्ञान् धर्मान् विप्रणाशयति ।
 यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च स्मृतिसंप्रज्ञान्यं च तेन योनिशः प्रयोगे योगः
 करणीयः । योनिशः प्रयुक्तो हि गुह्यकाधिपते बोधिसत्त्वो यदस्ति तदस्तीति प्रज्ञाना- 10
 ति । यत्रास्ति तत्रास्तीति प्रज्ञानाति । यावदस्ति संवृत्या चतुरित्यादि ॥

तथात्रैवाह ।

सदा ऽप्रमादो क्षमते⁽⁴⁾स्य मूलं सत्त्वार्थयु[163b]क्तस्य च बोधिचित्तं ।

यद्योनिशश्चैव विवेकचित्तमपरिग्रहः सर्वसुखस्य मूलमिति ॥

आह च ।

15

परात्मसमताभ्यासाद्बोधिचित्तं दृढीभवेत् ।

अपेक्षिकं परात्मत्वं पारावारं यथामृषा ॥

1) i. e. °cittasya āraکشā खेसखे'सु'सु'सु'सु'सु'.

2) 'not ministering to the love of . . ' Tib. paraphrases merely by खेस'सु' 'avoidance'.

3) Cf. 257. 7 and Bodhic. X. 2 with comm. ad loc.

4) Cf. Mh v. I. 297. 12 et al.

5) Tib. (217. a. 2) རྟོག་ (technical sense not registered by Jäschke). A preliminary of the first *dhyaṇa*, common to all Buddhist teaching. See Mh v. I. 228. 4 (and Senart ad loc.) and Dīgha-n. I. p. 73 fin, where Rh. Davids renders 'detachment' or 'separation' (tr. p. 84 and note 2).

तत्कूलं न स्वतः पारं किमपेक्ष्यास्त्वपारता ।

आत्मत्वं न स्वतः सिद्धं किमपेक्ष्य परो भवेत् ॥

तदुष्वेन न मे बाधेत्यतो यदि न रक्षसि ।

नागामिकायदुष्खात्ते बाधा तत्केन रक्षसि ॥

5 घटमेव तदा ऽपीति मिथ्येषं परिकल्पना ।

अन्य एव मृतो यस्मादन्यस्तत्र प्रजापते ॥

अन्यथेज्जायते तत्र किं पुण्येन प्रयोजनं ।

पूनः किं बृद्धकायस्य सुखाय धनसंचयैः ॥

मृते गर्भगते तावदन्यो बालः प्रजायते ।

10 मृते बाल्ये कुमारत्वं तन्नाशयागतो पुत्रा ॥

तन्नाशाच्चागतो बृद्धः । एकः कायः कथं मतः ।

एवं प्रतिक्षणं चान्यः कायः केशन^(३)खादिवत् ॥

अथ बाल्यापरित्यागाद्बालो याति कुमारतां ।

कायस्वभावो वक्तव्यो यो ऽवस्थारहितः स्थितः ।

15 कायश्चेत्प्रतिमाकारः पे⁽⁴⁾सोभिस्मसु नास्ति सः ॥

सूक्ष्मभावेन चेत्तत्र स्थौल्यं त्यक्त्वा व्यवस्थितः ।

अनिर्देश्यः स्वतः प्राप्तः । काय इत्युच्यते न सः ॥

तत्र चित्तैव मे नास्ति दृश्यकापस्तु नाशवान् ।

अवस्थाभिश्च संबन्धः संवृत्त्या चैव दृश्यते ॥

1) °*kuṣalam* MS.; but Tib. རྟོགས་པེ.

2) These stanzas occur with variants at *Podhic.* VIII. 97-8 (V.-P.).

3) *lūna punar jāta marg.*

4) usually *peṭi*; a stage of embryonic development. The marg. has: *ādaṃ kala-lāt peṭi* [cf. W assiljev, Buddh. 260 (236)] *ante dāhād bhasma*. Cf. Bcp. ad IX, 85.

5) kalpitabhedenāvara samvṛtyā marg.

आग[164 a]माच्च तदस्ति⁽¹⁾त्वं पुन्यागमनिवारितम् ।

न गुणव्यतिरेकेण प्रधानं विद्यते यतः ॥

न च त्रीणि प्रधानानि तथा सत्ता⁽⁶⁾ गुणा अपि ।

प्रत्येकं आत्मकास्ते ऽपि शेषे नैकविधं जगत् ॥

अचेतनं च वस्त्रादि तत्सुखाद्यात्मकं कथम् ।

सुखादेर्न पटोत्पत्तिः पटोदेस्तु सुखादयः ।

पट्टादीनामहेतुत्वाद्भावस्तत्सुखं कुतः ॥

तस्मादागमयुक्तिभ्यामनित्यं सर्वसंस्कृतं ।

तद्धेतुफलसंबन्धः प्रत्यक्षत्वात् साध्यते ॥

स्वसंताने¹² च दृष्टोऽसौ नित्येषु च कथं यथा ।

परमाणुस्तु नैकोऽस्ति दिग्भेदानुपपत्तितः ॥

दीपतैलं तथं याति क्षीयमानं न लह्यते ।

एवं भावा न लह्यन्ते क्षीयमानाः प्रतिक्षणं ॥

संतानः⁽¹⁴⁾ समुदायश्च पङ्क्तिसेनादिवन्मृषा ।

तत्राभ्यासादकङ्कारः परस्मिन्किं न जायते ॥

10

15

1) Cf. Bodhic.† (IX) 247. 16.

2) *buddha* marg.

3) *satvādi* ibid.

4) *ātmā* ibid.

5) *ekatvāt* ibid.

6) *sāmānyavastvatiriktā* | *satvādayaḥ* ib.

7) *triguṇimayaṃ jagad* ib.

8) *pradhānaṃ* ib.

9) *satvarajastamasāṃ sukhaduḥkhopeshālakṣaṇatvāt* marg.

10) Cf. Bodhic. IX. 130.

11) *tadutpattir iti cet* marg.

12) Cf. Bodhic. IX. 10 and comm.: *yadi na parāmārthataḥ satvo 'sti, katham ā samsāram satvasaṃtānaḥ pravartate?*

13) Ibid. IX. 87.

14) *samtānabhāva* marg. The gloss preceding this refers to the next line (*pa-rasmin kim°*): *pare 'stīti nāyuktam kintu tvasmin na yuktam cet.*

तस्मादेवं ब्रूतुं क्षेपं यथायतनसंशयः ।

अप्राप्तमेव तदुष्णं प्रतिकर्ष्य परात्मनोः ॥

अयुक्तमपि चेदेतत्स्वात्मन्यस्तीतरत्र न ।

यद्युक्तं निवर्त्य तत् स्वमन्यद्वा यथावत् ॥

5 कृपया बहु दुष्णं चेत्कस्मादुत्पाद्यते बलात् ।

अगदुष्णं निवृप्येद् कृपादुष्णं कथं बहु ॥

एवं भावितसंतानाः परदुष्णममप्रियाः ।

अवीचीमवगाहते कंसाः पद्मवनं यथा ॥

सत्त्वेषु मुच्यमानेषु ये ते प्रामोद्यसागराः ।

10 तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणाप्यरसेन किम् ॥

एवं परार्थं कृवापि न मदो न च विस्मयः ।

न विपाकफलाकाङ्क्षा परार्थेकात्तृष्णाया ॥

दशदिक्सत्त्वसंपत्तिरात्मी[164b]या[5]स्य न संशयः ।

नास्त्येष्ट्याविकाशो ऽपि परसौख्ये स्वसंज्ञया ॥

1) 'a collection of spheres of sense'. ལྷ་མཚན་ཆུ་གསེར་. *pratyekam anutmā* comm.

2) = Bodh. VIII. 104 Marginal note, apparently referring to this line: *ced ante param.*

3) རྒྱུ་ 'character'. Here used in similar sense (fixed bent of mind) to the meaning noted at 23. n. 4 (cf. Add. notes). These stanzas recur (with variants) at Bodh. VIII. 107–9, where the comm. has: *evam parātmasamatayā | bhāv° anābhogapravṛttacittasāntatayāh.*

4) *āçayenaiva duḥkhapriyāh* marg. The comm. (communicated by Prof. Poussin) continues: *paraduḥkkena samam tulyam priyam sukhahetur yeshām te tathā.* Thus to the Bodhisat even a descent to Avīci (cf. Kāraṇḍav. Ch. II.) is indifferent.

5) དེ་མེད་ཀྱིས་དེ་ཆོག་མེད་ནམ་ (218. a. 3). 'Is there not satisfaction from this alone?' So that *tair eva* is taken as equiv. to *śeshām mokshād eva. paryāptam* is confirmed by Bcp.

6) *daçadikshu yā satvānām saṃrddhiḥ sū 'sya.* Both text and gloss are somewhat obscure, but the meaning, as the Tib. shows, is: 'the happiness of all the world [must be considered as] one's own. Of this there is no doubt'.

7) So the MS. against metre and sandhi. Should we read with hiatus, °*sti irshy°*?

परेषामात्मनो वापि सामान्या पापदेशना ।
 पुण्यानुमोदना चैवं बुद्धाध्येषणाषनं ॥
 परिणामनमप्येवं निर्विशेषं प्रवर्तते ।
 पुण्यं प्रवर्तते तस्मादनन्तं सत्त्वधातुर्वत्⁽¹⁾ ॥
 अयं स मार्गप्रवरः तेमानसमुखोत्सवः ।
 बोधिमतत्त्वमकार्षात् कलिलप्रीतिवर्धनः ॥
 पात्न्यमानश्च सततं वज्रपाण्यातिपात्तिकैः⁽²⁾ ।
 मार्गमुत्तिकसंत्रासन्ननेर्बुद्धकिंकरैः ॥
 संबुद्धरात्रतनया बोधचित्तरथस्थिताः ।
 वक्तुं तेन मार्गेण स्तूयमानाः सुरादिभिः ॥ 10
 तस्मादात्मत्वमारोप्य सत्त्वेष्वभ्यासयोगतः ।
 परात्मदुष्पक्षशास्त्र्यर्थात्मादीन्सर्वथोत्सृजेत् ॥
 तृष्णा परिग्रहो यस्य तस्य दुष्पक्षं न शाम्यति ।
 परिणामविनाशित्वात्स दुष्पक्षजनको यतः ॥
 लोके दुष्प्राप्तिरसौ च का रतिः सुमुखे भवेत् । 15
 समतादृश्यमानस्य नखादाहं ऽपि किं मुखम् ॥
 चात्मतृष्णा च सर्वेषां दुष्प्राणां मूलमुत्तमं ।
 तस्मान्निकृन्मि तामेव सत्त्वैभ्यः स्वार्थमुत्सृजेत्⁽³⁾ ॥

1) These are *aparimāṇa*, Vajracch. § 3.

2) *ātiy*° not in Lexx. འཇགས་ཀྱི་རྩི་མཆོག་རྒྱུ་མཆོག་ 'choice charms [of] Vajrapāṇi.

3) The Tib. renders this བདག་གི་རྩི་མཆོག་ལྟར་ 'having abandoned (my) own possessions'; but the meaning may be: 'even as I abandon it (viz, the thirst for 'soul') for myself, on my own account'.

तस्मादेवं जगत् क्षेपं यथापतनसंशयः ।

अप्राप्तमेव तदुष्णं प्रतिकार्यं परात्मनोः ॥

अपुक्तमपि चेदेतत्स्वात्मन्यस्तीतिरत्र न ।

यदपुक्तं निवर्त्य तत् स्वमन्यद्वा यथाबलं ॥

कृपया बहु दुष्णं चेत्कस्मादुत्पाद्यते बलात् ।

जगदुष्णं निवृप्येद् कृपादुष्णं कथं बहु ॥

एवं भावितसंतानाः परदुष्णममप्रियाः ।

अवीचीमवगाहते कंसाः पद्मवनं यथा ॥

सत्त्वेषु मुच्यमानेषु ये ते प्रामांशसागराः ।

तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणाप्यर्सेन किम् ॥

एवं परार्थं कृत्वापि न मदो न च विस्मयः ।

न विपाकफलाकाङ्क्षा परार्थेकांततृष्णाया ॥

दशदिक्सत्त्वसंपत्तिरात्मी[164b]या[5]स्य न संशयः⁽⁶⁾ ।

नास्त्येर्ष्याविकाशो ऽपि परस्मैष्ट्ये स्वसंज्ञया ॥

1) 'a collection of spheres of sense'. ལྷོ་མ་ཆེན་ཆོག་སྟེ་ *pratyekam anatmā* comm.

2) = Bodh. VIII. 104 Marginal note, apparently referring to this line: *ced ante param.*

3) ལྷོ་ 'character'. Here used in similar sense (fixed bent of mind') to the meaning noted at 23. n. 4 (cf. Add. notes). These stanzas recur (with variants) at Bodh. VIII. 107–9, where the comm. has: *evam parātmasamatayā | bhāv° anā-bhogaḥ prarūṭtācittasamātayāḥ*.

4) *āṇāyenaiva duḥkhaḥ priyāḥ* marg. The comm. (communicated by Prof. Poussin) continues: *parāduḥkheṇa samam tulyam priyam sukhahetur yeshām te tathā*. Thus to the Bodhisat even a descent to Avīci (cf. *Kāraṇḍav. Ch. II.*) is indifferent.

5) དེ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་ཆོག་མདོ་ནས་ (218. a. 3). 'Is there not satisfaction from this alone?' So that *tair eva* is taken as equiv. to *śeshām mokshād eva. paryāptam* is confirmed by Bcp.

6) *daśadikṣhu yā satvānām samṛddhiḥ sū 'sya*. Both text and gloss are somewhat obscure, but the meaning, as the Tib. shows, is: 'the happiness of all the world [must be considered as] one's own. Of this there is no doubt'.

7) So the MS. against metre and sandhi. Should we read with hiatus, °*stī irshy°*?

परेषामात्मनो वापि सामान्या पापदेशना ।
 पुण्यानुमोदना चैव बुद्धाध्येषणपावनं ॥
 परिणामनमप्येवं निर्विशेषं प्रवर्तते ।
 पुण्यं प्रवर्तते तस्मादनन्तं सत्त्वधातुवत्⁽¹⁾ ॥
 अयं स मार्गप्रवरः तेमानन्तमुद्धोत्सवः ।
 बोधिमतमकासार्थं कलिलप्रीतिवर्धनः ॥
 पात्न्यमानश्च सततं वज्रपापघातिपात्रिकैः ।
 मार्गमुत्तिकसंत्रासन्ननेर्बुद्धकिंकरैः ॥
 संबुद्धराजतनया बोधिचित्तरथस्थिताः ।
 वक्तुं तेन मार्गेण स्तूपमानाः सुरादिभिः ॥
 तस्मादात्मत्वमारोप्य सत्त्वेष्वभ्यासयोगतः ।
 परात्मदुष्पक्षशास्त्र्यर्थात्मादीन्सर्वथोत्सृजेत् ॥
 तृष्णा परिग्रहो यस्य तस्य दुष्पक्षं न शाम्यति ।
 परिणामविनाशित्वात्स दुष्पक्षजनको यतः ॥
 लोके दुष्पक्षामितप्ते च का रतिः सुमुखे भवेत् ।
 समस्तादृक्ष्यमानस्य नखादाक्ते ऽपि किं मुखम् ॥
 आत्मतृष्णा च सर्वेषां दुष्पक्षाणां मूलमुत्तमं ।
 तस्मान्निहन्मि तामेव सत्त्वेष्वभ्यासार्थमुत्सृजेत्⁽³⁾ ॥

5

10

15

1) These are *aparimāṇa*, Vajracch. § 3.

2) *ātiy°* not in Lexx. འཇག་དྲི་རྩེ་མེ་ལ་མཆོག་རྒྱུས་པ་ 'choice charms [of] Vajrapāṇi.

3) The Tib. renders this བདག་ཞོར་བཟང་ཞིང་ 'having abandoned (my) own possessions'; but the meaning may be: 'even as I abandon it (viz, the thirst for 'soul') for myself, on my own account'.

तदग्रदूती ज्ञातिष्का⁽¹⁾ ज्ञेयव्या सर्वयत्नतः ।

आत्मतत्त्वस्मृतिं कृत्वा प्रतीत्योत्पादचित्तया ॥

यद्गपान्नोत्सृजाम्येतत्तदेवाददतो भयं ।

प्रतिक्षणं हि यात्येव कायश्चित्तं च मे यतः ॥

5 यदि नि[165 a]त्याप्यनित्येन निर्मला मलवाकिना ।

बोधिः कायेन लभ्येत ननु लब्धा मयैव सा ॥

एवमात्मानमुत्सृज्य सर्वसत्त्वार्थमाचरेत् ।

भैषज्यप्रतिमाकल्पो लोकधर्मेष्वचित्तकः ॥

सर्वसत्त्वार्थमन्त्रित्वे स्वप्रज्ञां विनियोजयेत् ।

10 युक्त्या संरक्ष्य तु द्रव्यं सत्त्वेषु वीपयोजयेत् ॥

स्वकाये परकाये वा यदुष्वं नेह दुष्वकृत् ।

सत्त्वानां भागावग्नत्वात् क्लृप्ताः शाब्ध्याः प्रयत्नतः ।

लोकोपजीव्यात्सतीर्थाद्भुजङ्गकुपाया इव ॥

⁽⁵⁾पुण्यक्षेत्रमिदं शुद्धं संपत्सस्यमहाफलं ।

15 सुखदुर्भित्तसंतप्ते जगत्संतर्पयिष्यति ॥

लाभसत्कारकायादि त्यक्तं ननुज्ञने मया ।

कोपः कस्यार्थमद्यापि मृषा वा तन्मयोदितम् ॥

स्वार्थक्षेत्रेषु यदि द्वेषः कृपा कुत्र भविष्यति ।

निर्दयस्यापि कः कोपः परार्थो यदि नश्यति ॥

1) jñātā 'icchā īśahā.

2) The Tib. appears to have read *sarvasatvātataḥ*.

3) *yadi nātma me iā bodhir lābhaḥ katham marg.*

4) *svasantānāt* arg. 'from one's own character' which is thus compared to a holy place.

5) *kim artham svasantānaḥcodhanam ity āha.* °

घाक्रांशादितमाः⁽¹⁾ सत्यमितुकस्तूरिकादयः ।

स्वा⁽²⁾म्यसनेन दुर्न्यस्ता नोपभोग्या भवन्ति ते ॥

चित्तपति प्रतीकारे न च स्वामिकृतेच्छया ।

नापि संचोदयत्येनं भोगार्थं नोपयाति च⁽³⁾ ॥

अनुस्मृत्योपस्मृत्यैतानकृष्टोता त्रिनात्मज्ञाः ।

5

नानाविषयधातूनां सार्वेन्द्रियमक्तागदान् ॥

विज्ञाप्य स्मारपितैतान् क्रुद्धानप्युपकारिणः [165 b] ।

स्वभावात्यक्तमाधुर्याः मुखपत्येव दुःखितान् ॥

धातवः पञ्च भूवारितेशोऽनिलखसंज्ञिताः ।

यावत्सत्ताः स्थितास्तावत्सर्वेषामर्थकारिणः ॥

10

सर्वदुःखरितेनैषां सत्त्वार्थाद्विगिवर्तनं ।

एवमेतान् करोम्येष धातून् षडपि निर्व्यथान् ॥

यावदाकाशनिष्ठस्य निष्ठा लोकस्य संभवेत् ।

तावत्स्थास्यामि लोकार्थं कुर्वन् ज्ञानपुरःसरः ॥

आत्माचार्येऽनुश्रियथाहि सदात्मानं मुश्रियवत् ।

15

अपृष्टा चात्मनात्मानं बलेनारक्षितक्रियः ॥

1) *kastūrikādīdānena parārtham ākroṣādi kshamante nirdayāḥ marg.*

2) MS. apparently: *svānyās° durnnyaste*; but Tib. བདག་པོ་མི་ཤེས་བདག་
'unintelligently offered by their owner'.

3) *°yānti* MS.; but the Tib. appears to take the verb as parallel to *saṃcod°*.
The marg. prefixes to this clause the word *yena* ('because').

4) Like *akṛṣṭāpacya* and *ak°pohin* sown on virgin soil' hence, 'exuberant, en-
thusiastic'. The Tib. མ་སྤྲོས་མ་བདག་ (219. a. 3) can hardly be right. Something
like མ་སྤྲོས་བདག་ would seem to be required.

- क एव मम दुष्केन दुष्खी स्यान्मे भयाद्भयो ।
 तद्दोषानुशयज्ञो वा यथात्मगुरुत्वात्मनः ॥
 अविराग्यपलायी च करूणाविषयोऽपि वा ।
 नित्यसंनिकृतिश्चापि शिष्य आत्मसमः कुतः ॥
 5 लेशोन्मत्तोऽथ मोक्षान्धः प्रपातबहुले पथि ।
 सखलन् पदे पदे शोध्यः परं घात्मा च सर्वदा ॥
 सखलितान्वेषणं तस्मात्समानव्यसनाज्जनात् ।
 न युक्तं पुष्यते तत्र गुणान् दृष्ट्वा ऽद्भुतं मरुत् ॥
 नैकेन शक्यमादातुं मया दोषमहोदधिः ।
 10 कृत्यमन्यैर्ममैवात्र कोऽन्यदोषेषु मेतत्तथा ॥
 परचोदनदत्ताणामनधीष्टोपकारिणां ।
 वाक्यं मूर्धा प्रतीच्छामि सर्वशिष्यो भत्राम्यहं ॥
 संप्रामो किं ममैकस्य बहुभिः क्लेशशत्रुभिः ।
 तत्रैकेन रणासक्तमन्ये निघ्न[166a]ति मां सुखम् ॥
 15 तत्र यः पृष्ठतो भीतिं आवयेदन्यतो ऽपि वा ।
 प्रद्विष्टो वा प्रसन्नो वा समे प्राणप्रदः सुकृत् ॥

1) *ātmā guru y* .. (two *akṣharas* lost) *premanīyatvā*[t] marg.

2) *avirāgi* འཇིག་པ་མ་སྤྱོད་ 'indefatigable'.

3) བར་བ་ 'hunt out', 'convict' (?).

4) *ikṣhaṇa* (adj. masc.) does not occur elsewhere uncompounded; but *dosheḥ-shaṇa* is quoted from *Sāhityad.* *mā* for *na* can hardly be correct. The Tib. apparently read: *ko 'nyo dosheshu moksanaḥ*; an easy correction but not yielding very appropriate sense. The next stanza occurs with variants at Bodh. V. 74.

5) The Tib. བར་སྤྱོད་ཀྱི་བརྩོན་པ་འཇིག་པ་ (219. b. 4) seems to imply a reading *mat-sukhaṃ*: 'destroy my happiness'. With *saṃgrāma* Poussin compares Bodh. VI. 19.

(1) घलिसंज्ञातनीलेन घोरभारणभारिणा ।

विचित्रसुरभिस्फीतपुष्पशोषारुहारिणा ॥

पुगपत्सर्वदिग्बुद्धतेजसागरचारिणा ।

बलिना प्रतिकार्येण सर्वमारुपहारिणा ॥

नरकप्रेतसंतापप्रशमोन्मुक्तवारिणा ।

5

संसारगह्वरात्स्थभव्यसत्त्वार्थसारिणा ॥

अगन्तेन्द्रोच्छ्वोत्पादिबलालङ्कारधारिणा ।

विदुषा बालवपुषा लोकविस्मयकारिणा ॥

मञ्जुश्रो संज्ञकं यत्तत्पिण्डीभूतं अगद्वितं ।

सर्वेणैवात्मभावेन नमस्तस्मै पुनः पुनः ॥

10

घनेकदुष्खसंतप्तप्रह्लादनमकारुदं ।

त्रैलोक्यतृष्णापातालप्रपूर्णमहाम्बुदम् ॥

अगदिष्टफलस्फीतदर्शदिक्रान्त्यपादयं ।

प्रार्थितप्राप्तिसंस्कृष्टअगन्तेन्द्रोत्पलार्चितं ॥

विस्मयोद्गतरोमाञ्चैर्बोधिसत्त्वशतैः स्तुतम् ।

15

मञ्जुश्रियं नमस्यामि प्रणामैरुत्तरोत्तरैः ॥

निःशेषदुष्खवैद्याय सुखसंज्ञप्रदायिने ।

सर्वाकारोपजीव्याय मञ्जुघोषाय ते नमः ॥ ॥

1) This and the following seven stanzas of *namaskāra* are omitted in the Tib. Dark blue is one of the recognized colours of Mañjuçrī.

2) For *netrotsava*; cf. B & R s v. *utsava*.

3) སྦྱོང་པ་ 'feast', like the Brahmanical *sattra*. Poussin compares Bodh.

(1) इति जिनतनयानां सर्वथाऽत्यद्भुतानां चरितमुपनिबध्योपाजितं यद्धकुं मे ।
 भवतु सुखमनसं देहिनां तेन यावत् सुगतपदमन[166 b]तव्योमसीमाधिपत्यं ॥
 पुण्यवृद्धिः समाप्ता ॥ १६ ॥

समाप्तश्चायं बोधिसत्त्वविनयो ऽनेकसूत्रातोद्धृतः शिक्षासमुच्चय इति⁽²⁾ ॥

1) Metre: Mālinī.

2) The Tib. adds (before the final word equiv. to *samāpta*) ལྟོས་དབོན་ཞི་བའི་

ལྟོས་མཛད་ 'made by the Teacher (*ācārya*) Çāntideva'.

Index I.

Titles of works quoted

(Indications of subject are added for the longer and more important quotations).

Akshayamati-sūtra 11. 8; 21. 23; 33. 13; 34. 17; 117. 13; 119. 3 (on quietude of mind); 158. 7; 167. 1; 183. 4 (on the state called *mudītā*); 190. 4 (80 forms of *gruta*); 212. 12; 233. 6; 236. 1, 6 (on *citta*- and *dharma-smṛtyupasthāna*); 271. 4; 278. 4 (A° nirdeṣe mahāyāna-sūtra: — on vigorous self-reliance in resolve); 285. 7 (similar topic); 287. 6; 291. 8; 316. 13 (on *prādhendriya* and four other *indriyas*).

Āṅgulimālika [sūtra] 133. n. 6.

Adhyāṣayasamcodana-sūtra 15. 13; 97. 19 (on *saṃādāna*); 104. 9, 17—116. 5 (avoidance of five *ārāmas*); 351. 1 (on the *nirāmisha dāna*).

Anantamukhanīrḥāra-dhāraṇī 18. 15.

Anupūrvasamudgata-parivarta 313. 1.

Apararājāvavāḍaka-sūtra 9. 12 (value of *bodhicitta* by itself).

Avalokanā-sūtra 89. 15; 297. 10—309. 11 (on the merit of adorning *stūpas* etc.).

Avalokiteṣvaravimokṣa 296. 2 (declaration of *pariṇāmanā*).

Ākāṣagarbha-sūtra 10. 14; 11. 1; 59. 10—66. 8 (*locus classicus* on sin and confession).

Āryasatyaka-parivarta (cf. KF. 210, № 13) 165. 17.

Ugraparipṛcchā or Ugradattap°, 11. 2. 18. 13 (on self-abnegation); 37. 7; 78. 7, 14 (duty to a wife); 120. 3 (on *smṛti*); 136. 1 (on clothing); 144. 1, 5; 145. 10; 146. 5; 147. 20; (Ugrad°) 180. 1, 14 (the preparation of the *citta*; indifference to *loka-dharmās*); 192. 12; 193. 3; 196. 7; 198. 1 (life in the forest); 200. 7; 267. 12 (Tib. here implies Ugragrhapati-par°) 271. 9 (on *dāna*-; *uddhī*); 315. 14.

Udayana-vatsarāja-paripṛcchā 80. 13 (description of fleshly passion).

Upāyaka-uçālya-sūtra¹⁾ 66. 9; 165. 5; 167. 3—20 (on sins through evil influence); 168. 4.

Upāli-paripṛcchā 164. 8 (on confession); 168. 15 (formulas for confession); 178. 9 (superiority of Mahāyāna-system as to release from sin); 290. 3.

Karmāvaraṇaviṣuddhi-sūtra 90. 6 (on hindrances to holiness); 172. 10.

Kāmūpavādaka-sūtra 76. 16.

Kūçyapa-parivarta 52. n. 1.

Kṣhitigarbha-sūtra 13. 7; 67. 19 (on sin and penance); 88. 1; 100. 5; 176. 4 (on abstention from *prāṇātipāta* and *adattadāna*).

Gaganagañja-sūtra 33. 11; 44. 21 (on *anartha-vivarjana*); 50. 1 and 51. 14 (on *Māra*); 117. 7 (on mental *cūnyatā*); 126. 15; 270. 9 (on purity in giving); 271. 16 (on purity in conduct).

Gaṇḍavyūha 2. 3 (on *kṣaṇa-sampad*) 5. 20 (on *bodhicitta*); 8. 16 (on *bodhi-praṇidhicitta*) 34. 18 (on the true friend); 36. 4 and note; 95. n. 2; 101. 13; 122. 10 (on *citta*); 149. 7; 154. 1; 180. 15; 276. n. 2 (*locus classicus* on increase in holiness); 310. 1, 12 (on *Buddha-darçana*).

Gocarapariṣuddhi-sūtra 350. 21.

Caturdharmaka-sūtra (Feer, *Fragments du Kandjour* p. 196; Nanjio 266—67) 41. 7; 160. 4 (*ibid.* p. 19); where the title of the work *here* quoted is *Caturdharmaka-nirdeça*; cf. Nanjio).

Candrapradīpa-sūtra (called in Sanskrit Mss. *Samādhirāja*; both names in Tib: *Tāran.* p. 156, K.F. 249) 16. 19; 18. 11; 53. 19; 100. 18; 116. 14; 121. 2, 6—9; 134. n. 8; 137. 11; 157. 9—13; 166. 6; 177. 4; 179. 15; 183. 1; 189. 4; 193. 4—195. 16; 242. 11 (on *cūnyatā*); (*°dīpānumodana-parivarta*); 291. 9; 354. 4 (on *dharma-dāna*); 356. 15.

Candrottarā-dārikā-paripṛcchā 78. 19 (on passion).

Cundā-dhāraṇī 173. 4.

[Jambhala stotra 155. n. 3].

Jñānavatī-parivarta [of Candra-pradīpa, q. v.] 134. 7.

Jñānavaipulya-sūtra 192. 6 (what *çāstras* are to be avoided).

Tathāgatakosha-sūtra (-°garbha-s) 171. 13 (on the great sins) [cf. *Subhā-shita-S°* fol. 99; see Additional Notes].

Tathāgataguhyā-sūtra 7. 20 (on *bodhicittotpāda*); 126. 5 (on kindly speech); 158. 16 (on purity of person); 242. 7; 274. 3 (ten ways of showing vigour); 316. 5 (the four great virtues); 357. 1 (expositions of the subject of Kār. 27)

Tathāgatabimba-parivarta 173. 8 (merit of offering an image).

1) According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio № 52 (tr. AD. 265—316) and 926, and differs entirely from Nanjio 1257 (a *çāstra* not a *sūtra*), though otherwise similar in name.

Trisamayārāja 138. 15 (charms: cf. 189. 14); 172. 13; 290. 13.
Triskandhaka 290. 1; cf. 171 n. 3.

Daṣadharmasūtra 5. 7; (°dharmaka-s°) 8. 8 (on *bodhicittotpada*, its 4 occasions; its 2 kinds); 116. 16.

Daṣabhūmika(°maka)-sūtra 10. 15; 11. 10; 126. 9; 227. 11; 287. 14 (on compassion towards all); 291. 11 (on the *mahā-praṇidhāna*). See also: 'Pramuditāyām' 11. 8.

Divyāvadāna (tales from): see Saṅgharakṣita, Sūkārikā.

Dharmasamgīti-sūtra 12. 8; 117. 1 (action only for others); 119. 11 (on *smṛti* and *saṃādhi*); 122. 4 (on *citta*); 124. 5; 125. 1; 127. 1 (on care in speech); 143. 9; 145. 18; 146. 6 (on disinterested giving); 153. 7; 179. 11; 228. 13 and 229. 7 (on *kāyasmṛtyupasthāna*); 233. 9; 263. 1, 0 (on *cūṇyatā*); 264. 12; 284. 7 (on good resolution); 286. 7; 322. 5, 14 and 324. 5 (on mindfulness of the 'three gems').

Nārāyaṇaparipṛcchā 21. 1 (on self-denial); 147. 1 (motive for virtue); 189. 7.

Niyatāniyatāvātāramudrā-sūtra 7. 1 (parable as to *bodhicitta*); 87. 14.

Nirvāṇa [? —sūtra?] 138, note 5.

Piṭakas: see Bodhisatva-p°, Vidyādhara-p°.

Pitr-(Piṭā)-putrasamāgama 181. n. 4; 214. 11—256. 8.

Pushpakūṭadhārāṇī 173. 13 and 256. 4—257. 8 (on the *dharma*s and on *karma-phala*); 257. 9—261. 11 (several extracts, as to *cūṇyatā*).

Prajñāpāramitā (1) 'mahatī' 275. 15.

(2) *Aśṭasahasrikā* 37. 13; 314. 13.

(3) Other recensions: 49. 5 (on *Māra*); 120. 11 (on *prajñā* and *saṃprajanya*); 313. 18 (on *anumodanānuṣamsāh*); 349. 6 (care for universal salvation); 351. 9 (on showing forth the *dharma*). See also *Bhagavati*.

Pramuditā 11. 8 (cf. *supra* Daṣabhūmaka).

Pravrajyāntarāya-sūtra 69. 6.

Praçāntaviniṣṭayaprātibhārya-sūtra 16. 2 (on instruction); 83. 20 and 84. 8 (on help to the faithful); 86. 13 (on honour to bodhisats); 146. 18.

Prātimoksha 125. 9.

Bṛhat-sāgaranāgarāja-paripṛcchā 309. 13 (eight means to gain *Buddha-samavadhāna*).

Bodhicaryāvatāra 1. n. 4; 125. 11—12 ('shun scandal'); 127. 10—13; 155. 10; 155. 14—157. 8 [cf. 59, note 2; 118, notes 1, 3, 7; 125, notes 1, 3; 155, note 3].

Bodhisatvapitaka 190. 12; 311. 13, 17 (honour to *caityas*).

Bodhisatva-prātimoksha 11. 11; 17. 13; 18. 17; 20. 12 (on self-denial); 34. 13; 36. 15; 55. 6; 125. 5; 144. 9 (on liberality); 188. 17.

Brahmaparipṛcchā 125. 8.

- Bhagavati** 188. 5 (n. 1) (on resolutions for patience); 202. 4, 8; 210. 3 (on meditation on the 'impurities'); 243. 15; 262. 12.
- Bhadrakalpika-sūtra** 8. 20 (on *bodhicittotpāda*).
- Bhadracariprañidhānarāja**, here called } 290. 8; 291. 9; 297. 1.
Bhadrucaryagāthā
- Bhikṣuprakīrṇaka** 154. 17.
- Bhaiṣajyaguruvidūryaprabha-sūtra** 13. 12; 174. 1—175. 6 (on the virtue of sacred names and of fasting).
- Mañjuçrī-buddhakṣetraguṇavyūhāṃkāra-sūtra** 13. 16 (on *bodhicittotpāda*); 14. 13 (on taking vows); 53. 14; 175. 17.
- Mañjuçrīvikrīḍita-sūtra** 149. 5.
- Mahākaraṇḍa-[puṇḍarika]-sūtra** 94. 14 (parable of fisherman); 309. 5.
- Mahāmegha** 184. 5; [cf. 133. 4].
- Mahāvastu**: see *Āvalokanā-sūtra*.
- Mārīcī** (a charm) 142. 5 (cf. *Feer AMG. V. 430—432*).
- Mālāsīṃhanūda** see *Çrīmālā*°.
- Maitreyavimokṣa** 9. 8 (on value of *bodhicitta*, *vināpi caryayā*); 177. 14 (purification from sin through *bodhicitta*).
- Ratnakaraṇḍaka-sūtra** 6. 11; 356. 2.
- Ratnakūṭa** 52. 12; 53. 17; 54. 11; 55. 3; 146. 4; 148. 8. 196. 11; 235. 1 (on *citta-smṛti*).
- Ratnacūḍa-sūtra** 117. 12 (sūtra described as fully discussing *çūṇyatā*); 120. 7; 229. 13 (on *kāya-smṛtyupasthāna*); 232. 6 (on *vedanā-smṛty*°); 235. 1 (on *citta-smṛty*°); 236. 13 and 237. 3 (on *dharma-smṛty*°); 272. 0 (on *caryā-pariçuddhi*); 317. 13.
- Ratnamegha** 7. 13 (on *adhimatrādhimukti*); 17. 6; 36. 5; 51. 8, 21; 52. 4 (on avoidance of bad friends); 54. 2 (avoidance of despair); 116. 6; 121. 12 (on *citta*); 124. 13 (*Kārikā* 12); 127. 16; 135. 1, 12 (on food and medicine); 137. 1, 6; 148. 5; 149. 11—151. 2 (against greed and pride); 157. 16; 168. 1; 179. 16; 196. 16 and note 6 (duties of forest-recluse); 209. 5 (on *açubhas*); 267. 14 (on *bhogaviçuddhi*); 274. 1; 283. 13 (benevolence even to the thankless); 290. 9; 291. 5; 313. 10; 348. 4 (votive offerings to be made for the salvation of all).
- Ratnarāçī-sūtra** 55. 7; 128. 3 and 129. 14 (on almsgiving); 137. 17; 200. 12 (on forest-seclusion); 312. 3, 7 (honour to caityas).
- Ratnoladhārāṇī** 2. 15 (on faith); 153. 11 (*cittotpāda* in 10 ways) 327. 5—347. 11 (on the virtues of bodhisats). (According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio 785).
- Rājāvādaka-sūtra** (see also *Apara-rājāvādaka-s*°) 206. 11 (on objects of fear to the recluse).
- Rāṣṭrapāla-sūtra** (-°paripreçhā) } 54. 16; 153. 1; 195. 17—166. 6; 203. 8 (R°
Rāṣṭrapāloka-gāthā } gāthā); 318. 4 (on *Buddhānusmṛti*).
- Laṅkāvatāra-sūtra** 131. 13 and note 5; 132. 1—134. 6 (on food); 135. 5.
- Lalitavistara** 5. 12; 203. 14—206. 10; 237. 5 (on *dharma-smṛti* and *çūṇyatā*).
- Lokanāthavyākaraṇa** 241. 10 (on *çūṇyatā*).
- Lokottaraparivarta** 151. 13 (on *Marakarmāṇi*; on pride).

Vajracchedikā 171. 9, 275. 11

Vajradhvaja-pariṇāmanā also called } 22. 5 and 27. 4—33. 10 (on self-denial);
Vajradhvasūtra } 213. 8 (on benevolence) 278. 14 (on
earnest effort); 291. 10.

Vācanopāsikāvimoksha (in Gaṇḍavyūha) 36. 5.

Vidyādharaṭīṭaka 142. 12 (charm).

Vinayavinīcaya: see Upālipariṣcchā.

Vimalakīrtinirdeṣa 6. 10; 145. 11; 153. 20; 264. 6 (and note 1); 269. 11, 13 and
270. 4 (on *bhoga-viṣuddhi*); 273. 6; 324. 10 (and note 1).

Vīradattapariṣcchā 34. 16; 230. 10

Çūlistambasūtra 219. 10—227. 10 (on causation).

(atra) Çikshasamuccaye 16. 1.

Çūraṅgamaśūtra 8. 19; 91. 8 (on *anutpāḍita citta-vyākaraṇa*).

Çradhbābalādhānāvātāramudrā-sūtra 86. 1; 87. 4; 153. 16; 311. 6 (merit of
seeing Buddha even in pictures).

Çrāvakaṇinaya 135. 9; 168. 12.

Çrīmālāsīṃhanādasūtra 42. 12 (cf. Add. Not. ad loc.).

Sanḅharakṣhitāvadāna [Divyāvadāna; but see 57. n. 2 and Addit. Not.
ad loc.] 57. 11.)

Saddharmapuṇḍarika 47. 13 (on avoidance of frivolity); 92. 8; 352. 7 (how to
make a *dharma-dāna*).

Saddharmasmṛtyupasthāna 12. 5; 69. 13—76. 5 (on the future punishment of
the ten sins); 125. 4.

Saptamaithunasamyukta-sūtra 76. 7 (avoidance of *kāma*); (cf. Aṅg.-u. VII.
xlvii).

Samādhirāja: see Candrapradīpa.

Sarvadharmavaipulyasaṅgraha-sūtra 95. 11 (sin of opposing religion);
96. 17.

Sarvadharmāpravṛttinirdeṣa 6. 16; 90. 19 (on hindrances to spiritual growth);
99. 3, 16 (on solemn resolve).

Sarvavajradharmamantra 140. 13.

'Sarvāstivādinām' 148. 13 cf. Add. N. (conversation on *kuṣalamūlini*).

Sāgaranāgarāja-p^o: see Bṛhat-sū^c.

Saḅaramatī[pariṣcchā]-sūtra 12. 12 (on the solemnity of the saṅgha);
41. 14 and 43. 5 (on study, through preachers); 50. 3 (on Māra); 126. 1; 127. 6;
145. 8; 151. 3, 7; 184. 9 (patience, three-fold); 275. 1 (on energy); 313. 6; 355. 3.

Sīṃhapariṣcchā 5. 13, 14; 53. 5.

Suvarṇaprabhāṣottama-sūtra 160. 12 (confession of sin); 216. 6 (on *maitra*
and *karuṇā*).

Sūkarikāvadāna [in Divyāvadāna] 177. 10.

Hastikakṣhya [sūtra] 133. 4 (see Additional Notes ad loc.).

Index II.

Sanskrit Words.

(Nomina propria are distinguished by capital letters).

- akalpana (?) 'imperturbable' 32. 7.
akuṣalāḥ karmapathāḥ (tcn) 69. 13; 172. 4.
akṛṣhṭopta 'exuberant' 363. 5.
akṣhaṇa (eight) 2. 4; 114. 14; 147. 14 (cf. Suhrillekha 64. JPTS. '86, p. 19).
akṣharacaryā 'study by letter (not spirit)' 96. 4.
Akshobhya 14. 14 sq. (a tathāgata).
agnikhada 204. 11.
agniṣikḥācara n. of hell-birds 69. 14.
agniskandha 'naked flame' 77. 4.
(buddha-) āṅkura (met.) 159. 21.
(nir-)aṅgaṇa 121. 2 (note 2).
Acela-guru 331. 12.
accha 'clear' 197. 1.
acchaṭṭāsaphūta 214. 11 (note 4).
acchati (= ṛcchati) with acc. 298. 4 (note 3).
acchambhī 303 (note 3).
acchidracittatā 117. 9.
Ajivika-guru 332. 1.
ajivikā-bhaya 'fear of not sustaining life' (so Tib.) 296. 5.
aṇḍakosha 6. 12; 288. 8.
atitrpti 273. 14, 15.
atīcchā 'excessive desire' 255. 16.
atyaya 'transgression' 162. 16; cf. Add. Notes ad loc.
atyarthābhīyoga 'déployer de l'énergie' (Feer AMG. V. 198) 100. 8 (cf. Add. Notes).
adhikaraṇa 'topic for debate' (cf. Aṣṭ. Prajñ. 52. 5) 195. 10.
adhipateya (? ādhip^o) 28. 14.

- adhi-vas 'bear with' 177. 8 (note 2).
 adhiśhṭhāna 'blessing' 273. 2.
 (an-)adhiśhṭa '(not) requested as a teacher' 354. 10 (cf. Additional Notes on 13. 15)
 adhyavasita (niyāma): *vide* svananadhyā°.
 adhy-ā-paṭ 'violate, ravish' Add. Note on 171. 18.
 adhyālabhāna 'reaching' 123. 1.
 adhyāçaya definition of 285. 14.
 (try-)adhvan 25. 5; 68. 10 et al.
 Anantaprabha n. of a Tathāgata 9. 3.
 Anantayaças, a king 255. 8.
 anapatrāpya 105. 8 (cf. apatrā°).
 anartha-(vi) varjana Ch. V (title) and esp. 116. 1—5.
 { anavamārdya 32. 11.
 { anavamṛdyatā 183. 5.
 anavarāgre without past or future, endless.
 anātha çālā-vat (simile) 'like a poor-house' 231. 5.
 anālīna 'not desponding' 100. 17 (note 8).
 anāvaraṇajñāna 29. 20.
 anāvaraṇatā 244. 5.
 aniçrita 'independent' 126. 11.
 anugraha 'support' (?) 336. 10.
 (an-)anutapyanā 191. 2.
 anutpattikadharmakshānti 212. 14.
 anupariçoshita 'repeatedly dried' 212. 3.
 anumodanānuçamsāḥ 313. 18 foll.
 anuvicāraṇa 'research' 294. 5.
 anuvidhyati 'penetrates' 351. 4.
 anuvyañjana 183. 7 (note 4); 184. 14; 202. 10 sq.
 anuçamsa (cf. bhadrānuç°) 124. 2; 351. 1—8 (*vinçatir anuç° nirāmishatūne*).
 anta çah 'jusqu'à' (cf. Divy. index) 17. 18; 352. 1.
 anyatra with instr. 88. 12.
 apakshāla 145. 6 (note 1).
 apatrāpya 'modesty' 12. 1; 136. 1; 192. 1; (cf. *trapū* explained in Bcp. ad V. 32).
 aparigraha 357. 14.
 aparipamanatā 'inflexibility' 35. 6.
 aparitarshaṇā 'non-covetousness' 183. 5 (see Additional Notes).
 aparitrasyanā see paritrasyanā.
 aparihāṇa 'the state of lacking nothing' 316. 6.
 (tir-)apāya 54. 18; 204. 3.
 aptva 'wateriness' 246. 16.
 apratihatabuddhitā 183. 9.
 apamāda 356. 16; 357. 1 (definition).
 (smṛty-)apramoshatā 30. 4; 191. 12.
 abhavya 'incurable fool' 209. 12 (note 7).
 abhidhyā 'covetousness' 74. 5; 172. 2.
 abhinirvṛtta 'developed' 203. 3.

- abhinirharamāṇa and °hṛta (used of attainment of *dhyāna* or *samādhi*) 333. 13; 343. 11; 272. 11.
- abhinirhāra 184. 14.
- abhi-ni-viṣ (par.) 'be attached to' (?) 252. 10; 254. note 1; (ātm.) 'enter on' 254. 8, 13.
- abhimukhī-kṛ 'to manifest' 216. 4.
- abhi-lap 24. 16.
- abhiṣraddadhāti 'believes in' 316. 18 (cf. Vajracch. § 21).
- abhūtagata 'fallen in to error' 286. 2.
- abhyavakāṣika (bodhisatva: see Childers s. v. *dhyātāṅga*) 137. 1.
- abhyudgata 'gone forth from' 35. 1.
- Amitābha, Tathāgata, and his heaven 175. 6.
- amṛta (= nirvāṇa) 357. 18 (note).
- ayoniṣomanaskāra 'want of reflection' 157. 14.
- aruṣṭācitta (*sic lege*: v. Add. Notes) 'with unangered mind' 23. 15.
- (nir-)argaḍa 'unhindered' 335. 11.
- arcciya (?) glossed 'acireṇa' 331. 5 (note 3).
- Arcishmat, a Tathāgata 9. 8.
- ālūta-vat (simile) 121. 16.
- avakrānta 'engaged in', 'entered on' 270. 4.
- avacara 214. 10 (note 3).
- avadha 'concealment' (?) 338. 10 (note 7).
- avabhāsa ('a broad hint') defined 131. 3 (note 2).
- avamanyanā (*sic legendum*) 'contempt' 9. 7, 92. 6.
- avamardanatā 'disposition to break a command' 126. 15.
- avalīyate 'desponds' (cf. *ālīna*; and *anavalīyanatā*, Samādhirāja 5. 20) 264. 14.
- avaskandanā 'assault' Add. Note to 172. 1.
- avastuka 261. 5.
- avasphaṇḍana 'reviling' 172. 1.
- avasyandanavacana 126. 1 (see Add. Note ad loc.).
- avikalatāḥ (ashta-) '(eight) states of freedom from distraction' 311. 17.
- avirūgi 'indefatigable' 364. 3.
- (an-)avekshā (= P. upekkhā) 'non-regarding' 187. 6.
- avaimukhya 'not being put out of countenance' (see vaimukhya) 179. 15.
- avyutthita (?) 25. 12.
- avyupaccheda 'uninterruptedness' 295. 9.
- aṣṭoka: see ḥloka.
- asamprajānya 'not conscious' 108. 8.
- asampramosha 35. 2.
- asampravedhanatā 35. 7 (note 11).
- asecanakadarṣana 'lovely so that no beholder cloy' (cf. Divy. Index) 322. 12.
- ākāra (80 kinds) 190. 5—191. 3.
- Ākāśagarbha 67. 14.
- āgahana-carita 'of overreaching' (?) ways 286. 1.
- āgrhita-cittatā 'niggardliness' 28. 7.
- āgharate 82. 6.
- ācārya-ṣāstrisaṃjñā 154. 12.
- (an-)ācchindanatā 'non-disregard' 126. 15.

- ājāneya 26. 14 (note 3); 28. 8; 128. 7; 190. 9. °yatā 119. 5 (note 1).
 ājīvika (āj° metri gr.?) 332. 1.
 ātāpa 'zeal' (Tib. *brtan-ba*; cf. Kārikā 8) 119. 17.
 ātāpin 'zealous' 31. 3 (Divy.).
 ātiyantrika 'charm, spell' (?) 361. 7.
 ātyayika 'harmful, prejudicial' (so Tib.) 17. 19.
 ādātum 'to convict' (a fault) 364. 9.
 ādeya 'acceptable' (of persons) Kārikā 10, 11.
 ādim kṛtvā 292. 5.
 ādikārmika 'novice' ('fidèle en route pour la Bodhi', Poussin *Bouddhisme* 281, see also H. Oldenberg *Z. D. M. G.* 52. 650, n. 1) 11. 6; 20. 5; 104. 17; 139. 8; 356. 6 (cf. Pali *ādikammika* *Saddhammas.* IX 12, apud JPTS. '90. 62).
 ādīptaçiraçcaila (used of supernatural illumination? cf. Jäschke s. v. *ye-śes*) 54. 4; 191. 8. The expression also occurs twice in an unpublished fragment of Upāliparipṛechā.
 ādhipateya 117. 8 (note 1).
 ādhyātmika (śaḍādh° dhātavaḥ) 'personal' 249. 3 foll.
 ānantarya (five kinds) (1) regarding *bodhi* 17. 20—18. 7; 257. 11. (2) regarding *āpatti* 'sin' 60. 8; 67. 1; 168. 1 (cf. Pali *ānantarika*, *Pugg. P.* 13 and Dh.-Sui § 1290).
 āniñjya 'immobility' 223. 1 note 1.
 ānuçamṣa 'advantage' 121 n. 3; 195. 9. Cf. *Samūdhir.* 15. 16 and *Saddh.-P.* Chapter XVIII, title; where Kern (tr. 336. n. 1) against his MSS reads the more classical form *ānṛçamṣa*. See also: *ānuçamṣa*.
 āpatti (two kinds) 168. 16.
 ābhāsa (ana°) 129. 3 (cf. *Bodhic.* V. 36 and de La V.-Poussin on Bcp. *ad loc.*).
 āmishapṛakṣipta 128. 7.
 āmukhikarma 33. 15.
 āyatana-saṃcaya 'congeries of sense-spheres' 360. 1.
 ārāma 104 fin — 105. 4; 106—11; 234. 13 seq. (cf. *Aug.-n.* VI § cxvii. = III. 449).
 ārāmatā 191. 10.
 ārambaṇa 22. 1; 253. 2; 259. 10; 281. 7 (Pali *ārammaṇa*).
 ārāgaṇa 277. 11.
 ārāgayati 30. 6; 244. 8 and note 1.
 āryavaṃça (catur-) 105. 8.
 ālambana (cf. ārambaṇa) 235. 6 (and note 3).
 āloka 'light' 22. 8; 178. 6.
 āvaraṇa 'hindrance' 90. 6 and n. 2.
 (loka-)āvarjana 'winning, overcoming the world' 165. 18 (cf. *Ev. Joh.* XVI. 33).
 āvṛti 311. 8 and note 1.
 āçaya 'determination', teaching as to, 284. 6.
 āçayādhyāçaya 272. 14.
 āsevaka 'dust-cloak' 352 (note 7).
 āhrikyā 105. 8.

itihāsapūrvaka 126. 13.

itvara 'ordinary, moderate' 347. 5 and note 3.

Indra 314. 5.

indriya (five, çraddhendro etc. explained in detail) 316. 14—318.

ivā for ivā (cf. *vā* Senart Mhv. I. 371) 204. 15.

iryapathāḥ 51. 8; 53. 18.

uccaghanā 'scoffing' 45. 7; 185. 1; 271. 6 (cf. Pāli *ujjhagg*[h]*ikā*, *ujjaggh* — J.P.T.S. '85. p. 31).

uccaistva (only once elsewhere) 'height' 312. 4.

ucchava = utsava 365. 7.

ut-karash 'exhort' (?) 197. 10.

utkuṣasthāyinaḥ (ascetics) 332. 7.

uttarikā (anutto) 332. 1.

uttarimanushyadharmāḥ (uttaramo M. Vyutp. 257. 4) 62. 4 (cf. Pāṭim. § 4).

(an-)uttrasa 176. 5 (cf. 200. 14 and note 2).

utthala (?) 'plain' 249. 18.

utpada (anutp) kauṣalya 190. 14.

utpīḍanā (fem. form new) 'harm' 271. 4.

utprāsyaṃana 'mocked' 266. 10.

utplava 'exaltation' of mind (B² in literal sense only) 183. 6, 8.

utsada 'desire' 56. 6.

utsadatva 'excess' 248. 5. (cf. Senart Mhv. I. 372).

utsishṭa (falsa lect. for utso) 125. 4 and n. 2 also 139. 14 but *utsishṭa* at 187. 4; 211. 4, 7.

(an-)utsrjyanata 183. 9.

udgrhita 'captivated' «taken with a thing» 285. 5.

uddāna 6. 6.

uddāha 'burning up' 177. 14 (Pāli *uddāhaya* J.P.T.S. '87. 116).

uddhura 157. 19.

(an-)uddhuratā '(not) striving against' 192. 4. } Tib. *hgal-ba*.

uddhuratva (*sic lege*) 19. 13.

Udraka (and Devadatta) 105. 17 (cf. Add. Not.).

udvaçyāpayitvā — oçyamāna 'jeer' (?) 57. 6. 8 (cf. Addit. Not. ad loc.).

udveda 'height' 246. 5.

(an-)unnada '(not) proud' 120. 4 and note 2 (cf. Pāli *unnada* J.P.T.S. '87. 121).

unnam: see Vnam.

(an-)unnahanata 119. 5.

unnama 105. 5; 108. 12 (cf. Pāli forms J.P.T.S. '87. 120).

unmiṇṇita 'offered' (?) 215. 18.

upakleṣa 'great pain' 222. 10.

upanidhyāyati 187. 14.

upanibandha 220. 1 °badhnāti 230. 6 (cf. Pāli J.P.T.S. '87. 128).

upanigraha (— P. upanissaya) 32. 4 and note 2.

upanishad (proverbial use) 187. 1; 315. 9.

upapatti (re-)birth 234. 6.

upaparīksh 'consider' (Divy and Pāli) 198. 2.

upapaduka 175. 8 note 2.

upalambhasampjñin 315. 1.

(ashṭāṅgasamanvāgata) upavāsa 175. 3.

upavīcarati 251. 17.

upasthāyaka 200. 3 (cf. B. & R.).

upasthāyakatva 'servitude' 23. 7.

upāyakuçala 164. 17 sq. (esp. 165. 2).

{ (-an)-upāyāsa (not) 'anguish of mind' 176. 5 and note 2.

{ upāyāsa 179. 16; 222. 10; 296. 11.

upārpayamāna (cpd. causal new) 'effect' 282. 10.

uraga 'phantom' (?) 288. 1.

ullāpana 271. 6.

rjukena 169. 1 and note 2.

rddhi 175. 7.

ekacitta*-kṣaṇa° 278. 12.

ekāgratā 119. 5.

ekāgrīkaroti 317. 8.

ekīyamata 66. 15.

edamūka 'deaf and dumb' 284. 1. (cf. Thomas. J.R.A.S. '99 p. 491).

ettaka (= iyat) 174. 15.

evata 343. 3 and note 2.

eshyaishikatā 183. 15 and note 8.

aikadhyam 170. 14; 222. 4.

autsukya 'zeal' 184. 15.

andar[ī?]yakam 'bladder' 209. 9 and note 3.

auddhatya 106. 15; 118. 9; 198. 10 (cf. Bcp. ad V. 137).

andbilya 'peace of body' ('being out of a hole') 183. 6; 190. 10 (B Sk.). cf. Senart,

Mhv. I. n. 577; also Pali *ubbilla* c. g. Majjh. III. 159 (M.H.10).

aupadhikam (kriyāvastu) 138. 7 and note 2 cf. Minacev Rech. p. 171 sq.

aupapattyaṃçika 253. 3.

aupalambhika 'conscientious, possessing consciousness of a religious act' 315. 8;

compare Ashṭas.-P. 161. 3.

aurabhrika 48. 10.

kakṣhaṭa } 'hardness' 245. 4, note 2; 342. 3; cf. Dh.-sūti 145. 4 and Har-
kakṣhaṭatva } shac. 231. 1 for a derived meaning 'old'.

kaṭuka (sic lege) 'pond' 249. 14.

kaḍvara = *cadaver* 208. 12.

kaṇṭhanāḍyapakarṣhaka n. of a class of hell-birds 70. 1.

(vigata-)kathamkatha 'with doubt cleared' 317. 3 (*kathamkatha* Saddh.-P.,

Divy. ap. B²).

kapālāntacāra n. of a class of hell-birds 69. 16.

kapi (simile) 110. 11; 204. 6.

kabhalli 'skull' κεφαλή 80. 11 and Add. Not. ad loc.

karnadhāra (simile of steersman) 102. 8.

(cīvara-) karṇika 'bottom-car' of a robe 249. 2.

- karmapathūḥ akuṣalāḥ 69. 13; 172. 4; kuṣalāḥ 175. 11.
 karmavāyu 207. 13 (cf. 170. 15).
 karmārāma 112. 13 *sq.*
 karshū 'fire, flame' 71. 9; 193. 7.
 kalaviṇka (simile) 6. 13; cf. 329. 5.
 (saṃkhyā-)kalāpa 318. 2 (and note 2).
 kaṣambaka 'rubbish' 67. 20.
 (pañca-)kashāya 'depravities' 265. 1.
 kākhordaṣāstra 192. 8 and note 3.
 kācalindika, 'a kind of down', 208. 11 note 2.
 kāmamgama 32. 15.
 (māra)kāyika 123. 4.
 kārā 'praise' 150. 3 and note 1.
 kārshāpanacchedika n. of a torture 182. 5 note 2.
 Kāṣyapa 136. 10; 138. 2 *sqq.*
 kāhiti = karishyati 101. 6.
 kiṃkuṣalābhiyukta (?) 50. 7.
 kiṣavaira 'corpse' 204. 14.
 Kukkuravratāḥ 332. 3 and note 5.
 kuṭṭ 'censure' 100. 3, note 1.
 kuṭṭakuṇḍaka (read kuṭuk°, 279. n. 3) 149. 13 and note 4.
 kuṇāla 'Himalayan pheasant' 329. 6.
 kupina 'net' 77. 4.
 Kumāravratāḥ 332. 2.
 kumbhī 75. 8.
 kusamskṛtātāḥ 193. 15.
 { kuhanā 'deceit' 191. 3, 6; 230. 3 (cf. Itiv. 112. 13 and Vis.-M. ap. JPTS. '93. 80).
 { kuhā id 196. 6.
 kuhaka (adj.) 13. 9.
 kṛtavedita 'sorrow at [their] deeds 286. 1.
 kṛtaṣaḥ (cf. Ashṭ. Pr.) 37. 19; (= kṛtena, with gen.) 350. 9.
 kṛshṇapurusha parājaya 173. 6.
 kelika 'charm' (?) 237. 7.
 keṣaṇḍuka n. of a class of hell-birds 70. 5.
 (tri-)koṭi 132. 14; 135. 2 (n. 2), 6.
 koṭṭarājan 159. 11 and note 2.
 kaukṛtya 135. 16; (nishk°) 138. 1; 171. 4 (n. 2), 6; (atik°) 178. 14.
 kaupina 'loin-cloth' (?) 136. 1.
 Kauṣika (Indra) 314. 2 note 2.
 krāyaka 'buyer' 38. 8 (cf. Ashṭ. Pr.).
 (ekacitta-)kshaṇa see ekacitta.
 kshaṇabhaṅga 234. 8 (cf. Poussin, Madhy. vṛ. p. 4 n. 4).
 kshaṇasampad 114. 15.
 kshata 323. 9.
 kshamaṇa 165 note 3.
 kshanti (trividha) 179. 11.
 Kshāra-nadī n. of a sea 75. 10.

kshuṇṇa-vyākaraṇā 126. e cf. Bep. ad V. 54 and note there, also Subhā-shita-saṃgraha.

khakkhaṭṭa v. kakkh^o.

{ khaṭṭuka 149. note 4.

{ khaṭṭukatā 279 note 3; 283. 13.

khaṭṭaṇka see khaṭṭuka.

khaḍga 'rhinoceros' simile of, 194. 15; 195. 16.

(agni-) khaḍāḥ 204. 11.

khalistoka 58. 7 (cf. Additional Notes).

khalupaṇḍbhaktika 135 note 6, cf. Buddh. Trigl. fol. 22 b.

khāṇu 102. 1 and note 1.

Gaganagaṇja, Bodhisat 127. 1.

gaṇikā (simile) 105. 16, 168. 12, 326. 1.

gati 'evil ways' (four) 147. 14, 15.

gantra (?) 'cart' 28. 1.

garmut 248 note 3, cf. Harsha.-c. 52. 11.

gahanatā 'clinging to the world' 172. 3.

gāthā 37. 8, 10 (cf. s. v. *catushp*^o) 144. 14.

gāḍha 'desire' (?) 109. 14 and note 5.

gu (numeral = 7?) 66 note 1.

Guṇadhvaṇa, (n.) 9 note 1.

Guhyakādhipati a 'dramatis persona' 357. 10.

grājana 132. 5.

grddhi 40. 1, 137. 4.

(tāpasa-) Gotama 331. 11.

govratikā 332. 8.

ghaṭṭayitvā 'closing (the door)' 352. 8 and note 3.

gharate 82. 6.

ghāṭikā 'disposition to hurt' 269. 2.

Ghoshadatta, a Tathāgata (? same as hero of Samadhi-r. Ch. V.) 8. 20.

caḥshumattā (?) 30. 13.

(uc-) Ycagh 'sneer' 12. 15, 13. 1 cf. *uccagghaṇā*.

Caṇḍamahāroshaṇa 141. 1.

caṇḍālakumāra (simile) 129. 16; 150. 12, 18.

caturdikka 26. 16.

Caturdvipeṇvara 175. 10.

catushpādikā gāthā 37. 8; 144. 14.

(Buddha-)candra 102. 12.

Candragomin 155, note 3.

carakāḥ 331. 11 (adj. *cārika*?) 332. 4.

cari = caryā 13. 18.

cāturdiṇa-sāṅghika 56. 5; 59. 14.

cāraḥkapāla 'jailer' (apparently the real meaning of *cārapala* in Divy. 565. 10) 231. 5.

cikitsita 'thinking' (?) 284. 2.

cikka 'gum' (of eyes) 231. 11.

cittakalyatā 'pleasure to the mind' (cf. also Pali *kallacitto*) 213. 7.

cittanagara (met.) 122. 15—123. 11.

citrikāra 'respect' 151. 17 and note 3.

√cip
cippatika } 182, note 1.

caitya (metaphorical use, like S. Paul's 'temple of the Holy Ghost') 56. 11; 136. 2.

{ coḍa 'raiment' 113. 8 and note 3.

{ coḍaka *id.* 20. 17.

chambitatta (cf. Vin.-P; III. p. 69. 14) 303, note 3.

chardana 'ejaculation' (usage in B. Sk. as in Pāli; cf. Divy. where however root = *tyaj*) 173. 5. cf. note 3.

chāyikā (chārikā?) 'ash' 246. 10, 11 (chailla = 'lamp' in Pkt: but medial *r* is never changed to *y*).

janapadakalyāṇī 'belle of the district' (cf. Dīgha-N. xiii § 19) 252. 3.

jambhaka vidyā-śāstra 'demonology (?)' (to be avoided) 192. 8.

jalamandakāḥ 93. 12.

Jayamati (a Buddhistic Korah) 6. 16.

jaha (adj.) 273. 1 and note 1 (cf. Itiv. 108. 6).

jagarikāyoga 191. 6.

jātu (Mhv.) 69. 5. '

jāpana 'maintenance' cf. *yapana* 137. 9.

jighatsita 'hungry' 274. 7

jihvamishabhujāḥ 69. 17.

Jivaka, a vaidyārāja 159. 8 *sqq.*

jivaçulika (torture) 182. 6.

jhallaka 48. 12.

√jhash 'destroy' 59. 12; 60. 12; 89. 3.

ḍākinī 'she-devil' 133. 2.

ḍomba a low caste (Ḍoms) 133. 1.

taṭṭu (taṭṭa?) 'basin' (cf. Pāli *taṭṭaka*, Morris in JPTS '84. p. 80) 58. 1.

tannimna (Pravāṇa) 106. 13.

√tas 25. n. 3; 36. n. 1 and Add. Notes.

tātuka (correl. of yatuka) 346. 16.

tathāgata (adj.) (cf. Bodhic. V. 46) 157. 18, 20.

tāyin 31. 3; 260. 11; 300. 5 and note.

tirahkudya 76. 12.

tishṭhatu 'let alone' (something comparatively unimportant) 309. 5. 352. 1; cf

Ch. s. v. *tīṭhati*; and Majjh. I. 490, 491 (M.II.3.).

tulapicupa 'cotton-wool' (simile) 180. 14 and note.

tebhita (= tebhya) 329. 8.

tailapācika (n. of a dish?) 182. 1 and note. '

trāyastriṃṣāḥ (devāḥ) [for °ā cf. Mhv. and Pāli] 350. 16.

trikoṭi see koṭi.

tribhava 102. 8; 312. 3; 319. 11.

triskandhaka 171. 5 (note); and compare Index I.

traiyadhvika (*sic lege*) 139. 4 (compare Add. Notes).

tvacaḥ (shaṭ) 70. 4.

dakṣhiṇīya (B. Sk.) 'venerable' 56. 15; 151. 9; 271. 5; 286. 4.

daṇḍanīti-ṣāstra 192. 7.

daṇḍāpayati 63. 13; 67. 10.

dantakāśhṭha 'toothsticks' (not to be chewed in public) 125. 5.

dantotpātaka n. of hell-birds 69 *fin*.

daṣaddiḥi 346. 1.

daṣavarga 169. 1 (note 1).

dāntājūneya 'well-bred bull' 190. 9.

dāsa (simile; cf. *lokadāsa* 35. 7) 143. 8.

Dīrghajaṭṭh (a sect) 332. 2.

durnyāsa 144. 2 and note.

durvācatā 'abusiveness' 306. 7.

duḥcāradbhāniya 'hard to believe' 174. 18;

dushkhaṇa (duḥkhada, v. l.) 'harm-doing' (Tib. *gnod-hyas*) 156. n. 2.

Dushpradharsha a Tathāgata 9. 5.

dushya 'curtains', 'seat-drapery' 76. 12; 353. 1.

Devadatta and Udraka 105. 17.

devāgnivat (simile) 121. 16.

Dṛḍhavigrama, a Tathāgata 9. 4.

dauvarikabhūtā (smṛti) 120. 9.

daushṭhulya 116. 17 (note 5).

Dramiḍa (°ita?) 36. 14; 95. 6.

(matta-)dvipa (simile) 118. 12.

dvīpatā 'state of being a refuge' 285. 15.

Dhanyottari (?) Add. Note to 168. 4.

dhanva 'dull' 7. 9; dhanvikṛ 7. 11. Perhaps to be read dhandh°; see Add. Notes.

dharmatā 236. 16.

dharmadāna 352. 7; 354. 5.

dharmapadāḥ (adj.) 322. 15, interpr. by Tib. (195. 3), if the reading was the same: *chos-kyi-bgo-skal-la spyod-pa* 'enjoying their share of the dharma'.

dharmabhūṇaka (cf. Saddh.-P. ch. XVIII) Ch. III *passim*; 97. 3, 4; 151. 15; 284. 2; 335. 14.

dharmamukhāḥ (masc.?) 'approaches to *dharma*' (?) 335. 14.

dharmamegha (figuratively) 103. 1.

dharmasannāha; see sannāha.

dharmasambhāra-yoga, defined, 191. 4 sqq.

dharmāsanaka 'occupant of pulpit' 355. 8.

Dharmodgata 39. 11; 40. 1.

dhātu (fem.) 138. 11 note 3.

dhātu (six) 220. 10 sqq.; 244. 11 sq.

dhāraṇī 18. 16; 336. 8.

dhārmaçravaṇika 'relating to hearing the law' 197. 16; 201. 5.

dhārmī kathā 131. 1.

{ dhūtaguṇāḥ (cf. Samādhi-r. 5. 14) 137, note 1; 191. 10.

{ dhūtaguṇa- 328. 2.

{ dhūtaguṇāḥ 135, note 6; 137, note 1.

dhūmagāra (?) 80. 11.

dhvaja (metaph. use) 134. 6.

Nakshatra-rāja, a Tathagata 9. 1.

(citta-)nagara (simile) 122. 15—123. 9.

nagarūvalambaka 9. 4.

nagna-acela 331. 12; 340. 19.

naṣṭaraṅgavacana 126. 3.

naḍa 'artery' 221. 2.

naḍacippitika (?ta) 182. 2.

nandīrūga 288. 1.

√nam with ut- 'exalt' and ava- 'cast down' 180. 3

naṇyuta 318. 1 and note 1.

naṇavaraṇa (of the body) 230. 11, note 5.

nidānam (adv. use) 100. 12.

—nidānāḥ 'having as their object' 329. 11.

nidrārāma 111. 5.

nidhyapī 33. 15; 131. 8; 152. 2. (cf. Samādhi-r. ch. IV. 1. 8).

nimittam karoti 'give a hint' 268. 6.

(tan-)nimna 54. 1; 106. 13; 191. 8 (note 5).

niraṅgaṇa 121. 2.

nirāmiṣhacitta 'non-fleshly-minded' (cf. Kārikā 26) 148. 4 cf. Samādhir. 17. 3—9.

nirāsvādātā 'insipidity' 277. 5.

niruddhu (?) 134. 11 and note 5.

nirgamana 'decease' (?) 208. 15.

nirmāna 127. 13 (paronomasia with °māṇa); 201. 3; 316. 9.

nirmāya 'guileless' 285. 8.

nirvikalpa 'free from hesitation' (Tib. *mi-rlog*) 324. 2.

nirviçesha with instr. 'indistinguishable from' 201. 17.

nirvṛta 29. 6; 45. 1.

niçcari 339. 12.

niçcārayati 'utters' 268. 3, 9.

niçcittatā 122. 7 (note 2).

niçchadma 'without cloak (of guile)' 155. 10 Bodhic. VI 119.

niḥçaraṇa ('sortie, fuite' Senart, Mh. v. I. 433) 203. 16; 205. 12 (cf. (a-) *niçritatva* 285. 11 and Itiv. § 43).

nishadyā 'sitting' (cf. Mh. v. Index) n°citta 'a mind for (desire of) sitting' 17. 18 (and Add. Notes).

nishkaṇa 158. 15 (note 5).

nishparidāha 121. 9.

nīṣyanda (cf. syanda) 129. 11; 130. 2; 151. 4; 181. 10.

ni(h)ṣatva 336. 4.

niḥṣapatna 'unrivalled' 294. 3.

nivaraṇa 'besetting sin' 191. 7.

(dharma-)netrī 88. 14; 292. 1.

naigama-janapadāḥ 'town and country folk' (Buddhist usage) 297. 15.

naishkramya 'renunciation' 306. 4 (note 4).

√papaṣ 62. 2; 63. 6; 98. 7; 158. 3.

papaṣana (noun) 'hurting' 10 note 4 (for °papaṣana [adj.] in the met. sense of 'dishonouring' see B & R. s. v.; Pkt. °phapaṣana, Hem. Deçin. II. 42.)

√pac 'make clear' } 248. 13 and note.

pacya 'conspicuous' }

pañcatrīṇṣat Buddhāḥ 169 note 3.

pañcapūṣaka (bandhana) 165. 5.

√paṭ; see adhyā-paṭ.

pattiyasi, (pratiyase), pattiyanti, 'believe' 174. 7, 15.

—pathima 'leading to' 260. 10 and note.

parātma-samatā, °tva 357. 16, 17; cf. Bodhic. VIII. 90.

parāpṛshthībhūta 'turning one's back' 283. 14.

parikarabandha 'girding up the loins of the mind' 276. 8.

(a-)parikarman 357. 5.

parikarahaṇa 'planning' 172 note 2; 190. 18.

parikalpam upādāya 166. 11.

pariṇāmanā 213 note 4.

pariṇūyaka 281. 10.

pari-tap 'despond' 228. 10.

pari-tas: see below (a)paritras°, and Add. Notes.

paritulana, °natā 191. 1, 6.

(a-)paritrasyanā (cf. Dīgha-N. I. p. 40 *ad finem* and Rh. Davids tr. p. 53) 25. 7; 36. 1 note 1 and Add. Notes.

paridāha 121 note 4; 198. 9; 206. 4.

paridīpita 124. 6.

parinishpatti 'perfection' 184. 14.

parinishpanna 277. 8.

parinishpādāna 'completion' 282. 15.

paripūrī 'fulness' (cf. Senart Mhv. I. 373 *ad finem*). 117 note 2; 119 note 6, 350. 18 *et al*.

paripraçṇayati 'consider' 88. 6; 152. 10.

parivrajaka 331. 11.

parishū = Pāli parisū (? *parshada* Suvarṇap. 4 fin) 113. 3.

(sukha-)parisarpyakam (sthāna) 'a place easy to walk about in' 197. 8.

parihāra: see saparih°.

paritta 'limited, circumscribed' (su°-) 113. 15; 281. 17; 'few' 355. 1.

paryūdāna 'making an end' (esp. of karma; see Divy. Index) 177. 15.

paryutthāna 178 note 3 (occurs several times in Upāliparip.).

(a-)paryutthānatā 191. 7.

- paryupāsita 35. 2.
 palāṣa (masc.) 242. 8.
 paliguddha } 50. 15 (palibodha ?); 100. 4; 105. 12; 109. 1; 186. 10; 249. 8.
 paligodha }
 paṣurathagatiko Bodhisatvaḥ 7. 1 sq.
 paṣcimāyām pañcāṣṭyām 88. 14 (note); 104. 10; 116. 2 *et al.*
 pañcaṣṭhike saṃsāre 91. 9; 176. 6.
 pārājika 66. 16.
 parāvāra 357. 17.
 pārihāṇi [cf. aparihāṇa] 308. 8 and note.
 pārṣvapārṣvaka 228. 13 and note.
 piṇḍārtha 'concentrated meaning' 127. 9, cf. *piṇḍāyitvā* M. Vyutp. § 245. 271.
 pithat = pidadhat 348. 11 and note.
 pippalakū (vāyavaḥ) 248. 13.
 pukkasa a low caste 183. 1.
 puṇyakriyāvastu 138. 8 and note.
 purime = pūrvaṃ 177. 7;
 purimeṇa 193. 9.
 pūrvabhilāpitā 'disposition to speak first, chattiness' 183. 15.
 pūrvāvādāne 10. 12 (cf. 13. 16).
 prṣṭhavaṃśacara (hell-birds) 70. 2.
 pesi (°ṣi) 'embryo' 358. 15 and note.
 painḍilika 150. 18 (cf. *paiṇḍapātika*, Bodhic. X. 46, B. Trigl. 22. 6 and § 45. 4
 of the anonymous vocabulary published by Minaev in his *Buddhism* I. ii.
 p. 128).
 posha 199. 8.
 praguṇa (praguṇya?) 184, note 1.
 praṣharati 'ooze' 249. 7.
 praṇidhānas, list of 291. 11 sqq.
 Pratāpana, a hell 85. 1.
 pratigha 'anger' 149. 5, 6 (quasi-etymological explanation); 271. 12; 272. 6.
 pratichhādanatā 41. 19 (note)
 pratipaksha 160. 5—6; 172. 13; 173. 8.
 pratibhāna 15. 13;
 pratibhāsa 272. 10.
 prativigacchati 248. 10.
 prativijñapti 'recognition' 250. 5, 6.
 } pratividhyati 317. 10.
 } prativedha 214, note 5.
 prativinodana 120. 15 and note;
 pratisaṃplāyana (Dīvy) 'privacy' 114. 9; 120. 16.
 pratisaṃplina 67. 12.
 pratisaṃveda (cf. Samādhi-r. ch. XXIV⁵) 109. 6.
 pratisaṃvedana 'experiencing' 253. 6, 14.
 pratīṣṭhānaḥ (masc.) 'refuse' 207. 17 (cf. 191. 1)
 pratibhānyana 251. 11 and note.
 pratyaya-yana 328. 8.

- pratyarthika 'enemy' 234. 11.
 pratyavalokana 'paying attention to' 148. 11 and note.
 pratyāpatti 'restitution' (after repentance) 160. 6; 177. 9.
 { (a-)pratyudāvartanam (non-) retreat 296. 8.
 { pratyudāvarte 'turn back' 280. 7.
 pratyekanaraka 57. 1; 186. 10.
 prathamacittotpādika Bodhis. 212. 13.
 { pradakṣiṇa 112. 14.
 { pradakṣiṇa-grāhitā 'disposition to take well' 286. 4.
 prapañcārāma 105. 3; 114. 13 sqq.
 prabhaṅgura 232. note 1.
 pramuditā n. of a *bodhisatva-bhūmi* and of a division of a treatise on the *bhūmis* 10. 17; 11. 3.
 pramoṣa, cf. *supra*: *apramoṣatā*, *asampra*°.
 pralambapādāma 'with one foot hanging down' 125. 12 (*maharajakula*-posture.
 Foucher *Iconographic* p. 67 note 5).
 pralugna 56. 8.
 pravaṇatā 191. 8.
 pravārymāṇa 'pressed to accept' 268. 4.
 prasāda 'seat, locus' (cf. *Atthasal* pp. 72, 306 sq) 250. 14.
 prasrabdhi 'cessation' 255. 14.
 prahāṇa 135. 3.
 prahruta 'crooked' 42. 5.
 prāg eva 'much more' 11. 2.
 prāgbhakta 'forenoon' 352. 1.
 prāgbhārātā 191. 8 and note.
 prātihārya 'marvel, magic' 213. 11; *Dīgha* n xi, *passim*.
 prādeçika (vidhi) 125. 8 (°yāna) 183. 10.
 prāntaṣayyāsanika 55. 9 (cf. 104. 15).
 prāvish-kṛ 194. 8.
 prāsāṅgikaṃ 168. 14.
 prāsādikatva 'kindliness' 157. 5.
 Priyamkara (Bodhisatva) 168. 4; (a king) 255. 11.
 Priyadarçana a Bodhisat 124. 5.
 prekshika (?) } 52. 18; 267. 15 and note.
 prekshikā }
 premaṇiyū 126. 11 and note.
 phāsum 129. 8 (and Introduction § 4).
 °phuṭa 'expanding like a snake's hood' 334. 17.
 (daça-)bala 25. 4; 161. 2; 164. 3.
 bahukṛtya 128. 10. •
 Bahuçarika n. of a naraka 57. 1.
 bālā n. of a flower 81. 8.
 bāhirakāl 'outsiders' 332. 9.
 bāhuçrutya 12. 16; 114. 2.

bimbāra n. of a high number 157. 11.

bilaṅga-thālikā (Pāli) Additional Note to 80. 11.

bisa (*sic legendum*) 'lotus-root' 137. 15 (and 'Additional Notes' ad loc.).

bukkā 'heart' 25. 11, 17.

buddhamāhātmya 145. 12.

buddhāḥ: see pañcatrimṣat 169 note 3.

bodhikarū dharmāḥ 286. 14; 287. 4.

bodhimaṇḍanishadana 158. 8.

bodhisatvayānika 104. 10; 116. 1.

bodhisatvapiṭaka 190. 12.

bodhisatva-vinaya 190. 4.

bodhyaṅga 144. 10.

bhadraghaṭa 155. 8 and note 3.

bhadracarividhi (°caryāv°) 139. 13 (note 7); 291. 10; 316. 3 (= Kārikā 25).

Compare title of Ch. XVI.

bhadraṇuṣaṃsāḥ (four kinds) 313. 1.

bhaya various kinds of, 198. 7—18; 296. 3 sqq.

bhayin 'timorous' 364. 1.

(tri-)bhava 102. 8; 312. 3.

bhājana 354. 9, 10.

bhikshadā 98. 8.

bhūtaṃ (adv.?) 46. 6.

bhūtakoṭi 257. 15.

bhesyanti = bhaviṣhyanti 45. 12 (cf. 46. 16); see also Introduction § 4.

bhaishajya (satata -bh°; glāna-pratyaya-bh°) 135. 8.

Makkoṭṭaka, n. of mountain 71. 2.

mañcārśha 139. 15.

mativikrama 122. 4.

mana-utplāvākari (like Wordsworth's 'My heart') leaps up when I behold...

126. 12; cf. Bcp. ad I. 7 (p. 13. 11).

mantrāḥ 'spells' (ayukta-m°) 113. 12 (paligodha-m°) 109. 1; (vivāda-m°) 108. 7.

manyānā 'self-consciousness' 251 n. 2.

{ maru 307. 7; 334. 1.

{ maru-pati 'lord of the Maruts' [and devas generally] (cf. Pāli) 305. 7.

marmaguhya (hell-birds) 70. 2.

marmasthāna 'vital points (of doctrine)' 17. 10, 11 (= Kārikā 3).

mastakaluṅga (= mastul°) 'brains' 69. 16 note 5.

mahadgata 'great' 248. 15.

Mahāpaduma, n. of a hell 75. 10.

mahāpraṇidhānāni (list of) 291. 11.

mahāpramāṇa 'full cassock' 352. 13.

mahāyānika 'follower of the Mahāyāna' 13. 8.

Mahāvyyutpatti passages used from, 67 note 2; 117 note 3; 119 note 3.

mahāçāla 175 note 5.

mātrajña 'moderate' (Pāli *mattaññu*) 143. 20 (= Kārikā 14).

- mātrābhōjin 'eating in moderation' 129. 13 and note.
 Māyā-devī 122. 14.
 Māra 189. 8.
 Mārakarmāṇi (daça) 49. 5—51. 20; 151. 13 sqq., 182. 16.
 Mārakāyika 123. 5; 184. 10.
 Māradūta 184. 11.
 Mārabhavanāni 284. 5.
 Mārāṅkuça-viddha 151. 12.
 mārgaṇatā 214. 7.
 mālāvihāra 'votive flowerbooth' 300. 8.
 middha 'cloth' 111. 9, 13, 128. 1; 197. 6 *et al.* [cf. Additional Notes].
 mukhapūram 'mouthful' 125. 11.
 muditā (defined by extract) 183. 4—184. 4.
 mudrākārāḥ (not to be eaten) 139. 15.
 mndrāvāre niyuktaḥ 58. 6.
 mushitaçruti 108. 8 and note.
 mushṭika a low caste 48. 2.
 mūtoḍī (li) 210. 8 note 3; 231. 1.
 mūlūpatti (five kinds of sin) 59. 11—60; 66. 12, 15 sq; 167. 19.
 mṛgacaryā 332. 3.
 mṛṣhāmoshadharma 261. 8; cf. Madhy-vṛ. 10. 20.
 medakasthūli 'vessel of grog' (malt, acc. to Tib.) simile, 231. 2.
 mraksha 198. 8 ('persistence in wrong-doing' B² from B. Sk.; 'hypocrisy' Ch.).
 mrakshaṇa ('massage'?) 132. 6.

 yatha-r-iva 304. 10 *et al.*
 Yaças, a Tathāgata 9. 2.
 yātuka = Pāli yattaka 328. 11; 339. 10.
 yāthāvataḥ 260. n. 2.
 (pratyaya-) yāna 328. 8.
 yāpanā 127. 19 (cf. *jāpana*).
 yāma-laukika 130. 17.
 yāvat (1) = peyyālam 93. 1; 171. 10. *et al.* (often denoting an omission made by a redactor).
 (2) 'least of all' 252. 9 (note) sqq.
 yuktyāgama 359. 1.
 yugamātraprekshin 'looking only a yoke's length before him' 128. 6 (note).
 267. 15.
 yuñjishyāmi, ghaṭishye 201. 4 (note).
 yogakshema 147. 4.

 rajoharaṇa 'broom' 35. 8 (cf. Jacobi, Jain-sutras I. [SBE. vol. XXII p. 57]).
 raṇya = araṇya 329. 13 (cf. *duḥkṛ* for *udaku*) p. 57, note 2).
 ratha (metaphor) 361. 9.
 raçmi mystic rays, list of 333. 14—342. 18.
 rāksha(ṇ) = rakshā 309. 2.
 -rāgayāti (ū-, vi) 30. 6, 7.

{ —rūjan at end of cpd. 178. 7; 246. 4.

{ rājāna- (as cpd. base; cf. Mhv. Index) 45. 9 (note).

Rāhu 346. 11.

ruksha 'rough' 131. 4.

Rutāvatī, a sāgara-devī, inventress (?) of music 346. 3.

lapana 'babbling' 268. 8 (cf. Bcp. ad V. 75, and Vis.-m. ap. JPTS. '91-3, p. 80).

layana Add. N. to 29. 14; 178. 2 (contrasted with *grha*).

laçuna 132. 5.

lābhasatkāra 104. 17; 105 *passim* and 148. 16 (Kārikā 16).

lālapana 'lamentation' 222. 8 (note).

linatū 'despondency' (new meaning, cf. *liyate* 185. 8); 179. 14; 183. 8.

lūha 128. 16 (note); 129. 9; 130. 5; 131. 4.

leya 'snare' 77. 4.

lokadāsa 35. 7 (cf. *dāsa* 143. 8).

lokadharmā (ashṭa) 180. 2 (note).

lokapradyota 'Light of the World' 298. 6; 310. 4.

lokāyata-mantra 148. 10; -çāstrāṇi 192. 7.

vaṃça (caturārya^o) 105. 8 (note).

vaṅka (aforme pñacrite du sanscrit vakra dans le sens moral» (Senart, Mhv. I. 450) 230. 3.

vanīpaka (°iyaka) (Divy.) 26. 5 *et al.*

varga (daça-, pañca-) 169. 1.

vā = iva (cf. Mhv. Index) 275. 8.

vaḍavidyāçāstra 192. 8.

vānta 'removed' 173. 9 (note).

vālapatha = 'hair's breadth' 295. 5; 344. 16.

vālikā = valukā 'sand' 312. 4; 314. 18.

vikalpa, see nirvik^o.

vikūṭṭanū 'censure' 100. 3 (note).

vikurva (°vaṇa and °vita) 'miraculous power' 327. 20 (note); 330. 12; 342. 16.

vighata 'loss of', 'separation from' (with disjunctive instrumental?) 268. 7.

vicakshuh-karāṇa 'vexation' 355. 12.

(a) vicikitsaka 'not doubting' 36. 7.

vicchidra (Pāli, *vicchidaka*) 77. 12.

vijahya (from vha) 106. 11.

(a-)vijñaptika 234. 2.

viṭhapana 180. 4 (note); 236. 1-4 (definition).

viduṣhaṇa 'self-reproach' (cf. Feer, cited in Add. Notes) 160. 5-14.

vidyuccakrāçani (simile) 105. 11.

Vidyutpradīpa, a Tathagata 9. 2.

vidhamanaka 'bellows' 249. 2.

vidhamanatva, °ta 31. 10 and note; 192. 1.

vinilaka 211. 1 (note).

vipaṭmaka 211. 1.

viparyāsa (four) 198. 11, 12; cf. Poussin, Murçon. N. Sér. I. 236.

- vipaṣṣyanā (cf. Lal.-v. 146. 7) 'keensightedness' 108. 16.
 vipūyaka 211. 1.
 vipratīṣṭā 'repentance' 160. 7.
 (ati^o) vipratīṣṭin 'remorseful' (Lal.-v. and Divy.) 178. 14.
 Vimalatejas 189. 9 sqq.
 vi-rūgaya 30. 7.
 vilohita = lohita 'blood' 81. 14.
 vivarṇita 'blamed, condemned' (also Lal.-v. apud B²) 281. 12.
 viveka 'detachment' 357. 14 and note.
 (a-)viśaraṇa 235. 11.
 (praṇidhāna-) viśuddhi (four kinds) 311. 14.
 viśeshagāmitā 'being in the way to distinction' 316. 5, 8.
 viśkambhanatā 'disposition to check or hinder' 191. 7.
 viśkambhayati 'ungirds' 279. 6-7.
 viśthihate (vitisthate; cf. *vyutthi* 344) 18. 6 (note); cf. M. Vyutp. page 87, note 9.
 viśamvādaka 13. 10.
 viśabhāga 'different' 296. 9 (note).
 viśambhaghātikā 'destructiveness of trust' 269. 2.
 vihāra 213. 12 (note).
 viheṭhanā (= viheṭha Lal.-v.) 'harm' 271. 8 *et al*, also Aśṭ.-P. 417. 2
 vīrya (sāmtatya-), definition, 51. 9.
 vṛṣabhita 214. 1 and note.
 vaitulya (v. l. vaipulya; see Additional Notes) 354. 6.
 vaidhurya (?) 136. 9 (note).
 (a-)vaimukhyam (cf. Samādhi-r. 5. 21) '(not) being put out of countenance' 179. 15.
 vaiyāprtya (or, °vṛtya. Senart, Mhv. I. n. 594 maintains the form vṛtya, comparing the Pāli *vaiyāpaccā* 'service' 50. 15; 55. 6; 114. 3, 5, 7 (nōte 1)
 vairamaṇacakra (cf. Mhv. I. 128. 7; Suvarṇa-p. 3 tin) 176. 8.
 Vairambha (n. of a proverbially strong wind) 246. 11 (note).
 vaiśeshikatā (abstr. form new) 'faculty of distinction' 277. 4.
 vyavadāna 172. 11 (n. 5).
 vyādhmātaka 211. 1.
 vyāpāda 'desire to injure' (B. Skt.) 269. 1.
 vyāprta (partic.) 143. 8 (cf. *vyāprta*, Harsha-c. 179. 8).
 vyupaparikṣa (new cpd.) 122. 1.
 Vvraj (Ātm.) = varj 309. 4.
 śamatha-vipaṣṣyanā 272. 16 (note).
 (a-)śaraṇa (?) 235. 11.
 śalya (metaph.) = *σάλος* 231. 2; 288. 3; 322. 6.
 śastrakāḥ (vāyavaḥ) 248. 12.
 Śāntamati 159. 13, 15.
 śūradya 'timidity' 296. 7 (note).
 śāstrasamjña 98. 7; 154. 12.

- { çikshāpada 11. 15; 143. 20.
 { çikshāpadāni (several groups) 174. 1 sqq.
 Çibirājā (tale of) 97 note 2.
 çivapathika 211. 9 and note.
 çukladharma 187. 18 (note); 199. 13.
 çuddhadṛṣṭi 135. 3.
 çūnyatā: see sarvākāravara; pudgalaçū° 242. 5.
 çūnyatādhimukti (salvation from sin by its means) 171. 13 sqq.
 çūnyatāvādin 264. 12.
 çaikshaka 55. 10 (note).
 çaila — (mānasa) 'virtuous' ('mountain-like' Tib. cf. Samādhi-r. 5. 3; 23. 23); 266. 12.
 çmasānaparyavasūna 25. 17.
 çmāsānika 135. 1 (note) (cf. Buddh. Trigl. fol. 22. b).
 (a-)çramsana [leg. °sra°?] 'falling away' 190. 18.
 çraddhā } eulogy of 2—4.
 } definitions of 5. 13 sqq.; 316. 6 sqq.
 çraddhādeya 138. 2 sqq.; 146. 18.
 çraddhāniya v. duḥçr° 174. 18.
 1'çrabh (written sr° in Buddh. Mss.) 269. 2.
 Çramaṇavarṇapratirūpaka n. of a hell 136. 10.
 Çrikīrti, name, 9, note 1.
 (a-)çloka-bhaya 296. 6 (note).
 { samlikhita 127. 19 (note); 128. 1.
 { samlekha 354. 12.
 samvara 11. 15 sqq; 14. 13; 15. 1.
 samvartana 215. 5 (note).
 samvṛti 'conventional external reality' (opp. to paramārtha) 256. note 3;
 257. 7; 264. 3; 357. 11 (note).
 samvega 197. 14, 15 (note 3).
 samsārapurā 35. 5.
 samskrta-dharmāḥ 263. 4.
 samhāta = samghāta, bulk (cf. acchaṭṭas° 214. 11) 159. 9.
 (a-)samhārya '(not) to be captivated' 317. 15.
 samkalibhūta 211. 11 and note 3.
 samkilikilāyate 'romp with, shriek for joy' 76. 11 (cf. Aug.-n. IV. p. 55. 7, sam-
 kilati, samkelayati).
 samkucati 'shrinks' (in fear) 264. 13 (note).
 samkrānti 'transition' 226. 12 (note).
 samgaṇikā (sic lege) 106. 11; 191. 10; 201. 18; 202. 20; 337. 15.
 samgraha-kārikāḥ 66. 15.
 samgrahavastu 95. 3; 278. 11; 328. 6.
 samgrāmayati 181. 4, 8.
 sajaḍa 152. 12.
 sajjā (cf. Mrs. Davids on Dh.-sūi § 4) 264. 7.
 satkūyadṛṣṭi 289 note 4 and Add Notes.

- sadayita** (*si vera lectio*) intens. of *dayita* 'beloved' 300. 10.
sanikāya 176. 9.
samtati 'disposition' 194. 5; 253. 5.
samtūna (1) 'series of moments of consciousness' (?) 359. 14.
 (2) 'character' [arising from (1)] 23. 16; 126. 9; 360. 7 (cf. *sāntanika* 296. 3 and Additional Notes).
samdhukshaṇa 126. 3; 136. 4.
samñāha 'spiritual armour' 99. note 7; 128. 4 *sqq.* def. of *dharmasamñāha* 185. 6 and note; 188. 1; 232. 9; 278. 5 [cf. 130. 16. *maitryūhārasamñaddha* and 272. 11 *maitri-samñāhasamñaddha*].
samniṣṭaya 'accumulation' (?) 160. 10.
saparilhāra 'watchful' 178. 13 (occurs with *sānurakṣā* in *Upaliparipṛcchā*).
saptapādāni 167 note 1.
sapratistā 'respectful' (Divy.) 199. 16.
sabhāga 176. 9 (note).
samanantara, use of 269. 12 (note 5).
Samantasatva-(pari-)trāṇaujaḥṣṛī n. of a *devatā* 149, note 3.
samanvaṅgibhūta 166. 8.
 { *samanvāhṛ* (passive) 'regarded' 𑖦𑖧𑖨𑖩𑖪 (cf. Senart, *Mhv.* I. 564) 35. 1; 351. 5.
 { *samanvāhūra* 225. 9 (note).
samavadhāna 'association with' 154. 7; 296. 9 (note); (eight means to get *Buddha-sam*) 309. 14.
samādāna 98. 1 *sqq.*
samādāpanatā (abstr. form new) 309. 15, 16.
samādāyi (cf. *samādāyana* 337. 2) 'making a vow' 337. 11 [cf. Cowell, *Divy.* — Index s. v. *samādāya* or solemn resolve].
samādhiskandha 117. 15.
samuccarati 'address' 186. 6 (note).
samucchraya 'body' (B.Skt.) 277. 10, 13.
samudācarāṇa 'practice' esp. of evil (= °*cāra* committal) 268. 13.
 { *samudānāyana* 'collecting' 278. 2.
 { *samudānetā* 237. 2.
samudīraṇatva 248. 11.
samudghāta 'removal' 232. 15.
sampragraha 277. 9 (note).
samprajanyaṃ } 121. 4; 271. 10; 279. 4; 108. 8 (note); 123. 14 (definition).
 (a-)samprajanya }
sampravārita 208. 2 and note.
sammiñjita 'stretch out' 120. 14 (note).
samyakprahāṇa (catuḥ) 105. 14 (note).
sayathā 113. 5 (note).
sarvatragāmini (bhūmi) 32. 15.
Sarvadharmanirnādacchatramāṇḍalanirghoṣha, rāja 154. 2.
sarvavajradharamantra 140. 13.
sarvākaravaropetā ṣūnyatā (definition) 272. 11.
saṅkhyam (adv.) 110. 19 (note).
saha usage of, 65 note 1; with partic. like 𑖦𑖧𑖨 (cf. *samanantara* 178. 3 (note)).

- sahadharmika 'consonant with religion' 194. 7 (note).
 sahāyaka (°ikā) as separate adj. uncompounded 278. 8, 9.
 sāmlekhika 354. 14.
 sāmvarika 11. 15.
 sūṃkathya 'discourse' 50. 6 (note); 151. 18.
 Sāgaramati, Nāgarāja 12. 15 *sqq.*
 sāmṭatyavīrya (defined) 51. 9.
 sāmṭūnika 296. 8.
 sārva-kālika 14. 18.
 si 'his' 302. 5 and note.
 Siṃha, rājakumāra 5. 15.
 Siṃhavikrīḍita n. of a Tathāgata 173. 13, 18.
 sīmābandha 139. 10.
 su-udgrhita v. udgr^o.
 sukhasparṇam viharati 200. 18 note.
 Sukhāvati (heaven) 175. 5.
 sudurgati 86. 15 and note.
 sudhana 122. 14.
 sudhā 'plaster' 274. 9.
 suparijita 'well tamed' Add. Note to 122. 6.
 sūcicchidra (hell-birds) 70. 3.
 sūtrāntacaryā 'practice in (magical?) treatises' 308. 11.
 sūpāsyā 202. 19.
 sūrata 196. 2.
 Buddha-)sūrya (simile) 102. 10.
 seka 'excitation' (as of fire with dropped oil) 265. 15.
 saukara 'pork-butcher' 48. 10.
 sauratyā (? cf. sūrata) 183. 14 (note).
 (ātma-) (para-) skhalita 116. 4.
 sthāpayitvā 'except' [cf. Divy. and Pāli] 175. 1.
 sthāma (B. Skt.) 'stamina' (?) 23. 16;
 (dagdha-)sthūṇā 149. 3.
 snehatva 'viscousness' 246. 17.
 sparṇa (= phāsu?) 32. 2.
 spashṭatā (moral) purity (?) 285. 16.
 Vspṇaṇḍ 172. 1 (note).
 Vspṇar (1) intrans. 'sich verbreitend über (B²)' 213. 1.
 (2) trans. 'fill full' 187. 7 (note), (*aspharaṇīya*) 249. 5, 8;
 spṇuṭa 'filled with' 247. 9; 249. 5, 8.
 smṛtyupasthāna (catuḥ) 105. 13 (note), cf. Ch. XIII.
 syanda (°dana) 116. 12, 13 (note 2); 119. 1; (cf. *nishyanda* 129. 11; 130. 2 and Se-
 nart Mhv. I. 169, 3; II. 230. 7; n. 546).
 sraṃsana (cr^o) 'relaxation' 279. 7 (note).
 √srabh for √gr^o 269. 2 (note).
 svaṇadhyavasita 'quite unattached to' 269. 8.
 svastinā 104. 11 (note); 116. 2.
 hastipotāḥ (simile) 137. 15.

- Hāṭakaprabhāsa, n. of a form of mercury (*rasajātum*, *rasadhātu*) 177. 16.
 hākkāra 'exclamation' (of wonder) 36. 11.
 hetupratyaya-samyukta 172. 5.
 hrīrapatrāpya 136. 1; 192. 1 (cf. the falsa lectio in Samādhi-r. 5. 13; and Pali
hirotappa Ch. s. v., Majjh. - n. I pp. 271—74, Aṅg. - n. 1V. p. 99, Itiv.
 p. 366, also Suhrillekha § 32 (J.P.T.S. '86 p. 12).
 √hru 42. 3 (note).

Additional Notes and Corrections.

(Typographical errors in separate list.)

1. 3. Tib. གང་ཐོས་ནས་ཀྱང་... ལྟོག་སྒྲིང་; and similarly the Chinese translation, as I learn from Prof. Leumann and Mr. U. Wogihara, so that the reading may have been something like: **श्रुत्वा च यं त्यजति°**.
2. 3-7 and note 1. Quoted also in Bcp. ad I. 4, ed. de la Vallée Poussin in *Bibl. Indica*, p. 10. 3 with some variants. As to the topic (*kṣaṇasampad*) Poussin compares Suḥrillekha 64. J.P.T.S. '86. 19 and Aug. - n. VIII § xxix.
2. 9. With *samūgamam* de la Vallée-Poussin compares Bodhic. I. 4.
2. 10, 11. Kārikā 1. See the Introduction. The stanza is repeated by Āntideva at Bodhic. VIII. 96. The whole passage 2. 10-16 is quoted in Bcp. ad III. 21 (= 87. 1-5 of the edition).
2. 13, 14. Kārika 2. Prof. de la Vallée Poussin compares Sumāṅg.-V. 231. 15 *saddhāmidikā sammāditthi*.
2. 15 and note 3. Mr. Wogihara informs me that this *dhāraṇī* (from which a very long extract is given at pp. 327 sqq.) is identical with the work described by Nanjio 785. The latter authority makes it a chapter of a large work of the Avataṃsaka-group.
2. 18 and note 5. My friend Leumann points out to me what I should have noticed myself, had I been able to use the Tib. version better at the time that we must divide: *mātr-janetrī* (*janavitrī*).
མ་ཁྱེད་བསྐྱེད་པ་སྟེ
 'giving birth to (i. e. reproducing) what is past, like a mother'.
3. 8. The Tib. has རྟགས་པའི་སྒྲོལ་ implying a reading *saṅgamukh°*.

3. 14. Read of course *अनन्त गु°*. Dr. Leumann suggests that we should correct the *gunonti* of the MS. to *gunent*: 'studying without satiety'; and so too the Tib. (5 b 2): རྒྱལ་མཁེད་པེད་. I find in Jain Prakrit *guṇāviya* similarly used (Jacobi, *Ausgew. Erz.* 7. 17).
4. 18, 19 and note. Read in note °*syi aci*°. According to the Tib. (6 a 2), however, we must understand both lines *paçyiy' acintiya* (པཅུའི་འཁྱེད་); so too the Chinese, as Dr. Leumann informs me.
5. 9. Read *तस्माच्छ्रद्धा°*.
5. 13. The Chinese, acc. to Dr. Leumann, had a reading °*yā 'kṣ*° as it renders equivalent to 'every *akṣaṇa*' (*akṣaṇam akṣaṇam*).
5. 20—6. 4. *bodhicittam . . . vijayāya* quoted in Bcp. ad I. 14 (p. 23. 2) with the introductory words: *Bodhisatva . . . uktavān Sudhanāya . .*
7. 9, 11. Read perhaps *dhandha* (°*dhi*°). རྩ and རྩ are hardly distinguishable in old Nep. MSS. Cf. Sk. *dhāndhya* and Pāli *dandha*, *dudhva*° MS of Pañ-cakr. (ed. Poussin, p. 53).
7. 19 and note 4. This is illustrated by *Yogasūtra* I. 22; *mṛdu-madhyātīmātratvat tato 'pi viçeshah*. The glossator refers to a twelve-fold classification occurring in the *Abhisamayālaṅkāra*, probably one of the several commentaries on the *Prajñāp*, so-called.
8. 8—15. My friend de la Vallée has recognized this quotation in the Tib. of a missing passage of the Bcp. (ad III. 23).
8. 12. Regarding the lacuna in I. 12 the above-cited Tib. version renders, the missing word མེད་པོ་མེད་ *anāthān*; but the Tib. version of our text has རྩེད་པེད་ which looks more like *atrānān*.
8. 16 sqq. A paragraph ought to have followed the end of the quotation. With the following phrase compare *Bodhic.* I. 15. Accordingly in the Bcp. on this passage (ed. p. 24). *Prajñākaramati* reproduces not merely one, but both the two following quotations.
8. 17. Read probably *सर्वलोके* with Bcp. and Tib. (8b 4) རེས་པ་ཅན་གྱི་ཁ་མཁེད་.
9. 8—12, 14—10. 7. This pair of quotations also is laid under contribution by the author of the Bcp. ad I. 17 (pp. 25, 26), with the following chief variants: 9. 8 *bhinnam api*; 13 *sarveṇa sarvaṃ sarvathā dīna*°; 10. 5, 6 *kuçalamūlavipākena*.
10. 13 (note 4). The stem — *pāmsana* found at the end of adj.-compounds in the sense of 'defiling, destroying' may very well, it seems to me, belong to this root, though B. & R. refer it to a denom. *pāmsaya-* from *pāmsu*.

10. 15, 16. The quotation is the passage immediately following that at 11. 3, 4 verified below. It forms an explanation of *aṣṭoka-bhaya*, in the light of which 296 n. 2 must be corrected.
10. 17. See Daṣaḥbhūmiṣvara Ch. I, fol. 10. a. 3 of Camb. Add. 1618. Read *yogeneti*.
11. 3-4. *ātma* . . . *sneha* ibid. 10. b. 7, 8.
11. 7-9. *tatrāpyo* . . . *°bhavitavyam* quoted in Bcp. ad V. 52 (p. 118. 3) with variant न चातः.
11. 9. Read स्योपिते°.
11. 15.- De la Vallée reports that this passage is quoted in Bcp. ad III. 23, extant in Tib. only.
12. 12 sqq. This quotation also was reproduced in the same missing portion. See the Tib. version of the comm. on Bodhic. IV. 4. to be printed in the Appendix to Prof. Poussin's forthcoming edition. The expression མདོ (sūtra) occurs in this version also (cf. note 4).
12. 13. Both Tib. versions seem to suggest a reading such as *रात्रमहामातय* but it seems to me possible that the translators may have missed such a nice point of Sanskrit as the force of *-mātra* here.
12. 14. Both Tib. versions imply a reading *sa tam* for *satyam*.
12. 16. *yāvat* here, as often, indicates an omission made by a relatively recent redactor of the text, i. e. subsequent to the Tib. version, and probably to Prajñākara's comm. on Bodhic. The former has a string of five, not merely three, datives.
13. 12-15. Quoted in Bcp. ad III. 23 (Tib. only extant).
13. 15. The Tib. of our text has (12. a. 4) གཞིལ་བ་གདུབ་སྟེ as the equivalent of the word following *Kālyāṇamītram*. *gdabs* (also in St. Pet. Tanjur) is apparently a form of *hdebs*, as we find from the Tib. of the Bcp. which has, as Prof. Poussin informs me གཞིལ་བ་བདུབ་ལ།. This suggested to me *adhi-shya* (cf. *anadhishṭa* infra 354. 10), and on re-examining the MS. I find traces of the conjunct གྱ།.
- 13 (note 5). Mr. Wogihara informs me that the quotation is not verifiable in Nanjio 23 (46).
14. 8 (note 1). *nikhil mutandum*. See Introduction p. XXI and Hopkins, Great Ep. p. 253 ibi cit.

15. 1-12. The whole of this passage has been appropriated by the Bcp. ad IV. 48 (p. 93-4) without any clearer indication of its origin than may be guessed from the fact that the passage at 16. 1, 2 (where the name *Çikshāsamuccaya* occurs) is introduced immediately after.
15. 4. Before करोति our MS. has a mark of omission. The missing word is न, which occurs in the Bcp. text (93. 13) and is confirmed by our Tib.:
ནོ་ཏོ་མེ་ཐེ་རྩ་པ་ (13. a. 4).
15. 7. *çikshāpr*^o Bcp.
15. 9. The lacuna is filled by the Bcp. thus: देशनात्तर्भावात्.
15. 11. Bcp.: 'रुभते । न निवर्तते । उपेतते वा । मापत्तिको. This reading may accordingly be adopted, as on re-examining the MS., which has been rewritten as well as much broken here, I find the syllables *nivartta*-with part of *te* and *na* added below perhaps in the orig. hand.
15. 13-21. Quoted in Bcp. ad IX. 43: see Poussin 'Bouddhisme' p. 283 med. where the variants are noted. From this we learn that the lacuna in l. 14 is to be thus filled 'षितं वेदितव्यं कतमेष्टुर्भिः.
15. 14. The reading मर्योप . . नानार्थ^o of the Bcp. is supported by the Tib.
(13. b. 4) རྩོ་ཏོ་མེ་རྩོ་ཏོ་.
15. 19. The striking dictum *yat kinçit . . . subhāṣitam sarvaṃ tad Buddha-bhāṣitam*, cited by Minaev ('Recherches', p. 85) from this passage is paralleled from Aṅg.-n. IV. p. 164. 5-12 (reference given by Prof. de la Vallée Poussin).
16. 1, 2. See note to 15. 1-12 above. *Vyutpādam* is supported by the Bcp.
16. 19. Mr. Wogihara called my attention to the fact that the Candrapradīpa-sūtra (often quoted in this work) is identical with the Samādhirāja. Both names are used in the Tibetan authorities (Tāran. p. 166; Kf. 249). The present extract is from Ch. 35¹) and occurs at f. 163. b. 1 of the R.A.S. MS. (Hodgson 4).
17. 5-18. The whole of this passage (*uktāni . . . 0śidāmīti*), text and quotations, has been appropriated in the Bcp. (ad IV. 48 = ed. Poussin pp. 91-93).
17. 10-11. *marmā*^o . . . *bhavet*. This verse forms Kārikā 3b. As to Kārikā 3a see the Introduction. It is implied in the expression *ēṣa bodhisatvasamvara-samgrahaḥ* below, l. 14.
17. 11, 12. *yāni hi . . 0ktāni*. Clause wanting in Tib. and in Bcp

17. 13, 14. The couplet forms Kār. 4 and the Bcp. adds *ity uktam* accordingly.

17. 17. Read **डुष्व त्रि[य]गा°** with Bcp. and Tib.

17. 18. I was wrong in changing the reading of the MS., *niṣadyā* being amply attested from Gr. and Lexx. and also by Mhv. II. 398. 30, 403. 1. In these last passages as well as in M. Vyutp. 261. 31 the meaning is clearly «sitting, seat» which the Tib. **འདྲུག** assigns to it here; but the meaning 'small bed', assigned by the Trikāṇḍeṣeṣha (a lexicon specially rich in Buddhistic words) apud B. R., is possible here.

17. 19 and note 3. The Tib. title of the work quoted is **འདྲུལ་བ་ཡོད་མཁའ་སྤྱོད་ཀྱི་མཁའ་མཛོད་** a name which I have not succeeded in identifying in Kanjur or Tanjur. According to Mr. Wogihara the quotation comes from the original of the work described by Nanjio as № 1084. This, says Nanjio, was «translated . . A. D. 289» and «agrees with Tibetan»; but I cannot verify the Tibetan in question. It will be observed that Nanjio's own Sanskrit literal translation of the Chinese name agrees fairly well with the Tib., whereas the Chinese traditional Sanskrit name is of quite different import.

18. 17. Quoted in Bcp. ad III. 21 (p. 85. 12).

19. 13. Read *uddhuratvūd gatvū*. Though indistinct in the MS, this is guaranteed by the Tib. (16. b. 4): **བུལ་བ་བྱང་འགྲུལ་བར་འགྱུར་**, corresponding to **འགྲུལ་མི་བྱེད་** (120. a. 1) = *anuddhuratra* (192. 4).

20. 4. Read *haranna*, the copyist of the transcript or its original (MS. A wanting here; see 18. n. 4) having misread **म** as **न**.

20. 17. *bhaktacoḍakap°*. See 113. 8 and note.

20. 18–22. Compare Bcp. ad III. 21 (p. 85); apparently a similar passage from the same sūtra, containing a repetition of the phraseology here quoted.

21. 1, 2, 5–12. (Quoted in Bcp. ad I. 33 and III. 21 (pp. 37, 85). Beside minor variants note the insertion of *rājya* before *rāshīra* in l. 12.

22. 1, 2 **म** and **म** are often undistinguishable in our MS.; but the Tib. **མྱ** (18. b. 5, 6) shows that *mukha* must be replaced.

22. 5–27. 3. } The excessive length of these extracts (forming together the longest
27. 1–33. 10. } prose quotation in the book) has induced me, contrary to my usual practice, to subdivide them into paragraphs, for convenience in reading. Mr. Wogihara has verified this passage in the Chinese version of the Vajradhiv. and reports that the present extract really falls into three selections: 1) 22. 5–29. 9 from *Parīṇāmanā* VI; 2) 29. 10–31. 2 from *Parīṇ. I*; 3) 31. 3–33. 10 from *Parīṇ. VI* (join *śaśthī-p°* in 32. 2).

23. 12. After the equivalent of *asārāt sarvatraḥlokyāt* the Tib. (20 a 1) has: སྒྲིབ་པོར་རྟོག་པ་; so that apparently the missing *akṣaras* are [*sūram pra*] *tyavakṣ*°.

23. 13, 14. *jihvām* sqq. Tib. (20. a. 2) རྩེ་སྤངས་མ་ཐག་ཏུ་ཆོག་འདྲམ་ཞིང་དགའ་བར་
འགྱུར་བ་ With མ་ཐག་ཏུ compare 178 note 1; so that the Tib. must have read some form of *samāna-* (or possibly *samanantaram*, cf. 269. 13) and have understood it in the sense of *saha* there noted: 'as soon as he is asked he sits down...and addresses the suppliant with amiable speech and with benevolence...'

On reexamining the MS. (broken here) I find that the true reading is unquestionably བཀའ་.

23. 15 and note 3. '*arishṭa*'. Tib. མ་ཁྲིམ་པ་ 'unangered'. It will be therefore safest to read *arushṭa* with the gloss *akrushṭa*.

For *mahātma*° the equiv. is སེམས་བདག་ཏིང་ཆོན་པའི་རིགས་ཀྱིས་མཐོབ་
'with mind exalted in the lineage of the high-souled'. Replace བརྒྱུཌ་མ་
པ་ (°འོག་).

23. 16. On *saṃtāna*, the Tib. equiv. of which is merely རྒྱུད་ 'disposition', see some further ref. in the Add. Notes prefixed to Part I. and Index I. s. v.

25. 7. See below on 36. 1.

29. 13—18. Quoted in Bcp. ad III. 9 (p. 79); where the extract is introduced with the phrase: *idaṃ ca parinūmanam ūrya-Vajradhvaṣasūtra* [supra 22. 5] *vistareṇa pratipūditam | tatredam uktam 'sa tāni*°.

29. 14. For ལཔན་ read ལཔན་ with Bcp. and with the Tib. གནས་སྤོང་. ལ and ལ are practically undistinguishable in our MS.

29. 21—30. 2. Quoted in the Bcp. *ibidem*.

33. 13—34. 2. Quoted in Bcp ad III. 10 (p. 81).

33. 15. The readings of Bcp. °*dhyaptir*...°*ūmukhikaraṇa* are preferable to those of our MS. which is not clear here.

34. 1. བེག་ཏེན་ Bcp. which is supported by our Tib. མུག་སྤོང་འབྲུལ་ and Tib. tr. of Bcp.

Chapter II.

34. 11—13. *paribhogāya...pūlayet*. These lines, which should have been printed as verse, form Kārikās 5, 6a. For 6b see below line 17 and 41. 9, 10. See also the Introduction, and Bcp. ad V. 1. From 158. 13 and the intervening text, it results that by °ādī is meant the two other kinds of *rakṣhū*: viz. *bhogarakṣhū* and *punyarakṣhū*.

34. 19—36. 4. Quoted in Bcp. ad V. 103 (p. 157; with some omissions).

35. 2. *paryupāsita* 'honoured' Tib. བསྐྱེད་པ་ལྟར་ 'approached with respect'.

35. 5 and note 6. The Tib. of our book and of Bcp. seem to have read °rāpr° (°ra+ap°).

35. 6. °āparitasanataṃ Bcp.

35. 9. °པཱུ་མ་ Bcp.; but though *aṣṭa-* might give rather better sense, both Tibetan versions support the reading མ་.

36. 1. Bcp. °tasana° ut supra. For the form *tas* see M.-Vyutp. 245. 408—9, a context which suggests that our MS., and also the Tib. version, may be right.

36. 2. *anuśāsani* here prob. as Tib. རྒྱ་སྤྱོད་པ་ = 'good advice'.

37. 8. Cf. Vajracch. §§ 11, 12, 32.

37. 13 sqq. This quotation is referred to in Bcp. ad V. 102 (p. 157. 1).

41. 7, 8. The present extract is translated by L. Feer in his 'Fragments . . du Kandjour' A.M.G. tom. V p. 196 (compare p. 160. 4 infra). It is also quoted in Bcp. ad V. 102; compare last note.

41. 9—10. The rest of Kārikā 6 (see Introduction) is embedded in these lines.

42. 12 and note 3. Mr. Wogihara calls my attention to Nanjio 23 (48), 59 (tr. A.D. 420—479).

Chapter III.

44. 19. *tatrūtmabh°...°varjanam* = Kārikā 7a; for 7b see 116. 12.

45, note 1. The scansion here suggested would make an almost unexampled cloka. It is merely a hypermetron of the kind discussed below, Add. Note to 160. n. 5. See also p. XXII.

46, note 3. Epic parallels in Hopkins, 'Great Epic' p. 249.

50. 15. *pulibodhe*. Probably the MS.-reading must stand. Compare now 100. 4 (and note) and 105. 12. The word seems not to be rendered in the Tib. (36. b. 7).

51. 18, 19. Quoted in Bcp. ad V. 87 (p. 145), merely introduced with the words:
yad uktam.

52, note 1. Compare also Tāraṇ. p. 180, n. 1.

53. 19—54. 1. This quotation is taken from Samādhirāja Ch. IV, 10th stanza from end; fol. 18b. 4. in Hodgson MS. (See Add. note to 16. 19 above). From the context one finds that the passage is a metrical one of the *trishṭubh-jagatī* plan, through from its considerable irregularity it might easily pass for prose when standing alone. Line 1 (to जगति) is *jagatī*; the remainder are *trishṭubh* with the *choriambus* (----) resolved to ----.

The syllables *tann* — have to be scanned short as at 106. 13¹).

It is to be hoped that the Calcutta editors can themselves construe their reproduction of these lines (edition p. 15. 2. 3). Our readings are supported by the Hodgson MS.

54. 2—10. Quoted in Bcp. ad VII. 17, 19.

54. 11—18. " " " " V. 90 with v. l. (line 13) °*yinaprakṛiṣṇā*.

54. 19—55. For the Rāshṭrapālāparipṛcchā, always called °*sūtra* in our text, see now the edition ('R') in the *Bibliotheca Buddhica*. by M. L. Finot. The present quotation occurs at p. 20. 5—8.

54. 17. Read *buddhe dh°* with R. and Tib.

54. 18. °*trir-ap°* R.

55. 2. °*gatishu°* R, against the metre, which however is very irregular throughout the passage.

57. 6, 8. *udraçya*.. ङ and ञ being very similar in the MS. and श and ष being constantly confused, these forms may belong to *Vhas* with *ud-*, in a sense not hitherto met with.

57. 11 sqq. Mr. Wogihara informs me that a Chinese version of this *editio orationis* is extant in a version made by I-tsing but not mentioned by either Nanjio or Takakusu) of the Vinaya-pravrajyāvastu of the Mulasarvāstivādins. The Chinese work forming Nanjio's n° 781 agrees in little more than the name.

I regret that I have been unable to consult the Tibetan version of the Saṅgharakṣita, as the India Office copy of Kanjur Dulva vol. I cannot now be found.

58. 7. Read खलिस्तोकि and compare R. Morris in Trans. IXth Congress Or. (London, 1892) I. 482.

1) Where *tanninna* again occurs; see note there, which shows that the correction *nishṭha* is unnecessary. •

Chapter IV.

- 59, sqq. A portion of this passage is quoted in Bcp. ad. V. 104 (text-passages cited in note 2). The *mūlāpattis* are also discussed in the *Sūtrasamuccaya* of Nāgārjuna (Tanj. Mdo 30. f. 196).
59. 12. For the rare *jhāshayati* Bcp. has *ṣamayati*.
 » » The Tib. བཤམ་པ་ལྟར་ཅིང་ rather suggests the reading *परान्वितः* (cf. infra 60. 12).
59. 13. Read ° *व्यसुखेभ्यो* with Bcp. and Tib. (བཤེ་).
60. 18. *akṛtaṣamū* is the reading of the MS., but the Tib., རྟོན་ཏན་ཏུ་མ་སྦྱངས་ (43. a. 4) shows that we must correct it to *akṛtaṣramā*, as at 62. 14 below.
61. 6—64. 13. The remaining seven *mūlāp*° (nos 2—8) are given in the Bcp., loc. cit. in a *much shortened* form; but cf. id ad V. 90 (p. 147. 14).
61. 6, 7. In the corresponding passage of the Bcp. these two *yānas* are collectively described as *hinayāna* (cf. M.-V yutp. X. 32).
61. 10—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 157. 14) with v. l. (l. 12) *ṣuddhir bhaviṣhyati*.
66. 9. For the bibliography of this sūtra see p. 165 n. 4 and note in Index I. p. 368.
66. 15 sqq. These verses are to be understood as original, the previous quotation ending 'iti'. Bcp. ad V. 104 (p. 162) introduces them with the epithet *ṣāstrakuroṇopadarṣitāḥ*.
69. 13—76. 6. A single quotation acc. to the Chinese tr. (U. W.).
76. 7—15. Sūtra not verifiable in Tanjur; but cf. Aṅg.-n. vol. IV. p. 55.
80. 11. *kabhali-*, apparently not rendered in the Tib., stands for *kapāla* like the other Prakrit forms detailed by Pischel, Gr. P. § 208. In Mil.-P. 197 the first torture mentioned after the ear- and nose-cutting (which we have here) is the *vilāṅgathālika* explained by Buddhaghosa (Morris's Aṅg.-n. ed. 1. p. 113) as a hot iron ball put into the head after removing the skull (*śisakapāla*).
83. no'e 2. But the line may be a *jagatī* mixed, as often with the *trishṭubh*.
85. 13, 14. Quoted in Bcp. ad I. 34 (p. 39).
86. 6—11. This extract has been borrowed by the Bcp. in the same passage (p. 40). The chief variant is ° *nirjātā* for *niry*° at l. 9.
87. 14—18. Quoted in Bcp. ad I. 35 (p. 41).
88. 14. Read *netrīm* (with the MS) and cancel the note in the Corrigenda to Pt I. See now Dr. Hardy Netti-p., Introd. note 1.
95. 11—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 147).

Chapter V.

105. 1—3. Compare Aṅg.-n. III, p. 449 (VI. cxvii).
 105. 17. This Udraka is perhaps identical with Udraka Rāmaputra mentioned as a heresiarch in M.-Vyutp. § 178. 4.
 106. 11. If we read *vijahāya* (*°jahāya* occurs in Pkt.) in the second or both occurrences the clause would fall into the metre.
 115. 2. Delete second clause of the note, as the anusvāra-syllable may be scanned long (see Introduction, p. XX).
 116. 12. See Kār. 7b. Read *sarvaṃ* with Bcp. ad V. 54.
 • The words *kenai° . varjanāi* should have been printed as a line of verse. For they form Kārikā 7b.
 116. 14. From the beginning of Ch. 38 of the Samādhi-rāja; Camb. Add. 916, f. 191. b. 5.

Chapter VI.

118. 3, 119. 1—3. See the Introduction for Kārikā 8, of which the component parts are contained in these lines.
 119. 2. Read probably *śamamāh°* for metre, also *tāpena* [*utāpena*] in next line.
 119. 9, 10. *Samāhito°* = Kārikā 9a. The saying occurs at Samy.-n. III. p. 13 and is quoted in Mil.-P. 39. 3 as *bhasitam Bhagavatā*. The Bcp. ad IX. 1. (= Poussin, Bouddhisme, 237. 15) reads *jānāti°* but in face of the Pāli *pañānāti°* and *prajānāti* below (120. 11—13). I prefer to leave an 'interior hypermeter' such as Hopkins (Gt. Ep. 258), after Jacobi, allows in extreme cases. Here a *prose*-saying is *forced* into verse, as there proper names.
 119. 14—15. *tasmān . . . iti* quoted (without indication of source in Bcp. ad V. 54).
 120. 3—6. Both quotations with the same introductory phrase (*gr̥hīṇam°*) 'bodily conveyed' to the same passage of the Bcp.
 120. 5 and n. (2). Poussin compares M. Vyutp. § 127. 9—11 *khaṭu[m]ka* | *ud-dhata* | *unnata*.
 120. 5. Bcp. reads °स्मृतिना 'संसं०'.
 121. 2—3. This quotation forms the last words of Samādhi-rāja Ch. 27 (in the recension of 40 chapters) and in Hodgson-MS. (H.; see above Add. note to 16. 19) occurs at f. 113a. From the more correct reading of H. the trishubh-jagatī metre may be recognised:
kshipram samādhim labhate nirāṅgaṇam
viçuddhaçilasy' imi ānuçamāh |

With *kshipram sam° labhate* one may compare the expression occurring in the same book (near the beginning of chapter 8 = p. 25. 10 of the edition) *kshipram imam samādhim pratīlabhate*.

121. 7—9. From the following chapter (28) of the same book. The lines occur in H. at 114b. 6 with the variants *varjeti ca* (l. 8) and *guptau* (l. 9).

121. 10—11. *etū° . . karma*. Quoted without indication of source Bcp. ad V. 58.

121. 12—122. 3. Quoted in Bcp. ad V. 8 (p. 99).

121. 15. *cittena cīyate karma* recurs (as M. de la Vallée notes) Lañkāv. 52. 10.

121. 16. Read *taraṅgavat* ('like a wave'), though both MSS. (A. and Bcp.) have *tur°*; but both Tib. versions have རྩུབ་པ་, and together with the context of the passage just cited from Lañkāvatāra (evidently related closely to the present extract) seem to make the emendation certain. See especially Lañk. 53. 2, 3 *ālayam hy udadher yathā | taraṅgaṣṭtisādharmyam°*.

ibid. Read *datagnivat*. Both MSS. have this reading: my reading *dev°* was due to an error in the Minaev-transcript.

122. 4—8. Quoted in Bcp. ad V. 18.

122. 6. Add from Bcp., after *svadhishthitam, suparijitam*, this word being represented by our Tib. (77a 3) ཤྱུ་བྱ་བ་ 'well tamed'.

122. 10—13. Quoted in Bcp. ad V. 17 with variants *परिस्यन्द°* [but *व्य°* by Pān. 8. 3 72] and *āvaraṇīyadh°*. The latter is not supported by our Tib.

123. 13, 14. *ṣamāc. . . . vartanāt* = Kārikā 9b.

124. 3, 4 (and note 2). Kārikā 10. The correction proposed is of course not necessary, indeed it is improbable from the metrical point of view (Hopkins, Gt. Epic p. 456); but the Tib. seemed to take *acapala* and *mandam* as syntactically parallel.

124. 10, 11. Kārikā 11; quoted in Bcp. ad V. 80 with variant *channam . . vahnim*.

125. 13, 14. *Ratnameghe°* = Kārikā 12, first identified by my friend la Vallée Poussin with comparison of Bcp. ad V. 93 (p. 149).

126. 5—8. Quoted in Bcp. ad V. 54.

127. 9. *ayam piṇḍārtho°* cited, as if a well-known saying, in Bcp. ad V. 55.

127. 14. Compare Kārikā 13.

132—134. In this extract from the Lañkāvatāra, the following passages are omitted in the Chinese version of Çikshā (collated by Mr. Wogihara): 132. 10—17; 133. 4—134. 6. Of these 133. 10—13 are wanting in all three Chinese versions of the original sūtra.

133. 4. The Hastikakshya is also quoted in the Subhāshita-s. f. 96.

134. 7 sqq. and note 3. I owe to Mr Wogihara the identification of this extract. The *parivarta* in question is the 34th of the Samādhirāja. The stanza occurs in H. at 158. 6, 2. My conjecture *yadī* is there confirmed.
134. 11, 12. *bhavishyan tikimite smin sasamādhī* H., a reading which though badly corrupted suggests a more satisfactory line: *cikitsite' smin sa samādhī lab-
dah*. After making the above suggestion, I found it practically confirmed by a Cambridge MS. of the Sam.-r. (Add. 916) which has (151. b. 7): चि-
किर्मते (sic) स समाधिल°.
135. 9. Probably no one book is referred to, but the Vinaya of the Hinayāna generally.
- 136 note 1. The Chinese Version, however, follows our Sanskrit text (U. W.).
137. 9, 10. *q̄tma...prajāyate* = Kār. 136 b. For the whole Kārikā see Introduction and infra 143. 1, 3.
137. 11—16. Quoted also in Bcp. ad. V. 85 (p. 141). The stanza occurs in the Candrapradīpa (Samādhirāja) Ch. IX, and forms the 8th from the end of the chapter.
In line 15 read *बिसा* 'lotus-roots', with Bcp. and H (see Add. note to 121. 2). The variants of the Calcutta text (p. 32) are not worth citing.
- 138 note 4. Add a ref. to Nanjio 1063 (Wogihara).
139. 4. Read *traiyadhvikānām* with the Tib. (cf. note 1). The conjuncts *bdh* and *dhv* are not distinguishable in the MS.
142. 5 and note (1). The whole *dhāraṇī* is translated by L. Feer in his 'Fragments' (A. M. G. tom. V pp. 430—2).
143. 1, 3. The two lines form Kārikā 13.

Chapter VII.

143. 19. Insert a half-daṇḍa after तत्र, as the remainder of the clause forms Kārikā 14.
144. 6—8, 9—17. *tathā...bhavati, yas tu...cāribhīh*. These two quotations are successively appropriated in Bcp. ad V. 87. The remainder of the paragraph is also divided between Bcp. ad. V. 85 and 87 (pp. 142—4).
145. 4, 5. Read तत्र (typographical error) and below एकसत्त्वसंय°.
145. 11—15. The extract is taken from Ch. VII. of the sūtra. See pp. 337—8 of the translation cited at 324 note (1). The Chinese shows, however, no very close agreement, it would seem.
146. 21, 22. *svārtha*°...bhavet = Kārikā 15a. For 15b see Introduction and the note on 147. 19.
- 146 note 6. The Chinese translation, however, shows (as Mr. Wogihara reports) no lacuna.

147. 18. }
148. 2, 3. } Kārikā 15 b *paçcāt tāpaṃ na kuruṃta na ca kṛtvā prakāçayet* !
148. 6, 7. Kārikā 16.
148. 8, 9. *caturbhir. . . dharmaiḥ*. Mr. Wogihāra reports that Chinese tr. of Çi. and of the orig. book gives the following sense: 'the not yet produced good is destroyed and the already produced does not grow'.
148. 13 sqq. Quoted in Bcp. ad. VI. 1 (p. 168), where the source is described thus: *ārya-Sarvāstirādinā tu paṭhyate*. Note the variant (14, 15) °tā | *adhac caturaçī*°, with which both Tib. versions agree.
149. 5, 6. Also quoted in Bcp., *ibid*.
149. 13 and note 4. On re-examination I find that the MS. has *kuṭukuṇcakāḥ*. 'The *aksharas* ് and ് are very much alike in our MS. See p. 279 n. 3.
151. 15, 18. A double daṇḍa should follow मार्कम् in both places; these being the first two of the ten *mārakarmāṇi*.
153. 2-6. Rāshṭrap. 35. 19 sq., where M. Finot reads *mānava çenam*°; but our text corresponds with the Tib. རྒྱལ་པོའི་མི་ (95. b 1).
- 155 note 3. Dr. S. d'Oldenburg points out that a Jambhalastotra of Candragomin is quoted in Nāmas.-ṭikā.
157. 10-13. Samādhir. Ch. XXXII sub fin. = H. fol. 147. a 3.
157. 10. *pūjā. . . °meyā* H. and the two Cambridge MSS (Cc.).
157. 11. *kshetra hoṭi yuta ca bimbareshuḥ* H., Cc.
157. 12. °jān dhatvā purushavareshu nityam H. °ji kṛtvā purushavareshu ni° Cc.
157. 13. °cittaiḥ Cc.
- 157 note 1. It is perhaps simplest to regard the lines as a resolution of the kind of hypermetric *trishṭubh* noted by Prof. Hopkins 'Great Epic' p. 299. 10-15; so that here

 is resolved into

Chapter VIII.

158. 13. *trayāṇām, i. e.* the preservation of *ātmabhāva, bhoga* and *punya*. See Add. Note to 34. 11, the Introduction p. II, and the Summary with its marginal divisions.
158. 14, 15. = Kārikā 17.
159. 20, 21. = " 18.
160. 2, 3. = " 19.

160. 4—11. Apart from the conventional description of 'dramatis personae' (so to say) always found at the beginning of Mahāyāna-sūtras (*evam mayā śrutam ... Bhagavān ... viharati sma ...*, and the conclusion *bhagavato bhāṣitam abhyanandan*), this extract contains the whole sūtra. See Feer's translation from the Tibetan in his 'Fragments' (A. M. G. V. pp. 197—8), where the work is called *C °nirdeṣa* not *°sūtra*. The Bcp. (ad V. 98; cf. ad II. 53) has appropriated the extract, including even Āntideva's introductory words *tatra... deṣitam*.
160. 7. Read *ādhyācarati | tattraiva*.
160. 8. *°ābhīyogaḥ | tatra pr° Bcp*.
- 160 note 5. The reference to p. 92 n. 4 is not strictly *à propos*, as there *trīṣṭubhs* are discussed. But a similar license occurs in Epic *ślokas*, as is abundantly proved by Prof. Hopkins, 'Great Epic' p. 253. See also Introduction p. XXII.
161. 1 sqq. Prof. de la Vallée calls my attention to the resemblance of Bodhic. II. 31 sqq. to the present passage, which Āntideva must clearly have had in mind when he wrote Bodhic. II. 31b.
162. 16. For *atyayam pratigraḥ* the same friend refers me to Bodhic. II. 66 and Dīghan. I. p. 85, § 100.
164. 8 and note (3). I have now identified the Tib. work cited as the translation of the present book; see Add. Notes to 178. a.
164. 9 sqq. Quoted in Bcp. ad V. 98.
165. 17. The Āryasatyaka-pariv. is apparently the same as Kanjur, Phalchen 13 (KF. 210), which is a 'parivarta' (པའི་བར་པོ) of the Avataṃsaka (Phalchen).
166. 6—4. = Samādhi-r. MS. 'H'. f. 160b 2 sqq. (important variants only noted).
166. 13. *°dhisatvacārikāṃ... daridrānnābhū sau° H*.
167. 3. Compare Bcp. ad V. 84, with the addition of the reference "*Jyotiṣhka-māṇavakādhikāre*".
168. 4 and note 1. The name is perhaps Dhanyottarā. ཐའ་ཡོ་ཏར་ is given by Saratch. Dās as a Skt. equiv. of རྩམས་པའི་ཡོན་ཏན་.
168. 13. For the simile compare 105. 16; 326. 1.
- 169—171. Portions (169. 4—7; 170. 19—171. 6) quoted in Bcp. ad V. 98 (pp. 153—4).
171. 13. Mr. Wogihara, who has identified the present extract in the Chinese Tripiṭaka (new Jap. ed. vol. II f. 7 b) informs me that the book is identical with the Tathāgatagarbha-sūtra of the Tibetan (KF. 269) and Chinese collections (Nanjio 384, tr. before A. D. 420).
- The present passage is also found in another anthology discovered by me in Nepal in 1899, the Subhāṣita-saṃgraha, (shortly to be published) where it occurs at ff. 99—100 of my MS. In that work the original sūtra is entitled Tathāgataguhyakośa-sūtra. The main variants and corrections from this source are subjoined.

171. 16. After *arhantī ca* add. (from S.-s) *tām cādhyūpatyet* which is guaranteed by the Tib. དེ་ལ་འཇོག་པར་ (so rightly St. Pet. Tanjur 113a 4; I. O. འཇོག་པར་) ཟུར་བཤམ་. The compound is new, but the sense 'violate' which the Tib. assigns is easily deducible from *Ypat.*
172. 1 and note (1). *aryāṇām avaskandanā*. S.-s. This word was no doubt the reading before the Tib. translator: see note 1.
172. 2. *ānantaryopakramaṇam* S.-s.: cf. Tib. in note 2.
172. 3. °*tabhūpah*° .. *atyantagahanadr̥ṣṭitū* id.
172. 8. *adhimuñcate* id.
177. 4—9. = *Samādhirāja* Ch. XVIII. fol. 86b 8 in H. In Calc. ed. ('C') Ch. XV p. 69. 14.
177. 6. °*kroçāt*... *nāyaka*. C.; çān...°*ka* H.
177. 7. *kṣapeyam* C °*yeyam* H.
177. 8. °*to 'pi vā* C. H.
177. 11, 12. Quoted in *Ādikarmapr.* (p. 187 of Poussin's 'Bouddhisme') this stanza and the next two lines are also quoted in Bcp. ad V. 98 (p. 155). The readings of the stanza in both these books agree with our text, not with the Divy.
178. 9—15. This quotation occurs in the second chapter of the *Upāli-p*°. This chapter occupies in the Tib. (Kanj. Kon-ts. V.) 13 leaves (ff. 231b—244a). A portion of it (= ff. 231 — 237b) forms Part II of a short Sanskrit work entitled *Bodhisatvaprātimokṣa* (different however from the work of that name quoted in the present text) of which a unique MS. on palmleaf (circa saec. XII) was presented to me in 1899 by H. E. Deb Shamsher Jang Bahādur, then *Mahārāja* of Nepal. The present extract occurs at ff. 7a—b of that MS.
178. 12, 13. *evam...uktah* This phrase constitutes an abridgment (judicious, in the eyes of the modern reader) made by a redactor of our text subsequent to Śāntideva. For the *full text* (which goes through all the *yūmas*) appears in the Tib. (110b — 111a 1). See Introduction p. XXIX.

Chapter IX.

179. 5—9. For *Kārika* 20 (*kṣameta... aṣubhādikaṃ*) as embedded in these lines, see the Introduction and compare Bcp. ad VI. 1 (p. 167).
179. 11—17. This series of quotations is incorporated in the Bcp. (ad VI. 9).
- 180, note 3. The Tib. shows that this line must be added to our text.

181. s sqq. *tatra* sqq. The remainder of this quotation and also the extract following (from *Pitṛputrasamāgama*) are reproduced in the Bcp., ad VI. 14 (pp. 166–7).
181. s. Read, from Bcp., *tatrālpadu° . . . kaṣṭak°*. The syllable which I printed as त्म is written in the margin of the MS. and the form of it is hardly distinguishable from that of त्प. The reading °*pa°* is confirmed by the Tib. ཐུང (112. b. 3).
181. e. Join °*संज्ञाप्रत्यु°*.
181. 18. Insert, after वेदयते, न दुष्खं, with Bcp. and Tib.
182. 1 and note 1. Bcp. has °*kuṭṭitikaṃ vā°*; and this I find on re-examination is probably the real reading of our MS.
183. 4–7. *tatra . . . ratir* quoted by Bcp. ad VI. 9 with variant (l. 5) °*parimitatar-shaṇā*, not confirmed by Tib. which has (113. b. 6) སྟེན་པ་མེད་པ།. But in l. 4 (cf. Poussin, l. c.) the correct reading, implied by both Tib. versions, is prob. *yā buddhadharmānu°*.
- 185, note 2. The Chinese tr. of our book, however agrees with the Skt., not with the Tib. (U. W.). Compare p. XXX.

Chapter X.

189. 5, 6. Mr. Wogihara has found these lines in the Chinese version of the *Samādhira*. Ch. IX, and sends me the following English translation from the Chinese: «Although he reads extremely many *sūtras*, (if) he, relying on his extensive learning, transgresses his vows. . . » I have accordingly verified the passage in P [Calcutta print] (p. 30. 23), H. (fol. 35. b) and C (Cambridge, Add. 1481).
189. 5. *bahūn C. °ryāyūneryā H. °ryāyaneyyā . . . ṣrutena mattaḥ C. P.*
189. 6. *ṣrutena na ṣakku H. C. P. °ṣilu yena C.*

Chapter XI.

193. 5–16. = *Samādhira* Ch. V. p. 17. 9 sqq. of the Calcutta print («P»), with which I have collated a Cambridge MS. (C.) of the work. The variants of P (as before) are not noted when unsupported by a MS.
193. 12 and note 1. My proposed correction is unsupported by the MSS., and indeed is (I now find) unnecessary, as this form is occasionally found even down to the *Purāṇas*. Hopkins ('Great Epic', 496) gives full details.
193. 14. *nāpasthi° CP.; pari yāna (न) dh° C.*

193. 15. *yathaiiva* C.

193. 16. *°mukhaḥ* C.

194. 1—10. = Ch. IX (fin.) p. 31. 17—26 of the same work, corresponding to f. 36 a-b in H(odgson MS. at R. A. S.).

194. 2. *ke eti* H. P.

194. 5. *°bhāvadharmatām* H.; P. with us.

194. 6. *na cāsti* H.

194. 7 and note 2. *°eno* confirmed by P.; and by H. (*dharmi teno*). The Vedic instrumental (occurring in verse) in *°enā* may be also compared.

194. 9. *samehi* H.

194. 12—15. = ibid. Ch. XIX.; f. 90. a. 5 in H.

194, note 4. My doubts were unnecessary. Anusvāra often 'makes position'. See now the Introduction, p. XX.

194. 15. *te gagane parvane va* (= iva) C. *te gagane parvane ce prajānti* H.

195. 4. *eti* for *tehi* H.

195. 6—13. = ibid. Ch. XXVIII. f. 119. a. 3 in H.

195. 11. On the genitive in *-asyo* (confirmed by H) see the Introduction p. XV.

195. 12, 13. *bhavati ca an° . . . vana vasa vidhi . . .* H. In view of these variants, possibly no new metrical variety need be supposed.

195. 15, 16. ibid. Ch. XXIX; ff. 124. b, 125 in H.

195, note 7 and 196. 1—6. See now the edition ('R') p. 13. 4—9. The *whole* verse-passage (13. 4—15) is reproduced (see note 5) in the Tib., but not in the Chinese.

196. 3. *strīsaṃstavu* R.

» 4. *khaḍgavimalāḥ* R.

» 5. *harshitaman°* R.

199, note 1. The Chinese tr. follows our text (U. W.).

Chapter XII.

202. 8. Cf. 179. 7, 8 and Kārikā 20 (p. XLV).

203. 9, 10. = Rāshṭrapūlaparip° 18. 15, 16; with variant *tyaja pr°*.

204. 14, 15. A.'s reading may stand, as *ḍaka* for *udaka* occurs elsewhere.

213. 3—216. 5 and 213, n. 4. The names V°-*pariṇāmanā* and V°-*sūtra* represent one and the same work. The present extract has been verified by myself from the Kanjur (Phalchen 30. f. 215) and by Mr. Wogihara from the Chinese. It occurs at the beginning of section III (on the third *pariṇāmanā*).

219. 10. From an examination of the Tib. version of the Çālistamba instituted by M. de la Vallée and myself it results that the whole sūtra with the exception of an unimportant sentence or two can be pieced together from extant quotations. M. de la Vallée accordingly proposes to print the whole sūtra. It may be of interest to mention here that from the present passage arose the first literary identification of the Stein-fragments, communicated by me to Mr. Barnett and by him to Dr. Stein. I first noticed that the passage in Stein's Prelim. Report (1901) pl. XVI. fig. 2 belonged to the Çālistamba. The extract (torn on left side) corresponds, as I now see, to f. 139. a. 1—5 of our Tib. version (= 221. 14—222. 7 of the text). The words མེ་ཤེས་པ་ quoted in 222, note 1 will be seen (with variant མེ) in
- the middle of 1. 2 of the plate. It is also interesting to note that the fragment agrees with our text in 222. 2 (*ami ucyante samśk°*) in excluding the equiv. of *avidyāpratyayāḥ* found in B. and even in our Tib. version.
- 222, note 10. My friend Poussin communicates to me his reading of the passage of M. viz., *çokothamālāpana*.
- ibid. n. 13. In Daçabhūmi VI (a reference which I owe to the same friend) we find *upāyāsāḥ* described as *duḥkḥadaurmanasyabāhulatva-sambhūtāḥ*.
- 223, n. 3. The Tib. (to be printed: see above) corresponding to the Sanskrit passage quoted from M. would give a Sanskrit text somewhat as follows: *vijñāna-sahajāc catvāro 'rūpiṇaḥ skandhā | rūpam ca yad bhavati tad vijñānapratyayatvān nāmarūpam iti*.
- ibid. n. 7. It is neither reproduced in the Tib. of the Çikshā nor in that of the Çālistamba.
224. 1—5, note 1. Mr. U. Wogihara reports that this passage is omitted in the Chinese version of the Çikshā, briefly paraphrased in one version of the sūtra (Nanjio 281), but fully reproduced in two others (N. 280, 867). The passage discussed in n. 6 is wanting in all four Ch. versions.
225. 6. Poussin compares Majjh.-n. I. 259, fin.
227. 11 sqq. The extract occurs in the Daçabhūmiçvara Ch. VI (fol. 59 a in the Paris MS, as la Vallée Poussin informs me). I have also verified the passage in my photographs of the ancient MS. (XII. b. 3) mentioned at p. 291, note 7. The leaf containing the passage is unfortunately badly mutilated. There is no variant of importance. About a line of text has been passed over by our author before the words *api tu* in line 12.
- 235, note 5. The Chinese version however of Çi. follows our text; it does not agree with the Tib. (U. W.).
- 238—241. The Ch. version abridges the extract, omitting 238. 3—4; 238. 9—239. 2; 239. 5—10; 240. 7—241. 18.
239. 10. Read probably गते अनान°, *anusvāra* being scanned (as often; see Introduction, p. XX) long.

Chapter XIV.

242. 3-5 and note 1. The Chinese version omits the whole sentence, *evam...avataret* (U. W.).
242. 11 sqq. = Samādhi-r. Ch. XXXI. Fol. 130. b. 2 in H(odgson MS. at R.A.S.); fol. 126. a in C(ambridge Add. 916).
- » 12. *jātu uṇarī* H.? for *usarī* (utsar). *josavī* C.
- » 13. *indriyāṇa vasam āti* (sic) C.
243. 4. *bhisham* H. C. *kureshyatī* H.
- » 7. *ṛṇaticandraḥ* C.
- » 9. *ṛkshubhye* C. *kshuyo* H.
- » 11. *ṛgamishyatī puna jātu* H. *gamishyatā pu*° C.
- » 12. *ṛrūpaṃ* C.
- » 13. *ṛpañco* H. C.
244. 11 sqq. This *locus classicus* is referred to at the beginning of Ch. V. of the Madhy. vṛtti.
245. 15 and n. 5. The clause must be a late interpolation, as it is wanting (so Mr. Wogihara reports) not only in the three Chinese versions of the *sūtra*, but even in the Ch. version of the *Ṭikshā* itself.
- 250, note 1. Similar abridgement in Chinese tr. of *Ṭi*. and in the later tr. of orig. *sūtra*; but the earlier tr. agrees with Tib.
- 250, note 2. Similar omission in Chinese *Ṭi*. (U. W.).
- 259, note 1. The Chinese tr. of *our* book, however, follows our text (U. W.).
259. 10 sqq. The whole of this extract is omitted in the Chinese tr. (U. W.).
262. 10 and n. 6. རྩོམ་པ་ probably represent (as V. P. suggests) तं कर्तव्यं.
262. 9-11 and n. 5. In verse also in Chinese tr. (U. W.).

Chapter XV.

- 267, note 2. } Also wanting in the Chinese (U. W.).
- 269, » 4. }
269. 13 sqq. From Ch. X. of the *sūtra* (p. 456 of the Tokyo translation cited at 324, note 1).
- 270, note 1. The next chapter (Ch. XI) (*ibid.* p. 491 fin.).
270. 8 and note 2. Join *ṛkaruṇā-garbha*° and compare Poussin, *Bouddhisme* p. 116. 4 and passages there quoted.

Chapter XVI.

273. 13, 14. = Kārikā 22.
 » 16. = » 23a (for 23b see 275. 10).
 275. 10. Join *ṣūnyatā-ka*°. Compare 270. 8 and Add. Note ad loc.
 276. 4, 5. Kār. 24.
 » 10. Compare the reference to the Gaṇḍav. cited Add. N. to 5. 20. The Chinese version of the Āi. (not of the orig. sūtra) confirms our text (U. W.).
 278. 8 and note 2. Poussin compares Bodhic. VII. 49—51. «The Bodhisat must not give to others an opportunity of wrong-doing».
 278. 14 sq. From Paripāmanā I.
 283, note 2. Chinese with Tib.
 284. 9. Read *kudya* in text and note. Poussin compares Bcp. ad IX. 86 (= p. 276. 7 of his «Bouddhisme») and he also quotes the Ālokavārttika in JRAS. 1902, p. 374.
 289. 12. = Kārikā 25a. Read *bhadrācūryā*.
 » note 4. Dele (?), the Tib. reading being confirmed by Poussin in Muséon N. Sér. I. 234, note 1.
 290. 7 and note 3. The clause does, however, appear in the Chinese tr. (U. W.).
 291. 9. Candrapradīpānum°, i. e. Samādhirāja, Chapter XXV.
 291. 10. As another example of the sanctity of the Vajradhvaṇḍ° compare my Camb. Cat. p. 152 where a devotional extract from the work has been written at the end of so sacred a work as the Aṣṭas. Prajñāp.
 296. 5—7 and note 2. In Daṣabdhūmīṣvara Ch. I (just before the passage quoted at 11. 3 supra) *ājīvikabhaya*, *aḥlokaḥ*° and *maranābh*° are mentioned, together (Camb. Add. MS. 1618 10. b. 6). Hence it follows that *aḥloka* must be the antithesis of *ḥloka* in the sense of 'renown'. Compare *paramarūda-bhāya* in Aṅg.-n. fī. p. 122 and Add. N. to 10. 15 above.

Chapter XVII.

300. 7. }
 302. 4, pada 2. } Also wanting in the Chinese Āi. (U. W.).
 302. 5. The Chinese agrees with our text, not with the Tib. (U. W.).
 305, note 4. Read *nityam*, with anusvāra and scan the anusvāra long, ut saepe
 309. 1—4 (see 308, n. 8). The Chinese agrees with our text.

Chapter XVIII.

316. 3, 4. See Kārikā 25 in the Introduction.
317. 18. Compare Dh.-saṅg. § 48 (§ 47 was quoted at 316. n. 2).
317. 18, 19. Compare Kār. 25b.
- 318, note 3. Compare the usage of the Lal.-v.; Jacobi, ZDMG. 38. 610.
326. 1. For the simile compare 168. 12.
331. 11 sqq. and note 5. As a result of the tentative publication here mentioned my attention was called by Prof. Leumann to several parallels from the Jain canon esp.: (1) Anuyogadvāra, text and comm. ap. Weber, Ind. Studien XVII. 26 (English tr. in Ind. Ant. XXI. 304).
(2) Aupapātika §§ 30, 73.
- 331, note 6. 'Goyama' (Gotama) occurs also in the Jain list, and the scholiast identifies him with the founder of the Hindu darṣana: cf. Weber's note 3 (98) ad loc. cit.
- 332, 1. 1 and note 1. On Ājīvika, which at first looks like a mere metrical licence, Mr. Wogihāra favours me with a note to prove that it is a contemptuous modification coined by the Buddhists: «A pupil of Hiouen-Tsang who composed a commentary on the Vijñānamātra-śāstra of Dharmāpala, writes on that work that the founder of the sect ought really to be called 'rightly-living' (*ājīvaka*) but that the Buddhists call him 'the unrightly living' (*ājīvaka*), because he lives unrightly».
- The chief objection to the credibility of this anecdote is that no form of *ā-jīv* has as yet been found in the alleged sense.
- 332, 1. 1 and note 2. As to *uttarikā*^o and *anuttar*^o. I learn through Dr. Leumann and Mr. Wogihara that one of the Chinese versions of the Ratnolkādharaṇī (called by the Chinese translators Mahāvaiṣṭya-dharaṇī-ratnolkā) refers these words to the acceptance or not of the *gūnyatā*-doctrine: 'those who suppose a real existence or (on the contrary) an absolute non-existence'.
- 332, 1. 2, note 3. As to *dirghajalā*, compare also Beal, Life of Hiouen Tsang, p. 161 fin. On the *Kumāravratas*, Mr. Wogihara refers to a work of Nāgārjuna, in which many 'impure practices' are mentioned, amongst them the service of Kumāra. Nāgārjuna elsewhere describes the attributes of Kumāra (Skanda).
- 332, 1. 6, note 8. The reading *dharma a-cintiya* here is confirmed by the Tib. འཇིག་ཡིན་ and by the Chinese translation of the sūtra quoted, from which Dr. Leumann and Mr. Wogihara render the pāda: 'und der solche Lebensweisen für hochschmeckende unausdenkbare Obliegenheiten [*dharma*] haltende'.
- On the other hand the list cited from the Mahāvastu has *dharmā-cintika* and that from the Jain Anuyogadvāra *dharmacintaga*. The latter

expression is thus explained in the commentary: *Yājñavalkya-prabhṛti-r̥shi-praṇīta-dharmasamhitā cintayanti dharmacintakāḥ*. The reading before the Chinese translator of the *Çikshā*. was probably similar. Moreover below at 333. 12 where a similar phrase recurs, the Tib. (201. a. 2) renders it: ཆས་ཉིད་བསམ་བྱས (not ཡས, as above).

Chapter XIX.

348. 3. See Kārikā 26a. Compare p. 350, n. 1.
348. 12. With *dakṣiṇena pā°*, compare Bcp. ad V. 96 (V P.).
354. 5 sqq. This passage comes from Ch. XXIV of the Samādhirāja; fol. 109b in H(odgson MS. of R.A S.)
- » 6 and note 4. *repulyas°* H., confirming my suggestion in note 1.
- » 10. *bhājana vijānīyādhi°* H.
- » 14. *sāml°* H.
355. 1. *°vanto bahu bhavet* H.
356. 16, 17. The stanza forms the last couplet but one of the Anumodana-parivarta (specially recommended above 291. 9); i e. Ch. XXV fol. 111b of the London MS. of the Samādhirāja.
357. 1. Compare Dīgha-n I. p. 70 § 64 and other Pāli passages cited by Davids in his translation, ad loc.; also Vis.-m. in JPTS. 1891—3, p. 79.
358. 5. Our MS. reads *°kampanā*; but *°kalpanā* is supported both by the Bodhic. and our Tib.
360. 5. *°pādyate* Bodhic.

Index I.

369. s v. Pitṛputras°. Add. ref. to 256. 4—262. 11.

Typographical Errors.

1. 1. Dele *danḍa* after नरकादि.
1. 4. • Read: अ॒प्राप्तपूर्व०.
1. 7. » प्र॒णुत.
3. 5. » बु॒द्धगती॒ये (one word).
3. 10. Divide: हे॒तु गु०.
3. 14, 15. Read: अ॒त॒त गु०.
3. 16. » अ॒वि॒व०.
3. 17. » सं॒घ॒०.
5. 8. » तस्माच्छ्रु॒द्धा०.
5. 12. Divide: °*yām*, *Ānanda*, *yogaḥ*.
- 6, note 7. Read: referring.
7. 11. » अ॒ये (same error in 4, note 3 supra).
7. 14. » °क्रो॒डितो.
9. 7. » नात्रमन्य॒ता.
11. 6. » बो॒धिसत्त्वे॒न.
17. 6. » बो॒धिसत्त्व॒शिक्षासं॒व० (*anusvāra* misplaced).
17. 20. » °रा॒ सम्य०-.
17. 21. » °बु॒ध्यन्ते.
23. 14. » वा॒चा.
31. 2. Join: षष्ठो॒परि०,
34. 12. Read: सत्त्वानाम० (without break).
35. 1. Divide: °वृ॒ता नाति॒क्र०.
37. 15; 38. 1. Read: त॒रा॒प॒ण॒,

- 85, note 12. Read: (26. a. 2).
39. 8. » °वालि^०को.
44. 20. » °विर्वर्त्तनं.
- 45, note 5. » *bhaviṣhyanti* instead of °tīi.
- » » » » not clear) I » » uot clear). I
46. 19. » भविष्यामो.
54. 17. » यस्य धि° (*yasy' a°*)....मुदे ध°.
61. 13. » °क्तमियम°.
68. 16. » °नुगुप्ति°.
95. 12. » °वर्णो.
100. 17. » घनालीनः.
- » » » °न्तकार°.
126. 5. » °गुह्य°.
129. 7. » परिभुञ्जता.
145. 4. 5. » तत्र तेना° and below एकसत्त्व°.
146. 21. » उक्ता समासतो, and add half daṇḍa after तत्र (which introduces *Kārikā*).
148. 5. Join: °रताकामो.
148. 7. ° Sic transcript; but correct sandhi to °त्तः प्रस°.
148. 15. Read: यावत्यो.
151. 15, 18. » A double daṇḍa should follow मार्कम in both passages.
See Add. Notes.
160. 7. » °ध्याचरति । तत्रैव च.
169. 2. » देशयेत्.
181. 12. » मुखाक° (as in line 10).
- 182, n. 1, l. 5. » genuineness.
- 184, note 2. » here for there.
- 187, note 2. » § 69.
- 191, note 2. » two more.
- 206, note 7. » *anāgata°*.

213. 2. Read: °रम्बणा°.
- 222, note 10. » understand.
224. 12. » कर्मसेत्र°.
226. 12. » संक्रासितः.
- 239, note 4. » metrically.
249. 14. » कटुक.
- 268, » 1. » cf. 131. s. 6.
273. 16. Join: °lasya-varāh°.
275. 10. » tā-karunā.
276. 4. So the transcript: read °ācāyau.
277. 8. Read: °पवत्रिपिसमादा°.
284. 9. *kuḍya* is of course the reading, though probably the conjunct in the text stands for *ḍm*. Correct also note 6.
287. 4. Read: धर्माणां.
- 288, n. 1, l. 5. Dele point in Tibetan: ལྷུའི (monosyll).
289. 2. Read: भद्रचर्या
289. 9. » सर्वड-
314. 15. » °वहानि (without [न]).
- 351, note 3. » probably ལྷུའི ('word') and, of course, བརྒ.
- 357, » » » Bodhic. IX. 2.
369. Add to entry *Pitrputras*° reference to 256. 4—262. 11.
383. In entry *pari-tap* correct reference to 128. 10.
386. Add to entry *bhaya* reference to 206. 15 sqq.
387. » » » rāṇya » » 204. 15 (for *daka*).
- Introduction p. XXIX. 27. Read: necessarily.